

**ALTUN YARUK MAİTRİSİMİT VE HUASTUANİFT ÖRNEĞİNDE ESKİ
UYGUR METİNLERİNDE İSTEM VE BAĞIMLILIK**

**Pamukkale Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Doktora Tezi
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı**

Dilek UZUNKAYA

Danışman: Prof. Dr. Mehmet Vefa NALBANT

**Eylül 2020
DENİZLİ**

Bu tezin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırmalarının yapılması ve bulgularının analizlerinde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini; bu çalışmanın doğrudan birincil ürünü olmayan bulguların, verilerin ve materyallerin bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini ve alıntı yapılan çalışmalara atıfta bulunulduğunu beyan ederim.

Dilek Uzunkaya

ÖNSÖZ

Eski Uygur Türkçesi dönemi Uygurların kültürel ve sosyal hayatlarında pek çok değişikliğin olduğu bir dönemdir. Bu dönemde Maniheizm, Budizm ve Hristiyanlık gibi farklı inanç sistemlerine ait eserler kaynak dillerinden Türkçeye çevrilmişlerdir. Bu çeviri faaliyetleri, Türkçe yazılmış metinlerin sayısında artışa sebep olmuş ve aynı zamanda Eski Uygur Türkçesi dönemine ait külliyyatın oluşmasına da vesile olmuştur.

Bizim de çalışma konumuz, bu çeviri külliyyat içerisinde yer alan Altun Yaruk, Maitrisimit ve Huastuanift metinlerinde istem ve bağımlılık üzerine olacaktır. Bugün, gerek art zamanlı gerekse eş zamanlı yapılan istem çalışmaları daha çok istem nöbetleşmeleri üzerinde yoğunlaşmakta, bir fiilin birden fazla istem çerçevesine sahip olması bu temelde tartışılmaktadır. Bir fiilin farklı istem çerçeveleri ile betimlenmesinin fiilin çok anlamlılığıyla mı yoksa hâl eklerinin fonksiyonlarıyla mı ilgili olduğu konusu ancak tarihî dönemleri de içerisine alan bütüncül bir bakış açısı ile değerlendirilebilir. Bu çalışmada bu konuya katkı sunmak için seçilmiş olan Eski Uygur Türkçesi döneminin Budist ve Maniheizt çevre metinlerinde fiillerin yönetim çerçeveleri belirlenmeye çalışılmıştır.

Çalışmamız üç ana bölümden oluşmaktadır. Çalışmamızın birinci kısmında istem teorisinin kuramsal çerçevesi çizilmeye çalışılmış, Türkiye’de istemle ilgili yapılan çalışmalara yer verilmiştir. Hâl kavramı, istem değiştiren kategoriler ve istemin diğer dilbilgisel kategorilerle ilişkisi, istem sözlükleri, Eski Uygur Türkçesinde fiillerin ve fiillerle kurulmuş olan yapıların istem çerçeveleri de birinci bölüm içerisinde yer almıştır.

Çalışmamızın ikinci bölümünü ise bağımlılık kavramı oluşturmaktadır. Bu bölümde istem kavramını da içerisine alan Bağımsal Dilbilgisinin kuramsal yapısı açıklanmaya çalışılmış; cümlede yöneten ve yönetilen ilişkisine dayanan bağımlılık kavramı cümle betimlemeleri ile gösterilmiştir. Metinlerden seçmiş olduğumuz farklı yapılarıdaki yüz cümlenin bağımlılık ilişkileri oluşum ağaçları ile görselleştirilmiştir.

Çalışmamızın üçüncü bölümünde ise istem yapılarını incelemiş olduğumuz fiillerin ve fiillerle kurulmuş yapıların istem çerçevelerinin gösterildiği dizin yer almıştır.

Bugün özellikle eş zamanlı çalışmalarda kullanılan istem ve bağımlılık kuramlarının Türkçe’nin tarihî dönemlerinden biri olan Eski Uygur Türkçesi dönemi

metinlerinde kullanılması, dönemin dil özellikleri bakımından değişik bakış açıları geliştirmemiz noktasında yardımcı olacaktır.

Bilimsel titizliği ile çalışmamın her aşamasında yardımcı olan, zamanını benden esirgemeyen, danışmanım Prof. Dr. Mehmet Vefa Nalbant'a teşekkürü bir borç bilirim. Tezi yazma sürecimde karşılaştığım problemleri çözme noktasında yönlendirmeleri ile farklı bakış açıları kazanmamı sağlayan Prof. Dr. Ferruh Ağca'ya, lisansüstü eğitimde verdiği derslerle akademik gelişimimde katkısı olan Prof. Dr. Bilge Özkan Nalbant'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Tezi yazma sürecimde eksik olan kaynakları temin etmemde yardımcı olan, çalışma arkadaşım Mustafa Ağca'ya, Fransızca kaynaklardan yapmam gereken çevirilerde yardımcı olan meslektaşım Murat Türk'e, bilgi ve tecrübelerinden faydalandığım bölümümün değerli öğretim üyeleri ve asistanlarına teşekkür ederim.

Doktora eğitimime maddi destek sağlayan Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu'na (TUBİTAK-BİDEB 2228-B) teşekkür ederim.

Hayatımın her alanında emeği olan sevgili anne ve babama, destekleriyle her zaman yanımda olan kardeşlerime en içten teşekkürlerimi sunarım.

Dilek Uzunkaya
Denizli 2020

ÖZET

ALTUN YARUK MAİTRİSİMİT VE HUASTUANİFT ÖRNEĞİNDE ESKİ UYGUR METİNLERİNDE İSTEM VE BAĞIMLILIK

UZUNKAYA, Dilek

Doktora Tezi

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Türk Dili ve Edebiyatı Doktora Programı

Tez Yöneticisi: Prof. Dr. Mehmet Vefa NALBANT

Eylül 2020, IX+498 Sayfa

Bu çalışmada Budist Uygur Edebiyatının en hacimli eseri olan Altun Yaruk, Budizmin Hınayâna mezhebine ait olan Maitrisimit ve Maniheist Uygurların tövbe duası Huastuaniftte yer alan fiillerin istem potansiyelleri ve istem değişiklikleri incelenmiş ve Bağımsal Dil Bilgisi çerçevesinde bağımlılık kavramı ele alınmıştır. Cümlelerin hem sözdizimsel hem de anlambilimsel yapısını etkileyen istem, birçok gramer kategorisi ile de yakından ilişkilidir. Bu çerçevede yapmış olduğumuz çalışmada modern istem teorisi çeşitli başlıklar altında ele alınmaya çalışılmıştır.

Fiillerin hangi hâl ekli tamlayıcılarla birleştiği, bu birleşmelerle birlikte fiillerin hangi anlamlarda kullanıldığı çalışmamızın temelini oluşturmuştur. İstem Eski Uygur Türkçesi dönemi fiillerinde gerçekleşme şekilleri kaynak metinlerden çekilen örneklerle verilmeye çalışılmıştır. Fiillerle kurulmuş birleşik yapılardaki istem potansiyelleri de çalışmamızın sınırları içerisinde yer almıştır. Eski Uygur Türkçesi döneminde fiilimsilerle kurulan uzun cümle yapıları dikkate alınarak sadece çekimli fiiller değil cümlecik yapısı içerisinde sözlükselleşmeye maruz kalmamış, fiil özelliklerini koruyan ve çevresinde istem boşlukları açan fiilimsilerin de istem potansiyelleri incelenmiştir.

Çalışmamızda kaynak metinlerimizden seçtiğimiz çeşitli yapısal özellikler sergileyen fiil ve fiil öbekleri ile kurulmuş cümleler, yöneten ve bağımlı ilişkisi içerisinde incelenmiş bu ilişki görsel betimleme yoluyla oluşum ağaçlarında düşey çizgilerle gösterilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İstem, bağımlılık, Eski Uygur Türkçesi, fiil.

ABSTRACT

THE DEPENDENCY AND VALENCY IN THE OLD UIGHUR TEXTS IN THE CASE OF ALTUN YARUK MAITRISIMIT AND HUASTUANIFT

UZUNKAYA, Dilek

Doctoral Thesis

Department of Turkish Language and Literature

Doctoral Programme in Turkish Language and Literature

Thesis Adviser: Prof. Dr. Mehmet Vefa NALBANT

September 2020, IX+498 Pages

The aim of this study is to examine the valency potential and alteration of verbs found in Altun Yaruk, the most voluminous work of the Uighur Buddhist Literature, Maitrisimit that belongs to the Hīnayāna sect of Buddhism and Huastuanift, Manichaeen Uighurs' confession, and to treat the dependency concept within the frame of Dependency Grammar. The valency affecting both syntactic and semantic structure of the sentence is also closely related to many grammar categories. The study carried out within this framework aims to treat modern valency theory under several headings.

Which case suffixes the verbs are compounded with and in what meanings these verbs with compounds are used forms the basis of our study. Moreover, the study presents the way the valency takes place in the verbs of the Old Uighur Turkic period through the examples gathered from the source texts. The valency potentials of the compound structures formed with verbs are also within the scopes of the study. Furthermore, this study examines, taking into account the long sentence structures formed with verbals during the old Uighur Turkic period, not only the valency potentials of finite verbs but also those verbals which create valency slots within their vicinity and preserve their verb and not expose to lexicalization within the clause structure.

The study examines the sentences formed with verbs and verb groups that present various structural characteristics which were selected from our text sources within the governor and dependency relations and aims to manifest this relation through visual description on the stemma with vertical lines.

Key Words: Valency, dependency, Old Uighur Turkic, verbs.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER.....	v
ŞEKİLLER DİZİNİ	viii
SİMGE VE KISALTMALAR DİZİNİ.....	ix
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

İSTEM

1.1. İstem ve İstem Düzeyleri.....	4
1.1.1. Mantıksal İstem	5
1.1.2. Anlamsal İstem.....	5
1.1.3. Sözdizimsel İstem.....	7
1.1.3.1. Morfolojik İstem	8
1.1.3.2. Makro ve Mikro İstem.....	9
1.1.3.3. Gölge Üye.....	9
1.1.4. Türkiye’de İstemle İlgili Yapılan Çalışmalar.....	10
1.2. Hâl Kavramı ve Türkçe’de Hâl Ekleri	13
1.2.1. Eski Uygur Türkçesinde Hâl	16
1.2.1.1. Yalın Hâl.....	16
1.2.1.2. İlgi Hâli.....	17
1.2.1.3. Belirtme Hâli.....	17
1.2.1.4. Yönelme Hâli	17
1.2.1.5. Bulunma-Ayrılma Hâli.....	17
1.2.1.6. Ayrılma Hâli	18
1.2.1.7. Eşitlik Hâli	18
1.2.1.8. Vasıta Hâli	18
1.2.1.9. Yön Gösterme Hâli.....	18
1.3. Fiilin Yönetim Çerçevesi	18
1.3.1. Katılanlar ve Eklentiler	19
1.4. İstemi Değiştiren Kategoriler	22
1.4.1. Anlam.....	22
1.4.2. Çatı.....	26
1.5. Fiilimsilerde İstem	29

1.6. İstem ve Eşdizimlilik İlişkisi	30
1.7. İstem ve Gramerleşme İlişkisi	31
1.8. İstem Sözlükleri	31
1.9. Eski Uygur Türkçesinde Fiillerle Kurulmuş Yapıların İstemleri	33
1.9.1. Birleşik Fiillerde İstem	33
1.9.1.1. İsim+fiil Yapısındaki Birleşik Fiiler	33
1.9.1.2. Fiil+zarf fiil+fiil Yapısındaki Birleşik Fiiller	33
1.9.2. Saygı Bildiren Yardımcı Fiiller	33
1.9.3. Deyimleşmiş Birleşik Fiillerde İstem	34
1.9.4. Sıralı Söz Dizgeleri	38
1.10. Fiillerin Farklı Kullanımlarından Kaynaklanan İstem Değişmeleri	38
1.11. Eski Uygur Metinlerinde İstem	43
1.11.1. Çalışmanın Korpusu ve Yöntem	43
1.11.1.1. Altun Yaruk	43
1.11.1.2. Maitrisimit	43
1.11.1.3. Huastuanift	44
1.11.1.4. Yöntem	44
1.11.2. İnceleme	51
1.11.2.1. Eski Uygur Türkçesinde Fiiller ve İstem Çerçevesi	51
1.11.2.1.1. Basit ve Türemiş Fiillerde İstem	51
1.11.2.1.2. Deyimleşmiş Birleşik Fiillerde İstem	346
1.11.2.1.3. Sıralı Söz Dizgelerinde İstem	368
1.11.2.1.4. İsimle Kurulmuş Birleşik Fiillerde İstem	375

İKİNCİ BÖLÜM

BAĞIMLILIK

2.1. Bağımlılık	393
2.1.1. Düğüm ve Oluşum Ağacı	396
2.1.2. İstem	397
2.1.3. Katılanlar	398
2.1.4. Eklentiler	398
2.1.5. Bağlama	399
2.1.6. Aktarma	399
2.2. Bağımlılığın Eski Uygur Metinlerinde Gösterimi	402
2.2.1 Eski Uygur Türkçesinde Fiillerin Oluşum Ağaçları	404

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM**DİZİN**

3.1. Basit Fiillerin İstem Çerçevesi Dizini	436
3.2. Türemiş Fiillerin İstem Çerçevesi Dizini.....	447
3.3. Deyimleşmiş Birleşik Fiillerin İstem Çerçevesi Dizini	475
3.4. Sıralı Söz Dizgelerinin İstem Çerçevesi Dizini	478
3.5. İsimle Kurulmuş Birleşik Fiillerin İstem Çerçevesi Dizini	479
SONUÇ	483
KAYNAKÇA	488
ÖZ GEÇMİŞ.....	498

ŞEKİLLER DİZİNİ

Sayfa

Şekil 1. Katılanların Anlambilimsel Rollerini.....	6
Şekil 2. Oluşum Ağacı.....	396
Şekil 3. Oluşum Ağacı.....	396
Şekil 4. Oluşum Ağacı.....	399
Şekil 5. Oluşum Ağacı.....	399
Şekil 6. Aktarımın Çizgisel Gösterimi.....	400
Şekil 7. Farklı Cümle Temsil Düzeyleri İçin Tipik Biçimler.....	401

SİMGE VE KISALTMALAR DİZİNİ

-	Gramer tahlilinde fiil kökünü ve bu köke eklenen eki gösterir.
+	Gramer tahlilinde isim kökünü ve bu köke eklenen eki gösterir.
+	Fiilin farklı türdeki tamlayıcılarının bağlarını gösterir.
[]	Fiilin zorunlu istem boşluğu
[]	Metinde hasarlı ya da kayıp olup tamamlanan kısım olduğunu belirtir.
()	Fiilin seçimlik istem boşluğu
()	Metinde eksik harf olduğunu belirtir.
<>	Metinde eksik yazıldığı düşünülüp tamamlanan kısım olduğunu belirtir.
→	Fiilin talep ettiği hâl ekli tamlayıcılar
—	Bağımlı birimleri üst ögeye bağlar.
.....	Cümlenin kuruluşuna doğrudan katılmayan birimleri gösterir.
/	ya da
Ø	İşaretsiz Biçimbirim
A	Ad
Alm.	Almanca
AÖ	Ad Öbeği
AY	Altun Yaruk
bkz.	bakınız
C.	Cilt
çev.	Çeviren
DTS	Drevnetyursky Slovar
E	Eylem
Ed.	Editör
EDPT	An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish
EÖ	Eylem Öbeği
Fr.	Fransızca
H	Huastuanift
h.e.	Hâl Eki
İng.	İngilizce
M	Maitrisimit
OTWF	Old Turkic Word Formation
R-M	Altun Yaruk Sutranın Radloff-Malov tarafından hazırlanan Petesburg nüshası
S.	Sayı
s.	sayfa
VATEC	Vorislamische Alttürkische Texte: Elektronisches Corpus
vd.	ve diğerleri

GİRİŞ

İstem ve bağımlılık konusu Bağımsal Dilbilgisinin (Dependency Grammar) kurucusu, Fransız dilbilimci Lucien Tesnière tarafından dilbilim çalışmalarına kazandırılmıştır. Bağımsal Dilbilgisi cümleye ve onun kuruluşuna eylem merkezli yaklaşan bir kuramdır. Sözdizimini, eylemin etrafında açtığı boşlukların fiilin rejimine göre ve fiilin kendisine bağımlı kıldığı unsurların hiyerarşik yapılanmasına göre inceleyen Bağımsal Dilbilgisi, başta Evrensel Dilbilgisi olmak üzere diğer pek çok kuram için de ilham kaynağı olmuştur. Özellikle *durum dilbilgisi* (case grammar), *rol kuramı* (theta role), *işlevsel dilbilgisi* (functional grammar) gibi kuramlarda istem kavramının yer aldığını görmekteyiz.

Cümleyi bağımlılıklar bütünü olarak gören Tesnière (1959) cümle çözümlemelerinde merkeze eylemi koymuş ve eylemi merkezî düğüm olarak adlandırmıştır. Eylemin etrafındaki diğer unsurların ise bağımlılık hiyerarşisi içinde bir alt ögenin üst ögeye bağlanması şeklinde bir yapılanma içerisinde olduğunu belirtmiştir.

İstemi sözdizimsel ve morfolojik istem düzeyinde ele alan Tesnière eylemlerin belirli sayıda tamlayıcıyı yönetebileceğini düşünmüş ve fiillerin doğaları gereği bir, iki ya da üç katılamı istediğini ifade etmiştir (Tesnière, 2015: 239). Tesnière çalışmasında özellikle sözdizimine, yüzey yapıya ağırlık vermiştir. Tesnière'den sonra çeşitli istem teorisyenleri tarafından istemin sadece sözdiziminde gerçekleşmediği, farklı düzeyleri olduğu ortaya konmuştur.

İstemün yüzey yapıda gerçekleşmesi için açılan boşlukların tamlayıcılarla doldurulması gerekir. Bu tamlayıcılar ise dillere göre farklılıklar arz eder. Bu bakımdan istem, dil evrensellikleri ve dil tipolojisi ile ilgili yapılan çalışmalarda da kendisine yer bulmuştur. Türkçe'de fiilin açmış olduğu istem boşlukları çoğu zaman hâl ekli tamlayıcılarla doldurulur. Burada dikkat edilmesi gereken konu Türkçe için yalın hâldeki öznenin sadece sözdizimsel olarak yüzey yapıda değil morfolojik olarak fiil üzerinde de işaretleniyor olmasıdır.

Türkçe ile ilgili yazılmış olan gramerlerde müstakil anlamda istem kavramına yer verilmemiştir. Oysa istem, cümlenin bütünü üzerinde etkiye sahiptir ve başta gramerleşme, eşdizimlilik, çatı, kılınış ve görünüş olmak üzere pek çok gramer kategorisi

ile yakından ilişkilidir. Gramerlerimizde yer alan fiil-tamlayıcı ilişkisi, geçişlilik-geçişsizlik gibi pek çok mesele istem bilgisi ile açıklanabilecek kavramlardır.

Türkiye’de ve dünyada yapılan istem çalışmaları daha çok fiilin istem potansiyeli üzerinde yoğunlaşmıştır. Oysa kimi isimler, sıfatlar, zarflar ve edatlar da istem potansiyeli taşımaktadırlar ve çevrelerinde sözdizimsel istem boşlukları açma potansiyeline sahiptirler. Bu boşluklar, tıpkı fiillerde olduğu gibi farklı sayıda tamlayıcı ile doldurulur. Bu aynı zamanda bağımlılığın da gerçekleşmesi demektir. Türkçe için fiillerden sonra sıfatların yönetici olarak çevrelerinde istem boşluğu açma gücünün diğer sözcük türlerine göre yüksek olduğunu söyleyebiliriz. Son yıllarda yapılan çalışmalarda fiil dışındaki sözcük türlerinin de istem potansiyelleri ortaya konmuştur. Türkiye’de henüz hazırlanmamış olsa da yurt dışında hazırlanmış olan istem sözlüklerinde fiil dışında istem potansiyeli taşıyan diğer sözcük türlerinin de istem girişleri yapılmıştır.

Yurt dışında yapılan istem çalışmalarını, hazırlanan istem sözlükleri dikkate alındığı zaman Türkiye’de bu konunun nispeten yeni olduğunu söyleyebiliriz. Türkiye’de yapılan çalışmalarda istem konusunun genel olarak çağdaş Türk lehçeleri arasında fiillerde görülen istem farklılıkları, yabancılara Türkçe öğretimi, fiil-tamlayıcı ilişkisi, tarihî Türk lehçelerinde fiillerde görülen istem farklılıkları ve hâl eklerinin birbirinin yerine kullanılması gibi başlıklar altında tartışıldığı görmekteyiz.

Bugün eş zamanlı çalışmalarda farklı düzeylerde incelenen fiillerin istemi, art zamanlı yapılan çalışmalarda çeşitli faktörlere bağlı olarak birtakım zorlukları barındırmaktadır. Modern çalışmalarda pek çok farklı bakış açısı geliştirmiş olan istem teorisinin sunmuş olduğu belli kavramlar, o dönemin dil özellikleri ve hatta kültürel yapısı ile düşünülerek verilmeye çalışılmalıdır.

Çalışmamızın kaynak metinleri Eski Uygur Edebiyatı içerisinde yer alan *Altun Yaruk*, *Maitrisimit* ve *Huastuanift*ten oluşmaktadır. Budist Uygur metinleri içerisinde sutra türünün en önemli örneklerinden biri olan *Altun Yaruk* Budizmin ilkelerini ve Buda’nın menkıbelerini içermektedir. Beş Balıklı Şiņko Şeli Tutuņ tarafından Çince’den Türkçe’ye tercüme edilen eser, Eski Uygur Türkçesi döneminin söz varlığını ve anlatı imkanlarını çok iyi yansıtmaktadır (Şen, 2014: 24). Budist Külliyyat içerisinde anlatılar, masallar başlığı altında değerlendirilen *Maitrisimit Nom Bitig* Toharca’dan Türkçe’ye çevrilmiştir. Eserde her bölümün başında olayın nerede geçtiğine ilişkin bilgi verilmektedir. Bu yönü ile eser tiyatro metni olarak da nitelendirilmiştir. *Maitrisimit Nom*

Bitig gelecekteki Burkan Maytrı'nın tanrılar ülkesinden insanlar alemine indikten sonraki hayatını anlatır (Tekin, 2019: 35). Çalışmamızın bir diğer kaynak metni olan *Huastuanift*, Maniheist çevreye ait Uygur metinleri içerisinde yer alan bir tövbe duasıdır. *Hustuanift*, Maniheizm ile ilgili yapılan çalışmalarda oldukça önemli bir yere sahiptir (Ölmez, 2004: 134).

Eski Uygur Türkçesi dönemi sözdizimsel özellikleri ve sahip olduğu söz varlığı açısından Türk dilinin tarihi çalışmalarında özel yeri olan bir dönemdir. Özellikle Budizme ve Maniheizme ait dini eserlerin kaynak dillerinden Uygur Türkçesine çevrilmiş olması meselesi olmak üzere çeşitli faktörler fiillerin istemini çalışırken göz önünde tutulmalıdır.

BİRİNCİ BÖLÜM

İSTEM

1.1. İstem ve İstem Düzeyleri

İstem (İng. Valency, Alm. Valenz, Wertigkeit, Fr. Valence) katılanlar da denilen zorunlu veya isteğe bağlı sentagmatik tümleçlerin belirli bir sayıda olmak koşulu ile fiillerin, sıfatların ve belirli isimlerin doğal kapasitesi olarak tanımlanır (Müller, 2000: 4). Esasında bir kimya terimi olarak kullanılan *valence* terimi, dilbilim alanında ilk olarak *Bağımsal Dilbilgisinin* (Dependency Grammar) de kurucusu olan Fransız Dilbilimci Lucien Tesnière tarafından kullanılmaya başlanmıştır. Tesnière fiillerin belirli sayıda katılan alabilme gücünü atomun birleşim değeri ile karşılaştırmış, atomların oluşumunda diğer atomlarla veya atom çekirdekleri ile birleşmesinden yola çıkarak fiilde istem kavramını dilbilimine kazandırmıştır (Tesnière, 2015: 239). Fiili cümlenin merkezine koyan Tesnière, cümlenin diğer öğelerini *katılan* (actant) ve *şartlar* (circontants) olmak üzere ikiye ayırmıştır. Katılanların cümle içerisinde isim ve isimle eş değerde olan öğeler olması gerektiğine dikkat çeken Tesnière, tümleyenlerin ise zarf ve belirteçlerden oluştuğunu belirtmiştir (İleri, 1996: 157).

Lucien Tesnière istemi daha çok sözdizimsel istem boyutunda değerlendirmiştir. Tesnière'den sonra modern istem teorisyenleri istemi daha geniş bir bakış açısı ile ele almıştır. Allerton *Valency and the English Verb* (1982) adlı eserinde istemi, *semantik roller ve süreçler* (semantic roles and processes), *istem yapıları* (valency structures) ve *yüzey yapı* (surface structures) olmak üzere üç başlık altında değerlendirmiştir.

Gerhard Helbig ise istemi üç düzeyde inceler. Öncelikli olarak yüklemcilerle ona bağlı üyeler arasındaki zihinsel ilişkilerin incelendiği *mantıksal istem* (logical valency), ikinci olarak katılanların semantik özelliklerinin semantik durumlar kullanılarak belirtildiği *semantik istem* (semantic valency), son olarak da fiilin istem potansiyeli içerisinde yer alan katılanların ve eklentilerin sözdizimsel olarak gerçekleşme durumlarının zorunlu ya da seçimlik olmasıyla ilgili olan *sentaktik istem* (syntactic valency) (Helbig, 1992: 7-9).

Gerhard Helbig ve Wolfgang Schenkel birlikte hazırladıkları *Wörterbuch zur Valenz und Distribution deutscher Verben* (1991) isimli sözlükte Almanca fiillerin istemini *mantıksal*, *semantik* ve *sözdizimsel* olmak üzere üç düzeyde incelemişlerdir.

Thomas Herbst ve Ian F. Roe istemi *semantik istemler* ve *sentaktik istemler* olmak üzere iki başlık altında incelemeyi önermişlerdir. Yapılan bu ayrıma göre semantik istemler başlığı altında katılanların semantik rolleri açıklanmıştır. Sözdizimsel istem ise yüzey yapıda bir fiilin, ismin ve sıfatın alabileceği tamlayıcı sayısını ifade etmek için kullanılmıştır (Herbst ve Roe, 1996: 181).

1.1.1. Mantıksal İstem

Mantıksal istem, eylemin gerçekleşebilmesi için zorunlu olarak kaç katılanın gerekli olduğunun ortaya konduğu derin yapıya ait bir düzeydir (Özkan, 2018a: 114). Mantıksal istem sözdizimsel istemin aksine derin yapıda tüm diller için evrenseldir. Türkçede *ver-* fiili çevresinde EDEN rolünü üstlenen özne ile birlikte üç istem boşluğu açma gücüne sahiptir. İngilizcede *give-* “vermek” fiili de çevresinde üç istem boşluğu açar. Her iki fiilin de mantıksal istem yapıları aynıdır. Bu istem boşluklarının hangi katılanlarla dolduracağı meselesi ise o dilin kendi dil özellikleri ile ilgilidir.

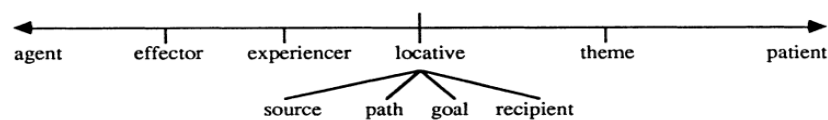
Bu noktada Chomsky'nin derin yapı yüzey yapı ayrımına değinmek gerekmektedir. Chomsky bir sözdizimsel ögenin *derin yapı* (deep structure) ve *yüzey yapı* (surface structure) olmak üzere iki yönü olduğunu ifade etmiştir (1965: 16). Chomsky, zihindeki soyut anlamsal bileşeni oluşturan derin yapının daha önemli olduğuna dikkat çekerek yüzey yapıyı ikinci planda değerlendirmiştir. Sentaktik çalışmalarda önemli olanın cümledeki ögelerin iç ilişkilerini anlamak olduğunu belirten araştırmacı somut olan yüzey yapının bizi her zaman derin yapıya götürmediğini vurgulamıştır (Kerimoğlu, 2017: 73). Mantıksal istem derin yapıda gerçekleşir. Derin yapıda eylemin sözlüksel kütüğünde yer alan bilgiler her zaman yüzey yapıya yansımayaabilir.

1.1.2. Anlamsal İstem

Cümlenin yöneticisi olan fiil, çevresinde farklı istem boşlukları açar ve bu boşluklar farklı semantik rolleri içerisinde barındıran katılanlar tarafından doldurulur. Boşlukları dolduran katılanlar, fiilin anlamsal istemi ile uyumlu olmak zorundadır (Doğan, 2011: 62). Semantik istemin betimlenmesinde semantik roller ve semantik sınırlılıklar belirlenir. Semantik roller sadece istem çalışmalarında kullanılan bir kavram değildir. *Üretken Dönüşümsel Dilbilgisi* Kuramının da çerçevesini çizmiş olan Chomsky *Lectures on Government and Binding* (1988: 5) isimli çalışmasında rol kuramından Θ -theory şeklinde bahseder. Θ -theory fiilin eyleyicisi gibi tematik rollerle ilişkilidir. Charles Fillmore tarafından geliştirilen *Durum Dilbilgisi* (Case Grammar) cümleyi yükleme göre

belirlenen anlamsal roller bakımından inceler. Geleneksel dilbilgisindeki hâl kavramının yerine *eyleyici* (agent), *araç* (instrumental), *nesne* (objective), *deneyimci* (expreincer), *hedef* (goal), *kaynak* (source) gibi çeşitli semantik roller belirlenmiştir (Kerimoğlu, 2017: 99).

Van Valin *Advances Rol ad Referance Grammer* (1993) adlı çalışmasında eylemleri sınıflarına göre ayırmış, eylemlerin türlerine göre cümleyi oluşturan öğelerin üstlendikleri anlambilimsel rolleri *agent* (eyleyici), *effector* (etkileyen), *experiencer* (deneyimci), *locative* (yer), *theme* (konu), *patient* (etkilenen) olmak üzere aşağıda belirtildiği şekliyle sıralamıştır:

Şekil 1. Katılanların Anlambilimsel Rollerleri (Van Valin, 1993: 41).

Fiillerin katılanları ve bu katılanlara hangi rollerin yüklendiği meselesi semantik istem düzeyinin belirlenmesinde oldukça önemlidir. Nadir Engin Uzun semantik rollerle ilgili bir envanter taraması yapmış ve literatürde yaygın olarak görülen roller ve tanımları *eyleyici*, *konu*, *etkilenen*, *deneyimci*, *yararlanıcı*, *hedef*, *kaynak*, *yer*, *araç* olmak üzere başlıklar altında sıralamıştır (Uzun, 1997: 12).

(1a) ol ayıg kılınçlarıg bodis(a)t(a)vlar_[EDEN] k(e)ntü özleri kılmamakları üze ötrü tört törlüg yavlak yollarıg_[KONU] k(e)ntülerine_[FAYDALANAN] b(e)klemiş bolur “o kötü eylemleri Bodhisattvalar kendilerinin yapmaması üzerine dört türlü kötü yolları kendilerine kapatmış olur” (AY221/17-20)

Yukarıda vermiş olduğumuz örnekte semantik istem betimlemesi semantik roller yardımı ile çizilmeye çalışılmıştır. Buna göre (1a)’da *beklemiş bol-* öbek yapısının semantik istem yapısı şu şekilde betimlenir:

beklemiş bol-: kapatmış olmak.

EDEN+KONU+FAYDALANAN

(2a) anın m(e)n_[EDEN] kirtüdin kelmiş öngi öngi b(e)lgülerin tutmakıg_[MEVZU] öngi öngi b(e)lgülerin öçmekig_[MEVZU] y(a)rılıkayur m(e)n “Onun için ben gerçeklikten

gelmiş, ayrı ayrı belirtilerle tutmayı, ayrı ayrı belirtilerle sönmeyi buyuruyorum”
(AY144-145/22-2)

Yukarıdaki (2a)’da semantik rollerle *yarlıka-* “emretmek, buyurmak” (Clauson, 1972: 968a) fiilinin semantik betimlemesi çizilmiştir. Buna göre *yarlıka-* fiilinin semantik istem yapısı şu şekildedir:

yarlıka-: buyurmak.

EDEN+MEVZU

Semantik istem betimlemesinde kullanılan bir diğer yöntem ise semantik sınırlılıklardır. Semantik roller fiilin anlamı ile ilişkiliyken semantik sınırlılıklar fiilin tamlayıcısı olan isim unsurunun kendi semantik nitelikleri ile ilgilidir. Yapılan çalışmalarda farklı semantik sınırlılıklar önerilmiştir bunlardan bazıları [MADDE], [BİTKİ], [HAYVAN], [İNSAN], [CANLI], [KURUM], [AKILLI], [OLAY], [NİTELİK], [YER], [ZAMAN] şeklinde sıralanabilir (Özkan, 2018a: 117)

(3a) ol üdün ol iki tigitler_[İNSAN] monçulayu sözleşü açığıları kelip yiringüdüler **yıgladılar**“*O zaman bu iki prens bu şekilde konuşup üzöldüler, ağladılar*”(AY619/6-8)

(3a) cümlesinde *yıgla-* “ağlamak” (Erdal, 1991: 451) fiilinin özne görevindeki katılanı İNSAN olmak zorundadır.

1.1.3. Sözdizimsel İstem

Sözdizimsel istem bir fiilin yönetebildiği tamlayıcıların dilbilgisel ilişkilerle yüzey yapıda gerçekleşmesidir. Farklı dillerde aynı anlama gelen bir fiilin derin yapısındaki mantıksal istemi ve bu isteme ait anlamsal nitelikler ortaklık sergileyebilmekteyken sözdizimsel istem, tüm diller için farklı görünümler arz eder. Her dilin kendine özgü sözdizimi ve sözdizimi arasındaki ilişkileri düzenleyen morfolojik sistemi vardır. İngilizce gibi dillerin aksine zengin bir hâl sistemi olan Türkçe’de sözdizimsel boşluklar hâl ekli tamlayıcılar tarafından doldurulur.

Cümlede yönetici olarak düşündüğümüz fiil, cümlenin sözdizimsel davranışlarını, koşullarını ve sınırlılıklarını da belirlemektedir. Türkçe fiillerin mantıksal istemi göz önünde bulundurulduğunda en fazla dört tamlayıcıyı yönetme kapasitesi vardır (Doğan, 2018: 2206).

Fiillerin açmış olduğu istem boşlukları belirli tamlayıcılarla gerçekleşir. Bir fiilin sınırsız sayıda tamlayıcıyı yönetme kapasitesi yoktur. Fiil, hangi tamlayıcı tipi ile gerçekleşiyorsa bu aynı zamanda o fiilin temel sözdizimsel yapılarını da belirler. Bir fiilin değişmez tek bir sözdizimsel istem çerçevesi yoktur. Fiilin farklı anlamları farklı tamlayıcı tiplerini gerektirebilir ve bu durum fiilin sözdizimsel olarak farklı yapılarda gerçekleşmesine olanak verir.

Özne, bir fiilin istem çerçevesinde yalın hâl ile işaretlenmiş birinci ve zorunlu katılındır. Cümle içerisinde isim veya şahıs zamirleri yer alabildiği gibi yüklem üzerinde de işaretlenebilmektedir. Diğer katılanlar ise metnin bağlamına ve seçimlik olma durumlarına göre yüzey yapıda yer alabilmektedirler.

1.1.3.1. Morfolojik İstem

Cümlenin yöneticisi olan fiil, yüzey yapıda açmış olduğu istem boşluklarının hangi tamlayıcılarla doldurulacağını da belirler. Evrensel nitelikte olan mantıksal istemin aksine morfolojik istem düzeyi, dillerin kendi tipolojik özellikleri ile yakından ilgilidir. Türkçede gramatikal ilişkiler isimlerin hâl ekli tamlayıcıları ile gerçekleşmektedir ve hâl ekleri istem teorisi bakımından en tipik tamlayıcı sınıfını oluşturmaktadır. Fiiller her tamlayıcı tipini yönetme kapasitesine sahip değildir.

(4a) ...azu yme törtdin singarkı bursang kuvraglarka sanlıg edig tavarıg kuntum altım **ogurladım** ... ve “... dört taraftaki rahipler topluluğuna ait malı mülkü çaldım, aldım yağmaladım.” (AY135/20-22)

(4b) kim yime **aş içgü ogurlap** yigüçi(ler e)rdi “...yiyecek ve içecek çalıp yiyenler vardı” (M72/20-21)

(4c) kim kayu tınlıglar adın kişining birmeyük adın tavarın **ogurlasalarlar**... “Hangi canlılar başkalarının, verilmeyen çeşitli mallarını çalsalar...” (M83/52-54)

Yukarıda kullanım örneklerini vermiş olduğumuz *ogurla*- “çalmak” (Erdal, 1991: 441) fiili, potansiyel olarak yalın hâle birlikte belirtme hâl ekli tamlayıcıyı yönetme kapasitesine sahiptir. Bu hâl ekli tamlayıcılar fiilin zorunu istemleridir ve bu fiil tarafından belirlenmiştir.

(5a) **suvसार** biz kentü kanımıznı içer biz “Susarsak kendi kanımızı içeriz” (M62/13-14)

(5b) takı yime **bilge bilig suvsamakın** avantlığı tınlıglarka asag tusu kılkalır için (ort)un entkek ilinte ograyu (dkşan)pt ilke bardı “*Ve yine hikmete susamış yaratıklara hizmet etmek için asıl hint ülkesinden, doğrudan Dakşinâpatha’ya gitti.*” (M8/23-27)

Fiillerin yüzey yapıda hangi morfolojik işaretli katılanları yönettiği fiilin çok anlamlılığının tespit edilmesi noktasında da oldukça önemlidir. Yukarıdaki örneklerde kullanım örneklerini gördüğümüz *suvsa-* fiili temelde “susamak” (Erdal, 1991: 528) anlamıyla (5a)’da yalın hâlde işaretlenen özneyi yönetme potansiyeline sahiptir. (5b) örneğinde ise anlam genişlemesiyle “bir şeyi çok istemek” yan anlamı ile kullanılmıştır. Bu kullanım örneğinde *suvsa-* fiilinin yalın hâldeki özne ile birlikte eksiz olarak işaretlenen belirtme hâl ekli tamlayıcıyı yönetme potansiyeline sahip olduğunu görebilmekteyiz.

1.1.3.2. Makro ve Mikro İstem

Agèl (2010: 238) sözdizimsel istemin *makro istem* (macrovalency) ve *mikro istem* (microvalency) olmak üzere iki aşamada gerçekleşebileceğini ifade eder. Türkçe için bir fiilin zorunlu ve birinci katılanı olan özne cümlede her zaman zamir olarak yer almaz, yüklem üzerinde biçimbirimlerle kodlanabilir ve bu şekilde mikro düzeyde özne cümle içerisinde gerçekleşebilir.

(6a) Ayşe çantasını okulda unuttu.

(6b) Çantasını okulda unuttu.

(6a) örneğinde fiilin zorunlu katılanı olan özne yalın hâlde bir tamlayıcı ile sözdizimsel yapıda yer alırken (6b) örneğinde üçüncü şahıs eki ile mikro düzeyde gerçekleşmiştir. Öznenin cümle içerisinde yüklem üzerinde işaretlenmesi zorunlu istemin mikro düzeyde gerçekleştiğini ifade eder.

1.1.3.3. Gölge Üye

Yapmış olduğumuz çalışmada fiilin anlamında zaten var olan bir bilginin sözdizimsel istem düzeyinde ortaya çıkan (neyle) tamlayıcı sınıfı ile kurulmuş olduğu örnekler çıkmıştır. Literatürde *gölge üye* (shadow argument) olarak adlandırılan bu unsurlar kimi zaman cümlenin sözdizimsel yapısında ortaya çıkmaktadır.

(7a) yme közin körüp kulkakın eşidip tilin sözlep elgin sunup adakın yorıp...
 “Yine gözü ile bakarak, kulağı ile işiterek, dili ile söyleyerek, elleri ile kavrayarak,
 ayakları ile yürüyerek...” (HU.II.A/ 348-352)

(7a) örneğinde *kör-*, *eşid-*, *sözle-*, *sun-*, *yori-* fiilleri semantik olarak zaten işin neyle yapıldığına ilişkin bilgileri içermesine rağmen bu bilgiler yüzey yapıya yansımıştır. Pustejovsky (2002) bu unsurların gölge üyenin özelleşmesi yoluyla ortaya çıktığını dile getirmiştir. Bu örneklerin sürecin neyle yapıldığından çok nasıl yapıldığını ifade eden ögeler olduğu için eklenti olarak kabul edilmektedir.

1.1.4. Türkiye’de İstemle İlgili Yapılan Çalışmalar

Türkiye’de son yıllarda özellikle Türk Dilinin Çağdaş Lehçeleri ile ilgili yapılan çalışmalarda ön plana çıkan istem konusu, genellikle fiilin istem potansiyeli üzerine yoğunlaşmıştır.

Türkiye’de yapılan çalışmalarda istem (Ozil, 1990), *birleşim değeri* (İleri, 1997; Vardar, 2002), *fiil-tamlayıcı ilişkisi* (Karahan, 1991), *valenz* (Uğurlu, 2001) gibi terimlerle ifade edilmiştir. İstem terimini Türkiye’de ilk defa Tahsin Banguoğlu kullanmıştır. *Türkçe’nin Grameri* (2007) adlı eserinde “*Fiiller nesne olan addan belli çekim hâlleri istedikleri gibi takılar da ilişki kurdukları addan işleyişlerine göre belli çekim hâlleri isterler. Başka bir deyimle bir isim hâlini kovarlar. Buna istem (rection) denir* diyerek sadece fiillerin değil edatların da istemi olabileceğini dikkat çekerek istem kavramını açıklamıştır. Muharrem Ergin istem konusunu doğrudan ele almamakla birlikte eşitlik hâlinde bahsederken ismin hâllerini isteyen fiilin kök ve gövdeleridir demiş hâl ekleri ile eylemler arasındaki ilişkiye dikkat çekmiştir (2004: 239).

Samim Sinanoğlu *Basit Cümlede Nesne ve Tümleç* (1957) isimli makalesinde bir cümlede esas unsur olan fiil yüklemine çoğunlukla cümlenin anlamını eksik bıraktığını ve bu boşluğun tamamlanması için yükleme yeni bir unsurun bağlanması gerektiğini ifade etmiştir. Bu noktada cümle içerisinde söylenmesi gerekli olan unsuru *tamamlayıcı öge* ve cümlenin kurulması için gerekli olmayan unsuru ise *genişletici öge* olarak değerlendirmiştir (Sinanoğlu, 1957: 370-371).

Leyla Karahan *Fiil Tamlayıcı-İlişkisi Üzerine* adlı makalesinde fiillerin geçişlilik-geçişsizlik dışında da sınıflandırılabilirliğini belirtmiş fiil-tamlayıcı ilişkisinin varlığını fiilin anlamının belirlediğini ve bu ilişkinin niteliğini o dilin kullanıcıları tarafından

belirlendiğini vurgulamıştır. Bazı fillerin tamlayıcılarındaki hâl eklerinin lehçe ve ağızlara göre farklılık göstermesinin ise bu ilişkiyi algılayıştaki tasavvur farklılığından kaynaklandığını dile getirmiştir (1997: 211-212).

Ahmet Buran *Anadolu Ağızlarında İsim Çekim (Hâl) Ekleri* (1996) adlı çalışmasında Anadolu ağızlarından derlenmiş metinlere dayanarak isim hâl eklerini incelemiş, Anadolu ağızlarında tespit ettiği isim hâl eklerinin şekil ve işlev olarak gösterdikleri özellikleri tespit etmiştir. Araştırmacı çalışmasında incelenen ekin diğer isim çekim eklerinin yerine kullanılması ile ilgili açmış olduğu başlıkta, tespit ettiği kullanımları örnekleri ile birlikte sıralamıştır.

Tahir Kahraman *Çağdaş Türkiye Türkçesindeki Fiillerin Durum Ekli Tamlayıcıları* (1996) adlı çalışmasında fiillerin hâl ekli tamlayıcılarla ilişki derecelerini incelemiş hangi fiilin hangi hâl ekli tamlayıcıya ihtiyaç duyduğunu, hangisini ikinci derecede istediğini belirlemiştir. Özellikle çok anlamlı fiillerin fiilin anlamına göre farklı hâl ekli tamlayıcılara ihtiyaç duyduğu meselesine dikkat çeken araştırmacı, fiillerdeki anlam farklılığının aynı zamanda tamlayıcıları da belirlediğini ortaya koymuştur.

Mustafa Uğurlu ise *Türk Lehçelerinin Aktarımında Valenz Sözlüklerinin Önemi* adlı makalesinde fiil tabanının istemi başlığı altında konuyu şu şekilde ele almıştır: “*Bitimli veya bitimsiz bir dil birliğinin merkezindeki fiil tabanı, gereklilik derecesine göre anlam yönünden boşluklar açar. Bu boşlukların sayısı fiilden fiile değişiklik gösterir ve o dile hakim olanlar tarafından önceden bilinir. Bu boşluklar doldurulduğu ölçüde fiil anlam yönünden bütünlenir*” (Uğurlu, 2001: 201). Yine aynı makalede Uğurlu, Türk lehçeleri arasında sadece ses, yapı ve kelime farklılıkları bilinerek doğru aktarmanın yapılamayacağını, fiillerin istedikleri tamlayıcıların hangi hâlde bulunmaları gerektiğini bilmenin çok önemli olduğunu, istem (Valenz) sözlüklerinin en kısa zamanda hazırlanması gerektiğine özellikle dikkat çekmiştir (Uğurlu, 2001: 205).

Fatma Erkman Akerson, cümle kuruluşunu esas olarak belirleyen unsurun fiil olduğunu ve her fiilin yönetim çevresi olduğunu söylemiştir. Araştırmacı, bir fiilin eksiksiz bir cümle kurabilmek için gerektirdiği unsurları *zorunlu öge* olarak isimlendirmiş, dil bilgisel açıdan gerekli olmasa da fiilin anlamını çeşitli açılardan tamamlayan unsurların ise *seçimlik ögeler* olduğunu belirtmiştir (Akerson, 2000: 158-159).

Abdurrahman Özkan (1999) fiil-tamlayıcı ilişkisini ele aldığı çalışmasında fiillerin birden çok anlam kazanmasının tamlayıcıların çeşitlenmesi ile mümkün olabileceğini belirtmiştir. Fiil-tamlayıcı ilişkisinde hâl ekli tamlayıcıların durumunu belirleyen en önemli unsurun fiilin anlamı olduğunu vurgulamıştır. Özkan, çalışmasında bazı fiillerin zaman içerisinde istem değiştirerek farklı dönemlerde farklı hâl ekli tamlayıcılarla kullanıldığını belirtmiştir.

Nadir Engin Uzun *Ana Çizgileri ile Evrensel Dilbilgisi ve Türkçe* (2000) adlı çalışmasında *Üye ve Üye Yapısı* ve *Rol ve Rol Yapısı* başlıkları altında eylemlerin kaç üyeyi yönetebileceği ve bu üyelerle fiilin arasındaki anlamsal ilişkileri istem teorisinin bakış açısına göre değerlendirmiştir.

Melek Erdem *Türkmen Türkçesinde Hareket Fiillerinin "İsteme" Göre Anlam Değişimleri* (2006) isimli makalesinde Türkmen Türkçesindeki hareket fiillerini istem teorisi çerçevesinde incelemiş Türkmen Türkçesinde istemlerine göre anlam değişikliği sergileyen fiillere dikkat çekmiştir.

Songül Rollfs (1997) bağımsal dilbilgisi bağlamında Almanca ve Türkçe'nin sözdizim yapısı üzerine hazırlamış olduğu doktora tezinde Türkçe fiilleri Almanca fiillerle karşılaştırmış ve bu fiillerin istem değerlerine göre tamlayıcı sınıfları belirlemiştir.

Oktay Selim Karaca *Kazak Türkçesinde Fiil İstemleri* (2011) adlı çalışmasında Kazak Türkçesindeki fiil istemleri tasvirî yöntemle tespit edilmiş ve istem konusunda görüşler ileri sürülerek tespitler yapılmıştır. Karaca, çalışmasında istemin, yan yana gelen ve sentaktik bir birlik oluşturan herhangi iki anlamlı kelime arasında da söz konusu olabileceğine değinmiş; sadece nesnenin yükleme göre hâllenmesi şeklindeki açıklamayı yeterli bulmadığını, istemin bunlardan çok daha kapsamlı olduğunu vurgulamıştır.

Fiillerin istemini temel alan bir diğer çalışma ise Nuh Doğan tarafından hazırlanmıştır. Doğan, *Türkiye Türkçesi Fiillerinde İsteme Göre Anlam Değişiklikleri* (2011) adlı doktora çalışmasında, fiillerin çeşitli anlamlarına özgü istem yapıları tespit edilmeye çalışılmış, Türkiye Türkçesindeki fiillerin istem potansiyeli ve istem değişiklikleri ele alınmıştır. Nuh Doğan *Türkçe Sıfatların İstem Bilgisi* (2015) ve *Çok İşlevlilikleri Açısından Türkçe Edatların Söz Dizimsel ve Anlambilimsel Yapısı* (2014)

isimli çalışmalarıyla istem taşıyıcısı olan diğer unsurların da istem kapasitelerini inceleyen çalışmalar yapmıştır.

Emre Uzer tarafından yüksek lisans tezi olarak hazırlan *Altun Yaruk'ta Fiil Tamlayıcı İlişkisi* (2018) isimli çalışmada araştırmacı, Altun Yaruk'ta fiil-tamlayıcı ilişkisini incelemiş, kullanım sıklığı yüksek olan 599 fiilin hangi durum ekli tamlayıcılarla kullanıldığını tespit etmeye çalışmıştır. Eserde, incelenen fiillerin kökeni hakkında da bilgiler yer almıştır.

Işıl Aydın Özkan, *Evrensel Dilbilgisi ve Türkçede İstem* (2018a) isimli çalışmasında istem kavramını Bağımsal Dilbilgisi ve Evrensel Dilbilgisi kuramları çerçevesinde ele almıştır. Araştırmacı istem kavramının yanı sıra istemle doğrudan ilişkili olan kavramları da incelemiş; istemin dil tipolojisi ve dil evrensellikleri ile ilgili olan yönlerini ortaya koymaya çalışmıştır.

Ertan Besli *Eski Türkçe Fiillerin İstem Sözlüğünün Yöntemi Üzerine* (2019) isimli çalışmasında, Eski Türkçede fiillerin istem sözlüğünün nasıl olması gerektiği konusu üzerinde durmuştur. Araştırmacı, Eski Türkçede fiillerin istemlerini belirlerken anlamları tespit etmenin oldukça önemli olduğunu vurgulamış, istem sözlüğünde her bir anlam için ayrı bir madde başı açılması gerektiğini belirtmiştir. Bu çalışma, istem teorisinin tarihi Türk lehçelerine de uygulanabileceğini göstermesi bakımından oldukça önemlidir.

Türkiye'de istem konusu yapılan tezlerde de yer almıştır: Hilal Uzunboy tarafından hazırlanan *Türkmen Türkçesinde İstem (Valenz)* (2008), Dursun Ahmet Atacık tarafından hazırlanan *Türkiye Türkçesinde İstem (Valenz)* (2008), Feyzi Çimen tarafından hazırlanan *Özbek Türkçesinde İstem (Valenz)* (2009), Habib Abdi Golzar tarafından hazırlanan *Türkçe Fiillerde İstem (Ettirgen Yapılar)* (2015) bunlardan bazılarıdır.

Özellikle yurtdışında istem teorisyenleri tarafından yapılan çalışmalarla kapsamlı bir şekilde farklı düzeylerde işlenen istem konusunun Türkiye'de yapılan çalışmalarda daha çok sözdizimsel istem boyutunda kaldığı görülmektedir.

1.2. Hâl Kavramı ve Türkçe'de Hâl Ekleri

Hâl (case) isim ile isim ya da isim ile fiil arasındaki ilişkiyi ifade eden bir gramer kategorisidir (Ergin, 2009: 215). Türkçede bu ilişkiler çoğu zaman bağlı biçimbirimler olan hâl ekleri yoluyla olur. Hâl kategorisi ve dillerin bu kategoriyi nasıl yansıttığı

meselesi dil tipolojisi çalışmalarında sıklıkla inceleme konusu olmuştur. Dil tipolojisi çalışmalarında önemli bir başvuru kaynağı olan *The World Atlas Language Structure* (WALS)¹ adlı veri tabanı 2560 dünya dilini 142 farklı açıdan değerlendirmiştir. Oliver A. Iggessen (2013) WALS'te yer alan verilerden hareket ederek 261 dünya dilinden 100'ünde hâl sisteminin bulunmadığını, bu dillerde gramatikal ilişkilerin sözdizimi yolu ile yapıldığını ifade etmiştir. Veri tabanından edinilen bilgilere göre, iki morfemden oluşan hâl sistemlerinin olduğu, bunun yanında Macarca örneğinde olduğu gibi 20'den fazla işlek olarak kullanılan hâl sistemlerinin de olduğu saptanmıştır.

Hâl kategorisine sahip olan diller için hâl eklerinin fonksiyonlarına, semantik özelliklerine göre hiyerarşik sınıflamalar yapılmıştır. Blake, *Case* (2014: 156) adlı eserinde durum eklerinin hiyerarşik düzenini şu şekilde göstermiştir:

Nominatif >Akuzatif/Ergatif >Genetif >Datif >Lokatif >Ablatif/Instrumental>
Diğerleri

Hâl eklerinin hiyerarşik düzeni, onların fonksiyon aralıkları ile doğrudan ilişkilidir. Geniş fonksiyon aralığına sahip alan hâl eki, hiyerarşik düzende de üst sırada yer alır. Art zamanlı yapılacak olan çalışmalarda hâl eklerinin fonksiyonlarını tespit etmek istem çalışmaları için oldukça önemlidir. Türkçe'nin hiyerarşik düzeninde yalın hâl ile işaretlenmiş olan özne birinci katılan, belirtme hâl eki ile işaretlenmiş olan tamlayıcı ise ikinci katılındır. Üçüncü sırada ise yönelme hâl ekli tamlayıcı gelmektedir. Türkçe için üçüncü durum, Blake'in hiyerarşik düzeni ile uyum sağlamaz.

Bugün Türkiye Türkçesi'nde hâl eklerinin isimlendirilmesi ve sayısı konusuna tam bir fikir birliğinin olmadığını görmekteyiz:

Tahir Nejat Gencan (1983), Haydar Ediskun (1963) ve Kaya Bilgegil (1984) hâl eklerinin sayısını *yalın*, *+i*, *+e*, *+de*, *+den* olmak üzere beş başlık altında sıralar.

Turgay Sebzecioğlu *DilBilim Kavramları ile Türkçe Dilbilgisi* (2016) adlı eserinde hâl eklerini *yalın durum*, *belirtme/yükleme durumu*, *yönelme durumu*, *bulunma durumu*, *ayırılma/çıkma durumu* ve *tamlayan durumu* olmak üzere altı başlık altında sınıflandırmıştır.

¹ bkz. <https://wals.info/chapter/81>

Barry J. Blake Turkish case system başlığı altında Türkçe’de hâl eklerini *nominative, accusative, genitive, dative, locative, ablative* olmak üzere sıralamıştır (2004: 2).

Muharrem Ergin (2009) Türkçe’de isimlerin ifade ettikleri münasebetlere göre hâl eklerini *nominatif hâli (yalın hâl), genetif hâli (ilgi hâli), akkuzatif hâli (yapma hâli), datif hâli (yaklaşma hâli), lokatif hâli (bulunma hâli), ablatif hâli (uzaklaşma hâli), instrumental hâli (vasıta hâli), ekvatif hâli (eşitlik hâli), direktif hâli (yön gösterme hâli)* olmak üzere dokuz başlık altında sıralamıştır.

Zeynep Korkmaz *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi* adlı kitabında isimlerle eylemler arasında kalıcı anlam bağlarını kurmak için adların girdiği durumları karşılayan işaretleyicileri, ad çekim ekleri olarak adlandırır ve *yalın durum, ilgi durumu, yükleme, yönelme, bulunma, çıkma, vasıta ve eşitlik* olmak üzere sekiz hâl kategorisinden bahseder (Korkmaz, 2014: 23-25).

Tahsin Banguoğlu *Türkçenin Grameri*’nde (2007) hâl eklerini, kim soru zamirinin beklenen cevabına göre isimlendirerek iççekim hâlleri ve dışçekim hâlleri olmak üzere iki başlık altında değerlendirmiştir. Araştırmacı iççekim hâllerini: *kim hâli, kimi hâli, kime hâli, kimde hâli, kimden hâli ve kimin hâli* olarak sıralamıştır. Dışçekim hâllerini ise: *kimle hâli, kimce hâli, kimli hâli ve kimsiz hâli* şeklinde vermiştir.

Günay Karaağaç *Dil Bilimi Terimleri Sözlüğü*’nde durum maddesi altında Türkçenin ad çekimini eskiden beri bir bölümü ekleşmiş edatlar, ekleşmiş bağlı birimler yani durum ekleri ile bir bölümünün de son çekim edatları ile yapıldığını ifade etmiş ekli ve edatlı durum çekimi için *yalın, ilgi, yapma, bulunma, yaklaşma, uzaklaşma, yön, araç, eşitlik, benzerlik, amaç ve sınırlama* olmak üzere on üç hâl tanımlamıştır (Karaağaç, 2013b: 340-341).

Yukarıda yer alan çalışmalarda, araştırmacıların Türkiye Türkçesi’nde hâl eklerini sıralarken *yalın hâl, belirtme hâli, yönelme hâli, bulunma hâli ve ayrılma hâli* konusunda uzlaştıkları görülmektedir.

Eski Türkçe sınırları içerisinde yapılan çalışmalarda ise hâl ekleri şu şekilde değerlendirilmiştir:

A. von Gabain *Eski Türkçenin Grameri* (2007: 63-65) adlı eserinde mantıksal ve gramatikal kullanışa göre hâl ekleri ile son çekim edatları arasında kesin bir fark

olmadığını vurgulamış hâl eklerini *belirsiz hâl, ilgi hâli, yaklaşma hâli, yükleme hâli, bulunma-ayrılma hâli, ayrılma hâli, vasıta hâli, yön hâli, diğer yer ve zaman belirleyicileri* olmak üzere on başlık altında incelemiştir.

Marcel Erdal *A Grammar of Old Turkic* (2004: 167-181) adlı eserinde hâl eklerini *nominatif, genetik, akuzatif, datif, lokatif, ablatif, isnstrumental, ekvatif, direktif, direktif-lokatif/partitif-lokatif, simülatif, komütatif* olmak üzere sıralamıştır. Eski Türkçe dönemi için hâl eklerinin fonksiyonlarının tespit edilmesinin zor olduğunu ifade eden Erdal, datif eki örneğini vererek bu ekin fonksiyonu ile anlamının neredeyse birbirini tersi olduğunu ifade etmiştir (Erdal, 2004: 360).

Talat Tekin (2000: 105) Orhun Türkçesi döneminde *yalın durum, ilgi durumu, belirli nesne durumu, verme-bulunma durumu, bulunma-çıkma durumu, yönelme durumu, eşitlik durumu, araç durumu ve birliktelik durumu* olmak üzere dokuz hâl ekinin olduğunu ifade etmiştir.

Cengiz Alyılmaz yazıtlardaki gramatikal ilişkilerin ek, edat, ek+ek, ek+edat birleşmeleri gibi vazife unsurları vasıtasıyla kurulmuş olduğunu belirtmiş, yazıtlardaki kullanımlarından yola çıkarak hâl kategorisini *belirten hâli, belirtilen hâli, nesne hâli, bulunma hâli, ayrılma hâli, çıkışlık hâli, yönelme hâli, birliktelik-beraberlik hâli, karşılıklılık hâli, hedef hâli, sebep hâli, vasıta hâli, görelilik hâli, nasıllık hâli, nicelik hâli, karşılaştırma hâli, sınırlandırma hâli, benzetme hâli, seslenme hâli* olmak üzere on dokuz başlığa ayırmıştır (Alyılmaz, 1994: 50-51).

1.2.1. Eski Uygur Türkçesinde Hâl

Kemal Eraslan *Eski Uygur Türkçesi Grameri*'nde (2012) isim çekiminde hâl sayısı üzerinde fikir birliği olmadığını belirtmiş, hâl eklerini *yalın hâl, ilgi hâli, yükleme hâli, yönelme hâli, bulunma-çıkma hâli, çıkma hâli, eşitlik hâli, vasıta hâli, yön gösterme hâli* olmak üzere dokuz başlık altında sıralamıştır.

1.2.1.1. Yalın Hâl

Yalın hâl ismin karşıladığı nesne ve kendisine tabi olan isim dışında bir münasebet ifade etmeyen şeklidir (Sev, 2007: 45). Yalın hâl eksizdir ve gövde ile birdir (Tekin, 2000: 105). Yalın hâldeki sözcük sözdiziminde özne görevini üstlenir.

ol üdün **tigin** monça sav sözlep ol aç bars üskinte suna yatdı “O vakit **prens** bu şekilde söyleyip, aç kaplanın önünde uzanıp yattı.” (AY616/910).

1.2.1.2. İlgi Hâli

İlgi hâli eki, isimlerin kendisinden sonra gelen bir isme bağlı olduğunu gösteren hâl ekidir (Eraslan, 2102: 132). Eski Uygur Türkçesi döneminde ilgi hâl ekleri +nıñ/+niñ ve +ıñ/+iñ şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Bunun yanı sıra ilgi hâli eksiz olarak da gerçekleşmektedir: *burhanlarn(ı)ñ [arığ nomnuñ] y(a)ruknuñ tözi yiltızı* (HU II.A/41-45); *t(e)ngri burkan togmış ud yılın* (AY33/13-20).

1.2.1.3. Belirtme Hâli

Geçişli bir fiil taşıyan cümlede fiilin doğrudan doğruya etkilediği yani fiildeki işlevin etki bakımından üzerine yüklendiği adın içinde bulunduğu hâldir (Korkmaz, 2010: 247).

Eski Uygur Türkçesi döneminde belirtme hâli eki isimlerde +g ve Ø, zamirlerde +nı/+ni, iyelikli kelimelerde ise +n'dir: *mini körgeli bolgay* (AY525/1-19); *ol altun küvrügü [tok]ıp* (AY93/11-12); *birisin kapıp* (AY627/8-9); *yaruk yaltrık* ıdu yarlıkar (M69/27-30).

1.2.1.4. Yönelme Hâli

Yaklaşma yönelme bakımlarından adın karşıladığı nesneyi fiile bağlayan hâldir (Korkmaz 2010: 244).

Eski Uygur Türkçesinde yönelme hâli eki +ka/+ke'dir. A. von Gabain, Eski Türkçe döneminde nadiren +a/+e ünlülerden sonra +ya/+ye yönelme hâl eki olduğunu ifade etmiştir (2007: 63). Marcel Erdal ise Eski Türkçe döneminde +a veya +ya şeklinde bir yönelme ekinin bulunmadığını ifade eder (2004: 172): *alkuka* (AY217/6-9); *kutınga* (AY484/5-6); *üç erdinike* (AY90/18-22).

1.2.1.5. Bulunma-Ayrılma Hâli

Orhun Türkçesinde olduğu gibi Eski Uygur Türkçesinde de +da/+de/+ta/+te bulunma yanında ayrılma, çıkma ifade eder (Eraslan, 2012: 145): *ulug y(a)rlıkançuçı köngülte yme ırayur yatıkayur* “*Büyük merhametli gönülden de uzaklaşır*” (AY290/12-14); *olar orunınta* ülgüsüz sansız öngi öngi adrılurlar... “*Onların yerinden sayısız farklı farklı ayrılırlar*” (AY49/21-22).

1.2.1.6. Ayrılma Hâli

Kelime gruplarında ve cümlede fiilin gösterdiği oluş ve kılışın kendisinden uzaklaştığını göstermek veya sebep bildirmek için kullanılır (Korkmaz, 2010: 60). Eski Uygur Türkçesi döneminde +dın/+din/+tın/+tin şeklindedir (Erdal, 2004: 174-175): bodıs(a)t(a)v] [gıtsısamatso atl(1)g açarı enetkek] [tilintin tavgaç tilinçe agtarmış]... “*Bodhisattva Kitsu isimli üstat Hint dilinden Çin diline aktarmış...*” (AY673/18-22); ol üdün ol aç bars kaçan bodıs(a)t(a)vning ömgenintin kan **akmışın** körti... “*o zaman aç kaplan ne zaman Boshisatva'nın damarından kan aktığını gördü ise...*” (AY618/11-12); neçe tenglig bar erser yimiş söğüt olarta öngresinte tatıglıg tüş yimişler birteçi bo tıtagdın isiler “*Oralarda öncesinde ne kadar lezzetli meyveler, meyve ağaçları varsa (bunlar) bu nedenle azalır*” (AY557/13-17).

1.2.1.7. Eşitlik Hâli

Eşitlik hâli, kelime gruplarında ve cümlede fiilde ifade edilen hareketin nasıl ve ne şekilde yapıldığını belirtmek için kullanılır (Eraslan, 2012: 152). Eski Uygur Türkçesinde eşitlik hâli eki +ça/+çe şeklindedir (Erdal, 2004: 177): erkinçe tapınça (AY213/-21); törüçe (AY552b/6-8); barça (AY370/9-12).

1.2.1.8. Vasıta Hâli

Adın belirttiği nesnenin vasıta olarak kullanıldığını, fiile vasıta olduğunu belirtmek için kullanılan ektir (Korkmaz, 2010: 233). Eski Uygur Türkçesi döneminde vasıta hâl eki +n şeklindedir (Erdal, 2004: 175-177): yarlıkançuçı biligin (M33/58-60); buruntukın küçeyü (M110/6).

1.2.1.9. Yön Gösterme Hâli

Yön gösterme hâli, fiilin yönünü kendisine doğru yapıldığını gösteren hâldir. Yön gösterme hâl eki Eski Uygur Türkçesi döneminde +garu/+gerü ve +ra/+re şeklindedir (Erdal, 2004: 177-179): taşgaru tartıp (M66/12-17); angar yakın **kelseler** (AY585/13-15).

1.3. Fiilin Yönetim Çerçevesi

Her eylem çevresinde istem boşluğu açabilme gücüne sahiptir. Açılan istem boşlukları eylem tarafından yönetilen belirli semantik özellikleri ve sınırlılıkları olan tamlayıcılarla doldurulur. Johanson, *Structure of Turkic* (1998: 52-53) adlı çalışmasında Türk dillerinin tipolojik olarak yalın-belirtme tipi diller olduğunu belirtmiştir. Türk diller

için ilk ve ana katılanın EDEN rolündeki özne (agent) olduğunu ikinci katılanın ise etkilenen ya da eylemin hedeflediği işten ETKİLENEN (patients) olduğunu ifade etmiştir. Bu tamlayıcı sınıfı ekli ya da eksiz bir katılan tarafından doldurulur. Üçüncü katılan ise yönelme hâl ekli katılındır. Bu katılan Johanson tarafından *indirect object* “dolaylı nesne” olarak isimlendirilir. Araştırmacı, bu katılanın da ALICI (receptient), ya da HEDEF (patient) rolünde olduğunu ifade etmiştir.

Fatma Erkman Akerson (2016: 156) her fiilin yönetim çerçevesinde mutlaka bir özne olduğunu ifade etmiş ve Türk dili için fiil+özne; fiil+özne+İ tümleci; fiil+özne+E tümleci; fiil+özne+İ tümleci+E tümleci; Fiil+özne+DE tümleci; Fiil+özne+DEN tümleci; fiil+özne+DEN tümleci+E tümleci; fiil+özne+ile tümleci; fiil+özne+İ tümleci+yalın tümleç; fiil+özne+ilgeçli tümleç olmak üzere eylemlerin üye yapısının 10 tamlayıcı tipiyle gerçekleştiğini belirtmiştir.

Nuh Doğan, Türk Dili için tipik tamlayıcı sınıfının durum ekli tamlayıcılar olduğunu belirtmiş ve istemin durum ekli tamlayıcılar dışında edat ekli tamlayıcılarla, zarf öbekleriyle ve morfolojik tamlayıcılarla da gerçekleşebileceğine dikkat çekmiştir (Doğan, 2011: 87).

1.3.1. Katılanlar ve Eklentiler

Fiil, çevresinde belirli istem boşlukları açar ve boşluklar *katılanlar* ya da *tamlayıcılar* dediğimiz unsurlarla doldurulur. Bir fiilin istemi cümlede yüzey yapıda fiilin çevresinde yer alan tamlayıcılarla sınırlı olmayıp fiilin alabileceği ve yönetebileceği tamlayıcıları da kapsamaktadır. Katılanlar için Tesnière (1959) *actant*; Herbst vd. (2004) *complement* terimlerini kullanmıştır. Türkiye’de yapılan çalışmalarda ise Doğan (2011) *tamlayıcı*, İmer vd. (2019) *eyleyen*, Özkan (2018a) *katılan* terimini tercih etmiştir. Biz çalışmamızda *katılan* terimini kullanacağız.

Herbst vd. (2004) katılanları kendi içerisinde *zorunlu* (obligatory complements) ve *seçimli* (optional complements) katılanlar olarak ikiye ayırmaktadır. Her ikisi de cümlelerin istem potansiyelleri içerisinde yer almaktadırlar. Zorunlu katılanlar cümleden çıkarılamazken seçimli katılanlar cümleden çıkarılabilmektedirler. Seçimli katılanlar sözdizimsel düzeyde her zaman bulunmayabilir. Seçimli katılanların yüzey yapıda bulunmaması cümlelerin anlaşılır olmasını etkilememektedir. Bu noktada sözdizimsel istemin yanında semantik istem özelliklerini de göz önünde tutmak gerekir. Seçimli katılan, yüzey yapıda yer almasa da okuyucu tarafından hissedilir. Bazı fillerin açmış

olduğu istem boşlukları tamlayıcılar tarafından doldurulmasa bile fiiller anlamsal olarak doldurulmayan bu bilgileri taşımaktadırlar.

Fiilin yönetici olarak yer aldığı bir cümlede herhangi bir istem boşluğunu doldurmayan, fiilin yönetim kapasitesi içerisinde olmayan ögeler de yer alabilir. İstem teorisyenleri bu ögeler için farklı terimler kullanmıştır. Tesnière (1959) *circonstans*, Helbig ve Schenkel (1991) *Frie Angaben*; Halliday (2014) *circumstantials*, Herbst (2008) *adjunct* terimlerini kullanmışlardır. Türkiye’deki araştırmacılar ise Vardar (2002) *tümleyen*, Ozil (1985) *seçimlik ögeler*, Özkan (2018a) *eklenti*, Doğan (2011) *isteğe bağlı öge* terimlerini kullanmışlardır. Biz çalışmamızda eklenti terimini kullanmayı tercih ediyoruz.

Katılanlar, fiile istem ilişkisi ile bağlıdırlar ve cümlede sınırlı sayıda bulunabilirler. Eklentiler ise cümlede sınırsız sayıda bulunurlar ve fiilin istem potansiyeli içerisinde yer almazlar. Her ne kadar Tesnière’in ifadesi ile bir cümlenin bağımlı unsurları olsalar da herhangi bir istem boşluğunu doldurmazlar sadece cümlenin yüzey yapısında fiilin gerçekleşme şartları ile ilgili daha fazla bilgi veren ögelerdir. Katılanlar hâl işaretleyicisi taşımaktadırlar ve cümle içerisinde kolayca yer değiştirebilirler. Öte yandan eklentiler cümlede sınırsız sayıda bulunabilen, ifade hakkında ayrıntılı bilgiler veren unsurlardır. Türkçe için düşündüğümüzde bunlar zarf ve edat tümleçleridir. Katılanlar cümlenin derin yapısında bulunan üyelerdir. Seçimlik katılanlara baktığımızda bunların yüzey yapıda silinse de cümlenin derin yapısında fiilin zorunlu unsurlarıdır.

(8a) kutrulmak kapıgın açdaçı “*kurtuluş kapısını açacak...*” (AY659/1)

(8b) ol edgü kılınçlarıg bodıs(a)t(a)vlar k(e)ntü özleri kılmak üze bo iki törlüg edgü yollarıg k(e)ntü özleringe açmış bolur “*O iyi eylemleri Bodhisattvalar kendileri yapmak için bu iki türlü iyi yolu kendilerine açmış olurlar*” (AY222/2-3)

Yukarıda vermiş olduğumuz aç- “açmak” (Clouston, 1972: 17) çevresinde üç istem boşluğu açmıştır. Bu boşluklar bütün fiillerin zorunlu unsuru olan yalın hâldeki özneyle birlikte belirtme ve yönelme hâl ekini almış katılanlar tarafından doldurulmuştur. (8b) örneğinde yer alan FAYDALANAN rolünü üstlenen yönelme hâl ekli tamlayıcı fiilin zorunlu katılanı değil seçimli katılanıdır. Bu katılan yüzey yapıda silinse de cümlenin anlaşılabilirliğinde bir sorun olmayacaktır. Bu durumda aç- fiilinin istem yapısı şu şekilde betimlenecektir:

aç-: 1. bir şeyi kapalı durumdan açık duruma getirmek.

[2]+(1) →[yalın hâl]+[belirtme h.e.]+(yönelme h.e.)

(9a) ...kaçan birök ol tınl(1)glar ol antag ağır ayığ kılınçlarıntın arınmak tileser...
 “...o zaman, o canlılar öyle kötü davranışlarından kurtulmak isteseler...”
 (AY141/2-4).

(9a)'da *arın-* “temizlenmek, arınmak” (Erdal, 1991: 588) fiilinin yönetim çevresi DENEYİMCİ rolünü üstlenen yalın hâldeki özne ile KAYNAK rolündeki ayrılma hâl eki ile işaretlenmiş tamlayıcıdan oluşmaktadır. Her iki tamlayıcı da *arın-* fiilinin zorunlu katılanı olarak yüzey yapıda gerçekleşmiştir. Bu durumda *arın-* fiilinin istem betimlemesi şu şekilde yapılıdır:

arın-: temizlenmek, arınmak, kurtulmak.

[2] →[yalın hâl]+[ayrılma h.e.]

Cümlede zorunlu, seçimlik katılanları ve eklentileri birbirinden ayırt edebilmek için *silme testi* (deletion test), *serbest eklenebilirlik testi* (free addability test), *yan cümle testi* (derivation from an embedded clause), *yinelem ve değiştirim testi*, *soru testi* (question test), olmak üzere çeşitli testler ve yöntemler geliştirilmiştir². Bu testlerin zayıf ve güçlü yanları vardır. Bunların içerisinde silme testi özellikle zorunlu ve seçimlik istemlerin ayırt edilmesi için en çok kullanılan testtir. Fakat eklentileri ayırmakta bu test çok da başarılı olmamaktadır (Vater, 1978: 25). Serbest eklenebilirlik testi ise katılanları ve eklentileri birbirinden ayırmak için tercih edilen testlerdendir. Çünkü eklentilerin en önemli özelliği cümle içerisindeki esnek konumları ve sınırsız eklenebilme özelliğidir (Helbig ve Schenkel, 1991: 34). Fakat bu testin de kimi zaman aksayan yönleri bulunmaktadır.

Fiilin zorunlu unsurları her zaman yüzey yapıya çıkmazlar. Fiilin gerçekleşmesine ilişkin gerekli bilgi metnin bağlamından çıkarılabiliyorsa bu durumda katılan zorunlu da olsa yüzey yapıda yer almaz. Bu tip tamlayıcıları Herbst vd. (2004) *contextually optional*

² Konu hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz. Helbig, G., Schenkel, W. (1991). *Wörterbuch zur Valenz und Distribution Deutscher Verben*, de Gruyter, Berlin.; Vater, H. (1978). “On the Possibility of Distinguishing Between Complement and Adjuncts”, W. Abraham (Ed.), *Valence, Semantic Case and Grammatical Relations* içinde, Volume:1 Studies In Language Companion Series (SLCS), John Benjamins, Amsterdam, s. 21-45.; Özkan, I. A. (2018a). *Evrensel Dilbilgisi ve Türkçede İstem*, Gece Akademi, Ankara.; Doğan, N. (2011). *Türkiye Türkçesi Fiillerinde İsteme Göre Anlam Değişiklikleri*, (Basılmamış Doktora Tezi), Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.

complements (bağlamsal seçimli istem) olarak adlandırır. Cümledeki eksik olan katılanı metnin de bağlamından zihinde tamamlanır. Bağlamsal istemler çoğu zaman fiilin zorunlu istemleridir. Metnin dil içi bağlamı, tamamlanmayan o istem boşluğunu zihinde tamamlar. Fakat tarihi metin çalışmalarında o istem boşluğunun hangi hâl ekli tamlayıcı ile doldurulduğu meselesi önem kazanmaktadır. Karahan'ın da (1991) ifade ettiği gibi fiil-tamlayıcı ilişkisinde ilişkinin niteliğini dilin kullanıcıları belirler. Biz de yapmış olduğumuz çalışmada yüzey yapıda tanımlayamadığımız katılanlarla fiilin istem çerçevesini çizmeye çalıştık.

1.4. İstemi Değiştiren Kategoriler

1.4.1. Anlam

Fiilin farklı anlamları farklı mantıksal-semantik istem yapılarını talep eder ve bu durum sözdizimsel yapıda gerçekleşir. Bir eylemin başka bir anlama geçmesinin eylemin üye ve rol yapılarını çeşitli açılardan etkiler. Nadir Engin Uzun *Eylemlerde Çok Anlamlılık ve Rol Kuramı* (1997) isimli çalışmasında fiillerin başka bir anlama geçişinde fiilin içerisinde bulunduğu sözdizimsel çevrenin etkili olduğunu söyler.

Fiilin anlamı onun üye yapısının belirlenmesinde oldukça önemlidir. Bu noktada fiillerin semantik olarak sınıflandırılması konusu ön plana çıkar. Fiillerin semantik kategorileri istem yapılarını da şekillendirir. Türk dili için fiillerin sınıflandırılması ile ilgili yapılan çalışmaların daha çok yapı odaklı olduğu görülmektedir. Geleneksel dilbilgisi çalışmalarında eylem *iş*, *oluş*, *kılış*, *durum* gibi kategorilere ayrılır (Hirik, 2020: 144). Cümle kuruluşunda fiillerin semantik olarak sınıflandırılması ile ilgili özellikle son zamanlarda yapılan çalışmalar olmakla birlikte bunlar oldukça sınırlı sayıdadır. Hüseyin Yıldız, Türk dilinde fiillerin semantik sınıflandırmasına değindiği makalesinde dünya dillerindeki çalışmaları ele aldıktan sonra Türk dilindeki çalışmaları değerlendirmiştir. Çalışmasının sonunda fiilleri semantik olarak *oluş fiilleri*, *durum fiilleri*, *hareket fiilleri*, *bağlantı fiilleri*, *mental fiiller*, *iletişim fiilleri*, *doğa fiilleri* olmak üzere yedi ana başlık altında toplamıştır (Yıldız, 2017: 361). Hatice Şirin Köktürk Ötüken Uygur Kağanlığı Söz Varlığı isimli çalışmasında Köktürk ve Ötüken Uygur Kağanlığı dönemine ait 10 yazıtın söz varlığını tematik olarak sınıflandırmış konularına göre fiilleri *Temel Kılış*, *Oluş*, *Durum*; *Fiziksel Gereksinim*, *İnsan ve Bedeni*, *Duygu*, *Zihin*, *Devlet Politika ve Diplomasi*; *Savaş*; *Yerleşim Yurt Tutma*; *Etkileşim ve İletişim*; *Avcılık*; *Evlilik*; *Cenaze*; *İş*, *Hizmet*; *Kalkınma*; *Ad*, *Unvan*; *Kıtlık*; *Yasa*, *Ceza*; *Sanat*; *Kozmogoni*, *Din*, *İnanç*; *Doğa*, *Meteoroloji*, *Hava*; *Hayvanlar*; *Yardımcı Fiiller*; *Konusal Alanı*

Belirlenemeyenler olmak üzere 23 başlık altında incelenmiştir (Şirin, 2016: 445-556). Seçil Hirik *Rol Kuramı ile Fiillerin Anlambilimsel Kategorilerinin İlişkisi: İyi ve Kötü Prens Öyküsü Örneği* isimli makalesinde rol kuramından hareketle rollerin anlambilimsel fiil kategorilerine olan etkisini ele almış fiilleri, *duygu, durağanlık barındıran, duygu çıktısı, karşılıklı yapılanlar, söyleme dayalı, varlıkla ilgili, olumlu ve olumsuz sonuç barındıran ve hareket barındıran eylemler* olmak üzere 8 başlık altında değerlendirmiştir (Hirik, 2018: 133).

Bethe Levin tarafından 1993 yılında hazırlanan *English Verb Classes and Alternations: A Preliminary Investigation* isimli çalışma fiillerin semantik sınıflandırılması meselesi hakkında öncü çalışmalardan biridir. Fiilin sergilediği sözdizimsel özelliklerin semantik özellikleri ile paralel olduğunu vurgulayan Levin 3024 fiili, semantik çerçeveyi göz önünde bulundurarak 193 farklı başlık altında sıralamıştır (111-276).

yalanguklar kanı iligler begler barça bo nom erdinig **boşgunsunlar tutsunlar ayasunlar ağırlasunlar ongarsunlar tapınsunlar udunsunlar ögsünler alkasunlar** erti tip “*İnsan hükümdarlar beyler bütün bu öğreti mücevherini öğrensınler tutsunlar, saygı gösterson anlasın, iyileştirsın, hizmet etsın, övstınler*” (AY339-440/21-4)

Eski Uygur metinlerinde yukarıda vermiş olduğumuz örnekte olduğu gibi aynı kavram alanından birçok fiilin aynı cümle çerisinde arka arkaya kullanıldığı örnekler oldukça fazladır. Bu durum, bu kavram alanına ait fiillerin istem çerçevelerinin de benzer nitelikte olmasına sebep olmuştur. Bu örnekler, fiilin sözdizimsel yapısına anlamın etkisini göstermesi bakımından oldukça önemlidir.

Sözcükte anlam konusu genel olarak temel anlam ve yan anlam başlıkları altında değerlendirilir. Temel anlam gramerlerde *asıl anlam, yaygın anlam, nesnel anlam, düz anlam, göndergesel anlam* terimleri ile ifade edilmiştir. Bir sözcüğün zihinde oluşan ilk anlamı onun temel anlamıdır. Her kelime kullanıldığı bağlama göre farklı anlamları ifade etse de muhakkak bir temel anlama sahiptir (Erol, 2018: 30). Doğan Aksan (2020: 65) dillerin zaman içinde gerçekleşen ve toplum yaşamıyla oldukça ilişkili olan değişimleri sırasında bir göndergenin göstergeyle olan ilişkisinde değişimler olabileceğini ve buna bağlı olarak birtakım anlam ayrımlarının ortaya çıkabileceğine dikkat çekerek temel anlamı bir göstergenin belli bir dönemde insan zihninde canlandırdığı kavram olarak

tanımlamıştır. Bu durum özellikle Türk dilinin tarihi metinlerinde yapılan çalışmalarda oldukça önem arz etmektedir. Kimi göstergelerin anlam özelliklerini en eski metinlerden itibaren koruduğunu görmekle birlikte kimi örneklerde ise anlamın daraldığını, genişlediğini ya da kelimenin tamamen farklı bir anlam kazandığını görebilmekteyiz³.

Anlam genişlemesi, anlam kapsamı dar olan bir sözün kendi bulunduğu kavram alanı içerisinde daha genel bir anlam kazanması şeklinde tanımlanır (Karaağaç, 2013a: 140). Eski Uygur Türkçesi döneminde yeni ifade olanakları yaratabilmek fiillerin anlam genişlemesine uğradığı görülmektedir. Bu duruma örnek olarak *açın-* fiilini verebiliriz. *açın-* fiilinin temel anlamının dışında taradığımız metinlerdeki kullanım örnekleri, anlam alanını genişlettiğini göstermektedir:

açın-: 1. elbisesini çıkarmak.

...ötrü ol bodıs(a)t(a)v olurmış orunıntın örü turup ong 'engninteki tonın **açınıp**...
 "...sonra o Bodhisattva oturduğu yerden kalkıp on omuzundaki elbisesini çıkarıp..." (AY36/14-16)

açın-: 2. itiraf etmek.

bo ajunta kılmış ayıg kılınçlarımın yme alkunı **açınur** [m(e)n] "Bu dünyada yaptığım kötü işlerimi de hepsini itiraf ederim" (AY107/5-7)

Doğan Aksan (2020: 77) her dilde yan anlamların genellikle dört doğrultuda göstergelere bağlandığını ifade etmiştir:

1. Somuta yeni somut anlamlar eklenmesi
2. Somuta yeni soyut anlamlar eklenmesi
3. Soyuta yeni soyut anlamlar eklenmesi
4. Soyuta yeni somut anlamlar eklenmesi

Kelimenin anlamının genişlemesi ile meydana gelen yan anlamlar kelimenin çok anlamlı olmasına neden olmaktadır. Özellikle eylemler cümle içerisinde yönettikleri unsurlara göre çok sık yan anlama geçiş sergilemektedirler. Eylemlerin sayısı isimlerin sayısına göre çok daha azdır. Günay Karaağaç (2013a: 280) farklı varlıkların aynı

³ Konu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Erol, H. A. (2018). *Eski Türkçeden Eski Anadolu Türkçesine Anlam Değişimleri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

eylemleri yapmasının eylemlerin sayısını sınırlarken, onların anlam yapılarını daha da zenginleştirdiğini ifade etmiştir.

Bir sözcüğün birden çok anlamı olma durumu çok anlamlılık (polysemy) kavramı ile ifade edilir. Çok anlamlılık sergileyen sözcükler, genellikle somuta yeni soyut anlamlar eklenmesi yönünde bir gelişim göstermektedirler. Eski Uygur metinlerinde de somuttan soyuta doğru anlam değişmelerinin sıklıkla kullanıldığı ve bu yolla yeni ifade olanakları yaratıldığı görülmektedir. Türkçenin en eski dönemlerinden itibaren karşımıza çıkan bu anlam olayı aynı zamanda dilin zenginliğini göstermesi bakımından oldukça önemlidir.

(9a) **aç**dım mengülüg nırvan balık kapıgın “*Ebedi nirvana şehir kapısını açtım*”
(AY368/4-5)

(9b) anın bo d(a)r(a)nı nomug törüsi birle **aça** yada ötünü tegintim “*Dolayısıyla bu öğretiyi, yasası ile birlikte açıklayıp saygıyla arz ettim*” (AY448/6-8)

Yukarıda örneğini vermiş olduğumuz *aç-* fiili asli olarak bir şeyi kapalı durumdan açık duruma getirmek anlamına gelmektedir. (9a) örneğinde fizik anlamı ile kullanılan fiil (9b) örneğinde “*açıklamak, izah etmek*” soyut anlamını kazanmıştır. Bu iki cümleyi karşılaştırdığımızda fiilin anlamındaki değişimin cümlenin sözdizimsel yapısını etkilemediği görülmektedir.

(10a) ...ong [tizin yir**ke**] urup.... “*...sağ dizini yere vurup...*” (AY649/21-22)

(10b) tünegü orun başı**ta** bir arıg evde **yıdılıg yıparlıg kav ursun** “*Gecelediği yatağın başına temiz evdeki güzel kokulu bir kap koysun, yerleştirsin*”
(AY442/21-23)

(10c) neçede birök ol ilig kan biz için **tütsüg urup**.... “*Ne vakit hükümdar bizim için tütsü yakıp...*” (AY442/21-23)

(10d) ...idiz yüksek arslanlıg **örgün urup** “*...yüksek arslan motifli tahta çıkıp...*”
(AY416/4-5)

(10e) kim sening akar suv tip atıngın iki törlüg yörügüg körüp **urmış erür** “*...iki türlü açıklamayı görüp senin adını akarsu diye vermiştir*” (AY600/17-19)

(10f) ötrü kop savı**g** birtin **urup** “*sonra bütün sözü bir tarafa bırakıp...*”
(AY238/4-5)

Clauson (1972: 194-195) Eski Türkçe döneminden itibaren kullanım alanı oldukça geniş olan *ur-* fiilinin temelde *yerleştir-* ve *vur-* olmak üzere iki farklı anlama geldiğini belirtmiş, bu iki anlamın da esasında kolun kullanımı ile ilgili olduğunu ifade etmiştir. Fiilin kullanım sıklığı dolayısıyla anlamının eski dönemlerden itibaren genişlediği ve deyimleşmiş yapılarda kullanıldığı görülmektedir. Yukarıdaki örneklerde ise fiilin farklı anlamlarının farklı sözdizimsel çerçeveleri de beraberinde getirdiği tespit edilmiştir. Bu durum *ur-* fiilinin istem çerçevesine de yansır. (10a) örneğinde *ur-* fiili belirtme ve yönelme hâl eki almış iki tamlayıcıyı yönetirken, (10b) örneğinde bulunma ve belirtme hâl eki almış tamlayıcıları yönetmektedir. (10c), (10d), (10e), (10f) örneklerinde ise ekli ve eksiz belirtme hâl eki almış olan tamlayıcılar fiilin istem potansiyeli içerisinde yer almaktadır.

Sözcüklerin anlamlarının metin temelinde ve bağlam içerisinde değerlendirilmesi oldukça önemlidir. Bu durum esasında Saussure'nin de ifade ettiği gibi dilin bir dizge olması ile doğrudan ilişkilidir. Saussure, gösterge kuramıyla dilin sadece sözcükler ve terimler listesi değil birbiriyle sık ilişkiler içinde işleyen bir göstergeler bütünü olduğunu ortaya koymuştur (Aksan, 2020: 27). Bir sözcüğün anlamı, metnin bağlamı içerisinde onun diğer öğelerle kurduğu ilişki ile ancak kesinleşebilir. Türk dilinin tarihi dönemlerini çalışırken bu duruma özellikle dikkat etmemiz gerekmektedir.

(11a) sekiz türlüğ teginçsiz orunlarta togmak **tüşmek** alp emgek titir “*Sekiz türlü ulaşılmaz yerlerde doğmak ölmek zordur*” (AY110/4-6)

(11b) ötrü ol kök tonlug beg atdın kodı **tüşüp** mini okıdı “*Sonra o mavi giysili bey attan aşağı inip beni çağırdı*” (AY6/5-6)

Yukarıdaki vermiş olduğumuz örneklerde *tüş-* fiilinin iki farklı anlamda ve iki farklı istem çerçevesinde kullanıldığını görüyoruz. Kelimenin yan anlam kazanma yollarından biri de mecazlaşmadır. *tüş-* fiilinin ile ilgili Clauson (1972: 560) bir yere yerleşmek, inmek, aşağıya doğru hareketlerin genel bir anlamına sahip olduğunu ifade etmiştir. (11a)'da ise *tüş-* fiili mecazlaşarak “ölmek” anlamına gelir.

1.4.2. Çatı

Bir gramer kategorisi olarak üzerinde görüş ayrılıklarının yaşandığı çatı kavramı, fiilin özne ile olan ilişkilerini ve durumlarını bildirmektedir. Fiillerde çatının değişmesi cümlenin öğelerinde de değişikliğe neden olmaktadır. Cümlenin yöneticisi olarak

düşündüğümüz fiilin çatısının değişmesi etrafında bulunan istem alanlarını da etkilemektedir. Tesnière, fiillerin istemi meselesinde, çatı (Fr. voix) üzerinde durmuş, bir fiilin çatısının alabildiği katılan sayısına bağlı olduğunu belirtmiştir (Tesnière, 1959: 238). Yapılan çalışmalarla Çatı değişikliklerinin fiilin istem kapasitesini arttırdığı ya da azalttığı ortaya konmuştur⁴. Türkçede ettirgenleştirme ve oldurğanlık istemi arttıran biçimbilgisel kategorilerdir. Ettirgen yapılarda fiilin istem çerçevesine hem semantik hem de sözdizimsel düzeyde bir öge eklenir. Ettirgen çatılı fiillerde ikinci bir eden rolünün bulunduğu öngörülmüştür. Marcel Erdal (1991: 710) tarafından bu ikinci eden rolünü üstlenen öge *tetikleyici* (instigator) olarak adlandırılmıştır. Modern dilbilimi çalışmalarında ettirgenlik başlığı altında incelenen oldurğanlık, geçişsiz bir eylemin geçişli hâle getirilmesidir. Oldurğanlık ekleri ile genişleyen fiilin sözdizimsel istem çerçevesinde bir nesneye ihtiyaç duyar.

İstemi azaltan biçimbilgisel kategoriler ise edilgenleştirme, dönüşleştirme ve işteşleşmedir. Edilgenleştirmede etken çatılı bir fiilin öznesi gizlenir ve etkilenen rolündeki nesne özne konumuna yükselir.

(12a) inçip monta monçulayu dört üdlerte aymışça ot da kılsar ulatı aşığ içğüg [adırsar]... “işte burada bu şekilde dört mevsimde söylendiği gibi şifalardan hazırlanırsa ve yiyecek ile içecek ayrılırsa...” (AY592/1-2)

(12b) tutyak yime munta üç engim sansardaki nızvanılar ogrınta dört türlüğ **adrılurlar** “varlığa bağlanma da bu şekilde üç kısımlı Samsara’daki ihtiraslar dolayısı ile dört kısma ayrılır” (M41/23-26)

(12a)’da *adır-* “ayırarak, bölmek” (Clouston, 1972: 66) anlamında etken çatılı geçişli bir fiildir ve çevresinde ETKİLENEN semantik rol yapısına sahip bir istem boşluğu açma gücüne sahiptir. Bu istem boşluğu sözdizimsel düzeyde belirtme hâl ekli bir tamlayıcı ile doldurulmuştur. (12b) örneğinde ise *adır-* fiili günümüz de de işlek bir

⁴ Bu konu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Golzar, H. A. (2016). *Türkçe Fiillerde İstem (Ettirgen Yapılarda)*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.; Özkan, I. A. (2017). “Türkçede İstemi Arttıran Biçimbilgisel Kategoriler”, *The Journal of Academic Social Science Studies*, S. 60, Ağustos, s. 183-195.; Özkan, I. A. (2018b). “Türkçede istemi Azaltan Biçimbilgisel Süreçler”, *Turkic Linguistics and Philology*, 1/1, s. 17-25.; Doğan, N. (2017). “Türkçe’de İstem Değiştirimi I: Ettirgenleştirme”, *Dede Korkut Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 6/14, s. 193-214.; Doğan, N. (2018b). “Türkçe’de İstem Değiştirimi: Edilgenleştirme”, *Dede Korkut Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, C. 7, S. 17, s. 177-196.

şekilde kullanılan (X)l- edilgen çatı fiili genişlemiştir. *adrıl-* “ayrılmak” (Clauson, 1972: 68) fiilinde hareketten etkilenen nesnenin özne konumuna yükseldiğini ve istem potansiyelinin de azaldığını görüyoruz.

Burada dikkat edilmesi gereken nokta günümüz standart Türkiye Türkçesi’nde çatı kategorisini oluşturan biçimbirimlerin işlevlerinin ve sınırlılıklarının Eski Türkçe ile karşılaştırıldığında daha net olmasıdır. Türkiye Türkçesinde fiillerin çatısının değişmesi fiilin istem çerçevesini de düzenli bir şekilde etkiler. Eski Uygur Türkçesi’nde çatı eki ile genişlemiş olan bazı fiillerin kullanım örneklerinin, o çatı ekinin fonksiyonunu yansıtmadığı tespit edilmiştir. Aşağıda verdiğimiz örneklerde çatı eklerinin, fiilin çatısını değiştirmede sadece yapımlık işlevi ile kullanıldığı görülmüştür:

(13a) ontın sığarkı burkanlar uluşın k(e)ntü köngüllerinte **alnu...** “*Ön taraftaki Budaların halkını kendi gönüllerinden seçip...*” (AY34ç/22-23)

(13b) ...köni ögin köngülin bo nom erdinig okıyu d(a)r(a)nıların sözleyü ne törlüg **kut kolunsarlar...** “*...doğru düşünce ve doğru kalple bu öğreti mücevherini okuyup daranileri söyleyerek ne türlü mutluluk dilese...*” (AY511/16-18)

(13c) ...arka çambudıvıp yırtinçüde **alkatmış** kötrülmüş... “*...arka Jambudvipa’da övülmüş, yükseltilmiş...*” (AY682/19-20)

(13a)’da *alın-* “elde edilmek, almak” (Erdal, 1991: 586) fiili *al-* fiilinin-(X)n dönüşlülük ifade eden çatı eki ile genişlemiş hâlidir. Fakat burada -(X)n eki fiile dönüşlülük anlamı katmamıştır. *alın-* fiili “almak, seçmek” anlamı ile belirtme hâl eki almış bir tamlayıcıyı yönetmektedir. (13b) örneğinde *kol-* “rica etmek istemek” fiilinin -(X)n dönüşlülük eki ile genişlemiş hali olan *kolun-* “rica etmek istemek” (Erdal, 1991: 606) fiilinde bir dönüşlülük anlamı söz konusu değildir. Yukarıda vermiş olduğumuz örnekte *kolun-* fiili eksiz belirtme hâl ekli bir tamlayıcıyı yönetmektedir. (13c) örneğinde ise Türk dilinin bütün dönemlerinde işlek olarak kullanılmış olan -(X)t ettirgenlik ifade eden çatı eki *alka-* “övmek, methetmek” fiilin üzerine gelerek *alkat-* “övdürmek, methettirmek” (Erdal, 1991: 761) anlamlarında kullanılmıştır. (13c) örneğinde ise *alkat-* fiili ettirgenlik anlamı ile değil edilgenlik ifade eden “övmek, methedilmek” anlamı ile kullanılmıştır. Fiilin (13c) örneğindeki kullanımında fiilin istem potansiyeli içerisinde belirtme hâl ekli bir tamlayıcı bulunmaz. Kemal Eraslan (2012: 112) -(X)t ekinin temel olarak yaptırma işlevinin yanında Uygur Türkçesinde nadir olarak edilgenlik işlevi ile de kullanıldığını belirtmiş *alkat-* “övmek” fiilinin de bu kullanımına dikkat çekmiştir.

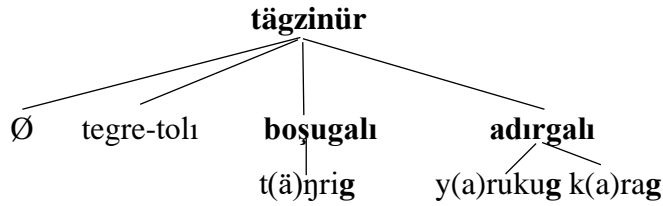
1.5. Fiilimsilerde İstem

Fiilimsi, fiil gövdesinin karşıladığı eylemi (süreci, durumu) nesne imgesinde temsil eden, zaman ve eden anlam birimciklerinden yoksun fiil şeklidir (Yılmaz, 2009: 65). Fiil cümlelerinde cümlenin yöneteni olan fiil gibi fiilimsiler de çevrelerinde doldurulması gereken boş alanlar açarlar. Çevresinde istem boşlukları açan fiilimsiler yüklemcil bir çekimli eylem gibi güdülenmiş demektir (Özkan, 2018a: 247-248). Demir ve Yılmaz (2016: 243-244) isim fiil, sıfat fiil ve zarf fiil ekli yapıları, yapı bakımından olmasa bile işlev bakımından batı dillerindeki yan cümlelere benzediğini belirtmişler ve bu tip bağımlı cümlelerin, bir cümlenin sahip olduğu her türlü ögeye sahip olabileceklerini vurgulamışlardır.

Nuh Doğan Bağımsal Dil Bilgisi ve İstem kuramından hareketle, sıfat fiillerin sözdizimsel ve anlamsal yapısı üzerine yazmış olduğu makalede sıfat fiillerin sözlükselleşmeyle istem bilgisini kaybeden örnekler dışında türedikleri fiilin istem özelliklerini koruduğuna dikkat çekmiştir (Doğan, 2019: 213).

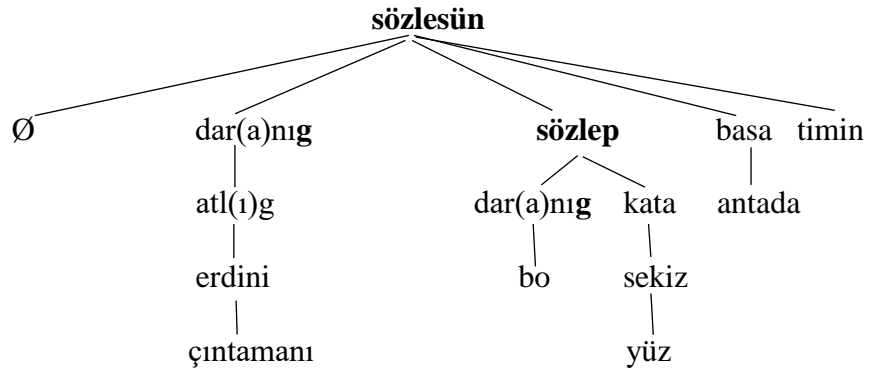
Eski Uygur Türkçesi dönemi eserlerinde fiilimsilerle kurulan uzun cümlelere sıklıkla rastlamaktayız. Birden fazla hareketin gerçekleştiği bu cümlelerde, yönetim şeması da hareketin sayısına göre şekillenmektedir:

beş t(ä)ñrig boşugalı y(a)rukug k(a)rag adırgalı tegre tolı tãğzinür “*Beş tanrıyı serbest bırakmak, ışığı ve karanlığı ayırmak için çevreyi dolaşır*” (HUA.II/47-49)

Yukarıda yönetim şemasını vermiş olduğumuz örnek birden fazla hareketin yer aldığı bir fiil cümlesidir. Cümlede, cümlecik yapısı içerisinde yer alan *boşugalı* ve *adırgalı* fiilimsilerinin türedikleri fiillerin istem yapılarını korudukları ve belirtme hâl ekli bir katılanı istedikleri görülmektedir.

bo dar(a)nıg yüz sekiz kata sözlep antada basa timin çıntamanı erdini atl(ı)g dar(a)nıg sözlesün “*bu dharaniyi yüz sekiz kez söyleyip ondan sonra hemen cintamani mücevheri isimli dharaniyi söylesin*” (AY440/18-20)

Yukarıdaki örnekte ise geçişli bir fiil olan *sözle-* fiili hem cümlelerin hem de cümlecüğün yöneticisi olarak belirtme hâl eki ile işaretlenmiş bir tamlayıcı istediği görülmektedir. Cümlecüğün yöneticisi olan fiilimsi türediği fiilin istem potansiyelini sürdürmektedir.

1.6. İstem ve Eşdizimlilik İlişkisi

Bugün özellikle derlem dilbilim temelli çalışmalarda çokça kullanılan eşdizimlilik batıda yapılan çalışmalarda *collocation* kavramı ile ifade edilir. Türkiye’de eşdizimlilikle ilgili derlem tabanlı çalışmalar yapan Bülent Özkan eşdizimli yapıları “*Dilde herhangi bir dil birimi “seçme” ve “birleştirme” ilkelerine bağlı olarak dizgide anlam gerektirdiği sürece başka bir dil birimiyle bir araya gelebilir, birlikte kullanılabilir. Bu “birlikte kullanılabilirlik” kullanımının sıklığına bağlı olarak dilde genele oranla yüksek bir dağılıma sahipse ve bu dağılım anlamlı bir farklılaşma olarak karşımıza çıkıyorsa eşdizimli yapılar olarak değerlendirilir*” şeklinde açıklamıştır (Özkan, 2014: 26). Türkiye’de sözlüklerde eşdizimli yapılar sistemli bir şekilde verilmez. Eşdizimli yapılar daha çok özel amaçlı hazırlanmış derlem tabanlı sözlüklerde yer alır⁵.

Semantik olarak aynı sınıfa dahil olan fiillerin istemlerinin aynı olması bu eylemlerin etrafındaki yapıları, yani eşdizimliliklerini de belirler (Özkan, 2018a: 278). Bazı araştırmacılar bu tür kullanımları *lexical valency* “sözlüksel istem” olarak değerlendirmişlerdir. Bu durum semantik istem başlığı altında ele aldığımız semantik roller ve semantik sınırlılıklarla yakından ilgilidir. Fiilin çevresinde açmış olduğu istem boşluklarını dolduran tamlayıcıların semantik rolleri vardır ve bu semantik roller sınırlılıklar içermektedir. Eşdizimlilikte de iki sözcüğün birlikte kullanımında bu

⁵ bkz. Özkan, B. (2019). *Türkiye Türkçesinde Adlarla Önadların Birliktelik Kullanımı ve Eşdizim Sözlüğü- Derlem Tabanlı Bir Uygulama-*, Efeakademi Yayınları, İstanbul.

sınırlılıklar söz konusu olduğu için *eşdizimsel sınırlılıklar* (colocational restriction) oluşur. Bu sebeple semantik istem ve eşdizimli yapılar arasında sıkı bir ilişki vardır.

1.7. İstem ve Gramerleşme İlişkisi

Gramerleşme bağımsız sözlüksel birimlerin, bir takım dilbilimsel bağlamlarda gramatikal işaretçi olarak işlev görmeleri olarak tanımlanır (Gökçe, 2013: 21). Burada vurgulanmak istenen nokta bağımsız sözlüksel unsurların bağımlı bir dilbilgisel kategoriye dönüşmesidir. Gramerleşmeye verebileceğimiz en iyi örnek Gökçe'nin (2013) de çalışmasına konu edindiği zarf fiil ekini almış bağımsız sözlüksel bir birimin bir fiil ile kullanılarak ana cümlenin yüklemi olma özelliğini kaybettiği fiil birleşmeleridir.

Eski Uygur Türkçesinde fiil+zarf fiil eki+fiil şeklindeki fiil birleşmeleri oldukça sık kullanılmıştır. *bar-*, *ber-*, *kel-*, *kal-*, *ıd-*, *yorı-*, *olur-* fiilleri sözlüksel bağımsız birimlerken gramerleşmeye uğrayarak ana fiilin nasıl yapıldığını tasvir eden bağımlı birimlere dönüşmüş ve yardımcı fiil olmuşlardır. Bu birimler temel istem potansiyellerini de kaybetmişlerdir.

(14a) bilge biliglig sav üze **taşa turur** üzüksüz “*Bilgelik sözü ile sürekli taşar*”
(AY450/13-14)

(14b) **tursun** yakın üskinte t(e)ngri burkan körkining “*Tanrı Budanın güzelliğinin huzurunda yakın dursun*” (AY485/10-11)

(14a) örneğinde *a+tur-* yapısı eklendiği fiile süreklilik katmıştır. Temel sözlüksel anlamı ayağa kalkmak olan *tur-* fiili istem potansiyelini de kaybetmiştir. (14b) örneğinde *tur-* fiilinin çekimli fiil olarak kullanıldığını yüzey yapıda bulunma hâl ekli bir yapıyı istediğini görmekteyiz. Bu tip birleşmelerde yüzey yapıda açılan istem boşlukları ana fiilin istemine göre doldurulur.

1.8. İstem Sözlükleri

Leksik unsurların istem betimlemelerinin yapılması o dilin temel sözdizimsel özelliklerinin belirlenmesinde, doğal dili işlemede ve dil öğretiminde oldukça önemli bir konudur. Bugün özellikle Avrupa dillerinin sözlüklerinde sadece fiillerin değil istem potansiyeli taşıyan diğer sözcüklerin de istem betimlemeleri yapılmıştır. İstem sözlükleri (valency dictionary) istem potansiyeli taşıyan leksik unsurların gerek duyduğu mantıksal,

semantik ve sözdizimsel sınırlılıklarının tespit edilmesi için oldukça önemlidir. Thomas Herbst, David Heath, Ian F. Roe ve Dier Götz tarafından hazırlanmış olan *Valency Dictionary of English* (2004) adlı eser İngilizcedeki fiillerin, adların ve sıfatların istem çerçevesini corpus temelli bir çalışma ile betimlemiştir. Sözcüklerin istem girişi yapılırken anlamları, tamlayıcı sayıları ve zorunluk dereceleri, tamlayıcıların yüklediği semantik roller ve deyimsele ifadeler ayrıntılı olarak tasvir edilmiştir.

Kalus Fischer tarafından hazırlanan *German-English Verb Valency: A Contrastive Analysis* (1997) isimli çalışma esasında bir istem sözlüğü değildir; fakat sözlükbiliminin yöntemleri kullanılarak hazırlanmıştır. Eserde Almanca ve İngilizcedeki fiillerin istem yapıları karşılaştırmalı olarak verilmiştir. Özellikle aynı dil ailesi içerisinde olan iki dilin istem teorisi çerçevesinde karşılaştırmalı olarak çalışılması tipolojik çalışmalar için de önemli bir kaynak olması bakımından önemlidir. *Valency Lexicon of Czech Verbs* (VALLEX)⁶ ve *English Valency Lexicon* (ENG-VALLEX)⁷ Çekya'da Charles Üniversitesi tarafından hazırlanan çevrimiçi olarak sanal ortamda kullanıcıların kullanımına sunulan sözlüklerdir. VALLEX Çekçe kullanım sıklığı yüksek olan fiillerin anlamlarının, tamlayıcı sayılarının, tamlayıcıların morfolojik özelliklerinin ve zorunluluk durumlarının betimlendiği bir sözlüktür.

İstemle ilgili en önemli çalışmaların yapıldığı Alman dilbiliminde istem potansiyeli taşıyan sözlüksel unsurların matıksal ve sözdizimsel ve semantik çerçevelerinin çizildiği çalışmalar yapılmıştır. G. Helbig ve W. Schenkel tarafından hazırlanmış olan *Wörterbuch zur Valenz und Distribution on Deutscher Verben* (1991) fiillerin semantik, mantıksal ve sözdizimsel istemlerinin betimlenmesi noktasında oldukça önemli ve öncü çalışmalardan biridir. Fransızca fiillerin sözdizimsel istem betimlemesinin yapıldığı *Dictionnaire de Valence des Verbes Français* (DICOVALENCE) fiillerin çatılarında meydana gelen değişimlerin fiillerin istem çerçevelerine olan etkisinin tespit edilmesi bakımından önemli sözlüklerden birisidir.

Türkçede istem sözlükleri henüz hazırlanmış değildir. Şeyda Ozil tarafından hazırlanan *Valenzwörterbuch, Deutsch-Türkisch* (1990) adlı çalışma Almanca ve Türkçe fiillerin sözdizimsel yapısını karşılaştırmalı olarak incelemiştir. Çalışma Almanca merkeze alınarak sınırlı sayıda fiil üzerinde yapılmış ve fiillerin sadece morfolojik ve

⁶ bkz. <http://ufal.mff.cuni.cz/vallex>

⁷ bkz. <https://ufal.mff.cuni.cz/engvallex-english-valency-lexicon-linked-corpora>

sentaktik istem düzeyleri incelenmiştir. Almanca ve Türkçe fiillerin karşılaştırmalı olarak çalışıldığı diğer bir çalışma ise Suphi Abdülhayaloğlu'nun *Türkische-Deutsches Valenzlexikon* (1990) isimli çalışmasıdır. Çalışmada 514 fiil incelenmiş, fiillerin istem çerçeveleri çizilirken farklı istem düzeyleri göz önünde bulundurulmamıştır. Türkçe Sözlükte ve Güncel Türkçe Sözlükte fiillerin hangi hâl ekli tamlayıcılarla kullanıldığına dair bilgiler yer almaktadır. Fakat bu bilgiler fiillerin temel biçimbilgisel istemlerinin betimlenmesi noktasında yetersiz kalmaktadır. Türkiye'de istemle ilgili en ayrıntılı çalışmaları yapan Nuh Doğan *Türkiye Türkçesi Fiillerinde İsteme Göre Anlam Değişiklikleri* (2011) isimli doktora çalışmasında 534 fiil 2250 istem çerçevesi içinde betimlenmeye çalışılmıştır. Söz konusu çalışma anlambilimsel fiil sınıflarının oluşturulması bakımından önemli bir çalışmadır.

1.9. Eski Uygur Türkçesinde Fiillerle Kurulmuş Yapıların İstemleri

1.9.1. Birleşik Fiillerde İstem

1.9.1.1. İsim+fiil Yapısındaki Birleşik Fiiler

İsim unsuru+yardımcı fiille kurulan yapılarda yardımcı fiil, isim unsuru ile birleşmiştir ve cümlede yüklemleştirici görevindedir. Birleşik fiilin yönetici olarak cümlede açmış olduğu boşluklar, birleşik fiilin anlamı doğrultusunda doldurulur. Birleşik fiil cümledeki tamlayıcıların semantik ve sözdizimsel sınırlarını da çizer.

1.9.1.2. Fiil+zarf fiil+fiil Yapısındaki Birleşik Fiiller

Fiil+zarf fiil+fiil yapısıyla kurulan birleşik fiillerde ikinci eylem kendi anlamını kaybettiği için, birleşigi oluşturan ilk fiilin istemine göre cümlede istem boşlukları doldurulur. Eski Uygur dönemi metinleri ve özellikle çalışmamızın kaynak eserlerinden olan Altun Yaruk tasviri fiillerin kullanımı açısından oldukça zengindir. Türkçenin tarihi dönemleri içerisinde asıl fiil olarak kullanılan pek çok fiil bu dönem metinlerinde tasviri fiil olarak kullanılmıştır. Bu dönem metinlerinde kimi zaman bir fiilin asıl fiil fonksiyonunda mı yardımcı fiil fonksiyonunda mı kullanıldığını tespit etmek oldukça zordur.

1.9.2. Saygı Bildiren Yardımcı Fiiller

Marcel Erdal, *A Grammar of Old Turkic* adlı eserinde Eski Uygur Türkçesinde kullanılan yardımcı fiilleri *alk-*, *bar-*, *bol-*, *er-*, *id-*, *kel-*, *tur-*, *tüket-*, *yor-*, olarak sıralamış *ötün-*, *tegin-*, *yarlıka-*, fiillerini de sosyal yapıyı yansıtan birleşik fiiller olarak ayrıca değerlendirmiştir (2004: 246-257). A. von Gabain *Eski Türkçenin Grameri* adlı eserinde

yarlıka- ve *ötün-* fiillerini Modal Saygı fiilleri başlığı altında incelenmiştir (2007: 90). Hacer Tokyürek Eski Türkçe döneminde kullanılan yardımcı fiillerle ilgili hazırlanmış olduğu yüksek lisans tezinde Belirleyici Yardımcı Fiiller başlığı altında *yarlıka-* ve *tegin-* yardımcı fiillerine yer vermiş bu iki fiil arasına zarf fiil eki getirilerek kurulan bu yapıların kalıplaşma temayülü gösterdiğini bir işi haşmetle ya da saygıyla yapmak anlamında kullanıldığını belirtmiştir (Tokyürek, 2005: 349). Ülkü Polat *Eski Uygur Türkçesinde Saygı Bildiren Yarı Tasvir Fiilleri* isimli makalesinde *ötün-*, *tegin-*, *yarlıka-*, *yükün-* fiillerinin hem asıl fiil olarak hem de esas fiilde belirtilen hareketin hürmetle yapıldığını ifade etmek üzere kullanıldığını belirtmiştir.

Metinlerde asıl fiil olarak kullanımları yaygın olan *ötün-* “arz etmek, rica etmek”, *tegin-* “ulaşmak varmak, hissetmek, saygı ve hürmetle bir şeyi yapmak”, *yarlıka-* “emretmek, ferman buyurmak, vaaz vermek”, *yükün-* “boyun eğmek, secde etmek, saygı göstermek” fiillerinin *fiil+zarf fiil+fiil* yapısında nezaket, rica ifade eden yardımcı fiile dönüştüğü görülmektedir. Bu fiiller örneklerde ilk eylemin özellikle dinî olarak önde gelen şahıslara hitabın saygı ve nezaket çerçevesinde yapıldığını dile getirmek için kullanılmışlardır. Bu şekilde oluşan birleşik eylem yapısında ilk eylemin istem yapısı betimlenir.

1.9.3. Deyimleşmiş Birleşik Fiillerde İstem

Deyimler bir gramer şekli veya çekici bir anlatım kılığı taşıyan ve genel kural niteliğinde olmamak üzere çoğunu öz anlamından ayrı bir anlamı olan kalıplaşmış sözlerdir (Ömer Asım Aksoy, 1984: 49). Bir dilin ifade gücünü, kavram zenginliğini yansıtan önemli dil yapıları olarak Türkçenin en eski dönemlerinden itibaren kullanılmış yapılar şeklinde karşımıza çıkan deyimlerin en belirleyici özelliği yapıyı oluşturan parçaların anlamlarından farklı olarak deyim anlamının aktarılmasıdır. Bu özelliği dolayısı ile deyimler birden çok öğeden oluşmuş tek birim olarak değerlendirilir (Subaşı, 1991: 30). Söz dizimi biriminin genelleşerek nedenliğini yitirmesi ile ortaya çıkan ve tek bir leksik birim gibi algılanan deyimler, söz dizimi kaynaklı sözlük birimleridir. Nedenleşme sürecinin sonunda deyimlerin parçaları olan sözler, anlam bakımından birbirleri ile kaynaşmıştır. Deyimler yapı bakımından tek tek anlamları olan sözlerden oluşmalarına rağmen bütün olarak işlev gören sözlük birimleri olarak karşımıza çıkarlar (Karaağaç, 2013c: 228-229).

Deyimler şekil ve söz dizimi özellikleri dikkate alınarak farklı başlıklar altında ele alınmıştır. Yapı bakımından birleşik fiil grubu içerisinde değerlendirdiğimiz deyimleşmiş birleşik fiiller⁸, bir isim ögesiyle yardımcı fiilin sözlük anlamlarından tamamen ya da kısmen uzaklaşmaları ile meydana gelen yapılardır (Öztürk, 2008: 13). Geleneksel olarak yapılan söz dizimi çalışmalarında cümle içerisinde yüklem olarak yer alan deyimleşmiş birleşik fiil tek bir öge olarak değerlendirilmiş birleşigi oluşturan kelimelerin sözdizimsel ve semantik yapılarının cümlenin de çerçevesini belirlediği konusu ihmal edilmiştir.

Kaynak metinlerimizde fiil tabanlı deyimlerin sayısının oldukça fazla olduğu görülmüştür: açığı kel- “*hüzünlenmek, dertlenmek*”; adak asra bol- “*ayak altında olmak*”; adak asra kıl- “*ayak altına almak*”; ağızda tut-, ağızta tut- “*tekrarlamak*”; yaşka şışka teg- “*yaşlanmak*”. Fiil tabanlı deyimlerin basit fiillerin aksine çift yönlü istem yapıları ile dikkat çektiğini belirten Erns-Agust Müller (2000) İstem Teorisi üzerinde çalışan araştırmacıların bu alanı ihmal ettiğini vurgulamıştır. Sydney Lamb tarafından taslağı çizilmiş olan ve dilin çeşitli yapısal katmanlardan ya da tabakalardan oluştuğunu vurgulayan *Katman Dil Bilimi* (İng. Stratificational Linguistics) alanındaki çalışmalarıyla dikkat çeken araştırmacı, fiil tabanlı deyimlerin bu çift yönlü istem yapılarını *dahili* (internal valence) ve *harici* (external valence) olmak üzere iki başlık altında inceler (Müller, 2000: 4).

Bir deyimden dahili istemi deyimini oluşturan fiil bileşenlerinin istem özellikleri ile yani deyimden iç yapısında fiil tarafından yönetilen istem yapılarının özellikleri ile ilgilidir. Bu yapıyı oluşturan bileşenler frazyolojik olmayan deyim anlamlarının dışında gerçek bir anlama sahiptirler. Deyimlerin istemi konusunda korpus temelli bir yaklaşım ortaya koymaya çalışan Sören Stumpf (2015) dahili istemi oluşturan parçaları katılanlar olarak adlandırmış ve bu parçaların değiştirilemez olduğunu belirterek dahili istem adlandırmasının kendi içerisinde çeliştiğini belirtmiştir. Araştırmacı fiil tabanlı deyimlerde değiştirilemez şekilde bulunan parçaların “dahili sabit bileşenler” olarak adlandırılmasını önermiştir⁹.

⁸ Bu tür birleşik fiiller için Deniz Öztürk (2008) “Anlamca-Kaynaşmış Deyimleşmiş Birleşik Fiiller”, Zeynep Korkmaz (1998) “Anlam Kaymasına Uğramış Deyimleşmiş Birleşik Fiiller”, Selma Gülsevin (2011) “Deyimleşmiş Birleşik Fiil” Mustafa Levent Yener (2015) “Anlamca Kalıplaşmış Birleşik Eylemler” ifadelerini kullanmışlardır.

⁹ Deyim tabanlı fiillerde dahili olarak açılan istem boşluklarının Türkçenin yapısal ilişkileri ve söz dizimsel ilkelerine göre doldurulduğu açıktır. Bu noktada biz dahili istem ifadesini kullanmayı tercih ediyoruz.

Harici istem ise birleşik fiilin yönetici olarak dış yapıda açmış olduğu istem boşluklarını dolduran tamlayıcıları karşılar. Cümle, deyimleşmiş olan birleşik fiil tarafından yönetilir. Esasında cümledeki tamlayıcıları belirleyen birleşik fiilin deyim anlamıdır. Birleşik fiili oluşturan isim unsurlarının iç yapıda fiille kurmuş olduğu ilişki dış yapıda yer alan tamlayıcıların semantik ve sözdizimsel sınırlarını çizmesi bakımından önem arz etmektedir.

Deyimleşmiş birleşik fiillerin dahili istem yapısı, cümlenin dış yapısında bir takım semantik sınırlılıkları¹⁰ da beraberinde getirir. Bu tür deyimleşmiş yapılarda EDEN rolünü üstlenmiş öznelerle ilişkin bir gönderme söz konusu olduğu için bu birleşik fiillerin yönettiği istem çerçevesinde semantik olarak İNSAN özellikli özne ve nesnelere yer alır (Özkan, 2018a: 319)

Cümlede yer alacak olan katılanlar deyimleşmiş birleşik fiil tarafından belirlenir. Deyimleşmiş birleşik fiillerin yüklem olduğu cümlelerde birleşik fiilin dahili istem özellikleri dış yapıda cümlenin alacağı öge sayılarını da doğrudan etkilemektedir. Selma Gülsevin yüklemi deyimleşmiş birleşik fiil olan cümlelerde yüklem kendi içerisinde özne+yüklem kuruluşunda ise söz konusu yüklem tarafından oluşturulmuş cümlelerde ayrıca bir özne bulunmayacağını belirtmiştir (2002: 618). Gülsevin'in "Geçişli Fiillerle Kurulmuş Deyimleşmiş Birleşik Fiillerin Yüklem olduğu cümlelerde Nesne Meselesi" (1150) isimli makalesinde söz konusu birleşik fiiller ilerinde nesne bulundurursa bunların yüklem olarak kullanıldıkları cümlelerde ayrıca bir nesne bulunamayacağını ifade etmiştir. Zeynep Korkmaz deyimleşmiş birleşik fiilleri fiilden önce gelen öge sayısına göre üç gruba ayırmış ve bunlardan her birinin alt gruplarını cümle içerisinde fiilin isim ögesiyle birleşme özelliklerine bakarak oluşturmuştur (Korkmaz, 1998: 7-11).

yaşka sışka tegmiş küçi küsüni kevilmiş küçsiremiş erür "*İhtiyarlamış, gücü kuvveti azalmıştır*" (AY 586/20-22)

Yukarıdaki örnekte *teg-* fiili dahili istem ile genişlemiş ve *yaşka sışka teg-* "ihtiyarlamak, yaşlanmak" deyim yapısı içerisinde kullanılmıştır. Bu birleşik yapının istem çerçevesi birleşik fiilin deyim anlamına göre belirlenmektedir. *yaşka sışka teg-*

¹⁰ Fiilin semantik istem başlığı altında değerlendirilen semantik sınırlılıklar için bkz. Fischer, K. (1997). *German-English Verb Valency: A Contrastive Analysis*, Günter Narr Verlag, Tübingen.

“örneğinde birleşği oluşturan ad ögeleri *teg-* fiilinin yönetim potansiyeli içerisinde olan katılanlardır.

ymä **baçak olorup** ädgüti nomça töröçä baçamad(ı)m(ı)z ärsär t(ä)ñrim amtı yazokda boşunu ötünür biz m(a)nastar hirza “*ve oruç tutup gereğince öğretiyeye yasaya göre oruç tutmadıysak...*”(HU II.A/294-296)

äki yigirmiç bir yılka älig kün dendarça vuş(a)nti **olorsug** törö bar ärti “*on ikinci olarak bir yılda elli gün temiz rahipler gibi oruç tutmamızı (ifade eden) yasa vardı*” (HU.II.A./282-285)

ymä çaydanta **y(i)mki olorup** baçak baçap t(ä)ñri burhanka bir biligin köñülte b(ä)rü bir yılka yazokumuznı boşunu **ötünmäk** k(ä)rgäk ärti “*tanrım tören yerinde yimki töreni yapıp oruç tutup tanrı Budaya inançlı olduğumuzdan bu yana, bir yıla ait günahımızı affedilmek için demek gerekliydi*” (HU II.A/313-318)

Yukarıdaki verilen *baçak olor-* “oruç tutmak”, *vuşanti olor-* “oruç tutmak”, *yimki olur* “*yimki töreni yapmak*” deyimleşmiş birleşik fiil örneklerinin başı olarak değerlendirdiğimiz *olor-* fiilini Clauson (1972: 150-151) yapı yönünden incelemiş, temel anlamının bir şeye oturmak ve bir şeyde oturmak anlam farklılıkları ile oturmak olduğunu belirtmiştir. Doğan Aksan (1989: 50-51) kelimenin anlamlarını I. oturmak II. tahta çıkmak. III. ikamet etmek, yurt tutmak şeklinde sıralamıştır. Çok erken dönemlerden itibaren anlam genişlemesine uğramış olan fiil aynı zamanda gramatikalleşerek süreklilik bildiren bir tasviri fiil olarak da kullanılmıştır. Yönetim çerçevesi içerisinde yönelme ve bulunma hâl ekli katılanları talep eden fiilin yukarıdaki örneklerde öbek yapı içerisindeki kullanımında ise dahili üye yapısının farklılaştığı görülmüştür.

köngüllerin edgüke ayıgka **ilintürmedin yapşinturmadın...** “*Gönüllerini iyiye kötüye bağlamadan...*” (AY293/19)

Taradığımız metinlerde Eski Türkçe’nin deyim varlığı içerisinde değerlendirilen bazı örneklerin sözdizimsel yönden tam bir kalıplaşma göstermediği görülmüştür. *köngül ilintür yapşintur-* “sevgiyle bağlanmak” deyim anlamına sahip olan yapı yukarıdaki örnekte sözdizimsel olarak kalıplaşmamıştır. Bu örneklere ait istem betimlemeleri deyimleşmiş birleşik fiil başlığı altına konmamıştır

1.9.4. Sıralı Söz Dizgeleri

İncelediğimiz metinlerde aynı kökten türemiş bir isim ve bir fiilin bir arada kullanıldığı *sakinç sakın-* “düşünmek”, *yarlıg yarlıka-* “emretmek, *meji meji-* “sevinmek”, *emgek emgen-* “acı çekmek”, *nom nomla-* “ vaaz vermek”, *kılınç kıl-* “davranmak” örnekleri yer almaktadır. Ferruh Ağca (2015b: 24) tarafından *Ortak Köke Sahip Sıralı Söz Dizgeleri* olarak değerlendirilen bu yapılar metinlerde *isim+fiil* ya da *fiil+isim* şeklinde sıralanmıştır. Eski Uygur metinlerinde sıklıkla kullanılan bu yapılardan *isim+fiil* şeklinde sıralanmış olan söz dizgeleri cümle ya da cümlecik yapısı içerisinde yönetici olarak değerlendirilmiştir.

somakıtu bodıs(a)t(a)v başın sekiz bölük tirin kuvragka **nom nomlayur**
“Somaketu Bodhisattva başta olmak üzere sekiz kısımdan oluşan büyük cemaate vaaz veriyor” (AY25/12-13)

Yukarıdaki örnekte yer alan ve Eski Uygur Türkçesi döneminde tek başına çekimli bir fiil olarak kullanılan *nomla-* “vaaz vermek, öğüt vermek” fiili aynı zamanda *nom nomla-* şeklinde söz dizgesi içerisinde de kullanılmıştır. Örnekte, *nom* “öğreti, akide” ismi kendisinin isimden fiil yapım eki olan +IA eki ile genişlemiş şekli olan *nomla-* fiili ile birlikte kullanılmış ve sıralı bir söz dizgesi oluşmuştur. Bu yapıların istem betimlemeleri yapılırken *nom nomla-* dizgesi yönetici unsur olarak kabul edilmiştir.

1.10. Fiillerin Farklı Kullanımlarından Kaynaklanan İstem Değişmeleri

Fiillerin günümüz Türkçesinden farklı kullanımlarından kaynaklanan istem değişmeleri, yapılan çalışmalarda *görev aktarımı*, *nöbetleşme*, *rejim değişikliği*, *başka bir hâlin yerini alma*, *başka bir hâli karşılama* gibi adlandırmalarla incelenmiştir. Çalışmalar Türkçenin tarihsel dönemleri, Çağdaş Türk Dilleri arasındaki değişiklikler, ağızlarda görülen farklılıklar ve ölçünlü Türkçede görülen değişiklikler temelinde yapılmıştır.

Oktay Selim Karaca (2011) Türkiye Türkçesinin bazı ağızlarında ve çağdaş Türk lehçe ve şivelerinde bazı fiillerin farklı istemlerle kullanılma durumunu şu değişiklikler bakımından incelemek gerektiğini belirtmiştir: Bir fiilin anlamı değişmeden farklı istemle kullanılması; bir fiilin istemiyle birlikte anlamının da değişmesi; eskiden farklı istemle kullanılan bir fiilin bugün farklı bir istemle kullanılması; bir fiilin farklı Türk lehçe ve şivelerinde farklı istemlerle kullanılması; istem değişikliklerinde fonetik faktörler; istem değişikliğinde yabancı dilin etkisi (Karaca, 2011: 25).

Lars Johanson geniş işlev alanına sahip hâl eklerinin Türk dilleri için tipik olduğunu belirtmiştir. Bu eklerin çok az ayrımla pek spesifik olmayan oldukça genel ilişkileri gösterebildiğine dikkat çeken araştırmacı, Türkiye Türkçesinde bulunma hâl eki olan +da'nın Almancada “in, auf, bei” örneğinde olduğu gibi her seferinde geniş işlev alanını kapsayabildiğini söylemiştir (Johanson, 2018: 44).

Zeynep Korkmaz isim çekim eklerinin kullanımlarının Türkiye Türkçesi ile Anadolu ağızları arasında genellikle paralel olarak gittiğini fakat; Anadolu ağızlarının bazı arkaik şekilleri hâlâ muhafaza ettiğini belirtmiştir. Korkmaz, bu durumu Anadolu ağızlarının arkaik şekilleri koruyuculuk vasfı ile açıklamıştır. Ayrıca fiilin sahip olduğu farklı anlam incelikleri dolayısı ile o fiillerin gerektirdiği isim hâllerin de değişiklik olabileceğini vurgulamıştır (Korkmaz, 2005: 222-226).

Kerim Demirci, *Türkçede Hâl Nöbetleşmeleri* (2007) isimli çalışmasında hâl eklerinde görülen nöbetleşmelerin neden kaynaklandığını kesin olarak belirlemenin zor olduğunu ifade etmiş; fakat nedenleri konusunda bir durum değerlendirilmesi yapabileceğini belirtmiştir. Neredeyse tüm Türk dillerinde farklı sıklıklarla bulunan bir özellik olduğuna dikkat çeken Demirci, Modern Türk lehçelerindeki hâl eki nöbetleşmelerinin aniden ortaya çıkmış bir özellik olmadığını, bu tür kullanımların tarihsel bir gelişimi olduğunu ve bunun büyük oranda Eski Türkçeye dayandığını ifade etmiştir (Demirci, 2007: 126-139).

Demirci'ye göre nöbetleşmeler konusunda Halaçça'nın Farsça'dan etkilenmesi örneğinde olduğu gibi baskın dillerin veya bölgesel dillerin etkisi de göz önünde bulundurulmalıdır. Araştırmacı, hâl eklerinin birbirinin yerine kullanımları *derin yapı* ve *yüzeysel yapı*, *non-autonomous case* ve *fiillerin hâl eki tercihleri* bakış açılarından tekrar değerlendirilmesi gerektiğini ayrıca belirtmiştir (Demirci, 2007: 126-139).

Mevlüt Erdem *Türk Dillerinde Belirtme-Yönelme Durum Eki Değişmesi: Bir Değerlendirme* (2015) isimli çalışmasında Eski Türkçe'de belirtme hâl ekiyle Türkiye Türkçesinde ise yönelme hâl ekiyle işaretlenen *bin-*, *söv-*, *başla-* fiillerinin diğer Türk dillerinde hangi hâl ekiyle kodlandıklarına bakılmış; bu fiillerde morfolojik işaretlenmeyle gramatikal ilişkiler arasında birebir eşleşme olmadığı sonucuna varılmıştır. Araştırmacı, fiillerin belirtme ve yönelme hâl ekiyle ikili kullanımlarının, aynı anda dilde nöbetleşmesinin tarihsel açıdan beklenen bir durum olduğunu ifade etmiştir. Makalede incelediği fiillerin tamlayıcılarını anlamsal roller açısından da karşılaştıran

Erdem, HEDEF rolünün Oğuz grubu Türk dillerinde genellikle yönelme, diğer Türk dillerinde ise belirtme hâl ekiyle işaretlendiğine dikkat çekmiştir.

Ayşe İlker Ağz Alanlarında Yükleme ve Yönelme Eklerinin Birbiriyle Değişme Sebepleri Üzerine Yeni Bir Bakış (2013) isimli makalesinde Manisa ağzından verdiği örneklerle yönelme ve belirtme hâl eklerinin değişiminde, fiilin süreç tipi ve bu tipteki diğer fiillerle ilişkisi ve anlam yükünün özellikle etkili olduğunu belirtmiş meseleye derin yapı yüzey yapı çerçevesinden bakmıştır.

Bir hâl ekinin başka bir hâl eki yerine kullanılması Türkçenin sadece tarihsel dönemlerinde değil Anadolu ağzlarında, Türk dilinin farklı lehçelerinde ve hatta ölçünlü Türkçe’de de karımıza çıkmaktadır. Bu konunun sebeplerini ortaya koyabilmek farklı faktörleri değerlendirmekle mümkün olabilir. Öncelikli olarak Eski Türkçe hâl eklerinin morfosemantik özelliklerini tam olarak belirlenmesi gerekmektedir. Hâl eklerinin hangi fiiller ve isimlere kullanıldığının belirlenmesi hâl eklerinin fonksiyonlarını tam olarak tespit etmemizi de sağlayacaktır.

ol yirtinçüdeki tın(1)glarka **sizingülük** kedgirgülük [bolm]az mu “O yeryüzündeki canlılardan şüplenmek olmaz mı” (AY33-34/22-2)

anın **sizintim** inim**ke** et’özin titdi erki mu tip “Bunun için kardeşimden bedenini feda etti mi ki diye şüphelendim” (AY619/4-5).

Yukarıdaki örneklerde *sizin-* “şüphelenmek” (Erdal, 1991: 613) fiilinin açmış olduğu istem boşluğu yönlendirme hâl ekli bir tamlayıcı tarafından doldurulmuştur. *sez-* fiilinin dönüşlü şekli olan EDPT’de “bir şey hakkında bir şeyler hissetmek, şüphelenmek” şeklinde kaydedilen fiilin yönelme hâl eki ile kullanıldığı görülmektedir. Eski Uygur Türkçesi dönemine ait metinlerde KAYNAK semantik rolünün yönelme hâl eki ile işaretlendiği yani yönelme hâl ekinin ayrılma hâl eki fonksiyonunda kullanıldığı görülmektedir. Bildiğimiz gibi hâl eklerinin çeşitli fonksiyonları vardır. Bu kullanım örneklerinde de bu fonksiyon çeşitliliğinin olduğunu görebilmekteyiz.

Bir fiil temel anlamından farklı olarak farklı bir anlam inceliği ile kullanılmış olması o fiilin farklı hâl ekli tamlayıcılarla kullanılmasına sebep olabilir. Özellikle Eski Uygur Türkçesi metinlerinde fiillerin anlam alanlarının genişlemesi beraberinde yönetim çevrelerinde doldurulacak farklı semantik boşluklar açılmasına sebep olmuştur.

(14a) alku uçar yultuz osuglug kentü kentü ordularında tengriler tengri katunları nırvan bulmak küsüşin yalanguklar yirin **suklanıp** tözün maytrı udusında yirtinçüke kodı inerler “*Hepsi uçan yıldızlar gibi her biri kendi saraylarından tanrılar, tanrı hanımları Nirvâna’yi bulma arzusu ile insanlar alemini arzulayıp asil Maytrı maiyetinde dünyaya inerler*” (M34/7-13)

(14b) bu straystriş tengri yiri şudavas tengri yir(i)nteki tengrilerke **suklangu teg boltı** “*bu Trāyāstrimśāh (adlı) tanrılar ülkesi Şuddhāvāsa (adlı) tanrılar ülkesindeki tanrılara imrenecek gibi oldu.*” (M89/39-42)

Yukarıdaki örneklerde *suklan-* “arzulamak” (Erdal, 1991: 515) fiilin geçtiği (14a)’da fiilin cümlecik yapısı içerisinde belirtme hâl ekli tamlayıcı ile kullanıldığını görüyoruz. (14b)’de ise aynı fiilin “imrenmek” anlamlı istem boşluğu yönelme hâl ekli bir tamlayıcı tarafından doldurulmuştur.

(15a) altun küvrüğün **tapınayın** atı kötrülmiş burkanlarka “*Altın davul ile saygı değer Budalara hizmet edeyim*” (AY352/16-17)

(15b) kim açsız suksuz köni köngülin bursng kuvragı **tapın(t)**ı uduntılar “*Tok gözlülük ve iyi bir gönülle cemaati ululadılar.*” (M72/40-42)

tapın- “şükretmek, tapınmak” (Clason, 1972: 441) fiili (15a)’da yönelme hâl ekli bir tamlayıcı ile kullanılmış (15b)’de ise ince bir anlam farklılığı ile “yüceltmek, ululamak” anlamında belirtme hâl ekli bir tamlayıcı ile kullanılmıştır.

Hâl eklerinin birbirlerinin yerine kullanılması konusunda yabancı dillerin etkisine özellikle dikkat etmemiz gerekmektedir. Eski Uygur Türkçesi dönemi yoğun tercüme faaliyetlerinin yaşandığı ve bu yoğun tercüme faaliyetleri sayesinde Türkçe eserlerin sayısının arttığı bir dönemdir. Tercüme edilen kaynak metindeki yapının aynen tercüme edilmesi hâl eklerinin farklı kullanımlarını da beraberinde getirmiş olabilir. Özellikle deyimleşmiş birleşik fiil başlığı altında değerlendirdiğimiz bazı yapılar dahili istem yapıları dolayısıyla farklı görünüm arz etmektedir:

evig barkag kodup toyın dıntar bolsar **baçag olursar...** “*evi barkı bırakıp rahip olup oruç tutsa...*” (M52/54-56)

...ymä **baçak olorup** ädgüti nomça töröçä bağamad(ı)m(ı)z ärsär t(ä)ñrim amtı yazokda boşunu ötünür biz m(a)nastar hirza “*...ve oruç tutup gereğince öğretiyeye yasaya göre oruç tutmadıysak...*” (HU II.A/294-296)

äki yigirminç bir yılka älig kün dendarça **vuş(a)nti olorsug** törö bar ärti “*on ikinci olarak bir yılda elli gün temiz rahipler gibi oruç tutmamızı (ifade eden) yasa vardı*” (HU.II.A./282-285)

tört y(e)girminç bir yılka **yeti y(i)mki olorsug** törö bar ärti “*on dördüncü olarak bir yılda yedi kez yimki töreni yapmanın gerekli olduğunu (ifade eden) yasa vardı*” (HU II.A/310-311)

ymä çaydanta **y(i)mki olorup** baçak baçap t(ä)ñri burhanka bir biligin köñülte b(ä)rü bir yılkı yazokumuznı boşunu ötünmäk k(ä)rgäk ärti “*tanrım tören yerinde yimki töreni yapıp oruç tutup tanrı Budaya inançlı olduğumuzdan bu yana, bir yıla ait günahımızı affedilmesi için rica etmek gerekliydi*” (HU II.A/313-318)

olur- fiili oturmak temel anlamı ile metinlerde bir yerde oturmak ya da bir yere oturmak anlamları ile karşımıza çıkmaktadır. Clauson EDPT’de (1972: 150-151) fiilin tahta oturmak, (göçebeler için) yerleşmek anlamları ile de kullanıldığını ifade etmiştir. Fiilin, süreklilik bildiren fiil+zarf fiil+fiil yapısıyla kullanıldığı örnekler de vardır. Yukarıda incelediğimiz metinlerde geçen kullanım örneklerini verdiğimiz *baçak olur-*, *vuşanti olur-*, *yeti yimki olur-* yapılarının özellikle Manihaist Uygurların tövbe duası Huastuanifte sıklıkla rastlamaktayız. Manihaizm’de oruç tutmak önemli bir adettir. Hacer Tokyürek (2019) bu ibadetin aya ve güneşe yapılan saygıyı ifade ettiğini belirtmiştir. Özellikle dini terimlere ilişkin bu tür kullanımların sağlıklı değerlendirilebilmesi için tercümenin yapıldığı kaynak metinlerde bu ifadelerin nasıl kullanılmış olduğuna bakılması gerekmektedir.

Kudara, Uygurlar’ın Budizmi kabul etmeleriyle birlikte farklı dillerden yapmış oldukları tercüme faaliyetlerinin tam anlamıyla büyük bir çaba olduğunun altını çizerek Japonya’da Budistlerin bundan yaklaşık yüz elli yıl öncesine kadar, bin iki yüz yıl boyunca kendi dillerinde tercüme yapmadığını ve Çince Budist eserleri kullandıklarını vurgulamıştır (Kudara, 2002: 187). Gerçekten de Budist inanç sisteminin temel kavramlarını Türkçe karşılama yolunda büyük çaba harcayan Uygur çevirmenler, yeni ifade olanaklarını karşılayabilmek için bir fiilin istemi dışında farklı istem kalıplarını kullanmış olmalıdır.

Hâl eklerinin farklı kullanımlarına ilişkin Türk dilinin tarihi dönemlerini de içerisine alan bir veri tabanı oluşturulması, konu hakkında daha bütüncül çalışmaların yapılabilmesine olanak sağlayacaktır.

1.11. Eski Uygur Metinlerinde İstem

1.11.1. Çalışmanın Korpusu ve Yöntem

1.11.1.1. Altun Yaruk

Budist Uygur Edebiyatının en önemli eserlerinden olan Altun Yaruk, Mahāyāna Budizmine ait bir sutradır. Eski Uygur Türkçesindeki karşılığı *altun öñlüg yaruk yaltrıklıg kopda kötrülmiş nom eligi atlıg nom bitigidir*. Eser Çin'in Gansu bölgesinde Budistlere ait bir tapınakta bulunmuştur. Metin Çince'den Uygurcaya 10. yüzyılda dönemin önemli bilginlerinden Beş Balıklı Şiņko Şeli Tutuņ tarafından çevrilmiştir (Ölmez, 1991: 7). Metnin aslı Sanskritçedir. Uygurca Altun Yaruk Sutra 10 kitap 31 bölümden oluşmaktadır. Çince aslından farklı olarak *süü ülüş* ve *buyan evirmek* bölümleri mevcuttur. Çevirinin Petersburg ve Berlin olmak üzere iki nüshası vardır. Altun Yaruk hakkında ilk yayımı Friedrich Wilhelm Karl Müller yapmıştır. Müller'den sonra Radloff ve Malov Petersburg nüshasını Uygur harflerine aktarıp yayımlamışlardır (Uçar, 2013a: 230-231). Ceval Kaya, 1994 yılında Berlin fragmanları ile karşılaştırarak R-M'nin tamamının transkripsiyonlu metnini dizini ile birlikte hazırlamıştır. Altun Yaruk daha sonraları çeşitli araştırmacılar tarafından karşılaştırmalı olarak parça parça yayımlanmıştır¹¹. Çalışmamızda Ceval Kaya'nın Uygurca *Altun Yaruk (Giriş-Metin-Dizin)* (1994) adlı çalışması esas alınmıştır.

1.11.1.2. Maitrisimit

Türkçe Budist çevre metinlerinin önemli eserlerinden Maitrisimit, Prajnāraksita tarafından Toharca'dan Türkçe'ye çevrilmiştir. Johan Elverskog (2018) eserin aslının Sanskritçe olduğunun ifade edilmesine rağmen metne karşılık gelen Sanskritçe bir versiyon bulunmadığını belirtmiştir. Eser 1 secde ve 27 bölümden oluşmaktadır. Uygurca eserin iki el yazması mevcuttur. İlk nüsha Sengim ve Murtuk'ta fragmanlar hâlinde bulunmuştur. İkinci nüsha ise Sican'daki Hami şehrinde bulunmuştur (Elverskog, 2018: 242-243). Maitrisimit hakkında ilk çalışma Müller'e aittir. Metnin transkripsiyonu Albert

¹¹Altun Yaruk yayınları için bkz. Ölmez, M. (1991). *Altun Yaruk III. Kitap*, Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi:1, Ankara.; Uçar, E. (2009). *Altun Yaruk Sudur V. Kitap Berlin Koleksiyonundaki Fragmanların Transliterasyonu ve Transkripsiyonu Açıklamalar ve Dizin*, (Basılmamış Doktora Tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.; Ayazlı Ö. (2012). *Altun Yaruk Sudur VI. Kitap, Karşılaştırmalı Metin Yayını*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.; Çetin, E. (2012). *Altun Yaruk Yedinci Kitap, Berlin Bilimler Akademisindeki Metin Parçaları Karşılaştırmalı Metin, Çeviri, Açıklamalar, Dizin*, Karahan Kitabevi, Adana.; Uçar, E. (2013d). *Uygurca Altun Yaruk Sudur IX. Tegzinç*, Dinazor Kitabevi Yayınları, İzmir.; Çetin, E. (2017). *Altun Yaruk Sekizinci Kitap*, Karahan Kitabevi, Ankara.; Gulcalı, Z. (2015). *Eski Uygurca Altun Yaruk Sudur'dan "Aç Bars" Hikayesi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.; Tokyürek, H. (2018). *Altun Yaruk Sudur IV Tegzinç*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

von Le Coq tarafından yapılmıştır. Eserle ilgili yapılan çalışmalar, Annamarie von Gabain ve Reşit Rahmeti Arat tarafından gerekli düzeltmeler yapılarak Şinasi Tekin ve Klaus Röhbörn'a verilmiştir. Eser 1976 yılında Şinasi Tekin tarafından doçentlik tezi olarak yayımlanmıştır. Şinasi Tekin'in yayını, 1980 yılında *Berliner Turfan Texte* dizisinin IX. kitabında yer almıştır¹². Şinasi Tekin'in yayını 2019 yılında Türk Dil Kurumu tarafından *Uygurca Metinler: II Maytrisimit Burkancuların Mehdîsi Maitreya ile Buluşma Uygurca İptidaî Bir Dram* ismi ile yayımlanmıştır. Çalışmamızda Şinasi Tekin'in (2019) transkripsiyonlu metni kullanılmıştır.

1.11.1.3. Huastuanift

Eski Uygur yazma eserleri içerisinde Budist metinlerin sayısı Maniheist metinlere göre daha fazladır. Fakat bu metinler dil bakımından Budist metinlerin bütünleyicisi olarak kabul edilir. Huastuanift, Maniheist Uygurların tövbe duasıdır. Eser 1906 yılında Sir Aurel Stein tarafından bulunmuştur. Eser üzerinde yapılan ilk çalışma Radloff'a aittir. Huastuanift 1941 yılında Albert von Le Coq'un İngilizce eserinden Süleyman Himran tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir. Eser üzerinde F.W.K. Müller, W. Bang, L.V. Dmitriyeva, J. P. Asmussen, Peter Zieme'nin çalışmaları vardır (Özönder, 2002: 490). Huastuanift ile ilgili yapılan en güncel yayın Betül Özbay'a aittir. Çalışmamızda Betül Özbay'ın yeni yayınlar ve düzeltmelerle desteklenmiş *Huastuanift Maniheist Uygurların Tövbe Duası* yayınından faydalanılmıştır.

1.11.1.4. Yöntem

Sözdizimsel istem bir fiilin yönetebildiği tamlayıcıların dilbilgisel ilişkilerle yüzey yapıda gerçekleşmesidir. Farklı dillerde aynı anlama gelen bir fiilin derin yapısında yer alan mantıksal istemi ve bu isteme ait anlamsal nitelikler ortaklık sergileyebilmekteyken sözdizimsel istem tüm diller için farklı görünüm arz eder. Çünkü her dilin kendine özgü sözdizimi ve sözdizimi arasındaki ilişkileri düzenleyen morfolojik sistemi vardır. Hâl eki farklılaşmaları sadece farklı diller arasında değil bir dilin tarihî seyri içerisinde de gözlemlenebilir. Özellikle fiillerdeki istem değişimleri ile ilgili yapılacak çalışmalarda art zamanlı olarak fiillerin hangi hâl ekli unsurları yönettiğini tespit etmek oldukça önemlidir. Yapmış olduğumuz çalışmada fiilin açmış olduğu istem

¹² bkz. Tekin, Ş. (1980). *Maitrisimit Nom Bitig*, Die Uigurische Übersetzung eines Werkes der buddhistischen Vaibhāsika-Schule, 1. Teil: Transliteration, Übersetzung, Anmerkungen, 2. Teil: Analytischer und lücklaufiger Index, Berliner Turfantexte IX, Berlin.

boşluklarını yüzey yapıda dolduran hâl ekli tamlayıcılar tespit edilmeye çalışılmıştır. Hangi fiilin hangi hâl ekli tamlayıcıyı yönettiği, kaynak metinlerimizde tanıklanabilen örnekleri ile verilmeye çalışılacak, tanıklanamayan biçimbirimler fiilin istem çerçevesine dahil edilmeyecektir. Yalın haldeki özne bütün fiillerin istem çerçevesi içerisinde yer alacaktır.

Eski Uygur Türkçesi döneminde devrik cümle yapısının çok fazla kullanılmış olması fiillerin istem potansiyellerini belirlerken daha dikkatli olmamızı zorunlu kılmıştır. Bu dönem eserlerinde fiilimsiler yardımıyla kurulan uzun cümleler fiilimsilerde istem meselesi üzerinde durmamıza sebep olmuştur. Çalışmamızda fiilimsiler, istem yapılarını koruyan yapılar olarak ele alınmıştır. Fiilimsilerin de tıpkı fiil cümlelerinde cümlenin yöneteni olan fiiller gibi kendi yönetim çevrelerinde boş alanlar açtıkları ve boş alanların fiilimsiyi oluşturan fiilin istemine göre doldurulduğu görülmüştür. Metinlerde fiilimsinin yönetici olduğu yan cümlelerin yapıları incelenmiş, fiilimsinin yönettiği tamlayıcılar da belirlenmeye çalışılmıştır. Fiilimsi ile kurulmuş olan yapılara sentaktik yaklaşım Eski Uygur Türkçesinin cümle yapısına uygun olarak daha fazla fiilin hangi tip tamlayıcılarla kullanıldığını görmemize de olanak sağlamıştır.

Çalışmamızda kullanacağımız, istemin gösterimi ile ilgili olarak bir betimleme çerçevesi sunmak için yabancı dillerde hazırlanmış olan kaynaklara ulaşılmış ve kullandıkları metotlar tespit edilmeye çalışılmıştır. G. Helbig ve W. Schenkel tarafından hazırlanmış olan *Wörterbuch zur Valenz und Distribution on Deutscher Verben* (1991: 7) adlı eserde fiillerin zorunlu istemi [] köşeli ayraç içerisinde seçimlik istemleri ise () yay ayraç içerisinde gösterilmiştir¹³. Bu metot fiilin zorunlu ve seçimlik katılanlarını gösterebilmemize olanak sağladığı için tercih edilmiştir. Fiilin farklı türdeki tamlayıcıları ayraçların arasına + işareti konularak gösterilmiştir. Fiilin yüzey yapıda talep ettiği hâl ekli tamlayıcıların tamamı → işareti gösterilmiştir. Fiil kök ve gövdeleri alfabetik olarak sıralanmıştır. Yapı bakımından birbirine benzeyen; fakat kaynakları ve anlamları farklı olan fiiller romen rakamları ile birbirinden ayrılmışlardır. Fiilin çok anlamlı olduğu

¹³ Son yıllarda Türkiye’de yapılan çalışmalarda bu metodun tercih edildiği görülmektedir bkz. Doğan, N. (2011). *Türkiye Türkçesi Fiillerinde İsteme Göre Anlam Değişiklikleri*, (Basılmamış Doktora Tezi), Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.; Besli, E. (2019). “Eski Türkçe Fiillerin İstem Sözlüğünün Yöntemi Üzerine”, *XI. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu Bildiri Kitabı 16-18 Ekim 2019* içinde, s. 714-719.

durumlarda her bir anlam için ayrı bir madde başı açılmıştır. Fiillerin istemlerini gösteren cümle örnekleri üç kaynak metnimizden seçilerek verilmeye çalışılmıştır. Örnek cümleler kaynak metinlerimiz üzerine yapılan yayınlardan da faydalanılarak Türkiye Türkçesine aktarılmaya çalışılmış, örnek cümlenin hangi metinden alındığı parantez içerisinde belirtilmiştir. Metinlerin transkripsiyonu araştırmacıların yaptıkları yayın neşirlerine sadık kalınarak aktarılmıştır:

aç- (I): acıkmak.

[1] →[yalın hal]

Biz yime nomlug aş bulmadın **aça tegintimiz** “*Biz de din yemeği bulamadan açlığa maruz kaldık*” (M91/29-31)

aç-(II): 1. bir şeyi kapalı durumdan açık duruma getirmek.

[2]+(1) →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+(yönelme h.e.)

ol edgü kılınçlarıg bodıs(a)t(a)vlar k(e)ntü özleri kılmak üze bo iki törlüg edgü yollarıg k(e)ntü özleringe açmış bolur “*O iyi eylemleri Bodhisattvalar kendileri yapmak için bu iki türlü iyi yolu kendilerine açmış olurlar*” (AY222/2-3)

2. açıklamak, izah etmek.

[3]+(1) →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+[yönelme h.e.]+(bulunma h.e.)

adın tınl(ı)glarka kingürü **aça** yada okıtınglar “*Başka canlılara ayrıntısı ile açıklayarak anlatınız*” (AY198/18-19).

çambudıvıp atl(ı)g uluşda **aça** yada nomlagalı bo nom erdini yörügün tip tidi “*Bu öğretti mücevherinin anlamını Jambudvipa isimli ülkede açıklamalı dedi*” (AY668/3-5).

İsimlerin hâl ekli tamlayıcıları fiilin istem çerçevesi için oldukça önemlidir; fakat her hâl ekli tamlayıcı fiilin istem potansiyeli içerisinde yer almaz. Özellikle vasıta hâl eki ve eşitlik hâl ekleri incelediğimiz metinlerde zarf yapma işleviyle karşımıza çıkmaktadır. Bunlar fiilin açmış olduğu istem boşluklarını dolduran unsurlar değildir. Bu yapılar fiilin bağımlı unsurları olsa da bir cümlede bütün fiillerin belirttiği süreçte yer alabilecek unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadırlar. İncelemiş olduğumuz adlardan zarf yapma işlevinde kullanılan vasıta hâlinin, diğer hâl morfemlerinin aksine yalnızca zarf

türetebilen belirli adlara geldikleri görülmüştür. Bu hâl ekli yapılar çok az sayıda örnekte fiziki olarak ARAÇ rolünü üstlenmiştir:

köngülin eşidserler “gönlüyle, zihinleri ile işitsinler”; *ayamakin tapınsun ançulasun* “saygıyla ibadet etsinler”; *süzük köngülin eşidür men tutar men ayayur men ağırlayur men* “temiz gönülle işitirim, tutarım, hürmet ederim”; *korkınçsızın ayıtıl* “korkusuzca söyle” ; *busuşlugın bartılar* “kaygıyla gittiler”.

İncelediğimiz metinlerde diğer hâl eklerinin aksine isim çekiminde oldukça seçici davranan eşitlik ekinin cümle içerisinde sıfat ve zarf görevinde kullanılacak olan isimlere geldiği görülmüştür. Aşağıda Altun Yaruk’tan aldığımız örneklerde de görüldüğü gibi bu hâl ekini almış olan isim fiilin oluşma şartlarını ifade etmiştir:

“*çınınça kirtüsinçe ötün-*; *çınınça tarkat-*; *erkinçe tapınça bışrun-*; *kapıgça kigür-*; *kergekinçe al-*; *kezigçe öçür-*; *kirtüsinçe ay-*; *köngülçe aşı-*; *köngülinçe bütü-*; *könisinçe bil-*; *kurlarınça keziglerinçe olur-*; *küsüinçe bir-*; *nom erdini içinteki yarlıgça katıglan-*; *nomça törüçe inan*; *nomça yorı-*; *tapınça büt-*; *tapıngça bışrun*; *taplarınça tegşür-*; *tenginçe okıt*; *törüçe başla*; *tözünçe nom nomla-*; *ugurınça uk-*; *üdinçe kükül-*; *üküş kalplar ertginçe ög-*; *yaraginça nomunça töz-yorıgça yorı-*”

İncelemiş olduğumuz metinlerde zarflık unsurlar olan ve fiilin oluşma koşullarını ifade eden eşitlik hâl ekli ve vasıta hâl ekli isimler çalışmamızın sınırları içerisinde dahil edilmemiştir. Çalışmamızda fiillerin istem betimlemesi zorunlu ya da seçimlik olmalarına göre yüzey yapıda tespit edilen 8 hâl ekli tamlayıcı tipine göre çizilmeye çalışılmıştır:

[yalın hal]

[belirtme h.e.]

[eksiz belirtme h.e.]

[yönelme h.e.]

[bulunma h.e.]

[bulunma-ayrılma h.e.]

[ayrılma h.e.]

[yön gösterme h.e.]

Kaynak metinlerimizde fiillerin anlamlarında bir değişiklik olmamasına rağmen aynı semantik rollerin farklı hâl ekleri ile kodlanmış ikili yapıları tespit edilmiştir. Her ikili kullanım için farklı madde başı açılarak bu kullanımların istemleri tespit edilmeye çalışılmıştır:

kigür-: 1. içeriye girdirmek, sokmak.

[3] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+[yönelme h.e.]

...yınçge tering yörüglerin köngülleringe **kigürgeli umazlar** “...zarif, derin yorumları gönüllerine sokamazlar” (AY337/14-15)

...burkan (kö)rkın suvka **kigürser**... “...burkan heykelini suya soksa...” (M51/3)

1. içeriye girdirmek, sokmak.

[3] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+[bulunma h.e.]

teringde tering yınçge nomlar içinte tınl(ı)glarıg **kigürmek** erser... “Derinden de derin zarif öğretiler içine canlıları sokmak ise...” (AY298/1-3)

tavran-: 1. gayret etmek.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

bo sogançıg ıduk nom iligin yadguka **tavranınglar** katıgıanınglar “Bu tatlı kutlu öğreti hükümdarını yaymaya gayret edin” (AY91/18-20)

1. gayret etmek.

[2] →[yalın hal]+[bulunma h.e.]

anı üçün sizler <kamag> tözünler oğlu tözünler kızı bo öğretigde bışrununglar öğreti[ning]ler **tavranınglar** katıgıanınglar tip y(a)rılıkadı “Onu için sizler bütün azizler oğlu azizler kızı bu öğretiye çalışın gayret gösterin diye buyurdu” (AY672/6-10)

Fiilin anlamında değişiklik olmadan farklı semantik rollerle işaretlenmiş örnekler de alt alta sıralanmıştır. Aşağıdaki örnekte *kez-* “gezmek” fiiline ait örneklerde semantik olarak nerede: YER ve neyi: UYARICI rollerinin farklılığından kaynaklanan iki farklı istem çerçevesi vardır:

kez-: 1. (bir yeri) gezmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

...ontın sığarkı burkanlar uluşın **keze** yapa yorıp... “...sağ taraftaki Buda alanını tümüyle gezip...” (AY249/7-8)

1. (bir yerde) gezmek.

[2] →[yalın hal]+[bulunma h.e.]

kent suzak sayu tüzüde **keze** yapa tegzinip... “Şehir şehir hepsinde tümüyle gezip...” (AY34ğ/6-7)

İncelemiş olduğumuz her üç metinde de hapaks olarak nitelendirilen fiiller yer almıştır. Clauson’un EDPT’de (1972) hapaks olarak kaydettiği bazı fiiller yeni metin neşirleri ile hapaks özelliklerini kaybetmişlerdir. Çalışmamızda Erdem Uçar’ın (2012a) eski Türkçe sözlükleri tarayarak oluşturduğu hapaks listesi kullanılmış, hapaks özelliği olan fiiller dip notla belirtmeye çalışılmıştır. Bu fiillere ait istem çerçeveleri tanımlayabildiğimiz kullanım örnekleri ile çizilmeye çalışılmıştır

Çalışmamızda fiillerle kurulan birleşik yapıların ve sıralı söz dizgelerinin de yönetici olarak çevresinde açmış olduğu istem boşlukları tespit edilmeye çalışılmıştır. *fiil+zarf fiil+fiil* yapısında olan tasviri birleşik fiillerde yardımcı fiilin istem üzerinde bir etkisi olmadığı için bu yapıdaki fiillere ait örnekler cümlelerde tespit edilmiş; fakat inceleme kısmında bunlar için ayrı bir başlık açılmamıştır. Metinlerde sıklık oranı yüksek olan deyimleşmiş birleşik fiillerin, harici istem yapısı çizilmeye çalışılmıştır. Taradığımız metinlerde Eski Türkçe’nin deyim varlığı içerisinde değerlendirilen bazı örneklerin sözdizimsel yönden tam bir kalıplaşma göstermediği görülmüştür. Bu örneklere ait istem betimlemeleri birleşik fiil başlığı altına konmamıştır:

agızda tut-: tekrarlamak, dilinden düşürmemek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

eng başlayu bo daranıg **agızda tutup** bir tümen sekiz kata sözlemiş kergek “En önce bu dhvaniyi tekrarlayıp bin sekiz defa söylemiş olmalı” (AY361/13-14).

Metinlerimizde tespit ettiğimiz *kal-* ve *bol-* yardımcı fiilleri ile yapılmış birleşik fiillerin istem yapıları birleşik fiilin yönetim çerçevesine göre betimlenmiştir:

tuş bol-: rastlamak.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

...burkanlarka tuş bolup... “...Budalara denk gelip...” (AY580/5)

Metinlerimizde sıkça karşımıza çıkan sıralı söz dizgelerinin yönetici olarak yer aldığı cümlelerin yönetim çevresi belirlenmeye çalışılmıştır:

emgek emgen-: acı çekmek.

ili kanı begleri açığ tarka **emgek emgenür** “Ülkenin ileri gelenleri büyük acı ve ızdıraplara katlanır” (AY554/11-13)

[1] →[yalın hal]

Fiilin cümlelerde gerçekleşme şekilleri hangi isimlerle birlikte kullanıldığı istem çalışmaları için oldukça önemlidir. Fiilin çevresinde hangi isimlerin yer aldığı fiilin kullanım sıklığına göre örnek cümlelerle verilmeye çalışılmıştır. Metinlerde özellikle yönelme hâl eki isteyen fiillerin morfolojik olarak işaretlenmediği bunun yerine edat gruplarının tercih edildiği görülmüştür. Bu kullanım örnekleri de örnek cümlelerle gösterilmiştir.

1.11.2. İnceleme

1.11.2.1. Eski Uygur Türkçesinde Fiiller ve İstem Çerçevesi

1.11.2.1.1. Basit ve Türemiş Fiillerde İstem

aç- (I): acıkmak.

[1] →[yalın hal]

Biz yime nomlug aş bulmadın **aça tegintimiz** “*Biz de din yemeği bulamadan açlığa maruz kaldık*” (M91/29-31)

aç-(II): 1. bir şeyi kapalı durumdan açık duruma getirmek.

[2]+(1)→[yalın hal]+[belirtme h.e.]+(yönelme h.e.)

ol edgü kılınçlarıg bodıs(a)t(a)vlar k(e)ntü özleri kılmak üze bo iki törlüg edgü yollarıg k(e)ntü özlerine **açmış bolur** “*O iyi eylemleri Bodhisattvalar kendileri yapmak için bu iki türlü iyi yolu kendilerine açmış olurlar*” (AY222/2-3)

kutrulmak kapıgın **açdaçı** “*kurtuluş kapısını açacak...*” (AY659/1)

açdım mengülüg nırvan balık kapıgın “*Ebedi nirvana şehir kapısını açtım*” (AY368/4-5)

...edgü yollar kapıgın **aça birmekleri** üze ötrü ç(a)hşap(u)d p(a)ramıtıg yazınçsız arıg tutarlar küzetürler “*...iyi yollar yollar kapısını açiverirler şiksapāda pāramitāyı günahsız ve temiz olarak elderler ve gözetirler*” (AY222/10-12)

2. açıklamak, izah etmek.

[3]+(1) →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+[yönelme h.e.]+(bulunma h.e.)

adın tınl(ı)glarka kingürü **aça** yada okıtınglar “*Başka canlılara ayrıntısı ile açıklayarak anlatınız*” (AY198/18-19)

bo mungumuznı emgekimizni **aça** yada okıtu... “*bu sıkıntımızı, kederimizi açarak, yayarak, anlatarak...*” (AY7/7-8)

atı kötrülmişe bo sudur nom erdiniğ okıyu sözlelim adınlarka yme kingürü **aça** yada könisinçe körkitelim “*Ey adı yüce tanrım! Bu sutrayı bu öğretiyi mücevherini anlatalım diğerlerine ve ayrıntısıyla açıklayalım aslına uygun olarak gösterelim*” (AY82-83/23-2)

amtı m(e)n yügerü on küçlüg ayagka tegimliglarning üskinte **aça** yada ötüneyin “*şimdi ben şu an on güçlü saygıdeğerlerin huzurunda açıklayayım*” (AY109/1-3)

çambudıvıp atl(ı)g uluşda **aça yada** nomlagalı bo nom erdini yörügün tip tidi “*Bu öğretiyi mücevherinin anlamını Jambudvıpa isimli ülkede açıklamalı dedi*” (AY668/3-5)

anın bo d(a)r(a)nı nomug törüsi birle **aça** yada ötünü tegintim “*Dolayısıyla bu öğretiyi, yasası ile birlikte açıklayıp saygıyla arz ettim*” (AY448/6-8)

bo montag emgek tolgakka tegmiş üdte bo mungumuzni emgekimizni aç a yada okıtu... “böyle sıkıntıya ulaşılmış olan zamanda kederimizi erdimizi açıklayarak, anlatarak...” (AY7/6-8)

amtı (bizing) tsuyumuzni irinçümüzni açar biz yadar biz “Şimdi günahlarımızı açıyoruz, yayıyoruz.” (M74/37-39)

kentü tsuyumuzni yazukumuzni açalım yadalım erdi “Kendi günahlarımızı açalım, yayalım” (M70/48-50)

açı-: acımak, ağrı duymak, üzölmek

[1] →[yalın hal]

... köngülleri açıyu... “...gönülleri acıyarak...” (AY 636/23)

açıl-: 1. açılmak.

[1]+(1) →[yalın hal]+(bulunma h.e.)

közleri açıl sun “gözleri açıl sun” (AY 118/9)

sansız sakışsız toyın[lar] ş(a)mnançlar bo nomda nomlug köz[in tüke]ti açıldı “sayısız rahipler ve rahibelerin bu öğretime inançlı gözü tamamen açıldı.” (AY 340/10-11)

2. çiçeklenmek.

[1] →[yalın hal]

tü türlü kök sarıg kızıl yörüng yipün önglüg esri kusrı suvdaki kurgakd(ak)ı çiçekler yarılıp açılıp tö(külür) “Çeşitli, mavi, sarı, kırmızı, beyaz, menekşe rengi, alacalı sudaki karadaki çiçekler açılıp dökülür.” (M 55/24-28)

açın-¹⁴(I): özen göstermek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

ol üdün ol ilig kan olarnı açını ayayu tutsar ... “O vakit, o hükümdar onlara baksa, özen gösterse...” (AY403/5-8)

yene bo nom erdinig boşguntaçı tutdaçı tört törlüg tirin kuvragıg yme ögser küleser açın sar ayasalar... “Ve bu öğreti mücevherini öğrenen, benimseyen dört türlü büyük topluluğu övse, özen gösterse...” (AY412-413/22-1)

iglig kemlig bertük beçel tınlıglarıg açın sar agrın sar... “Hasta, sakat canlılara özen gösterse...” (M52/51-53)

sengrem sanlıg edin tavarın artattımız ayamadımız açın madımız “Manastıra ait malı mülkü mahvettik, saygı ve özen göstermedik.” (M69/14-16)

açın-(II): 1. elbisesini çıkarmak.

¹⁴ açın-“ bakmak, bakımını üstlenmek” (Erdal, 1991: 584) anlamında metinlerimizde kullanım örnekleri tanıklanan fiile gelen -(X)n eki, açın- fiiline dönüşlölük anlamı katmamıştır.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

...ötrü ol bodıs(a)t(a)v olurmış orunıntın örü turup ong 'engninteki tonın **açınıp**...
 "...sonra o Bodhisattva oturduğu yerden kalkıp sağ omuzundaki elbisesini çıkarıp..." (AY36/14-16)

2. itiraf etmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

bo ajunta kılmış ayıg kılınçlarımın yme alkunı **açımur** [m(e)n] "Bu dünyada yaptığım kötü işlerimi de hepsini itiraf ederim" (AY107/5-7)

açıt-: acıtmak, acıya neden olmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

yılan başl(1)g ärnäkin iki kırk tişin tirig özüg aş içkü t(ä)ñrig năçä **açıt<t>ım(1)z** agrıt<t>ım(1)z ärsär "yılan başlı parmağımız ve otuz iki dişimizle canlı yiyecek içecek tanrısının canını acıttıksak..." (HU.II.A./92-95)

södä bärü t(ä)ñrim bo beş türlüg tınl(1)g(1)g tural(1)g(1)g ulugka kiçigkä t(ä)gi, năçä korkıt<t>(1)m(1)z ürkit<t>(i)m(i)z ärsär năçä urt(u)muz yünt<t>ümüz ärsär, năçä **açıt<t>ım(1)z** agrıt<t>ım(1)z ärsär năçä ölürdüm(ü)z ärsär "ezelden beri tanrım bu beş türlü canlıyı büyüğünden küçüğüne ne kadar korkuttuysak ürküttüysek ne kadar vurup incittiysek ne kadar acıtıp incittiysek ne kadar öldürdüysek..." (HU.II.A/123-129)

açur-: acıktırmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

...k(a)ltı adınlarıg sögmemek tokımamak sıkımmamak tangmamak ürkitmemek korkıtmamak solamamak beklememek **açurmamak**... "...dahası başkalarını incıtmemek, üzmemek, korkıtmamak, zincirlememek, acıktırmamak..." (AY 220/20-22)

adak-: acı içerisinde olmak.

[1] →[yalın hal]

yok kurug yala yangku üze **adakı**p üdsüz ölümün ölmegeyler "...boş yalanla acı çekip vakitsiz ölümle ölmeyecekler" (AY 90/13-14)

adart-: zarar verme, engelleme.

[2] →[yalın hal]+[eksiz belirtme h.e.]

altun önglög y(a)ruk yaltrıklıg kopda [kötrülmüş nom] iligi atl(1)g nom bitigde **kılınç** [adartmakın öçür]mek atl(1)g bişinç bölük üçü[ñç tegzinç] "Altın renkli parlak parıltılı her şeyden çok yükseltilmiş öğreti hükümdarı adlı öğreti kitabında davranış engellemesini yok etmek adlı beşinci bölüm üçüncü tomar" (AY130/2-4)

adin-: hayret etmek, şaşırarak.

[1] →[yalın hal]

bo savlarıg eşidip ol törüde yığılmış kamag kişiler **adını**lar mungadtılar “*Bu sözleri işitip o öğretide toplanmış bütün kişiler şaşırıldılar, hayret ettiler*” (AY16/16-19)

bodıs(a)t(a)vning adakınta töpüleri üze yinçürü töpün yükünüp **adını** mungadu teğınür biz “*Bodhisattvanın ayağında secde edip şaşırıp hayret içinde kalırız*” (AY 391/10-12)

anı işidip badarı braman küler yüzün kutgurur kaşın tengridem urungu tapa **körü** mungadu adını inçe tip tidi “*Bunu işitince Badhari brahman güler yüzle saadetler bahşeden kaşı ile ilahi kumandana doğru baktı, hayret edip şöyle dedi...*” (M13/3-7)

adır-: ayırmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]

Bir yıl sanı içinte üçer üçer aylarıg **adını**rmak üze üd bolur “*bir yıl süresi içinde üçer üçer ayları ayırarak mevsim olur olur*” (AY589/15-16)

inçip monta monçulayu tört üdlerte aymışça ot da kılsar ulatı aşıg içgüg **[adırsar]**... “*işte burada bu şekilde dört mevsimde söylendiği gibi şifalardan hazırlanırsa ve yiyecek ile içecek ayrılırsa...*” (AY592/1-2)

...ig toga **adına bilser**... “*hastalık ayırabilse...*” (AY590/18-19)

inçip yene tınl(ı)glar **anı adına bilmedin**... “*ve yine canlılar onu ayıramadan*” (AY371/9-10)

alku nomnung barınça alku nomnung kirtüsinçe alku nomnung ugurınça tözin tüpin **adına** üdüre ukar m(e)n “*öğretinin tamamına varıncaya kadar, öğretinin tüm doğrusu kadar, öğretinin zamanına varıncaya kadar esasını ayırıtısını ayırarak anlarım*” (AY540/5-7)

beş t(ä)ñrig boşugalı y(a)rukug k(a)rag **adını**rgalı tegre tolı tægzinür “*beş tanrıyı serbest bırakmak, ışığı, karanlığı ayırmak için etrafta dolanır*” (HU.II.A./46-49)

...y(a)rukug k(a)rag **adını**rgalı... “*...ışığı ve karanlığı birbirinden ayırmak için...*” (HU.II.A./47-48)

adınıl-/adırl-: 1. ayrılmak, bölünmek.

[1] →[yalın hal]

tutyak yime munta üç engim sansardaki nızvanılar ogrınta tört türlüg **adırlı**rlar “*varlığa bağlanma da bu şekilde üç kısımlı Samsara’daki ihtiraslar dolayısı ile dört kısma ayrılır*” (M41/23-26)

2. bir yerden ayrılmak.

[2] →[yalın hal]+[ayırılma h.e./bulunma-ayırılma h.e.]

...olar oruninta ülgüsüz sansız öngi öngi **adrılurlar**... “Onların yerinden sayısız farklı farklı ayrılırlar” (AY49/21-22)

y(a)ruk t(ä)ñrilärdä **adrılı** “ışık tanrılardan ayrıldı” (HU.II.A./16)

k(a)ltı balık suvıntın **adırılıp** isig kumda agınamış teg yirte agınayu inçe tip yıgladı “nasılsa balık suyundan ayrılıp sıcak kumda debelendiği gibi yerde debelenerek şöyle deyip ağladı” (AY626/11-14)

... ögüngüz**tin** **adrılmışta**... “annenizden ayrıldığınızda...” (M21/24)

adırtla-: ayırmak, ayırım yapmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

monı [monçulayu nomça] **adırtlap**... “Bunu bu şekilde öğretiye göre ayırıp...” (AY15/3-4)

nom kirtüs**in** **adırtlamak** atl(ı)g serinmekin... “öğretinin hakikatini ayırt etmek adlı katlanmayı...” (AY208/5-6)

nomların**g** (öz) töz**in** kamaglık töz**in** **adırtlada**çı bilge biligin örütü uyurlar “öğretinin aslını ve bütünün cevherini ayırt edecek hikmetleri yaratmayı başarırlar” (M59/4-7)

berü yazısın**ta** sansız sakışsız kişilerin**g** boyunları bukagulug eligleri adakları b(e)klig savların ayıtu öteklerin **adırtlayu** **tururlar** “Beri ovasında sayısız kişilerin boyunları zincirli elleri bağlı (olarak) sözlerini söyleyip borçlarını ayırıp dururlar” (AY12/19)

inçip bodıs(a)t(a)vlar bo montag yanglıg işlerte alku nomug sekiz biligler üze adırtlamak **adırtlamış** nomlarta... “Şöyle (ki) Bodhisattvalar böyle bu şekil işlerde bütün öğretiyi sekiz bilgi üzerine ayırmak, ayırmış öğretilerde...” (AY223/6-9)

ag-: yükselmek

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

ol tözünler oğlu tözünler kızı süzük kirtgünç köngüllüg tınl(ı)glar bodıs(a)t(a)vlar yolın**ta** evrilinçsiz törüke tegip burkan kutinga **agmaksız bolurlar** “ o asiller oğlu, o asiller kızı saf inançlı canlılar bodisatvalar yolunda sarsılmaz öğretiye ulaşip Buda asilliğine yükselmesiz olurlar” (AY 190/14-18)

agıla-: ağlamak

[1] →[yalın hal]

bo savıg ilig beg eşidip ürke belingleyü açığı üze tıklılıp **agılayu** inçe tip sözledi “Bu sözü hükümdar işitince ürküp üzüntüye boğulup ağlayarak şöyle dedi” (AY622 11/13)

agina-: yuvarlanmak, debelenmek.

[2] →[yalın hal]+[bulunma h.e.]

ilig beg katunı isig kumda **agnamış** teg... “*Hükümdarın karısı sıcak kumda debelenmiş gibi...*” (AY626/12-13)

agırla-: 1. ululamak, yüceltmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

anın bo nom erdinig çın kirtü süzük kirtgünç köngül üze ay<a>mış **agırlamış** k(e)rgek “*Bu öğreti mücevherini gerçek hakiki gönül ile saymış, değer vermiş olmalı*” (AY24/22-24)

ötrü ol iligler kanlar bo nom erdinig süzük köngülün eşidsünler tınglasunlar ayasunlar **agırlasunlar** okısunlar okıtsunlar bitisünler bititsünler “*O beyler, hükümdarlar bu öğreti mücevherini temiz gönül ile dinlesinler, işitsinler, yüceltsinler, okusunlar, okutsunlar, yazsınlar, yazdırsınlar*” (AY435/17-20)

anın bo nom erdinig çın kirtü süzük kirtgünç köngül üze ay<a>mış **agırlamış** k(e)rgek “*bu öğreti mücevherini gerçek hakiki gönül ile saymış, ağırlamış olmalı*” (AY24/22-24)

m(e)n odgurak bo nom erdinig süzük köngülün eşidür m(e)n tutar m(e)n ayayur m(e)n **agırlayur** m(e)n “*Ben kesin bir şekilde bu öğreti mücevherini temiz gönülle işitirim, tutarım yüceltirim*” (AY531/13-16)

ö(t)rü sudani bay er erdni sekiz (t)ümen dört miñ bayagutlar birle üç ay küni teñri teñrisi burkanag ayap **agırlayıp** toyın bolup arhant kutın bulurlar “*Sonra zengin Sudhana-cevher seksen dört bin zengin ile üç ay Tanrılar Tanrısı Burkan’ı ağırlayıp, rahip olup veliliğe ulaşırlar.*” (M52/35-40)

2. hürmet etmek, saygı göstermek.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

...ilinge kanınga ayaguluk **agırlaguluk** erür “*...devlet sahibi hakanına saygılı olmak saygı göstermektir.*” (AY90/6-7)

...aşvago(şata) ulatı bodisvt bakşılar (kut)ınga ayayu **agırlayu** yinçürü yükünür men “*...Avvaghosa’dan başka diğer üstat Bodhisattvalar asaletine hürmetle secde ederim*” (M3/53-55)

tengriler lular eren işiler ayap **agırlap**... “*Tanrılar, ejderler, erkekler, kadınlar hürmet edip...*” (M40/04-05)

birök yene t(e)ngirim kayu iligler kanların ilinte uluşınta bo nom erdini bar erip kirtgünmeser edkermeser eşidmeser tınglamasar ayamasar **agırlamasar**... “*Tanrım bazı hükümdarların ülkesinde bu öğreti mücevherinin olduğuna inanmazsa, dinlemezse, saygı göstermezse...*” (AY432/19-20)

agırlat-: ağırlatmak, hürmet ettirmek.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

ötrü biz kamagun ol ilig kanıg küyü küzetü tutup kamag yalangukka barçaka bir yanglıg ayatgay **agırlat**gay biz “*Biz bütün o hükümdarı gözetip bütün insanlara, hepsine, eşit şekilde saygı göstereceğiz*”

agıt-: başka tarafa yönelmek, yüz çevirmek.

[3] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+[bulunma-ayrılma h.e.]

tānrim biligimizni köñülümüzni bo dört türlüg tānriärdä **agıt**dımız ärsär “*Tanrım düşüncemizi, gönlümüzü bu dört türlü tanrılardan ayırdıysak...*” (HU.II.A./222-225)

agrı-: ağırmak.

[1] →[yalın hal]

tolp et’özi çimileşdi yingne sançmış osuglug tikdi sançdı **agrı**dı “*Bütün vücudu ürperdi, iğne batmış gibi battı, acıdı, ağrıdı*” (AY632/19-21)

agrıkan-: ağrısından şikayet etmek.

[1] →[yalın hal]

ögsüz yatdı ögsüzi arasınta laylag sözlep yene **agrıkan**p... “*Bilinci kapalı yatdı, bilinci kapalıyken sayıklayıp ağrısından şikayet edip...*” (AY17/22-13)

agrın¹⁵: özen göstermek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

iglig kemlig bertük beçel tınlıglarıg açınsar **agrın**sar... “*Hasta, sakat canlılara özen gösterecekler...*” (M52/51-53)

agrıt-: ağrıtmak, acı çektirmek

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

...bo beş türlüg tınl(ı)g(ı)g tural(ı)g(ı)g ulugka kiçigkä t(ä)gi, näçä korkıt<t>(ı)m(ı)z ürkit<t>(ı)m(ı)z ärsär näçä urt(u)muz yünt<t>ümüz ärsär, näçä açıt<t>ım(ı)z **agrıt**<t>ım(ı)z ärsär... “*...bu beş türlü canlıyı büyüğünden küçüğüne ne kadar korkutup ürkitüp, ne kadar vurup aşağıladıysak; ne kadar acıtıp incittiyssek...*” (HU.II.A./123-128)

agtar-/aktar-: bir dilden başka bir dile çevirmek.

[2] →[yalın hal]+[ayrılma h.e.]

bodıs(a)t(a)v] [gıtsısamatso atl(ı)g açarı enetkek] [tilintin tavgaç tilinçe **agtarmış**]... “*Bodhisattva Kitsu isimli üstat Hint dilinden Çin diline aktarmış...*” (AY673/18-22)

¹⁵ *agrın*- “özen göstermek” (Erdal, 1991: 585) anlamında kullanım örneğine rastladığımız fiilde dönüşlülük ya da edilgenlik anlamı yoktur.

bişbalıklıg şingko şeli tutung t(a)vgaç tilintin ikileyü türk tilinçe **agtarmış** “...beş balıklı Şingko Şeli Tutung Çin dilinden tekrar Türk diline aktarmış” (AYe1/11-14)

vaybajaki aryaçintri bodisvt kşi açarı enetkek tilintin tohri tilinçe yaratmış prtnayarakşt açarı tohri tilintin türk tilinçe **aktarmış** maytrısimit nom bitigde maytri bodisvt tujit tengri yirintin yirintinçüke inmek atlig onunç ülüş *tükedi* “*Vaibbhasika (tarikatinden) üstat Bodhisattva Aryacandra'nın Hint dilinden Tohar diline çevirdiği ve üstat Prajnaraksita'nın Tohar dilinden Türk diline çevirdiği Maytrısimit (adlı) din kitabında Maytri Bodhisattvanın Tusita tanrılar diyarından yere inmesi adlı onuncu bölüm, bitti.*” (M34/14-21)

agtarıl-: devrilmek.

[1] →[yalın hal]

sansar içinte bir elig orunlarta az övke biligsiz biligde ulatı utun nızvanıların g küçetdükinde ötgürü kanglı tilgeni teg üstün altın arkuru turkuru **agtarılı**... “*Samsara içinde, kırk bir türlü yerlerde, hurs ve hiddet ile bilgisiz bilgide dahası kötü tutkuların güçlendiği anlarda bu sebeplerle kağrı tekerleği gibi yukarı aşağı aktarıla, dönderile...*” (AY133/17-21)

ol on ming balıklar ölüm kapığına kirip **agtarılı** tönğderilü agınayurlar erti “*O, on bin balık ölüm kapısına girip ters döndürülüp debeleniyordu.*” (AY601/10-12)

agtın-: çıkmak, binmek

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

...ünüşlüg ulug yolka **agtınıp**... “...*kurtuluş yoluna çıkıp...*” (AY458/1-2)

tursarlar yme bir yirte **agtınurlar** inerler üstün altın yorırlar “*Bir yerde dursalar da inip çıkarlar, aşağı yukarı hareket ederler*” (AY365/22)

bu ok etüzin tengri yiringe **agtınıp** hormuzta tengri birle bir orunta olurdu “*Bizzat bu vücut ile tanrıların makamına çıkıp tanrı İndra ile bir yerde oturdum.*” (M45/8-10)

ötrü agtıntı **yokaru** “*Sonra yıkarı çıktı.*” (AY639/8)

ak-: akmak.

[1]+(1) →[yalın hal]+(ayrılma h.e.)

yaşı **aka** tökülti “*yaşı akıp döküldü*” (AY636/6-7)

...emiglerim belingteg idip tengizip süt **akar** “...*memelerim korkmuş gibi süt akar*” (AY633/9-10)

ol üdün ol aç bars kaçan bodıs(a)t(a)vning ömgenintin kan **akmışın** körti... “*o zaman aç kaplan ne zaman Boshisatva'nın damarından kan aktığını gördü ise...*” (AY618/11-12)

tolp etüzümüz**din** kan yiring sö**l akar** barınur “*Bütün vücudumuzdan kan, irin özü akar, boşanır.*” (M61/8-10)

akıt-: akıtmak.

[2] →[yalın hal]+[eksiz belirtme h.e.]

bir **su** **akıt**daçı üçün ikinti sub birteçi üçün anın antag atıng ol “...*birincisi su akıtdığı için, ikincisi su verdiği için o sebepten adın böyledir*” (AY600/20-21)

akla-: kötölemek, reddetmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

sansar ajunlar**ıg aklad**ımız “*Samsara alemlerini kötöledik*” (M85/49)

al-: almak, kabul etmek.

[2]+(1) →[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]+(ayrılma h.e./bulunma-ayrılma h.e.)

kim kayu tınl(1)glar ülgülençsiz tenglençsiz üstünki yig buyan edgü kılınç**ıg** alayın tip küseserler “*bazı canlılar ölçülemez, karşılaştırılmaz, üstün, mükemmel, iyi davranışı alayım diye dileseler...*” (AY157/1-3)

anı**ı** savın **alı**p nâçä yan(1)lu baçak baçad(1)m(1)z ärsär “...*onun sözüne uyup ne kadar yanılıp oruç tuttuysak...*” (HU.II.A./175-177)

y(a)vlak eş tuş adaş kudaş savın **alı**p... “*Kötü eşin dostun sözünü alıp...*” (HU.II.A./235-237)

tözün bursang kuvraglartın **üç mağ al**mış “*Soylu rahip topluluklarından üç dayanak almış*” (AY169/2-4)

ötrü ol yilviçi tört yol beltirinte **kıg yam ot ıgaç al**p... “*O zaman o büyücü dört yol ağzından kum, toprak, ot, ağaç alıp...*” (AY384/12-14)

alkınçsız buyan edgü kılınç**ıg** yme **algay** sizler tip y(a)rılıkadı “*Yok olmayan iyi davranışı alacaksınız diye buyurdu*” (AY198/21-22)

...kök kalıkda uçguluk uzun yaşaguluk **agad ot alguluk**... “*Gökyüzünde uçmak, uzun yaşamak, olağanüstü ilaçlar almak...*” (AY534/20-22)

t(e)ngri t(e)ngri burkan k(e)ntü özi mening tapıgımın ayagımın **algalı**... “*Tanrı tanrısı Buda bizzat kendisi benim saygımı kabul etmek için...*” (AY420/20- 21)

alağur-: zayıf düşmek.

[1] →[yalın hal]

tüü törlüg emgekler kıyıtlar tükel tegip et’özleri **alangur**mışlar erser “*çok türlü sıkıntılar hepsi gelip bedenleri zayıf düşmüş ise...*” (AY117/14-16)

alar-: cüzzamlı olmak.

[1] →[yalın hal]

(bog)zın(tın) önmiş tını öze **alarıp** körmişke sansız öküş tınlıglarığ *ölürdi* “Boğazından çıkan nefesi ile cüzzamlı hale soktuğu sayısız canlıları öldürdü” (M58/49)

alın-¹⁶: seçmek, almak.

[2]+(1) →[yalın hal]+[eksiz belirtme h.e.]+(bulunma-ayrılma h.e.)

alku kamag tınl(1)glar birle bo kamag biş ajun tınl(1)g oğlanların birle **iış alınıp** “Çevredeki bütün canlılar ile bu bütün beş varlık yolundaki canlıları kendisine arkadaş seçip...” (AY173/6-8)

ontın sığarkı burkanlar uluşın k(e)ntü köngüllerinte **alınu...** “Ön taraftaki Budaların halkını kendi gönüllerinden seçip...” (AY34ç/22-23)

alıştur-: karşılıklı bir şey aldirmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

adıncıg ıduk töpü orun bavagırnıng idisi arıg kkirsiz çangv(a)çırıg **alışturu** tutdaçı “Çok kutsal bir tepe, yer olan bhvagra'nın efendisi temiz ve kirsiz bir çan olan Vajra'yı alıp tutacak...” (AY678/14-15)

alk-: yok etmek, uzaklaştirmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

yüz ming koltı nayut tümen tınl(1)glar alku akıgların **alkıp...** “yüz bin sayısız canlılar kötü eğilimlerini uzaklaştırıp...” (AY185/19-21)

takı yime bar ikidin sñar ülişin kutrulmuş atlıg boşgutsuz tözün tınlıg kim alku nızvanılarag artı **alkmış** alku dyan samarlar öze erk türk (bo)lmış bu erür “Bütün ihtirasları tümüyle yok etmiş, bütün düşünceler üzerine hakimiyet kurmuştur.” (M2/43-48)

alka-: 1. övmek, methetmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

ötrü tükel bilge [bilig]ig t(e)ngri t(e)ngri burkan ol [kamag t(e)ngride]m kuvragı öge **alkayu** [y(a)rılı]kap... “Sonra çok bilgili tanrlar tanrısı Buda o bütün topluluğu övüp şöyle buyurdu...” (AY342/9-12)

olarını öge **alkayu** inçe tip y(a)rılıkadı “Onları överek şöyle buyurdu” (AY671/5-6)

ötrü somakıtu bodıs(a)t(a)vıg öge **alkayu** y(a)rılıkadı “Sonra Somaketu Bodhisattvayı saygıyla övdü” (AY125/21-22)

...tengri (teng)risi burkan yarlıgın ögüp **alkap** töpülerinte tuta tegintiler “... Tanrılar tanrısı Burkanın vaazını övüp başında hüremetle tuttu” (27/23-26)

¹⁶ *alın-* fiili “elde edilmek, alınmak” (Erdal, 1991: 586) anlamıyla sözlüklerde yer almıştır. Yukarıdaki kullanım örneklerinde -(X)n- eki fiile dönüşlülük veya edilgenlik manası katmamıştır.

edg(ü) oğlanım bu yat bu muntag tü(rlüg) emgeklerig körüp azkıya ançakıya yime ajunlarıg ögmez men **alkamaz** men “İyi oğlum! Bu yabancı, bunca acıları görüp varlık şekillerinden birazını olsun övmem” (M85/53-56)

2. övülmek.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

adın yat iliglerke kanlarka öggülük **alkaguluk** kamagda yig kılğay biz t(e)ngirim tip “Diğer yabancı hükümdarlarca övülüp herkesten üstün kılacağız biz tanrım deyip...” (AY403/14-15)

...burkanlarka öggülük **alkaguluk** burkanlar ögürgülük sevingülük bolurlar “...Budalarca övülürler, Budalar sevinirler, kıvanırlar” (AY178/4-6)

alkat¹⁷: övülmek.

[1]+(1) →[yalın hal]+(bulunma h.e.)

...arka çambudıvıp yırtınçüde **alkatmış** kötrülmiş... “...arka Jambudvipa’da övülmüş, yükseltilmiş...” (AY682/19-20)

alkan-: methetmek, övmek.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

onunç künkä tört alkış äzrua t(ä)ñrike kün ay t(ä)ñrike küçlüg t(ä)ñrike burhanlarka bir biligin arıg köjülün **alkansıg** törö bar ärti “onuncu olarak günde dört defa Ezrua tanrıya, güneş ve ay tanrılarına, güçlü tanrıya, peygamberlere, içtenlikle ve temiz kalple dua etmemiz gereken töre var idi” (HU.II.A./244-248)

alkın-: tükenmek, bitmek, yok olmak.

[1] →[yalın hal]

ol ayıg kılınçları barça öçülür **alkınur** “o kötü davranışları tamamen yok olur” (AY104/21-22)

ötrü ol tsuy irinçü ağır ayıg kılınç<ları> arıyur **alkınur** “ondan sonra o kötü fena davranış temizlenir, yok olur.” (AY141/12-14)

amtı ol antag kutlug yağışlıg törü **alkıntı** “Şimdi bu saadet verici kurban adeti son buldu” (M10/2-4)

alkıntur-: bitirmek, yok etmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

k(a)ltı neçök kin keligme üdteki alku ulug bodıs(a)t(a)vlar burkan kutinga katıglantuklarında tsuy irinçü ağır ayıg kılınçların kşantı çamhuy kılıp neteg arıtdılar **alkınturtılar** erser... “öyle ki, nasıl ileride gelecek zamandaki bütün ulu

¹⁷ *alkat-* fiili “övdürmek” anlamı ile (Erdal, 1991: 761) sözlüklerde yer alır. Ettirgenlik eki olan -(X)t- ile genişlemiş olan fiilde edilgenlik anlamı vardır. Gabain (2007: 60), Hacıeminoğlu (2016: 48), Eraslan (2012: 112) Eski Türkçe döneminde sınırlı sayıda örnekte ettirgenlik eki olan -(X)t-’nin edilgenlik işlevine dikkat çekerler.

Bodhisattvalar Buda kutsallığına (ulaşmaya) çalıştıklarında kötü, fena davranışlarını nasıl temizlediler yok ettiler ise... (AY139/6-11)

altız-: yitirmek.

[2] →[yalın hal]+[eksiz belirtme h.e.]

antada takı yigrek ayakka tegimlig maytrı bodisvt nızvanılıg yeklerig barslarig buu altızmış kamag biş ajun tınlıglarag seve amrayu küçlüg yarlıkançuçı bilig öritir “*Bundan daha iyisi, hürmete layık Maytrı Bodhisattva, ihtiras şeytanları kaplanları, cesaretini yitirmiş bu bütün beş varlık şekli içinde bulunan yaratıkları severek büyük bir acıma duygusu besler.*” (M33/22-28)

amırtgur-: teskin etmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

amarıları kaçıkların süzüp amırtgurup pariçtr söğüt tapa körürler “*Bazıları duyu organlarını durultup, teskin edip Pariçtr ağacına doğru bakıyorlar*” (M 89/17-19)

amra-: sevmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

...ötrü olar[nı] amrayurlar severler “*...onları severler.*” (AY556/4-5)

k(a)ltı ögi kangı k(e)ntü oğlın kızın ogşayurça amrayurça ne k(e)rgekin egsüksüz tüzü tüketi birserler.. “*Sanki anne babanın kendi oğlunu kızını severmişçesine ne gerekiyorsa eksiksiz tamamıyla verdiklerinde...*” (AY40721/23)

antada takı yigrek ayakka tegimlig maytrı bodisvt nızvanılıg yeklerig barslarig buu altızmış kamag biş ajun tınlıglarag seve amrayu küçlüg yarlıkançuçı bilig öritir “*Bundan daha iyisi, hürmete layık Maytrı Bodhisattva, ihtiras şeytanları kaplanları, cesaretini yitirmiş bu bütün beş varlık şekli içinde bulunan yaratıkları severek büyük bir acıma duygusu besler.*” (M33/22-28)

...balıg başlıg kanlıg yinlig kençkiyesin iki emigi ikin ara kuçup sever amrayur “*...yaralı, üstü başı kan içinde yavrucuğunu iki göğsünün arasına bastırıp...*” (M33/18-22)

...ilkide kişi etüzinte erken burkanag bursng kuvragı birle sevmez amramaz erser “*...önceleri insanlar aleminde iken Burkan'ı ve cemaati ile birlikte sevmediğinden...*” (M70/27-29)

amran-: 1. sevmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

...öngre kişi ajunıta erken adın amrakın amranmak ogrınta... “*...insanlar alemindeyken başkasının sevgilisini sevmek sebebiyle...*” (M107/18-20)

2. hırslanmak.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

[**amranur** m(e)n] kamağ tınl(ı)g oğlanlarına “*Bütün canlılara hırs duygusu beslerim*” (AY104/12-13)

amraş-: sevişmek, birbirini sevmek.

[1]+(1) →[yalın hal]+(yönelme h.e.)

öz öz edgü ögli köngülleri üze alkugun sevişsunler **amraşsunlar** “*Kendi güzel gönülleri ile hep birlikte sevişsinler*” (AY120/3-5)

...bir ikintiske ayaşdaçı **amraşdaçı** ögrünç sevinç üze ilinçü mengi kıltaçı “*...birbirlerine karşılıklı saygı ve sevgi gösterecek...*” (AY411/17-19)

inçe k(a)ltı ’eng’ilki ol yir oruntaki begler buyruklar inançlar bir ikintişke ayaşdaçı **amraşdaçı bolgaylar** “*Şöyle ki, birincisi, o yerdeki beyler, amirler, memurlar, birbirlerine karşılıklı saygı gösterecek, sevinecekler.*” (AY195/11-14)

amrıl-: sakinleşmek.

[1] →[yalın hal]

...birök yene ol ol kılınçlarıg kılturmadın ol tınl(ı)glarınğ bo bo nızvanları bogup **amrılıp** buyan edgü alguluk erserler ...“*...ve yine o hareketleri yaptırmadan o canlıların bu ihtirasları boğup sakinleşip sevap alacaklarsa...*” (AY229/19-22)

ötrü köngülleri **amrılmaz** turulmaz “*Sonra gönülleri sakinleşmez*” (AY290/16)

bilig öçser **amrılısar** tutyak öçer amrılır “*Hırslı olma sönse, sükûnet bulsa varlığa bağlanma söner, sükûnet bulur.*” (M44/32-33)

ançula-/ançola-: hürmet etmek, saygı göstermek.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

arığ baçak baçap t(ä)ñrike **ançolasık** k(ä)rgäk ärti “*...temiz oruç tutarak tanrıya sunmak gerek idi*” (HU.II.A./285-287)

yükünür m(e)n vaydurılığ altunlug erdinilig çeçek y(a)ruk yaltrıklıg kutlug ülüglüg edgü edremlig taluy ögüz atl(ı)g ratnapuşpı <t(e)ngri> burkan kutınga tip ötrü esringü hua çeçekler alıp adruk adruk aş içgüler tutup ağır ayamakın <tapınsun **ançulasun**> “*Lacivert taşlı, altınlı, mücevherli, parlak ışıklı, kutlu, bereketli, faziletli, okyanus adlı Ratnapuşpi Tanrı Budanın kutu önünde saygıyla eğiliyorum deyip türlü renkte çiçekler alıp başka başka yiyecekler sunup büyük bir saygı ile ibadet etsin*” (AY520/5-8)

bir y(e)g(i)rminç ymä yeti türlüg **puşi** arıg nomka **ançolasık** törö bar ärti “*On birinci olarak yine temiz öğretiyeye yedi türlü sadaka verme kuralı vardı*” (HU.II.A./259-261)

ağan-: gasp etmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

sengik sengrem sanlıg idişin tavarın **anganu** alıp işletdimiz “*Manastıra ait olan kap kacağı gasp edip, alıp işlettik*” (M69/10-12)

antık-: yemin etmek, ant içmek.

[1] →[yalın hal]

näçä igid igdäd(i)m(i)z ärsär ymä näçe igidäyü **ant(ı)kd(ı)m(ı)z** ärsär “*Ne kadar yalan söylediysek, ne kadar yalan söyleyip yemin ettiyse...*” (HU II.A/137-139)

satıg yul(ug) ogrınta **ant antıktımız** “*Alım satım esnasında yemin ettik*” (M61/23-24)

anut-: hazırlanmak.

[1] →[yalın hal]

k(e)ntü k(e)ntü kuvrag<ı>mız birle közünmez et’özün ol **anutmış** itmiş arıg turug nomlug orunta “*kendi topluluğumuz ile görünmeyen bedenle o hazırlattığı temiz öğretili yere...*” (AY 43110/12)

edgü **tınlıglar üçün anutmış** aş içgü yimediler yunglamadılar erser “*İyi canlılar için hazırlanmış yiyecek ve içeceği yemediler, istifade etmedilerse...*” (M112/21-23)

birükin biz kamag kuvragning tegingülüg **anutmış** aş içgüsün öngre yimedimiz yunglamadımız erser “*eğer biz bütün cemaat için hazırlanmış olan yiyecek ve içeceği önce yemeseydik ...*” (72/29-32)

ar-: kandırmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

azu yme tengin tırazugın çıgın tsunun şingın kavın kürin kürilikin tınl(ı)glarıg **artım** ezügledim erser .. “*ve yine ölçü ile tartıyla, en-boy, hacim-oylum, ölçek, miktar (gibi birimler) ile canlıları dolandırdım, kandırdım ise...*” (AY135/7-10)

karıçın çikin kürin kürilikin tınlıglarıg **ardılar yuvdılar** “*Ölçeklerle, kilerlerle insanları aldattılar*” (M75/39-41)

arı-: temizlenmek, arıtmak.

[1] →[yalın hal]

...ötrü tsuy irinçü ağır ayıg kılınçlar **arıyur** alkınur “*...sonra kötü, fena davranışlar silinir, yok olur.*” (AY14/13-14)

kılu tüketmiş ağır ayıg kılınçlarım **arısun** alkınsun “*işleyip tamamlamış olduğum temizlensin yok olsun*” (AY139/15-16)

bo nom takı törüçe ökünmiş buyanım küçinte birtem korıp emgeklig köl tsuy irinçü **arısun** “*bu sutradaki dharma gereğince pişmanlık duyduğum sevabım sayesinde ızdırap denizi tamamıyla kuruyup günahlar temizlensin*” (AY353/13-15)

arın-: temizlenmek, arınmak, kurtulmak.

[2] →[yalın hal]+[ayrılma h.e.]

...kaçan birök ol tınl(ı)glar ol antag ağır ayıg kılınçlar**ın** ar**ın**mak tileser... “...o zaman, o canlılar öyle kötü davranışlarından kurtulmak isteseler...” (AY141/2-4).

arıt-: temizlemek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

...ökünmek yalvarımlık kşantı kılınçlık arıg süzük sav üze k(e)ntü ağır ayıg kılınçlık kkirlerin tapçaların yumış arıtmış k(e)rgek “...pişman, yalvarımlık, af dilemekli, temiz pak söz ile kendi kötü davranışlı kirlerini, pasaklarını temizlemiş, yıkamış, arıtmış (olmaları) gerekir.” (AY141-142/21-3)

üçünç nom buşı erser tüz nomlug et’özüg arıtıdaçı titir “üçüncüsü öğreti sadakası ise esas öğretili vücudu temizleyecektir” (AY162-163/22-1)

burkanlar uluşı[n tolu tükel] arıtayın “Budalar ülkesini bütünüyle temizleyeyim” (AY352/14-15)

aşnuça yiti kün yiti tün sekiz tözün baçağ çahşap(u)dın alıp arıg baçağ tangda erte tal çıbıkın tañçulap tişin arıtıp ağızın yunsun “öncelikle yedi gün yedi gece asil oruç arınmasını öğrenip orucunu sağlamca tutup tan vaktinden sonra çubuk çiğneyerek dişini temizleyip ağızını yıkasın” (AY524/10-15)

ol mini yırtınçülüg suvın arıtdı erser anı men seki(z) tözün yullug suvın yud(um) “o beni dünyevi su ile temizledi ise, onu ben sekiz asil çayların suyu ile yıkadım.” (M21/11-13)

...vrhar sengrem yirin sipirser arıtsar “...Manastırı süpürseler, temizleseler...” (M52/53-54)

bir kata nom işidip alku nızvanalarıg arıtıp... “bir defa vaaz dinleyip bütün ihtirasları temizledi” (M56/13-14)

arıtın-: temizlenmek.

[1] →[yalın hal]

anta ötrü ol nomçı ratnaraşı atl(1)g açarı arıg yunup arıtınıp karaja tonın uz kedti “Ondan sonra Ratnaraşı isimli rahip yıkanıp temizlenip rahip elbisesini ustaca giydi” (AY575/18-21)

yene kim kayu kişi uzun iglep ne yme em kılıp öngedmeser ötrü bo nom erdinig okıtıp bo yunguluk törüg kılıp yunsun arıtınsun “Ayrıca kim, uzun süre hasta olup da bir çare bulunarak iyileşmezse, bu öğreti mücevherini okutarak, bu töreni gerçekleştirerek yıkansın arınsın” (AY478/16-20)

k(e)ntü özi suvka kirip yunup arıtınıp arıg yangı ton kedip ot töşek üze olursun “Kendisi suya girip yıkanıp temizlenip yeni temiz giysiler giysin ottan (yapılmış) döşek üzerine otursun” (AY535/4-7)

...arıgda arıg süzük suv üze yumakdın arıtınmakdın ötrü kin keligme üdlerte ikileyü tepretgeli togurgalı umaz “...temizden de temiz berrak su ile, yıkanmakan,

temizlenmekten dolayı gelecek zamanlarda kımıldatmaya, atlamaya güçleri yetmez” (AY145/22-23)

art-: artmak, çoğalmak.

[1]+(1) →[yalın hal]+(bulunma h.e.)

yirtinçüde **artmış** siz *“yeryüzünde çoğalmışsınız” (AY490/1-2)*

takı yme t(e)ngirim biz kamag tört m(a)harañlar sekizer otuz urungutlarımız tokuzar on indırı atl(1)g oğlanlarımız birle yalanguklarınгда artmış arıg t(e)ngridem közümüz üze *“Ayrıca, biz bütün dört Mahārājalar, yirmisekizer komutanımız, doksan Indra adlı oğlanlarımız ile insanların artmış saf kutsal gözümüz ile...” (AY401/2-7)*

mening emgenmiş kşan ödlerim ança öküş **artmadı** *“Benim çabaladığım devirlerim o kadar çok artmadı” (M48/9-10)*

arta-: 1. kokuşmak.

[1] →[yalın hal]

biş törlüg 1 tarıg hua yavışgu tüş yimiş **artayur** kalır ançada tüşü temi bütmedin *“Beş türlü mahsül, çiçekler, meyve daha zamanı gelmeden kokuşup kalır öylece...” (AY552b17-20)*

ed tavar kentü **artayur** buzulur *“mal mülk kendiliğinden bozulur” (M1/2-3)*

2. bozulmak, mahvolmak.

[1]→[yalın hal]

yorimasar il başçı raçaşast(1)r atl(1)g törüçe ol ilteki kişiler saçılır **artayur** kamagın k(a)ltı yanga tepmiş teg lınhua çeçeklig kölmenig *“Ülkenin yöneticisi Rajaşastr yasalarına uygun şekilde davranmazsa o ülkedeki kişiler bütünüyle dağılırlar, bozulur tıpkı çiçekli bir göleti dağıtması gibi” (AY552b/5-10)*

m[ontag]lartın **artayur** iligler [beglerning] törüsi k(a)ltı yanga kirmiş [teg] hua çeçeklig yimişlik<de> *“Bunlar dolayısıyla mahvolur hümदारların yasası aynı çiçekli bir bahçeye filin girmesi gibi” (AY563/10-13)*

bo tıltagın **artayur** ilning uluşnung törüsi *“Bu nedenle ülkenin yasası bozulur...” (AY552a/11-12)*

...kadır yavlak keyikler adası üze **artamaz** yokadmaz tip bilmiş k(e)rgek *“...yabani hayvanların vereceği kötülüklerle mahvolup yok olmaz diye bilmek gerek” (AY464/5-7)*

3. bozmak, mahvetmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

etüzni **artadımız** *“Vücudu mahvettik.” (M69/7)*

artar-: bozmak.

[3] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+[bulunma-ayrılma h.e.]

(burkan) şazanında **köng(ül) artarmış** toyın “*Burkanın dinide yoldan çıkmış rahip...*” (M111/22-24)

artat-: bozmak, mahvetmek.

[2] → [yalın hal]+[belirtme h.e.]

...et’özün üç tilin tört köngülin üç on törlüg kılınç yolların bozdum **artatdım** erser... “*...vücutla, üç dille dört gönülle üç (kez) on ayrı davranış yollarını bozdum, mahvettim ise...*” (AY134/18-21)

ezüg armak kişiler **artaturlar** [il kanıg] il oranıntın taydurup “*...yalancı ve sahtekar kişiler hükümdarı tahtından indirip zarar verirler*” (AY563/8-10)

sengrem sanlıg edin tavarın **artattımız** ayamadımız açınmadımız “*Manastıra ait malı mülkü mahvettik, saygı ve özen göstermedik.*” (M69/14-16)

artat-: mahvetmek, bozmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

köñülin biligin **artatd(1)m(1)z** ärsär “*Gönlünü ve aklını bozduysak...*” (HU.II.A./145-146)

artız-: kandırılmak, aldatılmak; aldanmak.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

...t(ä)rtrü yänä ig(i)däyü t(ä)ñriçi men nomçı men t(e)gmäkä **artızıp...** “*...aksine yine yalan söyleyip ben tanrıyı, tanrının vaiziyim diyene aldanıp...*” (HU.II.A./173-174)

aru-: yorulmak.

[1] →[yalın hal]

... (örtlüg) yalınlig çadır ö(güz) için(te) yokaru kodı üze altın tüpinte (tegmedin) ikidin singlar kıdıngına yakma(dın) osuşu aruyu sıza ulıyu... “*...alevli bir küll nehri içinde yukarı aşağı yüzerek altına ve dibine değmeden her iki taraftaki sınıra yaklaşımadan bitkin ve bitap düşüp inleyerek...*” (M105/9-12)

arva-: büyü sözleri söylemek, efsunlamak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]

antada basa bo et’öz küzetgülık d(a)r(a)nı üze et’özün bir otuz kata arvasun “*ondan sonra bu beden kurtaran dharani ile birlikte bedenine yirmi bir kez büyü sözler söylesin*” (AY 478/22024)

ötrü simbagu (?) d(a)r(a)nı üze arıg **suv** yok bir otuz kata **arvap** törtidin yingak saçsun “*sonra simbagu dharanisini söyleyerek temiz olmayan suya yirmi bir kez büyü sözler okuyarak suyu dört yöne döksün.*” (AY477/18-20)

bo d(a)r(a)nı üze ot birle kayınturmuş isig suvug yüz sekiz kata arvap... “*bu dharaniden sonra bitki ile kaynamış sıcak suyu yüz sekiz kez büyüülü sözler okuyarak...*” (AY478/2-4)

as-/aş-(I): çoğaltmak, artırmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]

...amru ayıg kılınçlarıg ok **as**dım üklitdim erser... “*...kötü davranışları arttırdım, çoğalttım ise...*” (AY136/19-21)

d(a)r(a)nı tigme üdrülmiş seçilmiş iduk nom kapıglarına tükellig kılıp artukrak takı bo altın önglög y(a)ruk yaltrıklıg kopda kötrülmiş nom erdinig kingürü aç a yada nomlaguluk yitlingeli batgalı idmaguluk ulug küsüşin **asa üsteyü teginür** biz t(e)ngirim tip ötünü tegintiler “*Tılsım denilen seçkin, kutsal öğreti kapılarına tamamıyla ulaşip ve bu altın renkli parlak parıltılı her şeyden üstün öğreti mücevherini genişletip yaymak açıklamak için, kaybolup gitmemesi için büyükm bir istekle çoğaltırız diye söylediler.*” (AY457/4-12)

...m(e)n onların bilge biliglerin tılangurmakların **asa üsteyü tegingey** m(e)n “*...ben onların hikmetli bilgilerini, belagat güçlerini çoğaltacağım*” (AY474/1-3)

...süzük kirtgünç köngülin **asıp** üstep... “*...samimi düşüncelerini artırıp...*” (AY416/17-18)

burkanlarıg tuşup edgü yıltızlıg uruglarıg **asıp** üklitip... “*Budaları karşılayıp iyi soylu, iş kökleri çoğaltıp...*” (AY438/10-11)

...kamag bodunun karasın **asmış** üklitmiş kopdın singar yağışız yavlaksız erti “*...bütün halkını çoğaltmış her tarafı düşmandan arındırmış idi*” (AY607/17-19)

edgü kılınçların **aşgalı** toyın kuvragning edgölög iş ködüglerin bütürgeli ü(çün)... “*iyi amellerini arttırmak, rahipler cemaatinin iyi işlerini btirmek için...*” (M52/29-31)

kim kayu tınlıg kişi etüzinte erken yok (kurug **ir)t birt aşip** üstep ödsüz kolusuz tartıp isip irt birt kolsarlar... “*Bir kişi insanlar aleminde iken boşuna vergileri çoğalıp zamansız ve sırasız çekip el koyup vergi isteseler...*” (M82/3-7)

b(u mün) kadagag **aşip** üstep sözleserler... “*bu kötü ve fena şeyleri çoğaltarak söyleseler...*” (M84/34-35)

as-(II): asmak.

[2] →[yalın hal]+[eksiz belirtme h.e.]

pra kuşatrı assun “*Bayrak, güneşlik assın*” (AY477/11)

...ol örgünüg yinçü monçuk tizigi üze itip yaratıp adruk adruk pra kuşatrıları **asıp**... “*...o tahtı inci boncuk taneleri ile süsleyip türlü türlü gölgelikler asıp...*” (AY416/5-8)

...terkin tavrati tonın soçulup kamış butıkı **üze asıp** inçe tip b(e)k katıg sav sözledi “...çabucak giysilerini çıkartıp kamış budağına asıp, oldukça sert bir şekilde şöyle söyledi” (AY615/18-20)

...[adruk] adruk yinçe tooglar **pralar [kuşatırlar] üze asıp** salınturup “...ayrı ayrı güzel bayraklar, güneşlikler üzerine asıp sallandırıp...” (AY81/8-10)

asıl-/aşıl-: artmak, çoğalmak.

[1]+(1) →[yalın hal]+(bulunma h.e.)

ilinmeki erksinmeki **asıl**gay üstelgey “*Hakimiyeti artacak*” (AY415/8-9)

ol begning ili uluşı içinte yala yangku ezüg sav tev kür küninge **asılur** “*O hükümdarın ülkesinde iftira, yalan, hile her gün artar*” (AY552a-552b/23-3)

sizler kamag t(e)ngrilerning t(e)ngriDEM kuvragıngızlarning çoğın yalının küçin küsünün **asıl**galı üstelgeli küseser sizler... “*Sizler bütün tanrılar ve ilahi topluluklarla gücün artmasını istediğinizde...*” (AY143/1-5)

t(e)ngri yalanguk kuvragı alkugun barça **asıl**gay “*Tanrı insanlar topluluğu tamamen artacak*” (AY455/11-13)

ötrü ol tözünlerning kutı buyanı **asıl**gay “*Böylece o asillerin mutluluğu ve sevabı artacak*” (AY478/15-16)

...m(e)n başın kamag tirin kuvragımnıng çoğumuz yalınımız küçümüz küsünümüz körkümüz mengizimiz üklyü **asılur** **teginür** “*..ben başta olmak üzere bütün cemaatin aydınlığı, gücü kuvvet, güzelliği artıkça artar*” (AY530/19-22)

bo savıg eşidip artukrak ol balıklar üze y(a)rlıkançuçı köngülü **asılur** “*Bu sözü işitip o balıklara merhamet duygusu arttı*” (AY601/6-8)

çoğı yalını **asılur** özi yaşı üstelür “*Bahtı açılıp ömrü uzar*” (AY517/1-2)

t(e)ngriler kuvragı **asılur** üstelür “*...tanrılar topluluğu artar, çoğalır*” (AY412/16-17)

alku türlüg törü (**aşı**)lur ökliyürler “*Her çeşit unsur artar, çoğalır.*” (M44/8-9)

bu buyan küçinte teñridem kutı küçi çoğ yalınları **aşılmakı bolzun** “*Bu sevap sayesinde ilahi saadetleri, kudretleri ve parlaklıkları artsın*” (M1/56-58)

askañçula-: küçümsemek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

...özümde yavızlarıg körüp uçuzladım askañçuladım erser... “*...kendimde kötü şeyleri görüp küçümsedim alay ettim ise...*” (AY136/13-14)

astur-¹⁸(I): çoğaltmak, arttırmak.

¹⁸ Erdem Uçar tarafından hapaks olarak verilmiştir (2012a: 82).

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

tarımış edgü yıldıztarın üklitdürüp **asturup** bışrunturgaylar “İyi yıldızları çoğaltıp, olgunlaştıracaklar” (AY88/5-7)

astur-(II): astırmak.

[2]+(1) →[yalın hal]+[eksiz belirtme h.e.]+(bulunma h.e.)

antag aduruk orunta yme ötrü örgün [u]rtur pra kuşatrı **asturup** [tü]kel tüşrük kilturtı “Böylece mükemmel yere de taht kurup bayrak astırıp tamamen süslemiş.” (AY 574-575/22-2)

aşa-: 1. tadına bakmak, tatmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

neçökin takı ugaylar m(a)habutlarığ inçip **aş<a>galı** “Vücutun organlarını beslemeyi nasıl başaracaklar” (AY558/10-12)

kimler birök ol ot yaş tüş yimiş ı tarığ tatığın yiserler **aşasarlar** “Her kim o türlü yemiş ve mahsulün tadına baksa...” (AY529/14-16)

2. (çile, huzur vb.) tatmak, tüketmek.

[2]+(1) →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+(bulunma h.e.)

tükellig kut üze ilinçü mengig köngülçe **aşasunlar** “Büyük mutlulukla eğlenceyi gönüllerince tatsınlar” (AY119/2-4)

kinki kinki ajunlarta yme sakınu sözleyü yitinçsiz edgü edgü mengig **aşagaylar** “Sonraki hayatlarında da düşünülüp söylemeyecek kadar huzuru tadacaklar” (AY438/6-10)

üküş törlüg emgeklerin inçip uzatı **aşayurlar** “çok türlü eziyetleri sürekli tadarlar” (AY348/14-15)

tapığın **aşayu** on küçin küçedü üç türlüg örüg ornanmış “Hürmeti kabul edip on güç ile güçlenerek üç türlü taht üzerine oturmuş” (M16/36-38)

ilkideki kılmış kazganmış buyan edgü kılınç **tüşin utlısın aşayurlar** “başlangıçta kazanmış oldukları erdemlerin karşılığını alırlar” (AY411/4-6)

aşan-¹⁹: yemek yemek.

[2]+(1)→[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]+(bulunma h.e.)

...kara önglüg aşlarığ **aşansun** “...kara renkli yemekleri yesin” (AY362/6-7)

inçe (tip ayıtlar tenğri) yirinte togmış tenğri(er) **aş aşanurlar** “Şöyle söylerler: tanrılar diyarında doğmuş tanrılar yemek yerler.” (M112/10-12)

¹⁹ aşan- “yemek yemek, beslenmek” (Erdal, 1991: 589) fiili -(X)n- dönüşlülük eki ile genişlemiştir. Yukarıda vermiş olduğumuz kullanım örneklerinde fiilin yönetim çerçevesinde belirtme hal ekli/eksiz belirtme hal ekli tamlayıcıların yer aldığı görülmektedir. Bu örneklerde -(X)n- eki aşan- fiilinin çatısında bir değişikliğe sebep olmamıştır.

anın amtı kamağ bursang kuvragdın iki toyın ötünü teginür men kim künlemek mening evimte **aşanzunlar** “*Bu yüzden, şimdi bütün cemaatten iki rahip istiyorum, her gün benim evimde yesinler.*” (M25/14-18)

aşat-: 1. yedirmek, doyurmak

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

yana tegimsiz kişilerin **aşat**dımız “*Yine liyakatsiz kişileri yedirdik.*” (M73/63-64)

2. (mutluluk vb.) tattırmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

...mengü mengig **aşatur** siz “*...ebedi mutluluğu tattırırsınız*” (AY647/5)

aşuk-: acele etmek, telaşlanmak

[1] →[yalın hal]

anı körüp **ilig beg** katunı birle **aşukup** inçe tip ayıtdı... “*onu görüp hükümdar karısıyla telaşlanıp şöyle dedi...*” (AY624/13-14)

aşunmaklaş-: yaklaşmak.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

bo savıg eşidigme körügme ol balıkdakı kişiler ötrü bir ikintişke **aşunmaklaşu...** “*Bu sözü işiten, anlayan o şehirdeki kişiler birbirlerine yaklaşip...*” (AY20/20-22)

...bo montag tınl(ı)glar bir künle uç kata kelip **aşunmaklaşu** tegip mini isururlar sokarlar “*...böyle canlılar bir günde üç defa gelip yaklaşarak beni ısırırlar*” (AY19/10-13)

tavrak yügürü y(i)ti uça yumgı birtin yingak yolaniş **aşunmaklaşu** barmışların... “*...hızla koşup uçuşarak hepsinin bir taraftan gidip yaklaşarak geçtiklerini...*” (AY599/18-20)

ata-: 1. adını anmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

atın **atap** aya kavşurup okıgu şlöki bo erür “*Adını anıp, elini birleştirip okuyacağı mısra budur*” (AY34/3-4)

ötrü öngre sözlegüçi burkanlar bodıs(a)t(a)vlar atın birer birer **atayu...** “*...ilk önce Budalar, Bodhisattvalar adını birer birer anıp...*” (AY361/21-23)

...tilim üze burkanlar atın **atayu** ol d(a)r(a)nı tutdaçı kişining köngülinteki küsemiş küsüşin ayıtıp küsüşin kanturu tegingey m(e)n “*...dilimle Budalar adını söyleyip tılsımı tutacak kişinin gönlünden (geçen) istediği dileğini söyleyip isteğini gerçekleştireceğim*” (AY446/10-14)

asurılar arkası t(e)ngriler kuvragı yme birkerü yumgın bir teg ögerler edremingizni **atayu** “*Asuri Tanrılarının topluluğu da yine hep birlikte erdeminizi dile getirip sizi överler*” (AY492/13-16)

takı yme kim kayu uzun tonlug tişi tınl(ı)glar bo t(e)ngri t(e)ngri burkanıg b(e)k katıg süzük kirtgünç köngülin üküş **atayu** öğretig kılsarlar... “*Yine bazı uzun giysili dişi canlılar, bu tanrılar tanrısı Budayı, sıkı, sağlam temiz inanca sahip gönülle pek çok kez anıp ders çalışsalar...*” (AY19/18-22)

2. ad vermek.

[1] →[yahn hal]

ne yime kaşip oğuştın tözdin belgü(rmi)ş üçün mahakaşip tip **atayurlar** erdi “*Kaşyapa soyundan, neslinden ortaya çıktığı için Mahakaşyapa adını takmışlardı*” (M56/4-6)

atan-: adlanmak, denilmek.

[1] →[yahn hal]

...timin ök alku nomug ötgürmiş tip **atanurlar** “*...hemen bütün öğretiyi anlamış, açıklamış diye adlandırılırlar*” (AY204/2-4)

yene atı kötrülmüş t(e)ngri ne av(a)nt tıtag üze mening sançanaçavı könisinçe bilteçi tip **atanu teginmiş** ugurin k(e)ntü tükel bilü y(a)rılıkayur siz “*Yine adı yüce efendim hangi nedenle benim Sançanaçay’ın olması gerektiği kadar doğru bilici diye adlandırılma nedenini siz eksiksiz bilip buyurursunuz*” (AY539/18-22)

muntag edgülig maytrı bodisvtag körgeli küsemeser takı yime tirig ölüg ol **atanur** “*... bu kadar iyi Maytrı Bodhisattvayı görmek istemezse diri ölüdür denir.*” (M8/50-53)

atkan-: 1. bağlanmak.

[2] →[yahn hal]+[yönelme h.e.]

monçulayu körüp yine bo montag körmeklerine k(e)ntü ilinmezler **atkanmazlar** “*Böyle görüp yine böyle görmelerine kendileri (de) bağlanmazlar*” (AY292-293/14-1)

...yme bilge biliglig küçleri yitmişçe ötrü **anga atkanmazlar** yapşınmazlar “*...hikmetli bilgilerinin gücü yettiği kadar ona bağlanmazlar*” (AY388/1-2)

2. kavramak, algılamak.

[2]+(1) →[yahn hal]+[belirtme h.e.]+(bulunma h.e.)

e t’öz kaçığ **atkanur** ağır yinik büritmekig “*Beden duyusu ağır hafif dokunuşu hisseder.*” (AY364/12-13)

özke özke admaguda öngin öngin atkanur “*...başka başka ayırt etmede farklı farklı hisseder*” (AY364/16-17)

...atkaklarıg **atkanu** adırtlayur tolp savıg “...bağları hissederek ayırt eder bütün olayları” (AY364-365/24-1)

atlan-: ata binmek.

[1] →[yalın hal]

ikegü birle **atlanıp** “*ikisi birlikte ata binip...*” (AY636/18)

kayusı örütlüg yalınlig temirliğ yangalar öze olurup kayusı örütlüg temirliğ atlar **öze atlanmış** “...bazısı alevli demirden filler üzerinde oturur, bazısı alevli demirden atlar üzerine binmiş...” (M112/38-41)

ay-: söylemek, buyurmak.

[2]+(1) →[yalın hal]+[yönelme h.e.]+(bulunma h.e.)

anı amtı **ayu bereyin** “*Onu şimdi söyleyivereyim*” (AY132a/6)

anı amtı m(e)n sizlerke **ayu bireyin** “*Onu şimdi ben sizlere söyleyivereyim*” (AY417/17-18)

süülüg kuvragının köngülleringe kirip **alp atım edrem al çeviş bilig ayu birgey** biz t(e)ngirim tip ötüntiler “*Asker topluluğunun gönüllerine girip, kahramanlık savaşıklık erdeminin yol yordam bilgisini söyleyivereceğiz efendim diye saygıyla belirttiler*” (AY193/20-23)

[bo] mening alımçılarımka bösüp erklig kan üskinte **aydukda** tegdükde neteg kılayın anı manga ayu biringler tip tiser m(e)n “*Bu benim alacak olanlarıma baskın yaparak kudretli hanın huzurunda konuştuğunda ne yapayım onu bana söyleyiverin*” (AY10/16-20)

bo ayıg kılınçlarıg k(e)ntü özüm kıltım erser adınaguka ayıp **külturtum** erser “...*bu kötü davranışları kendim yaptım başkalarına söyleyip yaptırđım ise...*” (AY134-135/22-1)

iki oğlanıga **ayıp**... “*İki oğluna söyleyip...*” (AY605/3-4)

kitumati balıkta ulug magirt mangragal(ı) **ayur** “*Ketumati şehrinde bağırılması için emreder*” (M35/31-32)

öküş yalanguklarıg özümüz öldürdümüz öküşüg adnaguka ölürgeli **aydımız** “*Birçok insanı kendimiz öldürdük, birçoklarını öldürmeleri için başkasına söyledik*” (M78/49-51)

sekiz türlüg tözün (yolu)g **ayu biring** “*sekiz kısımlı asil yolu söyleyiverin*” (M85/50-51)

aya-: 1. saygı göstermek, hürmet etmek.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

...ilinge kanınga ayaguluk **agırlaguluk** erür “...*devlet sahibi hakanına saygılı olmak saygı göstermektir.*” (AY90/6-7)

yirtinçüg asıgıg tilemedin at küü bulunç alınç özin ök kelip kamag**ka ayaguluk** çiltegülük **bolgaylar** “*Dünyayı, faydayı dilemeden şan şöret, kazanç kendiliğinden gelip, herkese saygı göstereceklerdir*” (195/19-22)

bolarnı üçün üzüksüz sansız sakışsız kalp üdün **ayayu** ağı<r>layu tapıntım burkanlar**ka** bir yanglıg “*Bunun için kesintisiz çok zaman Budalara saygı gösterip aynı şekilde hizmet ettim*” (AY369/3-5)

...bodisvt bakşılar (kut)**nga ayayu ağırlayu yinçürü** yükünür men “*...üstat Bodhisattvalar asaletine hürmet edip saygıyla secde ederim*” (M3/53-55)

2. ululamak, yüceltmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

ol nomçı açarıg **ayamış** ağırlamış tapınmış udunmuş k(e)rgek “*O vaizi ululamalı, yüceltmeli*” (AY402/14-15)

...ol üdün ol ilig kan olarnı açını ayayu tutsar biz yene t(e)ngirim ol ilig kanıg **ayayu** ağırlayu küyü küzetü tutgay biz “*...o zaman o hükümdar onları gözeterek, yüceltip tutsa, biz yine tanrım, o hükümdarı ululayıp onu koruyarak tutacağız*” (AY403/5-8)

...m(e)n odgurak bo nom erdinig süzük köngülin eşidür m(e)n tutar m(e)n **ayayur** m(e)n ağırlayur m(e)n öge küleyü teginür m(e)n “*...ben tamamıyla bu öğreti mücevherini temiz gönülle işiteceğim, koruyacağım, yücelteceğim*” (AY531/13-17)

bo nom erdinig **ayayu** ağırlayu yir oruntaki ilig kanıg begig iişig bodunug karag azrua hormuzta dört m(a)harañ t(e)ngriler başın kamag t(e)ngriler ürüg uzatı küyü küzetü tutarlar “*Bu öğreti mücevherini sayıp, yüceltip yerdeki hakanı, hanı, beyi, hanımefendiyi, halkı Brahma, İndra, dört Maharaja tanrılar başta olmak üzere uzun süre koruyup, gözetip tutarlar*” (AY192/7-12)

yalanguklar kanı iligler begler barça bo nom erdinig boşgunsunlar tutsunlar **ayasunlar** ağırlasunlar ongarsunlar tapınsunlar udunsunlar ögsünler alkasunlar erti tip “*İnsan hükümdarlar beyler bütün bu öğreti mücevherini öğrensinler tutsunlar, yüceltsinler, anlansın, iyileştisin, hizmet etsin, övsünler*” (AY339-440/21-4)

sengrem sanlıg edin tavarın **artattığımız ayamadığımız açınmadığımız** “*Manastıra ait malı mülkü mahvettik, yüceltmedik.*” (M69/14-16)

tükel bilge maytrı burkanag **ayagalı ağırlagalı** kelirler “*Mükemmel hikmetli Maytrı burkan’ı yüceltip değer vermeye gelirler*” (M90/2-3)

..mini yime **ayamış bolgay** “*...beni yine yüceltmış olacak*” (M22/2-3)

ayaş-: (birbirine) saygı göstermek, hürmet etmek.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

'eng' ilki ol yir oruntakı begler buyruklar inançlar bir ikintişke **ayaşdaçı** amraşdaçı bolgaylar “*en ilki o yerdeki beyler, amirler, memurlar birbirlerine karşılıklı saygı gösterecek, sevineceklerdir*” (AY195/12-14)

ayat-: saygı göstermek, hürmek etmek.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

ötrü **biz** kamagun ol ilig kamg küyü küzetü tutup kamag yalangukka barçaka bir yanglıg **ayat**gay ağırlatgay biz “*...biz bütün o hükümdarı koruyup bütün insanlara eşit şekilde saygı göstereceğiz*” (AY408/1-4)

ayatıl-: hürmet edilmek.

[1] →[yalın hal]

...astrayastınışdaki t(e)ngriler <üze> ayatılmış... “*...astrayastıtınışdaki tanrılara hürmet edilmiş...*” (AY31/24)

ayıgla-: kötölemek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

köni kirtü nomug **ayıgladım tantım** erser “*Düzgün, doğru öğretiyi kötiledim ise...*” (AY134/11-12)

ötrü olar burkan erdinig **ayıglamadın** nom erdinig yiniklemedin bursang kuvrag erdinig uçuzlamadın “*Sonra onlar Buda cevherini kötölemeden, öğreti cevherini hor görmeden, cemaat cevherini değersizleştirmeden...*” (AY87-88/22-3)

ayın-: korkmak.

[1] →[yalın hal]

kamag keyikler kuvragı **korkunu** ayınu **turmuşları** közünür “*bütün vahşi hayvalanlar topluluğunun korktuğu görünür*” (AY314/16-18)

ol tamuluglarıg körüp samantavrkiş yazıdaki kuvramış kuvrag angsız **korkup ayımıp...** “*O cehennemlikleri görüp Smantavrka adlı ovada toplanmış olan cemaat, pek korkup, ürküp...*” (M68/9-11)

ayıt-: 1. söylemek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

atı kötrülmiş ayagka tegimlig t(e)ngirim k(a)ltı m(a)habrahmı ulug azrua t(e)ngri yirtinçüke asıglığın ürüg uzatı yirtinçülüg şastırlarıg **ayıtı** sözledi “*Adı yüce sagıdeğer tanrım, Maharabhi yüce Brahma Tarısı yeryüzüne faydalı daima sastraları söyledi*” (AY436/5-9)

...tilim üze burkanlar atın atayu ol d(a)r(a)nı tutdaçı kişining köngülinteki küsemış küsüşin **ayıtıp** küsüşin kanturu tegingey m(e)n “*...dilimle Budalar adını söyleyip tılsımı tutacak kişinin gönlünden (geçen) istediği dileğini söyleyip isteğini gerçekleştireceğim*” (AY446/10-14)

2. rica ederek sormak.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

kaçan anta tegip ilinçü mengi işin ertürtükde ötrü ol üç tigitler hua çeçek tüşyimiş idigeli ataları ilig begke ötünüp **ayıtp kaltılar** “*Oraya ulaşip eğlenip neşelendikten sonra üç prens çiçek, meyve (ve) yeiş toplamak için babaları hükümdara sorup (orada) kaldılar*” (AY608/8-12)

ançak(a)ya öglenti yaşı aka tökülti ilig begke **ayıtdı** “*Öylece kendine geldi, gözyaşı akıp döküldü, hükümdara sordu...*” (AY636/6-7)

tözün t(e)ngri kızıya bar erser birök siziking köngül iy(i)n tapıngça korkınçsızın **ayıtgıl** “*Ey asil tanrı kızı! Var ise eğer şüphen, gönlünce korkmadan sor!*” (AY372/19-22)

ötrü ilig beg anga ay buryuka amrak atayım m(a)has(a)tvı kanta ermiş tip **ayıtu y(a)rlıkadı** “*...sonra hükümdar ona Ey kumandan sevgili yavrum Mahasatva nasılmış diye sordu*” (AY624/5-8)

...ol ayıg kılınçların arıyur alkınur erki t(e)ngrim tip **ayıtu ötüntü** “*...o kötü davranışları silinir yok olur mu efendim diye saygıyla sordu*” (AY132/14-16)

ayman-: çekinmek, utanmak.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

...kaçan birök ol tınl(ı)glar ol antag ağır ayıg kılınçların arınmak tileser öz kılmış kılınçlarınğa ertingü uyadsar **aymansar...** “*...ne zaman ki o canlılar, öylesi kötü davranışlarından temizlenmek isteseler kendi işlemiş oldukları davranışlardan dolayı çok utansalar...*” (AY141/2-5)

anı körüp ol samantavrkaş (yazıda) yığılmış kuvrag angsız kork(arlar) **aymanurlar** “*Onu görünce bu Samantavrksa (ovasında) toplanmış olan cemaat pek korkar ve ürkerler*” (M112/8-10)

az-: yoldan çıkmak, şaşırarak, azmak.

[1] →[yalın hal]+[ayrılma h.e.]

bi[z] biligsizimiz üze **aza** muna... “*Biz bilgisizliğimiz dolayısıyla yoldan çıkıp, şaşırıp...*” (AY109/5-6)

maytrı (burka)ntın **azsarlar...** “*Maytrı burkan'dan ayrılırsalar...*” (M70/36-37)

azgur-: 1. kandırmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

antadata bärü t(ä)ngrim yäk kılınçına anıg kılınçl(ı)g şimnu ögümüzni sakınçımızni **azgur**dıkın... “*O zamandan beri tanrım, şeytanca davranışlarla günahkar Şimnu aklımızı başımızdan aldığı için...*” (HU II.A/16-19)

2. saptırmak.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

yetinç ymâ söde b(ä)rü äki agulug yol başına tamu kap(1)gıñ **azguruglı** yolka “yedinci (olarak) eskiden beri zehirli yol başına, cehennem kapısına saptıran yola...” (HU II.A/162-165)

azlan-: arzu etmek.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

...ağı baramka **azlan**makın başsız közsüz ezük yalğan savın sini sökti “...mal ve servet arzu etmesi yüzünden başsız, gözsüz yalan yanlış sözlerle sana sövdü” (M13/1-3)

azu-: azalmak.

[1] →[yalın hal]

k(a)ltı bo biş çöpdik yavlak üdteki kutı buyanı **azumış** egsümiş sansız sakıssız tınl(1)g oğlanları “Şöyle ki, bu beş bulanıklık kötü zamandaki sevabı azalmış, sayısız canlıları...” (AY379-380/22-1)

ba-: bağlamak.

[2]+(1)→[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]+(bulunma h.e.)

atı kötrülmüş t(e)ngirim bo dar(a)nıg bir otuz kata sözlep biş törlüg tüşrük yip üze bir otuz tügüp sol sol onğ öşüninte **basun** “Adı yüce, saygıdeğer tanrım, bu daraniyi yirmi bir kez söyleyip beş farklı renkte düğümleterek sol sağ omuz başına bağlasın” (AY536-537/19-1)

inçe k(a)ltı bodıs(a)t(a)vlar başdınkıda başdınkı yinçge köngülke tükelligler için **ç(a)hşap(u)d** baguluk tıtagıg kılmazlar “Şöyle ki Bodhisattvalar en baştaki ince gönle sahip olmak için şikşapāda bağlayacak sebepleri yapmazlar” (AY277/12-15)

ba-: bağlamak.

[2]+(1)→[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]+(yönelme h.e.)

t(ä)ñrigärü bardaçı boşuntaçı beş t(ä)ñri y(a)rukın ävkä bark(k)a bad(1)m(1)z ärsär “gökyüzüne doğru yükselip serbest kalacak beş tanrı ışığını eve barka bağladı isek...” (HU.II.A./272-274)

baça-: oruç tutmak.

[1] →[yalın hal]

aşnuça yiti kün yiti tün sekiz tözün baçag çahşap(u)dın alıp arıg **baçap...** “öncelikle yedi gün yedi gece sekiz asil oruç arınmasını öğrenip orucunu sağlamca tutup...” (AY524/10-13)

anıñ savın alıp näçä yañ(1)lu **baçak** baçad(1)m(1)z ärsär “...onun sözüne uyup ne kadar yanılıp oruç tuttuyak...” (HU.II.A./175-177)

baçat²⁰: oruç tutturmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

...yürüng ay sekiz yangıda azu yme biş y(i)g(i)rmide uz bedizçiğ arı **baçatıp**...
“beyaz ayın sekizinde veya on beşinde usta ressama temiz bir oruç tutturup...”
 (AY44/10-13)

bagdaşın-: bağdaş kurarak oturmak.

[2] →[yalın hal]+[bulunma h.e.]

...sögütler iligi m(a)habodı sögüt tüpinte v(a)jırlıg v(a)çırasan örgün üzesinte
 b(e)k bagdaşını olurup “...ağaçların hükümdarı Mahabodi (isimli) ağacın
 dibinde elmas işlemeli taht üzerinde bağdaş kurup oturarak...” (429/10-13)

bak-: bakmak.

[2] →[yalın hal]+[bulunma h.e.]+(ayrılma h.e.)

amti m(e)n bolarning basasinta barıp sınavu **baka köreyin** tip sakınıp “*şimdi ben
 bunların arkasından gidip, tecrübe ederek bakıp göreyim diye düşünüp...*”
 (AY600/1-2)

bodıs(a)t(a)v tiginig ilig beg körgeli bolmak umınçın tört**din** yingak**dın** telmire
bakar erti kamag**da** “*Bodhisattva prensi hükümdar görebilmek için dört bir
 taraftan ağlayarak her yere bakardı*” (AY637/7-9)

bal-: bağlanmak.

[1] →[yalın hal]

yalanguklar üç törlüg tözler **üze** tıdılmışka balmışka... “*insanlar üç çeşit unsurlar
 ile bağlanmış...*” (AY57/1-3)

balık-: yaralanmak.

[1] →[yalın hal]

sön yäklügün sünüşüp **bal(i)k**dukın k(a)raka kat(ı)ltukın üçün, t(ä)ñri yerinärü
 baru umatın bo yerdä ärür “*ezelden beri şeytanlarla savaşıp yaralandığı,
 karanlığa karıştığı için, Tanrı katına varamadan bu dünyada kaldı*”
 (HU.II.A./75-78)

bar-: 1. varmak, gitmek.

[2]+(1) →[yalın hal]+[yönelme h.e.]+(ayrılma h.e. /bulunma-ayrılma h.e.)

birök yene bo nom erdinig tutdaçı iligler kanlar tört törlüg süülüg kuvragıg itinip
 tümenip ol yağılagalı ugradaçı illig yagıning ilinge uluşing**a bargalı** ugrasar...
 “*Ayrıca bu öğreti mücevherini tutacak hükümdar dört tür askeri topluluğu*”

²⁰ Erdem Uçar tarafından hapaks olarak verilmiştir (2012a: 82).

hazırlayıp, o savaşmayı planlayan düşmanın ülkesine gitmeye niyetlense..." (AY409/2-7)

ötrü ol nomçı bilgiler yme kim bizing utuşmakımız küçinte ol il uluşlarka **barıp**... "Sonra, vaiz bilgiler de bizim mücadelemiz sayesinde o ülkelere gidip..." (AY401/20-23)

...ötrü antada kin olar barça bir yanglıg buşı birip buyan edgü kılınç kılmak üze k(e)ntü et'özlerin öğirtürüp sevintürüp alkugun yumgın ol bayagut oglinga **barıp** inçe tip sözlediler "...Ondan sonra onlar, hepsi aynı şekilde sadaka verip sevap, iyi amel işlemek üzere kendilerini sevindirip hepsi topluca o bey oğluna gidip şöyle konuştular" (AY598/17-23)

ötrü t(e)rkin yanturu yanıp yıglaşu bayakı ol bars yatur orunka **bartılar** "Sonra hemen geri dönüp ağlaşarak az önceki kaplanın yattığı yere vardılar" (AY619/9-10)

yumgı ol bayagut oğlu tapa **barıp** k(e)ntü k(e)ntü iglerin agrıgların emletgeli öngedtürgeli ötüntiler "hep birlikte o zengin oğluna gidip kendi hastalıklarını iyileştirmesi için rica ettiler" (AY597/19-22)

takı maru irak **barsar** m(e)n "...ve ileri uzağa gidersem" (AY/601/20-21)

ötrü balık uluş sayu **barıp** tüg tümen igliglerke tegip edgü yağlıg yumşak savın ötlep eriglep "şehir şehir, millet millet dolaşıp, birçok hastaya ulaşıp, yi, tatlı yumuşak sözle konuşup..." (AY597/4-7)

amtı m(e)n bolarning basasinta **barıp** sınayu baka köreyin tip sakınıp ötrü olarning basasinta iderü bartı "Şimdi ben onların arkasından gidip (durumu) sinayıp bakayım diye düşünüp onların arkasından takip ederek gitti" (AY600/1-5)

ol nomladaçı nomçının asan tüpinte **barıp** et'özünün körkitmedin nomçı adakın töpüm üze kötürü tutup "O vaizin sağlam temelinden varıp, vücudumu göstermeden vaizin ayağını başımın üzerine yükseltip..." (AY528/11-14)

antag (nız)vanı basınçına ulınıp kentü (et)üzün ölürüp nırvanka **barır** kaltı gotiki atlıg arhant toyn kentü yülügisi öze bogzın bıçıp nırvanka **bardı** "Bunca ihtirasların baskısı altında kıvranıp kendi vücudunu öldürüp Nirvana'ya ulaşır tıpkı Godhika adlı veli-rahabin kendi usturası ile boğazını kesip Nirvana'ya ulaşması gibi" (M2/3-9)

amtı kentü kentü ergülük evke **baralım** "Şimdi hepimiz ayrı ayrı kendi evlerimize gidelim" (M12/31-32)

takı sanga buşı tavar kergek erser badari bramannan (ev)inge **barıp** buşı kolgıl "Eğer sana sadakaya ihtiyacın varsa Badhari brahmanın evine gidi sadaka iste" (M10/4-6)

nırvanlıg yolka (tegdeç)i **bardaçı** bolgay sizler "Nirvana yoluna varacaksınız" (M19/38-39)

tengri tengrisi burkan tapa **barıp** inçe tip ötüğ ötüğ “*Tanrılar tanrısı Burkan’a doğru gidip şöyle bir dilekte bulunun*” (M91/26-27)

ança sakınç sakıntuklarında ötrü ayıg kılınçlıg yil kelip yanturu evirip ulug tamularda kemişür karanggudın karangguka **barmış** osuglug bolurlar “*Bunun gibi düşündüklerinden dolayı kötü amellerin rüzgarı gelir evirip çevirerek büyü cehennemlere fırlatır, karanlıklardan karanlıklara gitmiş gibi olurlar*” (M74/16-20)

üstün tengri yirinte tört uluşlarda **barmış** yuruklar... “*Yukarıda tanrılar ülkesinde dört ülkeye gitmiş olan ışıklar...*” (M88/21-22)

anta öt(rü) mhaprçapati gautami katun başlap sekiz t(ümen) şakilar işileri tükel bilge (teng)ri tengrisi burkan(**ka**) **bardılar** “*Ondan sonra kraliçe Mahaprajapati Guatami başta olmak üzere seksen bin Şakya kadını hikmetli Tanrılar Tanrısı Burkan’a gittiler*” (M23/8-11)

...alku söğütlerning begi osuglug butik çubık yap yavışgu hua geçeklerin tegriklemiş çambu söğüt tapa **bardı** “*...bütün ağaçların beyi gibi, dal budak, yaprak ve çiçeklerle çevrilmiş Jambu ağacına doğru gitti*” (M37/17-20)

linhua çeçeklig köl osuglug kayudın singar tengri tengrisi burkan erser antın singar yakın **barırlar** “*Nilüfer çiçeğinden bir göl gibi Tanrılar Tanrısı Burkan hangi tarafta ise o tarafa doğru yaklaşırlar*” (M51/55-58)

(nırvanka) **barı yarlıkadı** “*Nirvana’ya haşmetle vardı*” (M6/1-2)

1. varmak, gitmek.

[2] →[yalın hal]+[bulunma h.e.]

ulug mengilig sukavatıda **barıp** togsunlar “*Büyük saadet ülkesi Sukhāvati’ye varıp doğsunlar*” (AY684/7)

1. varmak, gitmek.

[2] →[yalın hal]+[yön gösterme h.e.]

t(ä)ñrigärü **barda**çı boşuntaçı beş t(ä)ñri y(a)rukın ävkä bark(k)a bad(ı)m(ı)z ärsär “*gökyüzüne doğru yükselip serbest kalacak beş tanrı ışığını eve barka bağladı isek...*” (HU II.A/272-274)

ymä künkä aşukdumuz beş t(ä)ñri y(a)rukı k(ä)ntü özümüz üzütümüz, todunçsuz uvutsuz suk yäk s(ä)vinçgä yorıduk üçün y(a)vlak yergärü **barır** “*yine her gün yediğimiz beş tanrı ışığı kendi özümüz ruhumuz, utanmaz ahlaksız şeytani mutluluğa kapıldığı için kötü yere doğru gider*” (HU II.A/338-342)

ymä beş t(ä)ñri y(a)rukın kuvrat(ı)glı friştilär xroşt(a)g p(a)dwaxt(a)g t(ä)ñri t(ä)ñrigärü **barda**çı boşuntaçı beş t(ä)ñri y(a)rukın biz(i)ñärü k(ä)lürdi ärsär “*yine beş tanrı ışığı ile toplanan melekler, Hroşttag (ve) Padvahtag tanrılar gökyüzüne ulaşıp, affedilecek beş tanrı ışığını bize getirildiğinde...*” (HU II.A/261-265)

kamağ] burhanlarn(1)η [arığ nomnuğ] y(a)ruknuğ tözi yıltızı ternägesü t(ä)ηri yerηerü barsar “bütün Budalar’ın temiz öğretinin, parlaklığının esası bir araya gelinilen gökyüzüne doğru gittiğinde...” (HU II.A/41-45)

sön yäklügün süñüşüp bal(1)kdukin k(a)raka kat(1)ltukın üçün, t(ä)ηri yerinärü baru umatın bo yerdä ärür “ezelden beri şeytanlarla savaşır yaralandığı, karanlığa karıştığı için, Tanrı katına varamadan bu dünyada kaldı” (HU.II.A./75-80)

2. dolaşmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

bolmak yime antag erür ajunlarığ baru evirdeçi etüzdeki köngülteki tilteki kılınçlar ol bolmak titir “Var olma da yine şöyledir: Varlık şekillerini dolaşan vücuttaki, gönüldeki dildeki ameller, bu var olmadır.” (M 41/8-11)

3. yok olmak.

[1] →[yalın hal]

...neçe neçe kşan ödlar ertser ança ança edgölüg özleri tengri mengileri erter barır “...zaman geçtikçe o kadar üstün olan özleri, ilahi sevinçleri geçer gider” (M103/30-32)

muna ertimlig etüzümüz ertip barsar al(ku) ed tavar barça tolp karılısar... “İşte bu fani vücudumuz göçüp gidince ve mal mülk birbirine karışınca...” (M1/12-14)

barın-: (kan vb.) boşanmak, akmak.

[2] →[yalın hal]+[ayrılma h.e.]

tolp etüzümüzdin kan yiring söl akar barınur “bütün vücudumuzdan kan, irin özü akar, boşanır.” (M61/8-10)

bas-: üstün gelmek, yenmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

kim ol bo orunta bodıs(a)t(a)vlar bışrunmaklıg al altağları üze yigedteçi bilge bilig erksinmekleri üze körmek bışrunmak atl(1)g yollartakı alp kevgülük nızvanlarıg kevgeli basğalı uyurlar “...ki bu yerde Bodhisattvalar öğrenme yöntemleri ile üstünden gelinecek bilinç egemenliği ile görme (ve) öğrenme adlı yollardaki zor zayıflayacak ihtirasları zayıflatıp üstesinden gelebilir” (AY317/4-9)

yavlak sakınçlıg yağlarıg alkunı barça adak asra kılıp köni nom üze köntürgey basğay utgay yigedgey tip y(a)rıkadı “Kötü niyetli düşmanların hesini ayak altına alıp, doğru öğretisi ile üstün gelip, yenecek” (AY423/4-7)

...özlerini örletdeçi bulgadaçılarka övkelemekin kakımakın basmakları küçsiretmekleri üze... “...kendilerini öfkelendirecek ve bulandıracak öfkeleri ve kızgınlıkları engelleyip zayıflatmaları üzerine...” (AY226/8-10)

basın-: 1. batmak, yenilmek, ezilmek.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

aç kız ig kegen bolmaguluk yat yağıka **basın**maguluk... “*katlığın, hastalığın, düşmanların bozgununun olmadığı...*” (AY422/2-3)

2. basmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

tengrim biz öngre yalanguk ajunıta erken iligler begler atlıklar bolup kentü erkimizte ötrü vrhar sengrem sanlıg sengik edin tavarın **basın**ıp kuntumuz “*Tanrım! Biz bir zamanlar hayvanlar alemindeyken hükümdar, bey ve meşhurlardan olup kendi gücümüze dayanarak manastıra ait malı mülkü basıp yağma ettik*” (M70/56-60)

basıntur⁻²¹: ezilmek.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

...tıdıg [ada]ları amrılıp yat yağıka **basıntur**madın inçkülüg mengilig *bolurlar* “*...zorlukları yatışıp düşmana ezilmedenmutlu olurlar*” (AY87/12-14)

...yat yağıka **basıntur**up... “*...düşmana ezilmeden...*” (AY552a/14-15)

basıraş:- birbirini ezmek.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

...barçada bir ikintiske **basıraş**ıp kunuş kırma kılurlar “*...hepsi bir diğerine baskı uygulayıp itişip kakışurlar*” (AY552b/1-2)

basıt:- maruz kalmak.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

kutka teggeli umadın nızvanılarka **basıt**mak alp emgek titir “*Saadete ulaşamadan ihtiraslara maruz kalmak zordur*” (AY109/15-17)

tüg tümen kişiler ig agrıgka **basıt**ıp umugsuz ınagsız yaturlar “*Binlerce kişi hastalığa yakalanıp umutsuz yatıyorlar*” (AY587/1-4)

anı üçün t(e)ngrim birök bo çambudıvıp yırtınçüde kayu kayu il uluşdaki iligler kanlar aç kız ig kegen yağı yavlak adası üze **basıt**ıp üküş emgenser buşrulsar sıkılsar tangılsarlar... “*Onun için tanrım, eğer bu Jambudvīpa dünyasında, herhangi bir ülkedeki hükümdarlar açlık, hastalık, düşman tehlikesi ile baskı görüp çok sıkıntı çekse ve sıkıştırılsa...*” (AY401/10-15)

başla:- 1. başlamak.

[1] →[yalın hal]

yüz bir şlök başladı “*Yüz bir mısra başladı*” (AY95/20)

²¹ *basıntur*- filindeki -t(X)r- ettirgenlik eki fiile ettirgenlik manası vermemiştir. Gabain (2007: 60) kimi zaman ekin kullanım örneklerinde bir ettirgenlik anlamı tespit etmenin imkansız olduğuna dikkat çekmiştir.

ötrü ançada tuyenmak arkalig nomlar **başlap**... “...sonra işte o zaman sezme destekli öğreteler başlayıp...” (AY197/19-20)

anta öt(rü) mhaprçapati gautami katun **başlap** sekiz t(ümen) şakilar işileri tükel bilge (teng)ri tengrisi burkan(ka) bardılar “Ondan sonra kraliçe Mahaprajapati Guatami başta olmak üzere seksen bin Şakya kadını hikmetli Tanrlar Tanrısı Burkan’a gittiler” (M23/8-11)

anta ötrü ayagka tegimlig tengri (tengrisi) burkan tözün maytrı bo(disvt) **başlayu**... “Bundan sonra hürmete layık Tanrılar (Tanrısı) Burkan Maytrı’dan başlayıp...” (M19/20-23)

2. liderlik etmek, yönetmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]

...iligler kanlarka tutguluk köni törüg **il başlamak** biligig körkitü y(a)rılıkagay erti “...hükümdarların tutacağı doğru yolu, devlet yönetme bilgisini haşmetle gösteriniz” (AY547/7-9)

köni nomça **başlayur** ilning uluşnung törüsün “Doğruluğa göre yönetir ükenin yasalarını” (AY565/4-6)

m (e)n ötrü ol raça[ş]as[t](ı)r törü [bitig]ke tayaklığın iki tümen yıl **başladım** “Ben, o Rajaşastra öğreti kitabına dayanarak (ülkeyi) yirmi bin yıl yönettim” (AY547/42-44)

başlan⁻²²: başlamak.

[2] →[yalın hal]+[ayrılma h.e.]

(kün) ortudın **başlanıp** (nırvanka) barı yarlıkadı “Gün ortasından başlayıp Nirvana’ya haşmetle ulaştı” (M6/1)

bat:- 1. batmak.

[2] +(1)→[yalın hal]+[yönelme]+(bulunma h.e.)

ol yangılmış yangluk sakınçları küçinte bo uzun sansar içinte çoma **bata** tegzinürler “O yanılta yanlı düşünceleri yüzünden bu uzun samsara içinde bata çıka dolaşırlar” (AY387/10-12)

...ötrü ol astup ikileyü yene yirke **batıp** közünmez boltı “...sonra o sandık yeniden yere batıp görünmez oldu” (AY644/16-17)

bodıs(a)t(a)v tigin tapıgçıları kamag birkerü yığılıp sıgtaşdılar kamagun **busuşka batıp** köngülleri “Bodhisattva prensin yardımcıları ve hepsi bir araya toplanıp kedere batmış gönülleri ile feryat ettiler” (AY632/7-9)

2. dinçliğini yitirmek, kederlenmek.

²² *başlan*- fiilinin anlamı sözlükte “başlanmak” (Erdal, 1991: 592) olarak verilmiştir. Yukarıda verilen örnek cümlede -(X)n eki fiille dönüşlülük ifadesi katmamıştır.

[2] →[yalın hal]+[bulunma h.e.]

busuşlug taluy içinte tering **batıp** köngülleri... “*Keder denizi içinde kederlenen gönülleri...*” (AY639/19-20)

çommış **batmış** erür m(e)n busuşlug taluy içinte “*Bu keder denizi içinde batmışım*” (AY634/1-3)

birök bodıs(a)t(a)vlar yalanguz dyanıg ok bışrunup inçip bilge biligig bışrunmasar ötrü köngülleri çöker **batar** erinçeng ermegü bolur “*Eğer Bodhisattvalar sadece dhyānayı öğrenip bilgiyi öğrenmese sonra gönülleri, zihinleri çöker, batır; üşengeç, tembel olur*” (AY290/9-12)

3. yok olmak.

[1] →[yalın hal]

neçede birök bo tütrüm tering yörüglüg nom erdini yitlinser **batsar** “*Ne zaman ki bu keskin derin yorumlu öğreti mücevheri kaybolup, yok olsa...*” (AY197/17-19)

ançaka tegi köni nomlar kirtü yörügler yitlinmez **batmaz** “*O zamana kadar doğru öğretiler, gerçek yorumlar kaybolmaz, yok olmaz*” (AY198/5-6)

4. saklamak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

olar ol ö(dün) tamu(lug) (e)tüzin tükel bilge maytrı burkanka yakın tegip kılmış ayıg kılınçların kizlemeden **batmadın** açarlar yadarlar “*Onlar bu sırada cehennemlik vücutları ile mükemmel hikmetli Maytrı Burkan’a yaklaşıp işledikleri kötü amellerini gizlemeden saklamadan açarlar, yayarlar.*” (M63/7-11)

batıl-: gömülmek.

[2] →[yalın hal]+[bulunma h.e.]

munta togup özün örütlüg yalınlig tülerimiz kentü saçımızta **batılıp** etüzümüz iter “*Burada doğup kendi alevli tüylerimizin, kendi saçlarımızın içine gömülüp vücudumuzu süsler.*” (M77/4-7)

batır-²³: saklamak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

inçe k(a)ltı ’eng’ilki ontın sığarkı burkanlarka ögin köngülin yakın tutup kılmış ayıg kılınçların **yaşurmadın** baturmadın... “*Şöyle ki; ilk olarak on taraftaki Budalara aklını, fikrini yakın tutup işediği kötü davranışlarını gizlemeden, saklamadan*” (AY 149/3-5)

²³ *batır-* “gizletmek, saklatmak” (Erdal, 1991: 711) anlamı verilen fiil örnek cümlelerimizde ettirgenlik ifadesi kazanmamıştır.

olarını idi yaşura **batura** kizlemez m(e)n “...onları asla saklamam, gizlemem.” (AY107/13-14)

... kentü erkimizte ötrü vrhar sengrem sanlıg sengik edin tavarın basınıp kuntumuz tartdımız yaşuru **baturu** ogurladımız “... kendi gücümüze güvenerek manastıra ait malı mülkü yağma ettik, çektik, gizleyip çaldık” (M70/58-61)

bedize- süslemek.

[2] →[yalın hal]+[eksiz belirtme h.e.]

(y)örüng (to)prak tokısar **bedizeser**... “...beyaz toprağı karsa, boyasa...” (M51/2)

inçe k(a)ltı kök kalık kovukınta **bediz bedizep** bodug türtüp adruk adruk körk mengizler üntürgeli usar “Eğer gökyüzü kovuğundan, resim yapıp, boya sürüp farklı farklı güzel suretler çıkarırlarsa...” (AY50/19-22)

bedizet- süsletmek, resmettirmek.

[2]+(1) →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+(bulunma h.e.)

t(e)ngri t(e)ngrişi burkanning bo nom erdinig nomlayu y(a)rılıkamış körkin bedizin **bedizetsünler** “Tanrı tanrısı Buda'nın bu öğreti mücevherini lütfedip vaaz ettiği güzelliğini, süsünü süsletsinler” (AY22/16-19)

yangı arıg yürüng bözde otrada t(e)ngirim sizing körküngüzni **bedizetsün** “...yeni, temiz, beyaz bir bezin ortasına Tanrım sizin güzelliğinizi resmettirsin” (AY444/14-16)

bedü- büyümek, çoğalmak.

[1] →[yalın hal]

kaltı kiçigkiye ot üçünü yilig esinig basutçı iş bulup ökliyür **bedüyür** ... “Tıpkı küçücük bir ateşin sebebi nasıl rüzgarı ve yeli kendisine yardımcı olarak alıp çoğalır ve büyür...” (M41/35-37)

terk ödün ulgadıp **bedüp** tükel bilge maytrı burkan nomınta toyın bolup arhant kutınga tegirler “Hemen büyüyüp mükemmel himetli Maytrı burkan dininde güçlü olur ve veliliğe ulaşılar” (M69/34-37)

bekle- kapatmak, kilitlemek.

[2] +(1)→[yalın hal]+[belirtme h.e.]+(bulunma h.e.)

kaçan tapıg udug kılguluk törüsün erdürtükde ötrü astup içinte beklediler “ne zaman ki uğurlama törenini tamamladıktan sonra (onu) stupa içinde sakladılar” (AY627/20-21)

[ol] şarıg **bekledi** “O geriye kalan eşyayı sakladı” (AY642/9)

...k(a)ltı adınlarıg sögmemek tokımamak sıkılmamak angılmamak ürkitmemek korkıtmamak solamamak beklememek açurmamak suvsatmamak... “...ve

başkalarına sövmemek, dövmemek, sıkıştırmamak, şüphelenmemek, ürkütmemek, korkutmamak, zincire vurmamak, aç ve susuz bırakmamak...” (AY220/19-22)

...yintem **beklemek** bukagulamak ölmek emgetmek tütüzmek karışmak yongar<ı>şmak ayılaşmak yazuksuzug yalarmakda ulatı yığ törüler bolgay “...sürekli kilitlemek, pranga vurma, öldürme, işkence etme, savaşıma, iftiralaşıma, suçsuzlardan şüphelenmek gibi kötü adetler olacak” (AY434/10-14)

anta togup temirliğ örtlög tünerig evlerde **bekleyürler** “Orada doğup demirden, alevli, karanlık evlere kapanırlar.” (M83/30-31)

beklel²⁴:beklemek.

[2] →[yalın hal]+[bulunma h.e.]

... b(e)kde çugda **beklelmiş** erserler “...bahçede beklemiş iseler...” (AY117/13-14)

beklen-: 1. bağlanmak, kapanmak.

[2] →[yalın hal]+[bulunma h.e.]

togmak ölmek sansar içinte kkirikmek **beklenmek** alp emgek titir “Doğum ölüm samsarası içinde kirlenmek kapanmak zordur” (AY109-110/21-1)

amarıları örtlög yalınlig kızıl bakırlag naralar içinte **beklenmiş** “Bazıları kızgın, alevli, kızıl bakırlı cehennemler içinde kapatılmış.” (M68/19-20)

2. (ağız, dil) bağlanmak.

[1] →[yalın hal]

...aning ikin ara yene m(e)n monı teg **agızım** beklenip ölmek emgekke tegdim “...onun ikisinin arasında yine bunun gibi ağzım bağlanıp ölüm eziyetine ulaştım” (AY9/7-9)

beklet-: hapsetmek, kapatmak.

[2] →[yalın hal]+[bulunma h.e.]

...kangı ilig begig kınlıkta **bekletip** “...hükümdar babasını hapse kapatıp” (M58/45-46)

bükür-: sağlamaştırma.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

çın kirtü tüz bilge bilig bekürü tutup... “Gerçek, doğru, düz bilgiyi sağlam tutup...” (AY305/16-17)

beküt-: sağlamaştırma.

²⁴ *beklel*- fiili sözlüklerde “beklenmek” (Erdal, 1991: 65) olarak yer almıştır. Metinleimizde yer alan örnek cümlelerde -(X)l- fiile edilgenlik ifadesi katmamıştır.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

k(a)ltı bo dört törlüg yanmamaksız nomlarta bulmışın takı **b(e)kütgeli** ornatgalı bulmayukın yangırtı bulgalı küsemek erür “*bu dört türlü dönmeyen öğretilerde bulduğunu ve sağlamlaştırmak ve yerleşirmek için bulmadığını yeniden bulmak istemektir*” (AY237-238/22-1)

belgüle-: işaret etmek, belgilemek.

[3] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+[bulunma h.e.]

ol eşidilmiş şlok takşutlarıg somakıtı bodıs(a)t(a)v adırtlıg ukup köngülinte edgüti **b(e)lgülep...** “*o duyulmuş şiirleri Somaketu Bodhisattva ayrıntılı öğrenip gönlünde iyice belgileyip...*” (AY93/17-19)

belgür-: 1. belirlemek açığa çıkmak.

[1]+(1)+(1) →[yalın hal]+(bulunma h.e.)+(yön gösterme h.e.)

kara yürüng yilü kögen **b(e)lgürgey** “*Siyah beyaz gökkuşağı ortaya çıkacak*” (AY434/20-21)

bo üçegününg kavışmakıntın ötgürü ötrü kölige **b(e)lgürer** “*Bu üçünün bir araya gelmesinden dolayı gölge ortaya çıkar*” (AY52/18-20)

ötrü ol ugrta dıvaındıraprabı atl(ı)g ilig kan yırtınçüde **belgürüp** imerigme kamağ kara bodunug k(a)ltı ögi kangı oğlın kızın igidürçe köni nomça törüçe uz başladı “*Sonra o zamanda Divaındır Aprabı isimli hükümdar yeryüzünde ortaya çıkıp kuşatan bütün halkları annenin babanın, oğlunu kızını beslediği gibi gerçek öğretiye göre ustaca başladı*” (AY585/2-7)

monçulayu kolusuz mün kadaglarınng yme kuvragı **belgürmeki bolur taşkaru** ol il uluşnung içinte “*Böylesine sayısız kusurların tamamı o ülkede ortaya çıkar*” (AY559/18-20)

kayu üdün tükel bilge [t(e)ngri] t(e)ngri burkan bo yırtinçü yir suvda toga **b(e)lgüre y(a)rılıkap...** “*Her ne zaman mükemmel tanrılar tanrısı Buda bu dünyada haşmetle ortaya çıksa...*” (AY3/4-6)

...yürekleri içinte ulug korkınç **b(e)lgürti** “*...yüreklerinde büyük bir korku ortaya çıktı*” (AY631-632/22-1)

mening bu etüzüm yalnguz sini üçün **belgürmiş** erür “*Benim bu vücudum yalnız senin için ortaya çıkmıştır*” (M77/10-11)

...burkanlar yırtinçüde belgürdi “*...burkanlar dünyada belirdi*” (M9/26)

amti yine tükel bilge (burkan)ning yırtinçü yir suvda (belgürmişin) ukup işidip... “*Şimdi yine, mükemmel hikmetli Buda'nın dünyada belirdiğini anlayıp görüp..*” (M8/31-33)

2. (bir sebepten, kaynaktan) ortaya çıkmak.

[2] →[yalın hal]+[ayrılma h.e.]

inçip bilge biliglig közleri üze özleri 'eng öngre sizik ayıtıp yan turu yöre sözlemekintin **b(e)lgürmiş** ermez için “*Şöyle bilgili gözleri ile kendileri en önce şüphe ile konuşup tekrar açıklayığ söylemesinden ortaya çıkmadığı için...*” (AY277/20-23)

...avantlartın ıltaglartın togmış **b(e)lgürmiş** ermez için oğşatgalı bultukmaz “*...sebeplerden ortaya çıkmış olmadığı için kıyaslanamaz*” (AY375/4-6)

ne yime kaşip oğuştın tözdin **belgü(rmi)ş** için mahakaşip tip atayurlar erdi “*Kāşyapa neslinden olduğu için Mahākāşyapa adını takmışlardı*” (M56/4-6)

ol balıkta çkrvrt ilig kanlarning keziginte tiziginte gaudam oğuştın (t)özdin **belgürmiş** kamag şaki tözlüg budun bukun öze erklig türklüg şudotan atlıg hormuzta tengrike yüleşi ilig kan bar “*Bu şehirde Cakravartin hükümdarları silsilesinde Gautama sülâlesinden, soyundan zuhur etmiş bütün Şākya soyundan olan boy üzerine hükmeden Şuddhodana adında, tanrı Ezruaya benzeyen bir hükümdar vardır.*” (M13/44-51)

3. görünmek

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

t(e)ngridem tüzülmüş yinçge oyun[lar ol tınl(ı)glark]a **b(e)lgürsünler** “*İlahi düzenlenmiş zarif danslar o canlılara görünsünler*” (AY119/6-7)

...[takı ol] tınl(ı)glarka t(e)ngridem [soğı]k yulları **b(e)lgürsün** “*...ve o canlılara ilahi soğuk yolları görünsün*” (AY119/8-9)

belgürt-: 1. ortaya çıkartmak.

[2]+(1)→[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]+(bulunma h.e.)

azu **erdini yinçü b(e)lgürtgeli** küseyür erser “*...ve mücevher inci ortaya çıkarmayı isterse...*” (AY446/16-17)

az erigde **b(e)lgürtgeli...** “*...hırs muhitinde ortaya çıkmak için...*” (AY508-509/23-1)

...vrhar sengremler **belgürtir...** “*...manastırlar ortaya çıkartır...*” (M101/40)

2. göstermek.

[3] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+[yönelme h.e.]

asıg tusu kılğalır için tınl(ı)glarka körkitür **b(e)lgürtürler** öçmek alkınmakıg “*fayda kılmak için canlılara ölmeyi, yok olmayı gösterir*” (AY34j/7-9)

asıg tusu kılğalır için tınl(ı)glarka körkitür **b(e)lgürtürler** adruk adruk itig yaratıgıg tip... “*Fayda sağlamak için farklı farklı teçhizatı canlılara gösterirler*” (AY34j/11-14)

kunçuyular etüzin **belgürtip** ıduk elgin igig tutup yip egire yarlıkadı “*Prensesler vücudunu gösterip, kutlu elleri ile iği tutup haşmetle ip eğirdi.*” (M106/20-22)

kim yime üç solmı**da** (kün) ay teñri körkin belgürtü(p)... “...*ki yine Üç Solmı’da Güneş ve Ay tanrısı güzelliğini gösterip...*” (M3-4/61-21)

körgülüg tag sengirin yimireli üçün ulug toyın etüzin **belgürtüp** iki yigirmi bire yirde... “*Görünen dağın eteğine tırmanmak için büyük rahip vücudunu gösterip on iki mil bir yerde...*” (M60/4-6)

beliñle-: korkmak.

[1]+(1)→[yalın hal]+(yönelme h.e.)

olar barça korkup **belinglep** irak tezdiler kaçdılar “*Onlar hepsi korkup uzaklara kaçdılar*” (AY5/9-11)

bo savıg ilig beg eşidip ürke belingleyü açığı üze tıklıp ağılayu inçe tip sözledi “*bu sözü hükümdar işitince ürküüp üzüntüye boğulup ağlayarak şöyle dedi*” (AY622 11/13)

ay inilerim mening bökünki kün ertingü kork<g>um **belinglegüm kelir** “*Ey kardeşlerim benim bugün çok korkum gelir*” (AY608/17-19)

monçulayu tüşeyü yatur erken yir tepremeki üze **belinglep** odunup kelti “*Böylece düş görüyorken yerin titremesi ile korkup uyanıverdi*” (AY621/23-1)

...kin keligme üdteki ayıg yavız tüş birgüsinge artukrak korksar **belingleser...** “*...gelecek zamanda karşılık vermesinden fazlasıyla korksalar...*” (AY141/5-7)

beltürt-: iyileştirmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

ol mening etlig terlig kanlıg etüzümin igidti **beltürtti** erser “*O benim etten, terden ve kandan (olan) vücudumu iyileştirdi ise...*” (M22/13-15)

ber-/bir-: vermek.

[3] →[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]+[yönelme h.e.]

birök ol kişi altın kümüş küseyür erser **altın kümüş birgey** m(e)n yir altınkı ağılıklarıg küseyür erser ağılıklarıg körkitgey m(e)n uçmak kalıma edrem küseyür erser **uçmak kalıma edrem birgey** m(e)n t(e)ngridem köz küseyür erser **t(e)ngridem köz birgey** m(e)n adın kişi sakınçın bilmekig küseyür erser adın kişi köngülin bilmek edremig biltürgey m(e)n “*Eğer o kişi altın gümüş istiyorsa altın gümüş vereceğim, yer altındaki hazineleri istiyorsa hazineleri göstereceğim, uçma kabiliyeti isterse uçma kabiliyeti vereceğim, ilahi göz isterse ilahi göz vereceğim, başka kişilerin düşüncelerini bilmeyi dilerse başka kişilerin düşüncelerini bildireceğim.*” (AY545/12-14)

bo montag yanglıg ilinçsiz tutunçsuz küsüşsüz köngülleri üze alku ed tavarların alkuka bir teg esirkençsiz titerler ıdalayurlar buşı birürler “*Böye ilişkisiz isteksiz gönülleri ile mallarını hepsine esirgemedden bırakırlar, sadaka verirler.*” (AY217/6-9)

bo alkingalı ugramış irinç y(a)rlıg balıkkayalar**ka suv birgil** “*Bu mahvolmak üzere olan sefil, zavallı balıkçılara su ver*” (AY600/15-17)

...anıg kılınç(ı)g kişikâ y(a)vlak tınl(ı)g**ka tural(ı)gka berd(i)m(i)z** ärsär “...*(tanrı ışığını) günahkar kişilere, kötü canlılara verdiyisek...*” (H U.II.A./274-276)

azu muş üçün azu puşi bergâli kızganıp yeti türlüg puşi nom**ka tükâti berü umad(ı)m(ı)z** ärsär “*hem sıkıntı hem de sadaka vermekten kaçınıp yedi türlü sadaka öğreti için gereğince veremediysek...*” (HU II.A/268-271)

nâçâ yan(ı)lu **puşi** berd(i)m(i)z ärsär... “*ne kadar yanılıp sadaka verdiysek..*” (HU II.A/178-179)

berkek-: sağlamlaştırmak, sıkıştırmak.

[1] →[yalın hal]

kayu berke kagal **üze berkek**ip b(e)kde çugda beklemiş erserler.. “*Eğer halatla sağlamlaştırıp bahçede beklemiş iseler...*” (AY 117/12-14)

bert-: kırmak, incitmek

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

t(ä)ñriler köñlin **b(ä)rt**d(i)m(i)z ärsär “*tanrıların gönlünü kırdıysak...*” (HU.II.A./366-367)

bertin-/birtin- yaralanmak.

[1] →[yalın hal]

birtinip yüreki emgenti “*yaralanıp yüreği sızladı*” (AY633/1)

bez-: titremek.

[1] →[yalın hal]

inçe ök korkınçı sönmedi **bezer** titreyür erti “...*fakat korkusu geçmedi, titreyip duruyordu*” (M5/28-30)

beze-: süslemek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

burkan körkin boduğın **bezep** kimbag yapşurup ayasar ağırlasar “*Burkan’ın vücudunu renklerle süsleyip, altın varaklar yapıştırıp yüceltseler, ağırlasa...*” (M54/3-4)

bıç-: biçmek, kesmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

kaltı gotiki atlıg arhant toyın kentü yülüğisi öze bogzın **bıç**ıp nırvanka bardı “*Tıpkı Godhika adlı bir veli-rahibin, kendi usturası ile boğazını kesip Nirvânaya ulaşması gibi*” (M2/6-9)

...tamuda ol tınlıglarka törtidin yıngak örtlüg yalınlig temirliğ çkarlar kelip tançu tançu etüzlerin **bıçar** uşarlar “...cehennemde o yaratıklara dört taraftan alevli demirden çarklar gelip parça parça vücutlarını bıçer ve ufalarlar.” (M82/32-35)

öz etimizni iskep üzüp tilimizni **bıçıp** yiyür biz “Kendi etimizi kesip, parçalayıp, dilimizi bıçıp yeriz.” (M110/19-20)

bıçıl-: bıçılmek, kesilmek.

[1] →[yalın hal]

<iki> emigi töpüre **bıçılur bolur** azıg tişleri ağızında kongrulup tüşer bolur “iki memesi dibinden kesilir, azı dişleri ağzından kopup düşer” (AY620/18-20)

bıçtur-: bıçtırmek.

[2]+(1) →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+(yönelme h.e.)

inçip bodıs(a)t(a)vlar üç asankı yüz m(a)hakalplar içinte buşıçı koltguçılarka başların bıçturu... “Şöyle ki Bodhisattvalar üç asamkhyeya yüz mahakalpa içinde istekte bulunanlara başlarını kestirip...” (AY235/4-7)

bıçuş-: kesişmek.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

bir ikintişke bıçuşurlar kesişürler tokışurlar sançışurlar yançışurlar öçeşürler boguşurlar örlüşürler “Birbirleri ile vuruşurlar, kesişirler, dövüşürler, kapışurlar, (birbirlerine) kin beslerler, boğuşurlar, (birbirlerini) kızdırırlar” (M81/59-62)

bınık-²⁵: iyileştirmek, tedavi etmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

ol bayagut oğlu urı kaçan dıvandırarabı atl(ı)g ilig begning ilinteki bodunun karasın emlep öngedtiler **bınık**dılar “O bey oğlu, evlat, Dıvandırarabı adlı hükümdar beyin ülkesindeki halkı tedavi edip kurtardılar” (AY598/14-17)

bışrun-/bışurun-: öğrenmek, özümsemek, çaba göstermek.

[2]+(1) →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+(bulunma h.e.)

birök bodıs(a)t(a)vlar yalanguz dyanıg ok **bışrunup** inçip bilge biligig bışrunmasar ötrü köngülleri çöker batar erinçeng ermegü bolur “Eğer Bodhisattvalar sadece dhyānayı öğrenip bilgiyi öğrenmese sonra gönülleri, zihinleri çöker, batar; üşengeç, tembel olur” (AY290/9-12)

...öngi üdrülmiş ünüş yoluğ bışurungalı öğretingeli ertingü ulug ögrünç sevinç köngül öritip t(e)ngrit(e)ngrisi burkan y(a)rlığın töpülerinte tuta tegintiler “...kurtaracak çıkış yolunu özümstedikleri için çok fazla sevinç ve mutluluk duyup

²⁵ Erdem Uçar tarafından orjinal metinde yanlış yazılan veya naşir tarından yanlış okunan hapakslar içerisinde değerlendirilmiştir (2012a: 79).

tanrı tanrısı Budanın buyruğunu başlarında tutarak hürmet ettiler” (AY371/13-17)

bo nom erdinig eşidgeli bolup ötrü nomdaki y(a)rılıgça bilge bilig içinte **bışrunurlar** öğretinürler “*bu öğreti cevherini işitmek için o öğretideki kanuna göre bilgiyi öğrenirler” (AY251/5-8)*

anı için sizler <kamag> tözünler oğlu tözünler kızı bo öğretigde **bışrununlar** öğreti[ning]ler tavranninglar katıglanglar tip y(a)rılıkadı “*Onu için sizler bütün azizler oğlu azizler kızı bu öğretide çalışın gayret gösterin diye buyurdu” (AY672/6-10)*

anı için bodıs(a)t(a)vlar dyanlı bilge biligli ikegüni tüz koşup tüz **bışrunurlar** “*Onun için Bodhisattvalar dhyāna ve bilgiyi ikisini düz eşleyip düz öğrenirler” (AY290/19-21)*

...öngi üdrülmiş ünüş yolug **bışrunungalı** öğretingeli... “*...kurtaracak çıkış yolunu öğrendikleri için...*” (AY371/13-14)

anı için sizler kamag tözünler bo tütrüm tering yörüglüg nom erdini içinteki birer padakın birer şlökin birer bölükün birer kesinin bir uçlug kop süzük kirtgünç köngülün okinglar sözlengler boşgununlar tutunglar sakıninglar **bışrununlar** “*Onun için sizler bütün soylular bu kesin derin yorumlu öğreti mücevheri içindeki birer şiiri, birer koşuğu, birer bölümü, birer kısmı, bir taraflı, bütünüyle temiz, inançlı gönülle koyunuz, söyleyiniz, öğreniniz, tutunuz, düşününüz, çalışınız” (AY198/10-17)*

...bilgisiz biligke örlütüp t(e)rs tetrü körüm üze köngülüm kögüzüm tetrülüp edgü törülerte **bışrunmadın** öğretinmedin “*...bilgisizliklerle kaplanıp, ters aksi görüşle aklımı fikrimi baştan çıkarıp, iyi öğretiler üzerine çalışmadan (onları) öğrenmeden...*” (AY136/16-19)

bışrintur⁻²⁶: olgunlaştırmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

...tarımış edgü yiltızların üklitdürüp asturup **bışrunturgaylar** “*...ekilmiş güzel esasları arttırıp olgunlaştıracaklar” (AY88/5-7)*

bışur-: olgunlaştırmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

bütmeyük bışmayuk edgölüg töz yiltızlarıg bütürür **bışurur** “*...bitmemiş, olunlaşmamış, ii kök ve esasları bitirir, olgunlaştırır” (AY166/2-3)*

bil-: bilmek, tanımak; farkında olmak; ayırımına varmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

²⁶ Erdem Uçar tarafından hapaks olarak verilmiştir (2012a: 83).

t(ä)ñrim södä bärü beş t(ä)ñrig **bilmätin** an(ı)g y(a)v lak biligin näçä sıd(ı)m(ı)z b(ä)r<t>tim(i)z ärsär “tanrı *ezelden beri beş tanrıyı bilmeyerek kötü düşünce ile ne kadar kırıp incittiysek...*” (HU.II.A./87-90)

södä b(ä)rü t(ä)ñrim kertü t(ä)ñrig arıg nomug **bilmätin** ukmatın... “*eskiden beri tanrı gerçek tanrıyı, temiz öğretiyi bilmeden, anlamadan...*” (HU.II.A./169-170)

säkiziniç kertü t(ä)ñrig arıg nomug biltükümüzä b(ä)rü äki yıldızig üç üdki nomug biltim(i)z “*sekizinci (olarak) gerçek tanrıyı temiz öğretiyi bildiğimizden bu yana, iki yıldızı, üç devirli öğretiyi öğrendik*” (HU.II.A./194-197)

y(a)ruk yıldızin t(ä)ñri yerin tünärig yıldızin tamu yerin **biltimiz** “*parlak özünü, tanrı ülkesini, karanlık esasını, cehennem ülkesini bildik*” (HU.II.A./198-202)

ymä yer t(ä)ñri yok ärkän öñre nä bar ärmış tepän **biltim(i)z** “*dahası yer ve gök yok iken evvelce ne varmış diye öğrendik*” (HU.II.A./200-202)

ukgulug törülerig alku uktı **bilti** “*Bilinmesi gereken töreleri hepsini anladı bildi*” (M13/16-17)

bilin²⁷: 1. fark etmek, anlamak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

öglerin köngüllerin içgınıp ne kılınmışın arıtı **bilinmez** boltılar “*Akıl ve düşüncelerini kaybedip ne yapacakları bilemez oldular*” (AY625/15-17)

sizler kamağ ulug tirin kuvrag inçe **bilin**ğler “*Sizler ulu topluluk şöyle anlayın*” (AY662/6-7)

2. açığa vurmak, itiraf etmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

monçulayu sözleyü ökünü kakını **bilinü** ukunu kşantı ç(a)mhuy kılsarlar... “*...böylece söyleyip, pişmanlık bildirip, açıklayıp bağışlanma dileseler...*” (AY140/10-12)

ol kamağ burkanlar üskinte bo kamağ ağır ayıg kılınçlarımın anı barça kalısız ökünür m(e)n **bilinür** m(e)n açınur m(e)n yadınur m(e)n yaşuramaz m(e)n baturmaz m(e)n “*O bütün Budalar önüde, bu bütün kötü davranışlarımı, bütünüyle orataya koyar, pişmanlığımı belirtir, itiraf eder, yayarım, ötmem, kapatmam, gizlememem, saklamam*” (AY137-138/21-2)

amtı yazukumuznı **bilinür** biz ukunur biz “*Şimdi günahlarımızı itiraf ediyoruz.*” (M73/17-18)

amtı tengrim (yazukumuznı ir)inçümüzni **bilinür** biz “*Şimdi tanrı günahlarımızı itiraf ederiz.*” (M76/12-13)

²⁷ *bilin*- “anlaşılmak, bilinmek” (Clouston, 1972: 343) anlamları verilen fiile örnek cümlelerimizde -(X)n-eki edilgenlik ifadesi katmamıştır.

biliş-: tanışmak, bilişmek.

[1] →[yalın hal]

altı ogrılar tayakı ol için ara bilişmez “*Altı hırsızın dayanağıdır, bunlar kendi aralarında tanışmazlar*” (AY364/3-4)

olar yme öz için ançulayu ok bilişmez “*Onlar da yine kendi içlerinde tanışmazlar*” (AY364/6-7)

bilsik-: tanınmak.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

...<alkuka bilsikmiş>... “*...herkes tarafından tanınmış...*” (AY34c/17)

biltür-: bildirmek.

[3] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+[yönelme h.e.]

...adın kişi köngülin bilmek edremig biltürgey m(e)n “*... başka kişilerin düşüncelerini bilmeyi dilerse başka kişilerin düşüncelerini bildireceğim.*” (AY545/12-14)

...nomlagulaksuz sözlegülüksüz ertükteg kirtü tözüg k(e)ntüleri bilmişin ukmuşın yoriguluk yorimaguluk nomlarta k(e)ntüleri <yene> atkanmayukın yapşınmayukın adınlarka yme biltürgeyi tanuklatgalı anın adruk adruk yırtinçülüg atıg savıg sözüg sözleyürler körkitürler tip tidi “*...vaaz edilemeyen söylenemeyen öylelik gerçek aslını kendileri bilip anlamakla şartlara bağlı (ve) şartlara bağlı olmayan öğretilerde kendileri de bağlı olmamayı başkalarına da bildirebilmek (ve) kanıtlamak için, böylece farklı farklı dünyevi sözü söylerler, gösterirler dedi.*” (AY389/4-7)

...biliglerning mensiz m[eningsiz tözlügin] okıtu biltürü bilmekleri üze... “*...bilgilerin benliksiz ve benliksizlik esasını okutup, bildirip bilmeleri üzeriene...*” (AY300/33-34)

...çambudıvıp yırtinçüdeki iliglerke kanlarka ulatı kişi yalanguk kuvragınga ilke uluşka asıglıg nomug törüg biltürü ukturu y(a)rılıkamakıngızning ok edgüsi titir “*...Jambūdvīpa yeryüzündeki hükümdarlara ve diğer insanlar topluluğuna ülkeye faydalı öğretiyi bildirip açıklamanız iyi diye adlandırılır*” (AY439/13-18)

inçip bodıs(a)t(a)vlar bo montag yangın bo kamag nom tözlerin k(e)ntüleri yanglaksuzın könisinçe bilip ötgürü yine adınlarka yme biltürmekleri ukturmaları üze ötrü küç küsün p(a)ramıtıg tükel bütürürler “*Şöyle ki Bodhisattvalar böyle, bu şekil bütün öğretiyi esaslarını kendileri yanlışsız doğru bir şekilde bilip yie başkalarına da bildirmeleri, anlatmaları üzerine güç pāramitāsını tümüyle elde ederler*” (AY298/7-13)

...inçip yırtinçülüg yilvi sav üze çınju tıgme ertükteg çın kirtü tözüg biltürgü ukturgu üçün sözleyürler “*...öylece dünyaya ait büyü sözü ile tathātā denilen öylelik hakiki esasını bildirmek, açıklamak için söylerler*” (AY386/15-17)

anı için bo biş yapılar çin kirtü nom tözin **biltürgeli** uyurlar “*Onun için bu beş yapılar gerçek hakiki öğreti esasını bildirebilirler*” (AY377/12-14)

...yene adınlarka okıtu **biltürü** <nomlayu> bilserler... “*...yine başkalarına okutup, bildirip, anlatabilirse...*” (AY672/1-2)

bir-/ber-: vermek.

[3] →[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]+[yönelme h.e.]

tözün maytrı bodisvt **nom buşı birür** erti “*Asil Maytrı Bodhisattva din sadakası verir idi.*” (M10/1-2)

tengri burkan başın kamag bursong kuvragka **buşı birür** “*Tanrı Burkan başta olmak üzere bütün cemaate sadaka verir.*” (M52/25-27)

sengik sengrem sanlıg idişin tavarın anganu alıp işletdimiz adnaguka **birmedimiz** “*Manastıra ait olan kap kacak ve malları gasp ederek alıp işlettik, başkasına vermedik*” (M69/10-2)

...kim yime urunçak urmuş tavarag tanıp **birmeserler** ezük yalğan taulı sözleserler “*...ve yine emanet olarak verilen malı inkâr edip iade etmeseler yalan ve yanlış esaslardan, görüşlerden bahsetseler...*” (M83/56-58)

...angilki tengri burkanınng isig özin satag yulug **birip** satagın almış nomlug erdnig küzetdeçi ezrua hormuzta... “*...önce Tanrı Burkan’ın kendi hayatını, fedâ ederek satın aldığı ve din cevherinin koruyucusu olan Ezrua, Hormuzta...*” (M1/48-52)

birik-: birikmek.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

tört uluglar birikip “*dört büyükler birikip*” (AY365/14-15)

k(a)ltı kamag kut bulmuş tözünler yoriguluk yorımaguluk nomlarınng kirtü tözinge **birikmiş** için... “*bütün aydınlanmış asiller şekillenecek ve şekillenmeyecek dharmaların gerçek aslı ile birleştiği için...*” (AY376/20-22)

birkkert-/birkert-: birleştirmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

ikirer ikirer aylarıg **birkkertmek** üze kesin titir “*İkişer ikişer ayları birleştirmek ile kesin olur*” (AY589/16-17)

k(a)ltı kamag tnl(1)glarınng bilge biligin **birkertip**... “*eğer bütün canlıların bilgisini bir araya getirip...*” (AY370/12-13)

birtür-: verdirmek.

[2]+(1) →[yalın hal]+[eksiz belirtme h.e.]+(yönelme h.e.)

[öz]ümke y(i)g(i)rmi [ulug yanga **birtürsün** tip “*Bana yirmi büyük fil verdirsin diye...*” (AY603/14-15)

biti-: yazmak.

[2]+(1) →[yahn hal]+[belirtme h.e.]+(bulunma h.e.)

yme kimning evinte törtdin yingak tam üze bo dört törlüg yaşın iliglerning atların öz öz yingaklarınta **bitiserler** bititserler ol evde yaşın tüşmez yala kelmez “*Ayrıca kim evinde dört duvara bu dört türlü Şimşek Hükümdarı'nın adlarını kendi yönüne yazar, yazdırırsa eve şimşek düşmez, iftira gelmez*” (AY466/19-24)

ötrü ol iligler kanlar bo nom erdinig süzük köngülin eşidsünler tınglasunlar ayasunlar ağırlasunlar okısunlar okıtsunlar **bitisünler** bititsünler “*O beyler, hükümdarlar bu öğreti mücevherini temiz gönül ie dinlesinler, işitsinler, yüceltsinler, okusunlar, okutsunlar, yazsınlar, yazdırsınlar*” (AY435/17-20)

bo kopda] kötrülmüş nom [iligi atl(1)g nom er]dinig tükel [**bitiyü teginip**... “*Bu her şeyden yüce öreti hüümdarı adlı öğreti mücevherini tümüyle saygıyla yazıp...*” (AY12/3-5)

...yalınlık kelemin sukin öz ilgin öz etüzümüzni karnımızni uçamızni eningümüzni butumuzni başımızni yüzümüzni **bitiyür** biz “*...alevli bir kalem, bir fırça ve kendi elimiz ile kendi vücudumuza, karnımıza, sırtımıza, omuzumuza, bacağımıza, başımıza, yüzümüze yazarız.*” (M61/4-6)

men yangı boşgutlug vaptsun likşir **bitiyü teginim** “*Yeni öğrenen ben Vaptsun likjir takvimini hürmetle yazdım*” (M46/ilave)

bitit-: yazdırmak.

[2]+(1)+(1) →[yahn hal]+[belirtme h.e.]+(yönelme h.e.)+(bulunma h.e.)

yme kimning evinte törtdin yingak tam üze bo dört törlüg yaşın iliglerning atların öz öz yingaklarınta bitiserler **bititserler** ol evde yaşın tüşmez yala kelmez “*Yine kimin evinde dört duvara bu dört türlü şimşek hükümdarının adlarını kendi taraflarında yazar, yazdırırsa o eve şimşek düşmez, iftira gelmez*” (AY466/19-24)

ötrü ol iligler kanlar bo nom erdinig süzük köngülin eşidsünler tınglasunlar ayasunlar ağırlasunlar okısunlar okıtsunlar bitisünler **bititsünler** “*O beyler, hükümdarlar bu öğreti mücevherini temiz gönül ie dinlesinler, işitsinler, yüceltsinler, okusunlar, okutsunlar, yazsınlar, yazdırsınlar*” (AY435/17-20)

ög kang teg eçim sıntar selike bu maytrı(sm)it nom **bititgeli** ötüntümüz erti “*Ana baba gibi ağabeyim Sıntar Seli'ye, bu din kitabını Maytrısimit'i yazmasını rica ettik*” (M1/10-12)

...anın amtı türk yigit erken kayu erser bir **nom bitig bititelim** “*...bundan dolayı şimdi gücümüz, kuvvetimiz yerinde iken hangisi olursa olsun, bir din kitabı yazdıralım*” M1/16-18)

...takı yime antada basa öküş öküş türlü nom bitig(ig) **bititdiler yaratdılar**... “*...ve bundan sonra birçok din kitabı yazdırdılar, düzenlediler.*”

maytrısmıt yıtı otuz ülüş ulug nom bitigig **bitütü tegintimiz** “*Yirmi yedi bölümlü Maytrısmıt adlı büyük din kitabını, biz âciz kullar yazdırdık*” (M1/36-38)

biliş-: bilinmek, tanınmak.

[1] →[yahn hal]

altı ogrılar tayakı ol için ara **bilişmez** “*altı hırsızın dayanağıdır, birbirleri arasında tanışmazlar*” (AY364/3-4)

...olar yme öz için ançulayu ok **bilişmez** “*...onlar da yine kendi aralarında öylece tanışmaz*” (AY364/6-7)

bilsik-: bilinmek, tanınmak.

[2] →[yahn hal]+[yönelme h.e.]

...bilgülük biligin <alkuka bilsikmiş> ... “*...bilgelik bilgisi ile herkes tarafından tanınmış...*” (AY34c/17)

birik-: birleşmek, bir olmak.

[2] →[yahn hal]+[yönelme h.e.]

k(a)ltı kamağ kut bulmuş tözünler yoriguluk yorımaguluk nomlarıning kirtü tözinge birikmiş için... “*Şöyle ki, bütün aydınlığa erişmiş olan asiller şekillenecek ve şekillenmeyecek öğretilerin gerçek aslı ile bileştiği için*” (AY376/20-22)

birkert-: bir araya getirmek, toplamak.

[2] →[yahn hal]+[belirtme h.e.]

k(a)ltı kamağ tınl(ı)glarıning bilge biligin **birkertip**... “*eğer bütün canlıların bilgisini bir araya getirip...*” (AY370/12-14)

birkkert-: bir araya getirmek, toplamak.

[2] →[yahn hal]+[belirtme h.e.]

ikirer ikirer aylarığ **birkertmek**... “*ikişer ikişer ayları bir araya getirmek...*” (AY589/16-17)

birtür-: verdirmek.

[3] →[yahn hal]+[eksiz belirtme h.e.]+[yönelme h.e.]

[öz]ümke y(i)g(i)rmi [ulug yanga birtürsün tip... “*bana yirmi büyük fil verdirdin deyip...*” (AY603/14-15)

bitür-/bütür-: bitirmek, tamamlamak.

[2] →[yahn hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]

...köngüllerin **bütürteçi**... “*...gönüllerini tamamlayıp...*” (AY21/23)

edgü kılınçların aşgalı toyın kuvragning edgölüg iş ködüglerin **bütürgeli** ü(çün)... “ *iyi amellerini arttırmak, rahipler cemaatinin iyi işlerini bitirmek için...* ” (M52/29-31)

...kim yime adın kişining tapığın udugin alıp **iş bütürmeserler** bütmiş işig artatguçılar “...*başkalarının işini gücünü alıp, o işi bitirmeyip, bitmiş işi bozanlar*” (M83/18-21)

bedu-: sürmek.

[1] →[yalın hal]

...yüz bir türlü bodugin **bodumış** osuglug... “...*yüz bir çeşit renklerle boyanmış gibi...* ” (M28/15-16)

bodul-: bağlanmak, yapışıp kalmak.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

montağın ötrü sansarka yme ilinmez nırvanka yme bodulmaz “*bundan sonra acı çekilen dünyaya bağlanmaz, sonsuz kurtuluşa da yapışmaz*” (AY373/13-15)

azu yme tişi tnl(1)gka **bodulmak** yapşınmak uğurınta... “*veya dişi canlıya bağlanmak, yapışmak konusunda...*” (AY202/18-20)

bog-: yok olmak.

[1] →[yalın hal]

birök yene ol ol kılınçlarıg kılurtmadın ol tnl(1)glarınig bo bo nızvanıları bogup amrılıp buyan edgü alguluk erserler ...“*ve yine o hareketleri yaptırmadan o canlıların bu ihtirasları yok olup sevap alacaklarsa...*” (AY229/19-22)

bogur-: yok etmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

abıdarım ağılıkıg biligsiz biligiğ **bogur**gu uğurınta y(a)rılıkayuk ol “*Abidarma hazinesini biligsiz cahili ok etmek için açıklanmıştır*” (AY275/9-11)

...sansarka korkdaçı ürkdeçi korkmak ürkme köngüllerin **bogururlar** “...*sansaraya korkacak, ürkecek olan korkma, ürkme zihinlerini yok ederler*” (AY291/3-5)

kıltaçılar bar erser anantaraş ayıg kılınçıg burkanlarınig y(a)rılıgı yavalturur bogurur “*Anantaras günahlarını işleyenler varsa, Budaların buyruğu, kontrol altına alır, yok eder*” (AY507/6-9)

boguş: boğuşmak.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

bir ikintişke bıçuşurlar kesişürler tokışurlar sançışurlar yançışurlar öçeşürler **boguşurlar** örlüşürler “*Birbirleri ile vuruşurlar, kesişirler, dövüşürler, kapışurlar, (birbirlerine) kin beslerler, boğuşurlar, bir birlerini kızdırurlar*” (M81/59-62)

boşgun-²⁸: öğrenmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]

ötrü üzeliksiz üstünki yig köni tüz tuymak burkan kutı küsüşin **boşguntum** tutdum okıdum sözledim “*Sonra daha üstü bulunmayan, mükemmel, doğru, düzgün duyumsamak (isimli) Buda kutsallığı dileğini öğrendim, yerine getirdim, okudum, söyledim.*” (AY186/18-21)

anı için sizler kamağ tözünler bo tütrüm tering yörüglüg nom erdini içinteki birer padakın birer şlökin birer bölükün birer kesinin bir uçlug kop süzük kirtgünç köngülin okınglar sözlengler **boşgununglar** tutunglar sakıninglar bışrununglar “*Onun için sizler bütün soylular bu kesin derin yorumlu öğreti mücevheri içindeki birer şiiri, birer koşuğu, birer bölümü, birer kısmı, bir taraflı, bütünüyle temiz, inançlı gönülle koyunuz, söyleyiniz, öğreniniz, tutunuz, düşününüz, çalışınız*” (AY198/10-17)

yalanguklar kanı iligler begler barça bo nom erdinig **boşgunsunlar** tutsunlar ayasunlar ağırılasunlar ongarsunlar tapınsunlar udunsunlar ögsünler alkasunlar erti tip “*İnsan hükümdarlar beyler bütün bu öğreti mücevherini öğrensinler tutsunlar, saygı göstere sin anlasın, iyileştire sin, hizmet etsin, övsünler*” (AY339-440/21-4)

ötrü olar bo ajunta bo d(a)r(a)nı nomug **boşgunğalı tutğalı uyurlar** “*O vakit onlar bu dünyada bu dhāranīyi öğrenebilir, sahip olabilir.*” (AY356/11-12)

altı tü(rlüg) budıktaki **nom boşguntı** “*Altı çeşit budaktaki dini öğrendi.*” (M57/20-21)

...gang ögüz suvın singirürçe alku şastar bilge bilig simridi boşguntı “*...Ganj nehrinin suyunu yuttuğu gibi bütün şāstraları, hikmetleri öğrendi.*” (M8/21-23)

...sekiz bölük vaybaş şastırığ boşgunmış “*...sekiz kısımdan ibaret Vaibhāşika kitaplarını öğrenmiş*” (M95/14-15)

boşgur-: öğretmek, akıl vermek.

[3] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+[yönelme h.e.]

...ol ol nomlarıg ol ol tınl(ı)glarka körkitü **boşguru birip** edgüke mengike yaratmakları üze ötrü al altağ p(a)ramıtıg uz bütürürler “*...o öğretmenleri o canlılara gösterip öğreterek (onları) iyiliğe mutluluğa yönelttikleri için yöntem pāramitāsını ustaca elde ederler*” (AY263/9-13)

k(a)ltı bo montag teringde tering yinçgede yinçge tütrüm tering yörüglüg nomlarta adınlarıg yaratmak öğretmek boşgurmak biltürmek erür “*Şöyle (ki) böyle derinden derin, inceden ince derin açıklamalı öğretmenlerde başkalarını oluşturmak, öğretmek, bildirmektir.*” (AY298/3-7)

boşgut-: öğretmek.

²⁸ Erdem Uçar tarafından orjinal metinde yanlış yazılan veya naşir tarından yanlış okunan hapaklar içerisinde değerlendirilmiştir (2012a: 79).

[1] →[yalın hal]

tıtsı kuvrag yıgdımız ödsüz erksiz boşguttumuz “*Talebe ve cemaati topladık ve liyakatsiz olduğumuz hâlde ders verdik.*” (M69/9-10)

boşu-/boşo-: bağışlamak, affetmek, kurtarmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]

ötrü mini boşuyu idtı “*sonra beni kurtarıp gönderdi*” (AY16/12)

...irinç y(a)rlıg umugsuz inagsız tınl(1)glarıg boşumak kutgarmak buyan edgü kılınçka yitmez “*...zavallı, umutsuz, sığınaksız canlıları kurtarmak serbest duruma getirmiş olmak yetmez*” (AY180/7-9)

beş t(ä)nrıg boşugalı... “*beş tanrıyı bağışlamak için...*” (HU.II.A./46-47)

üç yegirminç ay t(ä)nrı künin sayu t(ä)nrıkä nomka arıg dendalar sayumuznı yazokumuznı boşuyu kolmak k(ä)rgäk ärti “*On üçüncü olarak her Ay Tanrı günü ile tanrıya, öğretiye temiz rahipler günahlarımızı affetmesi için istemek gerekti*” (HU II.A/299-303)

...vrhar sengrem irtin birtin boşusar... “*...manastırlar vergiyi bağışlasa...*” (M52/47-48)

bu emgekimizni boşuyu biring “*Bu eziyetimizi bağışlayın*” (M69/26-27)

...öngi üdrülmiş ünüş yolug bışurungalı öğretingeli ertingü ulug ögrünç sevinç köngül öritip t(e)ngrit(e)ngrisi burkan y(a)rlıgın töpülerinte tuta tegintiler “*...kurtaracak çıkış yolunu özümstedikleri için çok fazla sevinç ve mutluluk duyup tanrı tanrısı Budanın buyruğunu başlarında tutarak hürmet ettiler*” (AY371/13-17)

boşun-: bağışlanmak, affedilmek, özgür bırakılmak.

[2] →[yalın hal]+[bulunma-ayrılma h.e.]

...amtı t(ä)nrım yazokda boşunu ötünür biz m(a)nastar hirza “*...şimdi tanrım bütün günahlardan arınmayı dileriz*” (HU.II.A./99-101)

ymä ärkligin ärksiz(i)n ärinip ärmägürüp işkä küdöğkä tıltanıp yazokda boşungalı barmad(1)m(1)z ärsär, t(ä)nrım amtı yazokda boşunu ötünür biz manastar hirza “*yine bilerek ya da bilmeyerek erinip, işe güce dalarak günahattan arınmadıysak, tanrım şimdi günahlarımızdan arınmayı dileriz, Manastar Hirza*” (HU.II.A./303-309)

kop tsuyda yazukta boşunu ötünür biz kşanti bolzun “*Bütün günahlardan kurtulmayı diliyoruz, affedilsin*” (M73/19-20)

boşut-: boşaltmak, serbest bırakmak.

[2]+(1) →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+(ayrılma h.e.)

olarını barça birkerü b(e)k çug emgeklerintin boşutup “*onları tamamını hep birlikte zor sıkıntılarından serbest bırakıp...*” (AY117/20-22)

ançak(a)ya **boşutsun** ulug ilig beg busuşın “*ulu hükümdarın kaygısını azıcık boşaltsın*” (AY638/6-7)

boz-/buz-: bozmak, bozguna uğratmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

et’özün üç tilin dört köngülin üç on törlüg kılınç yolların **bozdum** artatdım erser...
“...vücutla, üç dille, dört gönülle, üç (kez) on ayrı davranış yollarını bozdum ise...” (AY134/18-21)

bozul-/buzul-: bozulmak, kötüleşmek.

[1] →[yalın hal]

anın bo nomlug et’öz artamadın **bozulmadın** tepremedin kamşamadın
“*Dolayısıyla bu öğretili vücut bozulmadan, hareket etmeden, titremeden...*”
(AY67/11-12)

tanjri tamgası **buzultı** ärsär “*tanrının damgası bozuldu ise...*” (HU.II.A./226-227)

bödi-: dans etmek.

[1] →[yalın hal]

...ked uz oynayu yırlayu **bödigeli** udukda “...ustaca oynayıp, şarkı söyleyip dans edebilse...” (AY34ğ/13-14)

böl-: bölmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

... birk(e)ye edgüsin **böle** alıp ol birk(e)ye edgününg tamızımça .. ülüşin tüketgeli bultukmaz “...sadece erdemini ayırarak alıp o bir tek erdemın damlacığı kadar kısmını tamamlamak mümkün olmaz” (AY351/2-4)

üç et’özüg **bölser** adırsar dört törlüg bolur “*üç vücudu bölüp ayırsa üç türlü olur*”
(AY63/11-12)

törtünç yiti künthe kop kamag yalanguklarıg üç öngi **böler** “*Dördüncü (olarak) yedi günde bütün insanları üç kısma ayırır*” (M46/16-18)

bölün-: bölünmek.

[1] →[yalın hal]

...kişili t(e)ngrili ajunıta togguluk iki y(i)g(i)rmi bölükün <bölünmiş> katı karı nomlarıg nomladaçı et’öz erser... “...insanlı tanrılı dünyada doğacak on iki bölümle bölünmüş zor öğretileri öğretecek varlık ise...” (AY41/17-20)

bört-/bürt-/bürit-: temas etmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]

bişinç **klyakasaprış** börtmeki öze asag tusu kılmak antag erti “*Beşincisi, sağlık veren, teması ile hizmet etmesi şöyle idi*” (M5/35-37)

...ögüz tüpin **börter** “...*nehrin dibine temas eder*” (M46/6)

btanati atlıg ağır iglig toynning iduk eligin **börte yarlık(ap)** “*Bhadanta adlı bir ağır hasta rahibin mukaddes eline haşmetle temas edip...*” (M5/37-39)

ilig öze yirig **börte (yarlık)** “*eli ile yere (haşmetle) temas eder.*” (M105/25)

tiz tilgenin **bürtdeçi** uzun körkle iliglig “*Diz kapağı ile temas eden uzun güzel elli...*” (AY349/2-3)

börtül-: temas edilmek.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

anta (ö)trü ol tamuluglar tükel (bil)ge maytrı burkannang (ya)ruk yal(t)rıkınga **börtü(lü)p...** “*Bundan dolayı bu cehennemlikler mükemmel hikmetli Maytrı Burkan'ın ışığına, parıltısına temas edip...*” (M76/14-18)

ol yarukka **börtülüp...** “*Bu ışığa temas edip...*” (M69/30)

börtür-: temas etmek.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

sizinge çkrlakşanın yarataglag adakıngızka **börtürüp** bu straystriş tengri yiri şudavas tengri yir(i)nteki tengrilerke suklangu... “*Sizin bir tekerlek alameti ile bezenmiş olan ayağınıza dokunup bu Trayastrimşah (adlı) tanrılar ülkesi Şuddhavasa (adlı) tanrılar ülkesindeki tanrılara imrenecek...*” (M89/37-41)

bös-: sürüklemek, dövmek.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

[bo] mening alımçılarımka **bösüp** erklig kan üskinte aydukda tegdükde neteg kılayın “*bu benim alacaklılarımı dövüp güçlü han karşısında sorgulandığımnda ne yapayım*” (AY10/16-18)

bul-: bulmak, elde etmek.

[2]+(1)→[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]+(bulunma h.e)

pañamabumı atl(ı)g bişinç orunta adruk adruk edgü edremlerig **itilmiş** atl(ı)g (19) d(a)r(a)nı nomug bulurlar “*Pangcamabhui adlı beşinci yerde ayrı ayrı iyilikler ve erdemleri süslemiş adlı dharani bulurlar*” (AY324/17-19)

daşamabumı atl(ı)g onunç orunta v(a)jır tagıg sıdaçı atl(ı)g d(a)r(a)nı nomug bulurlar “*Dasamabhumi adlı onuncu yerde vajra dağını fethedecek isimli öğretiyi bulurlar*” (AY325/4-6)

başdinkı orunug **unitmaksız** bulur “*Başdaki yeri unutmadan bulur*” (AY326/3-4)

ö(t)rü sudani bay er erdni sekiz (t)ümen tört miñ bayagutlar birle üç ay küni teñri teñrısı burkanag ayap ağırılayıp toyn bolup arhant kutın **bulurlar** “*Sonra zengin Sudhana-cevher seksen dört bin zengin ile üç ay Tanrlar Tanrısı Burkan'ı ağırılayıp, rahip olup veliliğe ulaşırlar.*” (M52/35-40)

bulayın ulug tuymak burkan kutın “*Büyük aydınlanma Buda saadetini bulayım*” (AY353/22)

...neçeke tegi tileser **neng** idi **bulga**[lı umaz] “*...ne kadar istese de asla bulamaz*” (AY34f/10)

bulga-: 1. öfklendirmek, birbirine düşürmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

...inçip bodıs(a)t(a)vlar bo montag yangın k(e)ntü et’özlerin isig özleri üzeki azlanmakın tutyaklanmakın özlerini örletdeçi **bulgadaçılarka**... “*şöyle ki Bodhisattvalar bu şekilde kendi vücutlarını (ve) özlerini arzulamayı ve bağlanmayı kendilerini öfkelendirecek ve bulandıracaklara...*” (AY226/5-9)

k(a)ltı bo köngül içinte ilkisizdin berüki töz lüp ornag tutmuş kamag biş ajun tınl(1)glarıg çaşurtaçı **bulgadaçı**... “*bu gönül içindeki evvelden beri dümdüz yerleşmiş olan bütün beş hayat şeklindeki canlılara iftira atacak (ve) (canlıları) karıştıracak...*” (AY243/19-22)

ögüg kangıg ölüerdeçi **bulgadaçılar** “*Anayı babayı öldürenler, birbirine düşürenler...*” (M81/44-45)

2. rahatsızlık vermek.

[2] →[yalın hal]+[bulunma h.e.]

yiil tözlüg ig et’özde kayu üdte **bulgayur** “*rüzgardan dolayı hastalık vücutta ne zaman rahatsızlık verir*” (AY588/18-19)

bulgan-: hiddetlenmek, öfkelenmek.

[2] →[yalın hal]+(yönelme h.e.)

...yene emgetdeçilerke kor kıtaçılarka **bulganmak** kakımakıg basmak **küçsiretmek** erür “*...yine ızdırap çekenlere, eziyet ettirenlere, zarar verenlere kızmayı engelleyip güsüzleştirmektir.*” (AY226/2-4)

içileri inisi yanturu kelmeyükke busanu **bulganu** köngülleri emgentiler yiringüyü... “*Kardeşleri geri gelmeyince gönülleri sıkışıp acı çekip üzüldüler*” (AY631/3-5)

ödsüz kolu(suz) (öv)kelemez **bulganmazlar** “*Vakitli vakitsiz öfkelenip, sinirlenmezler*” (M59/13-14)

bulganıp terkişlenip niridani braman inçe tip tidi “*Kızıp hiddetlenerek Nirdhane Brahman şöyle dedi*” (M11/14-15)

bulgaş²⁹: ortaya çıkmak, mevcut olmak, zuhur etmek.

[1] →[yalın hal]

²⁹ Erdem Uçar tarafından hapaks olarak değerlendirilmiştir (2012a: 83).

...hua çeçekler **bulgaşu**... “...türlü çiçekler ortaya çıkıp...” (AY618/20)

bultuk-: 1. bulunmak.

[2] →[yalın hal]+[bulunma h.e.]

yimiş üdte köngülte ögrünç sevinç **bultukmaz** “*Hasat zamanı gönülde sevinç bulunmaz*” (AY558/8-10)

sek(i)zinç kirtü tüpnüng tözinte ozguru kutgaru sözlegülük başlag sav **bultukmaz** “*Sekizinci gerçek temelinde esasında kurtarıp söylenecek başlangıç sözü bulunmaz.*” (34r/14-16)

bultukarmu munuñ köñülinte kögüzinte korkınç ayınçlıg **edgü töz yiltız** azu **bultukmazmu** “*Bulunur mu bunun kalbinde hürmetin, korkunun iyi cevheri veya bulunmaz mı?*” (M4/16-19)

bu yir suvda burkan kutınta yigrek adın ed tavar arıtı **bultukbaz** “*Bu dünyada Burkanlık’tan daha iyi başka bir şey yoktur*” (M100/5-7)

asag tusu kıltaçılar ara anada yigrek **bultukmaz** “*Hizmet edenler arasında anadan daha üstünü bulunmaz*” (M58/33-34)

emgek(lig) (b)usuşlug bolmang burkan (belgürmek) ırak ol tip tigülüg törü (bultu)kmaz “*Dertlenip tasalanmayın! Bir burkanın ortaya çıkması uzaktır diye söylenen yasa bulunmaz.*” (M16/11-14)

2. maruz kalmak.

[2]+(1)→[yalın hal]+[yönelme h.e.]+(bulunma h.e.)

ilte uluşda kişike aç kız emgek **bultukmaz** “*Ülkede insanlar açlığa maruz kalmaz*” (AY566/7-8)

bultur-: buldurmak.

[2]+(1)→[yalın hal]+[belirtme]+(yönelme h.e.)

inçkü nırvan [mengisin] **bulturur**... “*Huzur ve Nirvana mutluluğunu buldurur*” (AY646/22-23)

...ünmiş sogançığ körkle ıduk ün kopdın sıngar eşidteçilerig **bulturur** “*...seslenmiş, tatlı, güzel kutsal ses her taraftan işitecekleri buldurur*” (AY97/17-19)

altun önglög y(a)ruk yaltrıklıg kopda kötrülmüş nomlug çın erdinike arıg yig üstünki köni tüzünü tuymakıg **bulturtaçı** “*Altın renkli ışık parıltılı her şeyin üstündeki öğreti hükümdarına, temiz her şeyden üstün aydınlanmayı bulduracak*” (AY34/5-8)

burçintur-: incitmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

<bo> yine burkan pratyakabud arhant bo üç törlüg kutluglarka teggölük köni nomda yoridaçlarıg körüp sögüp sarsıp todap uçuzlap köngüllerin karınların irintürtüm **burçinturtum** örletdim emgetdim erser .. “*Yine Buda Pratyekabuddha (ve) Arhant, bu üç değişik, kutlu, mertebeye ulaşmak için doğru öğretiler davrananları görüp, sövüp sayıp, aşağılayıp, küçümseyip, kalplerini, gönüllerini kırıp incittim*” (AY136/6-12)

busu-/bosı-: sıkılmak.

[1] →[yalın hal]

ayığ kılınç emgekliler üzüksüz egire sıkıp **busuyur** “*kötü davranış ve sıkıntı ile devamlı sıkarak baskı yapıyor*” (AY367/18)

busurkan-/bosurkan-: endişelenmek.

[1] →[yalın hal]

et’özüm **busanur busurkanur** ootka örtenip köyer teg “*canım yanar ateşe düşüp yanar gibi*” (AY624/16)

buş-: kızmak, öfkelenmek.

[1] →[yalın hal]

tözünüme s(e)n neng **buşma buşrulma** “*Asilim! Sen sakın üzülme, sıkılma*” (AY622/17-18)

buşrul-: üzülmek, sıkıntı çekmek.

[1] →[yalın hal]

anı üçün t(e)ngirim birök bo çambudıvıp yırtınçüde kayu kayu il uluşdaki iligler kanlar aç kız ig kegen yağı yavlak adası üze basıtıp üküş emgenser **buşrulsar** sıkılsar tangılsarlar... “*Onun için tanrım, eğer bu Jambudvīpa dünyasında, herhangi bir ülkedeki hükümdarlar açlık, hastalık, düşman tehlikesi ile baskı görüp çok sıkıntı çekse ve sıkıştırılsa...*” (AY401/10-15)

tözünüme s(e)n neng buşma **buşrulma** “*Asilim! Sen sakın üzülme, sıkılma*” (AY622/17-18)

buşur-: öfkelenmek, kızdırmak.

[2]→[yalın hal]+[belirtme h.e]

...k(e)ntü köngülüg **buşurtaçı**... “*...kendi gönlünü kaygılandırarak...*” (AY243/22)

ikinti tnl(ı)glarıg örletgölük **buşurguluk** tıtaglarıg kılmamakka tayanıp ç(a)hşap(u)d p(a)ramıtıg netegin bütürürler “*ikincisi nedensiz ızdıraplara düşürecek sebepleri yapmamaya dayanarak siksapada paramitasını nasıl elde ederler?*” (AY220/13-16)

butarla-: bozmak, parçalamak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]

...yumgaklarıg buza butarlayu... “...yumakları bozarak, parçalayarak...” (M67/9)

anta yime tört sığardıñkı kuşlar keyikleri (buzu) butarlayu tumşukın “Orada yine dört taraftaki kuşlar, geyikler parçalayarak yırtarak gagaları ile...” (M85/2-4)

buz-/boz-: bozmak, kırmak, parçalamak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]

...yumgaklarıg buza butarlayu... “...yumakları bozarak, parçalayarak...” (M67/9)

vijir tumşuklug karga kuzgun karakuş teglügenler kelip buza butarlayu etimizni yinimizni üzüp iskep tañçu tañçu yiyürler “Elmas gagalı karga, kuzgun, karakuş ve akbabalar gelip taprip ederek etimizi, derimizi parçalayıp, parça parça yerler” (M78/20-24)

ilkideki çkrvt ilig kanlar turgurmış çşaptlıg tor neng buzma artatma “Vaktiyle düya hükümdarlarının kurduğu ahlak düzenini hiç bozma” (M47/5-7)

buzul-/bozul-: bozulmak.

[1] →[yalın hal]

ed tavar kentü artayur buzulur yok kurug emgek tözlüg adalıg turur “Mal mülk kendiliğinden bozulur, yok olur” (M1/2-4)

bügün-/böğün-: algılamak, düşünmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

...edning tavarning ürlüksüz tözlügin bügünüp... “...malın mülkün ebedi olmadığını algılayıp...” (AY683/19-20)

ertmeksiz ulug mengide odgurak uz ornatdaçı edgün barmış üze nomlatılmış bo nom iligin edgüti bügünüp... “Fani olmayan büyük saadete kesin ve mahirane bir şekilde yerleştirilen Burkan tarafından anlatılmış bı din kitaplarının şahını iyiye özümseyip...” (AY683/22-24)

neng kimke yme iringülük övkelegülük ermez tip monçulayu köni ongaru bügünüp ol ok emgeklerin süzük köngülin teginmek aşamak erür “Asla kimseye de kızmadan, öfkelenmeden böyle doğru bir şekilde düşünerek o ızdıraplarını temiz gönül ile kabul etmektir.” (AY228/14-18)

bügür-: püskürmek, su serpmek.

[3] →[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme]+[yönelme h.e.]

tapıgçı begler tavrata çından suvın sogıtıp bügürtiler saçdılar ilig begke katunka “Hizmetçiler çabucak sandal suyunu soğutarak hükümdara ve karısına serptiler” (AY639-640/22-2)

...sogık suv bügürtüm saçdım olarka “...onlara soğuk su serptim” (AY640/10-11)

ötrü ol üdün ol buryuklar başın tegreki begler inançlar **sogık suv bögürüp** yilpigü üze yilpiyü ilig begig katunug neçede kin timin ançakaya öglentürtiler “*Sonra o zaman o kumandanlar, çevresindeki vezirler, soğuk su serpip, yelpazeledikten sonra hükümdarını ve eşini ancak kendilerine getirdiler*” (AY625/17-22)

bük-: bükmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

monı monçulayu **türe** büke kılmış kuratmış kop törlüg tsuy irinçü ağır ayıg kılınçlarımın... “*Bunu bu şekilde dürüp bükerek, yapmış biriktirmiş olduğum çok sayıdaki suçlarımı...*” (AY137/3-4)

antada berü tujit tengri yirinteki yıl sanasar tükel dört ming yıl ertdi yalanguk sanınça **bükser** elig yiti kolti altı yüz tümen yıl ertmiş erür “*Bundan itibaren Tusita (adlı) tanrılar diyarından yıllar sayılsa tamamı dört bin yıl geçti, insanlar alemindeki hesaba göre elli yedi koti geçmiş olur*” (M103/7-12)

bükşil-: yarılmak.

[1] →[yalın hal]

...kim mening bo yürekim **yarılıp** bükşilip **barmadın**... “*...ki benim bu yüreğim yarılıp, parçalanıp gitmeden...*” (AY626/22-23)

büt-: 1. bitmek, yerine gelmek.

[1] →[yalın hal]

...ötrü küsemiş küsüşü barça kangay **bütgey** “*...böylece bütün arzuları gerçekleşecektir*” (AY488/9-10)

takı yme bo yagız yirke tayaklığın **bütgölük** neçe edler bar erserler “*Ayrıca bu dünyayla ilgili ne kadar iş varsa zarar görmeden tümüyle bitecek*” (AY529-530/23-2)

...odgurak **bütgey** bo işi “*...bütünüyle bitecek bu işi*” (AY486/19-20)

biş törlüg ı tarıg hua yavışgu tüş yimiş artayur kalır ançada tüşü temi **bütmedin** “*Beş türlü yemiş, çiçek ve meyve daha zamanı gelmeden bozulur kalır öylece*” (AY552b/17-20)

sengrem takı **bütmezken** ite başladukta ok altı kat tengri yirinte sizinge olurgulug teng(ri)d(em) ordular belgölüg boltı “*Manastır henüz bitmemişken, inşaata başladığı sırada altı katlı tanrılar yerinde sizin için oturacak ilahi saraylar ortaya çıktı*” (M52/19-22)

2. olgunlaşmak.

[1] →[yalın hal]

ı tarıg tüş yimiş **bütmegey** “*Tahıl, yemiş olgunlaşmayacak*” (AY435/2)

bütür-/bitür-: bitirmek, tamamlamak, gerçekleştirmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]

edgü kılınçların aşgalı toyın kuvragning edgülig iş ködüglerin **bütür**geli ü(çün)... “ *iyi amellerini arttırmak, rahipler cemaatinin iyi işlerini bitirmek için...* ” (M52/29-31)

...kim yime adın kişining tapıgın udugın alıp **iş bütür**meserler bütmiş işig artatguçılar “...*başkalarının işini gücünü alıp, o işi bitirmeyip, bitmiş işi bozanlar*” (M83/18-21)

çal-: yere vurmak, aşağı atmak.

[3] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+[yönelme h.e.]

anta ötrü bodıs(a)t(a)vning yaş süngükleri inaru berü anta monta saçılıp yatmışın körüp et’özlerin birkerü **yirke çalıp** ögsirep tınsırap... “*orada Bodhisattva’nın yaş kemiklerinin oraya buraya saçıldığını görüp kendilerini birden yere atıp kendilerinden geçip...*” (AY625/9-13)

ilig begning katunı tolp et’özün kötürüp **yirke çaltı** “*hükümdarın karısı bütün vücudunu kaldırıp yere attı*” (AY634/13-14)

çaşur-: ihbar etmek, gammazlamak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

k(a)ltı bo köngül içinte ilkisizdin berüki töz lüp ornag tutmuş kamag biş ajun tınl(1)glarıg **çaşur**taçı bulgadaçı... “*bu gönül içindeki evvelden beri dümdüz yerleşmiş olan bütün beş hayat şeklindeki canlılara iftira atacaktır (ve) (canlıları) karıştıracaktır...*” (AY243/19-22)

çavık-: ünlü olmak.

[2] →[yalın hal]+[bulunma h.e.]

yirtinçüde yadılmış **çavık**muş ulug atıngız ol “*yeryüzünde yayılmış, ünlenmiş yüce adınız*” (AY481/21-22).

çilte-: saygı göstermek, hürmet etmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

yirtinçüg asıgıg tilemedin at küü bulunç alınc özin ök kelip kamag**ka ayaguluk çilte**gülik **bolgaylar** “*dünyayı, faydayı dilemeden, şan-şöhret, kâr-kazanç kendiliğinden gelip, herkes katında saygı göreceklerti*” (AY195/19-22)

çimşileş-: sızlamak.

[1] →[yalın hal]

çimşileşür et’özüm tüzü yingne sançmış teg “*Vücudum tamamen sızlar iğne batmış gibi*” (AY633/11-12)

çoğlan-: parlamak, alevlenmek.

[1] →[yalın hal]

erdinilig bo sudurnung çoğlug küçinte erklig kangısı kannıng atı **çoğlansun** “*bu sutra cevherinin parlak gücü sayesinde güçlü hükümdar K’ang-hi’nin adı parlarsın*” (AY685/10-11)

çol-: (su) çekilmek.

[1] →[yalın hal]

ançaginça ol köl suvı kün çoğı üze **çolup** sugulup azk(a)ya kalmış erti “*Bu esnada o göl suyu ile kuruyup azıcık kalmış idi*” (AY601/810)

çom-: batmak, batırmak.

[2] →[yalın hal]+[bulunma h.e.]

ol yangılmış yangluk sakınçları küçinte bo uzun sansar içinte **çoma** bata tegzinürler “*O yanılta yanlı düşünceleri yüzünden bu uzun samsara içinde bata çıka dolaşırlar*” (AY387/10-12)

çök-: 1. çökmek, bulunduğu seviyeden aşağı inmek.

[1]+(1) →[yalın hal]+(bulunma h.e.)

üçünç yene yme yir yağı kodı **çöker** kamagda “*Üçüncüsü de yer yağının tamamıyla aşağı çökmesidir*” (AY556/20-22)

2. çökmek, dinçliğini yitirmek.

[1] →[yalın hal]

birök bodıs(a)t(a)vlar yalanguz dyanıg ok bışrunup inçip bilge biligig bışrunmasar ötrü köngülleri **çöker** batar erinçeng ermegü bolur “*Eğer bodhisattvalar sadece dhyānayı öğrenip bilgiyi öğrenmese sonra gönülleri, zihinleri çöker, batar; üşengeç, tembel olur*” (AY290/9-12)

üstünki kamag t(e)ngriler ötrü körüp bolarnı busanurlar yme **çökerler** “*O gökyüzündeki tanrılar bunları görüp üzülürler*” (AY553/4-6)

çökit-: çöktürmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

...inçip ol tözünler oğlı tözünler kızı tünle küntüz altı üdte birtin sıngar ong ’engninlerindeki tonların açınıp ong tizlerin **çökitip** ayaların kavşurup... “*...hiç olmazsa, o soylular oğlu, soylular kızı, gece ve gündüz, altı zamanda sağ taraftan, sağ omuzlarındaki giysilerini, açıp, sağ dizlerini çökertip, ayalarını kavuşturup...*” (AY150/17-21)

çözül-: çözülmek.

[1] →[yalın hal]

uçar yultuz üstürti üzüksüz tüşer **çözülüp** “*gökyüzünde uçan yıldızlar sürekli çözülüp düşerler*” (AY554/20-21)

eded-: (bitkiler için) büyümek, gelişmek.

[1] →[yalın hal]

ötrü ol yir orun **ededip** itilip mengi ögrünçü üküş telim bolgay tip ötünti “*sonra bu yeryüzü daha da güzelleşip, mamur olup çokça huzurlu olacak*” (AY533/4-7)

edik-: başarmak, elde etmek.

[1] →[yalın hal]

idikmişke yavızlar ayagsız bolmışka [edgü]ler montada adın üç [tör]lüg ada tudalar [b(e)]gürer “*kötülerin artması, iyilerin değersiz olması ile bundan başka üç tehlike daha belirir*” (AY 556-557/22-3)

edker-: dikkate almak.

[1] →[yalın hal]

birök yene t(e)ngirim kayu iligler kanlarınğ ilinte uluşınta bo nom erdini bar erip kirtgünmeser **edkermeser** eşidmeser tınglamasar ayamasar ağırlamasar “*tanrım bazı hükümdarların ülkesinde bu öğreti mücevherinin olduğuna inanmazsa, dinlemesze, saygı göstermezse...*” (AY432/19-20)

edle-: uygun hale getirmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

yene il içinteki kişiler kılıp ayıg kılınçıg il kan sımtap boş itip uu körüp **edlemeser** tıdmasar... “*yine ülkedeki insanlar kötü işler yaptığında hükümdarlar engelleyip boş çıkarmazsa ihmal edip engellemezse...*” (AY552/13-17)

eg-: eğmek.

[3] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+[yönelme h.e.]

edgü ögli y(a)rlıkançuçı köngülin bısızın bıçgusuzın bodunun karasın üç erdinike **eggey** inanturgay “*İyi düşünceli, bağışlayıcı gönlüyle zor kullanmadan halkı üç öğretiye inandıracak.*” (AY90/18-22)

egir-: 1. eğirmek.

[2] →[yalın hal]+[eksiz belirtme h.e.]

kuñuylar etüzin belgürtip iduk elgin igig tutup **yip egire yarlıkadı** “*Kraliçe vücudunu ortaya çıkarıp, kutlu elleri ile iği tutup haşmetle ip eğirdi.*” (M106/20-22)

2. (sıkıntı vb.) sarmak.

[1] →[yalın hal]

ayıg kılınç emgekligler üzüksüz **egire** sıkıp busuyur “*Kötü davranış (ve) sıkıntı devamlı (varlıklara) sıkarak baskı yapıyor.*” (AY367/17-1)

egirt-: sardırmak.

[3] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+[yönelme h.e.]

ülgüsüz kolusuz busuş kadgular**ka egirtip** ertingü emgenürler erser “*kısmetsiz vakitsiz kederlere sardırıp, çok acı çekerlerse...*” (AY117/16-18)

toruk küçsüz aç barsıg aç emge**ke egirtip** “... *zayıf, güçsüz, aç parısı açlık eziyetine sardırıp...*” (AY6192-3)

egsü-: azalmak.

[1] →[yahn hal]

k(a)ltı bo biş çöpdik yavlak üdteki kutı buyanı azumış **egsü**miş sansız sakışsız tınl(1)g oğlanları... “*Şöyle ki, bu beş bulanıklık kötü zamandaki sevabı azalmış, sayısız canlıları...*” (AY379-380/22-1)

egsüt-: eksiltmek, azaltmak.

[2] →[yahn hal]+[belirtme h.e.]

...bo on ç(a)hşap(a)t(1)g sıd(1)m(1)z ärsär näçä **ägsüt**<t>ümüz kargät<t>imiz ärsär... “...*bu on emri yerine getirmedi isek, ne kadar eksik kusurlu yaptysak...*” (HU.II.A./239-241)

ele-: sakin olmak.

[1] →[yahn hal]

’elengler yirtinçü küzetdeçilere “*Ey dünyayı koruyacak olanlar sakin olun!*” (AY417/12)

em-: emmek.

[2] →[yahn hal]+[belirtme h.e.]

alkunung sütün **emdim** “*Hepsinin sütünü emdim*” (M33/52-53)

emgen³⁰-: 1. acı çekmek.

[1] →[yahn hal]

kamag emge**ke** [ka]vşatıp sıkılır **emgenür** öz et’özi “*Bütün sıkıntıya kapılıp kendi bedeni sıkılır acı çeker*” (AY559/5-7)

anı üçün t(e)ngirim birök bo çambudıvıp yirtinçüde kayu kayu il uluşdaki iligler kanlar aç kız ig kegen yağı yavlak adası üze basıtıp üküş **emgenser** buşrulsar sıkılsar tangılsarlar... “*Onun için tanrım, eğer bu Jambudvīpa dünyasında, herhangi bir ülkedeki hükümdarlar açlık, hastalık, düşman tehlikesi ile baskı görüp çok sıkıntı çekse ve sıkıştırılsa...*” (AY401/10-15)

oğlanına yıçanu busuşlug okın ursukup birtinip yüreki **emgenti** “*Oğlundan şüphelenerek kederli okuyla vurulup yüreği parçalandı*” (AY632-633/22-1)

³⁰ *emgen*- “acı çekmek” (Erdal, 1991: 597) fiilindeki (X)n- eki file dönüşlülük ya da edilgenlik ifadesi kazandırmamıştır.

ayıg ırak yolt(a) **emgenü** kelmiş men “*kötü, uzak bir yoldan ızdırıp çekerek geldim*” (M11/1-3)

2. katlanmak.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

ili kanı begleri açığ tarka **emgek emgenür** “*Ülkenin ileri gelenleri büyük acı ve ızdıraplara katlanır*” (AY554/11-13)

emget-: acı çektirmek, eziyet etmek.

[2] +(1)→[yalın hal]+[belirtme h.e.]+(yönelme h.e.)

...köngüllerin karınların irintürtüm burçinturtum örletdim emgetdim erser... “*...kalplerini, gönüllerini kırıp incittim, rahatsız edip üzdüm ise...*” (AY136/10-12)

amtı takı sini örletgeli **emgetgeli** kelmez biz “*Şimdi de seni sinirlendirmek sana acı çektirmek için gelmeyiz*” (AY20/10-12)

...<bo> yine burkan pratyıkabud arhant bo üç törlüg kutluglarka teggülük köni nomda yoridaçılarıg körüp sögüp sarsıp todap uçuzlap köngüllerin karınların irintürtüm burçinturtum örletdim **emgetdim** erser... “*...yine Buda, Pratyekabuddha (ve) Arhant bu üç değişik, kutlu mertebeye ulaşmak için doğru öğretide davrananları görüp, sövüp sayıp, aşağılayıp, küçümseyip, kalplerini, gönüllerini kırıp incittim, rahatsız edip üzdü ise...*” (AY136/6-12)

inçip altı yol içinteki ög kang ka kadaş bolmış tnl(1)glarıg örletdim **emgetdim** isig özlerintin öngi adırtım erser... “*sonra altı yol içindeki ana-baba, hısım-akraba olmuş canlıları kızdırdım,acı çektirdim, hatta kendilerinden ayırdım ise...*” (AY135/17-18)

...ämgätir biz beş t(ä)rıri y(a)rukın kuruğ öl yerig beş türlüg tnl(1)g(1)g türlüg otuğ ıgaçıg “*...beş tanrı aydınlığını, kuru ve ıslak yeri, beş türlü canlıyo, beş türlü bitkiyi, ağacı incitiriz...*” (HU.II.A./353-356)

beş y(e)girminç kün sayu năçä y(a)vlak sakınç sakınur biz năçä sözleşmesig irinçülüg söz sözlâyür biz, năçä işlămäsıg iş işlâyür biz anıg kılınçka irinçükä k(ä)ntü özümüzni **emgätir** biz “*on beşinci olarak her gün ne kadar kötü şeyler düşündüysek ne kadar söylenmeyecek kötü söz söyledi isek, ne kadar yapılmayacak iş yaptı isek biz kötü davranışlara kendi özümüzü acıya maruz bırakırız*” (HU.II.A./331-337)

kop kamag tnlıglarıg **emgetmeksiz** sakınç sak(ın)guçı bolurlar “*Bütün yaratıklara acı vermemeyi düşünürler.*” (M59/14-16)

emiş-: emmek.

[1] →[yalın hal]

ig agrıgka tuş bolup et'öz ölüp kamılsar ulug kiçig agrıgsız artuk bolup tevşilür yiring bolup **emişip** kurt kongguzlar korayur “*hasta olan beden ölüp çökse, büyük*

küçük abdest çoğalıp ufalanır, irin olup emip, kurtçuklar soldurur” (AY366/13-17)

emiz-: emzirmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

sütün **emizip** igidti beltürtdi “Sütünü emzirip yetiştirdi” (M21/25)

emle-: tedavi etmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

montag bilge bilig üze igliglerig **emlep** öngedtürgeli ugulukın tenglenip... “...böyle bilge hikmeti ile hastaları tedavi edip iyileştirebilmeye hazır hale gelip...” (AY597/2-4)

ol bayagut oğlu urı kaçan dıvaındıraprabı atl(ı)g ilig begning ilinteki bodunun karasın **emlep** öngedtiler bııkdılar “O bey oğlu, evlat, Dıvaındıraprabı adlı hükümdar beyin ülkesindeki halkı tedavi edip kurtardılar” (AY598/14-17)

y(a)ruk yaşuk toopulu ötrü **uyur emlegeli** igin kemlerin tınl(ı)larının “...ışık nüfuz ederek bu sayede canlıların hastalığını tedavi edebilir” (AY593/13-14)

anta kin balık uluş sayu keze yorıp tınl(ı)gların iglerin agrıgların otayın **emleyin** “Ondan sonra her bir şehri gezip insanların hastalıklarını tedavi edeyim.” (AY587/8-10)

yingne ıdmak baş yarmak et’özüg **emlemek**... “...iğne yapmak, yara açmak, vücudu tedavi etmek...” (AY593/15-16)

ig agrıglık kişig satagsız tersiz içgü ot öntürüp **emleser** otasar... “hastalıklı dertli bir kimseyi, ücretsiz ve bedava ilaç vererek tedavi etse ve iyileştirse...” (M51/5-7)

emlet-: iyileştirmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

yumgı ol bayagut oğlu tapa barıp k(e)ntü k(e)ntü iglerin agrıgların **emletgeli** öngedtürgeli ötüntiler “hep birlikte o zengin oğluna gidip kendi hastalıklarını iyileştirmesi için rica ettiler” (AY597/19-22)

eñit-: 1. eğmek, eğdirmek.

[3] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+[yönelme h.e.]

burkanlarka ol atı kötrülmüşlerke et’özüm üze tilim üze köngülüm üze kop ugurın töpümin ’engitip... “Budalara, o adı yücelere benliğim ile dilim ile gönüm ile daima başımı eğip...” (AY132b/20-22)

ayaların kavşurup **engite** etüzin brhmavati katunka yükünü inçe tip tiyürler “Ellerini kavuşturup, vücutlarını eğip Brahmavati hanıma secde ederek şöyle dediler” (M90/8-11)

tengri yirinteki tengriler tengri katunları tözün maytrı bodisvtag körüp alku **engite** etüzin ayaların kavşurup yakın kelip (inçe) (tip) tidiler “*Tanrılar yerindeki tanruların hanımları asil Maytrı Bodhisattva’yı görüp, hepsi vücutlarını eğip, ellerini kavuşturup yaklaşarak şöyle dediler*” (M17/1-5)

kama**gka** bir yanglıg **ayaguluk ’engitgülük bolur** “*herkese aynı şekilde saygı gösterir*” (AY419/14-15)

2. eğilmek.

[2] →[yalın hal]+[bulunma h.e.]

yir suvdakı tınlıglar ezrua tengri teg bilge biliglig bolsarlar alku olar munung adakınta **engitgeli** yüküngeli tegim erürler “*Dünyadaki canlılar tanrı Ezrua gibi hikmetli olsalar, bunların hepsi bunların ayaklarına kapanmaya (ve önünde) secde etmeye layık olurlar*” (M38/33-38)

eñitdür-: eğmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

kaçan t(e)ngri t(e)ngri burkan üskinte tegdüklerinte töpülerin **’engitdürüp...** “*tanrılar tanrısı Buda’nın huzuruna vardıklarında başlarını eğip...*” (AY131/12-14)

enükle-: yavrulamak.

[1] →[yalın hal]

ay irinç tişi bars enüklegele yiti kün bolmuş “*ey zavallı dişi kaplan yavrulayalı yedi gün olmuş*” (AY321/2-3)

erigle-: nasihat, öğüt vermek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

...ötlep **eriglep** olarnı küzeteyin özlerin “*...onlara nasihat vererek onları koruyayım*” (AY641/12-13)

ilning uluşnung törüsin ötlep **eriglep** yoritur “*ülkesinin, halkının töresini nasihat vererek yürütür*” (AY565/57)

ötrü balık uluş sayu barıp tüg tümen igliglerke tegip edgü yağlıg yumşak savın ötlep **eriglep** “*şehir şehir, millet millet dolaşıp, birçok hastaya ulaşp, yi, tatlı yumuşak sözle konuşup...*” (AY597/4-7)

...suv uluş balıklar**ıg** nomça tö(rüçe) ötleüyü **erigleyü** tutgil “*...şehirlere daima dine göre nasihat et*” (M47/4-5)

erin-: erinmek, üşenmek

[1] →[yalın hal]

erinmedin barsunlar açığ emgek timedin “*üşenmeden gitsinler, acı sıkıntı demeden*” (AY584/17-19)

ymä ärkligin ärksiz(i)n **ärinip** ärmägürüp işkä küdöğkä tıtanıp yazokda boşungalı barmad(ı)m(ı)z ärsär, t(ä)ñrim amtı yazokda boşunu ötünür biz manastar hirza “*yine bilerek ya da bilmeyerek erinip, işe güce dalarak günahtan arınmadıysak, tanrım şimdi günahlarımızdan arınmayı dileriz, Manastar Hirza*” (HU II.A/303-309)

erkeçlen-: dalgalanmak.

[1] →[yalın hal]

ögüzler köller **erkeçlenip** yaykalıp tetrü ongaru savrılı “*nehirler göller sallanıp aksi yöne savruldu*” (AY630/17-18)

erksin-: 1. güçlenmek.

[1] →[yalın hal]

erksinteçi öz erkçe <öz> tapça alku kamag t(e)ngriler birkerü “*Bütün tanrılar hep birlikte kendi iktidarlari doğrultusunda güçlenirler*” (AY550/10-12)

alku ugurun igid nomda togmışı yme b(e)lgülüg k(a)ltı yantır itig teg kılınç iy(i)n **erksinür** “*her bakımdan, aldaticı dharmada ortaya çıkışı da bellidir, sanki yantra aracı gibi hareket doğrultusunda kuvvetlenmesi gibi.*” (AY365/12-14)

2. gasp etmek; kendine mal etmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

kuvraglıg evlerig yalinguz angantımız **erksintimiz** adnaguka birdimiz “*Cemaate ait olan evleri tek başına gaspedip kendimize mal ettik, başkasına verdik.*” (M69/3-4)

ulatı idişin tavarın yalinguz **erksinip** mening ol işletdim “*...ve diğer malları gasp edip benimdir (diye) işlettim.*” (M73/24-26)

özümüz yalinguz inlep erksintimiz yidimiz yungladımız “*Kendimiz yalnız gasp ettik, yedik, kullandık*” (M73/43-44)

ermegür-: tembellik etmek.

[1] →[yalın hal]

ymä korkmatın **ärmägürüp** ädgüti tüketi alkanmad(ı)m(ı)z ärsär “*yine korkmadan, üşenip gereğince dua etmedi isek...*” (HU.II.A./249-251)

ert-: 1. (zaman) geçmek.

[1] →[yalın hal]

ol aç bars yme enüklep yiti kün **ertmiş** erti “*o aç kaplan yavrulayalı yedi gün geçmişti*” (AY609/17-18)

ol ança yıl **ertginçe** birk(e)ye yme törüsüz törü kiltukumın ömez m(e)n “*bu kadar zaman geçinceye kadar bir kerecik bile öğretinin dışında hareket ettiğimi hatırlamıyorum*” (AY547/44-47)

ne için tip tiser yüz (yıl) yaşadım tünüg adıra sanasar tört tümen üç ming iki yüz tünler **ertdi** “*Neden yüz yıl yaşadım deseler, geceleri dikkatle sayılacak olsa kırk üç bin iki yüz gece geçti.*” (M9/5-8)

2. aşmak, geçmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]

...bodıs(a)t(a)vlar bo köngül küçi üze sansarlıg öng kürtüküg **ertip** burkan kutılıg oturugka teggüleri için “*Bodhisattvalar bu gönül sayesinde samsaralı çöl ve karı aşip Buddha saadetli tahta ulaşmaları için...*” (AY211/20-23)

.. kim (4) ol bo orunta bodıs(a)t(a)vlar **ç(a)hşap(u)d ertgülük** yinçge uvşak kkirilig mün kadaglarıg barçanı kiterürler “*...ki bu yerde Boshattvalar siksapada(yı) geçecek ince ufak kirli kusurların hepsini giderirler.*” (AY316/3-6)

2. (bir yerden) geçmek.

[2] →[yalın hal]+[ayrılma h.e./bulunma-ayrılma]

örüg amil itigsiz erksinmekke tükellig inçkü mengilig üç üdlerte ertmiş “*sakin, durgun, eylemsiz, egemenliğe bütünüyle sahip sevinçli ve mutlu üç zamanlardan geçmiş olup*” (AY166/7-10)

inçip m(e)n kavşıkıya ol üdtin berü burkan kutın bulgıncaka tegi tört törlüg yavlak yollartın **ertip** ozup iki ajunlarta togdum “*İşte ben ey Kausika, o zamandan bu yana Buda kutsallığını buluncaya kadar dört tür kötü yollardan geçip kurtulup, iki varlık şeklinde doğdum*” (AY187/13-16)

kin keligme üdlerte katıglanmaklıg küçüng üze asankılar içinteki alp kılguluk işlerig tüzü tükkel kılıp iki törlüg yiviglerin egsüksüz yivetip kamag tözünler kezigintin **ertip** üç uguş yirtinçüdin ünüp alkuda başdınkı yig bolup... “*gelecek zamanlarda gayretinle, gücünle Asamkhyeya içindeki zor işleri bütünüyle yapıp iki tür donanımla eksiksiz donatıp bütün azizler sırasından geçip üç yeryüzünden çıkıp herkesten üstün olup...*” (AY429/2-10)

3. işlemek.

[2] →[yalın hal]+[eksiz belirtme h.e.]

türlüg krmapat ertip tamuda t(ogmadu)k erserler “*Türlü Karmapatha işleyip cehennemde doğmadık ise...*” (M79/23-24)

ertdür-: geçirtmek, tamamlamak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

ne ada erti atayım körklek(e)ye ögüküm ölmek emgek neçökin öngre kelip **ertdürti**... “*Ne zor idi yavrucuğum, güzel canım, ölmek eziyeti nasıl bu kadar erken gelip (seni) yakaladı*” (AY626/3-5)

kaçan tapıg udug kılguluk törüsün **ertdürtükde** ötrü astup içinte beklediler “*ne zaman ki uğurlama törenini tamamladıktan sonra(onu) stupa içinde sakladılar*” (AY627/20-21)

monçulayu sakınıp içileri birle sözleşgölük kizigin tizigin **ertdürüp** ol bars üze öngin öngin y(a)rlıkançuçı köngül turgurup irinçkediler tsuyurkadılar “*bu şekilde düşünüp ağabeyleri ile konuşacaklarını tamamladıktan sonra o kaplana merhametli gönül besleyip acıdılar*” (AY612/9-12)

ertür-(I): (zaman) geçirmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]

ötrü üdüg kolug kütmedin üdüg kolug boş **ertürmedin** “*...sonra zamanı beklemeden, zamanı boş geçirmeden...*” (AY40/4-6)

yüz kalplarığ **ertürüp**... “*yüz çağları geçirip...*” (AY152/18)

neçe bu altı kat tengri yirinte erigme tengrilertengri katunları tünin künin tengri mengisine esürüp yoksuz **öd ertürürler** erser... “*Bu altı katlı tanrılar diyarında bulunan tanrılar ve tanrı hanımları gece gündüz tanrı sevincine sarhoş olup boşuna vakit geçiriyorlarsa...*” (M103/26-30)

ertür-(II): erdirmek, ulaştırmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]

bo tıltagın bodıs(a)t(a)vlar üç asankılarıg **ertürüp**... “*Bu sebeple Bodhisattvalar üç asamkhyeyaları ulaştırıp...*” (AY279/212-22)

kaçan anta tegip ilinçü mengi işin **ertürtükde** ötrü ol üç tigitler hua çeçek tüşyimiş idigeli ataları ilig begke ötünüp ayıtıp kaltılar “*Oraya ulaşıp eğlenip neşelendikten sonra üç prens çiçek, meyve (ve) yeiş toplamak için babaları hükümdara sorup (orada) kaldılar*” (AY608/8-12)

...kim tengri tengrisi burkan burkan kutın bulu yarlıkap bir prnadaşunu oluru yarlıkap yiti yiti kün dyanlag **mengi** teginü **ertürü yarlık(a)**dı “*...çünkü Tanrılar Tanrısı Burkan Burkanlığa haşmetle ulaşıp bir Prnadasunuyu haşmetle yapıp, yedi defa yedi gün istiğrak zevkini haşmetle tattı, kabullendi*” (M7/17-22)

yoksuz savlar sözlep **ertürdümüz** “*Boş laflar sarf edip iş işledik*” (M65/10-11)

esil-/isil-(I): 1. azalmak.

[1] →[yalın hal]

ayıg arkalıg nomlarınıg küçleri özin **esilip**... “*...kötü öğretilerin güçleri kendiliğinden azalıp...*” (AY678/11-12)

neçe tenglig bar erser yimiş söğüt olarta öngresinte tatıglıg tüş yimişler birteçi bo tıltagdın **isiler** “*Oralarda öncesinde ne kadar lezzetli meyveler, meyve ağaçları varsa (bunlar) bu nedenle azalır*” (AY557/13-17)

kutları buyanları **isi(lip)**... “*...mutlulukları sevapları azalıp...*” (M109/10)

2. solmak.

[1] →[yalın hal]

tınl(1)gların ınğ yalınlığ öngi kırtışı **isilür** “*Canlıların parlak benizleri solar*” (AY558/12-14)

esil-/isil-(II): ezilmek.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

ed tavarka **esilge[li bolmas]**unlar “*Eşyaya ezilecek olmasınlar*” (AY120/10-11)

esirke-: esirgemek.

[2]+(1) →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+(bulunma h.e.)

et’özümüzni **esirkemedin** ağır ayag köngülin küyü küzetü tutup... “*...bedenimizi esirgemedен saygı dolı gönül ile gözetip...*” (AY663/15-16)

inçip katıglanmak p(a)ramıt içinte et’özüg isig özüg **esirkemedin** erinüksüzün katıglanmış buyanta bo buyan edgü kılınç utar yigedür “*Böylece çaba gösterme pāramitāsı içinde bedeni, canı esirgemedен erinmeden çaba gösterdiği sevapta bu sevap daha iyi hale gelir*” (AY396/8-11)

esür-: sarhoş olmak.

[1] →[yalın hal]+(yönelme h.e.)

k(a)ltı birök neçede singekkeye bor bengi içip **esürüp**... “*şöyle ki o zaman şarap içip sarhoş olup...*” (AY34ğ/4-6)

neçe bu altı kat tengri yirinte erigme tengrilertengri katunları tünin künin tengri mengisine **esürüp** yoksuz öd ertürürler erser... “*Bu altı katlı tanrılar diyarında bulunan tanrılar ve tanrı hanımları gece gündüz tanrı sevincine sarhoş olup boşuna vakit geçiriyorlarsa...*” (M103/26-30)

eşid-: 1. işitmek.

[2] +(1)→[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]+(bulunma h.e.)

bo nom erdinig **eşidteçi tutdaçı** “*bu öğreti mücevherini iştiecek tutacak*” (AY196/13)

...kim ol bo orunta bodıs(a)t(a)vlar eşidip tutdaçı edremleri üze d(a)r(a)nı tigma nomlarıg tüz tüp şadkı (?) kılıp sansız sakışsız dyanlıg bilge biliglig y(a)ruklarıg anta ornatıp utunçsuz teprençsiz bolurlar “*...ki bu yerde Bodhisattvalar işitip dinledikleri erdemler ile dharani denilen öğretileri dümdüz edip sayısız dhyanalı bilgi ışıklarını orada yerleştirip hareketsiz, sabit olurlar.*” (AY316/10-16).

kim m(e)n bo şlök [no]mlarıg tülümde **eşidip**... “*ki ben bu öğretileri rüyamda işitip...*” (AY125/12-13)

todunçsuz uvutsuz suk yäk üçün, sakınçın sözün kılınçın ymä közin körüp kulkakın **äşidip** tilin sözlöp “*utanmaz, ahlaksız, şeytani hırslar için düşüncelerimiz, sözlerimiz ve amellerimizle ve (şeytanın) gözü ile görüp, kulağı ile işitip, dili ile söyleyerek...*” (HU.II.A/348-351)

anı eşidip virutak ilig beg çantallar(ka) yarlıg yarlıkadı “*onu işitince hükümdar Virudhaka cellatlara emretti...*” (M5/7-9)

bu savag eşidip bayagut kunçuy inçe tip tidi “*bu sözü işitip zengin bir kadın şöyle dedi...*” (M25/8-9)

anı işidip badarı braman küler yüzün kutgurur kaşın tengridem urungu tapa **körü** mungadu adını inçe tip tidi “*Bunu işitince Badhari brahman güler yüzle saadetler bahşeden kaşı ile ilahi kumandana doğru baktı, hayret edip şöyle dedi....*” (M13/3-7)

bir kata **nom işidip** alku nızvanalarig arıtıp... “*bir defa vaaz dinleyip bütün ihtirasları temizledi*” (M56/13-14)

2. haber almak.

[2]+(1)→[yalın hal]+[belirtme h.e.]+(ayrılma h.e.)

...t(e)ngrim siznidin eşidti[m] “*...tanrım sizden işittim*” (AY670/12)

bo nom erdinig eşidgeli bolup ötrü nomdaki y(a)rılıgça bilge bilig içinte bışrunurlar öğretinürler “*bu öğreti cevherini işitmek için o öğretideki kanuna göre bilgiyi öğrenirler*” (AY251/5-8)

anta ötrü t(e)ngri kanı hormuzta t(e)ngri tükkel bilge t(e)ngri t(e)ngri burkantın bo nomlug y(a)rılıg eşidü teginip yene t(e)ngri t(e)ngri burkanka inçe tip ötünti “*ondan sonra tanrılar hanı İndra tanrı, eksiksiz, bilge, tanrılar tanrısı Buda’dan bu öğreti buyruğunu saygıyla dinleyerek yine tanrılar tanrısı budaya saygıyla şöyle dedi*” (AY157/14-19)

ötrü t(e)ngri t(e)ngri burkan kamag t(e)ngri lerning bo ötüglerin eşidü y(a)rılık ol kamag t(e)ngri kuvragına inçe tip y(a)rılıkadı “*sonra tanrılar tarısı Buda bütün tanrıların bu sözlerini işitip o bütün tanrılar topluluğuna şöyle diyerek buyurdu*” (AY194/1-4)

eşidigse-: duymak istemek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

burkanlar y(a)rılıkamış tering nomlarıg irmedin uzatı eşidigsemek yme kayu erür tip tiser... “*Budaların hükmettiği derin öğretileri, olmadan daima işitmek istemek yine hangisidir? diye sorsa*” (AY250/10-12)

eşidil-: duyulmak.

[1]+(1)→[yalın hal]+(ayrılma h.e.)+(bulunma h.e.)

biş törlüg tüzülmüş yinçe oyunlar üni eşidilti “*beş türlü düzgün, narin dansların sesi işitilsin*” (AY381/6-7)

t(e)ngrim altun [önglüg] [küvrüg]din bo montag sav [söz]ler eşidilür “*Tanrım altun renkli davuldan böyle sözler işitilir*” (AY125/10-12)

ol tülinte altun küvrüg ünintin eşidilmiş neçe şlok takşutlar erser “*O düşünde altın davulun sesinden işitilmiş nice mısralar olsa...*” (AY93-94/21-1)

tengridem kövrüg ünleri iştilür “*İlahi davul sesleri duyulur*” (M52/8-9)

paşang tagda antag kügi üni iştilti “*Paşanak dağında şöyle bir ses işitildi*” (M18/20-21)

ne ülserler anta ok ün iştilürler tirilingler “*Öldüklerinde, hemen orda bir ses işitilir: Dirilin*” (M81/62-63)

...t(ört) yingaktın oyun ır üni iştilür “*...dört taraftan raks ve şarkı sesleri işitilir*” (M40/1-2)

tag töpüsinte turup al(kudın) iştilü altunlug kövrügler... “*Bir dağın tepesinde durup her yerden işitilecek şekilde altın davullar...*” (M81/25-26)

eşidür-: işittirmek, duyurmak.

[3] →[yahn hal]+[belirtme h.e.]+[yönelme h.e.]

öngreki burkanlar şaşınınta urug saçmış buyan edgü kılınç kılmış kutlug buyanlığı tınl(1)glarka eşidürüp... “*önceki Budaların öğretisi sayesinde tohumları saçılmış iyi amel işleyen kutlu, sevaplı canlılara duyurup...*”

...kerti igil etüzin bakşısı badarika ol savlarag ögrünçü iştürğeli dkşanpt ilke önüp bardı “*...sunî ve bayağı vücudu ile üstadı Badhariye bu sözleri sevinçle bildirmek için Dakşinâpathā ülkesine çıkıp gitti.*” (M19/17-20)

et-: ötmek, ses çıkarmak.

[1] →[yahn hal]

t(e)ngridem altun küvrügler k(e)ntün etdiler “*tanrısal altın davullar kendiliklerinden öttüler*” (AY183/18-20)

etine-: ses çıkarmak.

[1] →[yahn hal]

ulug y(a)rlıkançuçı köngül üze irinčkemiş üçün olarnı al altag uzanmakım üze adın tıtaglarıg kelürüp ulug kuvrag arasına arslanlar etinin etineyü aç a adıra okıtayın yok kurug nomnung yörügün “*yüce merhametli gölümle, acıdığım için hile (yapma) becerim ile diğer nedenleri ortaya çıkarıp büyük topluluk arasında arslanlar sesi ile seslenerek aklık dharmasının yorumunu açıklayarak okuyayım*” (AY 363-364/18-1)

etiz-: (çalgı) çalmak.

[2] →[yahn hal]+[eksiz belirtme h.e.]

erdnilig kimide olurup biş türlüg yinçge oyun etizü... “*Cevherle süslü gemide oturup beş çeşit zarif musiki çalarlar*” (M32/12-13)

gantarvılar iligin kutgar(ka)lır üçün kungkauçı etüzin belgürtüp **kungkau etizip** kutgaru yarlıkadı “*Güzel kokulu mızıkacılar hükümdarını kurtarmak için mızıkacı kılığına girip harp çalarak haşmetle kurtardı*” (M4/3-6)

etizdür³¹: (sesi) çınılattırmak, müzik yapmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

ötrü k(e)ntü özi yürüng kuşatrı tütsüg hua çeçekler birle iliginte tutup oyunın bedizin etizdürüp... “*sonra kendisi beyaz bir gölgelik ile tütsü çiçekleri elinde tutup şarkılar çaldırıp...*” (AY418/7-11)

evir:- 1. çevirmek.

[2]+(1) →[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]+(bulunma h.e.)

ulug nom tilgenin **evire y(a)rılıkasunlar** “*...ulu öğreti tekerleğini çevirmeye lütuf buyursunlar*” (AY159/20-21)

ança sakınç sakıntuklarında ötrü ayıg kılınçlıg yil kelip yanturu **evirip** ulug tamularda kemişür karanggudın karangguka barmış osuglug bolurlar “*Bunun gibi düşündüklerinden dolayı kötü amellerin rüzgarı gelir ve evirip çevirerek büyük cehennemlere fırlatır*” (M74/16-20)

sogançıg kirtü nom tilgenin evirip yalanguklı t(e)ngrili kuvragıg **kutgargalı** udaçı “*Tatlı, gerçek öğreti tekerleğini çevirip, insanlı tanrılı topluluğu kurtarabilecek...*” (AY34ç/19-22)

kamağ tınl(ı)g oğlanı üçün **üzeliksiz nom tilgen evirip**... “*...bütün canlılar için daha üstün bulunmayan öğret tekerleğini çevirip...*” (AY154/1-2)

kaş kavşal ilte baranas balıkda evrilmedük darmaçakır nomlug tilgenig evirü y(a)rılıkap... “*Kāśī ülkesinde Bārānasi şehrinde çevrilmeyen dharmacakra öğreti tekerliğini haşmetle çevirip...*” (AY31/5-8)

2. sevabı tevcih etmek.

[3] →[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]+[yönelme h.e.]

...buyan edgü kılınçlarıg yme burkan kutınga ok evire teginür m(e)n “*...iyi davranışlarımı Buda kutsallığına saygıyla çeviririm*” (AY171/5-6)

anı alkunı barça biş ajun tınl(ı)g oğlanınga **evire teginür** m(e)n “*...iyi davranışlarım varsa onların hepsini tümüyle beş varlık yolundaki canlılara saygıyla çeviriyorum*” (AY170/8-10)

bo buyanıg **evirip** alku tınl(ı)glarka birür biz “*O sevabı çevirip başka canlılara veririz.*” (AY648/7-8)

³¹ Erdem Uçar tarafından hapaks olarak verilmiştir (2012a: 85).

evirür biz bo buyanıg guhua vıharka erteki teg tükel bütüp çoğlug bolguka “*Tevcih ederiz biz bu sevabı Kü Hua manastırına, geçmişte olduğu gibi mükemmelleşip parlak olmasına...*” (AY685/14-15)

monta basa negü küşüşi erser kut kolunup buyanın burkan kutınga **evirip** dorma sisini üntürmişde dört m(a)haranç t(e)ngrilerig tirini kuvrığı birle öz öz lırsu körklerine azu bayanlarına singmişlerin sakınıp... “*Bundan sonra ne dileği varsa mutluluk dileyip sevabını Buda mutluluğuna tevcih edip Gdorma Sisi görüldükten sonra sonra dört Maharaja tanrıları tamamını kendi güzelliklerine daldıklarını düşünüp...*” (AY29/19-25)

yene k(e)ntü özi üçün biş ajun tınl(ı)glar üçün kut kolup buyan evirsün bir arıg evde “*...ve kendisi için beş varlık yolundaki canlılar için mutluluk dileyip sevap yöneltsin bir temiz evde*” (AY524/20-23)

...on türlü **buyan evire bilmekler...** “*...on türlü sevap yöneltmek...*” (AY297/19-20)

3. bir dilden bir dile çevirmek.

[3] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+[yönelme h.e.]+[ayrılma h.e.]

[ene]tkekeçe nom bitiglerig [kalısız ötgür]üp tavgaç tilinçe [**evirip** yme] bo nom erdinig tavgaç [tilinçe] tüketip... “*Hintçe öğreti kitaplarını tümüyle açıklayıp Çinceye çevirip ayrıca Çinceye göre tamamlayıp...*” (AY4/1-4)

...tavışgan yıl bişinç ayın tüpüt tilintin uygur tilinge **evirtim** “*...tavşan yılının beşinci ayında Tibet dilinden Uygur diline çevirdim*” (AY 30/7-9).

enetkek tilintin tavgaç tilinçe **evirmiş** “*Hint dilinden Çin diline aktarmış*” (AYe1/9).

...prtyarakşiti kşi açarı tohrı tilintin türk tilinçe **evirmiş** maytrısimit nom bitigde bodisvtang belgüsin atlıg bir yigirinç bölük nom tükedi “*...üstat Prajnārakşita'nın Tohar dilinden Türk diline çevirdiği Maytrısimit (adlı) din kitabında Bodhisattva'nın (zuhur) alâmetleri adlı on birinci bölüm, kitap bitti.*” (M38/53-57)

türkçe **evirser** köngül karın artamak bolur “*Türkçeye çevrilirse kalbi ve karnı mahvetmek olur.*” (M59/28-29)

evirt-: çevirtmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]

ikinti yine bir kişi kirtüdin kelmişig nom tilgenin **evirtgeli** ötüğçi bolsar... “*...ikinci olarak gerçeklikten gelmişe öğreti tekerleğini çevirtmeye ricacı olsa...*” (AY161/12-14)

burkanlarıg nom nomlatgalı **nomlug tilgen evirtgeli** nırvanka kirmedin yırtinçüde turgurgalı ötüğçi bolup... “*Budaları öğreti öğretmek için, öğreti tekerleğini çevirtmek için Nirvana'ya girmeden dünyada kalmaları için ricacı olup...*” (AY167/9-12)

evril-: 1. çevrilmek.

[2] →[yalın hal]

kök vaydun erdini teg ongaru **evrilip** tururlar “*mavi vaidūrya mücevheri gibi sağa doğru çevrilip durur*” (AY348/4-5)

ötrü ayakka tegimlig bodisvt sansarnıg **berü (e)vrilmekin** ukup naru tevrilmekin emgeksiz uçuz ukar “*Bunu üzerine hürmete layık Bodhisattva, Samsaranın beriye döndürüldüğünü anlayıp, öteye doğru çevrilişini kolay ve basit bir şekilde anlar*” (M44a/9-12)

2. bir doğrultuda hareket etmek.

[2] →[yalın hal]+[bulunma h.e.]

ordumın karşımın tirinimin kuvragımın ulatı bodunımın karamın ilimin uluşumın inç mengilig kılğuluk tıtagda evrilür m(e)n “*Sarayımı ve halkımı, ülkemi huzurlu kılmak amacıyla hareket ederim*” (AY421-422/20-2)

törtünç bodun kara bay mengilig köni törüçe **evrilteçi bolgay** “*Dördüncüsü halkı zengin ve mutlu doğru öğreti gereğince çevrilmiş olacak*” (AY192/4-6)

...bahşılarnıg uluglarnıg körkitmiş boşgunmiş ötinçe eriginçe inçip **evrilmedim** erser “*...üstadların, uluların anlatmış oldukları nasihatler doğrultusunda çevrilmedim ise...*” (AY136/4-6)

k(a)ltı m(e)n ilkisiz uzun sansartın berü ötgürü bökünki künke tegi dört togum biş ajun altı yoltakı tınl(ı)glar birle katılı karılı ayıg yavlak törü iyin **evrilip...** “*Dahası ben başlangıçsız uzun Samsara’dan beri bugünkü güne kadar beş doğum, beş varlık şekli, yoldaki canlılar ile karışıp kötü yasalardan dolayı çevrilip...*” (AY133/12-16)

ezügle-: kandırmak, dolandırmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

...azu yme tengin tırazuğın çıgın tsunın şingın kavın kürin kürilikin tınl(ı)glarıg **artım ezügledim** erser... “*... ve de ölçüyle, tartıyla, en-boy, hacim-oylum, ölçek-miktar (gibi birimler) ile canlıları dolandırdım, kandırdım ise...*” (AY135/8-10)

üç törlüg kılınçlarıg arıtmak yme kayu erür tip tiser üç törlüg kılınçlarıg arıtmak erser k(a)ltı et’özin özlüglerig ölürmemek adınagunung tavarın küçep almamak ogurlamamak adınlarnıg yutuzınga yapşınmamak tilin **ezüglememek** çaşut çaşurmamak... “*üç türlü eylemi temizlemek yine nasıldır? Diye sorsa: üç türlü eylemi temizlemek, bedeni ile canlıları öldürmemek, başkasının malını zorla almamak, çalmamak, başkasının eşine bağlanmamak, dili ile yalan söylememek, iftira atmamak...*” (AY219-220/20-2)

ıçgın-: kaybetmek, elden çıkarmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

ili kanı il ornın **ıçgıngay** “*Hükümdar hükümdarlığını kaybedecek*” (AY434/8-9)

öglerin köngüllerin içgınıp ne kılınmışın antı bilinmez boltılar “Akıl ve düşüncelerini kaybedip ne yapacaklarını artık hiç bilemez oldular” (AY625/15-17)

...ötrü ançada ok bo bütmiş işin içgınur “... o zaman işte tamamladığı işini kaybeder” (AY443/14-15)

ıd-: 1. göndermek.

[2]+(1)+(1) →[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]+(yönelme h.e.)+(ayrılma h.e.)

ming kün ay t(e)ngriler birkerü **y(a)ruk ıdmış** teg artukrak “Bin güneş ay tanrısından daha fazla ışık saçıyormuş gibi” (AY451/8)

...yingne **ıdmak** baş yarmak “...sümkürmek, baş yarmak... (AY593/15-16)

...monçulayu tutuzup ötrü **mini** boşuyu **ıdtı** ...” ...bu şekilde teslim edip sonra beni kurtararak gönderdi” (AY16/11)

kim bo bodıs(a)t(a)vlarig bo monı teg orunlarka **tegürgeli ıdmazlar** “... ki bu Bodhisattvaları bunun gibi yerlere gönderemezler” (AY319/2-4)

...bolar ikegü burkanlar oruninga **tegürgeli ıdmazlar** “...bunların ikisi Budalar yerine ulaştıramazlar” (AY321/19-20)

...ötrü sekiz tümen dört ming töpüsintin **yarıklar ıdıp**... “... bunun üzerine tepesinden seksen dört bin ışık gönderip...” (M50/37-38)

kentü erkimiz küçümüzke küvenip törüsüzin sengik vrhar sanlıg erin atın kızın kırkının işke küçke irtke birtke **ıdtımız yumşadımız tartdımız** “kendi gücümüze kuvvetimize, nüfuzumuza güvenip, haksız olarak manastıra ait olan erkekleri, kız ve bakireleri mecburi bir çalışmaya koşturduk, iş gördürdük, çektik” (M62/29-33)

tükel bilge maytrı burkan yime y(arlıkan)çuçı biligin **yaruk ıdu yarlık(adı)** “Mükemmel hikmetli Maytrı burkan bunun üzerine merhameti ile, haşmetle bir ışık gönderdi.” (M63/11-13)

anta ötrü tükel maytrı burkan yarlıkanç(uçı) biligin ol tamuluglar öze **yaruk yaltrık ıdu yarlık** “Bunun üzerine mükemmel Maytrı burkan acıma duyguları sayesinde bu cehennemlikler üzerine haşmetle ışık gönderir” (M69/27-30)

1. göndermek

[2]+(1)+(1) →[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]+(yön gösterme h.e.)+(ayrılma h.e.)

kara nomlar erser k(a)ltı tınl(1)glarig bo togmak ölmek sansar içinte tegzintürteçi emgeklig tegzinçdin taşkaru **ıdmadaçı** igid ezüg atkangular erür “Siyah öğretiler ise canlıları bu doğum ölüm samsarası içinde döndürecek ızdıraplı döngüden dışarı çıkarmayacak, göndermeyecek yanlış bağlardır” (AY304-305/21-1)

t(ä)ñrigärü bardaçı boşuntaçı beş t(ä)ñri y(a)rukın ävkä bark(k)a bad(1)m(1)z ärsär anıg kılınç(1)g kişikä y(a)vlak tınl(1)gka tural(1)gka berd(i)m(i)z ärsär töktümüz saçtım(1)z ärsär t(ä)ñri y(a)rukın y(a)vlak yergärü ıdtım(1)z ärsär “gökyüzüne doğru yükselip serbest kalacak beş tanrı ışığını eve barka bağladıysak (tanrı ışığını) günahkar kişilere, kötü canlılara verdi isek(tanrı ışığını) döküp saçtıysak tanrı ışığını kötü yere gönderdiyse...” (HU.II.A./272-279)

bo künki kün bizing evde tapıgçı udugçıka tegi neçe aş bar erser anı barça berü ıdturu y(a)rılıkasun tip **ötüg ıdtı** “Bugün bizim evde hizmetkara yardımcıya kadar ne kadar yemek varsa onların hepsini verip göndererek vaaz etsin deyip rica etti” (AY605/6-9)

ıdala-: bırakmak, terk etmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

nızvanılıg ağır yüklerin titmiş ıdalamış “Nirvanaya ait ağır yükleri terk etmiş” (AY34a/18-19)

ötrü ilig uluşug ol ilig kanıg ol bodunug karag titip **ıdalap** küyü küzetü tutguluk köngültin ketgey biz “Ondan sonra ülkeyi, o hükümdarı, o halkı bırakıp gönülden koruyup kollamadan gideceğiz” (AY433/17-19)

tözün maytrı bodisvt tengri tengrisi burkanta öngreerek yalanguk etüzin **ıdalap** tujit tengri yirinte togdı “...asil Maytrı Bodhisattva Tanrılar Tanrısı Burkan’dan önce insanlar alemini bırakıp...” (M103/4-7)

tengri tengrisi maytrı burkan yirintüde belgürmişinge şanki çkrvrt ilig kan yiti erdnisin **ıdalap** maytrı burkan nomınta toyın bolmış “Tanrılar tanrısı Maytrı burkan, dünyada zuhur edince dünya hükümdarı Şankha yedi cevherini terk edip...” (M51/21-25)

ıdala-: dağıtmak, sunmak.

[3] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+[yönelme h.e.]

bo montag yanglıg ilinçsiz tutunçsuz küsüşsüz köngülleri üze alku ed tavarların alkuka bir teg esirkençsizın titerler ıdalayurlar buşı birürler “Böye ilişkisiz isteksiz gönülleri ile mallarını hepsine esirgemededen bırakırlar, sadaka verirler.” (AY217/6-9)

ötrü alku edleringe tavarlarına ilinmeksiz yapşınmaksız bolup alku tınl(1)g oğlanınga bir teg esirkençsizın titerler **ıdalayurlar** buşı birürler “Şöyle (ki) bütün mallarına-mülklerine bağısız olup insanoğluna eşit esigemeksizin dağıtırlar, gönderirler, sadaka averirler.” (AY218-219/23-2)

ol tuyunmakları küçinte ötrü tınl(1)glar tapınça tınl(1)glar seviginçe tınl(1)glar küsüşinçe edin tavarın et’özin isig özin titerler **ıdalayurlar** “... o anlamları sayesinde canlıların gönüllerine, isteklerine göre mallarını, bedenlerini sunarlar.” (AY206/13-16)

ıdtur-: göndertmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

bo künki kün bizing evde tapıgçı udugçıka tegi neçe aş bar erser **anı** barça berü **ıdturu** y(a)rlıkasun tip ötüğ ıdtı “*Bugün bizim evde hizmetkara yardımcıya kadar ne kadar yemek varsa onların hepsini verip göndererek vaaz etsin dedi*” (AY605/6-9)

bo künki kün bizing evde tapıgçı udugçıka tegi neçe aş bar erser **anı** barça berü **ıdturu** y(a)rlıkasun tip ötüğ ıdtı “*bugün bizim evde hizmetkara, yardımcıya kadar ne kadar yiyecek varsa onların hepsini verip göndertsin diye rica etti*” (AY605/5-9)

ıktur-: ısındırmak, meylettirmek.

[1] →[yalın hal]

yene bo nom erdinig nomlamış <yir> tayçu kılmış yir orunug kişi yılki ud eşgekde ulatı tınl(1)glar tepgülük satgaguluk kıg yam arıgsız **üze ıkturguluk** ermez “*yine bu öğreti cevherini açıklamış yer (ve) yüceltilmiş yere; insan, hayvan, sığır, eşekten başka canlılar tepinecek, çiğneyecek, gübre ve pisliğe meylettirmez.*” (AY341-342/20-1)

man-: inanmak.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

anta basa **mansun** üç erdini kutınga “*Ondan sonra inansın üç mücevherin kutsallığına*” (AY484/5-6)

anı üçün m(e)n özüm kirtü katıg çın kirtü köngülin töpün yinçürü yükünüp **ımanur** m(e)n sizinge tip tidi “*Bu yüzden ben doğru, sağlam kalple eğilerek size inanıyorum*” (AY494/18-21)

äzrua t(ä)ņrikä kün ay t(ä)ņrikä küçlüg t(ä)ņrikä burhanlarka **ımantım**(1)z tayantım(1)z n(i)goşak boltumuz “*Ezrua tanrıya gün ve ay tanrıya, güçlü tanrıya Budalara inandık, dayandık, mümin olduk*” (HU.II.A./211-214)

bu nom kutınga **ımanur** men “*Bu din asaletine inanıyorum*” (M18/4)

ımantur-: inandırmak.

[3] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+[yönelme h.e.]

edgü ögli y(a)rlikañçuçı köngülin bısızın bıçgusuzın bodunun **ıkarasın** üç erdinike **eggey ımanturgay** “*İyi düşünceli, bağışlayıcı gönüyle zor kullanmadan halkı üç öğretiye inandıracak.*” (AY90/18-22)

ıra-: uzaklaşmak.

[2] →[yalın hal]+[ayrılma h.e./bulunma-ayrılma h.e.]

nırvanlıg ıntın kıdıgdakı yoltın ıragaylar “*Nirvanaya ait öbür düanya kıyısındaki yoldan uzaklaşacaklar*” (AY433/12-13)

ulug bilge biligdin yme ırayur yatıkayur “*Ulu, merhametli gönülden de uzaklaşır*” (AY290/17-18)

ulug y(a)rlıkançuçı köngülte yme ırayur yatıkayur “*ulu, merhametli gönülden de uzaklaşır*” (AY290/12-14)

ırat-: uzaklaştırmak.

[1] →[yalın hal]

neçe poo siksil (?) altaçı y(a)rlıkançsız köngüllüg yavlak yek içgekler erser biz ıratalım erti tip küseyür teginür biz “*Ne kadar hayat gücünü alacak, merhametsiz gönüllü kötü şeytanlar varsa, biz uzaklaştıralım, diye diliyoruz.*” (AY400-401/23-2)

ırgal-: sallanmak.

[1] →[yalın hal]

ı ıgaçlar ırgalur “*ağaçlar sallanır*” (AY621/5)

ol kalıklar y(a)rıpı üze ırgalmaguluk boltukda... “*O gükyüzü kuvvetle sarsılmaz olduğunda...*” (AY34g/6-7)

ısla-: ıslamak.

[2] →[yalın hal]+[eksiz belirtme h.e.]

suvı kodsun tertgü saçgu köyürgü ıslagular “*suyu koysun ateşi, sacı ve közü ıslasınlar*” (AY544/10-11)

ıslat-: ıslatmak.

[1] →[yalın hal]

köngül iy(i)n ıslatıp artukrak ögrünçlüg sevinçlig bolsunlar “*kendi isteği ile ıslatıp daha fazla mutlu olsunlar*” (AY120/19-21)

ısur-: ısırmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

...mini ısururlar sokarlar... “*beni ısırılar, sokarlar*” (AY19/12-13)

iç-: içmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]

...et yideçi kan içdeçi tınl(ı)glar tavrak yügürü y(i)ti uça yumgı birtin yingak yolanıp... “*...et yiyen kan içen canlıların hızla koşup uçarak hepsinin bir taraftan gidip...*” (AY599/18-19)

...inçe k(a)ltı çibinkeye taluy suvın içmiş teg “*...öyle ki küçük sinek deniz suyunu içmiş gibi*” (AY660/13-14)

antag ogrı boltı ol ok tınlıgların isig kanların içtim “*Öyle zaman oldu bizzat bu yaratıkların sıcak kanlarını içtim.*” (M33/53-55)

suvsasar biz kentü kanımızı **içer** biz “*Susasak biz kendi kanımızı içeriz*” (M62/13-14)

...olar amtı örtlög yalınlig burnaç enginlerinte kötürüp **sızgurmış kızıl bakır içerler** “*...bunlar şimdi alevli ibrikleri omuzlarında götürüp eritilmiş kızıl bakır içerler.*” (M72/17-19)

içker-: 1. bağımlı kılmak.

[3] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+[yönelme h.e.]

törtünç tınlıglarıg özke **içkermekke** tayanıp... “*Dördüncü canlıları kendisine bağımlı kılmaya dayanıp...*” (AY215/12-13)

inçip bodıs(a)t(a)vlar bo montag yangın tınl(ı)glarıg özlerine içkergelir için edlerin tavarların biliglerin edremlerin al altag uzanmakların ançak(a)ya yme esirkemedin barça yunglayurlar titerler “*Şöyle ki Bodhisattvalar böyle canlıları kendilerine bağımlı kıldıkları için mallarını, mülklerini, bililerini, erdemlerini, yöntem ve maharetlerini öylece esirgemededen tamamıyla harcarlar bırakırlar*” (AY217/18-23)

biligsiz tınl(ı)glarıg bilge yalanguklarıg barçanı sızgurmak **içkermek** p(a)ramıt timek savnıng yörügi erür “*Bilgisiz canlıları ve bilge insanların tamamını içine almak, tabi kılmak, paramita denilen sözün açıklamasıdır*” (AY310/5-8)

...telim öküş yazuklarınga korkunçsuz aymançsız erserler kşanti kılı içkermedük erserler “*...pek çok günahları yüzünden korkmaz, çekinmez iseler, af dileyip boyun eğmedi iseler...*” (M65/18-20)

2. özümsemek, kabul etmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

...edgü nomlarıg **içkermek** atl(ı)g katıglanmakın... “*...iyi kanunları özümsemek isimli çabayı...*” (AY208-209/24-1)

içür-: içirmek.

[2]+(1) →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+[yönelme h.e.]

yiil igligke **içürgü** ol kayınturmuş yağlarıg “*Yel hastalıklıya kaynatılmış yağları içirmelidir.*” (AY592/16-17)

sarıg igligke **içürgü** ol sögitgölük etlerig “*Sarı hastalıklıya sövüşlük etleri içirmelidir*” (AY592/17-19)

kaçan tamu(luglarıg) içürser... “*Cehennemliklere içecek şey verildiğinde...*” (M86/2-3)

ider-: 1. arkasından gitmek, izlemek.

[2]+(1) →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+(bulunma h.e.)

amti m(e)n bolarning basasinta barip sinayu baka köreyin tip sakınıp ötrü olarning basasinta **iderü** bartı “*Şimdi ben onların arkasından gidip (durumu) sinayıp bakayım diye düşünüp onların arkasından takip ederek gitti*” (AY600/1-5)

ançulayu **iderü** yorıyu neçede bir yirke tegip “*O şekilde takip edip yürüyerek ne zamandan sonra bir yere ulaşıp baktı*” (AY600/3-7)

2. takip etmek, uymak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

agir yinik büritmekig köngül kaçig ermeksiz nomug törüg **iderür** “*Düşünce duyusu usanç duymadan öğretiyi takip eder*” (AY364/13-14)

altı törlüg kaçıglar öz işlerin **iderip** özke özke adınaguda öngin öngin atkanur “*Altı türlü duyu organı kendi işlerini takip edip başka başka ayırt etmede farklı farklı algılar*” (AY364/15-17)

kaçıglarka tayanıp igidig ezügüg **iderür** “*...duyu organlarına dayanıp yanılmacayı takip eder*” (AY364/19-20)

idi-/iidi-: 1. toplamak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]

...id<i>diler yıgdılar bodıs(a)t(a)vning süngükin “*...topladılar yıgdılar Bodhisattvanın kemiklerini*” (AY642/4-5)

...ötrü ol üç tigitler hua çeçek **tüş yimiş idigeli** ataları ilig begke ötünüp ayıtıp kaltılar “*...sonra üç prens çiçek, meyve, yemiş toplamak için babaları hükümdara sorup kaldılar*” (AY608/912)

...bodıs(a)t(a)vning kalmış süngüklüg şarırın **ididiler** yıgdılar “*...Bodhisattvanın, (ardında) kalan kemikten ibaret eşyalarını topladılar yıgdılar*” (AY627/16-17)

2. kabarmak, şişmek

[1] →[yalın hal]

...iki emigi **iidip** süt akıp kelti “*...iki memesi şişip süt akıp geldi*” (AY621/14-15)

ötrü katun emigi tengizip **iidip**... “*sonra kadının memesi şişip...*” (AY632/17-18)

idik-: başarmak, elde etmek.

[1] →[yalın hal]

idikmişke yavızlar ayagsız bolmışka [edgü]ler montada adın üç [tör]lüg ada tudalar [b(e)]gürer “*Kötülerin başarmasıyla, iyilerin değersiz olmasıyla bundan başka üç tür tehlike daha belirir*” (AY556-557/22-3)

idil-/itil-: devrilmek.

[1] →[yalın hal]

ilig begning katunı ötrü timin **idilti** ançak(a)ya öglenti yaşı aka tökülti “*Hükümdarın hanımı sonra hemen devrildi, azıcık kendine geldi, göz yaşı akıp döküldü*” (AY636/4-7)

igid-: beslemek, eğitmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

neng yme bo et’özüg küyü küzetü ayayu tutup artatmagalı idi umadın neçe ked uzanıp **igidtim** erser yme... “*Her halükarda bu vücudu koruyup, ona değer verip çürümesini önleyemedim ne kadar uğraşıp (vücudumu) beslediysem de...*” (AY613/7-10)

ötrü ol ugrta dıvandırarabı atl(1)g ilig kan yirtinçüde belgürüp imerigme kamağ kara bodunug k(a)ltı ögi kangı oğlın kızın **igidürçe** köni nomça törüçe uz başladı “*Sonra o zamanda Divandır Aprabı isimli hükümdar yeryüzünde ortaya çıkıp kuşatan bütün halkları annenin babanın, oğlunu kızını beslediği gibi gerçek öğretiye göre ustaca başladı*” (AY585/2-7)

ol mening etlig terlig kanlıg etüzümün igidti beltürtti erser men nomlug etüzün **igidtim** bel(türttüm) “*O benim etten, terden ve kandan ibaret olan vücudumu yetiştirdi ise ben (de) din vücudunu yetiştirdim.*” (M22/13-16)

igide-: yalan söylemek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

tānrim södä bārü [b]ilmätin t(ä)ñrike **ig(i)deyü...** “*tanrım ezelden beri bilmeden tanrıya yalan söyleyerek...*” (HU.II.A./32-33)

näçä **igid igdäd(i)m(i)z** ärsär ymä näçe igidäyü ant(1)kd(1)m(1)z ärsär “*ne kadar yalan söylediysek, ne kadar yalan söyleyip yemin ettiyse*” (HU.II.A/137-139)

igirt-/egirt-: sardırmak.

[3] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+[yönelme h.e.]

nızvanılıg kadgularka **igirtmiş** sıkılmış erürler “*ihtiraslı kaygılarla kuşatılmış, sıkılmışlardır*” (AY34s/11-13)

...azlı övkeli yagılarka **igirtip...** “*...öfekeli düşmanlar (tarafından) kuşatılıp...*” (AY101/102-22-1)

toruk küçsüz aç barsıg aç emgekke **egirtip** “*... zayıf, güçsüz, aç parsı açlık eziyetine sardırıp...*” (AY6192-3)

igle-: hastalanmak.

[1] →[yalın hal]

aş kılı tüketmişde kin on kün ertmezken ötrü ol beg belingteg ağır **igledi** “*Şölen yapıp bitirdikten sonra on gün geçmeden sonra o hükümdar korkup, ağır hastalandı*” (AY4/14-17)

ilin-: tutunmak, bağlanmak.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

...bo ikegünü adıra bilteçi bilge biligke yme **ilinmek** yapşınmak “...*bu ikisini ayırabilecek bilgiye de bağlanmak yapışmak(tır)*” (AY223/10-12)

monçulayu körüp yine bo montag körmeklerine k(e)ntü **ilinmezler** atkanmazlar “*Böyle görüp yine böyle görmelerine kendileri (de) bağlanmazar*” (AY292-293/14-1)

ilinçüle-: eğlenmek.

[1]+(1) →[yalın hal]+(bulunma h.e.)

itigsiz mengülüğ taluyda uzatı mengün **ilinçüleyin** “*Hareketsiz mutluluk denizinde ebediyen eğleneyim*” (AY354/7-8)

inçe k(a)ltı kim erser bir kişi erdinin itiglig tört<d>in yingak kapıglıg tapdulug esringü erdinilig <kök> kalık içinte olurup tört yingakdınkı kapıglarınıtın kirmiş sogık esinler üze neteg sogınu mengileyür **ilinçüleyür** erser... “*Eğer bir kişi cevher ile süslü dört tarafta kapısı bulunan farklı mücevherlerle (süslü) gök kubbe içinde oturup dört taraftaki kapılardan girmiş serin rüzgarlar nasıl serinletir, huzur verir, eğlendirirse...*” (AY209/13-19)

ilintür-: bağlamak.

[3] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+[yönelme h.e.]

...bilge biligig bütürü köngüllerin edgüke ayıgka **ilintürmedin** yapşınturmadm atkaksızın ap arıg süp süzük tüp tüz kılurlar “...*bilgiyi elde edip gönüllerini, zihinlerini iyiye ve kötüye bağlamadan yapıştırmadan bağısız, temiz, tertemiz, dümdüz ederler*” (AY293/18-22)

ilt-/ilet-: götürmek, ulaştırmak, iletmek.

[3]+(1)→[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]+[yönelme h.e.]+(bulunma-ayrılma h.e.)

kaçan bo [tört yekler mini bir] ev kapıgınga **iltükd**e ötrü ol kök tonlug beg atdın kodı tüşüp mini okıdı “*O vakit bu dört şeytalar beni bir evin kapısına götürdükten sonra o mavi elbiseli bey attan aşağı inip beni çağırdı*” (AY/3-6)

ol balık kapıgça kigürüp bir bük içinge **iltip** tagdın yingak üzlentürtiler “*O şehir kapısına kadar ulaştırıp bir köşeye götürüp dağdan taraf kalmaya mecbur ettiler*” (AY12/11-13)

inçe k(a)ltı bo ok üç agılık iki y(i)g(i)rmi bölük nomlarıg b(e)lgülerin yme kiterip **tözke** iltmek tutmak üze... “*Eğer bu üç hazine on iki bölümlü öğretileri yine giderip esasa uşatırmayı tutmak üzerine...*” (AY271/21-24)

edgüli ayıgılı kılınçığ **iltip** yine kemişür biş ajunlug *orunta* “*iyi ve kötü davranışı iletip yine beş varlık biçimli yerde fırlatır*” (AY366/10-12)

anınq ara ol [yek]ning yumışçısı bir yek bir **bitig iltü** kelip erklig kanka birti “*O arada, şeytanın yardımcısı bir şeytan bir kitap ulaştırıp hükümdara verdi*” (AY14/7-10)

...olarını ayıg kılınçlıg yil yanturup (köt)ürü iltip ulug tamularda kemişür “*...bunları, kötü amellerin rüzgârı geri çevirip götürerek büyük cehennemlere atar*” (M71/23-25)

anta ötrü bringiki upasvami bu iki urılar badarı bramanıg ikidin yolayu tuta **ilitdiler** *Bundan sonra Bhrngika ve Upasvāmin, bu iki oğul Badhari brahmanı her iki taraftan yolunu keserek, tuttular ve götürdüler.*” (M12/32-35)

kamag ağıkımtaki ed tavarımın buşıcı koltguçı dıntarlar **ilitdiler** “*Hazinemdeki bütün malımı mülkümü, sadakacı dilenci rahipler götürdüler.*” (M12/46-48)

etüzümteki küçümin sen karımak **ilitü bardıng** “*Vücududaki gücümü sen ihtiyarlık, alıp gittin*” (M12/48-49)

[il]etür siz olarnı inçkülüg esengülüg king yolta “*Siz onları mutlu, huzurlu geniş yoldan götürürsünüz*” (AY647/9-10)

iltin-: iletmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

kim kayu tözünler oğlı tözünler kızı bo sudur erdinig tutsarlar **iltin**serler okısarlar... “*Asiller oğlu ve asiller kızı bu öğreti mücevherini tutsalar, iletseler, okusalar...*” (AY81/18-20)

in-: inmek.

[3] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]+[ayrılma h.e./bulunma-ayrılma-h.e.]

altun önglüg y(a)rukluğ nom erdinig ötünmek üze erinç ç(a)hşap(u)dmanggal toyın bişinç aynıng y(i)g(i)rmi ikisi ki tonguz çi tigme tutmak kün kamag pınsun tınl(1)glar asıgınga yağızka **iner** kün... “*Altın renkli ışık parıltılı öğreti hazinesini arz etmek için, sefil Çahşapat Manggal Toyın beşinci ayın yirmi ikisi domuz adlı ‘tutmak’ gün, bütün devâtarların canlıların yararına yeryüzüne indiği gün...*” (AY403/23-26)

hormuzta t(ä)ñri beş tñri birle kam(a)g t(ä)ñriler sözinlüg(ü)n yäkkä sünüşgeli k[ä]lti **inti** “*Hormuzta tanrı, beş tanrı ile bütün tanrılar söz birliği ederek şeytanlarla savaşmak için geldiler indiler.*” (HU II.A/1-3)

yılanlarınq arasında yirli suvlı ikegü üküşrek kodı **iner**ler “*Yılanların arasında yer ve su yılanının ikisi daha çok aşığı inerler*” (AY366/3-5)

köngül üze küsüşümçe **insün**ler... “*Gönlümdeki arzuma istinaden insinler..*” (AY510/15-17)

ötrü utgurak katag köngülün örgüninte kodı **ine** inçe (ti)p sav sözleyür “*Bunun üzerine pek katı kalbi ile tahtından aşağı iner ve şöyle konuşur*” (M47/21-23)

...mingü kölüngütin inip yoriyurlar “...binek hayvanından, nakil aracından inip...” (M51/54-55)

ayagka tegimlig maytrı bodisvtnang yirtinçüke inip... “Saygıdeğer Maytrı Bodhisattva'nın dünyaya inip...” (M103/13-15)

kayu dyan smar küçinte sekiz türlüg tözün yolta ingüsin inmegüsin utgurak uka yarlıkar erdi “derin düşüncesi sayesinde sekiz kısımlı asil yoldan inip inmemesine kesin olarak haşmetle anlardı” (M4/19-22)

...tözün maytrı udusınta yirtinçüke kodı inerler “...asil Maytrı maiyetinde dünyaya inerler.” (M34/11-13)

vaybajaki aryaçintri bodisvt kşı açarı enetkek tilintin tohrı tilinçe yaratmış prtnayarakşt açarı tohrı tilintin türk tilinçe aktarmış maytrisimit nom bitigdemaytrı bodisvt tujit tengri yirintin yirtinçüke inmek atlıg onunç ülüş tükedi “Vaibbhasika (tarikatinden) üstat Bodhisattva Aryacandra'nın Hint dilinden Tohar diline çevirdiği ve üstat Prajnaraksita'nın Tohar dilinden Türk diline çevirdiği Maytrisimit (adlı) din kitabında Maytrı Bodhisattvanın Tusita tanrılar diyarından yere inmesi adlı onuncu bölüm, bitti.” M34/14-21)

inçsire-: kaygılanmak, endişelenmek.

[1] →[yalın hal]

inçip bodis(a)t(a)vlar bo montag erürin bilip k(e)ntüleri inçlig mengilig bolguluk tiltaglarta 'eng mıntın birk(e)ye tnl(1)g inçsiregülük emgengülük erser... “Şöyle ki Bodhisattvalar böyle olduğunu bilip kendilerini huzurlu ve mutlu edecek sebeplerden dolayı bir canlı huzursuz olacak ve ızdırap çekecek ise...” (AY227/5-9)

inle-: gasp etmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

sengik sengrem sanlıg tarıglag yirin kalınlıkarn borlukların söğütin yimişin erksinip adın igil kertilerka birdimiz özümüz yalinguz inlep erksintimiz yidimiz yungladımız “Manastırlara ait tarlaları, asmaları, bağları; ağaçlarını, meyvesini gaspedip başka alelâde kimselere verdik; kendimiz yalnız gasp ettik, yedik, sarf ettik.” (M73/39-44)

ir-: bir şeyi delmek, bozmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

sansarıg irmemek erser k(a)ltı tört togum biş ajun tnl(1)g oglanınga asıg tusu kılgu üçün sansartın tezmemek erür “Samsaradan usanmamak, dört doğum, beş hayat biçimli canlı çocuklarına fayda sağlamak içi samsaradan kaçmaktır.” (AY306/5-8)

irgür-: başarmak.

[1] →[yalın hal]

kim kayu bu b(ur)kan nomınta sansardın ozgalı kutrulgalı **irgürmeser** ol tınlıg utguradı maytrı burkan ödinte kurtulur “*Kim bu burkan dininde, Samsara’dan kurtulmağı başaramaz ise, o kimse muhakkak Maytrı burkan devrinde kurtulur*” (M8/43-47)

irin-/yirin-: kızmak, öfkelenmek.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

neng kimke yme iringülük övkelegülük ermez tip monçulayu köni ongaru **bügünüp** ol ok emgeklerin süzük köngülin teginmek aşamak erür “*Asla kimseye de kızmadan, öfkelenmeden böyle doğru bir şekilde düşünerek o ızdıraplarını temiz gönül ile kabul etmektir.*” (AY228/14-18)

irinçke-: acımak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

korkınç emgekin emgenteçilerig **irinçkeyürler** “*Korku ızdırabı ile sıkıntı çekenlere acırlar*” (AY216/14-15)

...inç mengilig kılğalı küşüşin tolp yirtinçüg **irinçkep**... “*...rahat, mutlu duruma getirmek dileğiyle bütün dünyaya acıyarak...*” (AY132a/1-2)

...anın içinte yine üküş telim balıklar yatmışın anı körüp ötrü ol bayagut oğlu **irinçkep** tsuyurkap ulug y(a)rlıkançuçı köngülü yügerü boltı “*...onun içinde de bir çok balığın yattığını görüp bu sebeple o bey oğlu acıyıp yüce bağışlayıcı gönlü ortaya çıktı*” (AY600/7-11)

irintür-: sefil etmek, düşkün hale getirmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

...köngüllerin karınların **irintürtüm** burçınturtum örletdim emgetdim erser... “*...kalplerini, gönüllerini kırıp incittim, rahatsız edip üzdüm ise...*” (AY136/10-12)

irkle-: (ayaklarını) yere basmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

...yene mang mang sayu adakların **irklemişçe** bo közünür ajuntakı kutı kivi asılır “*...her bir adımda ayaklarını yere basmış gibi içinde bulunduğu dünyada mutluluğu çoğalır*” (AY419/1113)

k(e)ntü özleri yadag yorıp adakların **irkleyü** mang sayu mang mangmışça yüz ming tümen koltı nayut sanınça burkanlarka barçaka ağır ayag kılmış bolur “*...kendileri yaya olarak yürüyüp, ayaklarını yere basıp attıkları her bir adımda yüz bin tümen koti sayısınca bütün Budalara tamamına saygı göstermeli*” (AY418-419/21-3)

kaltı bir ödün mhamotgalyin arhant anasın kutgargalı sansız tümen sumır taglar töpüsü **öze irkleyü**... “*Vaktiyle veli Mahāmaudgalyāyana, annesini kurtarmak için sayısız dağların tepesine çıkararak...*” (M4/39-42)

irpekle-: biçmek, doğramak.

[1] →[yalın hal]

...yiti baltaların kişiler irpeklerin **irpek(leyü)**... “*keskin baltaları ile insanlar bıçıkları ile biçip...*” (M86/12-13)

irpeş-: karşılıklı birbirini kesmek.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

amarıları örtlög yalınlig irpeklerin bir ikintişke irpekin **irpeşü** kelirler “*Bazıları kızgın, alevli bıçıkları ile biri diğerine, bıçkı ile birbirini biçmeğe gelirler.*” (M68/33-35)

is-: 1. geçirmek, son vermek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

...ootın öçürmekli **ismekli** yalanguk et’özinte törümiş tört ulug iglerin... “*... (vücut) ateşini söndürmeyen (ve) geçirmeyen insan vücudunda türemiş dört büyük hastalığı...*” (AY588/12-14)

2. el koymak, gasp etmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]

amarıları öngre ajunta beg işi bolup er at kul künglerinin **aş ton yigü** içgülerin **istiler** “*Bazıları önceki dünyada bey ve kraliçe olup kul ve cariyelerinin yiyecek, içecek ve giyeceklerine el koydular*” (M75/52-55)

...(kurug ir)t birt aşp üstep ödsüz kolusuz tartıp **isip** irt birt kolsarlar “*...boşuna (?) (5) vergileri çoğaltıp vakitsiz ve sırasız çekip el koyarak vergi istemiş olsalar...*” (M82/5-7)

kentü erkimiz küçümüzke küvenip törüsüzün sengik vrhar sanlig erin atın kızın kırkının işke küçke irtke birtke ıdtımız yumşadımız tartdımız **istimiz** tokıdımız tongladımız “*Kendi kudretimize gücümüze güvenip, haksızca manastıra ait olan erkekleri, kız ve bâkireleri mecbûrî bir çalışmaya koşturduk, iş gördürdük, çektik, el koyduk, dövdük, tartkladık.*” (M62/29-34)

isirke-/esirke-: esirgemek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

kim mening bo et’özümün **isirkegüm** idi kelmez “*Ki benim bu vücudumu hiç esirgeyesim gelmez*” (AY609/1-2)

iske-: ditmek, koparmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

ol antag tırngakın etimizni yinimizni üzüp **iskep** yiyür biz “*Bu cinsten tırnaklarımızla kendi vücudumuzdaki etimizi, derimizi deler, dider ve yeriz*” (M62/12-13)

öz etimizni iskep üzüp tilimizni biçip yiyür biz “*Kendi etimizi kesip, parçalayıp, dilimizi biçip yeriz.*” (M110/19-20)

iste-: aramak, araştırmak.

[2]+(1) →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+(bulunma h.e.)

balık uluş[da bo nomug] **istep** tapışmadı “*Şehirde bu öğretiyi arayıp karşılaşmadı*” (AY17/6-7)

istet-: 1. istetmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

...**küşüm** ol ilig beg **istetsün** tiletsün tavrata “*...arzumu o hükümdar hemen istetsin...*” (AY634/5-7)

2. aratmak.

[2]+(1) →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+(bulunma h.e.)

erklig kan yene yumışçı yeklerig idıp bag tutug kayusu tınl(ı)glar arasinta **istetgeli** ıdtı “*Hükümdar tekrar şeytanları gönderip rehini bazı canlıların arasında arattı*” (AY13/16-18)

işle-: işlemek, çalışmak, yapmak.

[2]+(1) →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+(yönelme h.e.)

ikinti inç köngül üze nom işin **işledeçi** bolgaylar “*İkicisi gönül ahatlığı ile öğreti işini yürütecekler*” (AY196/7-9)

...iş ködügü **işleyür** m(e)n... “*...işi gücü yapıyorum...*” (AY422/4)

kün ay t(ä)ñri taplamaz işig nâçä **işläd(i)m(i)z** ärsär “*Gün (ve) Ay tanrının onaylamayacağı işi ne kadar yaptıysak*” (HU.II.A./152-154)

sizler yime etüzüngüzler**ke** edgölükün körü **iş işlengler** “*Sizler de kendiniz için selâmeti görün amel edin*” (M51/40-42)

yam işin **işlemedimiz** “*Yoga işini yapmadık*” (M65/10)

kim kayu eren ekeler singiller kızlar analar dıntar birle yavaz **iş işlep** yazınsar... “*Erkekler, abla ve kız kardeşler ile, kızlar ile analar ile ve rahibeler ile kötü iş işleyip günahkâr olsalar...*” (M84/19-21)

beş y(e)girminç kün sayu nâçä y(a)vlak sakınç sakınur biz nâçä sözleşmesig irinçülüg söz sözläyür biz, nâçä işlämäsig **iş işläyür** biz anıg kılınçka irinçükä k(ä)ntü özümüzni emgätir biz “*on beşinci olarak her gün ne kadar kötü şeyler düşündüysek ne kadar söylenmeyecek kötü söz söylediysek, ne kadar yapılmayacak iş yaptı isek biz kötü davranışlara kendi özümüzü acıya maruz bırakırız*” (HU.II.A./331-337)

işlet-: çalışmasını sağlamak.

[3] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+[bulunma h.e.]

yiti uğuşug et'özde şaşurmadın işletür “*Yedi unsuru vücutta şaşırmadan işletir*” (AY590/22-23)

...bışrunmak yollarta kevmek yolug işletmedin tarkarmak yolug işletmek “*...dindarlık yollarında zayıflatma yolunu yapmadan yok etme yolunu yapmaktır*” (AY222-223/25-1)

adın kişi ornınta **yulgak iş küç işletdimiz** “*Başka kimselerin yerinde ticaret işinde işlettik.*” (M62/34-36)

sengik sengrem sanlıg idişin tavarın anganu alıp işletdimiz “*Manastıra ait olan kap kacak ve malları alıp işlettik*” (M69/10-12)

it-: 1. düzenlemek, tanzim etmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

yene dört oglank(a)yalarig uz tonanturup itip yaratıp birer burnaçda suv tutdurup dört bulungda olgurtsun “*Yine dört genç oğlanı güzelce donatıp, süsleyerek birer testide su tutturarak dört tarafta oturtsun*” (AY477/8-11)

2. yapmak, inşa etmek.

[2]+(1) →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+(bulunma h.e.)

...küşüşin evin barkın itip <yaratıp>... “*...isteğine göre evini barkını kurup...*” (AY533/19)

...erüş üküş ev bark **itgeli** usar... “*...pek çok ev bark yapabilse...*” (AY34ğ/8)

k(a)ltı birök neçede çibinning çıyanning adakk(a)yaları üze idiz kalık[**da**] **ısrka** itip bütürgeli bultuksar... “*...eğer sineğin çıyanın ayakları üstünde yüksekte saray yapıp tamamlayabilse....*” (AY34g/2-5)

itil-/etil-: 1. donatılmak.

[1] →[yalın hal]

edgü edremler kolusu üze uçsuz kıdıgsız **itilsün** “*Mükemmel erdemler, ölçüsü bakımından uçsuz bucaksız teçhiz olsun.*” (AY354/13-14)

...tenglençsiz telim edgülerin **itilip** bütmiş iduk titir “*...ölçülemez pek çok erdemler ile donatılıp tamamlanmış kutludur.*” (AY350/2-3)

2. süslemek³².

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

pançamabumı atl(1)g bışınç orunta adruk adruk edgü edremlerig **itilmiş** atl(1)g d(a)r(a)nı nomug bulurlar “*Pangcamabhui adlı beşinci yerde ayrı ayrı iyilikler ve erdemleri süslemiş adlı dharani bulurlar*” (AY324/17-19)

³² itil-/etil “yapılmak, teçhiz edilmek” (Tekin, 2019: 398) fiili -(X)l- edilgenlik eki ile genişlemiş bir fiil gövdesidir. Yukarıdaki kullanım örneğinde ise fiilde edilgenlik ifadesi yoktur.

edgü edremin et'özüng özin k(e)ntü **itilgey** “*Bedenin erdemlerini, kendisi edinecek*” (AY566/18-20)

itin-/etin-³³: hazırlamak.

[2]+(1) →[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]+(bulunma h.e.)

birök yene bo nom erdiniğ tutdaçı iligler kanlar tört törlüg süülüg kuvragı **itini**p tümenip ol yağılagaı ugradaçı illig yağınığ ilinge uluşınga bargalı ugrasar...
“*Ayrıca bu öğreti mücevherini tutacak hükümdar dört tür askeri topluluğu hazırlayıp, o savaşmayı planlayan düşmanın ülkesine gitmeye niyetlense...*” (AY409/2-7)

yüz buyanlığ itigin **itingülük**... “*yüz sevaplı işi hazırlamalı*” (AY614/22)

başlarınta (kızartmış ör)tlüg temirliğ hua (çeçek) **itin**miş “*Başlarına kızgın alevli, demirden çiçekler takmış*” (M112/34-36)

itiş-/étiş-: değişmek.

[1] →[yalın hal]

tört uluglar itişip tegşilürler üd iyin “*Dört büyükler zamanla değişirler*” (AY590/14-15)

itiştür-/etiztür-: çaldırmak, müzik yaptırmak.

[2] →[yalın hal]+[eksiz belirtme h.e.]

biş törlüg tüzülmiş yinçege oyunlar itiştürüp... “*beş türlü düzenlenmiş ince melodiler çaldırıp...*” (AY416/10-12)

iy-: 1. sıkılmak.

[1] →[yalın hal]

bu savag işidip emgeklig yüzün **iye** taya badari braman inçe tip tidi “*Bu sözleri işitince ızdıraplı bir yüzle korka korka Badhari brahman şöyle dedi:*” (M10/24-27)

2. basmak, tabi kılmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

törtidin singlar yir orunug iymiş basmış. “*Dört bir yandaki yerleri (kendine) tabi kılmış...*” (AY607/14-15)

kabşa-/kavşa-: titremek.

[1] →[yalın hal]

³³ *itin-/etin-* “kendini düzene sokmak” (Erdal, 1991: 600) fiilinin yukarıdaki kullanım örneklerinde -(X)n eki fiile dönüşlülük anlamı katmamıştır.

bars üskinte tegdükde ötrü ol üdün bo ağır ulug yagız yir altı törlüğün tepredi **kabşadı** “*Kaplanın yanına geldikten sonra o zaman bu ağır büyük kara yer altı türlü titredi*” (AY617/1-2)

kaç-: 1. kaçmak.

[1]+(1) →[yalın hal]+(bulunma-ayrılma h.e.)

k(a)ltı kurug suzakda kişi yügürür **kaçar** teg “*Sanki boş bir köyden kişinin koşup kaçması gibi...*” (AY364/20-21)

et[’öz kö]ngül bo altıgu turkaru taş[dın singlar] yügürteçi **kaçdaçı** tözlüğün... “*zihin bu altısını daima dış tarafa koşacak, kaçacak esasını...*” (AY300/26-27)

neçe bar erser kuş keyik arıgka sakaka tayaklıg öz orunların kemişip ozdılar **kaçdılar** öngi öngi “*Ne kadar kuş ve yabani hayvan varsa ormanda ve dağların eteklerinde terk edip kaçtılar ayrı ayrı*” (AY630-631/21-2)

2. ölmek.

[1] →[yalın hal]

kaçan birök çakravart ilig **kaç** kıy(1)lguça erser ötrü yiti erdinileri yme özin ök yitlinürler yokadurlar “*Ne zaman Cakravartin hükümdarı ölecek olsa, o zaman yedi mücevherat da kendiliğinden yok olacak*” (AY395/16-19)

kagrul-/kagurul-: kavrulmak, canı yanmak.

[1] +(1)→[yalın hal]+ [yönelme h.e.]

anı körüp ol ilig beg ertingü busantı **kagrultı** “*Onu görüp o hükümdar çok kederlendi, kavruldu*” (AY586/5-7)

...astrayastırış atl(1)g oruntakı kamag t(e)ngriler kuvragı kamagunung bir yanglıg **kagrulur** busanur köngülleri “*...Astrayastırış adlı tanrı yerindeki bütün tanılar topluluğunun hep birden gönülleri kavrulur*” (AY560/20-23)

busuş kadguka **kagurulup** yarılmalı bo kögüzüm “*Kaygı ve keder çekip parçalanarak bu göğsüm*” (AY633/12-13)

kakı-: öfkelenmek.

[1]+(1) →[yalın hal]+(yönelme h.e.)

edgü öglıke yanturu övkelenser **kakısar...** “*...iyi düşünene ant olarak öfkelenirse kızarsa...*” (AY595/9-10)

ol kanların il orni ür ornalıg bolmaz tip kamag t(e)ngriler kuvragı yavlak **kakıyurlar** birkerü “*O hükümdarın saltanatı sürekli daim olmaz deyip bütün tanrılar topluluğu hep birden öfkelenir*” (AY553/13-16)

ba[rça] t(e)ngrilerin erkligi iyin yme <öbkeleyür> **kakıyur** asurılar [kuvragı] “*Bütün tanrıların muktediri ve aynı şekilde cinler topluluğu bu nedenle öfkelenir*” (AY563/13-15)

kakın-: pişman olmak.

[1]+(1) →[yalın hal]+(belirtme h.e.)

k(a)ltı neçök amtı bo közünür üdteki ontın singar yirtinçülerte erigme alku ulug bodıs(a)t(a)vlar burkan kutınga katıgılanıp tsuy irinçü ağır ayıg kılınçların ökünüp **kakınıp**... “Öyle ki, nasıl şimdi on taraftaki dünyalarda var olan bütün ulu Bodhisattvalar, Buda kutsallığına (ulaşmaya) çalışıp kötü, fena davranışlarını itiraf edip, pişmanlık bildirip...” (AY139-140/18-1)

monçulayu sözleyü ökünü kakını bilinü ukunu kşantı ç(a)mhuy kılınçlarlar... “...böylece söyleyip, pişmanlık bildirip, açıklayıp bağışlanma dileseler...” (AY140/10-12)

...kılmış ayıg kılınçın ökünüp **kakınıp** kşantı kılıp antada kin ong tizin çökutip “...yapılan kötü amellerden dolayı pişmanlık duyup af dilendikten sonra sağ diziyile çöküp...” (AY362/1-2)

kal-: 1. kalmak, olduğu durumu sürdürmek.

[1]+(1) →[yalın hal]+(bulunma h.e.)

kamagda kiçigi sever amrak oğulum yalanguz **kalıp** kelmeser “...hepsinden küçüğü sevgili oğlum yalnız kalıp gelmezse...” (AY623-624/22-2)

biş törlüg ı tarıg hua yavışgu tüş yimiş artayur **kalır** ançada tüşü temi bütmedin “Beş türlü mahsul, çiçekler (ve) meyve daha zamanı gelmeden öylece kalır” (AY55b/17-19)

tört dıvıplar içinte bir yme orun **kalmadı** “Dört kıtalar içinde bir yer kalmadı” (AY577/21-22)

anta ötrü badari bramn kentü evinte (o)luru kök kalıkda **kalır** teg “Bu sırada Badhari brahman kendi evinde, gökte durur gibi oturuyordu.” (M10/10-11)

biz yime siznide ödrülüp öngi munta **kalmaz** biz “Biz de sizden ayrılıp burada kalmayacağız.” (M51/43-45)

2. arta kalmak.

[1] →[yalın hal]

yalanguz kurug süngükleri ök turu **kaltı** “Yalnız kuru kemikleri arta kaldı” (AY618/13)

et’özi eti alkınıp kurug **kaltı** süngüki “Etləri yok olup geriye kemikleri kaldı” (AY639/15-16)

...bodıs(a)t(a)vnın **kalmış** süngüklüg şarırın ididiler yıgdılar “...Bodhisattvanın kalan kemiklerini topladılar, yıgdılar” (AY627/16-17)

kalangur-: sevinç göstermek, fırlamak.

[1] →[yalın hal]

ol t(e)ngri kızı bo nomluğ y(a)rılığ eşidü teginip ögrünç sevinç üze ertingü uz **kalanggur**up ötrü olurmış orunıntın örü turup... “*O tanrı kızı, bu öğretili buyruğu işitip sevinç ile epey yukarı fırladıktan sonra oturduğu yerinden ayağa kalkıp...*” (AY372/1-5)

kalağur-: sevinç göstermek, fırlamak.

[1] →[yalın hal]

...et’özleri köngülleri **kalanggur**gaylar ögrünçin “*...bedenleri gönülleri sevinçle sıçrar*” (AY454/22-23)

kamıl-: yere yıkılmak, düşmek.

[2] →[yalın hal]+[bulunma h.e.]

yinçge kızlar kuvrağı körüp katunning ançulayu yirte tüşüp **kamılıp** ögsirep tınsırap yatmışın... “*Hatunun akılsızca ve nefessizce yere düşüp boylu boyunca uzandığını gören çevresindeki zarif kızlar...*” (AY634/17-20)

ne anı körüp ök et’özlerin ol süngük üze kemişip ögsirep tınsırap **kamılı**tlar “*Onu görünce kendilerini o kemiklerin üzerine fırlatıp kendilerinden geçerek yıkıldılar*” (AY619/16-18)

...inçe k(a)ltı ulug ı ıgaç küçlüğ katıg yiilke tokıtılıp **kamılı**mış teg tüşdiler **kamılı**tlar “*...tıpkı büyük bir ağacın kuvvetli sert yelle vurulup devrildiği gibi düştüler*” (AY625/13-15)

ig agrıgka tuş bolup et’öz **ölüp kamılı**sar... “*Hastalığa maruz kalan beden ölüp devrilse...*” (AY366/13-14)

kamşa-: sallanmak, titremek.

[1] →[yalın hal]

ol ok üdte bo üç ming ulug ming yirteñü yir suv yumgı tepredı **kamşadı** “*İşte tam o anda bu üç bin, ulu bin dünya yer su tümüyle titredi, sallandı*” (AY183/16-18)

ötrü bu üç ming ulug ming yirteñü yir suv özeke kim osuglug altı türlüğ **tebredı** kamşadı “*Bundan sonra bu sayısız dünyalar, tıpkı su üzerindeki bir gemi gibi altı defa sallandı*” (M18/14-17)

kamşat-: yerinden oynatma, sarsmak.

[3] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+[bulunma-ayrılma h.e.]

t(ä)ñrim biligim(i)zni köñlümüzni bo tört türlüğ t(ä)ñrilärdä agıtd(ı)mız ärsär ornınta **kamşat**<t>ım(ı)z ärsär “*tanrım düşüncemizi, gönlümüzü bu dört türlü tanrılardan yüz çevirip, yerinden sarstıysak...*” (HU.II.A./222-226)

kan-: 1. doymak.

[1] →[yalın hal]

...todup **kanıp** anası yiti enüki yme birkerü “...annesi yedi yavrusu ile birlikte doyup...” (AY631/13-14)

2. kanmak, tatmin olmak.

[1] →[yalın hal]

siziksizin ol küsüşi **kanğay** tükellig irkek et’özüg bulğay tip y(a)rılıkadı “Şüphesiz o dilekleri yerine gelecek ve eksiksiz erkek vücudunu bulacak diye buyurdu” (AY157/12-14)

ne küsüşi erser **kanar** büter birök ol küsemiş küsüşi **kanmaguça** erser ikileyü yine aşnukı törüçe kılsun “Ne isteği varsa gerçekleşir eğer o istedikleri gerçekleşmezse ikinci kez yine önceki kural gereğince uygulasin.” (AY362/11-14)

...ol iligler kanlar birle nom eşidip nomlug noş tatığı üze todğay **kanğay** biz “...o hükümdarlar ile öğretiyi dinleyip öğreti tadı ile doyacağız” (AY432/11-13)

kantur-: doyurmak, tatmin etmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

...azu ogulsuz kızsız erip ogul kız küseserler ol küsüşlerin yme **kanturgay** m(e)n “...veya oğulsuz kızsız olup, oğul kız isteseler o dileklerini de yerine getireceğim” (AY543-544/23-2)

bo küsüşümin vayşıravanı m(a)harança **kantursun** tip tisün “Bu isteğimi Vaişravana hükümdar tatmin etsin deyip...” (AY441/17-19)

...tilim üze burkanlar atın atayu ol d(a)r(a)nı tutdaçı kişining köngülinteki küsemiş küsüşin ayıtıp küsüşin **kanturu tegingey** m(e)n “...dilimle Budaların ismini söyleyip tılsımı tutacak kişinin gölünden istediği dilekleri söyleyip isteğini gerçekleştireceğim” (AY446/10-14)

...alku tınl(1)glar küsüşin **kanturgalı** udaçı siz “...bütün canlıların isteklerini yerine getirebilirsiniz” (AY481/22-23)

ayaların yadtukda tüü törlüg erdini yinçü yağıtıp kamag tınl(1)glar küsüşin **kanturtaçı** bolsunlar “Ayalarını yadıklarında pek çok türlü mücevher, inci yağdırıp bütün canlıların isteğini tatmin edecek olsunlar” (AY170/15-18)

bilge biligin ögrünçün todurdum (**kantur**)dum “Hikmet ve sevinç ile doyurdum” (M21/9-11)

ol küsüşümin **kanturung** “O isteğimi doyurun” (M35/28)

kap-: kapmak, yakalamak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

...laçın tokup üçegüni birisin **kapıp** iltür bolur “...doğan üçünü sıkıştırıp birini yakalayarak götürmüştü” (AY627/8-9)

...uçar erken belingteg laçın **kapdı** kiçigin “...korkuyla uçarken onu şahin kapdı” (AY633/21-22)

kar-: karıştırmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

şankig alplarığ katdımı(z) **kardımız** “*Şankha'yı (ve diğer) kudretleri birbirine düşürdük.*” (M62/20-21)

karar-: kararmak.

[1] →[yalın hal]

bulung yingak barça bütürü **karartı** “*Bütün etraf tümüyle karardı*” (AY617/8)

bulung yingak **kararıp** öles boltı “*Her taraf kararıp ışıksız oldu*” (AY618/18)

karı-: ihtiyarlamak.

[1] →[yalın hal]

kim basa basa erler **karıyurlar** ölürler tayarlar “*...ve çok sonra insanlar ihtiyarlar, ölürler, göçüp giderler*”. (43/13-14)

karıl-: karışmak, birbirine girmek.

[1] →[yalın hal]

muna ertimlig etüzümüz ertip barsar alku ed tavar barça tolp **karılsar** alp bulgulug kişi etüzin bulmuşım yoksuz bolgay “*İşte bu fani vücudumuz göçüp gidince, bütün mal mülk hepsi birbirine karışınca, bulunması güç insan vücuduna ulaşmam boşuna olmayacak*” (M1/12-16)

bu üç türlü(g) (edgülüg) tözl(üg) köngülü katılı **karılı turgalı** umış erser “*...bu üç türlü cevher, öz gönü karışıp durmuş olabilse...*” (M59/32-34)

k(a)ltı m(e)n ilkisiz uzun sansartın berü ötgürü bökünki künke tegi dört togum biş ajun altı yoltakı tınl(ı)glar **birle katılı** karılı ayıg yavlak törü iyin evrilip... “*Dahası ben başlangıçsız uzun Samsara'dan beri bugünkü güne kadar beş doğum, beş varlık şekli, yoldaki canlılar ile karışıp kötü yasalardan dolayı çevrilip...*” (AY133/12-16)

karış-: karışmak.

[1] →[yalın hal]

bolar için **karışmakdın** üküş igler törçiyür “*Bunların aralarında karışmalarından birçok hastalık ortaya çıkar*” (AY366/6-8)

kat-(I): 1. katmak, eklemek.

[3] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+[yönelme h.e.]

...ötrü yürüng ay sekiz yangıda azu yme biş y(i)g(i)rmide uz bedizçig arıg baçatıp biş törlüg bodug**ka** ıgaç yilimin **katıp** yangı arıg yürüng bözde otırada t(e)ngrim sizing körküngüzni bedizetsün “*...beyaz ayın sekizinde veya on beşinde usta ressama temiz bir oruç tutturup beş tür boyaya ağaç tutkalını katıp yeni, temiz, beyaz bir bezin ortasına sizin güzelliğinizi resmetsin*” (AY444/10-16)

2. karıştırmak, birbirine düşürmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

şankig alplarığ katdımı(z) **kardımız** “Şankha ’yı (ve) yiğitleri birbirine düşürdük.” (M62/20-21)

kat-(II): kurumak, katılaşmak

[1] →[yalın hal]

ol buryukı bo y(a)rlığı eşidip közinte isig yaşı tökülü busuşlug kadgulugin yığılayu agızı kurup **tili tamgakı katıp** sav sözleyü umadın... “O kımandan bu emri işitince gözlerinden sıcak yaşlar dökülerek hüznle ağlayarak ağzı kuruyup, dili damağına yapışıp söz söyleyemedi...” (AY624/8-12)

prit ajunta togmış tınlıklar aşsız suvsuz kurup **katıp** yoriyurlar “Ruhlar aleminde doğmuş olan yaratıklar yiyecek ve içeceklikten kuruyup halsiz düşerek yaşarlar.” (M112/17-19)

katar-: çevirmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

...mini töz töpüre uru iki iligimin **kataru...** “...beni tümüyle atıp iki elimi çevirip...” (AY7/21-22)

katıglan-: çabalamak, katlanmak.

[2] +(1)→[yalın hal]+[yönelme h.e.]+(bulunma h.e.)

atı kötrülmüş ayagka tegimlig t(e)ngirim antag erser kim kayu burkan kutı küşüşlüg tözünler oğlu tözünler kızı üzeliksiz üstünki yig köni tüz tuymak burkan kutı üçün üç törlüg kölüngülük nomlarta edgü kılınçka katıglansarlar... “Adı yüceltilmiş, saygı değer efendim, öyle ise, herhangi bir Buda kutsallığı istekli soylular oğlu, soylular kızı, daha üstü bulunmayan üstün, mükemmel, doğru anlamak (adlı) Buda kutsallığı için türlü gönüllü öğretilerde iyi davranışa çabalasalar...” (AY167-168/18-2)

bir yintem altı p(a)ramıtlar içinte **katıglansunlar** tavransunlar “Sürekli altı erdemler içinde çabalasınlar” (AY122/6-8)

alku ugrın katıglantım serinmek ulatı altı p(a)ramıtta “Tevekkül ve erdemde her bakımdan çaba sarfettim” (AY369/14-16)

k(a)ltı neçök kin keligme üdteki alku ulug bodis(a)t(a)vlar burkan kutinga katıglantuklarında... “Öyle ki, nasıl ileride gelecek zamandaki Bodhisattvalar Buda kutsallığına çabaladıklarında...” (AY139/6-8)

olar barça bo y(a)rlığıça **katıglansunlar** tip y(a)rlıkadı “Onların hepsi bu buyruğa göre çabalasınlar diye buyurdu” (AY396/14-15)

anı için sizler <kamag> tözünler oğlu tözünler kızı bo öğretilerde bışrununlar öğreti[ning]ler tavranninglar katıglanninglar tip y(a)rlıkadı “Onu için sizler bütün

azizler oğlu azizler kızı bu öğretide çalışın gayret gösterin diye buyurdu” (AY672/6-10)

yüz kip üç asangı ödte berü paramantal yolta **kataglanu** tükel türlüğ burkan kutinga yivikin yivitip... ““Yüz Kalpa, üç Asamkhyeya zamanından beri Parimandala (denen) yolda gayret sarf ederek mükemmel Burkanlık için malzeme ile teşhiz edilip...” (M3/1-4)

katıl-: 1. katılmak.

[2] →[yalın hal]+[yöneme h.e.]

kaçan t(e)ngriler kuvragınga **katılıp** asurılar birle süngüşgeli ugrasar sizler... “Tanrılar topluluğuna katılıp şeytanlar ile savaştığınızda...” (AY405/10-12)

sön yäklügün süñüşüp bal(1)kdukin k(a)raka **kat(ı)ltukın** üçün, t(ä)ñri yerinärü baru umatın bo yerdä ärür “ezelden beri şeytanlarla savaşıp yaralandığı, karanlığa karıştığı için, Tanrı katına varamadan bu dünyada kaldı” (HU.II.A./75-80)

ymä k(a)mag yäklär ul(u)glar todunçsuz uvutsuz suk yek [birlä] yüz artokı kırk tümän yäk[niñ yavlak] biligiñä **katılıp** “ve bütün şeytanlar, ulular, ihtirashı aç gözli şeytanla yüz kırk tümen şeytanın kötü düşüncesine katılıp...” (HU.II.A./10-13)

2. karışmak.

[1] →[yalın hal]

k(a)ltı m(e)n ilkisiz uzun sansartın berü ötgürü bökünki künke tegi dört togum biş ajun altı yoltakı tınl(ı)glar birle **katılı** karılı ayıg yavlak törü iyin evrilip... “Dahası ben başlangıçsız uzun Samsara’dan beri bugünkü güne kadar beş doğum, beş varlık şekli, yoldaki canlılar ile karışıp...” (AY133/12-16)

t(ä)nri [y]äklı y(a)ruklu karalı ol üdün **k[at]ıldı** “o vakit tanrı, şeytan, ı ışık, karanlık karıştı” (HU.II.A./6-7)

...edgüler birle **katılı** karılı... “...iyiler ile karışarak...” (M80/18)

bu üç türlü(g) (edgülüg) tözl(üg) köngülü **katılı karılı turgalı** umış erser “Bu üç türlü cevher, öz gönlü karışmış durmuş olabilse...” (M59/32-34)

katna-: tekrar etmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

ötrü yine tükel bilge t(e)ngri t(e)ngri burkan bo ok yörügüg ikileyü **katnayu**... “Sonra yine bilge Tanrılar Tanrısı Buda bu açıklamayı iki defa tekrar edip...” (AY628-629/23-1)

katu-: katmak, karıştırmak.

[1] →[yalın hal]

kadır yavlak yağmur yağıp üdsüz kolusuz **katuyur** “*Korkunç, kötü yağmur yağarak zamansız sırasız (her şeyi birbirine) karıştırıyor*” (AY552b/12-13)

kav-³⁴: dikkate almak, düşünmek.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

ötrü titdi et’özin isig özinge **kavmadın** yiti enüklerin ozgurtı “*Sonra kendi vücudunu feda edip, canını düşünmeden yedi yavruyu kurtardı.*” (AY630/11-13)

kavır-: toplamak, bir araya getirmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

anın [bolar]nı sımtagsız **kavır**[mış] k(e)rgek yazuklap “*O nedenle bunları ihmal etmeksizin yakalayıp cezalandırmak gerek*” (AY563/5-7)

körser barın ilinte tev kür yongag kıltaçığ tegimliginçe törü üze köni nomça **kavırgu** ol “*Eğer hilekarları ve birbirine iftira atanları görürse gereğince, doğru yasaya göre yakalamalıdır*” (AY562/13-16)

kaviş-: 1. birleşmek.

[1] →[yalın hal]

kinki iki aylar **kavişip** karlıg buzlug üd bolur “*Önceki iki ay birleşip karlı buzlu zaman olur*” (AY590/3-5)

2. kavuşmak.

[1] →[yalın hal]

...tözünler oğlu tözünler kızı tayşing yorigda yorıdukda kamag t(e)rs tetrü tınl(1)glar **birle** katılıp **kavişip**... “*...soylular oğlu soylular kızı Mahayānā yaşayışına (uygun) davrandığında bütün hatalı yanlış canlılar ile bir araya gelip, karışıp...*” (AY132/8-11)

utgurak bilge biligin adırtlayu ukar kaçığ atkangu törü bilig köngül **birle kavişip** börtmek titir “*Tamamıyla bilgi ile ayırarak anlar: duyu organları ve öğreti, bilgi ve zihin ile kavuşmasına temas denir*” (M41/49-52)

(k)içmedin ara ikile tükel bil(ge) (ma)ytrı burkan **birle kavişir**(lar) “*Hemen tekrar, mükemmel hikmetli Maytrı burkan ile buluşurlar*” (M63/18-19)

kavişat-/kavşat-/kavzat-: sıkıştırmak, çevirmek.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

...[ögi] kangı **busuş emgekke kavı[şatıp yumgı]** bartılar ol ta[gka et’özin buşı birmiş] orunka “*...anne (ve) babası kaygıya kapılıp vücudunu sadaka olarak bağışladığı yere vardılar*” (AY641/19-22)

³⁴ Clauson bu fiilin *kat-/kad-* olduğunu ifade etmiş anlamını da “anlamak, dikkat etmek, düşünmek” olarak vermiştir (1972: 674b).

kamağ emgekke [ka]vşatıp sıkılır emgenür öz et'özi “Bütün sıkıntıya kapılıp kendi bedeni sıkılır acı çeker” (AY559/5-7)

kavıt³⁵:- korumak.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

üç kögürçgen atayı laçınka kavıtur erken... “Üç güvercin yavrusu şahini korurken...” (AY620/20-21)

kavışur:- kavuşturmak, bitştirmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

...kirtülüg upası (bo)z bay tirek yidleg birle (i)lgimizni kavışurup... “...gerçek mümin Boz Bay Tirek, Yidleg ile ellerimizi kavuşturup...” (M2/57-59)

ayagka tegimlig anant (gauta)mi katun ogrınta iki ilgin kavışurup tengri tengrisi burkan(ka) (i)nçe tip ötünti “Saygıdeğer Ananda kraliçe Gautamī için iki elini kavuşturup, Tanrılar Tanrısı Burkan’a hürmetle şöyle dedi” (M21/18-21)

...tükel bilge maytrı burkanka yakın tegip adakınta yinçürü yükünüp ayasın kavışurup ıglayu inçe tip ötüğ ötüdür “...mükemmel hikmetli Maytrı burkana yaklaşıp, ayağına kapanarak secdeye varıp avuç içlerini kavuşturur ve ağlıyarak şöyle yalvarır...” (M90/23-27)

kavşa:- kaynaşmak.

[1]+(1) →[yalın hal]+(ayrılma h.e.)

telmirerler körürler törtdin yingakdın tüzüde inçe k(a)ltı yalın oot kamağdın barça kavşamış teg “Dört bir tarafa sanki alevli bir ateş etraflarını sarmış gibi yalvarırcasına bakıyorlardı” (AY640/12-15)

amarıları uzun turkaru kentü saçlarınta kömülüp içtin singar kurt kavşayu yıdıyu sasıyu kelirler “Bazıları hep kendi saçları arasına gömülüp içlerinde kurtlar kaynaştığı hâlde pis kokular yayarak gelirler” (M74/6-9)

kavşat-/kavışat-/kavzat:- sıkıştırmak, çevirmek.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

yiti enüklerine egirtip kavşatıp... “yedi yavrusu onu çevreleyerek...” (AY609/18-19)

arslanlı barslı börili uzatı kavşatu turur siz “Aslan, kaplan ve kurtlar (etrafınızı) tamamen çevrelemiştir” (AY490/14-15)

kavşatıl:- sarılmak, çevrenmek.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

³⁵ Clauson (1972: 582a) ve Erdem Uçar (2012a: 86) tarafından *to protect* “korumak” anlamı ile hapaks olarak verilmiştir (2012: 86). Zemire Gulcalı (2015: 2014) fiili *kovıt*- “koyalatmak” olarak okumuştur.

kalın üküş telim tolp kamağ tirin kuvragka **kavşatılı** kurşatılı nom nomlagalı ugradukda... “*Kalabalık, bütün bir cemaat tarafından sarılmış bir vaziyette vaaz vermeye davrandığında...*” (AY683/1-2)

kavşur-: birleştirmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]

ong ’engninlerindeki tonların açınıp ong tizlerin çökutip ayaların **kavşurup** t(e)ngri t(e)ngri burkanka yinçürü töpün yükünüp... “*Sağ omuzlarındaki elbiselerini açıp, sağ dizleri ile çöküp ellerini kavuşturup tanrılar tanrısı Buda’ya hürmet edip başlarıyla eğilip...*” (AY201/16-19)

ol müyüzüg **kavşurup**... “*o boynuzu birleştirip...*” (AY34g16-17)

..iki iligin **kavşurup**... “*...iki elini birleştirip...*” (AY378/12)

atın atap **aya kavşurup** okıgu şlöki bo erür “*Adını anıp, elini birleştirip okuyacağı mısra budur*” (AY34/3-4)

...alku engite etüzin ayaların **kavşurup** yakın, kelip (inçe) (tip) tidiler “*...bütün eğilmiş vücutları ile ve ellerini kavuşturarak yaklaştılar, şöyle dediler*” (M17-/3-5)

kay-: (göz) çevirmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

tengridem közin berü **kayıp** balık uluşug burkan şazının kop adada küyü küzedü tutmakı bolzun “*İlahi gözlerini beriye çevirip şehirleri, Burkan şariatini bütün tehlikelerden her zaman korusunlar*” (M1/59-61)

kayıntur-: kaynatmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

...ol sokmuş otug **suv birle kayınturup** ursun “*...o soktuğu otu su ile kaynatarak koysun*” (AY477/16-17)

kaz-: kazmak.

[2]+(1) →[yalın hal]+[eksiz belirtme h.e.]+(bulunma h.e.)

mandal otirasınta **oy kazıp** bir ulug çopun kömüp üzesinte suv akguluk yazı ban ıgaç urup ol ıgaç üzesinte ol sokmuş otug suv birle kayınturup ursun “*Alanın ortasına çukur kazıp, büyük bir çomak gömerek üzerine su akacak yassı bir ağaç yerleştirip bitkileri su ile kaynatarak o ağaç üzerine koysun*” (AY477/13-17)

taş kapagınta **uy kazıp** tolu ört yalın koz kodup belgüsüz agzın örtüdi “*Taş kapıda çukur kazıp bol bol alev, yalazı ve kızgın kömür döküp belirsiz ağzını örttü.*” (M58/15-17)

kazgan-: kazanmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]

anta ötrü ol tözünler oğlu tözünler kızı ertingü ulug bedük buyanlığı yüklemekig buyanlığı tirginig tüzü tüketi kılmış **kazganmış bolurlar** “*Ondan sonra soylular oğlu, sylular kızı, son derece ulu, büyük iyilik yığını ile iyilik toplamını, bütünüyle hiç kalamacasına yapmış kazanmış olurlar*” (AY155/9-13)

k(a)ltı azk(a)ya küç küsün yunglap üküş **ed tavar kazganıp** asıg tusu kılmak erür “*...azıcık güç harcayıp çok mal mülk kazanarak fayda sağlamadır.*” (AY257/6-9)

...ülgülençsiz tenglençsiz ulug törlüg buyanlığı yüklemekig yıggalı tırgeli **kazgangalı ugaylar** “*...ölçülmez ve karşılaştırılmaz çok türlü sevapların yığını toplayıp kazanabilecek.*” (AY360/11-13)

keç-/kiç-(I): 1. (bir yere) geçmek.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

ıntın kıdıgka yoguç **keçmek** yme p(a)ramıt tımek savnıng yörügi erür “*Öteki kıyıya geçmek yine pāramitā denilen söziün açıklamasıdır*” (AY311/18-21)

yangalar ulug ögüz suvın tapa (yörü)yu **keçerçe** pratityasamutpa(di) “*Filler büyük bir nehrin suyuna doğru yürüyüp geçercesine pratityasamutpâda*” (M46/4-5)

1. (bir yerden) geçmek.

[2] →[yalın hal]+[ayrılma h.e.]

alku b(e)lgülertın **ertmiş** keçmiş ketmiş üçün anın antag titir “*...bütün belirtilerden geçmiş gitmiş olduğu için o sebeple öyledir*” (AY146/7-9)

ölüm kanının ilinte birtemliligin ozmış sansarlıg karangkudın künin **keçmiş** “*Ölüm hükümdarının ülkesinden hepsini uzaklaştırmış, samsāra'nın karanlığından gündüz vakti geçmiştir...*” (AY71/5-7)

2. gezinmek.

[2] →[yalın hal]+[bulunma h.e.]

keçeyin itigsiz mengülüğ taluyda uzatı mengün ilinçüleyin “*Hareketsiz mutluluk denizinde ebediyen devamlı gezineyim*”. (AY212/7-8)

3. (söz, laf vb.) geçmek.

[1] →[yalın hal]

anınng arasınta **bo sav** takı **keçmezken...** “*Bu arada konuşma daha bitmeden...*” (AY623/1-2)

4. ölmek.

[1] →[yalın hal]

uğramış m(e)n ölümke unakaya kiçmedin “*daha ölmeden ölüme uğramışım*” (AY634/3-4)

keç-/kiç- (II): gecikmek.

[1] →[yalın hal]

ol üdün m(a)has(a)tvı tiginning tapıgçıları tiginimiz **keçdi** tip... “O zaman Mahāsattva prensin hizmetçileri prensimiz gecikti deyip...” (AY620/12-14)

keçür-: geçirmek.

[2]+(1) →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+[ayrılma h.e.]

alku[nı keçüreyin] “Hepsini geçireyim” (AY104/1)

...ülgüsüz sansız yüz ming tümen koltı nayut sanınça tınl(1)gların nızvanılıg kadguların tarkarıp uçsuz kıdıgsız ulug emgeklig taluy ögüz**din** **keçürüp**...
“...sayısız yüz bin tümen koti nayuta sayısınca canlıların iheras kaygılarını uzaklaştıtırıp uçsuz bucaksız büyük zahmetli denizden geçirip...” (AY430/3-7)

ked-: 1. giymek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]

erklig kannıng ekesi ürüg uzatı **keder** siz **kök önglüg bındatu ton** “Erklig Han'nunun ablası siz, süreklı mavi renkli ipekten bir elbise giyersiniz” (AY489/20-21)

...karaja tonın uz **kedti** “...kāṣāya elbisesini güzelce giyip...” (AY575/20-21)

kışkı tumlıg üdlerte **anı kedgeli boltukda**... “Kışın soğuk vakitlerde onu giyecek olduğunda...” (AY34f-34g/13-1)

ne (üçün) tip tiser tün bir antag (**kedim**) **ton etük yivig tizig kedmiş** tonamış...
“Ne için derse gece böyle bir giyecek, elbise, çizme, gerdanlık giyinmiş, takınmış...” (M9/11-14)

2. (taç) takmak.

[3]→[yalın hal]+[eksiz belirtme h.e.]+[bulunma h.e.]

...töpüsinte yine **hualıg dıdım kedmişleri közünür** “...başlarına yine çiçekli taç taktıkları görünür” (AY313/14-16)

kedgir-: 1. sendelemek, kaçmak.

[1] →[yalın hal]

mang mang sayu **kedgire** töpün tüşe öngdürti “Her bir adımda sendeleyerek düşüp...” (AY10/7-8)

2. şüphelenmek.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

bo yırtınçüdeki tınl(1)glarka sizingülük **kedgörgülük [bolm]**az mu “Bu dünyadaki canlılardan şüphelenmek olmaz mı?” (AY34k-34l/22-1)

ked-: olgunlaşmak, yetişmek.

[1] →[yalın hal]

1 ıgaçada törümiş tüş yimişler **kediyür** “*Ağaçlarda yetişen meyveler olgunlaşır*” (AY517/9-10)

kedil-: yeni bir şekle bürünmek.

[2] →[yalın hal]+[bulunma h.e.]

ötrü olar ikileyü takı tişi ajunıta **kedilmegeyler** “*Sonra onlar tekrar diş varlığına bürünmeyecekler*” (AY191/3-5)

bodıs(a)t(a)vlarning kutı buyanı **kedilti** “*Bodhisattvaların sevabına girdi*” (AY381/11-12)

kedür-: giydirmek.

[2] →[yalın hal]+[eksiz belirtme h.e.]

...korkınç(1g) **ton kedürü...** “*...korkunç elbise giydirerek...*” (M21/2)

kel-: 1. gelmek, ulaşmak.

[3] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]+[ayrılma h.e./bulunma-ayrılma h.e.]

 üç yekler manga yakın **kelip** bir<i>si uruk üze boyunumın badı “*O üç şeytanlar bana yakın gelip birisi iple boynumu bağladı*” (AY17-19)

alku ulug tirin kuvragı birle tükül bilge biliglig t(e)ngri t(e)ngri burkaning ol y(a)rukluğ yalınçinga tartılıp kamagun barça t(e)ngri burkan tapa **keltiler** “*...bütün ulu topluluğu ile tam bilge bilgili tanrılar tanrısı Budanın o ışıtlı parlaklığına kapılıp...*” (AY131/7-12)

...kamagun barça t(e)ngri burkan tapa **keltiler** “*...hep beraber Budaya doğru geldiler*” (AY131/11-12)

ol köl suvı kayudın singlar **kelmiş...** “*o göl suyu ne taraftan geldiğini...*” (AY602/3)

üçünç satıgçılar kuvragı **keli** barı üküş ed tavar bultaçı bolgaylar “*Üçüncü olarak tüccarlar sınıfı gele gide pek çok mal mülk bulacaklar*” (AY196/21-23)

bodıs(a)t(a)vlar kuvragı öngin öngin k(e)ntü k(e)ntü öz öz uluşlarıntın **kelip...** “*Bodhisattvalar tamamı ayrı ayrı kendi öz memleketlerinden gelip...*” (AY645/4-5)

m(e)n ötrü ol orunta **keli** tegingey m(e)n “*Ben sonra o yerden gelip ulaşacağım*” (AY535/20-21)

azıg tişim kongrulup tüşüp **kelir boltı** erti “*Azı dişim koparak düşüyor idi*” (AY627/3-5)

bökünki kunte ol tınl(ı)glar **kelgülik** üdinte kelmediler “*Bugün o inanlar gelecekleri vakitte gelmediler*” (AY19/18-20)

...ötrü kayudın yme **kelmeksiz bolur** “*...sonra her ne yerden (gelecekse) gelmez*” (AY375/19)

hormuzta t(ä)ñri beş tñri birle kam(a)g t(ä)ñriler sözinlög(ü)n yäkkä sünüşgeli k[ä]lti inti “*Hormuzta tanrı, beş tanrı ile bütün tanrılar söz birliği ederek şeytanlarla savaşmak için geldiler indiler.*” (HU II.A/1-3)

...ikigü dkşnapt (iltin) yine magat ilke kelirler “...her ikisi Dakşināpatha ülkesinden yine Magadha ülkesine gelirler.” (M8/34-36)

maytrı burkan tapa kelirler “*Maytrı Burkan’a doğru gelirler*” (M71/9-10)

muna kün burnı toga kelti “*İşte gün burnu doğup geldi*” (M37/9-10)

ayıg ırak yolt(a) emgenü kelmiş men “*kötü, uzak bir yoldan ızdırap çekerek geldim*” (M11/2-3)

supuşpit sengremke keli yarlıkar “*Supuşpita manastırına haşmetle gelirler*” (M52/34-35)

kurug yala kelmez “*Kuru iftira gelmez*” (AY466/18)

yime kimning evinte törtidin yingak tam üze bo tört törlüg yaşın iliglerning atların öz öz yingaklarında bitiserler bitiserler ol evde yaşın tüşmez yala kelmez “*Ayrıca kim evinde dört duvara bu dört türlü Şişek Hükümdarı’nın adlarını kendi yönüne yazar, yazdırırsa eve şimşek düşmez, iftira gelmez*” (AY466/19-24)

kel-: gelmek.

[2] →[yalın hal]+[yön gösterme h.e.]

ıya taya tavrana yakın kelip begkerü “*Acele ederek beye yaklaşp...*” (AY637/22-23)

neçe iglig kemlig agrıglıg tikiglig angar yakın kelserler “*Ne kadar ağırlı, hasta varsa ona yakın gelse...*” (AY585/13-15)

2. dirilmek.

[1] →[yalın hal]

...ol beg tirilip kelip örü olurup aş içgü koltı “...o bey dirilip ayağa kalkıp yiyecek içecek istedi” (AY5/5-6)

3. rüzgar çıkmak.

[1] →[yalın hal]

inçe k(a)ltı ulug yiil kelip köl suvın tokıp yaymış teg yokaru kodı yayıltı yaykaltı “*Sanki büyük bir rüzgarın esip göl suyunu vurup dalgalandırmış gibi yukarı ve aşağıya dağıttı, çalkalandı*” (AY616/3-5)

4. ortaya çıkmak, doğmak.

[2] →[yalın hal]+[ayrılma h.e./bulunma-ayrılma h.e.]

ikinti yine bir kişi kirtüdin kelmişig nom tilgenin evirtgeli ötüğçi bolsar... “*ikinci olarak yine bir hakikatten gelmişe nom tekerleğini çevirtecek olsa...*” (AY161/12-14)

agir ayag kirtüdin **kelmiş** burkanlarka takı yme öngre ertmiş... “Saygıdeğer, hakikatten gelmiş Budalara...” (AY571/9-10)

kirtüde **kelmiş** çın kirtü ayagka tegimlig... “Hakikatten gelmiş, gerçek, saygıdeğer...” (AY391-392/24-1)

5. ihtiyaç anlatan deyimler kurar.

[1] +(1) →[yalın hal]+(yönelme h.e.)

ol üdün ol iki tigitler monçulayu sözleşü açığıları **kelip** yiringüdiler yıgladılar “O zaman bu iki prens bu şekilde konuşup üzuldüler, ağladılar” (AY619/6-8)

ay inilerim mening bökünki kün ertingü kork<g>um belinglegüm **kelir** “Ey kardeşlerim benim bugün çok korkum gelir” (AY608/17-19)

...k(e)ntü et’özleringe emgek **kelip** “...kendi bedenlerine sıkıntı gelip...” (AY228/19-20)

...kim mening bo et’özümün isirkegüm idi **kelmez** “...ki vücudumu koruyasım hiç gelmez” (AY609/1-2)

kelür-: getirmek.

[2] +(1)→[yalın hal]+[belirtme h.e.]+(bulunma h.e.)

anı negülük monça keç **kelürtüngüzler** “Onu neden bu kadar geç getirdiniz” (AY13/7-8)

kayuda birök padakları üjikleri kalsar unıtılsar köngüllerinte **kelürüp** açık adırtlıg közüntürü tegingey m(e)n “Eğer şiipleri harfleri kalsa unutulsa, gönüllerine ulaştırıp açıkça görünür kılacağım” (AY474/4-7)

neçe bar erser kuş keyik arıgka sakaka tayaklıg öz orunların **kemişip** ozdılar kaçdılar öngi öngi “Ne kadar kuş ve yabani hayvan varsa ormanda ve dağların eteklerinde terk edip kaçtılar ayrı ayrı” (AY630-631/21-2)

kelür-: getirmek.

[2] +(1)→[yalın hal]+[belirtme h.e.]+(yön gösterme h.e.)

ymä beş t(ä)ñri y(a)rukın kuvrat(ı)glı friştilär xroşt(a)g p(a)dwaxt(a)g t(ä)ñri t(ä)ñrigrü **bardaçı** boşuntaçı beş t(ä)ñri y(a)rukın biz(i)ñärü **k(ä)lürdi** ärsär “yine beş tanrı ışığı ile toplanan melekler, Hroştag (ve) Padvahtag tanrılar gökyüzüne ulaşip, affedilecek beş tanrı ışığını bize getirildiğinde...” (HU.II.A./261-265)

kemiş-: 1. yere atmak, bırakmak.

[2]→[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]

adruk adruk tüü törlüg hua yavışgu kemişdi “farklı farklı çok türlü çiçek bıraktı” (AY574/21-22)

ne anı körüp ök et'özlerin ol süngük üze **kemişip** ögsirep tınsırap **kamıltılar** “*Onu görünce kendilerini o kemiklerin üzerine fırlatıp kendilerinden geçerek yıkıldılar*” (AY619/16-18)

2. terk etmek, atmak.

[2]+(1) →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+(bulunma h.e.)

kayu mening üç yavlık yollarta **kemişdeçi**... “*Kaldı ki benim üç kötü yollarda terk edecek...*” (AY138/6-7)

edgüli ayıglı kılınçığ iltip yine **kemişür** “*İyi kötü davranışları götürüp yine terk eder*” (AY366/10-11)

biznide adın balık uluş ordu karşı küğçi küzetçi neçe tözün yavaş t(e)ngriler erserler olar barça bizingçileyü ök titip ıdalap kodgay **kemişgeyler** “*Bizden başka şehri, ülkeyi koruyan ne kadar asil tanrı varsa onların hepsi de bizim gibi terk edecekler.*” (AY434/3-5)

mini ikile tünerig kınlıkta (**kemişgey**)ler tünin künin tokıgaylar “*beni tekrar karanlık hapishaneye atacaklar gece gündüz dövecekler.*” (M11/5-7)

ança sakınç sakıntukta ikile olarnı ayıg kılınçlıg yil tokıp ulug tamularda **kemişür** “*Böyle düşündüklerinde, tekrar bunları, kötü amellerin rüzgârı yakalayıp büyük cehennemlere fırlatır.*” (M70/25-26)

...(öt)rü olarnı ayıg kılınçlıg yil yanturup (köt)ürü iltip ulug tamularda **kemişür** “*...bunları, kötü amellerin rüzgârı geri çevirip götürerek büyük cehennemlere atar*” (71/23-25)

...tengri burkan(ıg) tepmiş izinte **kemişür** erdi “*Tanrı Burkan'ın geçtiği yola atar idi.*” (M58/3-4)

...öze **kemişürler** “*...ile atarlar*” (M108/8)

...(s)uburganlar ara **kemişingler** “*...mezarlar arasına atın*” (M5/11)

keşş-: danışmak, istişare etmek.

[1] →[yalın hal]

içili inili ikegü sözleşü **kengşşü** yme yine ötrü bartılar “*Abi kardeş, ikisi danışarak konuşup sonra geldiler*” (AY631/7-9)

...(munılay)u **kengşşip** olar yime tengri (t)engrisi burkanka yaguk tegip (to)yın dıntar boltılar “*...böyle müzâkere ederek bunlar yine Tanrılar Tanrısı Burkan'a yaklaştılar ve rahip oldular*” (M7/59-61)

kerget-: kusurlu olmak, eksik kalmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

bo on ç(a)hşap(a)t(ı)g sıd(ı)m(ı)z ärsär näçä ägsüt<t>ümüz **kärgät**<t>imiz ärsär... “*bu on emri yerine getirmedi isek, ne kadar eksik kusurlu yaptysak...*” (HU.II.A./239-241)

kertkün-: inanmak, iman etmek.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

t(ä)ñrim söda bärü bil[mätin] kün ay t(ä)ñrike [iki] y(a)ruk ordo iç[rä] olorugma t(ä)ñrilä[rkä] näçä yaz(1)nt(1)m(1)z ärsä[r] ymä kertü ärklig küçlü[g] t(ä)ñri tepän **kertkünmäd(i)m(i)z ärsär** “*tanrım ezelden beri farkında olmayarak Güneş ve Ay tanrılara, iki aydınlık saray içinde oturan tanrılara ne kadar günah işlediysek ve gerçək, güçlü tanrı diyerek inanmadıysak...*” (HU.II.A./50-58)

kes-/kis-: kesmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

..üçünç k(e)ntününg edgü yıltızın birtem üzmiş **kesmiş** erser “*...üçüncüsü kendisinin iyi sasisını tamamen kesmiş ise...*” (AY148/13-15)

...kadgu nızvanılarıg üzdeçi **kesdeçi**... “*...kaygı ihtiraslarını kesecek...*” (AY31/8-9)

bilge biliglig y(i)ti kılınç üze ol toorların bıçayın **kiseyin** “*Hikmetli yedi davranış ile ağlarını keseyim*” (AY123/4-6)

kesil-: kesilmek.

[1] →[yalın hal]

süüdin berü ulagı sapıgı üzülmez **kesilmez** üçün... “*Ordunun berisinde sırası kesilmediği için...*” (AY61/17-18)

kesiş-: kesişmek.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

bir ikintişke bıçuşurlar **kesişürler** tokışurlar sançışurlar yançışurlar öçeşürler boguşurlar örlüşürler “*birbirleri ile vuruşurlar, kesişirler, dövüşürler, kapışurlar, kin beslerler,boğuşurlar*” (M81/59-62)

ket-/kit-: gitmek.

[2] →[yalın hal]+[ayrılma h.e./bulunma-ayrılma h.e.]

ötrü ilig uluşug ol ilig kanıg ol bodunug karag titip idalap küyü küzetü tutguluk köngültin **ketgey** biz “*Ondan sonra ülkeyi, o hükümdarı, o halkı bırakıp gönülden koruyup kollamadan gideceğiz*” (AY433/17-19)

alku b(e)lgülertin ertmiş keçmiş **ketmiş** üçün anın antag titir “*...bütün belirtilerden geçmiş gitmiş olduğu için o sebeple öyledir*” (AY146/7-9)

...suv yolınta **kitip** enetkek yiringe barıp... “*...su yolundan gidip Hint ülkesine varıp...*” (AY3/15-16)

kev-: güçsüzleştirmek, zayıflatmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+(bulunma h.e.)

tavar buşı yalanguz az nızvanıg ok **kever** küçsiretür “*Mal sadakası sadece hurs (ve) tutkuyu zayıflatır*” (AY163/9-11)

kim ol bo orunta bodıs(a)t(a)vlar bışrunmaklıg al altagları üze yigedteçi bilge bilig erksinmekleri üze körmek bışrunmak atl(1)g yollartakı alp kevgülük nızvanıların **kevgeli basgalı uyurlar** “...ki bu yerde Bodhisattvalar öğrenme yöntemleri ile üstünden gelinecek bilinç egemenliği ile görme (ve) öğrenme adlı yollardaki zor zayıflayacak ihtirasları zayıflatıp üstesinden gelebilir” (AY317/4-9)

inçip bodıs(a)t(a)vlar bo montag yangın köngülteki kkirleriğ körmek bışrunmak yollar içinte **kevip** tarkarıp... “Şöyle ki, Bodhisattvalar böyle gönüldeki kirleri görme ve olgunlaştırma yolları içinde zayıflatıp, yok edip...” (AY244/14-16)

kevil-: zayıflamak.

[1] →[yalın hal]

...ne tıltagın bo et’öz kevilip **küçsirep** artayur “...ne sebeple bu vücut gevşeyip güçsüzleşip bozulur?” (AY588/-4)

küçi küsünü yme alkınıp **küçsireyür** kevilür “Gücü kuvveti de tükenip zayıflar” (AY558/14-15)

kez-: 1. bir yeri gezmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

...ontın sınıgarkı burkanlar uluşın **keze** yapa yorıp... “...sağ taraftaki Buda alanını tümüyle gezip..” (AY249/7-8)

anta kin balık uluş sayu **keze** yorıp... “Ondan sonra memleket memleket gezip...” (AY587/8-9)

erdnilig kimide olurup biş türlüğ yinçge oyun etizü kekük kızıgıgulug kalvink yuy kuşlar ünin işidü balık uluş kay kidinligler sayu **keze** yorıyu mengi (mengileyürler) “Cevherle süslü gemide oturup beş çeşit zarif musiki çalıp, kuşların sesini işitip Şehirlerin sokak ve evlerinin her birinde yürüyerek sevinirler” (M32/12-18)

1. bir yerde gezmek.

[2] →[yalın hal]+[bulunma h.e.]

kent suzak sayu tüzüde **keze** yapa tegzinip... “Şehir şehir hepsinde tümüyle gezip...” (AY34ğ/6-7)

kıkır-: bağırarak, çağırarak.

[1] →[yalın hal]

kut kolunu [ötüg ötünü katıg] ünin **kıkıra** [birtim “Saadet isteyip, rica ederek yüksek sesle bağırıverdim” (AY12/1-3)

...ünümin idi üzmedin **kıkıra** bartım... “...sesimi hiç kesmeden bağırardım” (AY12/8-9)

ulug ünin möngredi orlayu **kıkıra** inçe tip emgenü sav sözledi “*Yüksek sesle böğürdü, bağrışıp çağrışarak bu şekilde acı çekerek konuştu*” (AY641/2-4)

kılıl-: yapılmak.

[1]+(1) →[yalın hal]+(bulunma h.e.)

guuyihuua vıharta ulug kuvrag birle pratiştapan kılıltı “*Kü yi Hua manastırında büyük cemaatle birlikte prati-sthāpana yapıldı*” (AY686/17-18)

kılın-³⁶: yapmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme hal eki]

öğlerin köngüllerin içgınıp **ne kılınmışın** arıtı bilinmez boltılar “*Akıl ve düşüncelerini kaybedip, ne yapacaklarını artık bilemez oldular*” (AY625/15-17)

edgüli ayıglı iki törlüg kılınçları bilmedin et’özin **kılın**u yançdım erser “*iyi kötü iki türlü davranışları bilmeden vücudumla yaptım suç işledim ise...*” (AY134/5-7)

ol iki tigitler monçulayu yangın keyirkençig **kılın**u ulıyu sıgtayu talıp yüküp ançada kin timin andıran öngi yorıp bartılar “*O iki prens bu şekilde feryat ederek, ağlayarak yorulup bir süre sonra hemen oradan ayrıldılar*” (AY620/9-12)

kıltur-: yaptırmak, ettirmek.

[2]+(1) →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+(yönelme h.e.)

bo ayıg kılınçlarıg k(e)ntü özüm kıltım erser adınaguka ayıp **kılturtum** erser “*...bu kötü davranışları kendim yaptım başkalarına söyleyip yaptırdım ise...*” (AY134-135/22-1)

birök yene ol ol kılınçlarıg **kıltur**madın ol tınl(ı)glarınig bo bo nızvanıları bogup amrılıp buyan edgü alguluk erserler ...“*ve yine o hareketleri yaptırmadan o canlıların bu ihtirasları boğup sakinleştirip sevap alacaklarsa...*” (AY229/19-22)

ayıg törüg kiterip edgü törüg **kıltur**urlar “*Kötü yasaları giderip iyi yasaları uygulatırlar*” (AY552/2-3)

bo nom erdinining tering yörügün yinçge tözin kingürü nomlatıp kamagka yada **asıg tusu kıltur**muş k(e)rgek “*bu dharma hazinesinin derin yorumunu, ince aslını genişçe vaaz edip herkese tanıtip fayda sağlamak gerek.*” (AY402/16-19)

kın-: yenmek, mağlup etmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

k(a)ltı bo iki törlüg yol üze tarıkguluk bo monça nızvanılarıg tarkargalı **kın**mak erür “*Bu iki türlü yol ile yok edilecek bunca ihtirasları yenmektir*” (AY255/8-10)

³⁶ *kılın-* fiilinin verdiğimiz kullanım örneklerinde -(X)n- ekinin fiile dönüşlülük anlamı katmadığı görülmüştür. Eraslan (2012: 445) “esaslı yapmak, meşgul olmak, hazırlanmak, gayret etmek” fiilinin esas fiilde belirtilen hareketin yapmaya çalışıldığını, gayret edildiğini anlamlarında kullanıldığını ifader.

kına-: cezalandırmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

antag] osuglug kişike yalangukning kaninga köni nomça törüçe başlamayukka bodunun anın inçe yarayur köni nomça törüçe yazuklap **kınam**[ak] yavız yavlak inçip yalangukug “İşte bu nedenle, böylesine halkını doğru yasalara göre yönetmeyen insanların hanına, kötü insanları doğru yasalara uygun cezalandırmak yaraşır” (AY563/17-22)

kırıl-: ölmek.

[1] →[yalın hal]

’eng kişigi üçünçi m(a)has(a)tvı bodıs(a)t(a)v ertimlig törüke singirtip erte **kırılıu teğinmiş** “En küçüğü üçüncü Mahasatvı Bodhisattva ölümlü yasa tarafından batırılmış erkenden ölmüştür” (AY638/16-18)

kısgar-: kısaltmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

şıravasat balıkda erken adınların küçin küsünün **kısgarıp** kevip... “Şırasavat şehrinde iken diğerlerinin gücünü kudretini zayıflatıp...” (AY31/11-13)

kıyıl-: ölmek.

[1] →[yalın hal]

kaçan birök çakravart ilig kaç **kıy(ı)l**guça erser... “Her ne zaman Cakravartin hükümdarı ölecek olsa...” (AY395/16-17)

kızgan-: kıskanmak, cimrilik etmek.

[1] →[yalın hal]

azu muş üçün azu puşi bergäli **kızganıp** yeti türlüğ puşi nomka tükäti berü umad(ı)m(ı)z ärsär “hem sıkıntı hem de sadaka vermekten kaçınıp yedi türlü sadaka öğreti için gereğince veremediysek...” (HU II.A./268-271)

kigür-: 1. içeriye girdirmek, sokmak.

[3] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+[yönelme h.e.]

...başdınkı oruntakı bodıs(a)t(a)vlarıg ikinti orunka **kigür**gü üçün... “...en baş yerdeki Bodhisattvaları ikinci yere sokmak için...” (AY46-47/23-1)

...yinçge tering yörüglerin köngülleringe **kigürgeli** umazlar “...zarif, derin yorumları gönüllerine sokamazlar” (AY337/14-15)

biz adrok adrok etip y(a)ratıp nomka **kigürsüg** törö bar ärti “bizi üstün tutup hazırlayıp öğretiyeye sokmayı (ifade eden) yasa vardı” (HU.II.A./266-268)

...burkan (kö)rkin suvka **kigür**ser... “...burkan heykelini suya soksa...” (M51/3)

ol tıltagın avış tamu otı taşgaru önüp divdat toynag tirigde yörgep tartıp avıç tamuka **kigürdi** “*Bu sebepten Avıcı cehenneminin ateşi dışarı çıkip, rahip Devadatta'yı canlı canlı sardı ve çekip Avıcı cehennemine soktu.*” (M57/29-31)

1. içeriye girdirmek, sokmak.

[3] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+[bulunma h.e.]

teringde tering yinçge nomlar içinte tınl(ı)glarıg **kigürmek** erser... “*Derinden de derin zarif öğretiler içine canlıları sokmak ise...*” (AY298/1-3)

kikşür-: kışkırtmak, tahrik etmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

ymä sav elitip sav kälürüp kişig näçä **kikşürü** sözläd(i)m(i)z ärsär “*ve laf taşıyarak insanları kışkırtıp konuştuysak*” (HU.II.A./142-145)

kiğürt-: genişletmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

ötrü bo altı y(i)g(i)rmi tümen sekiz ming yoçan kalın yitiñsiz yidiz yagız yir tatıgın üklitü **kiğürtü teginip**... “*...sonra bu yüz altmış bin sekiz bin yoçan ulaşılmaz dünya zevkini arttıracak...*” (AY528/19-22)

kiğürül-: genişletilmek.

[1] →[yalın hal]

...il uluş **kiğürülsün** “*...ülke genişletilsin*” (AY453/4-5)

kir-: 1. girmek.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

kaujnagar kentke (ya)kın şalavan berkte kalı(nçsız) nırvanka **kirü kirü yarlıkamışınga** tegi “*Kauşınagara adlı şehre yakın şalavana adlı korulukta parinirvanaya haşmetle girinceye kadar...*” (M1/34-35)

1. girmek.

[2] →[yalın hal]+[bulunma h.e.]

ançulayu yime ögnüng kangnıng krallıg bir içinte **kirmiş köngül** “*...aynı şekilde de ananın ve babanın dehşet kiri içine girmiş gönül...*” (M42/11-13)

kirgür-: içeri sokmak.

[3] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+[bulunma h.e.]

...ötrü başdınkı oruntakı bodıs(a)t(a)vlarıg ikinti orunta **kirgürgelir** üçün... “*...sonra en baştaki Bodhisattvaları ikinci makama sokmak için...*” (AY46/6-8)

kirtgür-: inanmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

...burkanlar yırtınçüde belgürdi tip timiş savag **kirtgürürmu** erki “...burkanlar dünyada belirdi diye söylenen söze inanılır mı acaba” (M9/26-27)

kişilen-³⁷: evlenmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

körklüg altı kızlarağ **kişilenti** erti “güzel altı kız ile evlenmiş idi.” (M5/1-2)

kiter-: uzaklaştırmak, yok etmek.

[2]+(1) →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+(ayrılma h.e.)

...bo kamag tınl(1)glar üç törlüg köngülüg **tarkaru kiterü** umayukları üçün...
“...bu bütün canlılar üç türlü zihni yok edemedikleri için...” (AY58/1-3)

bo ok nom erdinig küyü küzetü tutmuş buyan edgü kılınç küçinte aç kız ig kegen yagı yavlak adasın barçanı **tarkaru kiterü** ugay sizler “Bu öğreti mücevherini gözetip, koruyarak işlediğiniz erdemlerin gücüyle açlık, kıtlık, hastalık düşman sıkıntılarının hepsini uzaklaştırabileceksiniz” (AY405/13-17)

tarkaru kiterü biringler busuşumuznu köngültin “Kederimizi gönlümüzden uzaklaştırın” (AY635/14-16)

ölmek üzeki korkınçların emgeklerin birtem **kiterteçi** bolayın “Ölmek ile ilgili korkularını, sıkıntılarını tümüyle yok edeyim” (AY118/2-4)

k(a)ltı m(e)nli nomlu iki törlüg atkanmaklarıg bir erser k(e)ntü köngüllerintin kitermek ikinti erser adın tınl(1)glar köngülüntin **kitermek**... “...ben ve öğreti bağlarını birincisi kendi gönlünden uzaklaştırmak, ikincisi başka canlıların gönlünden uzaklaştırmak...” (AY246/17-20)

kizle-: gizli tutmak, saklamak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

ol kamag burkanlar üskinte bo kamag ağır ayıg kılınçlanmın anı barça kalısız ökünür m(e)n bilinür m(e)n açınur m(e)n yadınur m(e)n yaşurmaz m(e)n baturmaz m(e)n örtmez m(e)n kizlemez m(e)n “Budalar önünde bu bütün kötü davranışlarımı bütünüyle ortaya koyar, pişmanlığımı belirtir, itirafeder, yayarım, örtmem, kapatmam, gizlemem, saklamam.” (AY137-38/21-2)

olarnı idi yaşura batura **kizlemez** m(e)n “...onları asla gizlemem, saklamam” (AY107/13-14)

...bir kün bir tün ulatı üküş telim uzun üdlerte **kizleser** yaşursar... “...bir gün bir geceden sonra çok fazla uzun süre gizlese...” (AY140-141/21-1)

olar ol ö(dün) tamu(lug) (e)tüzin tükel bilge maytrı burkanka yakın tegip kılmış ayıg kılınçların **kizlemedin** batmadın açarlar yadarlar “Bunlar bu sırada

³⁷ Erdem Uçar tarafından hapaks olarak verilmiştir (2012a: 87).

cehennemlik vücutları ile mükemmel hikmetli Maytrı burkan'a yaklaşip işledikleri kötü amellerini gizlemeden, saklamadan açarlar, yayarlar.” (M63/8-11)

kkirik-/kirik-: kirlenmek.

[1] →[yalın hal]

toğmak ölmek sansar içinte **kkirikmek** beklenmek alp emgek titir “*Doğum ölüm samsarası içinde kirlenmek kapanmak zordur*” (AY109-110/21-1)

kkiriktür-: kirletmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

k(a)ltı bo kamağ nızvanılar köngül içinte turup çınju tigma köngülnüng ertükteg çın kirtü arıg süzük tözin örterler **kkiriktürürler...** “*Eğer bu bütün ihtiraslar gönülde durursa chen-ju denilen öylesine doğru, gerçek, temiz esası kapatırlar, kirletirler...*” (AY244/2-6)

kod-: 1. koymak, yerleştirmek.

[3] →[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]+[bulunma h.e.]

bo d(a)r(a)nı üze ot birle kayınturmuş isig suvuğ yüz sekiz kata arvap çopunta **kodup...** “*Bu dharaniden sonra bitki ile kaynamış sıcak suyu yüz sekiz defa büyüülü sözler okuyarak çomağın üzerine bırakıp...*” (AY478/2-)

bo körküm üskinte törtgil mandal kılıp tört burnaçda tolu **mır suvı azu panıt suvı kodsun** “*Bu resmim önünde dört köşeli alan oluşturup dört su kabuna bal ve şerbet koysun*” (AY544/7-10)

ol üdün ol aç bars kaçan bodıs(a)t(a)vning ömgenintin kan akmışın körti ötrü ol kanıg yalgayu etin barça **yip kodtı** “*O zaman o aç kaplan ne vakit Bodhisattvanın damarından kan aktığını gördüyse sonra kanı yalayıp etinin hepsini yiyip bitirdi*” (AY618/9-12)

y(a)rukluğ körkdeşlerin orun orun sayu **kodu y(a)rılıkap** “*...parıltılı kıyafetlerini her yere koyup...*” (AY64/6-8)

taş kapaginta uy kazıp tolu **ört yalın koz kodup** belgüsüz agzın örtdi “*Taş kapıda çukur kazıp bol bol alev, yalazı ve kızgın kömür döküp belirsiz (bir biçimde) ağzını örttü*” (M58/15-17)

2. terk etmek, bırakmak.

[2]+(1) →[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]+(bulunma h.e.)

biznide adın balık uluş ordu karşı küğçi küzetçi neçe tözün yavaş t(e)ngriler erserler olar barça bizingçileyü ök titip ıdalap **kodgay** kemişgeyler “*Bizden başka şehri, ülkeyi koruyan ne kadar asil tanrı varsa onların hepsi de bizim gibi terk edecekler.*” (AY434/3-5)

...k(a)ltı bo iki törlüg nomlarta emgeklig tegzinçdin taşkaru üntürü idmadaçı igid ezüg atkangularıg **kodup**... “...bu iki türlü öğretilerde ızdıraplı döğüden dışarı çıkıp göndermeyecek yalan yanlış bağları terk edip...” (AY305/6-9)

...ötgürü ontın sığarkı uluşlarıg bir yme **kodmadın** tüzü tüketi barçanı toşguru tuyu örte y(a)rılıkayurlar “...dolayısıyla sağ taraftaki memleketleri hiç bırakmadan tümüyle aydınlatıyorlar” (AY500/7-11)

amtı men irteki kün ök ordug karşıg **kodup** toyın dıntar bolayın “Şimdi ben yarın hemen sarayı terkedip rahip olmak istiyorum” (M47/19-21)

ol ogurka şanki çkrvt ilig kan bizni **kodup** ıdalap toyın boltı “Bu sebepten, dünya hükümdârı Şankha bizi terkedip rahip oldu.” (M51/36-38)

tengri (yi)rlerin **kodup** munt(a) (kel)geli yarlıkadıngız “tanrı ülkelerini bırakıp buraya haşmetle geldiniz” (M89/43-45)

tükel bilge tengri tengrisi burkan bizni **kodup** ıdalap strayastrış tengri yiringe pçanka barı yarlıkamış “Mükemmel hikmetli, Tanrılar Tanrısı Burkan bizi bırakıp Trâyâstrimşâh (adlı) tanrılar ülkesine, haşmetle varmış” (M91/21-22)

monta et’öz **kodup** kişi ajunıta togar “Burada ölüp insanların dünyasında doğar” (AY6/19-21)

kaçan monta et’öz kodsarlar üküşi barça t(e)ngri yirinte togup t(e)ngriler kuvragı asılır üstelür “Burada ölüp pek çoğu gökyüzünde doğar (böylece) Tanrılar topluluğu çoğalır” (AY412/14-17)

ol edgü kılınç küçinte munta **etüz kodup** tengri yirinte togarlar “bu iyi ameller sayesinde, burada öldükten sonra tanrılar yerinde doğarlar” (M51/11-12)

3. ayırmak.

[3] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+[bulunma-ayrılma h.e.]

...köngülinte idi **kodmasun** “...gönlünden hiç ayırmasın” (AY488/4)

ürüg uzatı küseyü köngülümde idi **kodmayın** “Sürekli arzulayarak gönlümden asla ayırmayayım” (AY655/14-15)

kodıkartur-: alçaltmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

azu yavızıg edgü tip kökedtürüp edgüg <yavız tip **kodıkarturup** ezügü> kirtü ermezic erür tip tidim erser “...dahası kötüyü iyi diyerek yücelttimiyiyi kötü diye aşağılatıp yalanı, doğru olmayanı doğrudur dedim ise...” (AY135/10-12)

kodtur-: bıraktırmak, vazgeçirmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

...emgetmekde ulatı ulatı yavlak kılınçlarıg **kodt<u>rup** alku edgü törülerte yaratıp... “...acı çektirmekten başka kötü davranışları bıraktırıp...” (AY181/1-2)

il kan körüp b(e)lgülüg öz il içinte bodunun yavlak kılınç kılmakın arıtı **kodtur**masar tıdmasar... “*Hükümdar kendi ülkesi içinde kötü işler yapıldığını gördüğü halde engelleyip, vazgeçirmezse...*” (AY552a/5-7)

kodurt-: koydurtmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

ol nom erdini yine bo tegre adın yirte yok yalanguz mening evimde ök bar erür **anı** alıp **kodurt**gıl tip tidi “*Bu öğreti mücevheri çevrede başka yerde yok sadece benim evimde var, onu alıp koydurt dedi*” (AY18/21-24)

kogşa-: zayıflamak.

[1] →[yalın hal]

kayu neçe açmak suvsamak emgekin alangurmış **kogşamış** tınl(ı)glar erse “*Ne kadar acıkmak susamak çilesiyle yorulu, zayıflamış canlılar varsa...*” (AY118/3-6)

kol-: 1. bir şey istemek, dilemek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]

...ol beg tirilip kelip örü olurup **aş içgü koltı** “*...o bey dirilip ayağa kalkıp yiyecek içecek istedi*” (AY5/5-6)

kut küsüş **kolur** m(e)n “*İstekte bulunuyorum*” (AY520/18-19)

küseyür m(e)n **kolur** m(e)n köni kirtü çın savıg “*Ben gerçek sözü istiyorum*” (AY508/1-2)

kut kolur m(e)n yalvaru küsemiş tilemiş işimin t(e)rkin tavrata barçanı tüzü tüketi bütürsün “*Ben yalvararak diliyorum ki arzuladığımız işimizi bir an önce eksiksiz tamamlasın*” (AY505/6-9)

[bizni yagı] yavlak törüde ölürüp] isig özümüzni **[kolu turtung erser]**... “*bizi kötü törede öldürüp sıvak vücudumuzu istediysen...*” (AY20/1-5)

kut kolu yüküntümüz ärsär “*mutluluk isteyip secde ettiyse...*” (HU.II.A./188-189)

kim kayu tınlıg kişi etüzinte erken yok (kurug ir)t birt aşıp üstep ödsüz kolusuz tartıp isip **irt birt kolsarlar**... “*Bir kişi insanlar aleminde iken boşuna vergileri çoğalıp zamansız ve sırasız çekip el koyup vergi isteseler...*” (M82/3-7)

...(i)nçe tip **kut koltunguz** “*...öyle deyip saadet istediniz*” (M45/5)

takı sanga buşı tavar kergek erser badari bramannang (ev)inge barıp **buşı kolgıl** “*Eğer senin sadaka malına ihtiyacın varsa, Badhari brahmanın evine git ve sadaka iste*” (M10/4-6)

amtı ol yazuklarımızı **kşanti kolu** ötünür biz “*Şimdi bu günahlarımız için af diliyor, yalvarıyoruz.*” (M65/11-12)

2. (biri için bir şey) istemek.

[3] →[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme hal eki] +[yönelme h.e.]

...kut kolur m(e)n olarka kuo kelig edremlerig üntürsün birkerü manga birsünler tıdıgsız ulug tılangurmak “...onlar için diliyorum ki olağanüstü güçlerini ortaya çıkarsınlar ve bana engelsiz hitabeti versinler” (AY510/21-22)

üç yegirminç ay t(ä)ngri künin sayu t(ä)ngrikä nomka arıg dendalar sayumuznu yazokumuznu boşuyu kolmak k(ä)rgäk ärti “On üçüncü olarak her Ay Tanrı günü ile tanrıya, öğretiye temiz rahipler günahlarımızı affetmesi için istemek gerekti” (HU II.A/299-303)

koldamla-: kusmak.

[1] →[yalın hal]

...yene ulug suvka et’özi tokıtılıp barır erken iligi üze koldamlayu... “...yine ulu suya vücudu kapılıp giderken elinin üzerine kusarak...” (AY75/20-22)

kolula-: hesap etmek, derinlemesine düşünmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

ap yme tünle ap yme küntüz bo nom erdini içinteki padakların yörüglerin kolulayu sakınu tüketip... “Gece ve gündüz bu öğreti mücevheri içindeki şiiirlerin anlamlarını düşünüp tamamlayarak...” (AY513/17-20)

t(e)ngri burkaning ol ünin til lakşaning ıdukın öyü sakınu kolulap... “Tanrı Buda’nın o sesini dil alametinin kutsallığını hesap ederek...” (AY486/5-7)

takı sen anant edgüti işid koduru kolula “Ve sen Ananda, iyi işit, tam anla” (M22/4-5)

ötrü tükel bilge maytrı burkan öngre kisreki ödlerig bilge biligin koduru kolulap şanki toyınka inçe tip yarlıkayur “Bunun üzerine mükemmel hikmetli Maytrı burkan, evvelki ve sonraki zamanları, hikmeti ile tamamıyla düşündükten sonra rahip Şankha’ya haşmetle şöyle deyip buyurur” (M48/4-7)

kolun-³⁸: 1. rica etmek, istemek.

[2] →[yalın hal]+[eksiz belirtme h.e.]

...köni ögin köngülin bo nom erdinig okıyu d(a)r(a)nılarig sözleyü ne törlüg kut kolunsarlar... “...doğru düşünce ve doğru kalple bu öğreti mücevherini okuyup daranileri söyleyerek ne türlü mutluluk dilese...” (AY511/16-18)

bo kamag buyan edgü kılınçlarımın tuta kut kolunu teginür m(e)n “Bu bütün iyi davranışlarımı tutup mutluluk diliyorum” (AY116/6-8)

2. (biri için bir şey) istemek, dilemek.

³⁸ kolun- “rica etmek, istemek” (Erdal, 1991: 606) fiilindeki-(X)n- eki metinlerimizdeki kullanım örneklerinde fiille dönüşlülük anlamı katmamıştır.

[3] →[yalın hal]+[eksiz belirtme h.e.]+[yönelme h.e.]

tişi et'özlüğü için **kut kolunur** m(e)n “*dişi canlılar için mutluluk diliyorum*” (AY121-122/22-1)

üzeliksiz köni tüzünü tuyunguka **kut kolunsarlar** aning buyanı üküş telim bolur “*Ulaşılamayan hakiki kavrayışa mutluluk isteseler onun sevabı çok olur*” (AY81-82/22-2)

ulatı alku arhantlar kuvragına özüm için kut **kolunu teginür** m(e)n “*...ve bütün arhantlar topluluğuna kendim için saadet istiyorum*” (AY121/5-7)

koşrul-: kopmak.

[1]+(1) →[yalın hal]+(bulunma h.e.)

azığ tişleri ağızında **kongrulup** tüşer bolur “*Azı dişleri ağızından koparak düşer*” (AY620/19-20)

azığ tişim **kongrulup** tüşüp kelir boltı erti “*Azı dişim koparak düşüyor idi*” (AY627/3-5)

kop-: kalkmak.

[1] →[yalın hal]

antra **kopup** tengri burkaning köligesinge sıkıntı “*Oradan da kalkıp Tanrı Burkan'ın gölgesine sığındı*” (M5/30-31)

kor-/kur-: kurumak.

[1] →[yalın hal]

bo nom takı törüçe ökünmiş buyanım küçinte birtem **korıp** emgeklig köl tsuy irinçü arısun “*Bu sutradaki öğreti gereğince, pişmanlık duyduğum sevabım sayesinde, ızdırıp denizi tamamıyla kuruyup günahlar temizlensin*” (AY353/13-15)

kora-: azalmak, yok olmak.

[1] →[yalın hal]

ig agrıgka tuş bolup et'öz ölüp kamılsar ulug kiçig agrıgsız artuk bolup tevşilür yiring bolup emişip kurt kongguzlar **korayur** “*Hastalığa tutulup beden ölüp çökse, büyük küçük (abdest) agrırsız fazla olup ufalanır, irin olup emişerek kurtçuklar azalır*” (AY366/13-17)

korat-: azaltmak

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

koratdım kamag ayıg kılınçlarıg “*Bütün kötü davranışları azalttım.*” (AY106/4-5)

kork-: korkmak.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

...kin keligme üdteki ayıg yavız tüş birgüsinge artukrak **korksar** belingleser...
 “...gelecek zamanda karşılık vermesinden fazlasıyla korksalar...” (AY141/5-7)

...sansarlı üç yavlak yollarka **korkdaçı** biligsiz bilig “...samsara ve üç kötü yollardan korkacak bilgisizliktir” (AY319/12-13)

olar barça **korkup** belinglep irak tezdiler kaçdılar “Onlar hepsi korkup uzağa kaçtılar” (AY5/9-11)

arhant kutın bulup taymak tüşmekke arıtı **korkmaz** “veliliğe ulaşıp ayrılmak ve düşmekten hiç korkmaz” (M2/32-33)

ol tamuluglarıg körüp samantavrkiş yazıdaki kuvramış kuvrag angsız **korkup** ayınıp sansarlag mengi tonganang berksizin mengüsüzün münin kadagın sakınıp inçe tip tiyürler “Bu cehennemlikleri görüp Samântavrķşa isimli ovada toplanmış olan cemaat, pek korkup, ürküp dünyanın saâdetinin ve kudretinin çürüklüğünü, geçiciliğini suçunu, günahını idrâk ederek şöyle der” (M68/9-14)

anı körüp ol samantavrkaş (yazıda) yığılmış kuvrag angsız **kork(alar)** aymanurlar “...bunu görünce bu Samantavrķşa ovasında toplanmış olan cemaat pek korkar ve ürkerler” (M112/8-10)

korkın-: korkmak.

[1] →[yalın hal]

...kamag keyikler kuvragı **korkınu ayınu turmuşları** közünür “...bütün hayvanlar topluluğunun korktuğu görünür” (AY314/16-18)

korkıt-: korkutmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

...k(a)ltı adınlarıg sögmemek tokımamak **sıkmamak** angmamak ürkitmemek korkıtmamak solamamak beklememek açurmamak suvsatmamak... “...ve başkalarına sövmemek, dövmemek, sıkıştırmamak, şüphelenmemek, ürkitmemek, korkutmamak, zincire vurmamak, aç ve susuz bırakmamak...” (AY220/19-22)

közüngüz üze uyur siz körteçilerig **korkıtgalı** “Gözünüz ile sizi görenleri korkutursunuz” (AY489/23-24)

södä bärü t(ä)ñrim bo beş türlüg tınl(1)g(1)g tural(1)g(1)g ulugka kiçigkä t(ä)gi, nâçä **korkıt**<t>(1)m(1)z ürkit<t>(i)m(i)z ärsär nâçä urt(u)muz yünt<t>ümüz ärsär, nâçä açıt<t>ım(1)z agrıt<t>ım(1)z ärsär nâçä ölürdüm(ü)z ärsär “ezelden beri tanrım bu beş türlü canlıyı büyüğünden küçüğüne ne kadar korkuttuysak ürküttiyse ne kadar vurup incittiyse ne kadar acıtıp incittiyse ne kadar öldürdüyse...” (HU.II.A./123-129)

...erüş öküş tınlıgların köngüllerin **korkıtgalı** üçün... “...birçok yaratıkların gönüllerini korkutmak için...” (M113/5-6)

kovla-: iftira etmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

ymä yazoksuz kişig näçä kovlad(1)m(1)z ärser “ve günahsız kişiye iftira attıysak” (HU.II.A./141-142)

koş-: bağlamak, eşlemek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

anı üçün bodıs(a)t(a)vlar dyanlı bilge biligli ikegüni tüz **koşup** tüz bışrunurlar “Onun için Bodhisattvalar dhyāna ve bilgiyi ikisini düz eşleyip düz öğrenirler” (AY290/19-21)

koşur-: bağlatmak, elde etmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

bilge biliglig y(a)rukunguz üze barçanı **koşurtunguz** sugurtunguz “hikmetli ışığınız ile tamamını bağlattınız ve elde ettiniz” (AY112/16-18)

kotur-: istinsah etmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

...tözün ulug bahşı nagarçunu üze yaratılmış sekiz ulug orunlardaki çaytılarınğ ögdisin m(e)n amogaşırı açarı enetkek tilintin türk uygur tilinçe t(e)ngri burkan togmış ud yılın törtünç ay tört y(i)g(i)rmike ahtarıp öz iligin **koturu tegintim** “...ulu büyük üstad Nāgārjuna ile sekiz büyük manastırın övgüsünü ben Amoghaśrī üstat Hint dilinden Türk Uygur diline tanrı Budanın doğduğu sığır yılının dördüncü ayı on dördünde aktarıp kendi elimle istinsah ettim” (AY33/13-20)

kökedür-: övmek, yüceltmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

azu yavızıg edgü tip **kökedürüp...** “...dahası kötüyü iyi diye yüceltip...” (AY135/10-11)

nom ermezig nom ol tip **kökedürtüm** erser... “...öğreti olmayanı öğretidir diye yücelterek...” (AY137/2-3)

köm-: gömmek.

[2]+(1)→[yalın hal]+[belirtme h.e.]+(bulunma h.e.)

mandal otirasınta oy kazıp bir ulug **çopun kömüp** üzesinte suv akguluk yazı ban ıgaç urup ol ıgaç üzesinte ol sokmış otug suv birle kayınturup ursun “Alanın ortasına çukur kazıp, büyük bir çomak gömerek üzerine su akacak yassı bir ağaç yerleştirip bitkileri su ile kaynatarak o ağaç üzerine koysun” (AY477/13-17)

kömül-: gömülmek.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

tolp et'özi bir yanglıg tozka toprakka **kömülüp**... “*Bütün bedeni toza toprağa gömülüp...*” (AY637/12-13)

kömül-: gömülmek.

[2] →[yalın hal]+[bulunma h.e.]

...erü erü [**kömü**lti tering] batıp toprakda “...toprağa batıp yavaş yavaş gömüldü” (AY643/20-21)

amarıları uzun turkaru kentü saçlarınta **kömülüp** içtin singlar kurt kavşayı yıdıyu sasıyu kelirler “*Bazıları hep kendi saçları arasına gömülüp içlerinde kurtlar kaynaştığı hâlde pis kokular yayarak gelirler.*” (M74/6-9)

köñülker-: düşünmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

anı **köñülker**mişingizler k(e)rgök “*Onu düşünmeniz gerek*” (AY460/1-2)

anı amtı [s](e)n ti[t]r[ü] tınglagıl edgüti **köñülker**gil “*Onu şimdi sen dikkatli dinle iyi düşün*” (AY547/51-52)

...körkin mengizin **köñülker**ip... “...güzelliğini, şeklini tasavvur edip...” (AY680/19)

ongalı **köñülker**ip utgurak ukar tutyakta ötgürü kılınç bolur “*Açıkça düşünür ve tamamıyla anlar : Varlığa bağlanmadan dolayı var olma olur.*” (M41/22-23)

köntür-: (davranışları vb.) düzeltmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

anın amtı s(e)n oglum yalanguklar kanı b(e)g boltung et'özünge ıdalap köni törüg **köntür**gil “*Şimdi oğlum sen, insanların hükümdarı oldun, bedeninden vazgeçip gerçek yasaları düzelt*” (AY566/11-14)

...uz **köntür**ser egriglerig yavız yavlak yorıgın... “...yanlışları, doğru gitmeyen şeyleri ustaca düzeltirse...” (AY567/11-12)

kör-: 1. görmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]+(bulunma h.e.)

ontın sınıgarkı burkanlarıg turkaru **köreyin** “*On taraftaki Budaları daima göreyim*” (AY108/16-18)

y(a)rup y(a)rudukda ol kav içinte **tolu ed tavar körgey** “*Işık saçtığında o kap içinde mal mülk görecek*” (AY442-443/23-1)

ol y(a)ruklar içinte közünmiş burkanlarıg **körgeli** udılar “...o ışıklar içinde görünen Budaları görebildiler” (AY131/2-4)

et'öz kod(1)karsug üdte ol t(e)ngri t(e)ngrişi burkanığı **körgeli** bolgaylar “...vücudun bırakılacağı anda tanrılar tanrısı Budayı görecek olsalar...” (AY190-191/23-1)

ötrü antada kin ol kişi tülinte **mini körgeli bolgay** “*Ondan sonra o kişi düşünde beni görecek*” (AY525/1-19)

...tapıg udug ağır ayag kılınırların **körü teginser** m(e)n... “*...hizmet edip, saygı gösterdiğini görsem...*” (AY446/1-3)

alkugun bir teg **körü y(a)rılıkasunlar** “*Tamamını aynı görsünler*” (AY137/15)

kutruftaçı tınılıkların köngül kögüz töz yıldıız kılınç eriglerin utguratı **körür** erti “*kurtulacak olan yaratıkların gönlünü, kalbini, özünü, esasını, tavır ve hareketlerini bütünüyle görürdü*” (M4/12-14)

tükel bilge maytrı (burk)an bizni **körmezün** “*Mükemmel hikmetli Maytrı burkan bizi görmesin*” (M111/35-36)

anı **körüp** ol samantavrkaş (yazıda) yığılmış kuvrag angsız kork(arl)ar aymanurlar “*Onu görünce bu Samantavrkaşa ovasında toplanmış olan cemaat pek korkar ve ürkerler*” (M112/8-10)

tükel bilge maytrı burkanıg körelim erti “*Mükemmel hikmetli Maytrı burkanı görelim*” (M65/24-26)

1. (bir yerden) görmek.

[2] →[yahn hal]+[belirtme h.e.]+(ayrılma h.e.)

ol kamağ burkanlar bo b(e)lgülerig **körüp** ötrü bögü biligleri üze bilip t(e)ngridem közleri üze ırakdın **körü y(a)rılıkap...** “*Bütün o Budalar, bu işaretleri görüp sonra doğa üstü güçleri ile bilip ilahi gözleriyle uzaktan görüp buyurarak...*” (AY424/18-21)

2. bakmak.

[2] →[yahn hal]+[yönelme h.e.]

ögümüz kangımız bizinge utru **körüp** ayıtsar “*Annemiz babamız bize doğru bakıp sorsa...*” (AY620/4-5)

...közin idi andıran kiterü umadın ür kiç titrü **körü turup...** “*...gözünü ondan hiç ayıtmadan uzun süre dikkatlice bakıp durup...*” (AY612/16-17)

anı işidip badarı braman küler yüzün kutgurur kaşın tengridem **urungu tapa körü** mungadu adını inçe tip tidi “*Bunu işitince Badhari brahman güler yüzle saadetler bahşeden kaşı ile ilahi kumandana doğru baktı, hayret edip şöyle dedi....*” (M13/3-7)

amarıları kaçıkların süzüp amırtgurup pariçtr sögüt **tapa körürler** “*Bazıları duyu organlarını durultup, teskin edip Pariçtr ağacına doğru bakıyorlar*” (M89/17-19)

t(e)ngri t(e)ngri burkanka yolayıp yümçiksiz közin titrü **körüp** inçe tip ögdi “*Tanrılar Tanrısı Buda'ya gidip, kapalı gözüyle dikkatli bakıp şöyle övdü*” (AY650/2-5)

3. tabi olmak.

[2] →[yalın hal]+[yön gösterme h.e.]

taluy ögüz kıdıngına tegi yir orun **angar körti** kalısız “*Okyanus kıyısına kadar her yer tümüyle ona tabi oldu*” (AY572/4-6)

3. tabi olmak.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

turkaru kişili t(e)ngrilike ayaguluk **körgülük bolurlar** “*Daima insanlı ve tanrılı (olana) saygı duyup tabi olurlar*” (AY125/1-2)

körkit-: göstermek.

[2]+(1) →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+(yönelme h.e.)

ol nomladaçı nomçının asan tüpinte barıp et’özümün **körkit**medin nomçı adakın töpüm üze kötürü tutup “*O vaizin sağlam temelinden varıp, vücudumu göstermeden vaizin ayağını başımın üzerine yükseltip...*” (AY528/11-14)

...ol ol nomlarıg ol ol tnl(1)glarka **körkitü boşguru birip** edgüke mengike **yaratmakları** üze ötrü al altag p(a)ramıtıg uz bütürürler “*...o öğretileri o canlılara gösterip öğreterek (onları) iyiliğe mutluluğa yönelttikleri için yöntem pāramitāsını ustaca elde ederler*” (AY263/9-13)

...iligler kanlarka tutguluk köni törüg il başlamak biligig **körkitü y(a)rlıkagay** erti “*...hükümdarların tutacağı doğru yolu, devlet yönetme bilgisini haşmetle gösteriniz*” (AY547/7-9)

titrü **körkitip** kutgaru yarlıkadı “*...kesin olarak gösterip haşmetle kurtardı.*” (M58/22)

körle-: aldatmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

ymä näçä üküş tnl(1)g(1)g tural(1)g(1)g ölürdümüz ärsär näçä **t(ä)vläd(i)m(i)z** körläd(i)miz ärsär... “*ve ne kadar fazla canlıyı öldürdüysek(insanları) ne kadar aldattıysak...*” (HU.II.A./147-150)

körügse-: 1. görmek istemek,

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

oglıning ölmüş yirin **körügsep** t(e)rkin tavrata yügrük atların koşuglug kanglıda olurup ol kamışlıg arıgka tavrak bartılar “*Oğlunun öldüğü yeri görmek isteyip hemen hızlı koşan atların koşulduğu arabaya binip hızlıca gittiler*” (AY625/3-7)

burkanların [b(e)lgü]sin ürüg uzatı **körügseyür** [m(e)n “*Budaların izini sürekli görmek isterim*” (AY655/7-9)

2. birine görme isteğinde bulunmak.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

kamag kişili t(e)ngrilike küsegülük **körügsegülük bolsunlar** “*Tüm kişilere, tanrılara görme isteğinde bulunsunlar*” (AY/118/20-21)

körün-³⁹: görünmek, kabul etmek

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

[ir]ig sarsıg savlarıg sözleyü öz münümin idi yme **körünmedim** “*Kaba kötü sözleri söyleyerek kendi hatamı asla kabul etmedim*” (AY101/11-13)

körünçle-: göstermek, ortaya çıkarmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

ançulayu ol antag küvrüg [y(a)rukı] yaltrıkı içi[n]te [közünmiş adınçığ] mungadınçığ sav[larıg **körünçleyü**] **körür** erken... “*Bu şekilde böyle davul parlaklığı içinde görünen kötü sözleri gösterirken...*” (AY93/6-9)

köz kaçığ uzatı öng orunug **körünçleyür** “*Göz duyusu sürekli ileri mevkiyi gösteriyor*” (AY364/7-8)

’eng mintın ming közlüg t(e)ngri kanı hormuzta yıçanmıklıg ağır köngülin inçip sizni **körünçleyür** “*En başta bin gözlü tanrılar tanrısı Hormuzta saygı dolu bir kalple sizi gösteriyor*” (AY492/16-19)

köşit-: örtmek, saklamak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

...azu yme ay t(e)ngri tilingen **köşitgeli** küçi yitser... “*...ve yine ay tanrının tekerleğini örtmeye gücü yetse..*” (AY34ğ/1-2)

...k(a)ltı ol çınju tigma çın kirtü arıg süzük köngül tözin örtdeçi **köşitdeçi** nızvanılıg kkirlerig tarkarmak kitermek erür “*...chen-ju denilen öylesine doğru, gerçek temiz gönül esasını kapatacak, gölgelendirecek, kirletecek ihtirashlı kirleri yok etmeyi gidermektir*” (AY244/10-14)

köti-⁴⁰ (koku) yükselmek.

[2]+ (1)→[yalın hal]+(bulunma-çıkma h.e.)

ol burununguz içinte tangsuk edgü yıd yıpar uzatı **kötüyü tururlar** “*O burnunuzun içinden mükemmel güzel kokular yükselip durur*” (AY347/21-22)

öngi [ö]ngi edgü yıd yıpar türtgü [sa]çgu ulatı edgü yıdı **kötüyü** “*Farklı farklı güzel kokular saçtı ve güzel kokular yükseldi*” (AY575/2-4)

³⁹ körün- “görünmek, kabul etmek” (Clauson, 1972: 746) fiilindeki -(X)n- eki örnek cümlelerimizde fiile dönüşlülük ya da edilgenlik ifadesi kazandırmamıştır.

⁴⁰ Clauson (1972: 702a), kelimenin aslının *köpürü-* “köpürerek” olması gerektiğini ifade etmiştir. Tezcan fiili “koku yükselmek” anlamında vermiş kökünü de *kö- olarak göstermiştir (Tezcan, 1975: 400). Marcel Erdal Clauson’a katılmaz, kelimenin doğru okunduğunu ifade eder ve anlamını “güzel kokmak, hoş koku yaymak” şeklinde verir (Erdal, 1991: 483). Çalışmamızda körün- fiili “(koku) yükselmek” anlamı ile kullanılmıştır.

kötüt-: kötü hale gelmek.

[1] →[yalın hal]

...tili agızı yme kararıp burunu övişip **kötütser** “...ağzı da kararıp burnu kasılıp kötü hale geldiğinde...” (AY595/14-15)

közünür ajunta il orunu **yigedgey kötrülgey** “Görünen dünyada yeri daha iyi olacak, yükseltilecek” (AY415/6-8)

kötrül-: yükseltmek, yüceltmek.

[2] →[yalın hal]+[bulunma h.e.]

alku tınl(1)glar arasinta kopda **kötrülmüş** erür siz “...bütün canlılar arasında hepsinden yüceltilmiş olansınız” (AY491/5-7)

közünür ajunta il orunu **yigedgey kötrülgey** “Görünen dünyada yeri daha iyi olacak, yükseltilecek” (AY415/6-8)

kutlug ülüglüg edgülgüg küü atıngız alkudın singar **kötrülmüş** erür “Kutlu, güzel, şanlı adınız heryerde yüceltilmiştir” (AY111/2-4)

[atı kü]si **kötrülür** nomlug [törülüg] il kan tip “Adı şanı yüceltilir, öğretili kanuni hükümdar diye” (AY564/15-16)

kötür-: 1. kaldırmak, yükseltmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

...ötrü örü **kötürüp** iki iligin yokaru ertingü açığ ünin sıgtadı “...sonra iki elini yukarı kaldırıp çok acı bir sesle ferya etti” (AY637/18-20)

öglünü birle ök ötrü iliglerin örü **kötürüp** ulıyü sıgtayı inçe tip takşurtılar “Kendine geldikten sonra iki elini yukarı kaldırıp ağlayarak şiir okudular” (AY625-626/22-2)

ilig begning katunı tolpe et’özün kötürüp yirke çaltı “hükümdarın karısı bütün vücudunu kaldırıp yere attı” (AY634/13-14)

ol nomladaçı nomçının asan tıpinte barıp et’özünün körkitmedin nomçı adakın töpüm üze **kötürü tutup...** “O vaizin sağlam temelinden varıp, vücudumu göstermeden vaizin ayağını başımın üzerine yükseltip...” (AY528/11-14)

...olar amtı kızartmış işiçler irklikler öze **kötürüp** sızgurmış kızıl bakır örtlüg kamıçın susup içlerler “...onlar şimdi kızgın kazan ve kaplar üzerine götürüp, eritilmiş kızıl bakırı, alevli kepçelerle daldırıp içlerler.” (M72/8-12)

olar amtı örtlüg yalınlig burnaç enginlerinte **kötürüp** sızgurmış kızıl bakır içlerler “Bunlar şimdi alevli ibrikleri omuzlarında götürüp eritilmiş kızıl bakır içlerler.” (M72/17-19)

...agir yük **kötürmüş** osuglug “...agir yük kaldırmış gibi (olurlar)” (M75/32-35)

siz kim muntag türlüğ oğullug erdnig on ay tüni karnınta kötürü tutdunguz siz
“Siz ki bunun gibi bir oğul cevherini on ayın gecesı karnınızda taşıdınız”
 (M90/12-14)

2. yok etmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

...ol tuyunmakları küçinte emgetmekin ukmak atl(1)g serinmekin emgekin
kötürmek atl(1)g serinmekin *“...o anlayışları sayesinde ızdırap çekmeyi anlamak
 adlı tahammül, ızdırabı yok etmek adlı tahammül...”* (AY208/2-5)

3. götürmek.

[3] →[yalın hal]+[eksiz belirtme h.e.]+[bulunma-ayrılma h.e.]

...anın a[ra] [bir braman iliginte] küvrüg tokı[gu ıgaç **kötürü kelip**... *“...o arada
 bir brahman ülkesinden davul tokmağı götürüp...”* (AY93/9-11)

...anta yine [bir braman iliginte küvrüg tokıgu ıgaç **kötürü kelip**] ol altun
 küvrügüğ yangkurtu tokuyur *“...o sırada yine bir brahman ülkesinden davul
 tokmağı getirip o altın davulu çalar.”* (AY96/13-14)

4. tahammül etmek, çekmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

ol yazukunguzlarnang kının kızgutın **kötürüngler** *“Bu günahlarınızın cezasını,
 ceremesini çekin”* (M66/12-123)

köy-: 1. yanmak.

[1] →[yalın hal]

yene inçip nızvanılığ oot yalının örtenü **köye turtaçı**... *“...yine böyle ihtiras
 ateşiyile yanıp duracak...”* (AY500/14-16)

amarıları kurug süngük köyük etüzin örtenü **köye kel(ir)ler** *“Bazıları kuru kemik
 ve yanmış vücutları ile yanıp alevlenerek gelirler”* (M74/4-6)

2. yakmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

bizni **köyüp** tıdıtlar ötle(diler) *“Bizi yakıp, engel oldular”* (M67/22-24)

3. acımak.

[2] →[yalın hal]+[yönelme hal]

inçip bodıs(a)t(a)vlar ol antag adınlarınğ emgekinge **köydeçi** örtenteçi
 irinçkedeçi y(a)rlıkançuçı köngülleri üze çıgay emgekin emgenteçilerig
 irinçkeyürler *“Şöyle ki Bodhisattvalar başkasının ızdırabına gönlünü yakacak,
 acıyacak, merhametli gönülleri ile fakirlik ızdırabı ile sıkıntı çekenlere
 acıyacaklar”* (AY216/9-12)

...y(a)rlıkançuçı köngül erser adınların emgekinge köngülün **köymeki** örtenmeki irinçekmeki erür “...merhametli gönül başkasının ızdırabına gönlün yanması acımasıdır.” (AY216/6-8)

köyür-: yakmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]

şarırlıg t(e)ngri burkan üskinte azu şarırlıg astuplarta **tütsüg köyürüp** hua çeçek saçıp aşın içgün tapıg udug kılsunlar “Ölmüş bir azizin eşyasının bulunduğu Buda huzurunda ya da ölmüş bir azizin bulunduğu kulelerde tütsü yakıp türlü çiçekler sunup, yiyecek içeceklerle adaklar sunsunlar” (AY535/7-11)

üstün örtüki altın yap(agi) tört tamı alku temirli (ört)lüg kamağ ödün iri(nç yarlıg tınlıg)larıg oksuz te(ginçsiz) **köyürür** “Yukarıda örtüleri ve aşağıdaki yapıları dört duvarı hep demirden, alevli her zaman zavallı, sefil varlıkları gelişi güzel yakar.” (M83/42-46)

kara küji köyürsün “Tütsü yaksın” (AY477/11-12)

...edgü yıd yıparlarıg **köyürüp**... “...güzel kokuları yakıp...” (AY426/14)

kim ol bo orunta bodıs(a)t(a)vlar bilge bilig oot yalını üze nızvanı kadgularıg örtep **köyürüp**... “...ki bu yerde Bodhisattvalar bilgi ateşi alevi ile ihtiras kaygılarını yakıp...” (AY316/20-23)

közün-: görünmek.

[2]+(1) →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+(yönelme h.e.)

karunaavakıra<ma>ntık atl(ı)g ulug y(a)rlıkançuçı köngülke inmeklig sek(i)zinç oruntakı bodıs(a)t(a)vlarka k(e)ntü et’özlerinin ikidin yanlannta kışan arslanlar kanı küyü küzetü tutup kamağ keyik-(17)-ler kuvragı korkunu ayını turmuşları **közünür** “Karuna-avakramantika adlı büyük merhametli gönle inen sekizinci yerdeki Bodhisattvalara kendi bedenlerinin ili yanlarında kesarin arslanlar hanının gözettiği bütün vahşi hayvanlar topluluğu(nun) korktuğu görünür” (AY314/11-18)

kök kalıkda bra askug köligelik ed tavarlar **közünti** “Gökyüzünde çardak, gölgelik, eşyalar göründü” (M18/32-34)

közünü turur kut tengrisi teg ögümüz “Görünür saadet ilâhesi gibi annemiz” (M3/40-41)

közüntür-: ortaya çıkartmak, göstermek.

[2]+(1) →[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]+(bulunma-çıkma h.e.)

yüz ming turkı yirte y(a)ruk yaltrık **közüntürgeyler** “Yüz bin uzaklıktaki yerden parlaklık gösterecekler” (AY448/17-18)

közüntürü körkitdim mengü mengü ornagın “Ebedi ikametgahı ortayı çıkarıp gösterdim” (AY368/5-6)

kayuda birök padakları üjikleri kalsar **unutulsar** köngüllerinte kelürüp açuk adırtlıg **közüntürü tegingey** m(e)n “Eğer şiirleri harfleri kalsa unutulsa, gönüllerine ulaştırıp açıkça görünür kılacağım” (AY474/4-7)

kuç-: kucaklamak.

[2]+(1) →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+(bulunma h.e.)

munçulayu sakını yine alku sansar içinteki tınlığı yarlıgkançuçı bi(l)iglig kolın koyumta **kuça** tutar men tip sakınur “Böyle düşünüp yine, bütün Samsara içindeki yaratıkları, acıyan, hikmetli bir el ile koynumda kucaklayıp tutarım diye düşünür.” (M33/9-12)

kun-: çalmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

...azu yme törtidin singarkı bursang kuvraglarka sanlıg edig tavarıg **kuntum** altım ogurladım ... ve “... dört taraftaki rahipler topluluğuna ait malı mülkü çaldım, aldım yağmaladım.” (AY135/20-22)

tengrim biz öngre yalanguk ajunıta erken iligler begler atlıglar bolup kentü erkimizte ötrü vrhar sengrem sanlıg sengik edin tavarın basınıp **kuntumuz** “Tanrım! Biz vaktiyle hayvanlar aleminde iken hükümdar, bey ve meşhurlardan olup kendi gücümüze dayanarak manastıra ait malı mülkü basıp çaldık” (M70/56-60)

kim kayu tınlıglar adın kişining birmeyük adın tavarın ogurlasalar törü süzin küçeyü **kunup** alsalar “Hangi yaratıklar başkalarının, verilmeyen çeşitli mallarını çalsalar, kanunsuz bir şekilde zor kullanarak el koysalar...” (M83/52-56)

kurat-/kubrat-: derleyip toparlamak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

...bo biş törlüg utrunmak atl(1)g tsuy ayıg kılınçlarıg kılıtım **kuratdım** erser... “...bu beş türlü karşı koymak adlı kötü davranışları işledim, bir araya getirdim ise...” (AY134/16-18)

monı monçulayu türe büke kılmış **kuratmış** kop törlüg tsuy irinçü ağır ayıg kılınçlarımın “...bunu bu şekilde dürüp bükerek yapmış biriktirmiş (olduğum) çok sayıdaki suçlarımı...” (AY137/3-4)

kurı-: 1. kurumak.

[1] →[yalın hal]

tüşü [tem]i tarıgning tatığı küçi [yi]mişning bolar barça **kurıyur** “mahsulün verimi, meyvenin tadı ve bereketi tümüyle kurur” (AY557/6-8)

2. halsiz düşmek, yorulmak.

[1] →[yalın hal]

prit ajunta toğmuş tınlıklar aşsız suvsuz kurıp **katıp** yoriyurlar “*Aç ruhlar âleminde doğmuş olan yaratıklar yiyecek ve içeceklikten kuruyup yaşarlar.*” (M112/17-19)

kurşa-: kuşatmak, sarmak.

[1] →[yalın hal]

m(e)n tün tünle tülümde ulug bedük altun küvrüg körtüm itigi yaratığı uz **kurşayu...** “*Ben gece düşümde büyük altın bir davul gördüm, süsü bezeği düzgünce sarmış...*” (AY95-96/21-1)

...orgaklar öze **kurşayur** yö(rgenür)... “*...oraklar ile çevrilir*” (M83/41)

kurşatıl-: kuşatılmak, sarılmak.

[2] →[yalın hal]+[yönelme hal]

...kalın üküş telim tolp kamağ tirin kuvragka kavşatılı **kurşatılı** nom nomlagalı ugradukda... “*...kalabalık bütün bir cemaat tarafından kuşatılmış bir vaziyette vaaz vermeye davrandığında...*” (AY683/1-2)

kuru-: kurumak.

[1] →[yalın hal]

ol buryukı bo y(a)rılıgı eşidip közinte isig yaşı tökülü busuşlug kadgulugin yıglayu ağızı **kurup...** “*O kumandan bu emri iştinçe gözlerinden sıcak yaşlar dökülerek hüzinle ağlayarak, ağız kuruyup...*” (AY624/8-10)

kutad-: kutlu kılmak, mutlu olmak.

[1]+(1) →[yalın hal]+(bulunma h.e.)

...d(a)r(a)nılar küçi üze **kutadtaçı** ootlar kuvragı üze ki suvka kurgülük törüsin ötüni tegineyin “*...dharaniler gücüyle kutlu kılacak (olan) bitkiler ve ilaçlar demetiyle yıkanma törenini arz edeyim*” (AY475/12-15)

kop kamağ dıntarlarda **kutadmış** tengri tengrisi burkan yarlıkar “*Bütün rahipler tarafından şereflendirilmiş Tanrılar Tanrısı Burkan buyurur*” (M24/7-8)

kutgar-/kutgur-: kurtarmak.

[2]+(1) →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+(ayrılma h.e.)

sogañçig kirtü nom tilgenin evirip yalanguklı t(e)ngri küvrüg **kutgargalı** udaçı “*Tatlı, gerçek öğreti tekerleğini çevirip, insanlı tanrılı topluluğu kurtarabilecek...*” (AY34ç/19-22)

sek(i)zinç kirtü tüpnüng tözinte ozguru kutgaru sözlegülük başlag sav bultukmaz “*Sekizinci gerçek temelin esasında kurtarıp söylenecek başlangıç sözü bulunmaz.*” (34r/14-16)

...ol emgeklerintin ozgurur **kutgarur** ertim “*...o sıkıntılardan kutarırdım*” (AY628/9-10)

tuşmış tınl(ı)g o[glanı barçanı] bir teg kutgarur siz “...denk geldiğiniz canlıların hepsini aynı şekilde kurtaracaksınız” (AY349/21-22)

alku tınl(ı)g oğlanların kop emgeklerintin ozguru **kutgaru y(a)rılıkap** “...bütün canlıları bütün sıkıntılarında kurtarıp...” (AY160/7-8)

tek tınl(ı)glarıg ozguru **kutgaru y(a)rılıkagalır** üçün... “...tek canlıları kurtardığı için...” (AY335/7-9)

tüpsüz kıdıgsız emgeklig taluy ögüz**din** ozgurur **kutgurur** üntürür alku tınl(ı)g oğlanın “Dipsiz ıstırap denizinden bütün canlıları kurtarıp dışarı çıkarır” (AY582/15-18)

alku edgü edremlerig tüpsüz kıdıgsız emgeklig taluy ögüz**din** ozgurur **kutgurur** “Bütün iyi erdemleri dipsiz, sonsuz sınırsız eziyetli denizden kurtarır” (AY582/14-17)

sogañıg kirtü nom tilgenin evirip yalanguklı t(e)ngrili kuvragıg **kutgargalı** udaç1... “Hoş ve hakiki öğreti tekerleğini çevirip insan ve tanrı topluluğunu kurtarabilecek...” (AY34ç19-22)

ol [üdlerte bir uçlug] kut kolmışım [içinte tılta]ğı iy(i)n tınl(ı)glarıg ozguru **kutgaru birgüke**... “O zamanlarda saadet bulma isteği içinde canlıları kurtarabilme amacıyla...” (AY643-644/211)

kim ol t(e)ngri t(e)ngri burkan montagı kutrultaçı tınl(ı)glarıg **kutgaru tüketip**... “Dahası o tanrılar tanrısı Buda bu şekilde kurtaracak olan canlıları kurtarmayı tamamlayıp ...” (AY189/16-18)

...busuşdın emgek**din** **kutgaru y(a)rılıkasunlar** “...sıkıntıda eziyette haşmetle kurtarsınlar” (AY106/19-20)

ok men yime asangı sanınça tınlıglarıg ozgurup **kutgarıp** nırvan(ka) barmışım kergek “Bizzat ben de Asamkhyeya sayısınca yaratıkları kurtarıdıktan sonra, Nirvana'ya (24) varmalıyım” (M46/22-24)

takı yime (kutrul)gulug tınlıglarag utgurak adın bu burkanlarka kutgargulug (?) arhantlarka kutgargulug... “Ve yine kurtulacak olan yaratıkları, özellikle bu özel Burkanlar tarafından kurtulacak olan yaratıkları arhantlar tarafından kurtarılabilecek olan...” (M4/30-34).

ulatı biş yigirmi asangı nayut sanınca yavaniki tınlıglarag **kutgaru yarlıkap**... “...bundan sonra da on beş kadar Asamkhyeya kadar nayuta miktarınca, her cins varlığı haşmetle kurtarıp...” (M1/31-33)

kutrul-/kurtul-: kurtulmak.

[2] →[yalın hal]+[ayrılma h.e./bulunma-ayrılma h.e.]

...m(e)n özüm tengleser m(e)n bo emgek**im** **din** idim ozgum **kutrugum** yok turur “Ben kendim hesaplasam da bu sıkıntısın asla kurtuluşum yoktur” (AY10/12-14)

kin keligme üdteki burkanlarka tuşsar biz ol ol burkanlarka <tüzü> tapınıp üç yavlak yoltakı açığ tarka emgeklerintin ozgay **kutrugay** biz “Biz gelecek

dönemlerdeki Budalara rastlarsak tüm o Budalara tümüyle tapınarak üç kötü yoldaki ızdıraplı sıkıntılardan bütünüyle kurtulacağız” (AY532/8-13)

biz yime emgekdin ozdumuz **ku**trultumuz tip monça [sözle]p yitrinip bartılar “*Biz de sıkıntıdan kurtulduk diye böyle söyleyip varıp gittiler” (AY20/13-15)*

k(a)ltı öngreki teg biş törlüg adalartın korkınçlartın ozar kutrulurlar “*Tıpkı önceki gibi beş türlü tehlikelerden korkulardan kurtulurlar” (AY329-330/23)*

köngülin uz **ku**trulmuş “*Zihniyle ustaca kurtulmuş” (AY34a/16)*

(sekiz) türlü teginçsiz oksuz yir orunda ozmuş **ku**rtulmuş erür biz “*Sekiz türlü ulaşılmaz nasipsiz yerlerden kurtuluruz.*” (M23/1-3)

neng ant(a) ozu **ku**rtulu umazlar “*Oradan hiç kurtulamazlar.*” (M83/48-49)

terk ödün bu emgektin **ku**rtulup sizing nomunguznı ukmak bolzun “*En kısa zamanda bu acılardan kurtulup sizin vaazınızı anlamak nasip olsun” (M65/12-14)*

tamudın **ku**rtulup kiçig tamularda togdumuz “*Cehennemden kurtulup küçük cehennemlerde doğduk.*” (M73/29-30)

...ol tamulug etüzler (tamudın) ozup **ku**rtul(up yala)nguk ajunı(nta togarlar) “*...o cehennemlik vücutlar cehennemden kurtulup insanlar aleminde doğarlar” (M76/19-21)*

antran alpın emgekin ozup kurtulup amtı bu kiçig tamularda togdılar “*Buradan güçlülle kurtulduktan sonra şimdi bu küçük cehennemlerde doğdular” (M72/5-7)*

tümen yıl anta emgek e(mgenip) antran kurtulup bu muntag ki(çig) tamularda togmış erür biz “*On binlerce yıl orada ızdırap çektikten sonra oradan kurtulup bu küçük cehennemlerde doğmuş olacağız” (M62/39-41)*

kuvrat-⁴¹: toplamak.

[1] →[yalın hal]

ap yime kılmış ap yime **ku**vratmış bolurlar “*Hem işlemiş hem toplamış olurlar” (M79/1-2)*

kü:- 1. korumak, gözetmek.

[2]+(1) →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+(bulunma h.e.)

bir uçlug köngülin üç erdinig **kü**yü küzetü tutsar... “*Bir taraflı gönül ile üç müceveri koruyup tutsa...*” (AY147-148/23-1)

altun önglög y(a)ruk yaltrıklıg kopda kötrülmiş nom iligi atl(1)g nom bitigde tört m(a)haranç t(e)ngriler t(e)ngri yalanguk kuvragın **kü**mek atl(1)g bir y(i)g(i)rminç

⁴¹ *ku*vrat- “derleyip toparlamak” (Erdal 1991: 779) anlamındaki fiile gelen -(X)t- ettirgenlik eki fiilin anlamına ettirgenlik ifadesi katmamıştır.

bölük bişinç tegzinç “*Altın renkli ışık parıltılı her şeyin üstündeki öğreti hükümdarı adlı sūtrada dört mahārāja tanrısının tanrılar ve insanlar topluluğunu gözetmesi adlı on birinci bölüm, beşinci kitap*” (AY403/15-20)

bo nom erdinig ayayu ağırlayu yir oruntakı ilig kanıg begig iışig bodunug karag azrua hormuzta tört m(a)haranç t(e)ngriler başın kamag t(e)ngriler ürüg uzatı **küyü** küzetü tutarlar “*Bu öğreti mücevherini sayıp, yüceltip yerdeki hakanı, hanı, beyi, hanımefendiyi, halkı Brahma, İndra, dört Maharaja tanrılar başta olmak üzere uzun süre koruyup, gözetip tutarlar*” (AY192/7-12)

bo d(a)r(a)nı nomug öngre ertmiş üdki yiti gang ögüz içinteki kum sanınça burkanlar yitinç oruntakı bodıs(a)t(a)vlarıg **küyü** küzetü tutgalı nomlayu y(a)rılıkadılar “*Bu dhāraṇi öğretiyi geçmiş zamandaki yedi Ganj nehri içindeki kum sayısınca Budalar yedinci yerdeki Bodhisattvaları gözetip, ezberleyip, açıklayarak buyururlar*” (AY329/17-21)

...sımtagsız kınıg katıg köngülin küyü **küzetü birip**... “*...gayretli istekli bir gönülle koruyup...*” (AY406/3-5)

tengridem közin beri kayıp balık uluşug burkan şazının kop adada **küyü küzedü tutmakı** bolzun “*İlâhî gözlerini beriye çevirip şehirleri, Burkan şeriatında bütün tehlikelerden her zaman korusunlar*” (M1/58-61)

ötrü ol yir oruntakı ilig kanıg biz kamag t(e)ngriler kuvragı yorımış turmış orunta tünle küntüz ürüg uzatı **küyü** küzetü tutgay biz “*Sonra o yerdeki hakanı, hanı biz bütün tanrılar topluluğu yürüyüp durmuş olduğu yerde gece gündüz uzun süre koruyup gözetip tutacağız*” (AY193/12-16)

2. (tehlikeden) korumak.

[3] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+[bulunma h.e.]

bo ok sevinçde ötgürü ol ilig kanıg ili uluşı bodunı karası birle alku üdte koluda kop törlüg adasın̄ta tudasın̄ta küyü **küzetü tegingey** biz “*İşte bu sevinçten ötürü o hüdarı memleketi halkı ile her zaman her türlü tehlikeden koryacağız.*” (AY432/14-19)

kayu tnl(ı)glar birök süzük kirtgünç köngülin bo d(a)r(a)nı nomug sözleserler m(e)n ötrü ürüg uzatı ol tnl(ı)glarıg korkınçda ölümde küyü **küzetü tegingey** m(e)n tip ötünti “*Eğer temiz gönülle bu öğretiyi söyleseler ben uzun süre o canlıları korkudan ve ölümden koruyacağım dedi*” (AY468-469/22-2)

küçe-: zorlamak, güç kullanmak.

[1] →[yalın hal]

k(a)ltı et’özin özlüglorig ölürmemek adınagunung tavarın **küçep** almamak ogurlamamak... “*Başkasının malını güç kullanıp almamak, çalmamak...*” (AY219/22-24)

kim kayu tnlıglar adın kişining birmeyük adın tavarın ogurlasalar törüsüzün **küçeyü** kunup alsarlar... “*Hangi yaratıklar başkalarının, verilmeyen çeşitli*

mallarını çalsalar, töreye uygun olmayan bir şekilde zor kullanarak, gaspedip çalsalar...” (M83/52-56)

küçed-: kuvvetlenmek.

[1] →[yalın hal]

tapığın aşayı on küçin küçedü üç türlüğ örüg ornanmış... “...*hürmeti kabul edip, on güç ile güçelenerek üç türlü tahta oturmuş*” (16/36-38)

küçen-: kuvvetlenmek.

[1] →[yalın hal]

...öğretinmeklig küçin bo iki törlüg küç küsün üze erkinçe tapınça tınl(ı)glarka asıg tusu kılmakın küçenürler küçlenürler “...*öğrenme gücü ile bu iki tür güç kuvvet üzerine arzulanığı gibi canlılara fayda sağlamayla güçlenirler*” (AY213/18-21)

küçet-⁴²: güçlenmek, kuvvetlenmek.

[1] →[yalın hal]

ili kanının süülüg küçi asılgay **küçet**gey “*hükümdarın askeri gücü artacak güçlenecek*” (AY89/20-21)

1 tarıg tüş yemiş bütmegey yat yağı **küçet**gey “*Tahıl, yemiş olgunlaşmayacak, uzak düşman güçlenecek*” (AY435/2-3)

küz bo üdte **küçet**tür “*Güz (mevsimi) bu zamanda kuvvetlenir*” (AY591/13-14)

küçlen-: güçlenmek.

[1] →[yalın hal]

...öğretinmeklig küçin bo iki törlüg küç küsün üze erkinçe tapınça tınl(ı)glarka asıg tusu kılmakın küçenürler **küçlen**ürler “...*öğrenme gücü ile bu iki tür güç kuvvet üzerine arzulanığı gibi canlılara fayda sağlamayla güçlenirler*” (AY213/21)

küçlentür-: güçlendirmek.

[2] → [yalın hal]+[belirtme h.e.]

nızvanılıg ilişig üzgülük dyan bilge biliglig küçüg **küçlentür**gülük “...*tutku bağlarını koparmalı; dhyāna gücünü güçlendirmeli*” (AY614/19-20)

küçsire-: zayıflamak, güçsüzleşmek.

[1] →[yalın hal]

...ne tıltagın bo et’öz kevilip **küçsire**p artayur “...*ne sebeple bu vücut gevşeyip güçsüzleşip bozulur?*” (AY588/-4)

⁴² *küçet-* “güçlendirmek, kuvvetlendirmek” (Clauson, 1972: 696) fiiline gelen -(X)t eki, örnek cümlelerimizde fiile ettirgenlik ifadesi katmamıştır.

küçi küsünü yme alkınıp **küçsireyür** kevilür “*Gücü kuvveti de tükenip zayıflar*” (AY558/14-15)

küçsiret-: güçsüzleştirmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

...yene emgetdeçilerke kor kıltaçılarka bulganmak kakımakıg basmak **küçsiret**mek erür “...yine ızdırıp çekenlere, eziyet ettirenlere, zarar verenlere kızmayı engelleyip güçsüzleştirmektedir.” (AY226/2-4)

...özlerini örletdeçi bulgadaçılarka övkelemekin kakımakın basmakları küçsiretmekleri üze... “...kendilerini öfkelendirecek ve bulandıracak öfkeleri ve kızgınlıkları engelleyip zayıflatmaları üzerine...” (AY226/8-10)

kükre-: kükremek.

[1] →[yalın hal]

yangkuluğ körkle ününgüz ol arslan kanı **kükremiş** teg “*Sesiniz o aslanlar hanı kükremiş gibi gür ve güzel*” (AY646/2-3)

kükül-: ünlenmek.

[1] →[yalın hal]

yme ançulayu ok **küküleyin** yalanguzın tolp yirtinçü içinte “...bütün yeryüzünde yalnızca ben ünleneyim...” (AY354/3-4) ..

...tüzüdin **kükülmüş** tükel on törlüg at almış tuyunmuşlar iligi “...tamamıyla ünlenmiş, on türlü ad almış olan ermişler hükümdarı...” (AY682/4-5)

yalanguzın **kükültüm** tükel bilge biligin “*Sadece tam bilgelik ile ünlendim*” (AY369/17-18)

yene yme negü üçün kayu inçip avant tıtağın t(e)ngri oğlu tip at üze **kükülürler** kişi ara “*Yine niçin hangi nedenle tanrı oğlu diye ünleniyor insanlar arasında*” (AY549/2-6)

kül-: gülmek.

[1]+(1) →[yalın hal]+(yönelme h.e.)

ne ogurka ne tıtağın **kültüngiz** erki “*Acaba hangi sebepten ve niçin güldünüz*” (M52/16-17)

anın kültüm “*Bunun için güldüm.*” (M52/22-23)

ol savıg körüp arşidati arhant **küle yarlıkar** “*Bu şeyleri görüp veli Rşidati haşmetle güler*” (M52/13-15)

külçir-: gülümsemek.

[1] →[yalın hal]

ötrü tükel bilge t(e)ngri t(e)ngri burkan yme b(a)yakı burkanlar törüsinçe **külçirmek kılı y(a)rılıkap...** “*Sonra mükemmel tanrı tanrısı buddha önceki buddhaların adetine göre gülmek suretiyle buyurdu.*” (AY392/17-20)

badari braman ulug karı bükülmüş etüzin kirt kirt **külçire** inçe tip... “*...Badari Braman pek ihtiyar ve bükülmüş vücudu ile kıkır kıkır gülererek şöyle deyip...*” (M12/16-19)

küle-: övmek, methetmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

mening antag küçüm küsünüm yok kim tengri burkanning edgüsin erdemim king alkıg **küleyü** sözlegülüg ne yime tire yıgyırak ayu bireyin “*Benim, Tanrı Burkan'ın iyiliğini, faziletini tümüyle överek söyleyebilecek kadar gücüm kuvvetim yoktu; fakat bunun hakkında topluca (şunu) söyleyeyim*” (M13/36-41)

künile-: 1. kıskanmak.

[1] →[yalın hal]

özümde yiglerig körüp **küniledim** erser... “*...kendimde iyi şeyleri görüp kıskandım ise...*” (AY136/12-13)

2. imrenmek.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

köngülün adın kişining edgüsinge azlanmamak **künilememek...** “*...gönlü ile başka kişinin iyiliğine imrenmemek...*” (AY220/3-5)

küret-: aldatmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

olok kişi(ning) işilerin **küretip** yazınsar a(mran)mak törü teginser “*o kimse kadınlarını aldatıp günah işlese, sevmek adetini benimsese...*” (M80/3-5)

küse-: istemek, dilemek, arzulamak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]

...bişinç tükel bilge biligig küsemekke tayanıp... “*...beşinci (olarak) bütün hikmetli bilgiyi arzulamaya dayanıp...*” (AY215/13-14)

...azu ogulsuz kızsız erip **ogul kız küseserler...** “*...ya da ogulsuz kız evlatsız olup, oğul kız isteseler...*” (AY543-544/23-1)

birök ol kişi **altun kümüş küseyür** erser altun kümüş birgey m(e)n yir altıncı ağılıklarig **küseyür** erser ağılıklarig körkitgey m(e)n **uçmak kalımak edrem küseyür** erser uçmak kalımak edrem birgey m(e)n **t(e)ngridem köz küseyür** erser t(e)ngridem köz birgey m(e)n **adın kişi sakınçın bilmekig küseyür** erser adın kişi köngülün bilmek edremig biltürgey m(e)n “*Eğer o kişi altın gümüş istiyorsa altın gümüş vereceğim, yer altındaki hazineleri istiyorsa hazineleri göstereceğim, uçma kabiliyeti isterse uçma kabiliyeti vereceğim, ilahi göz isterse ilahi göz*”

vereceğim, başka kişilerin düşüncelerini bilmeyi dilerse başka kişilerin düşüncelerini bildireceğim.” (AY545/12-14)

mini kelsün tip küsesün “Beni gelsin deyip istesin” (AY525/10)

kimler birök küseser tering nomka kireli “Kimler derin öğretiye girmeyi istese...” (AY583/9-11)

...aglak sögüt tüpinte (o)lurgalı küseyür (er)tim “...ıssız ağacın dibinde oturmayı arzular” (M35/23-25)

...kim muntag edgülüg maytrı bodisvtag körgeli küsemeser “...bu kadar iyi Maytrı Bodhisattva’yı görmek istemezse...” (M8/50-52)

angsız küseyü teginür bir tengrim “Çok arzu ediyoruz biz tanrım!” (M64/11-12)

küt-: beklemek.

[2]+(1) →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+(bulunma h.e.)

sening isig öz alımçılarını otuz artuk bağlıg tutuglug tınl(ı)glar öngin öngin erklig kannıng karşısında kınğ közin salınmış karaklığın sini küte tururlar “Senin öz alacaklıların otuzdan fazla tutulmuş canlılar farklı farklı cehennem hanının karşısında gözünü dikmiş seni bekliyorlar” (AY9/16-21)

ötrü üdüg kolug kütmedin üdüg kolug boş ertürmedin “...sonra zamanı beklemeden, zamanı boş geçirmeden...” (AY40/4-6)

küven-: güvenmek.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

...azu k(e)ntü özümünğ ağır ayagımka küvenü... “...ve kendi saygıma güvenerek...” (AY101/5-6)

kentü erkimiz küçümüzke küvenip törüsüzün sengik vrıhar sanlıg erin atın kızın kırkının işke küçke irtke birtke ıdtımız yumşadımız tartdımız “Kendi kudretimize gücümüze güvenip, haksız olarak, manastıra ait olan erkekleri, kız ve bakireleri mecburi bir çalışmaya koşturduk, iş gördürdük, çektik...” (M62/29-33)

küzet-: 1. korumak, gözetmek.

[2]+(1) →[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme hal eki]+(bulunma h.e.)

bir uçlug köngülin üç erdinig küyü küzetü tutsar... “Bir taraflı gönül ile üç mücevheri koruyup tutsa...” (AY147-148/23-1)

bo nom erdinig ayayu ağırlayu yir oruntakı ilig kanıg begig iışig bodunug karag azrua hormuzta dört m(a)haranç t(e)ngriler başın kamag t(e)ngriler ürüg uzatı küyü küzetü tutarlar “Bu öğreti mücevherini sayıp, yüceltip yerdeki hakani, hani, beyi, hanımefendiyi, halkı Brahma, İndra, dört Maharaja tanrılar başta olmak üzere uzun süre koruyup, gözetip tutarlar” (AY192/7-12)

...üküş törlüg asıg tusu kılmak atl(ı)g adınaguka edgülüg tözlüg ç(a)hşap(u)dıg bo üç törlüg ç(a)hşap(u)dlarıg ürüg uzatı b(e)k katıg yazınçsızın arıg küzetürler

tutarlar “...pek çok fayda sağlamak adlı başkasına iyilik kaynaklı şikşapādayı bu üç türlü şikşapādayı daima günahsız olarak temiz gözetirler” (AY207/8-12)

bo d(a)r(a)nı nomug öngre ertmiş üdki yiti gang ögüz içinteki kum sanınça burkanlar yitiñ oruntakı bodıs(a)t(a)vlarıg **küyü küzetü tutgalı** nomlayu y(a)rıkadılar “Bu dhārañi öğretiyi geçmiş zamandaki yedi Ganj nehri içindeki kum sayısınca Budalar yedinci yerdeki Bodhisattvaları gözetip, ezberleyip, açıklayarak buyururlar” (AY329/17-21)

arıg **ç(a)hşap(u)d küzetdim** alp tuygululukug tuygu için “Zor aydınlanmada aydınlanmak için, saf emir gözettim” (AY369/5-6)

...sımtagsız kınıg katıg köngülin küyü **küzetü birip**... “...gayretli istekli bir gönülle koruyup... (AY406/3-5)

yat yağıka basınturup **küzetü umaz** bodunun “Düşmanlar tarafından bastırılarak halkını koruyamaz” (AY552a/14-16)

t(e)ngrilerke yalvarıp **küzetü bergüke** ötünsün “tanrılara yalvarıp, gözetilip koruması içi yalvarsın” (AY484/6-8)

bükünthe inaru ölü ölginçe **çhşapat tamga** arıg **küzedür** men “Bugünden itibaren ölünceye kadar, Şıla-Mudrayı muhafaza edeceğim” (M18/7-9)

...vayşarvanide ulatı **yir suv küzedteçi** tengridem tengriler iligleri birle tegriklep tükel bilge maytrı burkan tapa kelir “...Vayşarvaniden başka yeri ve suyu koruyan ilahi tanrı hükümdarları ile çevrili olduğu halde mükemmel hikmetli Maytrı Burkan’a doğru gelirler” (M89/8-12)

arıg arıg şaznıg **küzedmedimiz** “Tertemiz olan dini koruyamadık” (M65/9)

ötrü ol yir oruntakı ilig kanıg biz kamag t(e)ngriler kuvragı yorımış turmuş orunta tünle küntüz ürüg uzatı küyü **küzetü tutgay** biz “Sonra o yerdeki hakanı, hanı biz bütün tanrılar topluluğu yürüyüp durmuş olduğu yerde gece gündüz uzun süre koruyup gözetip tutacağız” (AY193/12-16)

2. (tehlikeden) korumak.

[3] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+[bulunma-ayrılma h.e.]

bo ok sevinçde ötgürü ol ilig kanıg ili uluşı bodunu karası birle alku üdte koluda kop törlüg adasınta tudasınta küyü **küzetü tegingey** biz “İşte bu sevinçten ötürü o hüdarı memleketi halkı ile her zaman her türlü tehlikeden koryacağız.” (AY432/14-19)

kayu tınl(ı)glar birök süzük kirtgünç köngülin bo d(a)r(a)nı nomug sözleserler m(e)n ötrü ürüg uzatı ol tınl(ı)glarıg korkınçda ölümde küyü **küzetü tegingey** m(e)n tip ötünti “Eğer temiz gönülle bu öğretiyi söyleseler ben uzun süre o canlıları korkudan ve ölümden koruyacağım dedi” (AY468-469/22-2)

tengridem közin berü kayıp balık uluşug burkan şazının kop adada küyü küzedü tutmakı bolzun “İlâhî gözlerini beriye çevirip şehirleri, Burkan şeriatını bütün tehlikelerden her zaman korusunlar.” (M1/58-61)

küzetdür-: gözetirmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

...’engeyü burkan kutın **küzetdürmek** buyan edgü kılınçka yitmez “...ayrıca Buda kutsallığını gözetirmek de iyi davranışa yetmez” (AY180/16-18)

kentü **on edgü kılınç küzetdürtüm** “Bizzat kendim on iyi ameli yerine getirttim” (M45/10-11)

lala-: ezmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

bo otlarıg tüz ülüş kılıp puş yultuzka sokup **lalap** bo d(a)r(a)nı üze ol lalamış otug <yüz> sekiz kata arvasun “Bu bitkilerden eşit miktarlarda alıp pusya konumuna gelen bir günde bunları öğütüp toz haline getirerek büyü sözleri ile yüz sekiz defa okusun” (AY476/14-17)

maṅ-: yürümek, adım atmak.

[1] →[yalın hal]

...k(e)ntü özleri yadag yorıp adakların ırkleyü mang sayu **mang mangmışça** yüz ming tümen koltı nayut sanınça burkanlarka barçaka ağır ayag kılmış bolur “...kendileri yaya olarak yürüyüp ayaklarıyla yere basıp attıkları her bir adımda yüz bin tümen koti, nayuta sayısınca bütün Budalara saygı göstermeli” (AY418-419/21-3)

maṅala-: adım atmak, yürümek.

[1] →[yalın hal]

ötrü brhmavati tengri katunı tengri kuvraglarına yol bulmuşlarına ulug ağır süzük köngülin akru akru **mangalayu** tükel bilge maytrı burkanka yakın tegip adakınta yinçürü yükünüp ayasın kavışurup ıglayu inçe tip ötüg ötünür “Sonra Brahmāvati (adlı) tanrı hanımı, tanrı cemaatlerine yol bulduklarından dolayı büyük ve temiz bir gönülle yavaş yavaş yürüyerek mükemmel hikmetli Maytrı burkana yaklaşıp, ayağına kapanarak secdeye varıp avuç içlerini kavuşturur ve ağlayarak şöyle yalvarır” (M90/20-27)

maṅra-: bağırarak.

[1] →[yalın hal]

ol savıg işidip brhmayu prohid şanki çkrvirt ilig kanka tuyuzu ötünüp kitumati balıkta ulug magirt **mangragal(1)** ayur “Bu sözleri işitince, ev imamı Brahmāyu dünya hükümdarı Şankha'ya rica ederek bildirir ve Ketumati şehrinde bağırılması için emreder” (M35/28-32)

meṅile-: 1. sevinmek, mutlu olmak.

[1]+(1) →[yalın hal]+(bulunma h.e.)

alku burkanların alkınçsız ulug nom mengisin **mengiledeği**... “*Bütün Budaların eksilmeyen büyük öğreti mutluluğuyla mutlu olacak...*” (AY43-44/22-1)

inçe k(a)ltı kim erser bir kişi erdinin itiglig tört<d>in yingak kapıglıg tapdulug esringü erdinilig <kök> kalık içinte olurup tört yingakdınkı kapıglarınkı kirmiş sogık esinler üze neteg sognu **mengileyür** ilinçüleyür erser... “*Eğer ki bir kişi cevher ile süslü dört tarafta kapısı bulunan farklı mücevherlerle süslü saray içinde oturup dört taraftaki kapılardan girmiş serin rüzgarlar nasıl serinletir, huzur verir, eğlendirirse...*” (AY209/13-19)

kut buyanlag satagin bulmuş üçün ol ogurdakı yalanguklar kişi etüzin tengri **mengisin mengileyürler** “*Sevap değerini buldukları için o devirdeki insanlar, insan vücudunu ve tanrılar saadetini bulurlar.*” (M31/4-7)

...alku tınlıg maytrılag yangı kün körünçinte **mengileyürler** “*...bu bütün yaratıklar Mayrı hakkındaki yeni gün pıyesinde eğlenirler.*” (M27/10-11)

kim ol iligler kanlar öz öz k(e)ntü k(e)ntü il uluşlarıtı erk tartıp **mengi mengilep** ilkideki kılmış kazganmış buyan edgü kılınç tüşin utlısın aşayurlar “*O hükümdarlar kendi ülkelerinde güçlenip, mutlu olup başlangıçta kazanmış oldukları erdemlerin karşılığını alırlar*” (AY411/1-6)

’eng mintin irkek yme ermez tişi yme ermez arşularka tegi <tüzü barça> erdinilig lınhualıg örgünler üze olurup tütü törlüg adruk adruk öngi öngi **mengi mengilesünler** “*Hatta erkek de olmayan, dişi de olmayan çift cinsiyetlilere kadar, bütün canlılar hazineli lotuslu tahtların üstüne oturup çok çeşitli, ayrı ayrı, farklı farklı, mutlu olsunlar*” (AY380/4-9)

...ilig kan birle **mengi mengilep** ang kininte sizing şazanınızta ulug edgüke teggey erdimiz “*...hükümdar ile saadete ulaşıp en sonunda sizin dininizde büyük üstünlüğe varacak idik.*” (M72/35-38)

bodi söğüt tüpint(e) (**mengi**) **mengiledi** “*Bodhi ağacı altında saadete ulaştı*” (M16/22-23)

2. mutluluğu tatmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

yüz ming koltı kalp üdlerke tegi üstün t(e)ngri yirinte altın kişi ajunıta adruk adruk yig başdınkı edgü mengig aşaguluk **mengilegülük**... “*...yüz bin koti adetlik kalpa dönemlerine kadar yukarıda tını yerinde aşağıda insanlar dünyasında her şeyden başka en üstün mutluluğu artırmaya, atmaya...*” (AY514/5-9)

mejilet⁴³: sevindirmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

⁴³ Erdem Uçar tarafından hapaks olarak verilmiştir (2012a: 89).

alku burkanlar üze ögütmiş iduk nomlug et'özüg tanuklaguluk kamağ biş ajun tınl(1)glar oğlanın nom buşılığ mengi üze **mengiletgülük** tip... “*Bütün budaların övdüğü zarif, ilahi vücudu tanıklamalı, bütün beş dünya canlılarını çocuklarını dua, sadaka saadetiyle sevindirmelidir*” (AY615/1-4)

meñzet-: benzetmek.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

kamağ yırtınçüde ol antağ kişi yalanguk yok kim munung bilge biliginde **mengzetgülig bolsar** “*Bütün dünyada, bilgisi ile mukayese edilebilecek böyle bir kimse yoktur.*” (M38/11-14)

möñre-: böğürmek.

[1] →[yalın hal]

ulug ünin **möñgredi** orlayu kıkıra inçe tip emgenü sav sözledi “*Yüksek sesle böğürdü, bağırsıp çağırarak bu şekilde acı çekerek konuştu*” (AY641/2-4)

anı işidip ol kiçig tamuluglar ulug ünün **möñgreyü** inçe tip ötünürler “*Bunu işitince bu küçük cehennemlikler yüksek sesle böğürerek şöyle yalvarırlar*” (M78/6-9)

mun-: başıboş dolaşmak.

[1] →[yalın hal]

bi[z] biligsizimiz üze aza **muna** yangl[ıg] üç bolmaktarta tegzinmek alp emgek titir “*Biz biligsizliğimiz ile yoldan çıkıp, şaşırıp uç var oluşlarda dolaşmak zordur*” (AY109/5-7)

muñad-: hayret etmek, şaşırarak.

[1]+(1) →[yalın hal]+(yönelme h.e.)

bo savlarıg eşidip ol törüde yığılmış kamağ kişiler adıntılar **muñadtılar** “*Bu sözleri işitip o öğretide toplanmış bütün kişiler şaşırıldılar, hayret ettiler*” (AY16/16-19)

anı körüp ötrü ol kamağ tirin kuvrag arkası ertingü tangladılar **muñadtılar** “*Onu görüp sonra o büyük cemaat ve destekçileri şaşırıldılar, hayret ettiler*” (AY188/16-18)

nom yörüginge **muñadıp** isig yaşı tökülti “*Öğretinin açıklamasına şaşırıp, ağladı*” (AY577/3-4)

köngülinge **muñadıp** tanglap t(e)rkin y(i)g(i)rmi ulug yanga birtürü y(a)rılıkadı “*Gönlüne şaşırıp, hayret edip hemen yirmi büyük fil verdirmeyi buyurdu*” (AY603-604/15-2)

anı **işidip** badarı braman küler yüzün kutgurur kaşın tengridem **urungu tapa körü** muñadu adını inçe tip tidi “*Bunu işitince Badhari brahman güler yüzle saadetler*

bahşeden kaşı ile ilahi kumandana doğru baktı, hayret edip şöyle dedi....”
(M13/3-7)

kayusu mungadu adını oynayı küle yorırlar “*bazısı şaşırıp, hayret edip güle oynaya yürüyor.*” (M89/16-17)

ol savıg işidip üstün tengri altın yalanguk **mungadur** adınırlar “*Bu sözleri işitince yukarıda tanrılar, aşağıda insanlar hayret ederler, şaşarlar.*” (M47/10-12)

alokaçıntamanı bodıs(a)t(a)vning adakınta töpüleri üze yinçürü töpün yükünüp adını **mungadu teginür** biz “*Ālokacintāmani bodhisattvanın ayağında secde edip şaşkınlığımızı sunarız*” (AY391/10-12)

muñadtur-: hayrete düşürmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+(bulunma h.e.)

anta (te)gip badari bramanta ulatı ulug bilgelerig nom bilge bilig og(rın)**ta mungadturtı** “*Oraya vardıktan sonra, Badhari bramanda ve öteki büyük bilgeleri din ve hikmet konularında hayrete düşürdü.*” (M8/27-30)

mün-: kötülemek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

adnagunung edgü edin tavarın yirdimiz **mündimiz** “*Başkasının iyi malını yerdik ve kötüledik.*” (M61/22-23)

müne-: kötülemek, aşağılamak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

(ötr)ü tınlıg ayıg yavlak tsuy (iri)nçü kılıp basa basa ökünç (köngü)l öritip kşanti kılsar özin yirser **müneser** “*Sonra bir canlı, kötü günah işlese ve çok sonra pişmanlık duyguları besleyip af dilese, kendini yerse, tekdir etse...*” (M79/32-35)

nomla-: vaaz etmek, anlatmak.

[3] +(1)→[yalın hal]+[belirtme h.e.]+[yönelme h.e.]+(bulunma h.e.)

alku kamag tınl(ı)g[larka]bo sudurug **nomlayu** okıyur m(e)n tip... “*Bütün canlılara bu sutrayı anlatıp, açıklarım deyip...*” (AY26/8-9)

birök kayu kayu yir orun**ta** bo nom erdinig okısar sözleser kingürü **nomlasarlar...** “*Eğer herhani bir yerde bu öğreti mücevherini okusalar, söyleseler, bütünüyle anlatsalar...*” (AY191/17-19)

yir oruntakı tınl(ı)glarka bo nom erdinig kingürü açā yada **nomlasunlar** “*Dünyadaki canlılara bu öğreti mücevherini ayrıntısı ile açıklayıp anlatsınlar*” (AY581/12-14)

aşnuça m(e)n adın öngi tering yörüglüg nomlarta açā yada nomladım arıg sogançıg nomlarıg “*Daha önce ben diğer farklı derin yorumlu öğretilerde açıklayarak mükemmel öğretileri vaaz ettim.*” (AY363/7-10)

burhanlar arıg dendarlar **nomlasar**... “*Budalar, temiz rahipler vaaz verseler...*” (HU.II.A./171-172)

mahasmaç sudurug **nomlagalı** köngül örit(ip)... “*Mahāsamaja (isimli) sutrayı anlatmaya karar verir.*” (M50/39-40)

kin keligme burkanlar yime inçe ök **nomlayurlar** “*İleride gelecek olan burkanlar da aynen böyle vaaz edeceklerdir.*” (M50/34-36)

nomçı bilgelerig **nomlayu olurur** körüp... “*...vaizleri, vaaz verirken görüp...*” (M70/29-30)

somakıtu bodıs(a)t(a)v başın sekiz bölük tirin kuvragka **nom nomlayur** “*Somaketu Bodhisattva başta olmak üzere sekiz kısımdan oluşan büyük cemaate vaaz veriyor*” (AY25/12-13)

kavşıkıya ol üdte öngdün yingakda yüz ming koltı burkanlar uluşınta **nom nomlayu y(a)rılıkar** “*Ey Kavşika, o vakitte ileri taraftaki yüz bin koltı Budaların şehrinde saygıyla vaaz verir*” (AY86/4-7)

ikinti alku biş ajun tınl(ı)glar üçün ol ok burkanlarıg **nom nomlayu y(a)rılıkaguka** ötüğçi bolmak... “*İkincisi bütün beş varlık canlılar için, işte o Budaların öğretiyi anlatıp buyurmaları için ricacı olmak...*” (AY149/8-11)

burkanlar yime antag türlüg **nom nomlayurlar** “*Burkanlar da bunun gibi türlü vaaz verirler*” (M88/23-24)

ikinti ogurlug **nom nomlayu yarlıkadı** “*İkinci sebep haşmetle vaaz verdi.*” (M23/28-29)

kimke yime neng **nom nomlay(u) ya(r)lıkamadı** “*(Henüz) hiç bir kimseye dini öğretmek lütfunda bulunmadı.*” (M7/22-23)

nomlat-: açıklatmak, vaaz verdirmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

bo nom erdinig kingürü **nomlatıp** t(e)rk üdün yitlingülüksüz yokadgu<luk>suz kılı tegingey m(e)n “*Bu öğretti mücevherini ayrıntısıyla anlatıp tez zamanda ebedi kılmayı başaracağım*” (AY541/17-20)

birök kayu iligler kanlar bo nom erdinig **nomlatgalı** ugrasarlar “*Eğer herhangi bir ükümdar bu öğretti mücevherini açıklamaya niyetlenirse...*” (AY417/18-20)

burkanlarıg **nom nomlatgalı** nomlug tilgen evirtgeli nırvanka kirmedin yirtinçüde turgurgalı ötüğçi bolup... “*Budaları öğretti öğretmek için, öğretti tekerleğini çevirmek için Nirvanaya girmeden dünyada kalmaları için ikna etmeye çalışıp...*” (AY167/9-12)

nomlatıl-: vaaz ettirilmek, anlatılmak.

[1] →[yalın hal]

ertmeksiz ulug mengide odgurak uz ornatdaçı edgün barmış üze **nomlatılmış** bo nom iligin edgüti bugünüp... “*Fani olmayan büyük saadete kesin ve mahirane bir şekilde yerleştiren Burkan tarafından anlatılmış bu din kitaplarının şahına iyice vakıf olup...*” (AY683/22-24)

odun-: 1. uyanmak.

[1] →[yalın hal]

monçulayu tüşeyü yatur erken yir tepremeki üze belinglep **odunup kelti** “*Böylece düş görüyorken yerin titremesi ile korkup uyanıverdi*” (AY621/23-1)

2. rüyadan kalkmak.

[2] →[yalın hal]+[ayrılma h.e.]

ol üdün ol ilig kan tülintin ötrü **odunup** togdı “*O zaman hükümdar düşünden uyanıp doğdu*” (AY572/16-18)

oduntur-: uyandırmak, hatırlatmak.

[1] →[yalın hal]

birök yene bo nom erdini içinteki kayu kayu padakları kayu kayu yörügleri unıtulsar kalsar biz kamagun ol nomçının köngülinge kirip **odunturu** sakınturu teginip unıtduru teginmegey biz “*Eğer yine bu öğreti mücevheri içindeki pek çok söz, pek çok anlam unutulsa, bz hep birlikte o vaizin aklına girip uyandırıp, hatırlatıp unutturmayacağız.*” (AY456-457/21-4)

ogat-: 1. gözden kaçırmak, şaşırarak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

bo avant tıtag üze kinki yme maytrı burkanta **uladı** alku burkanları **ogatmadın** [şaş]madın odgurak tuşgay sizler “*Bu sebepten gelecekteki Maytrı Budalara ek olarak bütün Budaları karıştırmadan tam denk geleceğiz.*” (AY24/18-21)

sansız sakışsız burkanlar birle **ogatmadın** tuş bolguluk edgülerke tükellig kılğay s(e)n tip y(a)rılıkagay tip y(a)rılıkadı “*... sayısız budalar ile gözden kaçırılmadan denk gelip iyilikleri tamamlayacaksın diye buyuracak dedi*” (AY430/10-13)

bo ok tıtagıntın sansız üküş bodıs(a)t(a)vlar birle **ogatmadın** şaşmadın tuşgay m(e)n “*İşte bunlardan dolayı sayısız budalar ile hiç şaşmadan karşılaşacağım*” (AY421/4-6)

2. geri kalmak.

[2] →[yalın hal]+[ayrılma h.e.]

ötrü biz kamagun t(e)ngridem kuvragımız birle bo nom erdinig eşidgeli bolmadın nomlug noş tatığı üze egsük k(e)rgek bolup nom mengisintin **ogatıp** çogsuz yalınsız küçsüz küsünsüz bolğay biz “*O vakit biz bütün ilahi topluluğumuz ile bu öğreti mücevherini dinlemeden öğretinin lezzetinden mahrum kalıp, öğreti mutluluğundan geri kalıp güçsüz olacağız*” (AY433/3-8)

ogşa-: 1. benzemek.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

yüz ming kün t(e)ngri birkerü y(a)rutu yaşutu turur teg közüngününg itigi kök lınhuaka **ogşayur** “Yüz bin güneş tanrısı ile birlikte aydınlatıyormuş gibi gözünüzün yapısı mavi lotusa benziyor” (AY450/5-8)

t(e)ngrim sizing yüüzüngüz tolun ayka **ogşatı** erür “Tanrım sizin yüzünüz dolunaya benzer” (AY450/4-5)

2. okşamak, sevmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

k(a)ltı ögi kangı k(e)ntü oglın kızın **ogşayurça** amrayurça ne k(e)rgekin egsüksüz tüzü tüketi birserler “... sanki anne baba kendi oğlunu kızını seviyormuş gibi ne gerekiyorsa eksiksiz tamamıyla verseler...” (AY407/21-23)

ogşat-/okşat-: benzetmek.

[3] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+[yönelme h.e.]

bir tü evinin kök kalıkka **okşatgalı** bolmaz “Bir parça saç göğe benzeşmez”. (M38/16-17)

yene bo iyin ögirmeklig buyan edgü kılınçığ **ogşatsar** yöleştürser ming ülüşinte biringe yme yitmez “yine bundan dolayı sevinçli iyi davranışı karşılaştırsa bin parçadan birine bile yetmez” (AY156/8-12)

...avantlartın tıtaglartın togmış b(e)lgürmiş ermez üçün **ogşatgalı** bultukmaz “...sebeplerden ortaya çıkmış olmadığı için kıyaslanamaz” (AY375/4-6)

ogurla-: çalmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]

...azu yme törtdin singarkı bursang kuvraglarka sanlıg edig tavarıg kuntum altım **ogurladım** ... ve “... dört taraftaki rahipler topluluğuna ait malı mülkü çaldım, aldım yağmaladım.” (AY135/20-22)

kim yime **aş içgü ogurlap** yigüçi(ler e)rdi “...yiyecek ve içecek çalıp yiyenler vardı” (M72/20-21)

kim kayu tınlıglar adın kişining birmeyük adın tavarın **ogurlasalar**... “Hangi canlılar başkalarının, verilmeyen çeşitli mallarını çalsalar...” (M83/52-54)

okı-: 1. çağırarak, davet etmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

ötrü ol kök tonlug beg atdın kodı tüşüp mini okıdı “...sonra o mavi elbiseli adam attan aşağı inip beni çağırıldı” (AY6/5-6)

yürüng ay sekiz yangı puş yultuzka bo dar(a)nıg sözleyü **mini okısunlar** ötünsünler “*Dolunayda her ay yıldızların değişimi olan sekizli günlerde bu dharaniyi söyleyerek beni çağırırsınlar, ansınlar*” (AY535/11-14)

anta ötrü tükel bilge t(e)ngri t(e)ngri burkan ayagka tegimlig şanputrı arhantıg **okıyu y(a)rılıkap** [inçe] tip y(a)rılıkadı “*Ondan sonra eksiksiz bilge Tanrılar Tanrısı Buda saygıdeğer aziz Şariputri’yi çağırarak şöyle buyurdu...*” (AY459/8-11)

ötrü yaşovati kunçuylar erdnisi sekiz tümen tört ming çkrvrt ilig kannıng kunçuy katunların **okıp** inçe tip yarlıkayur “*Böylece, kraliçeler cevheri Yaşovati, dünya hükümdarının seksen dört bin kraliçesini çağırıp haşmetle şöyle der*” (M51/30-33)

...ulug yarlıkunçuçı (köngülin) toyın kuvragag **okıp** inçe (tip) (yarlık)ayur “*...büyük bir merhamet (hissi ile) rahip cemaatini çağırıp haşmetle şöyle der*” (M55/13-14)

ötrü tükel bilge maytrı burkan etinlig seviglig ezrua ünin kü kelig erdemlig tıtsıları ara öğütmiş purnı arhantıg (ok)ıp inçe tip yarlıkayur “*Sonra mükemmel hikmetli Maytrı burkan, çınlayan, sevimli Ezrua sesi ile, meşhur zuhur kabiliyeti olan ve öğrencileri arasında çok övülmüş veli Pürnayı çağırıp haşmetle şöyle der*” (M81/2-7)

2. okumak.

[2]+(1) →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+(bulnma h.e.)

ötrü üzeliksiz üstünki yig köni tüz tuymak burkan kutı küsüşin boşguntum tutdum okıdum sözledim “*Sonra daha üstü bulunmayan, mükemmel, doğru, düzgün duyumsamak (isimli) Buda kutsallığı dileğini öğrendim, yerine getirdim, okudum, söyledim.*” (AY186/18-21)

anı üçün sizler kamağ tözünler bo tütrüm tering yörüglüg nom erdini içinteki birer padakın birer şlökin birer bölükın birer kesinin bir uçlug kop süzük kirtgünç köngülin **okınglar** sözlengler boşgununglar tutunglar sakıninglar bışrununglar “*Onun için sizler bütün soylular bu kesin derin yorumlu öğreti mücevheri içindeki birer şiiri, birer koşuğu, birer bölümü, birer kısmı, bir taraflı, bütünüyle temiz, inançlı gönülle koyunuz, söyleyiniz, öğreniniz, tutunuz, düşününüz, çalışınız*” (AY198/10-17)

altun-önglög-y(a)ruk yaltrıklıg kopda kötrülmüş nom iligi atl(ı)g nom bitigde sarasvatı t(e)ngri kızı ötüg ötünmek atl(ı)g biş y(i)g(i)rminç bölük yitinç tegzinç bitiyü okıyu yadıltı “*Altın renkli parlak, ışıklı, her şeyden yüce öğreti hükümdarı adlı öğreti kitabının Tanrıça Sarasvatı’nin Saygıyla Arzı adlı yedinci kitabın on beşinci bölümü yazılıp, okunup, yayıldı*” (AY497/17-23)

bo savlarıg bitigde m(e)n tükel okıyu tüke[dim] “*Ben bu sözleri kitapta tamamıyla okuyup bitirdim*” (AY7/14-15)

...bo kopda kötrülmüş nom iligi atl(ı)g nom erdinig kayu kayu balıkda uluşda kentde suzakda tagda arıgda vıharta sengremde **okısarlar** sözleserler yadsarlar

“...bu her şeyden çok yüceltilmiş öğreti hükümdarı adlı öğreti mücevherini herhangi bir kentte, halk arasında, köyde, dağda, ormanda, manastırda, okusa söylese, yaysa...” (AY480/20-1)

2. (birine) okumak.

[2]+(1)→[yalın hal]+[belirtme h.e.]+(yönelme h.e.)

m(e)n ol begning özinge tegdükde koyununtın bir kagda bitig üntürüp manga okıdı “Ben o beyin kendisine ulaştığımda koynundan bir kağıt yaprağı çıkarıp bana okudu” (AY6/7-9)

okıt-: 1. okutmak.

[2]+(1) →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+(yönelme h.e.)

ol iligler kanlarka aç a yada nomlayu okıtu nomlaguluk kılurgay biz “o hükümdarlara ayrıntılı olarak vaaz edip okutarak vaaz edilecek düşünceyi düşündürteceğiz.” (AY401/18-20)

yene kim kayu kişi uzun iglep ne yme em kılıp öngedmeser ötrü bo nom erdinig okıtıp bo yunguluk törüg kılıp yunsun arıtınsun “Ayrıca kim uzun süre hasta olup ilaç yapıp iyileşmezse, bu öğreti mücevherini okutarak, bu töreni gerçekleştirerek yıkansın, arınsın” (AY478/16-20)

2. anlatmak, açıklamak.

[3] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+[yönelme h.e.]

bo montag emgek tolgakka tegmiş üdte bo mungumuznı emgekimizni aç a yada okıtu... “böyle sıkıntıya ulaşılmış olan zamanda kederimizi erdimizi açıklayarak, anlatarak...” (AY7/6-8)

adın tınl(ı)glarka kingürü aç a yada okıtınglar “Diğer canlılara ayrıntısıyla anlatın” (AY198/17-9)

...t(e)ngirili yalanguklı kuvragka kingürü okıtu birgey m(e)n tip tidi “...tanrılı insanlı topluluğa ayrıntısı ile açıklayıvereyim dedi” (AY669/15-16)

bo mungumuznı emgekimizni aç a yada okıtu sözlegeli uguluk küçümüz küsünümüz yok erti “Bu sıkıntımızı, çilemizi anlatarak söyleyebilmeye gücümüz isteğimiz yoktur” (AY7/7-9)

oklat-: taksim etmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

...yirin suvın bağın borlukın erin atın oklatdımız “...yerini suyunu, bağını bahçesini adamlarını ve atlarını taksim ettik.” (M69/13-14)

olgurt-: oturtmak.

[3] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+[bulunma h.e.]

yene tört oglank(a)yalarıg uz tonanturup itip yaratıp birer burnaçda suv tutdurup tört bulungda olgurtsun “Yine dört genç oğlanı güzelce donatıp, süsleyerek birer testide su tutturarak dört tarafa oturtsun” (AY477/8-11)

olur-: 1. bir yerde oturmak.

[2] →[yalın hal]+[bulunma h.e.]

...ötrü anta tıngalı olurtılar “...sonra orada dinlenmek için oturdular” (AY608/14-15)

...evriliñsiz törüke tegmek bir togumlug ikinti orunta **olurmakda**... “...sarsılmaz öğretiye ulaşmak, bir doğumlu ikinci mekanda oturmaktan...” (AY152/21-23)

ongaru üç yolu tegzinip kitip birtin sıngar **olurtılar** “Sağ tarafa doğru üç yolu gezip güneyden taraf oturdular” (AY34c/10-11)

’eng mintin irkek yme ermez tişi yme ermez arşularka tegi <tüzü barça> erdinilig lınhualıg örgünler üze olurup tüü törlüg adruk adruk öngi öngi **mengi mengilesünler** “Hatta erkek de olmayan, dişi de olmayan çift cinsiyetlilere kadar, bütün canlılar hazineli lotuslu tahtların üstünde oturup çok çeşitli, ayrı ayrı, farklı farklı, mutlu olsunlar” (AY380/4-9)

bu ok etüzin tengri yiringe agtınıp hormuzta tengri birle bir orunta **olurdum** “bizzat bu vücut ile tanrıların makamına çıkıp tanrı İndra ile bir yerde oturdum.” (M45/8-10)

katun karnınta (on ay) olurdu “Kadının karnında on ay yaşadı” (M89/25-26)

2. yaşamak, ikamet etmek.

[2] →[yalın hal]+[bulunma h.e.]

edgü ünlerin yangkulug kuşavatı atl(1)g balıkda ol üdün ol ilig kan **olurur** erti “Güzel seslerin yankılandığı Ghoşavatı adlı şehirde o vakit o hükümdar yaşardı” (572/6-9)

...tujit tengri yirinteki uçadivaç atlıg karşıda **oluru yarlıkar** “...Tusita adlı ilahlar yerindeki Uccadhvaja adlı sarayda haşmetle oturur.” (M3/34-36)

2. yaşamak, ikamet etmek.

[2] →[yalın hal]+[yön gösterme h.e.]

iki y(a)ruk ordo içrâ **olorugma** t(ä)ñri[lärkä... “iki aydınlık saray içinde oturan tanrılara...” (HU.II.A/40-41)

3. tahta oturmak.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

...ilig kan orninga **olurgulug**... “...hükümdarın yerine oturmak için...” (M3/34-36)

oña-: düzeltmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

ongayın altunlug tag teg ulatı ontın singar uluşlarıg... “*Düzene sokayım altın işlemeli dağ gibi ve ön taraftaki şehirleri...*” (AY110/16-18)

oñar-: 1. iyileştirmek, düzeltmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

bo mungumuznı amtı kılınç t(e)ngrişi ongarsun tip *ötüntiler* “*Bu sıkıntımızı şimdi davranış tanrısı iyileştirsün diye arz ettiler*” (AY7/11-12)

2. anlamak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

yalanguklar kanı iligler begler barça bo nom erdinig boşgunsunlar tutsunlar ayasunlar ağırlasunlar **ongarsunlar** tapınsunlar udunsunlar ögsünler alkasunlar erti tip “*İnsan hükümdarlar beyler bütün bu öğreti mücevherini öğrensinler tutsunlar, saygı göstere sin anlasın, iyileştirsün, hizmet etsin, övsünler*” (AY339-440/21-4)

neçökin erser tuysar **ongarsar**... “*Her nasıl olup hisse derlerse, anlarlarsa...*” (AY615/10)

oñarıl-: iyileştirilmek.

[1] →[yalın hal]

yüz ming ajunların kamagun barça köntülüp **oñarılıp**... “*...yüz bin dünyaların hepsi tümüyle düzeltilip iyileştirilip....*” (AY98/20-21)

oñul-: iyileşmek.

[1] →[yalın hal]

...[künçing atl(ı)g begning] kisisi ongultı **oğlenti** “*...Künçing adlı beyin hanımı ayıldı, kendine geldi*” (AY19/5-6)

op-⁴⁴: yutmak.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

sever amrak küsençig atayk(a)yam et’özi ertimlig törülüg rakşaska **opa** singirtü tüketmiş kalmış iki kençlerim “*Sevgili tatlı bebeğim, bedeni ölümlü Rakşasa tarafından yutulmuş, kalmış iki yavrım*” (AY641/4-7)

orla-: bağırmak.

[1] →[yalın hal]

ulug ünin möngredi **orlayu** kıkıra inçe tip emgenü sav sözledi “*Yüksek sesle böğürdü, bağırsıp çağırarak bu şekilde acı çekerek konuştu*” (AY641/2-4)

⁴⁴ op- “höpürdeterek içmek” (Gabain, 2007: 288) fiili yukarıdaki cümlede edilgenlik ifadesi ile yer almıştır.

ornan-: yerleşmek.

[2] →[yalın hal]+[bulunma h.e.]

birök kim kayu bodıs(a)t(a)vlar bo d(a)r(a)nı nomda **ornangalı** uguça erserler “Şöyle ki hangi Bodhisattva bu öğretide yerleşmeyi başarabilse...” (AY462/4-6)

köngül biligke tayanıp bo et’özde **ornanıp** “Gönül ve bilince dayanıp bu bedende yerleşip...” (AY366/8-9)

tört azrua [’eri]gi içinte **ornanmış** <erür> siz yaraşı “Dört Ezrua var oluşu içinde uygun şekilde yerleşmişsiniz” (AY665/14-15)

ornanmış siz i[nçkü]lüg ulug edgü ögli köngülte “Sakin, ulu, iyi düşünceli gönülde yerleşmişsiniz” (AY664/9-10)

ornaş-: yerleşmek.

[2] →[yalın hal]+[bulunma h.e.]

on yir orunta **ornaşayın** togayın “On yerde yerleşeyim, doğayım” (AY108/15-16)

...tözünçe tılangurmak üze mungadınçığ iş ködügke tegip iduk tözde köni yolta **ornaşu** tegingeyler t(e)ngirim tip tidi “...öğretiye uygun belagat güçleri yardımıyla fevkalade işler başararak kutsal öğretide ve doğru yolda yerleşmeyi başaracaklardır.” (AY462/10-13)

ornat-: yerleştirmek.

[3] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+[bulunma h.e.]

ertmeksiz ulug mengide odgurak uz **ornatdaçı** edgün barmış üze nomlatılmış bo nom iligin edgüti bugünüp... “Fani olmayan büyük saadete kesin ve mahirane bir şekilde yerleştirilen Burkan tarafından anlatılmış bı din kitaplarının şahını iyiye özümseyip...” (AY683/22-24)

...kim ol bo orunta bodıs(a)t(a)vlar eşidip tutdaçı edremleri üze d(a)r(a)nı tigma nomlarıg tüz tüp şadkı (?) kılıp sansız sakışsız dyanlıg bilge biliglig y(a)ruklarıg **anta** ornatıp utunçsuz teprençsiz bolurlar “...ki bu yerde Bodhisattvalar iştirip dinledikleri erdemler ile dharani denilen öğretileri dümdüz edip sayısız dhyanalı bilgi ışıklarını orada yerleştirip hareketsiz, sabit olurlar.” (AY316/10-16).

köngülüg **anta** turgurmak **ornatmak** erser k(a)ltı bo montag çınju tigma ertükteg tözde alku edgü nomlar barça sıgılmış üçün burkanlar ağılıkı titir “Zihinsel ulaşımı orada yerleştirmek ise chen ju denilen öylesine esasta bütün öğretiler bütünüyle sığıdığı için Budalar hazinesidir” (AY285/1-5)

osuş-: perişan olmak.

[1]→[yalın hal]

...(os)uglug (et)üzlögler (örtlög) yalınlig çadır ö(güz) için(te) yokaru kodı üze altın tüpinte (tegmedin) ikidin singar kızıdınga yakma(dın) osuşu aruyu sıza ulıyu

(sıktayu)... “...gibi vücutlular alevli bir kül nehri içinde yukarı, aşağı yüzerek altına ve dibine değmeden her iki taraftaki sınırına yaklaşmadan bitkin ve yorgun düşerek, inleyerek...” (M105/8-13)

ota-: tedavi etmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

anta kin balık uluş sayu keze yorıp tınl(ı)glarınig iglerin agrıgların **otayın** emleyin “*Ondan sonra herbir şehri gezip insanların hastalıklarını tedavi edeyim.*” (AY587/8-10)

ig agrıglıg kişig satagsız tersiz içgü ot öntürüp emleser **otasar**... “*hastalıklı dertli bir kimseyi ücretsiz ve bedava ilaç vererek tedavi etse ve iyileştirse...*” (M51/5-7)

oy-: oymak, çıkarmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

m(unta) togup temir(li)g tırnga(k)ların közümüzni **oyup** yiyür “*Burada doğup demirden tırnaklarımız ile gözümüzü oyup yeriz.*” (M110/18)

oya-: vurmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

tınl(ı)glarınig adınlarig sögmek tokımak **oyamak** emgetmekde ulatı yavlak kılınçlarig kodt<u>rup alku edgü törülerte yaratıp ajun ajunta üç erdinig ayamak agrılamaklıg küsüşde turgurmak burkan kutılıg yorıgrılarig bütürgüke katıglanmak buyan edgü kılınçka yitmez “*Canlıların başkalarını, azarlamak, dövmek, vurmak, acı çektirmekten başka kötü davranışları bir kenara bırakıp bütün iyi öğretilerde donanıp varlık yolunda üç cevhere saygı göstermek, saygı göstermeleri, istek beslemeleri Buda kutsallığına sahip yolları bitirmeye gayret göstermeleri iyi davranışa yetmez*” (AY180-181/22-7)

oyna-: oynamak.

[1]+(1) →[yalın hal]+(bulunma h.e.)

azu yme k(a)ltı birök eşgek irinin neçede bımba atl(ı)g yimiş teg kızıl önglög bultukup ked uz **oyneyu** yırlayu bödigeli udukda “*Şayet bir eşek dudağı bimba isimli meyve gibi kızıl renkli olup ustaca oyanayıp, şarkı söyleyip dans edebildiğinde...*” (AY34ğ/10-14)

kayusı mungadu adını **oyneyu** küle yorırlar “*Bazısı şaşkın, güle oynaya yürüyorlar*” (M89/16-17)

anta **oyneyu** ırlayurlar “*Orada oynayarak şarkı söylerler.*” (M32/11-12)

oz-: kaçmak, kurtulmak.

[2] →[yalın hal]+[ayrılma h.e./bulunma-ayrılma h.e.]

k(a)ltı öngreki teg biş törlög adalartın korkınçlartın **ozar** kutrulurlar “*Tıpkı önceki gibi beş türlü tehlikelerden korkulardan kurtulurlar*” (AY329-330/23-)

neçe bar erser kuş keyik arıgka sakaka tayaklıg öz orunların kemişip **ozdılar** kaçdılar öngi öngi “*Ne kadar kuş ve yabani hayvan varsa ormanda ve dağların eteklerinde terk edip kaçtılar ayrı ayrı*” (AY630-631/21-2)

biz yme emgek**din ozdumuz** kutrultumuz tip monça [sözle]p **yitrinip bartılar** “*Biz de sıkıntıdan kurtulduk diye böyle söyleyip varıp gittiler*”

bo biş törlüg adalartın korkınçlartın **ozar** kutrulur “*Bu beş türlü sıkıntılardan tehlikelerden kurtulur*” (AY326/21-22)

üç kögürçgen atayı laçınka kavitur erken birisi tutsukup ikegüsi korkınçlıg **ozar bolur** tip “*Üç güvercin yavrusu doğan tarafından kovalanırken birisi yakalanıp, ikisi kaçıyordu deyip...*” (AY620/20-22)

üç yavlak yollar[ta] ozayın “*Üç kötü yollardan kurtulayım*” (AY124/9-10)

türlüg teğinçsiz oksuz yir orunda **ozmış** kurtulmuş erür biz “*Türlü (Burkan vaazının) ulaşamadığı, nasipsiz yerlerden kurtuluruz.*” (M23/2-3)

neng ant(a) **ozu kurtulu** umazlar “*Oradan hiç kurtulamazlar.*” (M83/48-49)

tamud**ın ozup** bu kiçig tamularda togmış erür biz “*Cehennemden kurtulup bu küçük cehennemlerde doğduk*” (M73/6-7)

...ol tamulug etüzler (tamud**ın ozup** kurtul(up yala)nguk ajunı(nta togarlar) “*o cehennemlik vücutlar cehennemden kurtulup insanlar aleminde doğarlar*” (M76/19-21)

antran alpin emgekin **ozup** kurtulup amtı bu kiçig tamularda togdılar “*Buradan güçlükle kurtulduktan sonra şimdi bu küçük cehennemlerde doğdular*” (M72/5-7)

ozgur-: kurtarmak.

[2]+(1) → [yalın hal]+[belirtme h.e.]+(ayrılma h.e./bulunma-ayrılma h.e.)

tek tınl(1)glarıg **ozguru** kutgaru y(a)rılıkagalır üçün anın öngi adırıp üdürüp üç tip y(a)rılıkadıngız “*Tek canlıları kurtarıp bağışladığı için bundan dolayı farklı ayırıp üç diye açıkladınız*” (AY335/7-10)

ötrü titdi et’özin isig özinge kavmadın yiti enüklerin **ozgurtı** “*Sonra kendi vücudunu feda edip, canını düşünmeden yedi yavruyu kurtardı.*” (AY630/11-13)

alku tınl(1)g oğlanların kop emgeklerint**in özguru** kutgaru y(a)rılıkap “*...bütün canlıları bütün sıkıntılarında kurtarıp...*” (AY160/7-8)

tüpsüz kıdıgsız emgeklig taluy ögüz**din özgurur** kutgurur üntürür alku tınl(1)g oğlanın “*Dipsiz ıstırap denizinden bütün canlıları kurtarıp dışarı çıkarır*” (AY582/15-18)

alku edgü edremlerig tüpsüz kıdıgsız emgeklig taluy ögüz**din özgurur** kutgurur “*Bütün iyi erdemleri dipsiz, sonsuz sınırsız eziyetli denizden kurtarır*” (AY582/14-17)

...ol emgeklerintin ozgurur kutgarur ertim “...o sıkıntılarından kurtarırdım” (AY628/9-10)

ozguru birgey kangımnı tip katıglanıp “...hükümdarımı kurtaracak diye gayret edip...” (AY684/5)

ok men yime asanı sanınça tınlıglarıg ozgurup kutgarıp nırvan(ka) barmışım kergek “Bizzat ben de Asamkhyeya sayısınca yaratıkları kurtardıktan sonra, (ancak o zaman) Nirvâna'ya varmalıyım.” (M46/22-24)

btanati atlıg ağır iglig toyınnıng iduk eligin börte yarlık(ap) ölü özinte ozgurup arha(nt) kutınga tegürü yarlıkadı “Bhadanta isimli bir ağır hasta râhibin mukaddes eline haşmetle temas edip ölmek üzere olan vücûdunu kurtarıp veliliğe haşmetle ulaştırdı” (M5/37-41)

vaysuçık atlıg ig)te ozguru yarlıkadı “Vaysuçık isimli hastalıktan haşmetle kurtardı.” (M5/44-45)

ö-: düşünmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

antag erser amtı s(e)n titrü tınglagıl edgüti ögil sakıngıl “Öyle ise sen dikkatli dinle, iyice düşün” (AY38/2-4)

antag erser birök yir katunıya s(e)n amtı titrü tınglagıl edgüti ögil sakıngıl “Öyle ise Ey yertanrıçası! Sen şimdi dikkatli dinle, iyice düşün” (AY547/21-23)

k(a)ltı barıg yokug <arıglıg> ömezler “Varlığı ve yokluğu düşünmezler” (AY291/20-21)

ürüg uzatı öyür m(e)n burkanlarınng [b(e)lgü]sin “Sürekli Budaların alametini düşünürüm” (AY655/6-8)

yalanguklar begi ilkideki ulug katag sav sözlemişingizni öng sakıngıl “İnsanların beyi! zamanında pek sert sözler söylediğinizi önce hatırlayın” (M45/1-2)

anta (öt)rü badrı bramn tengri tengrisi (bur)kanıng edgüsın öyü sakını... “Bunun üzerine Badhari brahman, Tanrılar Tanrısı Burkan'ın iyiliğini düşündü.” (M14/3-5)

yime kayu tınlıg tükel bilge tengri tengrisi burkanınng tıltagın edgüsın asag tusulug çoğın yalının öp sakınıp... “Ve hangi varlık mükemmel hikmetli Tanrılar tanrısı Burkan'ın sebebini, üstünlüğünü, iyilik ve fayda parıltısını, düşünüp...” (M104/10-14)

öbkele-: öfkelenmek.

[1] →[yalın hal]

ba[rça] t(e)ngri lernıng erkligi iyin yime <öbkeleyür> kakıyur “Bütün tanrıların muktediri ve aynı şekilde cinler topluluğu bu nedenle öfkelenir, hiddetlenir” (AY563/13-15)

öç- 1. ortadan kalkmak, kaybolmak.

[1] →[yalın hal]

agulug ada tudaları barça **öçer** amrılır “*Zehirli tehlikeleri hepsi kaybolur*” (AY332/8-9)

biligsiz bilig öçser tavrannmak **öçer** “*Cehalet biterse davranmak biter*” (M44a/24)

tavrannmak öçser bilig köngül **öçer** “*Davranmak biterse zihin biter*” (M44a/25)

bilig öçser amrılısar tutyak **öçer** amrılır “*Şuur biterse varlığa bağlanma biter*” (44a/32-33)

2. ölmek.

[1] →[yalın hal]

...bo iki törlüg et’özler teg tısız y(a)rpsız közünteçi b(e)lgürteçi togdaçı **öçdeçi**...
“...*bu iki türlü vücutlar gibi güçsüz kuvvetsiz görünecek, ortaya çıkacak, doğacak, ölecek...*” (AY56/12-14)

öçül- ortadan kalkmak.

[1] →[yalın hal]

ol ayıg kılınçları barça **öçülür** alkınur “*O kötü davranışları tamamen biter, ortadan kalkar*” (AY104/21-22)

öçeş- öcünü almak, kin beslemek.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

bir ikintişke bıçuşurlar kesişürler tokışurlar sançışurlar **yançışurlar** öçeşürler boguşurlar örlüşürler “*birbirleri ile vuruşurlar, kesişirler, dövüşürler, kapışurlar, kin beslerler, boğuşurlar*” (M81/59-62)

öçür- 1. söndürmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

...ootın **öçürmekli** ismekli yalanguk et’özinte törümiş tört ulug iglerin... “...
(vücut) *ateşini söndürmeyen (ve) geçirmeyen insan vücudunda türemiş dört büyük hastalığı...*” (AY588/12-14)

2. yok etmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

agir ayıg kılınçların barça **öçürür** m(e)n “*Kötü fena davranışları hepsini yok ederim*” (AY96/22-23)

az övke biligsiz biligig kezigçe kalısız **öçüreyin** “*Açgözlülüğü, öfkeyi, biligsiz cahili tümüyle yok edeyim*” (AY115/17-18)

agir ayag kop süzük kirtgünç köngül öritip nom tözin tuyunu igid yangluk sakınçlarıg **öçürü** kşantı kılsar... “*derin saygı ile tam temiz inançlı karar verip,*

öğreti esasını kavrayıp, yalan yanlış düşünceleri yok edip af dilese...”
(AY146/13-16)

ödrül-: ayrılmak.

[2] →[yahn hal]+[bulunma-ayrılma h.e.]

kim şanki çkrvrt ilig kanta öngi **ödrülüp** orduta karşıda olursar men... “*Ki dünya hükümdarı Şankha'dan ayrılıp sarayda kalırsam...*” (M51/27-29)

biz yime siznide **ödrülüp** öngi munta kalmaz biz “*Biz de sizden ayrılıp burada kalmayacağız.*” (M51/43-45)

ödür-: ayırmak, öldürmek.

[2] →[yahn hal]+[bulunma-ayrılma h.e.]

antag ogrı boltı isig özlerinte öngi **ödürdüm** “*öyle zaman oldu öldürdüm*”
(M33/49-51)

ög-: övmek.

[2] →[yahn hal]+[belirtme h.e.]

...ol sarasvatı atl(ı)g t(e)ngri kızın **öge** şlık takşutın inçe tip tidi “*...O Sarasvati adlı tanrıçayı öven bir şiiri şöyle seslendirdi*” (AY481/15-17)

[ögdüngüz] alkadıngız mini “*Beni övdünüz*” (AY669/21)

...sizni **öge** yükünür m(e)n “*...sizi överek secde ederim*” (AY29/6)

...sarasvatı t(e)ngri kızın **öge** küleyü inçe tip tidi “*...Sarasvati adlı tanrıçayı överek şöyle dedi*” (AY495/1-2)

...m(e)n odgurak bo nom erdinig süzük köngülin eşidür m(e)n tutar m(e)n **ayayur** m(e)n ağırlayur m(e)n **öge** küleyü teginür m(e)n “*...ben tamamıyla bu öğreti mücevherini temiz gönülle işiteceğim, koruyacağım, yücelteceğim*” (AY531/13-17)

...birle yine **ögeyin** çın kirtü tüz edgülerin “*...bununla beraber gerçek, doğru erdemlerini öveyim*” (ay352/17-18)

ol burkanlarig barça ülgüsüz üküş ögdiler üze ögmiş bolgaylar “*O Budaları tümüyle çok övgüler ile övmüş olacaklar*” (AY360/16-18)

tört m(a)harañça t(e)ngriler t(e)ngri t(e)ngri burkanig monçulayu **öge tüketmişde** kin... “*Dört Maharaja tanrılar, tanrılar tanrısı Budayı bu şekilde övdükten sonra...*” (AY451/12-14)

kamağ burkanlarınig edgüsin kavıra ögüp tüketgeli... (AY351/5-6)

...**öge alkayu birürler** edgülerin... “*...iyiliklerini överler...*” (AY454/19)

yene ürüg uzatı mini oglum kızım birle **öge** alkayu “*...ve daima beni oğlum ve kızım ile överek...*” (AY443/17-19)

...aryasang bolmiş sekiz on dört bahşının bahşısı aryav(a)çıradaranı öge yükünür m(e)n “...ārya-sanggha olmuş seksen dört üstadın üstadı ārya-vajradhāraṇi’yi överek secde ederim” (AY678/16-18)

yalanguklar kanı iligler begler barça bo nom erdinig boşgunsunlar tutsunlar ayasunlar ağırlasunlar ongarsunlar tapınsunlar udunsunlar ögsünler alkasunlar erti tip “İnsan hükümdarlar beyler bütün bu öğreti mücevherini öğrensinler tutsunlar, saygı gösterebilir anlasın, iyileştirsin, hizmet etsin, övsünler” (AY339-440/21-4)

ol burkanlarıg barça ülgüsüz üküş ögdiler üze **ögmiş bolgaylar** “O Budaların hepsini ölçülmez çok övgüler ile övmüş olacaklar” (AY360/16-18)

...edgü kutlu(g yalangukla)rning edgüsün ögser... “...iyi ve bahtiyar yaratıkların üstünlüğünü övse...” (M79/35-36)

ol ögmekin alku bizni **öge (yarlık)**adı “O övme ile hepimizi haşmetle övdü.” (M23/20-21)

...azkıya ançakıya yime ajunlarıg ögmez men “...varlık şekillerinden birazını olsun övmem” (M85/55-56)

2. övülmek⁴⁵.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

bo altun önglög y(a)ruk yaltrıklıg kopda kötrülmüş nom iligi atl(1)g nom erdini erser burkanlarka **öggülük** bodis(a)t(a)vlarka ayaguluk t(e)ngrilerke luularka tapınguluk arhant pratyakabudlarka tutguluk... “Bu altın renkli öğreti hükümdarı adlı öğreti hazinesi ise, budalarca övülürler, Bodhisatavlarca hürmet edilir, tanrılar ve nāgalarca tapınılır, arhant Pratyekabuddhalarca tutulur.” (AY399/10-14)

...burkanlarka **öggülük** alkaguluk burkanlar ögürgülük sevingülük bolurlar “...Budalarca övülürler, Budalar sevinirler, kıvanırlar” (AY178/4-6)

ögir-: sevinmek.

[1]+(1)→[yalın hal]+[yönelme h.e.]

amtı m(e)n ol kamag burkanların ol antag ıduk işleringe kop süzük kirtgünc köngülün artukrak iyin ögirür m(e)n **sevinür** m(e)n öge alkayu teginür m(e)n “Şimdi ben o bütün Budaların o öylesi kutsal işlerine temiz inançlı gönülle fazlasıyla sevinir, o işleri överek yerine getiririm.” (AY154/14-17)

anta ötrü ol kamag igligler bo savıg eşidip ertingü **ögirtiler** sevintiler “Ondan sonra o bütün hastalar bu sözü işitip çok sevindiler” (AY597/11-13)

⁴⁵ög- fiilinin +ka ekli kullanımı için Uçar (2009: 532) bu yapının fiile edilgenlik anlamı katıyor olabileceğini ifade etmiştir ve benzer bir yapının Altun Yarık III. kitapta da yer aldığını *burhanlarka öggülük* “buddhalarca övülürler” belirtmiştir. Marcel Erdal (2004: 369) buradaki kullanıma benzer bir kullanımı *bo burxanlarka kutgarguluk*, *bo arxantlarka kutgarguluk* “Bu, Budalar tarafından kurtarılmalı, bu arhantlar tarafından kurtarılmalı” şeklinde kaydetmiştir.

ançulayı yme öngre ertmiş üdteki bodıs(a)t(a)vların kılı tüketmiş buyanlarına kin keligme üdteki bodıs(a)t(a)vların kılğuluk buyanlarına alkuka barça bir teg iyin **ögür** m(e)n sevinür m(e)n öger m(e)n alkayur m(e)n “*Öylece de, önceden geçmiş zamandaki Bodhisattvaların yapıp bitirdikleri iyiliklerine ileride gelecek zamandaki Bodhisattvaların yapmaları olası iyiliklerine, hepsine bütünüyle, aynı şekilde sevinirim, kıvanırım, (onları) över methederim.*” (AY153/10-16)

ölürü turmuşın körüp **ögirdimiz** sevintimiz “*Öldürmekte olduğunu görüp sevindik.*” (M78/51-53)

...ün işidip dört togum biş yol içinteki tınlıklar alku **ögirdiler** “*...bir ses işitince dört ve beş varlık şekli içindeki yaratıkların hepsi sevindi*” (M18/29-31)

...ötrü ol yalanguklar kanı bizni ögirsün sevinşün tip sakınsarlar... “*...sonra o insanların hükümdarı bizi sevindirsin, mutlu etsin diye düşünseler...*” (AY423/19-21)

ögirt-: sevindirmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

köni olurup teprençsiz et’özin köngülin **ögirtü...** “*Doğru oturup sarsılmaz vücut ve gönüller sevindirerek...*” (AY573/11-12)

ögirdür-: sevindirmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

köni kirtgünçlüg sav üze tınl(1)glarıg **ögirdürüp** yınga[k bilge] biligig bilmek erür “*...doğru, imanlı söz ile canlıları sevindirme yönü olan bilgiyi bilmektir.*” (AY256-257/24-1)

...aşnukı ikegü üze bodıs(a)t(a)vlar tınl(1)glarıg inç mengilig kılurlar üçün kinki ikigüsi üze **ögirdürüp** sevintürüp üç agu nızvanalarig tarkarıp ulug asıg tusu kılurlar “*Önceki ikisi ile Bodhisattvalar canlıları mutlu huzurlu yaptıkları için sonra ikisi ile sevindirip, üç zehirli ihtirasları yok edip büyük fayda sağlar*” (AY267-268/23-4)

ögirtür-: sevindirmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

...buyan edgü kılınç kılmak üze k(e)ntü et’özlerin **ögirtürüp** sevintürüp... “*...sevap, iyi amel etmek üzere kendilerini sevindirip...*” (AY598/19-21)

...tengri yalangukug **ögirtürü** sevintürü supuşpit sengremke keli yarlıkar “*...tanrıları ve insanları sevindirir ve Supuşpita manastırına gelir*” (M52/33-35)

öglen-: kendine gelmek, ayrılmak.

[1] →[yalın hal]

...[künçing atl(ı)g begning] kisisi ongultı **öglenti** “...Künçing adlı beyin hanımı ayıldı, kendine geldi” (AY19/5-6)

ilig begning katunı ötrü timin idilti ançak(a)ya **öglenti** yaşı aka tökülti “Hükümdarın hanımı sonra hemen devrildi, azıcık kendine geldi, göz yaşı akıp döküldü” (AY636/4-7)

öglentür-: aklını başına toplatmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

ötrü ol üdün ol buryuklar başın tegreki begler inançlar sogık suv bügürüp yilpigü üze yilpiyü ilig begig katunug neçede kin timin ançakaya **öglentürtiler** “Sonra o zaman, o kumandanlar başta olmak üzere etraftaki beyler soğul su yelpaze ile yelleyerek şehzadeyi kadını o zaman azıcık kendine getirttiler” (AY625/17-22)

...olar barça ölgeyler tip ançak(a)ya **öglentürgeli** için bir ulug söğüt üze agtınıp butıkların yalpirgakların sıp alıp ol balık üze örtüp köşige kılıp ötrü ol köl suvu kayudın singlar kelmiş orının tuta isteyü barıp bir ulug ögüz suvinga tegdi “...onların hepsi ölecekler deyip oracıkta (balıkları) kendilerine getirmek için bir büyük ağaç üzerine çıkıp dalların yapraklarını kırıp alıp o balıklar üzerine örtüp gölge yapıp sonra o göl suyu hangi taraftan gelmiş yerini anlamak isteyerek gidip bir büyük nehir suyuna girdi” (AY601-602/21-5)

öğren-: alışmak.

[1] →[yalın hal]

kentü münlerin kadagların körüngüçi erserler kılmış tsuyaların irinçülerin tijit kşanti kılı **öğrenmiş** erserler “kendi günahlarını gösterenler; işlenmiş günahlarını itiraf etmeye af dilemeye alışmış olanlar ise...” (M74/22-26)

öğret-: öğretmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

k(a)ltı bo montag teringde tering yinçgede yinçge tütrüm tering yörüglüg nomlarta adınlarig yaratmak **öğretmek** boşgurmak biltürmek erür “Şöyle (ki) böyle derinden derin, inceden ince derin açıklamalı öğretilerde başkalarını oluşturmak, öğretmek, bildirmektir.” (AY298/3-7)

atlar yang(alar)ıg turgurdaçı **(ö)gretdeçi**... “atlar ve filleri ehlileştirecek ve talim ettirecek...” (M110/2-3)

öğretin-⁴⁶: öğrenmek.

[2]+(1) →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+(bulunma h.e.)

...biligsiz biligke örlütüp t(e)rs tetrü körüm üze köngülüm kögüzüm tetrülüp edgü törülerte bışrunmadın öğretinmedin “...bilgisizliklerle kaplanıp, ters aksi görüşle

⁴⁶ öğretin- “öğrenmek” (Erdal, 1991: 610) fiiline gelen -(X)n eki fiile dönüşülük anlamı katmamıştır.

aklımlı fikrimi baştan çıkarıp, iyi öğretiler üzerine çalışmadan (onları) öğrenmeden...” (AY136/16-19)

bo nom erdiniğ eşidgeli bolup ötrü nomdaki y(a)rılığça bilge bilig içinte bışrunurlar **öğretinürler** “*bu öğreti cevherini işitmek için o öğretilerdeki kanuna göre bilgiyi öğrenirler*” (AY251/5-8)

bilmez ukmaz tınl(ı)glar [mon]ı tuta **öğretinsünler** tip y(a)rılıkadı “*Anlamayan canlılar bunu öğrensinler*” (AY653/5-7)

...öngi üdrülmiş ünüş yoluğ **bışurungalı** öğretilingeli... “*...kurtaracak çıkış yolunu öğrendikleri için...*” (AY371/13-14)

apam birök bo törülerte **öğretilingeli** usarlar “*Eğer bu töreler doğrultusunda öğrenebilirlerse...*”

k(a)ltı siz bayadın berü nomlayı y(a)rılıkamış bodı tıgme köni yorığığ bışrunu öğretilinü teginür m(e)n t(e)ngirim tip ötünti “*Sizin eskiden beri vaaz edip buyurduğunuz gibi Bodhi denilen doğru değişimi öğrenmeği istiyorum tanrım, diye arz etti.*” (AY378/16-19)

p(a)ramıt[ıg bışrunu] **öğretilinü** tolu tükel kılayım “*pāramitāları öğrenip tam olarak tamamlayayım.*” (AY352/1011)

öğsire-: bilincini yitirmek.

[1] →[yalın hal]

ne anı körüp ök et’özlerin ol süngük üze kemişip **öğsirep** tınsırap kamılıtlar “*Onu görünce kendilerini o kemiklerin üzerine fırlatıp, kendini kaybedip yıkıldılar*” (AY619/16-18)

anta ötrü bodıs(a)t(a)vning yaş süngükleri inaru berü anta monta saçılıp yatmışın körüp et’özlerin birkerü yirke çalıp **öğsirep** tınsırap inçe k(a)ltı uluğ ı ıgaç küçlüğ katıg yilke tokıtılıp kamılmış teg tüşdiler kamılıtlar “*Ondan sonra Bodhisattva’nın yaş kemiklerinin oraya buraya saçıldığını görüp kendilerini birden yere atıp, kendilerinden geçip tıpkı büyük bir ağacın kuvvetli sert yelle vurulup devrildiği gibi yere düştüler*” (AY625/9-15)

öğüt-: övmek.

[1] →[yalın hal]

ötrü tükel bilge maytrı burkan etinlig seviglig ezrua ünin kü kelig erdemlig tıtsıları ara **öğütmiş** purnı arhantıg (ok)ıp inçe tip yarlıkayur “*Sonra mükemmel hikmetli Maytrı burkan, çınlayan sevimli Ezrua sesi ile, meşhur zuhur kabiliyeti olan ve öğrencileri arasında övdüğü velî Pürnayı çağırıp haşmetle şöyle der*” (M81/2-7)

ök-: düşünmek.

[2] →[yalın hal]+[eksiz belirtme h.e.]

kişig ölürüp ölü(ç)ı dyan **ökser...** “*bir kimseyi öldürüp istiğraka dalsa...*” (M80/6-7)

ökli-: çoğalmak, artmak, büyümek.

[1] →[yalın hal]

biz sizni küden b(ul)mışka tengridem çoğumuz yalınımız (a)şılı **öklidi** ulug bulunç kılınçka tegdimiz “*Biz sizi misâfir kabul etmekle parlaklığımız arttı, çoğaldı.*” (M89/45-48)

sen kim togmışta berü altm(ış) yaşka tegi küç küsün et kan üstelü **öklüyü** turdı “*doğduğundan beri altmış yaşına kadar güç kuvvet, et kan, hep artıp çoğalıp durdu.*” (M12/40-42)

kaltı kiçigkiye ot üçüni yilig esinig basutçı iş bulup **öklüyür** bedüyür “*Tıpkı küçücük bir ateşin sebebi, nedeni nasıl, rüzgârı ve hava cereyanını kendisine yardımcı ve eş olarak alıp çoğalır ve büyürse...*” (M41/35-37)

...ançulayu yime az kılınç tıtagınta alku nızvanılar **öklüyür** aşırlurlar “*...aynı şekilde de (38) hırs ve arzu sebebiyle bütün ihtiraslar çoğalır ve artar.*” (M41/37-39)

ökün-/ökön-: 1. itiraf etmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

bir y(e)girminç ay beş otuzda bütürmiş tarkan tükä<t>di nigoşaklarını suyn yazokın **öküngü** huastuan(i)ft “*on birinci ayın yirmi beşinde Bütürmiş Tarkan dinleyicilerin günahlarından üzüntü duyarak Huastuanıftı bitirdi*” (HU.II.A./376-378)

ol kamag burkanlar üskinte bo kamag ağır ayıg kılınçlarımın anı barça kalısız **ökünür** m(e)n bilinür m(e)n açınur m(e)n yadınur m(e)n yaşurmaz m(e)n baturmaz m(e)n “*O bütün Budalar önüde, bu bütün kötü davranışlarımı, bütünüyle ortaya koyar, pişmanlığımı belirtir, itiraf eder, yayarım, ötmem, kapatmam, gizlememem, saklamam*” (AY137-138/21-2)

k(a)ltı neçök amtı bo közünür üdteki ontın singar yirtinçülerte erigme alku ulug bodıs(a)t(a)vlar burkan kutinga katıglanıp tsuy irinçü ağır ayıg kılınçların **ökünüp** kakınıp bilinip ukunup kşanti ç(a)mhuy kılıp neteg arıtdı... “*Öyle ki, nasıl şimdi bu görünen zamanda, sağ taraftaki dünyalarda var olan bütün büyük Bodhisattvalar, Buda kutsallığına çalışıp, kötü davranışlarını itiraf edip, pişmanlık bildirip, açıklayıp, af dileyip nasıl temizleyip...*” (AY139-140/18-2)

kayuları yime yılı(g) yumşak köngüllüg tevsiz kürsüz kılınçlıg erserler kilmış tsuyların **ökünü** tijit kşanti kılı öğren(miş erser)ler... “*bazıları da sıcak yumuşak kalpli, hilesiz, ameller işleseler işlenmiş günahlarını itiraf edip af dilemeye alışmış (iseler)...*” (M71/25-29)

2. pişman olmak.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

ol tınl(ı)glarig ölürtmiş ayıg kılınçka **ökünü** katınu... “*...o canlıları öldürmüş kötü davranışa üzülüp...*” (AY11/12-4)

monçulayu sözleyü **ökünü** kakınu bilinü ukunu kşantı ç(a)mhuy kılşarlar...
“...böyece söyleyip, pişmanlık bildirip...” (AY140/10-12)

öküntür-/ököntür-: 1. itiraf ettirmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

tınl(1)gların kılınmış ayıg kılınçların **öküntürüp** kşantı kılğalı ötleme buyan edgü kılınçka yitmez “*Canlıların işlemiş olduğu kötü davranışları itiraf ettirip, pişmanlık duymaları gerektiğini öğütlemek, iyi davranışa yetmez*” (AY179/18-21)

2. pişman etmek.

[3] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+[ayrılma h.e.]

...inçip olarnı ol kılınçların **öküntürü** kşantı kılğalı... “...onları o kötü eylemlerinden pişman ettirip, tövbe ettirip...” (AY296/20-21)

öl-: ölmek.

[1]+(1)→[yalın hal]+(bulunma h.e.)

...takı inaru irak barsar m(e)n olar barça **ölgeyler** tip ançak(a)ya öglentürgeli için bir ulug söğüt üze agtınp butıkların yalpırgaklarının sıp alıp... “...ve ileri uzağa gidersemonlar hp ölecekler deyip oacıkta (balıkları) kendine getirmek için büyük bir ağaç üzerine çıkıp dallarını yapaklarını kırıp alıp...” (AY601-602/21-1)

yok kurug yala yangku üze adakıp üdsüz ölümün **ölmegeyler** “*Kötülük ve yalan ile acı içerisinde olup zamansız ölümle ölmeyecekler*” (AY90/13-14)

ymä kün ay **ölür** ted(i)m(i)z ärsär ärks(i)z(i)n tugar batar ärki bar ärsär tugmazun ted(i)m(i)z ärsär “*yine Güneş ve Ay ölür dediysek kendiliğinden doğup batma gücü var iken doğmasın dediysek...*” (HU.II.A./60-64)

kim basa basa erler karıyurlar **ölürler** tayarlar “*Ki çok sonra insanlar ihtiyarlar, ölür ve göçüp giderler*” (M43/13-14)

bilge kişi kurıp katıp törü **ölsün** “*Bilge kişi kuruyup, güçsüzleşip ahlaklı olarak ölsün*” (M82/57-58)

(bu) (ayıg) kılınç küçinte (anta) (**ölüp**) ulug tamularda togdumuz “...bu kötü davranış yüzünden orada ölüp büyük cehennemlerde doğduk” (M62/5-7)

ol tıtağın **anta ölüp** ulug tamuda togdumuz “*O sebepten ölüp büyük cehennemde doğduk*” (M73/28-29)

bu emgekin **ölü** yime **umaz** biz “*Bu acıyla yine de ölemeyiz*” (M73/35-36)

1. (bir sebepten) ölmek.

[1]+(1) →[yalın hal]+(yönelme h.e.)

ol emgekke **ölürler** yine yime tirilürler “*Bu acıdan ölürler, yine de dirilirler*” (M82/51-52)

ol emgekke ölüp ikile tirilürler “*O eziyetten ölüp tekrar dirilirler*” (M82/16-17)

ölür-/ölör-: öldürmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]

[ötrü olar] ürüg uzatı [özlüg]lerig ölmekdin [tıdıls]unlar “*Sonra onlar sürekli canlıları öldürmekten uzaklaştırılınsınlar*” (AY22/6-8)

ölürser t(ä)nri **ölürür** te[dim](i)z erser “*öldürür ise tanrı öldürür dediysek...*” (HU II.A/26-27)

ymä näçä üküş tınl(1)g(1)g tural(1)g(1)g **ölürdümüz** ärsär “*...ve ne kadar fazla canlıyı öldürdüysek...*” (HU.II.A./147-149)

tınl(1)g(1)g tural(1)g(1)g **ölürüp**... “*canlıları öldürüp...*” (HU.II.A./184)

[bizni yağı] yavlak törü[de **ölürüp**] isig özümüzni [kolu turtung erser] “*Bizi düşman kanunu yüzünden öldürüp canımızı isteyip durdun ise...*” (AY20/3-5)

olar öngre **kişi ölürdeçi** çantallar erdiler “*bunlar önce insan öldüren cellat idiler*” (M75/21-22)

kentü (et)üzin **ölürüp** nırvanka barır “*Kendi varlığını öldürüp Nirvana'ya varır*” (M2/5-6)

(bog)zın(tın) önmiş tını öze alarıp körmişke sansız öküş tınlıglarıg **ölürdi** “*Boğazından çıkan nefesi ile cüzzamlı hale soktuğu sayısız canlıları öldürdü*” (M58/48-51)

olar öngre ajunta **koyun ölürgüçi** etçiler erdi yarlıkançsız köngülin erüş öküş koyun kuzıg isig özlerinte adırdılar “*onlar önceki alemde koyun öldüren kasasaptılar, merhametsiz bir kalple birçok koyunu ve kuzuyu öldürdüler.*” (M74/54-58)

ölürü turmışın körüp ögirdimiz sevintimiz “*Öldüğünü görüp, sevindik*” (M78/51-53).

bar antag tınlıg kiçigkiye **çimeli ölürüp** utguratı tamuda togar “*...bunun gibi bir yaratık, küçücük bir karınca öldürünce muhakkak cehennemde doğar*” (M59/24-25)

ölürt-/ölört-: öldürtmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

...[ınçıu balıkdaki çang] bağıg kuotau [atl(1)g beg bizni] **ölürtdi** “*...Inçıu şehrindeki Çang (hanedanına) bağlı Kuotau isimli bey bizi öldürttü*” (AY7/1-3)

tek s(e)n monça monça tınl(1)glarıg **ölürtmışke**... “*Sadece sen bu kadar canlıyı öldürdüğüne...*” (AY8/10-11)

öñed-: iyileşmek.

[1] →[yalın hal]

yene kim kayu kişi uzun iglep ne yme em kılıp **önged**meser ötrü bo nom erdinig okıtıp bo yunguluk törüg kılıp yunsun arıtınsun “Ayrıca kim uzun süre hasta olup ilaç yapıp iyileşmezse, bu öğreti mücevherini okutarak, bu töreni gerçekleştirerek yıkansın, arınsın” (AY478/16-20)

öngedür-: tedavi etmek, iyileştirmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

ot [em] bilge bilig orunun ukmak erser ig agrıgıg **öngedür**üp tınl(ı)glarıg inç mengilig kılmak erür “Tıp bilgi yerini anlamak hastalıkları ve ağrıları iyileştirip canlıları mutlu ve huzurlu kılmaktır.” (AY257/2-5)

öntür-/üntür-: 1. yukarı kaldırmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

...elgin yokaru (**öntür**üp)... “...ellerini yukarı kaldırıp...” (M10/21)

2. meydana getirmek.

[2] →[yalın hal]+[eksiz belirtme h.e.]

...kimbag yapşursar ig agrıgıg kişiğ satagsız tersiz **ıçgü ot öntür**üp emleser otasar... “...altın varak yapıştırsa; hastalıklı dertli bir kimseyi, ücretsiz ve bedava ilaç yapıp tedavi etse iyileştirse” (M51/4-7)

...ün **öntürür**le(r) “...ses çıkarırlar” (M102/5)

3. çıkartmak.

[2]+(2) →[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]+(ayrılma h.e./bulunma-ayrılma h.e.)+(yön gösterme h.e.)

tartayın üntüreyin alku tınl(ı)g oğlanların kop kamag emgeklig alp adalarıntın “Bütün canlıları tüm kötü tehlikelerden çekeyim çıkartayım” (AY103-104/22-2)

t[ınl(ı)glarıg] **üntüreyin** emgeklig ögü[**zdin**] “Izdirap ırmağından canlıları çekip çıkarayım” (AY352/11-12)

togmak ölmeklig tegzinç**din** taşkaru tartıp **üntüreyin** tip sakıntı “...doğum ölüm girdabından dışarıya çekip çıkartayım diye düşündü” (AY613/21-23)

inçe k(a)ltı kök kalık kovukınta bediz bedizep bodug türüp adruk adruk kork **mengizler üntür**geli usar... “Şöyle ki gökyüzü kovuğunda resmi yapıp, boya sürüp farklı farklı suretler çıkaracak olsa...” (50/19-22)

ikinti nom buşı erser tınl(ı)glarıg üç uguş yirtinçü**din üntür**geli udaçı titir “İkincisi öğreti sadakası ise canlıları üç bölgeden çıkarabilmek içindir” (AY162/17-20)

kuo kelig edremlerig **üntürsün** “Budanın sihir gücünü çıkarsın” (AY50/22-23)

...yavlak köngülin t(e)ngri t(e)ngri burkanning et'özinte **kan üntürtim** erser
 "...*kötü gönülle tanrılar tanrısı Budanın vücudundan kan çıkardım ise...*"
 (AY134/9-11)

4. (dil) çıkarmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

amıtı tilleringizlerni **öntürüngler** "*şimdi dillerinizi dışarı çıkarın*" (M66/11-12)

5. (ses) çıkartmak.

[2] →[yalın hal]+[eksiz belirtme h.e.]

...**ün öntürürle(r)** "*...ses çıkarırlar*" (M102/5)

ör-: yükselmek.

[1] →[yalın hal]

...bo üç törlüg edgü yıldıznarın **örme**yük erser örtürgeli **örmiş** erser bütürgeli
 bışurgalı... "*...bu üç türlü iyi esasları yükselmemiş ise yükseltmek, yükselmiş ise
 tamamlamak ve olgunlaştırmak için...*" (AY243/4-7)

örit-/örüt-: 1. yükseltmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]+(bulunma h.e.)

sek(i)zinç orunka köngül öritmişlerinte tanuklamakın yügerü turgurtaçı atl(ı)g
 samadı dyanıg **öritürler** "*Sekizinci yere gönül beslediklerinde ispat etmeyi
 yükseltecek isimli samādhi dhyanayı yükseltirler*" (AY323/22-25)

ötrü tolp kamag edgü edremlerig edgü yıldıznarig barçanı tüzü tüketi **öritgeli**
 togurgalı uyurlar "*sonra bütün iyi erdemlerin ve iyi köklerin hepsini
 yüceltebilmeli ortaya çıkarabilmeli*" (AY205/6-8)

üçünç orunka köngül öritmişlerinte bilge biliglig yula y(a)rukın yaltrıdaçı atl(ı)g
 samadı dyanıg **öritürler** "*Üçüncü yere gönül beslediğinde bilgi meşalesinin ışığı
 ile parlayacak adlı samadhi dhyanayı yükseltirler*" (AY33/7-10)

alku boşgunguluk orunlarta artukrak kirtgünçüg öritip... "*Bütün öğrenilecek
 yerlerde daha çok inancı yükseltip...*" (AY72/22-23)

t(e)rs **körüm öritmemek** erür "*Aykırı fikirde olmamaktır*" (AY220/6)

ol üdte [m(e)n] öz köngülümde **öritdim** "*O zaman ben kendi gönlümde
 yükselttim*" (AY643/11-12)

2. (gönül, küşüş vb. kelimelerle) niyet beslemek, bir duyguyu ortaya çıkarmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]+[yönelme h.e.]

kamag kuvrag eşidip monçulayu y(a)rılıg y(a)rılıkamışın kamagun barça **öritdiler**
 burkan kutınga **yig köngül** "*Bütün bu şekilde buyurduğunu işitip hepsi birlikte
 Buda kutuna en üstün duyguları uyandırdılar*" (AY354-355/24-1)

...nom bitigig tükel bü[tün] bititgüke **küsüş öritgeli** usar... “...öğreti kitabını tümüyle yazdırmaya niyetlenebilirsen...” (AY11/6-7)

biş ajun tın(1)g oğlanların süzük kirtgünç **köngül öritip** nom bulunçinga tegürüp alkınmaksız tükemeksiz inçkü mengi üze todurup... “Beş varlık şeklindeki canlılar için temiz inançlı gönül besleyip, öğreti kazancına ulaştırıp, bitmez tükenmez rahat, huzur ile doyurup...” (AY154/6-10)

nomlarning (öz) tözin kamaglık tözin adırtladaçı bilge biligin **örütü** uyurlar “öğretinin aslını ve bütünün cevherini ayırt edecek hikmetleri yaratmayı başarırlar” (M59/4-7)

tsuy irinçüke ökünç (köngülin) **öritmediler** “günahlar için pişmanlık duymadılar.” (M111/27-28)

kamag biş ajun tınlıglarag seve amrayu **küçlüg yarlıkançuçı bilig öritir** “bütün beş varlık şekli içinde bulunan yaratıkları sevmek için büyük bir acıma duygusu besler.” (M33/26-28)

mahasmaç sudurug nomlagalı **köngül örit(ip)** “Mahāsamaja sūtrayı vaaz etmeğe karar verir” (M50/39-40)

...ol t(amudaki) tınlıglar süzük **köngül (öritip)** “...o cehennemdeki yaratıklar temiz kalpli oldular” (M63/14-15)

kılmış mün yazukka ökünç **köngül öritmiş** kergek... “İşlediği günahlara pişman olması gerektir...” (M69/40)

kim yime yaşut batut kılınçlık tsuy ayıg kılınç kılıp ökünç **köngül öritmegüçiler** “Gizli amellerle günah işleyip pişmanlık duyguları duymayanlar ise...” (M74/10-12)

...oglu kızı kılmış ayıg kıl(ınç) basa ökünç **köngül örit(tiler)** “...Oğlu kızı işlenmiş kötü amellerden (17) dolayı pişmanlık duyguları beslediler.” (M79/16-17)

3. yaratmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]

dyan sakınç **örütü** uyurlar “İstiğraka dalmaya muvaffak olurlar” (M59/3-4)

nomlarning (öz) tözin kamaglık tözin adırtladaçı bilge biligin **örütü** uyurlar “Dharmaların aslını ve vücudumun cevherini ayırt edecek hikmetleri yaratmayı başarırlar” (M59/4-7)

öritdür-: yükseltirmek.

[2] →[yalın hal]+[eksiz belirtme h.e.]+[yönelme h.e.]

yazınçsız arıg ç(a)hşap(u)d küzetmiş buyan edgü kılınç kamag tın(1)gl<a>rıg üç türlü kutlarka öritdürgeli ötleme edgü kılınçka yitmez “Saf temiz dini öğreti gözetmiş (olduğu) iyi davranışı ve bütün canlıları üç tür saadetlere gönül beslemek için öğütlemek iyi davranışa yetmez” (AY178-179/20-1)

üç törlüg kutlarka **köngül örütdür**geli ötlemiş “*Üç tür saadetlere gönül beslemek için...*” (AY179/1-3)

örlet-: sinirlendirmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

amtı takı **sini örlet**geli emgetgeli kelmez biz “*Şimdi de seni sinirlendirmek sana acı çektirmek için gelmeyiz*” (AY20/10-12)

...inçip altı yol içinteki ög kang ka kadaş bolmuş tınl(ı)gları**ğ örlet**dim “*...sonra altı yol içindeki ana baba, hısım akraba, olmuş canlıları kızdırdım*” (AY135/15-17)

ezük yalğan savın tınlıgları**ğ örlet**güçi erserler... “*yalan yanlış sözlerle canlıları kızdıranlar ise...*” (M82/29-30)

örlüş-: kızmak.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

bir ikinti**şke** bıçuşurlar kesişürler tokışurlar sançışurlar **yançışurlar** öçeşürler boguşurlar örlüşürler “*birbirleri ile vuruşurlar, kesişirler, dövüşürler, kapışurlar, kin beslerler, boğuşurlar*” (M81/59-62)

örlüt-: örtünmek, kaplanmak.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

...biligsiz bilig**ke örlüt**üp t(e)rs tetrü körüm üze köngülüm kögüzüm tetrülüp edgü törülerte bışrunmadın öğretinmedin “*...biligsizliklerle kaplanıp, ters aksi görüşle aklımı fikrimi baştan çıkarıp, iyi öğretiler üzerine çalışmadan (onları) öğrenmeden...*” (AY136/16-19)

ört-: 1. örtmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

...k(a)ltı ol çınju tıgme çın kirtü arıg süzük köngül tözin **ört**deçi köşitdeçi nızvanılıg kkirlerig tarkarmak kitermek erür “*...chen-ju denilen öylesine doğru, gerçek temiz gönül esasını kapatacak, gölgelendirecek, kirletecek ihtiraslı kirleri yok etmeyi gidermektir*” (AY244/10-14)

k(a)ltı yüüzlüg tilgenlerin neteg **örte** y(a)rlıkayurlar erserler “*Yüzlerinin yuvarlağını nasıl örterek buyuruyorlarsa...*” (AY500/2-3)

bodıs(a)t(a)vlar nomlug et’özlüg kök kalıkı**ğ bilge biliglig** yürüng bulıt üze yapa **örter**ler “*Bodhisattvalar öğretti vücutlu gökyüzünü bilgili beyaz bulut ile örtterler*” (AY318/19-21)

butıkların yalpırgakların sıp alıp ol balık üze **ört**üp... “*Dalları, yaprakları alıp balığın üzerine örtüp...*” (AY602/1-2)

taş kapaginta uy kazıp tolu ört yalın koz kodup belgüsüz agzın **örtdi** “*Taş kapıda çukur kazıp bol bol alev, yalazı ve kızgın kömür döküp belirsiz (bir biçimde) ağzını örttü*” (M58/15-17)

antada basa (ört)lüg temirliğ bağlar öze yatururlar adın bağlarıg etüzleri öze **örtüp...** “*Bundan sonra alevli, demirden bağlar ile yatururlar başka bağları, vücutları üzerine örtüp...*” (M82/43-46)

2. gizlemek.

[1] →[yalın hal]

ança munça (müni) yazukı bar erser arıtı **örtmez** “*Bunca günahı varsa hiç gizlemez*” (M59/18-19)

örte-: yakmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

kim ol bo orunta bodıs(a)t(a)vlar bilge bilig oot yalını üze nızvanı kadgularıg **örtep** köyürüp... “*...ki bu yerde Bodhisattvalar bilgi ateşi alevi ile ihtiras kaygılarını yakıp...*” (AY316/20-23)

örten-: 1. alev almak, yanmak.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

et’özüm **busanur busurkanur ootka örtenip** köyer teg “*canım yanar ateşe düşüp yanar gibi*” (AY624/16)

inçip bodıs(a)t(a)vlar ol antag adınların emgekinge köydeçi **örtenteçi** irinçkedeçi y(a)rlıkançuçı köngülleri üze çıgay emgekin emgenteçilerig irinçkeyürler “*Şöyle ki Bodhisattvalar başkasının ızdırabına gönlünü yakacak, acıyacak, merhametli gönülleri ile fakirlik ızdırabı ile sıkıntı çekenlere acıyacaklar*” (AY216/9-12)

1. alev almak, yanmak.

[2]→[yalın hal]+[ayrılma h.e.]

tolp etüzümüztin otın **örtenür** yalar “*Bütün vücudumuz ateş ile sarılır, tutuşur*” (M73/34-35)

1. alev almak, yanmak.

[1]+(1) →[yalın hal]+(bulunma h.e.)

yene inçip nızvanılıg oot yalının **örtenü** köye turtaçı... “*...yine böyle ihtiras ateşiyle yanıp duracak...*” (AY500/14-16)

...nızvanılıg oot üze **örtenip...** “*...ihtiras ateşi ile yanıp...*” (AY102/20-21)

ol emgekke süngükümüzke tegi etimiz yinimiz yarılır yırtılır örtenür “*Bu ızdıraptan kemiğimize kadar etimiz derimiz yarılır, yırtılır, yanar, alev alır*” (M61/6-8)

...ançulayu yime tutyak nızvanılıg otungta ötrü kılınçlıg otlar **örtenür** yalarlar “...bunun gibi yine varlığa bağlanma ihtirası ihtiras ateşinde hemen var olma ateşleri alevlenir ve parlar.” (M41/28-30)

oksuz teginçsiz ot yalın içinte **örtenür** biz “Gelişigüzel o ateş içinde yanarız” (M78/60-61)

kim yime ol kurug süngük küvre etüzlüg ot**da** **örtenür**ler erser... “Kuru kemik ve çürümüş vücutları olduğu halde ateşte yanarlar ise” (M75/58-60)

beglerimiz munta togup **örtenür** yalar “Beylerimiz, burada doğup yanar” (M73/8-9)

amarıları kurug süngük köyük etüzin **örtenü** köye kel(ir)ler “Bazıları kuru kemik ve yanmış vücutları ile yanıp alevlenerek gelirler” (M74/4-6)

örtül-: örtülmüş olmak.

[1] →[yalın hal]

...biligsizlik karangku **üze** köngülüm **örtülü**... “...cahillik karanlık ile gönüm örtülüp...” (AY101/16-17)

tınl(ı)glar az amranmak **üze** **örtülüp** tangılımışlar üçün körmemekleri ugrınta anın teginürler alku emgeklerig tip y(a)rılıkadı “Canlılar ihtirasları ile kapandıkları için görmemeleri nedeniyle ona bütün ızdıırlar erişir diye buyurdu” (AY340/19-22)

bulung yıngak barça bütürü karartı kara tuman **üze** **örtülti** “Her taraf tümüyle karardı kara duman ile örtüldü” (AY617/8-9)

örtün-: örtünmek.

[1] →[yalın hal]

...tınl(ı)glar yalınayu turur ört yalın **üze** **örtünü** turur “...canlılar yanıp durur, alevler ile örtünüp durur” (AY99/15-16)

örtür-: yükseltmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

...bo üç törlüg edgü yıldıızların örmeyük erser **örtürgeli** örmüş erser bütürgeli bışurgalı... “...bu üç türlü iyi esasları yükselmemiş ise yükseltmek, yükselmiş ise tamamlamak ve olgunlaştırmak için...” (AY243/4-7)

öte-: ödemek.

[2] →[yalın hal]+[eksiz belirtme h.e.]

(bi)ş yüz **yaratmak** kim **birimim** **ötep** inçin ereyin “beş yüz altın (bununla borçlarımızı) ödeyip sükûnete kavuşayım” (M10/23-24)

ötekle-: geri ödemek.

[2] →[yalın hal]+[eksiz belirtme h.e.]

ötük birim öteklegülük yıl ay üd kolu sakış tolsar tükese... “*Borç ödeyecek zaman dolsa tükense*” (AY6/17-19)

ötgür-: açıklamak, derinlemesine anlamak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

bo tört törlüg nomlarıg **ötgürü** toplu bilmiş köngül tözin bışrunmak... “*bu dört türlü öğretileri açıklayıp toplayıp bilen gönül esasını öğrenmek...*” (AY249/13-15)

inçip bodıs(a)t(a)vlar bo montag yangın üç ağılık iki y(i)g(i)rmi bölük nomlarıg kezigçe tizigçe **ötgürü** toplu... “*Şöyle Bodhisattvalar böyle bu şekilde üç hazine ve on iki bölümlü öğretileri sırasıyla açıklayıp...*” (AY279/7-10)

[ene]tkekeçe nom bitiglerig [kalısız **ötgür**]üp... “*Hintçe öğreti kitaplarını tümüyle açıklayıp...*” (AY4/1-2)

(k)üçin **ötgürürler** “*Kuvvetle içine kadar işlerler*” (M108/7)

ötle-/ütle-: öğütlemek.

[3] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+[yönelme h.e.]

alku emgeklig tolgaklıg tınl(ı)glarıg ozgurguka kutgarguka **ötlemiş** “*Sefil canlıları kurtarmayı öğütlemiş*” (AY180/2-4)

bo sakınmış sakınçingızlarka amtı sizlerni ötleüyür m(e)n tutuzur m(e)n “*Bu düşündüğünüz düşüncelerinize şimdi sizleri öğütlerim, tuttururum ben*” (AY91/16-18)

...yaşın yutunu katunun ötleüyü... “*...üzüntüsünü bastırıp, karısını tembihleyip...*” (AY622/16-17)

bir koltı sanı t(e)ngrilerke **ötlegey** m(e)n tegürgeli köni tüz tuymak orunka “*Sayırsız tanrılara gerçek ve hakiki aydınlanma yerine ulaşmayı öğütleyeceğim*” (AY669/1-2)

bizni köyüp tıdılar **ötle**(diler) tip nomlayurlar erdi “*Bizi yakıp, engel oldular, tehdit ettiler diye vaaz ederlerdi.*” (M67/22-24)

suv uluş bahklarıg nomça tö(rüçe) **ötleüyü** erigleyü tutgıl “*şehirlere daima dine göre nasihat et!*” (M47/4-5)

ötün-: rica etmek, arz etmek.

[3] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+[yönelme h.e.]+(bulunma h.e.)

...amtı t(ä)ñrim yazokda boşunu **ötünür** biz m(a)nastar hirza “*...şimdi tanrım bütün günahlardan arınmayı dileriz*” (HU.II.A./99-101)

y(a)ruk t(ä)ñrilärkä nom kutıña arıg dendarlarka suyda yazokda boşunu ötüdür biz m(a)nastar hirza “*ışık tanrılara, öğreti kutuna, temiz rahiplere, günahlarımızdan arınmayı dileriz*” (HU.II.A./373-376)

tört m(a)haranç t(e)ngrilerke **dorma ötüneyin** “*Dört Maharaja tanrılara gdorma rica edeyim*” (AY27/12-13)

amtı m(e)n sizlerke ötüner m(e)n **yalbarur** m(e)n “*Şimdi ben sizlere rica ediyorum, yalvarıyorum*” (AY10/14-16)

t(e)ngrilerke yalvarıp küzetü bergüke ötünsün “*Tanrılara yalvarıp gözetilip korunmayı dilesin*” (AY484/6-8)

bo d(a)r(a)nıg sözleyü **mini** okısunlar **ötünsünler** “*Bu dharaniyi söyleyerek beni çağırırsınlar*” (AY521/5-7)

amtı m(e)n yügerü on küçlüg ayagka tegimliglarning üskinte aç a yada **ötüneyin** “*şimdi ben şu an on güçlü saygideğerlerin huzurunda açıklayayım*” (AY109/1-3)

ög kang teg eçim sıntar selike bu maytrı(sm)it nom bititgeli ötüntümüz erti “*Ana baba gibi(olan) ağabeyim Sıntar Seli'ye bu din kitabını Maytrisimit'i yazmasını rica ettik*” (M1/10-12)

ötür-: deldirmek.

[3] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+[yönelme h.e.]

inçip bodıs(a)t(a)vlar üç asankı yüz m(a)hakaıplar içinte buşıçı koltguçılarka başların bıçturu karakların **ötürü** terilerin soyturu süngüklerin sıduru... “*Şöyle (ki) Bodhisattvalar üç asamkhyeya yüz mahakalpa içinde istekçi olanlara başlarını kestirip, gözlerini oydurup, derilerini soydurup, kemiklerini kırdrıp...*” (AY235/4-9)

öviş-: kasılmak.

[1] →[yalın hal]

tili agızı yme kararıp burunı övişip kötiter... “*...ağzı da kararıp burnu kasılıp kötü hale geldiğinde...*” (AY595/14-15)

övkele-: öfkelenmek.

[1]+(1) →[yalın hal]+(yönelme h.e.)

inçip bodıs(a)t(a)vlar bo montag yangın k(e)ntü et'özlerin isig özleri üzeki azlanmakın tutyaklanmakın özlerini örletdeçi bulgadaçılarka **övkelemek**in kakımakın basmakları küçsiretmekleri üze... “*Şöyle (ki) Bodhisattvalar bu şekilde kendi vücutlarını ve özlerini arzulamayı ve bağlanmayı kendilerini öfkeliendirecek ve bulandıracak öfkeleri ve kızgınlıkları engelleyip zayıflatmaları üzerine...*” (AY226/5-10)

ürük amal (nırvan)ıg bulurlar ödsüz kolu(suz) (**öv**)kelemez bulganmazlar “*Uzun ve sâkin (Nirvânayı) bulurlar. Vakitli vakitsiz öfkelenip, sinirlenmezler.*” (M59/12-14)

övkelen-: öfkelenmek.

[1]+(1) →[yalın hal]+(yönelme h.e.)

...edgü öglıke yanturu **övkelen**ser kakıсар... “...iyi niyetli olana yeniden öfkelense sinirlense...” (AY595/9-10)

saç-: 1. saçmak, dağıtmak.

[2]+(2)→[yahın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]+(yönelme h.e.)+(bulunma h.e.)

tapıgçı begler tavrata çından suvın soğıtıp bögürtiler saçdılar ilig begke katunka “Hizmetçi beyler hemen sandal ağacı suyunu soğutup hükümdara ve karısına serptiler” (AY639-640/22-2)

yılıkı ajunıntakı irinç y(a)rılıg tınl(ı)glarka **meng** saçmak... “...hayvanlar alemindeki sefil zavallı canlılara yem saçmak...” (AY169/8-10)

toz toprakıg söntürgü edgü yıdılg **suv saçdı** “Toz toprağı söndürmek için güzel kokulu su serpti” (AY574/19-20)

...t(e)ngri yirinteki hua çeçeklerig t(e)ngri t(e)ngri burkan üze birkerü saçdılar “...tanrı yerindeki çiçekleri tanrılar tanrısı Buda üzerine hep birlikte saçtılar” (AY183/13-16)

öngre ertmiş ür irak üde ratnapuşpı atl(ı)g t(e)ngri t(e)ngri burkan şaşımında tuş tulum bolup edgü yıldılg urug **saça tegintim** “Çok uzak zamanlarda Ratnapışpi isimli Tanrılar Tanrısı Buda öğretisinde ortaya çıkarak kökü sağlam tohumlar saçmışım” (AY514-515/21-2)

kayu mening ilkisizdin berüki ötgürü bökünki künke tegi üç erdinilig tarıglag içinte **saçmış** tarımış neçe buyan edgü kılınçlarım erser “Hani benim ezelden beri bu ana kadar, bugünkü güne değin üç mücevherli tarla içinde saçtığım sürdüğüm ne kadar iyi davranışlarım var ise...” (AY168/19-22)

pra kuşatırlar içinte **saçıp** türtüp yıd yıpar... “İpekli güneşlikler içinde saçıp sürerek güzel kokuları...” (AY487/12-13)

yirde **saçmış** urug evin angilki ugutlayur “...yere saçılmış tohum taneleri nasıl önce mayalanırsa...” (M42/10-11)

mandal içinte tütsüg hua çeçekler **saçıp** “Alan içinde güzel kokulu çiçekler saçıp...” (AY477/3-4)

bo bo itiglerig kılı tüketdükte ötrü simbagu d(a)r(a)nı üze **arıg suv yok** bir otuz kata arvap törtün yingak **saçsun** “Bu işleri bitirdikten sonra simbagu dhranisini söyleyerek temiz olmayan suya yirmi bir kez büyüülü sözle okuyarak suyu dört tarafa döksün” (AY477/18-20)

t(ä)ngriğäru bardaçı boşuntaçı beş t(ä)ngri y(a)rukın ävkä bark(k)a bad(ı)m(ı)z ärsär anıg kılınç(ı)g kişikä y(a)vlak tınl(ı)gka tural(ı)gka berd(ı)m(ı)z ärsär töktümüz **saçtım(ı)z** ärsär t(ä)ngri y(a)rukın y(a)vlak yergäru ıdtım(ı)z ärsär “gökyüzüne doğru yükselip serbest kalacak beş tanrı ışığını eve barka bağladıysak (tanrı ışığını) günahkar kişilere, kötü canlılara verdi isek (tanrı ışığını) döküp saçtıysak tanrı ışığını kötü yere gönderdiysek...” (HU.II.A./272-29)

...başlarına saçıp isig (özlerin özguru yarlı)kadı “...başlarına saçıp canlarını bağışladı” (M5/17-18)

2. (aklını, gönlünü) dağıtmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

ol d(a)r(a)nı tutdaçı kişi k(e)ntü ögin köngülin öngi saçmadın bo özen d(a)r(a)nıg özi eşidip adınlar eşidmegüçe ünin akuruk(a)ya sözlesün “O dharaniyi tutcak kişi kendi aklını, düşüncesini dağıtmadan bu en içten tılsımı kendisi dinleyip diğerlerinin duymayacağı biçimde sessizce söylesin” (AY441/3-7)

kişi köngülin saça tagun sav sözlemezler “İnsanın gönlünü bulandırarak riyakar söz söylemezler” (M32/2-3)

t(e)ngri t(e)ngrişi burkan lakşanın altun önglüg et’özin ögin köngülin saçmadın yügerü sakınsun “Tanrılar Tanrısı Buda’nın alametini, altın renkli bedenini, aklını kaybetmeden çok düşünsün” (AY485/1-3)

agir akruş erigin köni ögin saçmadın sözleyür erti “Öğüdünü ağır ve sessiz doğru bir şekilde, aklını dağıtmadan söylerdi” (AY573/9-10)

saçıl-: 1. saçılmak.

[1]+(1) →[yalın hal]+(bulunma h.e.)

anta ötrü bodıs(a)t(a)vning yaş süngükleri inaru berü anta monta saçılıp yatmışın körüp “Ondan sonra Bodhisattvanın taze kemiklerinin oraya buraya saçılıp yattığını görüp...” (AY625/9-11)

tılangurmak edremin saçılıp tag sengiri teg ünyük siz “Hitabet gücünüzle saçılıp dağ zirvesi gibi yükseksiniz” (AY492/10-12)

sever amrak at adgır yügrük yangada ulatı ançulayu ok yme kamagun saçılırlar kalışız orun orun sayu öngi öngi “Sevdiği atları, iyi koşan fillerinden başka benzerleri de hep birden saçılırlar eksiksiz her biri başka bir yerde” (AY555/7-12)

...yıgılmış tirmiş ed tavar bolar barça yumgın saçılırlar “...biriktirdikleri mal mülk bunlar tümüyle dağılır” (AY552a/20-21)

2. dağılmak, bozulmak.

[1] →[yalın hal]

yorımasar il başçı raçaşast(1)r atl(1)g törüçe ol ilteki kişiler saçılırlar artayur kamagun “Ülkenin yöneticisi Rajaşastr töreye göre hareket etmezse o ülkedeki kişiler bütünüyle dağılırlar, bozulurlar...” (AY552b/6-8)

3. dağıtmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

bo nom erdinig saçılmalı yokadmalı ıdmamakınızlırtın ötgürü k(a)ltı gang ögüzdeki kum sanınça kalp üdlerke tegi sözlep nomlap alkmaguluk ulug buyan

edgü kılınçığ kaz[gantıngız]lar “*Bu öğreti mücevherini dağıtmak için, yok etmek için terk etmemenizden ötürü Ganj nehrindeki kum sayısı kadar uzun zamanlara değin konuşup, vaaz verip azalmayacak büyük sevap kazandınız.*” (AY671/13-19)

saçiltur-⁴⁷: saçtırmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

inçe k(a)ltı ’eng’ilki alku edgü nomlarıg öngi **saçiltur**maguka tayanıp... “*...şöyle birincisi bütün iyi öğretileri farklı dağıtmamaya dayanmak...*” (AY238/16-17)

saçıra-/saçra-: sıçramak.

[2] →[yalın hal]+[bulunma h.e.]

vayragyabımı atl(1)g vayrag barmış öngi orunlug onunç oruntakı bodıs(a)t(a)vlarka sobak <altun önglüg et’özlüg> altun önglüg ök y(a)ruklar et’özinte **saçırayu** üne turur “*Vairāgyabhūmi isimli vairāg gitmiş farklı yerli onuncu yerdeki Bodhisattvalar śobhana altın renkli ışıklar bedeninde sıçrayıp yükselip durur*” (AY315/2-6)

sakın-: düşünmek.

[2]+(1) →[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]+(bulunma h.e.)

kiçigi **oglum sakınur** m(e)n uçar erken belingteg laçın kapdı kiçigin “*Küçük oğlumu düşüüyorum, korkuyla uçarken küçüğünü şahin kaptı*” (AY633/21-22)

kim ol tınl(1)glar taplamış oyun bedizig köngüllerinte **sakınsarlar**... “*Ki o canlılar sevdikleri süsleri zihinleride düşünseler...*” (AY119/4-5)

kayu küsüşü erser **anı köngülinte sakınu**... “*Hangi isteği varsa onu gönlünde düşünerek...*” (AY362/4-5)

anı için inçe **sakınu tegintimiz** “*onun için şöyle düşündük*” (M1/4-5)

yine ök ayagka tegimlig bodisvt yarlıkançuçı biligin inçe **sakınç sakınur** “*yine saygıdeğer Bodhisatva acıma duygusu ile şöyle düşünür*” (M33/58-60)

...ötrü ol yalanguklar kanı **bizni** öğirsün sevinsün tip sakınsarlar... “*...sonra o insaların hükümdarı bizi sevindirsin, mutlu etsin diye düşünseler...*” (AY423/19-21)

beş y(e)girminç kün sayu năçä y(a)vlak **sakınç sakınur** biz năçä sözleşmesig irinçülüg söz sözlâyür biz, năçä işlămäsıg iş işlâyür biz anıg kılınçka irinçükä k(ä)ntü özümüzni emgätir biz “*on beşinci olarak her gün ne kadar kötü şeyler düşündüysek ne kadar söylenmeyecek kötü söz söyledi isek, ne kadar*

⁴⁷ Erdem Uçar tarafından hapaks olarak verilmiştir (2012a: 90). Metnimizde geçen örnek cümlede –(X)l-edilgenlik ekini alan saçıl- eylemi üzerine –DUR- eki gelmiştir. Standart Türkiye Türkçesinde bu tür bir kullanım söz konusu değildir.

yapılmayacak iş yaptı isek biz kötü davranışlara kendi özümüzü acıya maruz bırakırız” (HU.II.A./331-337)

sakıntur-: düşündürmek.

[1] →[yahn hal]

ol iligler kanlarka aç a yada nomlayu okıtu nomlaguluk **sakinç sakıntur**gay biz “*o hükümdarlara ayrıntılı olarak vaaz edip açıklayarak vaaz edilecek düşüncüyü düşündürteceğiz.*” (AY401/18-20)

birök yene bo nom erdini içinteki kayu kayu padakları kayu kayu yürüğüleri unıtılsar kalsar biz kamagun ol nomçining köngülinge kirip odunturu **sakınturu teginip** unıtduru teginmegey biz “*Eğer yine bu öğreti mücevheri içindeki pek çok söz, pek çok anlam unutulsa, biz tamamen o öğretmenin aklına, düşüncesine girip uyandırıp unutturmayacağız*” (AY456-457/21-4)

saklan-: 1. korunmak.

[2] →[yahn hal]+[bulunma-ayrılma h.e.]

...ikileyü takı ed tavar bolmaz anın bo savlarta **saklan**mış yıçanmış k(e)rgek “*...yenden mal mülk olmaz o yüzden bu sözlerden saklanmalı*” (AY443/15-17)

2. saklamak, korumak⁴⁸.

[2] →[yahn hal]+[belirtme h.e.]

neçe yime tömke biliglig erser inçip etüzin artuk **saklanu tutar** “*her ne kadar cahil ise de yine vücudunu fazlasıyla korur*” (M2/12-14)

neçe yime arhant kutıntın taygulug tıtaglar ötrü tursar inçip etüzin küzedmeser **saklan**masar yime arhant kutıntın yime arıtı taym(az) “*Her ne kadar velilikten ayrılma sebepleri sonra ortaya çıksa ve yahut, vücudunu korumasa dahi, yine de velilikten asla ayrılmaz.*” (M2/18-22)

sizler kamagun t(e)ngridem [k]uvrag artukrak yıçanıp **saklan**ıp köngül tegürüp... “*Sizler hepiniz kutsal topluluk çokça dikkat edip, uğraşp...*” AY342/13-15)

salın-: salınmak.

[1] →[yahn hal]

tiz tilgenin bürtdeçi uzun körkle iliglig iki ıduk kollarıngız ol ançulayu tokilig **salın**urlar şala söğüt butıkı teg “*Diz kapağınız ile temas eden uzun güzel iki kutsal kolunuz var. Öylece sâla ağacının dalı gibi salınıyorlar*” (AY349/2-5)

altın irini boş bolup kodı **salın**sar yme ölür “*alt dudağı boşalıp aşağı salındığında da hasta ölür*” (AY595/17-18)

salıntur-: asmak, sallandırmak.

⁴⁸ Metnimizde geçen *saklan-* “dikkat etmek, korumak” (Erdal, 1991: 514) anlamındaki fiile gelen-(X)n-eki fiile dönüşlülük anlamı katmamıştır..

[2] →[yalın hal]+[eksiz belirtme h.e.]

bir sutsıg uz itip yaratıp üzesinte **pra kuşatrı** salınturup... ”*Güzelce bir taht yapıp üzerinde güneşlik sallandırsın*” (AY525/4-6)

...[adruk] adruk yinçge tooglar pralar [kuşatrılar] üze asıp **salınturup**... “...*farklı farklı ince bayraklar gölgelikler üstünde sallandırıp*...” (AY81/8-9)

san-: saymak, farz etmek.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

mengü mengi erip inçip mengü tip atkantaçı körüm**ke sanmaz** “*Sonsuz huzur olup, ancak sonsuz diyerek bağlanılacak görünüşten saymaz*” (AY165/7-11)

...ol krmputlarıg tükel (er)tmedük erser ol tsuy irinçü kılmış**ka sanur** kuvramış**ka sanur** “*bu karmapathaları hiç işlemedik ise, bu günah işlemiş sayılır, toplamış addedilir*” (M79/24-26)

sana-: saymak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]

...üç ming ulug ming uluşlar ol ança yir itigi barça uşalıp kog bolsar ol kogların g sakışın **sanagalı** bultukmaz “... *çok büyük şehirler, o yeryüzündeki eşya kadar ufalanıp toz olsa, o tozların sayısını hesaplamak mümkün olmaz*” (AY370/9-12)

...ötleyü ötünmekdin turmuş buyan edgü kılınçning sanın sakışın kim ülgülegeli **sanagalı** ugay tip y(a)rıkadı “...*rica etmekten meydana gelmiş iyi davranışın sayısını kim sayabilecek, hesaplayabilecek*” (AY167/13-15)

ne üçün tip tiser yüz (yıl) yaşadım tünüg adıra **sanasar** dört tümen üç ming iki yüz tünler ertdi “*Neden yüz yıl yaşadım diye sorsa, geceler dikkatle sayılacak olsa kırk üç bin iki yüz gece geçti.*” (M9/5-8)

antada berü tujit tengri yirinteki yıl **sanasar** tükel dört ming yıl ertdi “*Ondan beri, Tuşita adlı tanrılar diyarındakidaki yıllar sayılsa, kırk bin yıl geçti*” (M103/7-10)

bu yagız yir özeke kog toprak birer evin **sanagalı**... “*Bu kara toprak üstündeki tozlar birer birer sayılabilir*...” (M38/26-28)

sañç-: 1. batırmak, vurmak.

[2] →[yalın hal]+[eksiz belirtme h.e.]

çimşileşür et’özüm tüzü yingne **sañçmış** teg “*Vücutum tamamen sızlar iğne batmış gibi*” (AY633/11-12)

...üç adrı süngün olarnı oksuz teğinçsiz **öz konukra sañçarlar** tartarlar “...*üç cevherli mızrakları ile bunları gelişi güzel kendi yakınındaki komşusunu vururlar, çekerler.*” (M75/14-16)

tarjul şaktilerin ilgeklerin **sañçarlar**... “*Trişüla şeklindeki mızrakları ve kancaları ile vuruşurlar.*” (M84/12-13)

yine yime tonguz başlıg sıgun başlıg tamulug özütler tegremizde yorıp üç adrı süngün **sançarlar** tartarlar “*Ve yine domuz başlı, geyik başlı cehennemlik ruhlar çevremizde gezip üç çatallı mızrak ile vururlar*” (M78/40-43)

2. batmak, ağrımak.

[1] →[**yalın hal**]

tolp et’özi çimileşdi yingne sançmış osuglug tikdi **sançdı** ağrıdı “*Bütün vücudu ürperdi, iğne batmış gibi battı, acıdı, ağrıdı*” (AY632/19-21)

3. kesmek.

[2] →[**yalın hal**]+[**belirtme h.e.**]

ötrü kurımış katıg kemiş alıp anı üze ömgen tamırın **sançıp** kan üntürüp akuru akuru barska yakın bartı “*Sonra kurumuş bir kemiş alıp onun ile şah damarını kesip kan çıkarıp usulca yavaş yavaş kaplana yaklaştı*” (AY616/20-22)

sançış-: vuruşmak.

[2] →[**yalın hal**]+[**yönelme h.e.**]

bir ikintiş**ke** bıçuşurlar kesişürler tokışurlar **sançışurlar** “*Birbirleri ile vuruşurlar, kesişirler, dövüşürler, kapışurlar*” (M81/59-60)

sap-: eksik olanı tamamlamak, tamir etmek.

[2] →[**yalın hal**]+[**belirtme h.e.**]

kim kayu amtı şakimun burkan şazanınta bay bayagutlar sengrem itip buşı birser vrhar çintek itip buşı birser eskirmiş vrhar sengremiğ **sapsar** buşı birser... “*Şimdi Şâkyamuni Burkan’ın dininde zenginler manastır inşa edip sadaka olarak verseler, manastır rahip hücresi inşa edip sadaka olarak verseler, eskimiş manastırları tamir etseler, sadaka olarak verseler...*” (M52/40-45)

sapanla-: saban olarak kullanmak.

[2] →[**yalın hal**]+[**belirtme h.e.**]

ötrü bir bere ulug tilimizni agzımıztın taşgaru tartıp tük tümen yıl örtlüg yalınlig sapanın tilimizni **sapan(layurlar)** “*Sonra bir mil uzunluğundaki dilimizi ağzımızdan dışarı çekip onbinlerce yıl alevli ve kızgın saban ile dilimizi saban olarak kullanırlar*” (M66/13-17)

sars-: sövmek, küfretmek.

[2] →[**yalın hal**]+[**belirtme h.e.**]

...<bo> yine burkan pratyıkabud arhant bo üç törlüg kutluglarka teggülük köni nomda yoridaçılıg körüp **sögüp** sarsıp todap uçuzlap köngüllerin karınların irintürtüm burçinturtum örletdim emgetdim erser... “*...yine Buda, Pratyekabuddha (ve) Arhant bu üç değişik, kuthu mertebeye ulaşmak için doğru öğretilerde davrananları görüp, sövüp sayıp, aşağılayıp, küçümseyip, kalplerini, gönüllerini kırıp incittim, rahatsız edip üzdü ise...*” (AY136/6-12)

sası-: kokmak.

[1] →[yahn hal]

amarıları uzun turkaru kentü saçlarında kömülüp içtin singlar kurt kavşayı yıdıyu **sası**yu kelirler “Bazıları hep kendi saçları arasına gömülüp içlerinde kurtlar kaynaştığı hâlde pis kokular yayarak gelirler.” (M74/6-9)

sat-: satmak.

[2] →[yahn hal]+[belirtme h.e.]

manga tapıg udug kılmış yıd yıpar hua çeçek aş içgüg **satıp** anıng satığı üze yene üç erdinig ayasunlar ağırlasunlar “Bana sundukları yiyeceği içeceği satıp onun bedeliyle yine üç öğretiyi yüceltsinler” (AY526/8-12)

etlerin kanların yidiler içtiler **sattılar** yungladılar “Etlerini, kanlarını yediler, içtiler, sattılar ve kullandılar”. (M74/58-59)

biz ilkide kişi etüz(inte erken) bor **begni satguç**ı erd(imiz) “Biz vaktiyle, insanlar aleminde (iken) şarap ve bira satmış idik.” (M110/26-27)

satga-: ezmek, incitmek.

[2] →[yahn hal]+[eksiz belirtme h.e.]

yene bo nom erdinig nomlamış <yir> tayçu kılmış yir orunug kişi yılkı ud eşgekde ulatı **tınl(ı)glar** tepgülük **satgaguluk** kıg yam arıgsız üze ılıkturguluk ermez “Yine bu öğreti cevherini açıklamış yer ve yüceltilmiş yeri insan, hayvan, sığır, eşekten başka canlılar ezecek, çiğneyecek gübre ve pislige meylettirmeyiz” (AY341/20-1)

savrıl-: savrulmak.

[1] →[yahn hal]

bütürü ögüzler köller erkeçlenip yaykalıp tetrü ongaru **savrıltı** “Nehirlerin göllerin tamamı dalgalanıp sallanıp aksi yöne savruldu” (AY630/17-18)

ser-: tahammül etmek, katlanmak.

[2] →[yahn hal]+[belirtme h.e.]

...ayıg ögli yağılarning örletmekin emgetmekin kop ugurın **sererler** serinürler “...kötü düşünen düşmanların kızdırmasına ve ızdırap çektirmesine her sebeple büsbütün sabrederler” (AY226/13-15)

üçünç emgekke tuşdukda öngre ajuntakı kılınçlarıg sakınıp <**sergeli**> seringeli **umakka** tayanıp... “Üçüncüsü sıkıntı ile karşılaştığında önceki hayat şeklindeki eylemlerini düşünüp sabredebilmeye dayanıp...” (AY225/12-14)

sergür-: 1. sabretmek, dayanmak.

[2] →[yahn hal]+[belirtme h.e.]+[bulunma h.e.]

köngüllerin turgurmak ornatmak erser k(a)ltı bo nomug monçulayu bilip ukup köngülüğ anta **sergürmek** erür “*Zihinsel ulaşımı yerleştirmek ise bu öğretiyi böylece bilip anlayıp gönü orada kabul etmektir*”

k(e)ntü köngüllerin bo bo bilge biliglerte **sergürüp** ornatıp... “*...kendi gönülleri ile bu bilgilerde sabredip...*” (AY289/10-11)

...ol bilmiş ukmuş nom tözlerinte köngüllerin öngi saçmadın sergürmekleri turgurmakları üze... “*...o bildikleri anladıkları öğreti esaslarında zihinlerini dağıtmadan sabrederek durmaları üzerine...*” (AY283/18-21)

2. engellemek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

inçip turup kelmiş övkeg ançak(a)ya tıdıp **sergürüp** ol övkelegülük tıtaglartın et’özüg köngülüğ yığınmak erür “*Şöyle durup gelmiş olan arzudan öylece vazgeçip, tahammül edip o arzulama sebeplerinden vücudu gönü engellemektir*” (AY242/6-9)

ol köligelik üze yine ulug yiilig yagmurug **sergürgeli boltukda** ançada timin tilegülük ol “*...o gölgelik ile yine ulu rüzgarı, yağmuru engelleyecek olduğunda böylece hemen dileyecektir*” (AY34h/1-4)

seril-: 1. durmak, sona ermek.

[2] →[yalın hal]+[bulunma h.e.]

...kedki yirtinçüde **serilip** turur “*...önceki dünyada yerleşip kalır*” (AY164/16-17)

mrvanta yme neng yme neng **serilmedin** ornanmadın yapşınmadın ikidinki iki töz tüplerke anı üçün tanukladınız ulug tı inçküğ amrılmakıg “*Ebedi mutluluk nirvanada yine asla bir yerde kalmadan yerleşmeden, yapışmadan ikisine, iki esas köklere onun için gerçekleştirdiniz büyük kesintisiz huzuru sakinleşmeyi*” (AY333/20-24)

2. sakinleşmek.

[1] →[yalın hal]

katunum s(e)n **serilgey** “*Hatunum sen sakin ol*” (AY636/15-16)

neng **serilü** umadı “*Hiçbir şekilde sakinleşmedi*” (AY632/21-22)

serin-⁴⁹: 1. sabretmek, dayanmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

ayıg ögli yağılarnıg örletmekin emgetmekin kop törlügin sererler **serinürler** “*...kötü düşünen düşmanların kızdırmasına ve ızdırap çekirtmesine her türlü sabrederler*” (AY227/19-21)

⁴⁹ *serin-* “dayanmak, sabretmek” (Erdal, 1991: 612) fiiline gelen -(X)n- fiile dönüşlülük anlamı kazandırmamıştır.

...ap yme taşdın sığarkı ayıg ögli yağlar örletmekin emgetmekin ikegüni barça angsız ked sererler **serinürler** “...hem de dış taraftaki kötü düşünceli düşmanların öfkesine ve ızdırap çektiirmesine ikisine tümüyle iyice sabreder” (AY231-232/22-2)

2. tutunmak, sebat etmek.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

açıngına **seringeli umadı** “Acısına tutunamadı” (AY633/4)

sev-: sevmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

törüsüz törüde körser yine törüsüz ermez yorıgda yorıdaçığ ötrü olar[nı] amrayurlar **severler** “Yanlış yasalara göre hareket edip yanlış yolda yürüyenleri gördüklerinde onları severler” (AY556/2-5)

adırtlagalı **sevmek** erser k(a)ltı bo iki törlüg bilge biliglerig adırtlıg ukup... “Ayırmayı sevmek ise bu iki türlü bilgilerin farkını anlayıp...” (AY252/8-10)

t(e)rk tavrak tarkargalı **sevmek** erser k(a)ltı bo iki törlüg yol üze tarıkguluk bo monça nızvanıların tarkargalı kınmak erür “Çabucak yok etmeyi sevmek ise bu iki türlü yol ile yok edecek bunca türlü ihtirasları yok etmeyi istemektir” (AY255/7-10)

antada takı yigrek ayakka tegimlig maytrı bodisvt nızvanılıg yeklerig barslarıg buu altızmış kamağ biş ajun tınlıglarag seve amrayu küçlüg yarlıkançuçı bilig öritir “Bundan daha iyisi, hürmete layık Maytrı Bodhisattva, ihtiras şeytanları kaplanları, cesaretini yitirmiş bu bütün beş varlık şekli içide bulunan yaratıkları severek büyük bir acıma duygusu besler.” (M33/22-28)

...balıg başlıg kanlıg yinlig kençkiyesin iki emigi ikin ara kuçup **sever** amrayur “yaralı, üstü başı kan içinde yavrucuğunu iki göğsünün arasına bastırıp... “...yaralı, üstü başı kan içinde olan yavrucunu bağrına basıp sevse...” (M33/18-22)

...kim ilkide kişi etüzinte erken burkanag bursng kuvragı birle **sevmez** amramaz erser... “...ki başta insanlar aleminde iken Burkan’ı ve cemaatini sevmezken...” (M70/27-29)

sevin-: sevinmek.

[1]+(1) →[yalın hal]+(yönelme h.e.)

...tört togum biş yol içinteki tınlıglar alku ögirdiler **sevin**tiler “...dört ve beş varlık şekli içindeki yaratıkların hepsi sevindi” (M18/30-31)

ölürü turmuşın körüp ögirdimiz **sevin**timiz “Öldürmekte olduğunu görüp sevindik” (M78/51-53)

amtı m(e)n ol kamağ burkanların ol antag ıduk işlerine kop süzük kirtgünc köngülin artukrak iyin ögirür m(e)n **sevinür** m(e)n öge alkayu teginür m(e)n

“Şimdi ben o bütün Budaların o öylesi kutsal işlerine temiz inançlı gönülle fazlasıyla sevinir, o işleri överek yerine getiririm.” (AY154/14-17)

iyin ögire sevinürler özke adınaguka “Böylelikle mutlu olup sevinirler kendilerine ve başkalarına” (AY562/9-10)

...üç ming ulug ming yir suvda kam ag t(e)ngriler kuvragı **sevintiler** bir yanglıg “...binlerce yer ve suda bütün tanrılar hep birlikte sevindiler” (AY574/14-16)

ol üdün kondını braman bo şlöküg eşidip ögirip sevinip mungadıp ötrü ol kamag ulug tirin kuvragka inçe tip tidi “O vakit Kondini Brahman bu şiiri duyup çok sevinip şaşırarak o büyük topluluğa şöyle dedi” (AY488/18-21)

sevintür-: sevindirmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

...ötrü antada kin olar barça bir yanglıg buşı birip buyan edgü kılınç kılmak üze k(e)ntü et’özlerin ögirtürüp **sevintürüp** alkugun yumgın ol bayagut oğlinga barıp inçe tip sözlediler “...Ondan sonra onlar, hepsi aynı şekilde sadaka verip sevap, iyi amel işlemek üzere kendilerini sevindirip hepsi tpluca o bey ooğluna gidip şöyle konuştular” (AY598/17-23)

çın kirtü ertükteg tözüg nomlagalır üçün bar et’öz körümlüg tınl(ı)glarınng birtem öçmek üze ki korkıçların tarkarıp ögirtürügelir **sevintürügelir** üçün... “...bütün bedeni olan canlıların birlikte yok olmakla ilgili korkularını dağıtıp (onları) mutlu edip sevindirmek için...” (AY42/21-3)

...sansız öküş mungadıncıg kü (kelig) (er)demler öntürü tengri yalangukug ögirtürü **sevintürü** supuşpit sengremke keli yarlıkar “...sayısız çok, hayret verici, meşhur zuhur kabiliyetlerini haşmetle meydana getirir tanrıları ve insanları sevindirir” (M52/31-35)

seviş-: sevişmek.

[1] →[yalın hal]

öz öz edgü ögli köngülleri üze alkugun **sevişünler** amraşsunlar “Kendi güzel düşünen zihinleri ile hep beraber sevişsinler” (AY120/3-5)

sevit-: sevdirmek.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

ol amançnıng yene kop törlüg körkke mengizke tükellig kamag kişilerke **sevitmiş...** “O hekimin her türlü güzelliğe sahip bütün kişilere sevdirmiş...” (AY585/17-19)

ögke kangka <artukrak> **sevitmiş** erting kadaşa “Anneme babama (kendini) çok sevdirmiştin kardeşim” (AY619-620/23-1)

sı-: 1. kırmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

...takı maru irak barsar m(e)n olar barça ölgeyler tip ançak(a)ya öglentürgeli için bir ulug sögüt üze agtınıp butıkların yalpirgaklarının sıp alıp... “...ve ileri uzağa gidersem onlar hep ölecekler deyip oracıkta (balıkları) kendine getirmek için büyük bir ağaç üzerine çıkıp dallarını yapraklarını kırıp alıp...” (AY601-602/21-1)

2. bozmak, geçersiz hale getirmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

yinçge uvşak ç(a)hşap(u)dlarıg yangılıp sıdaçı biligsiz bilig... “İnce ufak siksapādaları yanılıp bozacak bilgisizlik...” (AY319/15-17)

...azu muñumuz tak(1)mız t(ã)gip bo on ç(a)hşap(a)t(1)g sıd(1)m(1)z ärsär... “...ya da sıkıntularımıza dalıp bu on emri yerine getirmede isek...” (HU.II.A./238-240)

burkanlar yarlığı arıg çhşa(ptıg) sıgalı artatgalı sakınmadı(lar) “Burkanların vaazını, temiz ahlak kaidelerini yıkıp çiğnemeyi tasarlamadılar.” (M111/16-17)

3. fethetmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

daşamabumı atl(1)g onunç orunta v(a)jır tagıg sıdaçı atl(1)g d(a)r(a)nı nomug bulurlar “Dasamabhumi adlı onuncu yerde vajra dağını fethedecek isimli öğretiyi bulurlar” (AY325/4-6)

...alkınmaksız isilmeksiz v(a)jır tagıg sıdaçı atl(1)g d(a)r(a)nı nom “...tükenmez eksilmeyen Vajra dağını fethedecek isimli öğreti” (AY338/16-17)

sıdur-: kırdırmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

inçip bodıs(a)t(a)vlar üç asankı yüz m(a)hakalplar içinte buşçı koltguçılarka başların bıçturu karakların ötürü terilerin soyturu süngüklerin sıduru... “Şöyle ki Bodhisattvalar üç asamkhyeya yüz mahakalpa içinde istekte bulunanlara başlarını kestirip, gözlerini oydurup derilerini soydurup, kemiklerini kırdırıp...” (AY235/4-9)

sıg-: sığmak.

[2] →[yalın hal]+[bulunma h.e.]

köngülüğ anta turgurmak ornatmak erser k(a)ltı bo montag çınju tıgme ertükteg tözde alku edgü nomlar barça sıgmış üçün burkanlar ağılıkı titir “Zihinsel ulaşımı orada yerleştirmek ise chen ju denilen öylesine esasta bütün öğretiler bütünüyle sıgdığı için Budalar hazinesidir” (AY285/1-5)

sıgta-: ağlamak.

[1] →[yalın hal]

...ötrü örü kötürüp iki iligin yokaru ertingü açığ ünin sıgtağı “...sonra iki elini yukarı kaldırıp çok acı bir sesle ferya etti” (AY637/18-20)

öglenü birle ök ötrü iliglerin örü kötürüp ulıyu **sıgtay**u inçe tip takşurtılar “*Kendine geldikten sonra iki elini yukarı kaldırıp ağlayarak şiir okudular*” (AY625-626/22-2)

sıgtaş-: ağlaşmak.

[1] →[yalın hal]

bo savıg ilig begli katunlu eşidip açığıları emgekleri üze umadın **ulı**şdılar sıgtaşdılar “*Bu sözü hükümdar ve eşi işitip üzüntüyle kendilerini tutamadan ağlaştılar*” (AY625/1-3)

ötrü kamagun bir yanglıg ulug ünin **sıgtaş**dılar “*Sonra hepsi, birlikte çok acı bir sesle ağlaştılar*” (AY634/20-21)

ötrü ol üdün ilig beg ulatı iki oğlanı birle ulışu **sıgtaşu**... “*Sonra o vakit hükümdar, iki oğlu ile ağlaşıp sızlaşıp...*” (AY627/12-14)

sıgur-: sığdırmak.

[3] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+[bulunma h.e.]

...tınl(ı)g tınsız iki törlüg yırtınçülerig birkerü et’özi içinte **sıgurgalı** udaçı “*...canlı cansız iki türlü dünyayı birarada vücudu içinde sığdıracak*” (AY44/15-17)

biligsiz tınl(ı)glarıg bilge yalanguklarıg barçanı **sıgur**mak **iç**kermek p(a)ramıt tımek (8) savning yörügi erür” “*Bilgisiz canlıları, bilge insanların tamamını sığdırmak, içine almak, pāramitā denilen sözün açıklamasıdır*” (AY310/5-8)

ol etüzlüg kovukum içinte kamag biş ajun tınlıg(ları)g **sıgur**ayın erti “*Bu boş vücudumun içinde bütün beş varlık şeklindeki yaratıkları keşke sığdırsa idim.*” (M33/1-3)

sık-: sıkılmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

...k(a)ltı adınlarıg sögmemek tokımamak **sıkm**amak angmamak ürkitmemek korkıtmamak solamamak beklememek açurmamak suvsatmamak... “*...ve başkalarına sövmemek, dövmemek, sıkıştırmamak, şüphelenmemek, ürkütmemek, korkutmamak, zincire vurmamak, aç ve susuz bırakmamak...*” (AY220/19-22)

ayıg kılınç emgekligler üzüksüz egire **sıkı**p busuyur “*Kötü davranış ve ıstıraplar devamlı (varlıklara) sıkarak baskı yapıyor*” (AY367/17-18)

ol emgekke ölüp ikile tirilürler ötürü temirliig kısk(aç)ların luların küñçit ikşu kam(ış) osuglug **sık**arlar tangarlar “*Bu acıdan ölüp yeniden dirilirler sonra demir kıskaçlar ile, değirmenler ile susam, şeker kamışı gibi sıkarlar, sararlar.*” (M82/16-19)

sıkıl-: sıkılmak.

[1]+(1) →[yalın hal]+(yönelme h.e.)

okın yürekimke ursukmış teg **sıkılır** m(e)n “Okla yüreğime vurulmuş gibi sıkılıyorum” (AY621/8-9)

kamağ emgekke [ka]vşatıp sıkılır emgenür öz et’özi “Tüm sıkıntıya kapılıp kendi bedeni sıkılır acı çeker” (AY559/5-7)

...ulatu açmak suvsamak emgekke sıkılıp... “dahası acıkmak susamak eziyetne sıkılıp...” (AY102/15-16)

yiti enükleringe egirtip kavşatıp açmak suvsamak **üze sıkılıp** turmuş yavrımuş sınımış et’özleri alangurup küçi küsünü üzülp unakaya ölgeli yatur erti “yedi yavrusu onu çevreleyerek, açlık ve susuzluktan sıkılıp, zayıflamış, bitkin düşmüş vücudu yorulup gücü kuvveti tükenmiş neredeyse ölmek üzere yatıyordu” (AY609/18-20)

tagda tizde arıgda aç emgekin **sıkılmış** tişi barsıg körtiller “...dağda bayırda açlık eziyetiyle acı çeken dişi parsı gördüler” (AY630/4-5)

sıkın-: sığınmak.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

anın ara bir kuşlagu kuşka kovıtmiş kögürçgün mungka tarkka tegip şariputri arhantning köligesinge **sıkıntı** “bu arada bir yırtıcı kuş tarafından takip edilen bir güvercin yorgun ve bitkin bir hâlde Şariputranın gölgesine sığındı” (M5/24-28)

antran kopup tengri burkanning köligesinge **sıkıntı** “Oradan da kalkıp Tanrı Burkan’ın gölgesine sığındı” (M5/30-31)

sıkta-: ağlamak.

[1] →[yalın hal]

...otın örtenü yala ulıyu möng(reyü) yıglayu **sıktayu** kelirler “...alevler içinde yana yana, bağıırıp inleyerek, ağlaya ağlaya gelirler” (M70/13-14)

kayusı tolپ (et)üzi örtenü yala ulug ünün ıglayu **sıktayu** maytrı burkan tapa kelirler “Bazısı, bütün vücudu alevler içinde olduğu hâlde yüksek sesle ağlaya ağlaya Maytrı Burkan’a doğru gelirler” (M71/7-10)

sımta-: ihmal etmek.

[1] →[yalın hal]

yene il içinteki kişiler kılıp ayıg kılınçig il kan sımtap boş itip uu körüp edlemeser tıdmasar... “ yine ülkedeki insanlar kötü işler yaptığında hükümdarlar engelleyip boşa çıkarmazsa ihmal edip engellemezse...” (AY552/13-17)

körüp birök iligler il içinteki bodunun sımtamak itser olarning mün kadaglar kılımışın “Eğer hükümdarlar ülkesindeki halkın kabahat işlediğini görüp de engellemezse...” (AY560/16-19)

sın-: bitkin düşmek.

[1] →[yalın hal]

yiti enüklerine egirtip kavşatıp açmak suvsamak üze sıkılıp turmuş yavrımuş **sınnmış** et'özleri alangurup küçi küsünü üzülüp unakaya ölgeli yatur erti “*yedi yavrusu onu çevreleyerek, açlık ve susuzluktan sıkılıp, zayıflamış, bitkin düşmüş vücudu yorulup gücü kuvveti tükenmiş neredeyse ölmek üzere yatıyordu*” (AY609/18-20)

sına-: sınamak, denemek.

[1] →[**yalın hal**]

amtı m(e)n bolarning basasinta barıp **sınayu baka köreyin** tip sakınıp... “*Şimdi ben bunların arkasından gidip tecrübe ederek bakayım diye düşünüp...*” (AY600/1-2)

ters nomlug dıntarlarag kutgarkalır üçün uvut avyat(ı)nça **sınayu** yarlıkap... “*Ters itikatlı rahipleri kurtarmak için utanma sebebiyle, haşmetle tecrübe edip...*” (M60/14-17)

sırna-: inceltmek.

[2] →[**yalın hal**]+[**belirtme h.e.**]

inçip bodıs(a)t(a)vlar bo montag yangın köngülteki kkirlerig körmek bışrunmak yollar içinte kevip tarkarıp on orunlar sayudakı **sırnayu** yinçg<e>leyü arıtıp... “*Şöyle (ki) Bodhisattvalar böyle bu şekilde gönüldeki kirleri, görme ve olgunlaştırma yolları içinde zayıflatıp yok edip on yerdekilerin her birini ısrarlı bir şekilde inceltip, temizleyip...*” (AY244/1418)

sız-: 1. erimek, sızmak.

[1]+(1) →[**yalın hal**]+(**bulunma h.e.**)

yag **sızdaç**ı erser başinta tülinte körser akar suv yürüng önglög edlerig ötrü bilgü ol ol kişig lişip tözlög erür tip... “*...yağ eriyorsa başından, rüyasında akarsu, beyaz renkli değerli eşyalar görüyorsa o kişiyi balgam kökenli hastalığa yakalanandır diye bilmelidir*” (AY594/15-18)

2. yorgun düşmek.

[1] →[**yalın hal**]

...ikidin singlar kıdıgınga yakma(dın) osuşu aruyu **sıza** ulıyu (sıktayu)... “*her iki taraftaki sınırına yaklaşmadan bitkin ve bîtap düşerek, inleyerek...*” (M105/11-13)

sigiri-: seyirtmek, koşmak.

[1] →[**yalın hal**]

ol işiler **sigiriyü** tegip bars agzınta kençkiyesin suçulu alsar balıg başlıg kanlıg yinlig kençkiyesin iki emigi ikin ara kuçup sever amrayur erser... “*Bu kadınlar seçirterek varıp kaplanın ağzından yavrucuğunu çekip alsın; yaralı, üstü başı kan içinde olan yavrucuğunu bağrına iki memesinin arasına basıp sevse...*” (M33/18-22)

sikirt-/sékirt-: hücum etmek.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

kök kalık yüüzinteki kün t(e)ngri rahuka sikirtmiş teg y(a)ruksuz yaşuksuz öngsüz öles boltı “Gökyüzündeki güneş tanrısı Rāhu’ya hücum etmiş gibi ışksız renksiz solgun oldu” (AY617/5-7)

simekle-/semekle-: 1. cenaze töreni düzenlemek.

[1] →[yalın hal]

anı körüp evinteki kişiler ulug yıgıt sıgıt kılı[p ölügüg] **semeklegeli** [iltmezken] üç kün ertip ba[rtı törtünç] kün “Evindeki kişiler onu görüp çok feryat edip ölüyü götürmeyip üç gün geçip dördüncü gün oldu” (AY4-5/23-4)

2. hazırlık yapmak.

[1] →[yalın hal]

inçip yüz ming kişiler birle **simeklep** t(e)rk tepreser üç ayka tegi yme bütürgülük iş ermez “Yüz bin kişi ile hazırlık yapıp hızlı hareket etse üç aya kadar bitirilecek iş değil” (AY602/15-18)

simri-: öğrenmek.

[2] →[yalın hal]+[eksiz belirtme h.e.]

amtı muna ayagka tegimlig maytrı urbilvani balıktakı sinayani braman oğlu bolup sekiz yaşına kaltı çahnu arzı gang ögüz suvın singirürçe **alku şastar bilge bilig simridi** boşguntı “Şimdi işte, saygıdeğer Maytrı, Uruvilvâ şehrindeki Senāyāni adlı bir brahmanın oğlu olarak dünyaya gelip sekiz yaşında, münzevî Jahnu’nu Ganj nehrinin suyunu yuttuğu gibi bütün şāstraları, hikmetleri öğrendi” (M8/16-23)

siṅ-: 1. sindirmek, hazmetmek.

[2] →[yalın hal]+[eksiz belirtme h.e.]

lišip tözlüg ig agrıg **aş singer** erken tepreyür “Sarı kökenli hastalık yemeği sindirirken başlar” (AY592/6-7)

sarıg tözlüg isig ig **aş singmişde** kin tepreyür “Sarı kökenli hastalık sıcak yemeği sindirirken başlar” (AY592/7-9)

2. bir şeye batmak.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

monta basa negü küşüşi erser kut kolunup buyanın burkan kutınga evirip dorma sisini üntürmişde tört m(a)haranç t(e)ngriyerig tirini kuvragı birle öz öz lırsu körklerine azu bayanlarına **singmişlerin** sakınıp... “Bundan sonra ne dileği varsa mutluluk dileyip sevabını Buda mutluluğuna tevcih edip Gdorma Sisi görüldükten sonra dört Maharaja tanrıları tamamını kendi güzelliklerine daldıklarını düşünüp...” (AY29/19-25)

siñile-: feryat etmek.

[1] →[yalın hal]

katun bo savıg eşidip okın ursukmış kişi teg busuş kadguka köngüli kögüzi egirtip **siñileyü** inçe tip tidi “*Kadın bu sözü işitip okla vurulmuş kaygılanıp feryat ederek şöyle dedi*” (AY623/16-19)

...adırlıguluk alp ada tip monçulayu **siñiledi** “...ayrılmak büyük zorluk deyip böyle feryat etti” (AY624/2-3)

siñir-: yutmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

amtı muna ayagka tegimlig maytrı urbilvani balıktaki sinayani braman oğlu bolup sekiz yaşına kaltı çañnu arzı gang ögüz suvın **siñirürçe** alku şastar bilge bilig simridi boşguntı “*Şimdi işte, saygıdeğer Maytrı, Uruvilvā şehrindeki Senāyāni adlı bir brahmanın oğlu olarak dünyaya gelip sekiz yaşında, münzevî Jahnu'nu Ganj nehrinin suyunu yuttuğu gibi bütün şāstraları, hikmetleri öğrendi*” (M8/16-23)

siñirt-: yutulmak.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

’eng kiçiği üçünçi m(a)has(a)tvı bodıs(a)t(a)v ertimlig törüke **siñirtip** erte kılırlıu teğimmiş “*En küçüğü üçüncü Mahasatvi Bodisatva ölümlü yasalar tarafından yutulup daha sonra öterek (oraya) ulaşmış*” (AY638/14-18)

sever amrak küsençig atayk(a)yam et’özi ertimlig törülüg rakşaska opa **siñirtü** tüketmiş kalmış iki kençlerim “*Sevgili tatlı bebeğim, bedeni ölümlü Rakşasa tarafından yutulmuş, kalmış iki yavrım*” (AY641/4-7)

siñür-: içine çekmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

...agularıg **siñürteçi** arvış küçin vıtar adasın tıdtaçı yavız tülünüg ayıg tüşin amırtgurtaçı alku ada tudalarıg kiterteçi... “...zehirleri emecek, tüm kötülükleri engelleyecek, kötü düşleri huzura edirecek, bütün tehlikeleri giderecek...” (AY475/8-12)

...aşıg içgüg suvsuşug kigürmiş k(e)rgek karnıta **siñürü** bışuru üdinçe... “...şerbeti (karnın) sindirme zamanına göre (karna) sokmak gerekir...” (AY590/9-11)

sipir-: süpürmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

...vrhar sengrem yirin **sipirser** arıtsar “...manastırı süpürseler, temizleseler...” (M52/53-54)

sizin-/sèzin-: şüphelenmek.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

ol yırtınçüdeki tnl(ı)glarka **sizingülük** kedgürgülük [bolm]az mu “*O yeryüzündeki canlılardan şüplenmek olmaz mı*” (AY33-34/22-2)

anın **sizintim** inimke et’özün titdi erki mu tip “*Bunun için kardeşimden bedenini feda etti mi ki diye şüphelendim*” (AY619/4-5)

monı körüp bodıs(a)t(a)v montag osuglug ertükin öz enükin yigey tip ertingü korkdı **sizinti** “*Bunu görüp Bodhisattva bu şekilde kendi yavrusunu yediğini çok korktu şüphelendi*” (AY630/9-11)

soçul⁵⁰: soyunmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

yene k(e)ntü k(e)ntü tonların **soçulup** alokaçıntamanı bodıs(a)t(a)vka ağır ayag kıltılar “*Yine kendi giysilerini çıkarıp Ālokacintāmani Bodhisattvaya saygılarını sundular*” (AY393/13-15)

...terkin tavrata tonın **soçulup** kamış butıkı üze asıp inçe tip b(e)k katıg sav sözledi “*... hemen elbiselerini çıkarıp kamış dalı üzerine asıp sert konuştu*” (AY615/18-20)

sogın:- soğumak, serinlemek.

[1] →[yalın hal]

nızvanılıg y(i)ti ootın örtenteçi tnl(ı)glar umugsuz ıngsız emgekin iyersiz bolmış irinçler **sogıntılar** öz tapça mengü nırvan inçi üze “*İhtiraslı yedi alevle yanan canlılar, umutsuz dayanaksız sıkıntı ile sahihsiz kalmış zavallılar, ebedi Nirvana huzuru ile hoş bir şekilde serinlediler*” (AY368/20-24)

inçe k(a)ltı kim erser bir kişi erdinin itiglig tört<d>in yıngak kapıglıg tapdulug esringü erdinilig <kök> kalık içinte olurup tört yıngakdınkı kapıgların tın kirmiş sogık esinler üze neteg **sogınu** mengileyür ilinçüleyür erser... “*Eğer bir kişi cevher ile süslü dört tarafta kapısı bulunan farklı mücevherlerle (süslü) saray içinde oturup dört taraftaki kapılardan girmiş sert rüzgarlar nasıl serinletir, huzur verir, eğlendirirse...*” (AY209/13-19)

sogıt:- soğutmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

...tapıgçı begler tavrata çından suvın **sogıtıp** bögürtiler saçdılar ilig begke katunka “*...hizmetçiler hemen sandal ağacı suyunu soğutup hükümdara ve karısına serptiler*” (AY639-640/22-1)

sok-/suk:- 1. sokmak.

⁵⁰ Erdem Uçar tarafından hapaks olarak verilmiştir (2012a: 91).

[3] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+[bulunma h.e.]

...antada basa (ört)lüg temirliğ bağlar öze yatururlar adın bağlarıg etüzleri öze örtüp yörgep ulug bedük delig orgaklar içinte sokar(la)r “*Bundan sonra alevli, demirden bağlar ile yatururlar başka bağları, vücutları üzerine örtüp, sarıp büyük ve yüksek oraklar içine sokarlar.*” (M82/43-48)

2. ezmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

bo otlarıg tüz ülüş kılıp puş yultuzka sokup lalap bo d(a)r(a)nı üze ol lalamış otug <yüz> sekiz kata arvasun “*Bu bitkilerden eşit miktarlarda alıp pusya konumuna gelen bir günde bunları öğütüp toz haline getirerek büyü sözleri ile yüz sekiz defa okusun*” (AY476/14-17)

temir tumşukluglar kargalar kuzgunlar örtlüg yalınlig etüzün et yumgak etüzlügerig **soka** talmayu yiyürler erser... “*...demir gagahlar, kargalar, kuzgunlar, alevli vücutları ile, et ve yumak vücutluları döverek, parçalayarak yerler*” (M74/50-54)

3. ısırma.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

k(a)ltı m(e)n ögsüz bolup sizler[ni] (9) bilmez boltukda üzüksüz ud koyn tonguz takıgu kaz ödirek bo montag tınl(ı)glar bir künte uç kata kelip aşunmaklaşu tegip **mini** isururlar **sokarlar** “*Şöyle ki ben aklımı kaybedip sizleri tanımayınca sürekli sığır, koyun, domuz, tavuk, kaz, ördek bu tür canlılar bir günde üç defa gelip beni ısırırlar sokarlar*” (AY19/8-13)

sokuntur-: arındırmak.

[1] →[yalın hal]

ol ötünü biş ögdisi birle kılı tapın[u udunu] yonturup **sokunturup**... “*O rica edip beş övgüsü ile birlikte saygıyla yıkatıp, arındırıp...*” (AY25/17-19)

sokuş-: karşılaşmak.

[1] →[yalın hal]

edgü edgü ögli yolçı yirçi bilgiler **birle sokuşur** “*İyi (ve) iyi düşünceli rehberlerle bilgilerle karşılaşır*” (AY337-338/24-1)

...anı alku tözün **maytrı birle sokuşup** ezrua tengri yirinte togmak küsüşin buşı birgeli... “*...bunun hepsini asil Maytrı'ya rastlayıp tanrı Ezrua dünyasında yeniden doğmak arzusu ve sadaka verme düşüncesi ile...*” (M10/29-32)

t(ükel) bilge tengri tengrisi **burkan b(irle) sokuşmış** biz “*Mükemmel hikmetli Tanrılar Tanrı Burkan'a rastladık*” (M23/3-5)

ol edgü (k)ılınçlar k(1)lıp kim maytrı **burkan birle** taşalım **sokuşalım** “*Bu iyi amelleri işleyip Maytrı burkan'a rastlayalım.*” (M100/15-17)

sola-: zincire vurmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

...k(a)ltı adınlarıg sögmek tokımamak sıkımmamak tangmamak ürkitmemek korkıtmamak **solamamak** beklememek açurmmamak suvsatmmamak... “...ve başkalarına sövmek, dövmek, sıkıştırmamak, şüphelenmemek, ürkitmemek, korkıtmamak, zincire vurmamak, aç ve susuz bırakmamak...” (AY220/19-22)

soytur-: soydurmak.

[2]+(1) →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+(yönelme h.e.)

inçip bodıs(a)t(a)vlar üç asankı yüz m(a)hakalplar içinte buşçı koltguçılarka başları**n** bıçturu karakların ötürü terilerin **soyturu** süngüklerin sıduru... “Şöyle ki Bodhisattvalar üç asamkhyeya yüz mahakalpa içinde istekte bulunanlara başlarını kestirip, gözlerini oydurup derilerini soydurup, kemiklerini kırdırıp...” (AY235/4-9)

sor-: emmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

tolp etüzümü**ni** sorarlar “Bütün vücudumuzu emerler” (M107/15-16)

yitmişte ınaru yüz yigirmi yaşka tegi kün küninge sen karımaklag suk yek **sora sora** sugurdung “Yetmişinden sonra yüz yirmi yaşına kadar gece gündüz sen ihtiyarlığın ihtirâs şeytani, sen eme eme kopardın...” (M12/42-45)

soydur-: soydurmak.

[1] →[yalın hal]

...buruntuk**ın** küçeyü **soydurur** erdimiz “Kanca ile zorla soydururduk” (M110/6)

sög-/sök-: sövmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

...<bo> yine burkan pratyıkabud arhant bo üç törlüg kutluglarka teggülük köni nomda yoridaçılar**ı**g körüp **sögüp** sarsıp todap uçuzlap köngüllerin karınların irintürtüm burçınturtum örletdim emgetdim erser... “...yine Buda, Pratyekabuddha (ve) Arhant bu üç değişik, kutlu mertebeye ulaşmak için doğru öğretilerde davrananları görüp, sövüp sayıp, aşağılayıp, küçümseyip, kalplerini, gönüllerini kırıp incittim, rahatsız edip üzdü ise...” (AY136/6-12)

...k(a)ltı adınlarıg **sögmek** tokımamak sıkımmamak tangmamak... “...ve başkalarına sövmek, dövmek, sıkıştırmamak, şüphelenmemek...” (AY220/19-20)

inçip yime ağı baramka azlanmak**ın** başsız közsüz ezük yalğan savın **sini sökti** “Bunun üzerine yine mal ve servet yüzünden cimrileşip başsız, gözsüz yalan yanlış sözlerle sana sövdü.” (M13/1-3)

kim yime dıntarlarıg tokısarlar **sökserler** “*Ki yine rahipleri dövşeler onlara sövseler...*” (M84/39-40)

sön-: geçmek, dinmek.

[1] →[yahn hal]

...ünleri idi **sönmedin...** “*...sesleri hiç kesilmeden...*” (AY637/6-7)

anta timin ök korkınçı ayınçı **sönti** “*Orada hemen korkusu geçti*” (M5/31-32)

söntür-: söndürmek, dindirmek.

[2] →[yahn hal]+[belirtme h.e.]

toz toprakıg **söntür**gü edgü yıldıg **suv saçdı** “*Toz toprağı söndürmek için güzel kokulu su serpti*” (AY574/19-20)

sözle-: söylemek.

[2] →[yahn hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]+(yönelme h.e.)+(bulunma h.e.)

...terkin tavrata tonın soçulup kamış butıkı üze asıp inçe tip b(e)k katıg **sav sözledi** “*... hemen elbiselerini çıkarıp kamış dalı üzerine asıp sert konuştu*” (AY615/18-20)

ol üdün tigin monça **sav sözlep** ol aç bars üskinte suna yatdı “*O vakit prens bu şekilde söyleyip, aç kaplanın önünde uzanıp yattı.*” (AY616/910)

ikinti tayşing nomlarta til salmış **çulvu sözlemiş** erser “*İkincisi Mahayana öğretilerde dedikodu yapmış, iftira etmiş ise...*” (AY148/2-13)

agır akruş erigin köni ögin saçmadın **sözleyür** erti “*Öğüdünü ağır ve sessiz doğru bir şekilde, aklını dağıtmadan söylerdi*” (AY573/9-10)

t(ä)ñri nomın **sözläsär** biligs(i)zin utru üzñäd(i)m(i)z ärsär, nomug törög yadturmatın tıdtım(ı)z ärsär t(ä)ñrim amtı ökünür biz “*tanrının öğretilerini söylediklerinde akılsızca karşı çıktysak, öğretinin yasanın yayılmasını engellediysek tanrım şimdi pişman olduğumuz bildirir...*” (HU.II.A./110-114)

bo savıg balık begi [kuotau] atl(ı)g beg eşidip k(e)ntü özi barıp ol beg**ke** inçe tip **sözledi** “*Bu sözü şehrin beyi Chü tao isimli bey işitip kendi bizzat gidip o hükümdara şöyle dedi*” (AY18/7-9)

...bo kopda kötrülmüş nom iligi atl(ı)g nom erdini**g** kayu kayu balıkda uluş**da** kent**de** suzak**da** tag**da** arıg**da** vıharta sengrem**de** okısarlar **sözleserler** yadsarlar “*...bu her şeyden çok yüceltilmiş öğreti hükümdarı adlı öğreti mücevherini herhangi bir kentte, halk arasında, köyde, dağda, ormanda, manastırda, okusa söylese, yaysa...*” (AY480/20-1)

öküş kuvrag**ka** kingürü **sözleyü birgil** “*Bütün topluluğa ayrıntısı ile söyleyiver*” (M81/9-10)

ol buryukı bo y(a)rılıgı eşidip közinte isig yaşı tökülü busuşlug kadgulugin yıglayu ağızı kurup tili tamgakı katıp **sav sözleyü** umadın... “O kumandan bu emri işitince gözlerinden sıcak yaşlar dökülerek hüznle ağlayarak ağızı kuruyup, dili damağına yapışıp söz söyleyemedi...” (AY624/8-12)

tänrim söda bärü [b]ilmätin t(ä)ñrike ig(i)deyü montag ulug çulvu sav sözlädim(i)z ärsär “tanrım ezelden beri bilmeden tanrıya yalan söyleyerek böyle büyük yalan söz söyledi isek...” (HU II.A/32-34)

ol ança **sav sözled(i)** “O şöyle söz söyledi” (M85/35-36)

kişi köngülün saça tagun sav sözlemezler “İnsanın gönlünü bulandırarak riyakar söz söylemezler” (M32/2-3)

b(u mün) kadagag aşıp üstep sözleserler... “Bu kötü ve fena şeyleri çoğaltarak söyleseler...” (M84/34-35)

yoksuz savlar sözlep **ertürdümüz** “Boş laflar sarf edip iş işledik” (M65/10-11)

sözlel-: bahsedilmek, söylenmek.

[2] →[yalın hal]+[yönleme h.e.]

inçe k(a)ltı igid yangluk sakınçlar bögüşler tayakınga adruk adruk nızvanılar tip **sözlelür** adruk adruk ’iş ködügler tip **sözlelür** adruk adruk tüş utlılar tip **sözlelür** “Şöyle ki, sahte düşünceler, hikmetler desteğinden farklı farklı ihtiraslar diye bahsedilir, farklı farklı uğraşlar diye bahsedilir, farklı farklı ödüller diye bahsedilir” (AY50/1-4)

sözleş-: 1. konuşmak.

[1] →[yalın hal]

ol üdün ol iki tigitler monçulayu **sözleşü** açığıları kelip yiringüdiler yıgladılar “O zaman bu iki prens bu şekilde konuşup üzöldüler, ağladılar” (AY619/6-8)

2. belli bir konudan konuşmak.

[2]+(1)→[yalın hal]+[belirtme h.e.]+(yönelme h.e.)

ol üdün bo üç tiginler öz öz köngüllerinteki sakınmış savların **sözleşip**... “O zaman bu üç prens kendi akıllarından geçen sözleri konuşup...” (AY609/12-14)

bular üçegü kök kalıkdak(ı) (yo)lça uça kelip bir ikintişke (söz) savın **sözleşü** purnaki inçe (tip) tidi “Bu üçü gökteki yol boyunca uçarak gelip birbirleri ile sohbet ederlerken Pürnaka şöyle dedi” (M7/8-11)

birök kim kayu tınl(ı)glar mini körüp **birle sözleşeyin** tip... “Bazı canlılar beni görüp birlikte konuşmak isteyip...” (AY535/21-23)

sözletil-: söyletilmek, konuşturulmak.

[1] →[yalın hal]

bo nom erdini erser bodis(a)t(a)vlarning edgölüg yiltızın tarıtıp togum ajunlug örtüglerning yllıtızın kesdeçi tip sözletilmiş erür “*Bu öğreti mücevheri ise Bodhisattvaların iyilik tohumlarını ektirip doğum dünyasının örtülerinin esasını kesecek diye konuşulmuştur*” (AY83/13-17)

suçul-: çekmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

ol işiler sigiriyü tegip bars agzınta kençkiyesin **suçulu** alsar... “*Bu kadınlar seğirterek varıp kaplanın ağzından yavrucuğunu çekip alsar...*” (M33/18-20)

sugul-: çekilmek, kurumak.

[1] →[yalın hal]

ançaginça ol köl suvı kün çoğı üze çolup **sugulup** azk(a)ya kalmış erti “*Öylece o göl suyu güneş ışması ile çekilip azıcık kalmış idi*” (AY601/8-10)

sugur-: (su vb. sıvılar için) sızdırmak, akıtmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

...monçulayu onsuz kötrünçsiz emgeklig ulug taluy suvın bilge biliglig y(a)rukunguz üze barçanı koşturtunguz sugurtunguz “*...böyle eziyetli deniz suyunu hikmetli ışığınız ile tamamını elde edip akıttınız*” (AY/112/15-18)

yitmişte inaru yüz yigirmi yaşka tegi kün küninge sen karımaklag suk yek sora sora **sugurdung** “*Yetmişinden sonra yüz yirmi yaşına kadar gece gündüz sen ihtiyarlığın ihtiras şeytanı, sen eme eme kopardın*” (M12/42-45)

suklan-: 1. arzulamak, tamah etmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

alku uçar yultuz osuglug kentü kentü ordularında tengriler tengri katunları nırvan bulmak küsüşin yalanguklar yirin **suklanıp** tözün maytrı udusında yırtinçüke kodi inerler “*Hepsi uçan yıldızlar gibi her biri kendi saraylarından tanrılar, tanrı hanımları Nirvâna’yı bulma arzusu ile insanlar alemini arzulayıp asil Maytrı maiyetinde dünyaya inerler*” (M34/7-13)

2. imrenmek.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

bu straystriş tengri yiri şudavas tengri yir(i)nteki tengrilerke **suklangu teg boltı** “*bu Trāyāstrimṣāh (adlı) tanrılar ülkesi Şuddhāvāsa (adlı) tanrılar ülkesindeki tanrılara imrenecek gibi oldu.*” (M89/39-42)

birök ol kamag iligler kanlar öz öz illerine k(e)ntü k(e)ntü mengilerine kanımlıg bolup adınning ilinge adınlar iriginge **suklan**masar... “*O hükümdarların her biri kendi ülkelerinde huzura doyup başkalarının ülkesine ve hükümdarlığına imrenmese...*” (AY411/6-10)

sun-: uzanmak.

[2] →[yalın hal]+[bulunma h.e.]

...çak<ı>r tamgalıg adakınta yinçürü töpün yükünüp **suna** yatıp “...*cakra işaretli ayağında secde edip uzanarak yatarak...*” (AY392/13-15)

ol üdün tigin monça sav sözlep ol aç bars üskinte **suna** yatdı “*O vakit prens bu şekilde söyleyip, aç kaplanın önünde uzanıp yattı.*” (AY616/910)

sus-: daldırıp almak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

olar amtı kızartmış isiçler irklikler öze kötürüp sızgurmış kızıl bakır örtlög kamıçın **susup** içerler “*onlar şimdi kızgın kazan ve kaplar üzerine götürüp, eritilmiş kızıl bakırı, alevli kepçeleri daldırıp içerler.*” (M72/8-2)

suva-: sıvamak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]

antada kin bir arıg evde ud mayakı üze yirin **suvap** kiçig mandal kılusun “*Ondan sonra temiz bir evde sığır gübresi ile toprağı sıvayıp küçük bir daire oluştursun*” (AY440ç/21-23)

şal çoj itser yapsar **suvasar** (y)örüng (to)prak tokısar bedizeser burkan (kö)rkin suvka kigürser yıdın tütsüğün tapınsar... “*Kulübe kursa, yapsa, sıvasa açık renkteki bir toprağı karsa, boyasa ve burkan heykelini suya soksa, güzel kokular ve tütsü ile hürmet etse...*” (M51/1-4)

suvat-: sıvatmak, bulaştırmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

ötrü olar ağır ayag süzük kirtgünç köngülin bir <arıg> yangı ev itip yirin ud mayakı üze **suvatıp** anıng içinte mening körkümin adruk adruk yivig tizig itig yaratıg üze itiglig uz bedizetsün “*Onlar saygı dolu saf, samimi bir kalple yeni temiz bir ev yapıp zeminini sığır gübresi ile sıvayarak içine benim resmimi farklı farklı mücevherler, bezeklerle güzelce donatsın*” (AY519/3-10)

suvsa-: 1. susamak.

[1] →[yalın hal]

suvसार biz kentü kanımıznı içer biz “*Susarsak kendi kanımızı içeriz*” (M62/13-14)

2. çok istemek, özlemek.

[2] →[yalın hal]+[eksiz belirtme h.e.]

takı yime **bilge bilig suvsamakın** avantlıg tınlıglarka asag tusu kılkalır için (ort)un entkek ilinte ograyu (dkşan)pt ilke bardı “*Ve yine hikmete susamış yaratıklara hizmet etmek için asıl Hint ülkesinden, doğrudan Dakşinâpatha’ya gitti.*” (M8/23-27)

suvsat-: susuz bırakmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

...k(a)ltı adınlarig sögmemek tokımamak sıkımmamak angmamak ürkitmemek korkıtmamak solamamak beklememek açurmmamak **suvsatmamak**... “...ve başkalarına sövmemek, dövmemek, sıkıştırmamak, şüphelenmemek, ürkütmemek, korkutmmamak, zincire vurmmamak, aç ve susuz bırakmmamak...” (AY220/19-22)

südrü-: sürüklemek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

üç adrı şişlerig tevıp kozlug oylarda **südrü**yürler “Üç çatallı şişleri dizerler, alevli kömür çukurlarında sürüklerler” (M84/49-50)

süñüş-: savaşmak.

[1] →[yalın hal]

kaçan t(e)ngriler kuvragına katılıp asurılar **birle süngüş**geli ugrasar sizler <ürüg uzatı> sizler ök utdaçı yigedteçi bolgay sizler “Tanrılar topluluğuna katılıp şeytanlar ile savaştığınızda (onları) yeneceksiniz” (AY405/10-13)

kaçan t(e)ngriler kuvragına katılıp asurılar **birle süngüş**geli ugrasar sizler... “Tanrılar topluluğuna katılıp şeytanlar ile savaştığınızda...” (AY405/10-12)

anıg kılınç(ı)g ş(i)mn**ulugun** beş türlüg yäklärl**ügün** süñüşdi “Günahkar Şimnu ile birlikte beş türlü şeytanla savaştı.” (HU.II.A./4-5)

sür-: uzaklaştırmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

bilip körüp yavızıg kavırmadın **sü[rmedin]** sımtamakning tüşi erür “Kötüyü bilip görüp onu yönetmeyip sürmeyip özen göstermemenin sonucudur”. (AY559-560/22-2)

süüle-: asker sevk etmek.

[3] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+[yönelme h.e.]

ol iliglerning kanlarınig ilinge uluşınga **yaguk yagısı yavlakı** ol ilig uluşug artatgalı bozgalı sakınçın **süüle**geli ugrasarlar “...o hükümdarların ülkesine yakın düşmanı o ülkeyi tahrip etmek düşünceli ile sevk etse...” (AY40816-20)

süz-: 1. temizlemek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

...agır ayıg kılınçımıznı arıtı[r m(e)n **sü]zür m(e)n tip**... “...kötü, fena davranışımızı arıtıp, temizlerim” (AY26/15-16)

2. teskin etmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

amarıları kaçıgların **süzüp amırtgurup** pariçtr sögüt tapa körürler “bazıları duyu organlarını durultup, teskin edip Pariçtr ağacına doğru bakıyorlar” (M 89/17-19)

süzül-: arınmak, temizlenmek.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

yine şariputri arhantka ok **süzül**ti “Ve rahip Şāriputra tarafından bizzat günahlarından arındı.” (M58/52-53)

...süzük köngülleri üze ’eng’ilki burkan erdinike **süzül**ürler “...temiz gönülleri ile ilk başta Buda mücevherine süzülürler” (AY215/20-21)

ikinti nom erdinike **süzül**ürler “İkinci olarak öğreti mücevherine süzülürler” (AY215/21-22)

bo ikegü birle arısar **süzül**ser... “Bu ikisi birlikte temizlense, arınsa...” (AY67/5-6)

şaş-: 1. doğru yoldan ayrılmak, sapmak.

[1]+(1) →[yalın hal]+(bulunma-ayrılma h.e.)

ötrü ol bodıs(a)t(a)vlarıg bir kal pazu <yüz kalp azu ming kalp azu> yüz ming kalpka tegi köni ongaru küşüşde **şaş**maz teğşilmez “...o Bodhisattvalar çok uzun zaman doğru arzudan şaşmazlar” (AY463-464/23-2)

isig tumlıg uluşı tengsiz tört üdler kolusı şaşmaz “Sıcak ve soğuk doğru bir uyum içerisinde olur” (AY412/3-4)

bo ok tıtagıntın sansız üküş bodıs(a)t(a)vlar birle ogatmadın **şaş**madın tuşgay m(e)n “İşte bunlardan dolayı sayısız Bodhisattvalar ile hiş şaşmadan karşılaşacağım” (AY421/4-6)

2. şaşırmaq.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

...maytrı burkanta ulatı alku burkanlarıg ogatmadın **[şaş]**madın odgurak tuşgay sizler “...Maytrı Buda’dan başka bütün Budaları gözden kaçırmadan şaşırmadan bütünüyle denk geleceksiniz” (AY24/19-21)

şaşur-: şaşırmaq, ayırt edememek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

...kolu[sun] tengin şaşırmaz “...ölçüsünü, sırasını şaşırmaz” (AY565-566/22-1)

şeş-: çözmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

...nızvanılıg b(e)k bağın yörgeli **şeş**geli **umadın**... “...tutkulu sağlam bağını çözemediklerinden...” (AY376/16)

şesil-/şişil-: çözülmek, ayrılmak.

[1] →[yalın hal]

...aning adıştıtlıg küçinte bolmış rasıyanka oğşatı bo nom iligi üze alku tınl(1)glarńing nızvanılıg bag tügünleri k(e)ntün **şişilip**... “...onun *adhithita*’sı gücünden doğmuş *rasāyana*’ya benzer bu din kitaplarının *şahı* sayesinde bütün varlıkların *ihtiras bağları kendiliğinden çözülip*...” (AY678/8-10)

isig öz alımçılarnıng yavlak köngülleri **şesilsün** tip... “*Can alıcıların kötü gönülleri ayrılısın deyip*...” (AY12/7-8)

takşur-: (şarkı, beyit) okumak.

[2] →[yalın hal]+[eksiz belirtme h.e.]

öglenu birle ök ötrü iliglerin örü kötürüp ulıyu sıgtayu inçe tip **takşurtılar** “*Kendine geldikten sonra iki elini yukarı kaldırıp ağlayarak ağıt yaktılar*” (AY625-626/22-2)

öge **takşuru teginürler** inilerining edgüsin “*küçük kardeşlerinin iyiliğini överek ağıt yakarlar*” (AY640/20-21)

ır ırlasar adnagu taplamagulug **takşut sav takşurmazlar** “*Şarkı söyleseler başkalarının hoşuna gitmiyecek bir şarkı söylemezler*” (M32/3-5)

tal-: gücünü kaybetmek, yorulmak.

[1] →[yalın hal]

ol iki tigitler monçulayu yangın keyirkençig kılını ulıyu sıgtayu **talıp** yüküp ançada kin timin andıran öngi yorıp bartılar “*O iki prens böyle feryat ederek ağlayarak yorulup bir süre sonra hemen oradan ayrıldılar*” (AY620/9-12)

talma-: talan etmek, parçalamak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

kim olarnang ara et yumgak etüzlügler temir tumşukluglar kargalar kuzgunlar örtlüg yalınlig etüzin et yumgak etüzlüglerig soka **talma**yu yiyürler erser “*Bunların arasında et ve yumak vücutlular, demir gagalılar, kargalar, kuzgunlar, alevli vücutları ile, et ve yumak vücutluları döverek, parçalayarak yerler*...” (M74/49-54)

tamgalama-: damgalamak, işaretlemek.

[3] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+[bulunma h.e.]

tört **y(a)ruk tamga** köñlümüzde tamgalad(1)m(1)z “*dört aydınlık nişanı gönlümüzde işaretledik*” (HU.II.A./215-216)

tamıt-: yakmak, parlatmak.

[2] →[yalın hal]+[eksiz belirtme h.e.]

...kaltı kurug otung tıtagında **ot tamıtur** idiz köyer örtenür... “*Nasıl kuru odun sebebiyle ateş parlar ve alevler yükselir ise...*” (M41/26-28)

tamız-: damlatmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

kıl uçı üze **tamızıp** taluy suvın ülgülegeli bultukgay “*Kıl ucu ile damlatıp okyanus suyunu, tartmak için bulacak*” (AY114/2-3)

tamtur-: tutuşturmak.

[2]+(1) →[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]+(bulunma h.e.)

yalanguklar kanı ilig begler k(e)ntü öz illerinte uluşarında **bo nomlug y(a)ruk yulag tamtursunlar** “*Yüce Tanrım, hükümdarlar, kendi ülkelerinde bu dine ait parlak meşaleyi tutuştursunlar*” (AY437/18-19)

ulug nomlug yula tamturu y(a)rlikasunlar “*Ulu öğreti meşalesini saygıyla tutuştursunlar*” (AY159-160/22-2)

yig ulug nomlug labayıg **tamturtum** m(e)n kamagda “*Her yerde en büyük öğretinin borusunu tutuşturdum*” (AY368/11-12)

çhşaputlug etüzler köngüllerinte **amranmaklag ot tamturdumuz** “*Dini ahlâk kurallarına uyan kimselerin gönüllerinde şehvet duygusunu tutuşturduk.*” (M107/3-5)

etükin kedip yıldığ tütsüg **tamturup...** “*...çizmesini giyip güzel kokulu tütsü tutuşturup...*” (M92/5-6)

tan-: inkar etmek, tanımamak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

köni kirtü nomug ayıgladım **tantım** erser... “*Gerçek doğru öğretiyi yalanladım inkâr ettim ise...*” (AY134/11-12)

...kim yime urunçak urmış tavarag **tanıp** birmeserler ezük yalğan taulı sözleserler “*...ve yine emanet olarak verilen malı inkâr edip ger vermeseler, yalan ve yanlış esaslardan görüşlerden bahsetseler...*” (M83/56-58)

tañkıla-: didiklemek.

[1] →[yalın hal]

anta yime tört sıngardınkı kuşlar keyikleri (buzu) butarlayu tumşukın tarmakın tarmayu **tan(çkılay)**urlar “*Orada yine dört taraftan kuşlar, geyikler parçalayarak yırtarak gagaları ile pençeleri ile parçalayıp didiklerler.*” (M85/2-5)

tañçula-: parçalamak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

...aşnuça yiti kün yiti tün sekiz tözün baçag çahşap(u)dın alıp arıg baçap tangda erte tal çıbıkın **tañçulap** tişin arıtıp agızın yunsun “*... öncelikle yedi gün yedi gece*

sekiz soylu oruç arınmasını alıp orucunu sağlamca tutup tan vaktinden sonra çubuk çiğneyerek dişini temizleyip ağzını yıkasın” (AY524/10-15)

tañ-: sıkmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

tınl(ı)glarıg örletgülık buşurguluk tıtaglarıg kılmamak erser k(a)ltı adınlarıg sögmemek tokımamak **sıkmamak** tangmamak ürkitmemek... “*Canlıları kaygıya düşürecek nedenleri yapmamak, başkalarına sövmemek, dövmemek, sıkıştırmamak, şüphelendirmemek ürkitmemek...*” (AY220/18-21)

ol emgekke ölüp ikile tirilürler ötürü temirliğ kısık(aç)ların luların küñçit ikşu kam(ış) osuglug **sıkarlar** tangarlar “*Bu acıdan ölüp yeniden dirilirler. Sonra demir kıskaçlar ile, değirmenler ile susam, şeker kamışı gibi sıkarlar, sararlar*” (M82/16-19)

tañıl-: sıkıştırılmak.

[1] →[yalın hal]

anı üçün t(e)ngirim birök bo çambudıvıp yırtınçüde kayu kayu il uluşdaki iligler kanlar aç kız ig kegen yağı yavlak adası üze basıtıp üküş emgenser buşrulsar sıkılsar **tangılsarlar**... “*Onun için tanrım, eğer bu Jambudvıpa dünyasında, herhangi bir ülkedeki hükümdarlar açlık, hastalık, düşman tehlikesi ile baskı görüp çok sıkıntı çekse ve sıkıştırılsa...*” (AY401/10-15)

tañla-: şaşırarak.

[1]+(1) →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

anı körüp ötrü ol kamag tirin kuvrag arkası ertingü **tangladılar** mungadtılar “*Onu görüp sonra o bütün topluluk ve destekçileri şaşırdılar, hayret ettiler*” (AY188/16-18)

köngülinge mungadıp **tanglap** t(e)rkin y(i)g(i)rmi ulug yanga birtürü y(a)rılıkadı “*Aklına şaşırap hemen yirmi büyük fil verdim buyurdu*” (AY604/1-2)

ol üdün üstünki t(e)ngriler bo savıg körüp angsız ulug mungadıp tanglap bodıs(a)t(a)vning antag mungadıncıg çatıklıg işinge iyin ögürüp öge alkayu inçe tip şlık sözlediler “*O zaman yukardaki tanrılar bu işi görüp son derece şaşırap, Bodhisattva'nın öyle olağanüstü doğum efsanesinden dolayı sevinip, (onu) överek şöyle şiir söylediler*” (AY617/12-17)

tanukla-: bir şeyi gerçekleştirmek, ulaşmak.

[2]+(1) →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+(bulunma h.e.)

...uladı sansız sakışsız kamaglık nomlarıg **tanuklagalı boltum** “*...ve sonsuz sayıdaki bütün herkesin öğretilerini gerçekleştirmek istedim*” (AY164/11-12)

...yme neng serilmedin ornanmadın yapşınmadın ikidinki iki töz tüplerke anı üçün tanukladıngız ulug tı inçküg amrılmakıg “*...yine asla bir yerde kalmadan*

yerleşmeden, yapımşadan ikisine, iki esas köklere onun için gerçekleştirdiniz büyük kesintisiz huzuru sakinleşmeyi” (AY333/20-24)

nomlug et’özüg **tanukladım** inç mengilig bolgu üçün “*Huzur ve mutluluk bulmak için öğretili bedene ulaştım*” (AY369/7-8)

edgüsintin yanmamak erser k(a)ltı başdinkı oruntın yitiñsiz yitiñ orunka tegi orunlarda **tanuklamış bolmış** orunlartın yanmamak erür “*İyilikten dönmek ise baştaki yerden ulaşılmaz yedinci yerlere kadarki yerlerde ulaştığı yerlerden dönmektir.*” (AY237/13-16)

montag osuglug nomlug et’özümün yme ugrayu öngreki kum sanınça burkanlarıg nom nomlagalı nomlug tilgen evirtgeli ötüğçi bolmış buyan edgü kılınc küçinte **tanuklamış bolmış** erür m(e)n “*Böylece benzer şekilde öğretili vücudumla da, özellikle önceki kum sayısınca Budaları vaaz verme, öğreti tekerleğini çevirtmek için ricacı olmuş, iyi davranış sayesinde gerçekleştirmiş olurum*” (AY166/17-22)

...artmaksız mengülüg nomug artmaksız mengülüg asıgıg birtemleti tanuklayı y(a)rıkadı “*...bozulmasız sonsuz öğretiyi, bozulmasız sonsuz yararı bütünüyle gerçekleştirip buyurdu ise..*” (AY173/1-3)

...yme inçip ol savda sözde tepremedin ornanmadın kelmeksizin barmaksızın togmak öçmek nomlarda togmaksızıg öçmeksizig **tanuklayurlar** “*...yine şöyle o sözde hareket etmeden yerleşmeden gelmeyen ve gitmeyen doğmak ve sönmek öğretilerde doğmamayı ve sönmemeyi ispatlarlar*” (AY339/19-22)

burkan nom bursang kuvrag üç erdinig **tanuklap** çınınça kirtüsinçe ötünü teginür m(e)n tip tidi “*Buda, öğreti, dini cemaat (omak üzere) bu üç mücevhere ulaşıp doğruca arz ediyorum*” (AY537/6-11)

t(e)rkkeye üdün teggey siz tenggeşisiz burkan kutınga yanmaksızın **tanuklap** inçkü mengi tapgay siz “*Kısa zamanda erişeceksiniz eşsiz Buda mutluluğuna, tereddütsüz şahadet getirerek mutluluk bulacaksınız*” (AY618/6-8)

tanuklat-: tanıklatmak.

[2]+(1) →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+(yönelme h.e.)

...nomlagulaksız sözlegülüksüz ertükteg kirtü tözüg k(e)ntüleri bilmişin ukmışın yoriguluk yorımaguluk nomlarda k(e)ntüleri <yene> atkanmayukın yapşınmayukın adınlarka yme biltürgeli **tanuklatgalı** anın adruk adruk yırtinçülüg atıg savıg sözüg sözleyürler körkitürler tip tidi “*...vaaz edilemeyen söylenemeyen öylelik gerçek aslını kendileri bilip anlamakla şartlara bağlı (ve) şartlara bağlı olmayan öğretilerde kendileri de bağlı olmamayı başkalarına da bildirebilmek (ve) kanıtlamak için, böylece farklı farklı dünyevî sözü söylerler, gösterirler dedi.*” (AY389/4-7)

tanuklatdur-: tanıklattırmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

...azmışlarıg yirçilep ulug tüşke utlıka tegürüp mengü mengig **tanuklatdurtaçılarka** bo montag osuglug kamağ büğü biliglig burkanlarka...

“...yoldan çıkmışları yola sokup büyük ödüle karşılığa ulaştırıp sonsuz mutluluğu ispat ettireceklere böylesi bütün büyü bilgili Budalara...” (AY132b/16-20)

tap-: bulmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]

t(e)rkkeye üdün teggey siz tenggeşisiz burkan kutinga yanmaksızın tanuklap **inçkü mengi tapgay** siz “Kısa zamanda erişeceksiniz eşsiz Buda mutluluğuna, tereddütsüz şahadet getirerek mutluluk bulacaksınız” (AY618/6-8)

inçe k(a)ltı ed tavar kazganguluk yir altını agılıkları **tapguluk...** “Şöyle ki mal mülk kazanmak, yer altındaki hazineleri bulmak...” (AY534/1820)

k(e)rgeklig işletgülik yunglaguluk **orun tapıp...** “...gerekli kullanılacak yer bulup...” (AY612/4-5)

tapın-: 1. saygı göstermek.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

altun küvrüğün **tapınayın** atı kötrülmüş burkanlarka “Altın davul ile saygı değer Budalara hizmet edeyim” (AY352/16-17)

bo altun önglög y(a)ruk yaltrıklıg kopda kötrülmüş nom iligi atl(1)g nom erdini erser burkanlarka öggülük bodıs(a)t(a)vlarka ayaguluk t(e)ngrilerke luularka **tapınguluk...** “Bu altın renkli parlak parıltılı her şeyden çok yükseltilmiş öğreti hükümdarı atlı öğreti kitabı ise Budaları övmek, Bodhisattvalara saygı göstermek, tanrılara hürmet etmek için...” (AY399/10-14)

bolarnı üçün üzüksüz sansız sakışsız kalp üdün ayayu ağı<r>layu **tapıntım** burkanlarka bir yanglıg “Bunun için kesintisiz çok zaman Budalara saygı gösterip aynı şekilde hizmet ettim” (AY369/3-5)

yükünür m(e)n vaydurılıg altunlug erdinilig çeçek y(a)ruk yaltrıklıg kutlug ülüglög edgü edremlig taluy ögüz atl(1)g ratnapuşpı <t(e)ngri> burkan kutinga tip ötrü esringü hua çeçekler alıp adruk adruk aş içgüler tutup ağır ayamakın <tapınsun **ançulasun**> “Lacivert taşlı, altınlı, mücevherli, parlak ışıklı, kutlu, bereketli, faziletli, okyanus adlı Ratnapuşpi Tanrı Budanın kutu önünde saygıyla eğiliyorum deyip türlü renkte çiçekler alıp başka başka yiyecekler sunup büyük bir saygı ile ibadet etsin” (AY520/5-8)

ymä burhan tepän igid nomka **uduntumuz tap(1)nt(1)m(1)z** ärsär “yine Buda diyerek yanlış öğretiyeye inanıp tapındıysak....” (HU.II.A./185-187)

...kamag kuvragka **tapıngalı...** “...bütün cemaate hürmet etmek için...” (M94/13)

2. ağırlamak, yüceltmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

ol nomçı açarıg ayamış ağırlamış **tapınmış** udunmuş k(e)rgek “O vaizi yüceltmek, ululamak gerekir” (AY402/14-15)

anın birök kimler toyın şamnanç upası upasanç [tört törlüg] tıtsılıg kuvrag ar[asınta birök bo nom ([erdinig] ayasar <agırlaslar> **tapınsar** [udunsar bitiser] bititser... “*Dolayısıyla kimler, rahip, rahibe, mümin ve kadın müminler dört türlü müridi olan cemaat arasından her kim ki bu öğreti mücevherini ağırласa, yüceltse yazsa yazdırsa...*”

takı bursonglarag yime **tapınmış bolgay** “*Ve diğer bütün cemaatleri de yüceltmış olacaktır*” (M22/3-4)

kim açsız suksuz köni köngülin bursng kuvragı **tapın(t)**ı uduntılar “*Tok gözlülük ve iyi bir gönülle cemaati ululadılar.*” (M72/40-42)

takı yime kalmış buyruklar yime öküş ajunlarda üç erdni ögüg kangı **tapınmış** udunmış üçün burkan körkin itip vrhar yirin sipirmiş üçün nom işidip nom bitig bititmiş üçün... “*Ve yine diğer kumandanlar da bir çok âlemlerde üç cevher ve anaya babayı yüceltikleri için (4) burkan heykelleri yapıp manastırı süpürdükleri için, vaazı dinleyip dinî eserleri yazdığı için...*” (M50/1-7)

mini **tapınıp** udunup ulug edgüke tegdeçiler “*Beni yüceltip büyük üstünlüğe ulaşacaklar*” (M78/4-5)

...yıdın tütsügin **tapınsar**... “*...güzel kokular ve tütsü ile ululasa...*” (M51/4)

tapınturul-: hürmet edilmek.

[2] →[yalın hal]+[bulunma h.e.]

azrua hormuztanıng tokırları üze adakınta **tapınturulmuş** “*Ezrua tanrının yazıtları üzerinde ayağının dibinde hürmet edilmiş...*” (AY31/22-23)

tapış⁵¹: bulmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

balık uluş[da bo nomug] istep **tapış**madı neçede <kin> ı[nçıu] atl(1)g balıkdakı suvastıksı (?) atl(1)g sengremde tapışıp ötrü kodturup altı “*Şehirde bu öğretiyi arayıp bulmadı, nice zaman sonra İnçü isimli şehirdeki Suvastıksı adlı manastırda bulup koydurtup aldı*” (AY17/6-10)

’eng kiçigi m(a)has(a)tvı tigin takı **tapışu** teginmez tileyü teginürler tip ötünti “*En küçüğü Mahasatvi prens de bularak ulaşılmaz isteyerek ulaşılır dedi*” (AY623/5-8)

tapla-: 1. beğenmek, hoşlanmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

⁵¹ Gabain (2007: 60) -(X)ş maddesinde *tapış*- fiilini “bulmak, yeniden bulmak” anlamları ile vermiştir. Metnimizde geçen örnek kullanımları da bu anlamdadır. -(X)ş eki fiile işteşlik ifadesi kazandırmamıştır. (2007: 60).

irmedin uzatı eşidigsemek erser bo nomlarning tering yörügün yinçe adırtın eşidgeli sevmek **taplamak** erür “*Var olmadan sürekli işitmek istemek ise bu öğretilerin derin yorumunu ve ince farkını işitmek için sevmektir*” (AY250/15-19)

kamağ p(a)ramıtlarığ toşgurmak tüketmeklig küsüş erser k(a)ltı bo biş buyan edgü kılınç arkalığ biş bilge bilig arkalığ kamağ sam on p(a)ramıtlarığ toşgurgalı tüketgeli kınmak tavrannmak sevmek **taplamak** erür “*Bütün paramitaları gözleme ve araştırma isteği bu beş sevap ve iyi eylem dayanaklı beş bilgi dayanaklı (olup) tam sayısı on (olan) paramitayı gözlemlemeyi (ve) araştırmayı istemek, davranmak, sevmek, hoşlanmaktır*” (AY269/3-8)

antada basa şakimuni tengri tengrisi burkanığ bir körmüşke bakşım siz tip yinçürü yükünüp sevip **taplap** toyın bolup vzanpat edgüsinde tegd(i) “*Bundan sonra Şākyamuni'yi, Tanrılar Tanrısı Burkanı bir defa görmekle “Siz üstadımsınız!” diye secdeye vararak sever ve kabullenir.*” (M56/9-13)

2. kabul etmek, onaylamak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]

bolar kamağ t(e)ngriler tözün yavaş vahşıklar **taplamazlar** kılmakığ ayığ kılınç işlerig “*Bunlar bütün tanrılar, asil sakin iyi ruhlar kötü davranışları onaylamazlar*” (AY509/20-23)

bo erür sansarığ **tapladaçılarnıñ** adırtı “*Samsarayı kabul edenlerin farkı budur*” (AY260/18-20)

ikinti nırvanığ **tapladaçılarta** bar antag tınl(ı)glar arhant kutın bulgalı tapladaçı “*İkincisi Nirvanayı kabul ettiklerinde var olan canlılar arhant saadetini bulmayı kabul edecek...*” (AY260/21-22)

siz taplamış **edgü törü toku taplayu teginür** “*Sizin tarafınızdan onaylanmış iyi düzeni, töreyi ben (de) saygıyla kabul ederim*” (M18/1-3)

3. hürmet etmek.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

...sını süngüki uz yüüzi mengizi körkle özi yaşı uzun ögrünçlüğ meng<i>lig açık adırtlığ y(a)rlıkamış y(a)rlığı tıdıgsız t(e)ngrike yalangukka **taplaguluk** erdinilig orunta togdaçı togmış... “*...uzuvları yetenekli, görünüşü güzel, ömrü uzun ve mutlu güzel söz söyleme yetisine sahip (olup) Tanrıya ve insanlara hizmet edip mücevherli yerde doğacak...*” (AY419-420/20-3)

tarı-: ekmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]

...kuşalamul tıgme edgülig **töz yiltız tikser tarısarlar...** “*...Kuşalamūla denen iyi kök, esas yetiştirsele...*” (AY168/2-3)

...edgü yiltızlığ urugug **tarımış bolgaylar** “*...iyilik tohumunu ekmiş olacaklar*” (AY431/5-6)

tarik-: 1. yok olmak.

[1] →[yalın hal]

igi agrığı kitgey adası tudası tarikgay “*Hastalığı geçer, tehlike yok olur*” (AY478/20-21)

2. uzaklaşmak.

[2] →[yalın hal]+[ayrılma h.e.]

togmak b(e)lgüdin irak **tarik**miş üçün togmaksız *titir* “*Doğmak işaretinden uzaklaştığı için doğmayandır*” (AY285/11-12)

tarit-: ektirmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

bo nom erdini erser bodıs(a)t(a)vlarining edgölüg yiltızın **tarit**ıp toğum ajunlug örtüglerning ylltızın kesdeçi tip sözletilmiş erür “*Bu öğreti mücevheri ise Bodhisattvaların iyilik tohumlarını ektirip doğum dünyasının örtülerinin esasını kesecek diye konuşulmuştur*” (AY83/13-17)

taritdur-: ektirmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

tınl(ı)g oğlanlarının tarımaduk edgölüg yiltızların **taritdur**gaylar “*Canlıların ekmediği iyilik esaslarını ektirecekler*” (AY88/3-5)

tarkar-: 1. yok etmek.

[2]+(1) →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+(bulunma h.e.)

...üdsüz ölüm adasın **tarkarta**çı agular küçin tıdtaçı yilvikmekig kutsıramakıg kiterteçi... “*...zamansız ölüm tehlikesini yok edici, zehirlerin gücünü engelleyici, büyülemeyi kutsuz olmayı giderici...*” (AY471/18-20)

...ülgüsüz sansız yüz ming tümen koltı nayut sanınça tınl(ı)gların nızvanılıg kadguların **tarkar**ıp uçsuz kırıksız ulug emgeklig taluy ögüzdin keçürüp... “*...sayısız yüz bin tümen koti nayuta sayısınca canlıların ihtiras kaygılarını yok edip uçsuz bucaksız büyük zahmetli denizden geçirip...*” (AY430/3-7)

inçip bodıs(a)t(a)vlar bo montag yangın köngülteki kkirlerig körmek bışrunmak yollar içinte kevip **tarkar**ıp... “*Şöyle ki, Bodhisattvalar böyle gönüldeki kirleri görme ve olgunlaştırma yolları içinde zayıflatıp, yok edip...*” (AY244/14-16)

(nızvanı)ların **tarkar**ıp şortapan kutın bulurlar “*ihiraslarını yok edip Şrotāpanna asaletine ulaşırlar.*” (M48/2-4)

kim kentü tükel bilge biligi öze vijir örgün öze olurup nızvanılarag **tarkardı** üzmeledi “*Kim kendi mükemmel hikmeti ile elmas taht üzerine oturup ihtirasları yok etti, dağıttı.*” (M13/13-16)

2. uzaklaştırmak.

[3] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+[ayrılma h.e.]

tarkaru kiterü biringler busuşumuznu köngültin “*Kederimizi gönlümüzden uzaklaştırın*” (AY635/14-16)

tart-: 1. çekmek.

[3]+(1) →[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]+[yön gösterme h.e.]+(ayrılma h.e.)

tartayın üntüreyin alku tınl(ı)g oğlanların kop kamağ emgeklig alp adalarıntın “*Bütün canlıları tüm kötü tehlikelerden çekeyim çıkartayım*” (AY103-104/22-2)

togmak ölmeklig tegzinçdin taşkaru tartıp üntüreyin tip sakıntı “*...doğum ölüm girdabından dışarıya çekip çıkartayım diye düşündü*” (AY613/21-23)

ol ögüz kıdıgınta üküş telim balıkçı kuvragı yığılıp **balık tartgu** simekin kılurlar erti “*O nehir kıyısında birçok balıkçı grubu toplanmış balık çekme, yakalama işi yapıyorlardı*” (AY602/5-8)

2. çalıp almak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

... kentü erkimizte ötrü vrhar sengrem sanlıg sengik edin tavarın basınıp kuntumuz **tartdımız** yaşuru baturu ogurladımız “*... kendi gücümüze güvenerek manastıra ait malı mülkü yağma ettik, çektik, gizleyip çaldık*” (M70/58-61)

3. uzatmak.

[3]+(1) →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+[yön gösterme h.e.]+(ayrılma h.e.)

ötrü bir bere ulug tilimizni agzımıztın taşgaru tartıp tük tümen yıl örtlüg yalınlig sapanın tilimizni **sapan(layurlar)** “*Sonra bir mil uzunluğundaki dilimizi ağzımızdan dışarı çekip onbinlerce yıl alevli ve kızgın saban ile dilimizi saban olarak kullanırlar*” (M66/13-17)

ol yazukunguzlarnang kının kızgutın kötürüngler ötrü bir bere ulug tilimizni agzımıztın taşgaru **tartıp** tük tümen yıl örtlüg yalınlig sapanın tilimizni sapan(layurlar) “*Bu günahlarınızın cezasını ceremesini çekin! Sonra bir mil uzunluğundaki dilimizi ağzımızdan dışarı çekip on binlerce yıl alevli ve kızgın saban ile dilimizi saban olarak kullanırlar*” (M66/12-17)

4. germek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

etimin yinimin yıra yırtta **tartarlar** yırarlar “*Etimi derimi yırtıp çekerler parçalarlar*” (AY19/13-14)

5. işe koşturmak.

[3] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+[yönelme h.e.]

törüsüzün sengik vrhar sanlıg erin atın kızın kırkının işke küçke irtke birtke ıdtımız yumşadımız tartdımız “...haksız olarak manastıra ait olan erkekleri, kız ve bâkireleri mecbûrî bir çalışmaya koşturduk” (M62/30-33)

tartıl-: kapılmak, gönül vermek.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

alku ulug tirin kuvragı birle tükkel bilge biliglig t(e)ngri t(e)ngri burkanning ol y(a)ruklug yalınçingâ **tartılıp** kamagun barça t(e)ngri burkan tapa keltiler “...bütün ulu topluluğu ile tam bilge bilgili tanrılar tanrısı Budanın o ışılı parlaklığına kapılıp...” (AY131/7-12)

taş-: taşmak.

[2] →[yalın hal]+[eksiz belirtme h.e.]

bilge biliglig sav üze **taşa turur** üzüksüz “*Bilgelik sözü ile sürekli taşar*” (AY450/13-14)

kudug içinte ün üngey **suv taşgay** “*Kuyu içinden ses yükselecek, su taşacak*” (AY/434-435/23-1)

taşkar-/taşgar-: dışarı çıkmak.

[1] →[yalın hal]

mungadıncıg tanglançıg kuo kelig edremler **taşkarıp**... “*hayret verici, sihir gücü dışarı çıktıktan sonra...*” (AY392/20-21)

tat-: tatmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

...biz başın kamag t(e)ngriler çambudıvıp uluşdaki tözün yavaş kutlar vahşıklar bo ok avant tıtag üze üzeliksiz nomlug noş tatıgıg **tatgalı bolup**... “...bütün Tanrılar jambūdvīpa ülkedeki soylu ruhlar işte bu öğreti sebebi ile daha üstün, bulunmayan öğreti tadını tadacak olup...” (AY737-438/21-4)

tatgan-: tatmak.

[1] →[yalın hal]

til kaçıg **tatganur** adruk adruk tatıglarıg “*Dil duyusu ayrı ayrı tatları tadar*” (AY364/11-12)

tatıgsıra-: tatsız duruma gelmek.

[1] →[yalın hal]

inçip **tatıgsırap** tüşsirep... “*Böyle tatsızlaşıp verimin azalmasıyla...*” (AY557/9)

tavran-: 1. gayret etmek.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

bo soğançığ iduk nom iligin yadguka **tavranı**nglar katıgınglar “*Bu tatlı kutlu öğreti hükümdarını yaymaya gayret edin*” (AY91/18-20)

1. gayret etmek.

[2] →[yalın hal]+[bulunma h.e.]

anı için sizler <kamag> tözünler oğlu tözünler kızı bo öğretide bışrununglar öğreti[ning]ler **tavranı**nglar katıgınglar tip y(a)rılıkadı “*Onu için sizler bütün azizler oğlu azizler kızı bu öğretide çalışın gayret gösterin diye buyurdu*” (AY672/6-10)

2. acele etmek.

[1] →[yalın hal]

ıya taya **tavranu** yakın kelip begkerü “*Acele ederek beye yaklaşıp...*” (AY637/22-23)

tay-: 1. kaymak, düşmek.

[2] →[yalın hal]+[ayrılma h.e.]

...neçe neçe kşan ödlar ertser ança ança edgölüg özleri tengri mengileri erter barır kaltı yağı alkınmış yula teg tang başıntakı uyaktır yultuzlar teg basa basa tengri yirintin **tayar**lar “*...zaman geçtikçe de o nisbette üstün olan asılları, İlâhî sevinçleri geçer gider; tıpkı yağı azalmış bir lamba gibi (veya) sabaha karşı batan yıldızlar gibi bir müddet sonra tanrılar diyarından düşerler*” (M103/30-36)

yine yine **tayar** ol antag (nız)vanı basınçına ulınıp kentü (et)üzün ölüüp nırvanka barır “*tekrar tekrar düşer ve bunca ihtirasların baskısı altında kıvrandığından kendi vücudunu öldürüp Nirvana'ya varır*” (M2/3-6)

ukgulug törülerig alku uktı bilti bulgulug edlerig tükel bultı atı küsi yadaltı tengri yalanguknung bakşısı ol ukar tüpüg olok töpüdin tüşmekig **taymakag** “*Bilinmesi gereken düzenlerin hepsini anladı, bildi; elde edilmesi gereken malları hep buldu; adı, şöhreti yayıldı; Tanrıların, insanların hocası budur; aslı esası tepeden düşmeyi, kaymayı anlar*” (M13/16-21)

2. ayrılmak

[2] →[yalın hal]+[ayrılma h.e.]

...yime arhant kutıntın yime arıtı **tay**(maz) “*...yine de velilikten kesinlikle ayrılmaz*” (M2/21-22)

neçe yime arhant kutıntın **taygulug** tıtaglar ötrü tursar... “*Her ne kadar velilikten ayrılmaya sebepleri sonra ortaya çıksa...*” (M2/18-20)

3. ölmek.

[1] →[yalın hal]

kim basa basa erler kariyurlar ölürlar **tayar**lar “*...ve çok sonra insanlar ihtiyarlar, ölür ve göçüp giderler*” (M43/13-14)

4. sıkılmak.

[1] →[yalın hal]

bu savag işidip emgeklig yüzün iye **taya** badari braman inçe tip tidi... “*Bu sözleri işitince ızdıraplı bir yüzle, sıkılarak Badhari brahman şöyle dedi...*” (M10/24-27)

tayan-: dayanmak, güvenmek.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

törtünç buyanlı bilge biligli yorıglarıg tüpüktürmekke **tayanıp**... “*...dördüncüsü erdem ve bilgi eylemlerini araştırmaya dayanmak...*” (AY302/17-18)

inçip nom tözinge **tayanıp** bodı tigme tuyunmak köngül atl(ı)g nomda yoriyu tüzülmek yorığıg bışrunmak yme neteg ol tip tiser... “*Eğer, öğretinin aslına dayanıp bodhi denilen aydınlanmış düşünce adlı dharmada uygulayarak düzenlenmek uygulamasına çalışmak da nasıl olur dense...*” (AY373/16-19)

äzrua t(ä)ņrikä kün ay t(ä)ņrike küçlüg t(ä)ņrikä burhanlarka inantım(ı)z **tayantım(ı)z** n(i)goşak boltumuz “*Ezrua tanrıya gün ve ay tanrıya, güçlü tanrıya Budalara inandık, dayandık, mümin olduk*” (HU.II.A./211-214)

taydur-/tayıtur-: kaydırmak.

[3] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+[ayrılma h.e.]

...ezüg armak kişiler artaturlar [il kanıg] il orunıntın **taydurup** “*...yalancı ve sahtekâr kişiler hükümdarı tahtında indirip zarar verirler*” (AY563/8-10)

tayıt-: ayırmak.

[3] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+[ayrılma h.e.]

kim yime toyın şmnanç baçag olurmuş tınlıglarıg çşaputlarıntın **tayıtsarlar** “*...rahip ve rahibeleri, oruç tutan insanları (bu) ibadetlerinden ayırsalar...*” (M84/36-38)

tebre-: titremek, sarsılmak.

[1] →[yalın hal]

ança sav yarlıkaduk(ta) yitiñsiz yitiz yağız yir **tebre**yür “*Bunca sözleri buyurduktan sonra erişilemeyecek kadar yüksek olan yağız yer titrer.*” (M48/22-23)

ne tyan tutmıšta ok yir suv altı türlüg **tebre**yür kamşayur “*Tyan tutar tutmaz dünya altı defa titrer*” (M52/5-8)

tebret-: sarsmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

yapıgımız emigimiz ör(tlüg yalınlig) köngüllerin **tebretür** “*(vücut) yapılarımız, memelerimiz alevli gönüllerini sarsar*” (M77/8-9)

teg-: 1. varmak, ulaşmak.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

...anınğ ikin ara yene m(e)n monı teg ağızım beklenip ölmek emgekke **tegdım**
“...onun ikisinin arasında yine bunun gibi ağızım bağlanıp ölüm eziyetine ulaştım”
(AY9/7-9)

biz sizni küden b(ul)mışka tengridem çoğumuz yalınımız (a)şılıtlı öklidi ulug
bulunç kılınçka **tegdımız** “Biz sizi misâfir kabul etmekle parlaklığımız arttı,
çoğaldı.” (M89/45-48)

mini tapınıp udunup ulug edgüke **tegdeçiler** “Beni yüceltip büyük üstünlüğe
ulaşacaklar” (M78/4-5)

nırvanlıg yolka (**tegdeç**)i bardaçı bolgay sizler “Nirvana yoluna varacaksınız”
(M19/38-39)

m(e)n ol begning özinge **tegdükde** koyunıntın bir kagda bitig üntürüp **manga okıdı**
“Ben o beyin kendisine ulaştığımda koynundan bir kağıt yaprağı çıkarıp bana
okudu” (AY6/7-9)

kutka teggeli umadın nızvanılarka basıtmak alp emgek titir “Saadete ulaşamadan
ihtiraslara maruz kalmak zordur” (AY109/15-17)

...ilig kan birle mengi mengilep ang kininte sizing şazanınğızta ulug edgüke
teggey erdimiz “...hükümdar ile saâdete ulaşıp en sonunda sizin dininizde (şazan
< skr. şasana) büyük üstünlüğe varacakidik.” (M72/35-38)

alkışım(ı)z ötügümüz t(ä)ñrikä arığın t(ä)gmädi ärsär “övgülerimiz, duamız
tanrıya temiz bir şekilde ulaşmadı ise...” (HU.II.A./254-255)

ymä äv bark tutduk üçün yılkıka bar(ı)mka bolup azu muñumuz takım(ı)z t(ä)gip
ymä todunçsuz uvutsuz suk yäk üçün ymä korkınçsız köñlümüz üçün ärinip
ärmägürüp äkligin ärsiz(i)n baçak sıd(ı)m(ı)z ärsär “ayrıca ev bark edinmek için
mal mülk elde etmek için ya da ihtiyaçlarımız için utanmaz ahlaksız hırs şeytani
için ve korkusu olmayan gönlümüz için üşenip isteyerek ya da istemeyerek oruç
bozduysak...” (HU.II.A./287-294)

1. varmak, ulaşmak.

[2] →[yalın hal]+[bulunma h.e.]

kaçan anta **tegip** ilinçü mengi işin ertürtükde ötrü ol üç tigitler hua çeçek tüşyimiş
idigeli ataları ilig begke ötünüp ayıtıp kaltılar “Oraya ulaşıp eğlenip
neşelendikten sonra üç prens çiçek, meyve (ve) yeiş toplamak için babaları
hükümdara sorup (orada) kaldılar” (AY608/8-12)

kaçan t(e)ngri t(e)ngrişi burkan üskinte **tegdüklerinte** töpülerin ’engitdürüp...
“tanrılar tanrısı Buda’nın huzuruna vardıklarında başlarını eğip...” (AY131/12-
14

tegin-: ulaşmak.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

...sansartın ozguka kutrulgu**ka** sinturu tavrata **tegingey** m(e)n t(e)ngirim tip ötünti
“...*Samsaradan kurtulmaya acele ettirerek ulaşacağım*” (AY480/8-11)

tegirmile-: çevrelemek.

[2] →[yalın hal]+[ayrılma h.e.]

antada takı içt(in) **tegirmileyü** tümen (ç)mbudvip uluş turur “*Ve yine içten çevreleyerek on bin dünya yükselir*” (M28/7-9)

tegiş-: rastlaşmak.

[1] →[yalın hal]

alku kutlug tınlıglar maytrı burkan **birle tegişürler** “*..bütün mutlu canlılar, Maytrı burkan'a rastlarlar.*” (M104/24-25)

tegrigle-/tegrikle-: çevrelemek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

...ülgüsüz üküş ulug tirin kuvragları**grigle**... “*...sayısız büyük toplulukları çevreleyip...*” (AY93/2-3)

...ürüg uzatı bir yanglı**grigle**... “*...kesintisiz olarak ve bunun gibi dört bir tarafı çevreleyip...*” (AY666/16-17)

kaçan y(a)run y(a)rudukda yme ök ulug tirin kuvrag üze **tegrigle**... “*Ne zaman ki şafak söktüğünde büyük cemaat ile çevreleyip...*” (AY94/4-5)

ülgüsüz koltı sanınça tirini kuvragı birle **tegrigle**... “*...sayısız koti sayısınca toplulukla ile çevreleyip...*” (AY314/22-24)

...tengridem tengriler iligleri **birle tegrikle** tükül bilge maytrı burkan tapa kelir “*İlâhî tanrı hükümdarları ile çevrilmiş mükemmel hikmetli Maytrı burkana doğru gelirler.*” (M89/10-12)

bilip ukup kılmış o(tsuz) emsiz ürüntegsiz kılmış erser a(yıg) kılınçların **tegrikle**miş erser “*Bilerek işlenmiş, gerekli araçlar bulunmamış; kötü amellerle çevrilmiş ise...*” (M79/10-12)

yaşovati katun linhua çeçeklig otrugların **tegrikle**miş kut tengri osuglug... “*...Yaşovati hatun, nilüfer çiçeklerinden adalarla çevrilmiş saadet tanrısı gibi...*” (M51/46-47)

tegsil-: 1. değişilmek.

[1] →[yalın hal]

tişi et’özlügler için kut kolunur m(e)n alkugun **tegsilip** irkek et’özin bulsunlar “*dişi canlılar için dilerim ki hepsi birlikte değişip erkek vücudunu bulsunlar*” (AY121-122/22-2)

ötrü ol alokaçintamanı atl(1)g t(e)ngri kızının tişi et'özi tegşilip azrua t(e)ngri et'özlüg boltı “*Sonra o Ālokacintāmaṇi isimli tanrı kızının dişi vücudu değişip Ezrua tanrı vücudu oldu*” (AY381/9-11)

2. bir şeyden şaşmak.

[2] →[yalın hal]+[bulunma-ayrılma h.e.]

şanputıny bo ilinmeksiz atl(1)g d(a)r(a)nı padakda birök <kim> kayu bodıs(a)t(a)vlar uz ornanıp könisinçe boşgunsarlar tutsarlar ötrü ol bodıs(a)t(a)vlarig bir kalp azu <yüz kalp azu ming kalp azu> yüz ming kalpka tegi köni ongaru küşüde şaşmaz **tegşilmez** “*Ey Şariputri bu bağlanmama isimli dharani šiiri öyle ki, hangi Bodhisattva sağlamca yerleştireyip doğru biçimde öğense ve ezberlese o Bodhisattvalar çok uzun zaman doğru arzudan şaşmazlar*” (AY463-464/20-2)

tegşür-: değiştirmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

...aşığ tatıgı **tegşürmedin** b(a)ya törüçe yidürser “*...yemeği tadını değiştirmeden eski usule göre yedirse...*” (AY592/2-3)

üçünç kamağ burkanlar kirtüdin kelmiş et'öz tayakınlı nom tözining tayakınlı taplarınca **tegşürgeli** udaçı erürler “*Üçüncü (olarak) Budalar hakikatte gelmiş varlık dayanaklı dharma esasının dayanağıyla isteklerine göre değiştirebilirler*” (AY34m/16-19)

bir edig tavarıg alış biriş ogrınta öngi öngi mengzin **tegşürüp...** *Bir malı, alış veriş sırasında çeşit çeşit yüzünü değiştirerek...*” (M61/24-26)

tegür-: götürmek, iletmek, ulaştırmak.

[3] →[yalın hal]+[belirtme h.e./esiz belirtme h.e.]+[yönelme h.e.]

kim bo bodıs(a)t(a)vlarig bo monı teg orunlarka **tegürgeli** ıdmazlar “*... ki bu Bodhisattvaları bunun gibi yerlere gönderemezler*” (AY319/2-4)

btanati atlıg ağır iglig toyınning iduk eligin börte yarlık(ap) ölür özinte ozgurup arha(nt) kutınga **tegürü yarlıkadı** “*Bhadanta isimli bir ağır hasta rāhibin mukaddes eline haşmetle temas edip ölmek üzere olan vücudunu kurtarıp veliliğe haşmetle ulaştırdı*” (M5/37-41)

özin yaşın **üstep** ulug çoğka yalınka **tegürgey** biz “*Ömrünü uzatıp, büyük güç vereceğiz*” (AY407/14-16)

anı üçün atı kötrülmüş ayagka tegimlig t(e)ngrim ol ugurtakı yalanguklar manga utlı **sevinç** tegürmek köngülin inçe tip sakınç sakınsarlar... “*O nedenle adı yüce, saygıdeğer efendim o zamandaki insanlar beni sevince ulaştırmak düşüncesi ile öyle diyerek düşünseler...*” (AY531/9-13)

tegüreyin olarnı ürüg uzatı üzüksüz mengike “*Onları sonsuz mutluluğa ulaştırayım*” (AY353/5-6)

alkunı barça üstünki yig edgüke mengike **tegürteçi** bolayın “*Hepsini, tümüyle daha iyiye mutluluğa ulaştırayım*” (AY118/16-18)

...töpümin (yir)ke **tegürüp** ayayu ağırlayu (yınçürü) (y)ükünür men “*...başımızı yere koyarak hürmetle secde ederiz.*” (M2/59-61)

...toyınning ıduk eligin börte yarlık(ap) ölür özinte ozgurup arha(nt) kutinga **tegürü yarlıkadı** “*...rahabin mukaddes eline haşmetle temas edip ölmek üzere olan vücudunu kurtarıp veliliğe haşmetle ulaştırdı*” (M5/38-41)

uladı biş pñçak biş upançik şariputri motgalyini mhakşp bt(ri)ki anuritide uladı arhantlarka yakın **tegürüp** tutdı “*Sonra beş paücaka ve beş Upançik, Şāriputra, Maudgalyāyana, Mahākaşyapa Bhadraka, Anuruddha ve diğer velilere yaklaştırdı sundu.*” (M24/15-19)

tegürtür⁵²: ulaştırmak, maruz bırakmak.

[2] → [yalın hal] + [belirtme h.e.]

kim bu muntag türlüg tsuylug yazuklug tınlıglarıg kın kızgut **tegürtürür** “*...ki bunca günahkar yaratıkları bunca işkence ve eziyetlere maruz bırakır*” (M8/54-56)

tegzin-: dönmek, dolanmak.

[2] → [yalın hal] + [bulunma h.e.]

ol yangılmış yangluk sakınçları küçinte bo uzun sansar içinte çoma bata **tegzinürler** “*O yanılta yanlı düşünceleri yüzünden bu uzun samsara içinde bata çıka dolaşırlar*” (AY387/10-12)

kent suzak sayu tüzüde keze yapa **tegzinip...** “*Şehir şehir hepsinde tümüyle gezip...*” (AY34ğ/6-7)

bi[z] biligsizimiz üze aza muna yangl[ıg] üç bolmaklarta **tegzinmek** alp emgek titir “*Biz biligsizliğimiz ile yoldan çıkıp, şaşırıp üç var oluşlarda dolaşmak zordur*” (AY109/5-7)

ongaru üç yolu **tegzinip** kitip birtin singar olurtılar “*Sağ tarafa doğru üç yolu gezip güneyden taraf oturdular*” (AY34c/10-11)

ol kamag burkanlar üzesinte **tegzinü turup** “*...o bütün Budalar üzerinde dolaşarak...*” (AY427/15-16)

beş t(ä)ñrig boşugalı y(a)rukug k(a)rag adırgalı **tegre tolı** tägzinür “*beş tanrıyı serbest bırakmak, ışığı ve karanlığı birbirinden ayırmak için etrafta gezinir*” (HU.II.A./46-49)

⁵² Erdem Uçar tarafından hapaks olarak verilmiştir (2012a: 93).

erdnilig köligelik başınta **tegzinü** sekiz tümen dört ming mingü kölungüke minmiş “*cevherli gölgeliği başının üstünde çevirip binek hayvanları ve nakil vâsıtalarna binmiş*” (M35/10-12)

...(köligelik) küsetr ongaru **tegzinü**... “...*gölgelik ve şemsiyeyi sağından döndürüp...*” (M44/4)

1. (bir taraftan) dönmek, dolanmak.

[2] → [yalın hal] + [ayrılma h.e.]

ol bayagut oğlu dört yingakdın **tegzinü** yorıp ol balıklarığ körti “... *bey oğlu dört taraftan dolaşıp o balıkları gördü*” (AY604/11-12)

1. (bir yeri) gezmek, dolanmak.

[2] → [yalın hal] + [eksiz belirtme h.e.]

beş t(ä)ñrig boşugalı y(a)rukug k(a)rag adırgalı **tegre tolı** tægzinür “*beş tanrıyı serbest bırakmak, ışığı ve karanlığı birbirinden ayırmak için etrafta gezinir*” (HU.II.A./46-49)

tegzintür-: döndürmek.

[3] → [yalın hal] + [belirtme h.e.] + [bulunma h.e.]

inçip bodıs(a)t(a)v<lar> bo montag yangın tınl(ı)glarıg yangilturtaçı emgeklig tegzinçde **tegzintürteçi** igid ezüg nomlartın ırak tezıp... “*Şöyle (ki) Bodhisattvalar böyle canlıları yanıtacak ızdıraplı döngüde döndürecek yalan yanlış öğretilerden uzaklaşıp...*” (AY305/11-14)

telmir-: yalvararak bakmak.

[1] + (1) → [yalın hal] + (ayrılma h.e.)

...bodıs(a)t(a)v tiginig ilig beg körgeli bolmak umınçın tört**din** yingakdın **telmire** bakar erti “...*hükümdar, Bodhisattva prensi görmek umuduyla dört bir tarafa ağlayarak bakardı*” (AY637/7-9)

telmirerler körürler tört**din** yingakdın tüzüde inçe k(a)ltı yalın oot kamagdın barça kavşamış teg “*Dört bir taraftan sanki alevli bir ateş etraflarını sarmış gibi yalvarırcasına bakıyorlardı*” (AY640/12-15)

teñiz-: şişmek, kabarmak.

[1] → [yalın hal]

...ötrü katun emigi tengizıp... “...*sonra kadının memesi şişip...*” (AY632/17)

tengle-: ölçmek, karşılaştırmak.

[2] → [yalın hal] + [belirtme h.e.]

neng idi olarnı ülgü teng yöleşürüg üze ülgülegeli **tenglegeli oğsatgali bultukmaz** “*Hiçbir şey onlarla asla ölçü (ve) örnek bakımından ölçülemez kıyaslanamaz*” (AY375/1-3)

birer şlök birer padak nom nomlamakdın turmuş buyan edgü kılınçığ takı ülgülelegeli **tenglegeli bultukmaz** “*Birer şiir, birer koşuk öğreti açıklamaktan meydana gelmiş iyi davranışı da karşılaştırabilmek, kıyaslayabilmek mümkün değildir*” (AY167/5-8)

...m(e)n özüm **tengleser** m(e)n bo emgekimdın idim ozgum kutrulğum yok turur “*Ben kendim hesaplasam da bu sıkıntidan asla kurtuluşum yoktur*” (AY10/12-14)

teñlen⁵³:- tahmin etmek.

[2] →[yahn hal]+[belirtme h.e.]

montag bilge bilig üze igliglerig emlep öngedtürgeli ugulukın **tenglenip**... “*...böyle bilge hikmeti ile hastaları tedavi edip iyileştirebilmeyi hesap edip...*” (AY597/2-4)

tep-: vurmak, tepmek.

[2] →[yahn hal]+[belirtme h.e.]

tengri burkan(ıg) **tepmiş** izinte kemişür erdi “*Tanrı Burkan'ın geçtiği yola iz atar idi.*” (M58/3-4)

...ol ilteki kişiler saçılur artayur kamagın k(a)ltı yanga **tepmiş** teg lnhua çeçeklig kölmenig “*...o ülkedeki kişiler tümüyle dağılırlar, bozulurlar aynı filin çiçekli göleti dağıtması gibi.*” (AY552b/6-10)

öküş yıl ay çarihuştakı üzüm osuglug **teperler** yançarlar “*...yıllar ve aylarca üzüm suyu çıkararak mengenedeki üzüm gibi ezerler, sıkırlar.*” (M82/14-16)

tepre-: 1. hareket etmek, sallamak.

[1] →[yahn hal]

monçulayu tüşeyü yatur erken yir **tepremeki** üze belinglep odunup kelti “*Böylece düş görüyorken yerin titremesi ile korkup uyanıverdi*” (AY621/23-1)

bars üskinte tegdükde ötrü ol üdün bo ağır ulug yagız yir altı törlüğün **tepredi** kabşadı “*Kaplanın yanına geldikten sonra o zaman bu ağır büyük kara yer altı türlü titredi*” (AY617/1-2)

ol ok üdte bo üç ming ulug ming yirtinçü yir suv yumgı **tepredi** kamşadı “*İşte tam o anda bu üç bin, ulu bin dünya yer su tümüyle titredi, sallandı*” (AY183/16-18)

2. harekete geçmek, ortaya çıkmak.

[1] →[yahn hal]

⁵³ *teñlen*- “ölçmek, hesap edilmek” (Clouston, 1972: 552a) fiiline gelen -(X)n eki fiile dönüşlülük ya da edilgenlik anlamı katmamıştır.

...aşığı içgüğü suvsuşuğu kigürmiş k(e)rgek karınınta singürü bışuru üdinçe ötrü kamag ig toga **tepreyü törçiyü umazlar** “...yemeği, içeceği ve şerbeti, sindirme zamanına göre karna sokmak gerek böylece bütün hastalıklar ortaya çıkıp başlayamazlar” (AY590/9-12)

sarıg tözlüg isig ig **aş singmişde** kin tepreyür “Sarı kökenli hastalık sıcak yemeği sindirirken başlar” (AY592/7-9)

tepret-: kımıldatmak, sarsmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

...bo sansarta bultukmaz **anı tepretgeli udaçı** tip monçulayu ötüntiler “...bu Samsarada onu sarsabilecek bulunmaz diye arz ettiler” (AY666/2-4)

...kin keligme üdlerte ikileyü **tepretgeli togurgalı umaz** “...ileride gelecek zamanlarda yeniden hareket ettirmeye, doğurmaya güçleri yetmez” (AY146/1-2)

tetrül-: aldanmak, aldatılmak.

[1] →[yalın hal]

biligsiz biligke örlütüp t(e)rs tetrü körüm üze köngülüm kögüzüm **tetrülüp** edgü törülerte bışrunmadın öğretinmedin... “...bilgisizliklerle örtülüp ters aksi görüşle aklımı fikrimi ayartıp, iyi öğretiler üzerine çalışmadan, öğrenmeden...” (AY136/16-19)

tev-: dizmek, saplamak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

kayusın yime ker(gek) yarıp şişin **teverler** “Bazısını da yarıp şişlere dizerler” (M84/15-16)

üç adrı şişlerig **tevip** kozlug oylarda südrüyürler “Üç çatallı şişleri dizerler” (M84/49-50)

tevir-: çevirmek.

[2] +(1)→[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]+(bulunma h.e.)

ürüg uzatı üyeliksiz [nomlug] [tilgenin] evireyin **tevireyin** “Sürekli, ulaşılamayan öğreti tekerleğini çevireyim” (AY115/7-8)

mening ogullug erdnim burkan kutın bulup **nomlug tilgen tevirmiş** “Benim oğul cevherim, Burkanlığa ulaşıp din tekerleğini çevirmiş” (M50/12-13)

kaşip burkan nırvanka barmısta berü evrilmedük **nomlug tilgen** branas kent uluşta **tevirdi** “Kāşyapa burkan Nirvāna’ya vardığından beri döndürülmeyen din tekerleğini Benares şehrinde döndürdü” (M15/10-13)

anta basa ezrua tengri ötüginge barns uluşta arşivadan sengremde nomlug tilgen **tevirdi** “Bundan sonra tanrı Erzua’nın isteği için Benares ülkesinde Rşivadana manastırında din tekerleğini döndürdü” (M16/23-26)

teve-⁵⁴: aldatmak, kandırmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

ymä näçä üküş tınl(ı)g(ı)g tural(ı)g(ı)g ölürdümüz ärsär näçä **t(ä)vläd(i)m(i)z** körläd(i)miz ärsär “*ve ne kadar fazla canlıyı öldürdüyssek (insanları) ne kadar aldattıysak...*” (HU.II.A./147-150)

tevril-: çevrilmek, dönmek.

[1] →[yalın hal]

...az övke biligsiz biligde ulatı utun nızvanılarning küçetdükite ötgürü kanglı tilgeni teg üstün altın arkuru turkuru agtarılı töngderilü evrilü **tevrilü** toga teg<z>i[nü] “*...hırs öfke ile bilgisiz bilgede, dahası kötü tutkuların güçlendiği anlarda bu sebeplerle kağı tekerleği gibi yukarı aşağı, enine boyuna aktarıla döndürüle, evrile çevrile, döne dolaşa...*” (AY133/18-22)

ötrü ayakka tegimlig bodisvt sansarning berü (e)vrilmekin ukup ınaru **tevrilmekin** emgeksiz uçuz ukar “*Bunun üzerine saygıdeğer Bodhisattva beriye döndürülüşünü anlayıp, öteye doğru çevrilişini kolayca anlar*” (M44a/9-12)

tevşil-: dağılmak, ufalanmak.

[1] →[yalın hal]

ig agrıgka tuş bolup et’öz ölüp kamılsar ulug kiçig agrıgsız artuk bolup **tevşilür** “*Hastalığa maruz kalan beden ölüp çökse büyük küçük (abdest) agrısız çoğalıp ufalanır*” (AY366/13-16)

tez-: hızla koşup kaçmak.

[2] →[yalın hal]+[ayrılma h.e.]

olar barça korkup belinglep ırak **tezdiler** kaçdılar “*Onlar hepsi korkup uzaklara kaçdılar*” (AY5/9-11)

inçip bodıs(a)t(a)v<lar> bo montag yangın tınl(ı)glarıg yangilturtaçı emgeklig tegzinçde tegzintürteçi igid ezüig nomlartın ırak **tezip...** “*Şöyle (ki) Bodhisattvalar böyle canlıları yaniltacak ızdıraplı döngüde döndürecek yanlış öğretilerden kaçıp...*” (AY305/11-14)

sansarıg ırmemek erser k(a)ltı tört togum biş ajun tınl(ı)g oğlanına asıg tusu kılgu üçün sansartın **tezmek** erür “*Samsaradan usanmamak, dört doğum, beş hayat biçimli canlı çocuklarına fayda sağlamak içi samsaradan kaçmaktır.*” (AY306/5-8)

td-: 1. engellemek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

⁵⁴ Erdem Uçar tarafından hapaks olarak verilmiştir (2012a: 93).

...agularıg singürteçi arviş küçin vıtar adasın **tıdta**çı yavız tılnüng ayıg tüşin amırtgurtaçı alku ada tudalarıg kiterteçi... “...zehirleri emecek, tüm kötülükleri engelleyecek, kötü düşleri huzura edirecek, bütün tehlikeleri giderecek...” (AY475/8-12)

inçip turup kelmiş övkeg ançak(a)ya **tıdıp** sergürüp ol övkelegülük tıtaglartın et’özüg köngülüg yığınmak erür “Şöyle durup gelmiş olan arzudan öylece vazgeçip, tahammül edip o arzulama sebeplerinden vücudu gönli engellemektir” (AY242/6-9)

yene il içinteki kişiler kılıp ayıg kılınçig il kan sımtap boş itip uu körüp edlemeser tıdmasar... “ yine ülkedeki insanlar kötü işler yaptığında hükümdarlar engelleyip boşa çıkarmazsa ihmal edip engellemezse...” (AY552/13-17)

il kan körüp b(e)lgülüg öz il içinte bodunun yavlak kılınç kılmakın arıtı kodturmasar **tıdmasar**... “Hükümdar kendi ülkesi içinde kötü işler yapıldığını gördüğü halde engelleyip, vazgeçirmezse...” (AY552a/5-7)

...nomug törög yadturmatın **tıdtım**(ı)z ärsär... “...öğretiyi yasayı yaymadan engellediysek...” (HU.II.A./112-113)

...bizni köyüp **tıdtılar** ötle(diler) “Bizi yakıp, engel oldular, tehdit ettiler” (M67/23-24)

biz yine az alınır köngülümüz küçlüg bolup söz kılınçımızni **tıda** umad(ımız) “Bizim ise hırslı duygularımız güçlenip söz ile işlediğimiz amellerimize engel olamadık.” (M72/47-49)

2. (bir şeyden) alıkoymak, menetmek.

[3] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+[ayrılma h.e.]

adınlarıg yme özlüg ölmek**din** **tıdsunlar** “Başkalarını da canlıları öldürmekten alıkoysunlar” (AY22/19-20)

bo montag yangın ayıg törülert**in** k(e)ntü özleri tıdnıp adınlarıg yme **tıdıp** edgü törülerte k(e)ntü özleri yaratıp adınlarıg yme yaratıp... “Böylece kötü kanunlardan kendilerini uzaklaştırıp başkalarını da uzaklaştırıp iyi kanunlarda kendilerini düzene sokup başkalarını da düzenleyip...” (AY222/5-9)

tıdıl-: engellenmek, bir şeyden uzaklaştırılmak.

[1] →[yalın hal]

[ötrü olar] ürüg uzatı [özlüg]lerig ölmek**din** **[tıdıl]**sunlar “Sonra onlar sürekli canlıları öldürmekten uzaklaştırılınsınlar” (AY22/6-8)

tıdın-: 1. uzaklaşmak.

[2] →[yalın hal]+[ayrılma h.e.]

bo montag yangın ayıg törülert**in** k(e)ntü özleri **tıdnıp** adınlarıg yme tıdıp edgü törülerte k(e)ntü özleri yaratıp adınlarıg yme yaratıp... “Böylece kötü

kanunlardan kendilerini uzaklaştırıp başkalarını da uzaklaştırıp iyi kanunlarda kendilerini düzene sokup başkalarını da düzenleyip...” (AY222/5-9)

2. alıkonulmak.

[2] →[yalın hal]+[bulunma h.e.]

nä yärde tıdıntı tutuntı ärsär “*nerede alıkonuldu ise...*” (HU.II.A./255-256)

tık-: kaplamak, kapatmak.

[2]+(1)→[yalın hal]+[belirtme h.e.]+(bulunma h.e.)

tokuzunç boşgutsuz arħant dıntar bu muntag türlüg tözünlerin tıkmış teg tolu bursong kuvrag erdni (titirler) “*...dokuzuncu öğrenmeyen velî-râhiptir, işte bunlar bunca çeşitli asillerden teşekkül eden cemaat cevheri*” (M2/48-52)

ulug küçlüg tengriler kök kalıkag yüzinte tıkmış teg tolu turdılar “*Büyük, güçlü tanrılar göğü sanki yüzeyini kaplamış gibi doldurup durdular.*” (M18/17-19)

tıkıl-: tıklılmak.

[1] →[yalın hal]

bo savıg ilig beg eşidip ürke belingleyü açığı **üze tıklılıp** ağılayu inçe tip sözledi “*Bu sözü hükümdar işitince ürküp, üzüntüye boğularak ağlayarak şöyle dedi*” (AY622/11-13)

tılañur-: güzel konuşmak.

[1] →[yalın hal]

tılañursar tıdıgsız kövşek ününgüz yangkurur “*Konuştuğunuzda sesiniz engelsiz biçimde yankılanır*” (AY496/12-13)

tıltan-: bir şeyi bahane etmek, bahane bulmak.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

ymä ärkligin ärksiz(i)n ärinip ärmägürüp işkä küdöğkä tıltanıp yazokda **boşungalı barmad(ı)m(ı)z** ärsär, t(ä)ñrim amtı yazokda boşunu ötünür biz manastar hirza “*yine bilerek ya da bilmeyerek erinip, işe güce dalarak günahtan arınmadıysak, tanrım şimdi günahlarımızdan arınmayı dileriz, Manastar Hirza.*” (HU.II.A./303-309)

tın-: dinlenmek.

[1] →[yalın hal]

ilig beg bo savıg eşidip ulug **tınıp** inçe tip tidi “*Hükümdar bu sözü işitip derin nefes alıp şöyle dedi*” (AY623/8-9)

...ötrü anta **tıngalı** olurtılar “*...sonra orada dinlenmek için oturtular*” (AY608/14-15)

tıñla-: dinlemek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]

kayu tözünler bo nom erdinig nomlagalı **tinglagalı** ugrasarlar... “...hangi asil, bu öğreti mücevherini tebliğ etmeyi dinlemeyi planlasa...” (AY475/15-17)

ötrü ol iligler kanlar bo nom erdinig süzük köngülin eşidsünler **tinglasunlar** ayasunlar ağırlasunlar okısunlar okıtsunlar bitısünler bititsünler “O beyler, hükümdarlar bu öğreti mücevherini temiz gönül ie dinlesinler, işitsinler, yüceltsinler, okusunlar, okutsunlar, yazsınlar, yazdırsınlar” (AY435/17-20)

anı amtı [s](e)n ti[t]r[ü] **tinglagıl** edgüti **köngülkergil** “Onu şimdi sen dikkatli dinle iyi düşün” (AY547/51-52)

amtı aymançsız korkınçsız köng(ülin) **nom tınglalım** “Şimdi korkusuz bir gönül ile öğreti dinleyelim.” (M23/21-22)

tınlan-: canlanmak, kendine gelmek.

[1] →[yalın hal]

ötrü timin azk(a)ya öğlenü **tınlanu tegintiler** “...sonra birazcık kendilerine geldiler” (AY640/11-12)

tınsıra-: kendinden geçmek.

[1] →[yalın hal]

ne anı körüp ök et’özlerin ol süngük üze kemişip ögsirep **tınsırap** kamılıtlar “Onu görünce kendilerini o kemiklerin üzerine fırlatıp kendilerinden geçerek yıkıldılar” (AY619/16-18)

anta ötrü bodıs(a)t(a)vning yaş süngükleri inaru berü anta monta saçılıp yatmışın körüp et’özlerin birkerü yirke çalıp ögsirep **tınsırap**... “orada Bodhisattva’nın yaş kemiklerinin oraya buraya saçıldığını görüp kendilerini birden yere atıp kendilerinden geçip...” (AY625/9-13)

yinçe kızlar kuvragı körüp katunning ançulayu yirte tüşüp kamılıp ögsirep **tınsırap** yatmışın... “Hatunun akılsızca ve nefessiz yere düşüp boylu boyunca uzandığını gören çevresindeki zarif kızlar...” (AY634/17-20)

ti-/te-: demek.

[3] →[yalın hal]+[eksiz belirtme h.e.]+[yönelme h.e.]

[y(a)ruklı] karalı t(ä)ñrili yäkli tözi yıltızı [ol tedim(i)z] erser “ışık ve karanlık, tanrı (ve) şeytanın esası birdir dedi isek...” (HU II.A/24-25)

ymä yäkkä içgäkkä t(ä)ñri tepän... “yine şeytana, iblise tanrı diyerek...” (HU.II.A./182-183)

tik-: 1. dikmek, yetiştirmek.

[2] →[yalın hal]+[eksiz belirtme h.e.]

...kuşalamul tigma edgölüg **töz yiltız tik**ser tarısarlar... “...*Kuşalamūla denen iyi kök, esas yetiştirseleler...*” (AY168/2-3)

2. yukarı kaldırmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

ulug nomlug toogug **örü tik**deçilerke... “*Ulu öğreti tuğunu yukarı kaldıracaklara...*” (AY132b/11-12)

örü tikdim üzeliksiz kirtü nomlug ulug toogug “*Gerçek dharmanın büyük bayrağını yukarı diktim.*” (AY368/15-16)

tike kulgakın yığılmış köngülün tınglasunlar “...*kulağını dikip toplanmış gönülle dinlesinler*” (AY581/16-15-8)

3. ağrımak.

[1] →[yalın hal]

tolp et’özi çimileşdi yingne sançmış osuglug tikdi sançdı **agrı**dı “*Bütün vücudu ürperdi, iğne batmış gibi acıdı, ağrıdı*” (AY632/19-21)

tile-: 1. dilemek.

[2]+(1) →[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]+(bulunma-ayrılma h.e.)

adın yırtınçülüg yivekde öngi **tile**geli bultukmaz “*başka dünyalık gereçlerinden farklı istenmesi mümkün değildir*” (AY377/19-20)

kaçan birök ol tınl(1)glar ol antag ağır ayıg kılınçlarıntın arınmak **tile**ser öz kılmış kılınçlarına ertingü uyadsar aymansar... “*ne zaman ki o canlılar, öylesi kötü davranışlarından temizlenmek isteseler kendi işlemiş oldukları davranışlardan dolayı çok utansalar...*” (AY141/2-5)

yırtınçüg asıgıg **tile**medin... “*Dünyayı, faydayı dilemeden...*” (AY195/19)

bozulmaksız çolmaksız burkan kutın **tile**yür m(e)n “*Bozulmaz, çürümez Buda saadetini dilerim*” (AY616/3-4)

tolp etüzlerin **tile**lerler “*Bütün vücutları ile dilerler*” (M84/14-15)

men barıp toyın dıntar bolup nırvan yolın **tile**yür men “*Ben varıp rahip olup Nirvâna yolunu bulmayı arzu ediyorum*” (M47/9-10)

2. aramak.

[2]+(1) →[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]+(bulunma h.e.)

men amtı kamagun ünüp amrak ögüklerimin **tile**yin barın yokın bileyin “*Ben şimdi hepsi ile beraber çıkıp sevili çocuklarımı arayayım, varlığını yokluğunu bileyim*” (AY622/18-20)

ıdtım m(e)n kamağ beglerig alp alpagut erenlerig törtidin singar orunta **tilegeli** tiginig takı yme b(e)lgürmez “Dört bir tarafa prensi arasınlar diye cesur erleri gönderdim, henüz otaya çıkmadı” (AY636/11)

...tapıgçılarn birkerü arıg semek içinte tüzüde yadılıp **ilediler** “...hizmetçileri ile birlikte ormanlık alan içinde dağılarak aradılar” (AY631/5-7)

tilet-: diletmek, istetmek.

[2] →[yalın hal]+[eksiz belirtme h.e.]

küşüşüm ol ilig beg istetsün **tiletsün** tavrata “Arzumu o hükümdar hemen istetsin” (AY634/5-7)

tilken-: elde etmek, edinmek.

[2] →[yalın hal]+[eksiz belirtme h.e.]

belgürtdeçi **tolp kamağ ed[gü] edremler tilken(e)**yin “Ortaya çıkan bütün iyi erdemleri edineyim” (AY656/8-9)

tipin-: tepinmek, vurmak.

[1] →[yalın hal]

...adakı **üze tepinü...** “...ayağı üzerinde tepinip...” (AY75-76/22-1)

tir-: toplamak, bir araya getirmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

ulug y(a)rlıkançuçı köngülin ötügümin tire **yıga** alı **y(a)rlıkasun** “Ulu bağışlayıcı gönül ile isteğimi bir arada kabul edersiniz” (AY110/18-20)

kirtün inanmış kişilerig tire **yıga** alır siz “Doğrulukla inanmış kişileri bir arada kabul edersiniz” (AY490/2-3)

m(e)n olarnı bir yanglıg yıga **tire teginip...** “...ben onları aynı şekilde bir araya getirip...” (AY670/3-4)

ötrü ol antag tözünler ogli tözünler kızı süzük kirtgünç köngüllüg tınl(ı)glar ülgülençsiz tenglençsiz ulug buyanlıg tirginig yıggalı **tirgeli ugaylar** “...o zaman o soylular oğlu, soylular kızı temiz inançlı gönle sahip canlılar, ölçülmez, karşılaştırılmaz ulu iyilik topluluğunu toplayıp bir araya getirebileceklerdir” (AY175/18-22)

tirgür-: diriltmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

montada adın takı öngi aş içgü yok kim bo alangurmış aç barsıg **tirgürgülük** tip tidi “Bundan başka yiyecek içecek yoktur ki bu ayıflamış aç aplanı diriltsin” (AY610/16-19)

tirgürsär t(ä)nr[i **tirgürür**] “diriltse tanrı diriltir..” (HU.II.A./26)

tiril-: dirilmek, canlanmak.

[1] →[yalın hal]

ol beg **tirilip** kelip örü olurup aş içgü koltı “...o bey dirilerek gelip ayağa kalkıp yiyecek içecek istedi” (AY5/5-6)

ol emgekke basa basa (ö)lüp basa basa **tirilürler** “Bu acılardan tekrar tekrar ölürlər, sonra yeniden dirilirler.” (M84/54-56)

ne ölserler anta ok ün iştilürler **tirilingler** “Öldüklerinde, hemen bir ses iştilir: “Dirilin!” (M81/62-63)

tit- feda etmek, bırakmak.

[2]+(1) →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+(yönelme h.e.)

bo montag yanglıg ilinçsiz tutunçsuz küsüşsüz köngülleri üze alku ed tavarların alkuka bir teg esirkençsiz **titerler** ıdalayurlar buşı birürler “Böye ilişkisiz isteksiz gönülleri ile mallarını hepsine esirgemedən bırakırlar, sadaka verirler.” (AY217/6-9)

ötrü **titdi** et’özün isig özinge kavmadın yiti enüklerin özgurtı “Sonra kendi vücudunu feda edip, canını düşünmeden yedi yavrıyı kurtardı.” (AY630/11-13)

ay inim alp **titgülük tavar** “Ey kardeşim serveti feda etmek zor” (AY611/7-8)

titiker-: zeki olmak.

[1] →[yalın hal]

artukrak y(a)ruk yaşuk **titikerip** tülinte yene oot körser... “...çok fazla ışık (gibi) zihni açık olup düşünde ateş görüyorsa...” (AY594/10-11)

titil-⁵⁵: vazgeçmek.

[2] →[yalın hal]+[ayrılma h.e.]

...ulug y(a)rlıkançuçı köngüllüg yügerü kılıp ayıgdın **titilip**... “...yüce merhametli gönlünü öne çıkarıp kötülükten vazgeçip...” (AY478/12-13)

titin-/tetin-: cesaret etmek.

[1] →[yalın hal]

k(e)ntününg ulug y(a)rlıkançuçı köngüllüg çoğı yalını ugrınta ol aç bars yigeli **titinmedi** “Kendisinin büyük merhametli gönlünün parlaklığından dolayı o aç kaplan yemek için cesaret edemedi” (AY616/11-3)

titre-: titremek.

[1] →[yalın hal]

⁵⁵ *titil-* “vazgeçilmek, bırakılmak” (Erdal, 1991: 678) fiiline gelen -(X)l eki örnek metinlerimizde fiile edilgenlik manası kazandırmamıştır.

...et'özleri **titreyü** sakınu sözleyü yitiñsiz ulug mungadmakka tegip...
 "...bedenleri titreyerek dile getirilemeyecek kadar çok şaşırıp..." (AY456/4-6)

...tolp et'özüm **titreyür** "...bütün vücudum titriyor" (AY621/10)

bu savag işidip **titreyü** ünin badari braman inçe tip tidi "Bu sözü işitip titreyerek sesi ile Badari brahman şöyle dedi" (M1/7-9)

...inçe ök korkınçı sönmedi bezer titreyür erti "...fakat korkusu geçmedi titreyip duruyordu" (M5/28-30)

tiyiş-/tiş-: konuşmak.

[1] → [yalın hal]

ol üdün m(a)has(a)tvı tiginning tapıgçıları tiginimiz keçdi tip kaçan bartı yoringlar kanta ol istelim tip **tiy(i)şdiler** "O zaman Mahāsattva prensin hizmetçileri: "Prensimiz gecikti, nereye gitti, hadi gidelim, nasıldır o arayalım" diye konuştular" (AY620/12-15)

tiz-: dizmek, yerleştirmek.

[3] → [yalın hal]+[eksiz belirtme]+[bulunma h.e.]

tegresinte **hua yavişgu tizip** ötrü timin ök öngreki d(a)r(a)nıg sözlesün "Çevresinde türlü çiçekler dizip az önceki daraniyi söylesin" (AY525/7-9)

tod-: 1. doymak.

[1] → [yalın hal]

...**todup** kanıp anası yiti enüki yme birkerü "...annesini yedi yavrusu ile birlikte doyp..." (AY631/13-14)

2. kanmak, tatmin olmak.

[1] → [yalın hal]

...ol iligler kanlar birle nom eşidip nomlug noş tatığı **üze todgay** kangay biz "...o hükümdarlar ile öğretiyi dinleyip öğretiyi tadı ile doycayız" (AY432/11-13)

toda-/tuta-: küçümsemek.

[2] → [yalın hal]+[belirtme h.e.]

...tözün yavaş kişilerig **todamışka** yazuklap... "...sakin ve asil kimseleri küçümseyip suçladıklarında..." (AY556/10-11)

<bo> yine burkan pratyakabud arhant bo üç törlüg kutluglarka teggülük köni nomda yoridaçılarig körüp sögüp sarsıp todap uçuzlap... "...yine Buda, Pratyekabuddha (ve) Arhant, bu üç değişik, kutlu mertebeye ulaşmak için doğru öğretilerde davranışları görüp, sövüp sayıp, aşağılayıp, küçümseyip..." (AY136/6-10)

todgur-/todur: 1. doyurmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

anın amtı bolarnı aş üze **todgur**mışım k(e)rgek tip sakıntı “*Dolayısıyla şimdi bunları yemek ile doyurmam gerek diye dışındü*” (AY605/1-3)

noş tatığı [üze tınl(ı)g]larığ **todgu**[rayın “*Tatlı yemek ile canlıları doyurayım*” (AY115/10-11)

2. doyurmak, tatmin etmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

biş ajun tınl(ı)g oqlanların süzük kirtgünç köngül öritip nom bulunçinga tegürüp alkinmaksız tükemeksız inçkü mengi üze **todur**up... “*Beş varlık şeklindeki canlılar için temiz inançlı gönül besleyip, öğreti kazancına ulaştırıp, bitmez tükenmez rahat, huzur ile doyurup...*” (AY154/6-10)

kin keligme üdlerte nomlug suvsuşın bilge biliglig aşın yme monçulayu ok **todgur**ayın kanturayın tip tidi “*Gelecek zamanlarda dharması suyu ile bilgili yemeği ile bu şekilde doyurayım diye söyledi*” (AY606/1-4)

bilge biligin ögrünçün **todurt**um (kantur)dum “*...hikmet ve sevinç ile doyurdum, kandırdım.*” (M21/10-11)

tog-/tug-: 1. doğmak.

[1]+(1) →[yalın hal]+(bulunma h.e.)

on yir orunta **ornaş**ayın togayın “*On yerde yerleşeyim, doğayım*” (AY108/15-16)

ymä kün ay ölür ted(i)m(i)z ärsär ärs(i)z(i)n tugar batar ärki bar ärsär **tugmaz**un ted(i)m(i)z ärsär “*yine güneş ve ay ölür dediysek kendiliğinden doğup batma gücü var iken doğmasın dediysek...*” (HU II.A/60-64)

...sını süngüki uz yüüzi mengizi körkle özi yaşı uzun ögrünçlüg meng<i>lig açuk adırtlıg y(a)rlıkamış y(a)rlığı tıdıgsız t(e)ngrike yalangukka taplaguluk erdinilig orunta **togdaç**ı togmış... “*...uzuvları yetenekli, görünüşü güzel, ömrü uzun ve mutlu güzel söz söyleme yetisine sahip (olup) Tanrıya ve insanlara hizmet edip mücevherli yerde doğacak...*” (AY419-420/20-3)

...bo iki törlüg et’özler teg tısız y(a)rpsız közünteçi b(e)lgürteçi **togdaç**ı oçdeçi... “*...bu iki türlü vücutlar gibi güçsüz kuvvetsiz görünecek, ortaya çıkacak, doğacak, ölecek...*” (AY56/12-14)

ol edgü kılınç küçinte munta tüz kodup tengri yirinte **togar**lar “*bu iyi ameller sâyesinde, burada öldükten sonra tanrılar yerinde doğarlar*” (M51/11-12)

bar antag tınlığ kiçigkiye çimeli ölürüp utguratı tamuda **togar** “*bunun gibi bir yaratık, küçücük bir karınca öldürünce muhakkak cehennemde doğar.*” (M59/24-25)

tujit teñri yirintin kodı inip ajun tutu **toga yarlıkamış**ın... “*Tusita adlı tanrılar diyarından aşağıya inip haşmetle doğduğunu...*” (M3/22-24)

2. ortaya çıkmak, belirlemek.

[2] →[yalın hal]+[ayrılma h.e.]

...avantlartın tıtağlartın togmış **b(e)lgürmiş** ermez için oğşatgalı bultukmaz
“...sebeplerden ortaya çıkmış olmadığı için kıyaslanamaz” (AY375/4-6)

kavşıkıya alku nomlar barça tıtağdın ötgürü **toğarlar** tıtağdın ötgürü öçerler “*Ey Kausika, bütün öğretiler tümüyle sebepten dolayı doğarlar, sebepten dolayı ölürlər*” (AY144/20-22)

toğur-/tuğur-: doğurmak, ortaya çıkarmak.

[2]→[yalın hal]+[belirtme h.e.]

...kin keligme üdlerte ikileyü tepretgeli **toğurgalı** umaz “...ileride gelecek zamanlarda yeniden hareket ettirmeye, doğurmaya güçleri yetmez” (AY146/1-2)

ötrü tolç kamag edgü edremlerig edgü yıldızarıg barçanı tüzü tüketi öritgeli **toğurgalı** uyurlar “sonra bütün iyi erdemlerin ve iyi köklerin hepsini yüceltebilmeli ortaya çıkarabilmeli” (AY205/6-8)

...ançulayu yime ögnüng kangning krallıg bir içinte kirmiş köngül at öngüg **toğurur** “...aynı şekilde de ananın ve babanın dehşet kiri (?) içine girmiş gönül ad ve rengi doğurur.” (M42/12-13)

tokı-/toku-: 1. vurmak, dövmek.

[2]+(1) →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+(bulunma h.e.)

tınl(ı)glarıg örletgülık buşurguluk tıtağlarıg kılmamak erser k(a)ltı adınlarıg sögmemek **tokımamak** sıkımmamak tangmamak ürkitmemek... “Canlıları kaygıya düşürecek nedenleri yapmamak, başkalarına sövmemek, dövmemek, sıkıştırmamak, şüphelendirmemek ürkitmemek...” (AY220/18-21)

kim yime dıntarlarıg **tokısarlar** sökserler “Ki yine rahipleri dövseler onlara sövseler...” (M84/39-40)

inçe k(a)ltı ulug yiil kelip köl suvın **tokıp** yaymış teg yokaru kodı yayıltı yaykaltı “Sanki büyük bir rüzgarın esip göl suyunu vurup dalgalandırmış gibi yukarı ve aşağıya dağıttı, çalkalandı” (AY616/3-5)

...laçın **tokup** üçegüni birisin kapıp iltür bolur “...doğan üçünü sıkıştırıp birini yakalayarak götürmüştü” (AY627/8-9)

...örtlüg yalınlig etüzin örtlüg çomaklar tut(a) bizni **tokıyur** “...alevli vücutları ile alevli sopalar tutarak bize vuruyorlar” (M73/12-13)

..kim yime dıntarlarıg **tokısarlar** sökserler “...ki yine dındarları dövseler, azarlasalar...” (M84/39-40)

ol tınlıglarıg sangat tamuda örtlüg yalınlig temirliç çomakın bergen **tokıyurlar** tültürürler “...bu yaratıklara, Sanghâta adlı cehennemde alevli, demirden çomaklar ile, kamçılar ile vururlar, çarparlar.” (M82/22-25)

kim yime kişi ajunıta erken kişiğ **tokı**guçı tonglaguçı erserler ogrı igid erserler...
“Ve yine insanlar aleminde iken insanları döven, hırpalayanlar ve yalancı idi iseler...” (M82/19-22)

iliglerin kötürüp kögüzlerin **tokı**dılar *“...ellerini kaldırıp göğüslerini vurdular”*
 (AY640/4-5)

2. (toprak vb.) işlemek.

[2] →[yalın hal]+[eksiz belirtme h.e.]

(y)örüng (to)prak **tokı**sar bedizeser... *“Açık renkte toprağı, işlese, süslese...”*
 (M51/2)

3. dokumak.

[2] →[yalın hal]+[eksiz belirtme h.e.]

tüülüg yumşak **böz tokı**p... *“Tüylü, pamuklu bez dokuyup...”* (AY34f/12)

4. tokmaklamak.

[2]+(1) →[yalın hal]+[belirtme h.e/eksiz belirtme h.e.]+(bulunma h.e.)

ol altın küvrügüğ **[tokı]**p... *“O altın davulu tokmaklayıp...”* (AY93/11-12)

...anın a[ra] [bir braman iliginte] **küvrüg tokı**[gu ıgaç kötürü kelip... *“... o arada bir Brahman elinde davul tokmaklayacak ağaç getirip...”* (AY93/9-11)

tokıdım m(e)n kamagda yig ulug nomlug küvrügüğ *“Her yerde büyük öğreti davulunu çaldım”* (AY368/9-10)

5. (rüzgar) çarpmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

ança sakınç sakıntukta ikile olarnı ayıg kılınçlıg yil **tokı**p ulug tamularda kemişür
“Böyle düşündüklerinde yeniden bunları kötü amellerin rüzgarı çarpıp büyük cehennemlere fırlatır” (M70/23-26)

6. yapmak, inşa etmek.

[2] →[yalın hal]+[eksiz belirtme h.e.]

ötrü (ar)şidati arhant birle **sengrem** (itgeli) **tokı**galı tyan yip tuta ülügleyürler
“Sonra rahip Rşidati ile bir manastır kurmak için tyan ipini tutup paylaşırlar”
 (M52/3-5)

7. (işe güce) koşturmak.

[3] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+[yönelme h.e.]

kentü erkimiz küçümüzke küvenip törüsüzin sengik vrhar sanlıg erin atın kızın
 kırkının işke küçke irtke birtke ıdtımız yumşadımız tartdımız istimiz **tokı**dımız
 tongladımız *“...kendi kudretimize gücümüze güvenip, haksız olarak, manastıra ait*

olan erkekleri, kız ve bakireleri mecburî bir çalışmaya koşturduk, iş gördürdük”
(M62/29-34)

tokış-: 1. vuruşmak.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

bir ikintişke bıçuşurlar kesişürler **tokış**urlar sançışurlar yançışurlar öçeşürler boguşurlar örlüşürler “birbirleri ile vuruşurlar, kesişirler, dövüşürler, kapışurlar, kin beslerler, boğuşurlar” (M81/59-62)

2. vurmak.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

amarılan kızartmış temirliğ çomakların başka **tokışu** yogrutça miyilerin sançışu yiyürler “Bazıları kızgın demirli çomaklarla başlarına vurarak yoğurt gibi beyinlerini çıkarıp yerler” (M68/30-33)

tokıt-: kurdurmak.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

...suvka **tokıt**mişların körüp... “...suya kurdurduklarını görüp...” (AY112/12-14)

tokıtıl-: vurulmak.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

...ulug suvka et’özi **tokıtılıp** barır erken... “...vücudu ulu suya kapılıp giderken...” (AY75/20-21)

...inçe k(a)ltı ulug ı ıgaç küçlüg katıg yiilke **tokıtılıp** kamılmış teg tüşdiler kamıltılar “...tıpkı büyük bir ağacın kuvvetli sert yeke kapılıp devrilmiş gibi düştüler” (AY625/13-15)

tol-: 1. dolmak.

[1] →[yalın hal]

agılıkları kıznakları <barça> ed tavarlar üze tolsun toşsun “Hazineleri değerli eşyalarla dolsun” (AY118/14-16)

2. dolmak, bitmek.

[1]+(1) →[yalın hal]+(bulunma h.e.)

ötük birim öteklegülük yıl ay üd kolu sakış **tolsar** tükeser... “Borç ödeyecek zaman dolsa tükense” (AY6/17-19)

altınç ülüş otuzda **tol**tı “Altıncı kısım otuzuncu bölümde bitti” (AY457)

tolgur-: doldurmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

...yene sumır tağça erdinilig ögmekler üze **tolgurup** tapınsar udunsarlar... “...yine Sumır dağı kadar mücevherli övgüler ile doldurup hizmet etseler” (AY80-81/23-2)

...barçanı tuta tükel **tolgurmakı bolur** “...hepsini tutup tümüyle doldursun” (AY78/20-21)

tonan-: giyinmek.

[2] →[yalın hal]+[eksiz belirtme h.e.]

aglak arıg orunta yangı arıg **ton tonanıp** mandal kılısun “Sessiz sakin bir mekanda temiz elbise giyinip uygun bir alan oluştursun” (AY487/6-7)

tonantur-: giydirmek, donatmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

yene dört oglank(a)yalarıg uz **tonanturup** itip yaratıp birer burnaçada suv tutdurup dört bulungda olgurtsun “Yine dört genç oğlanı güzelce donatıp, süsleyerek birer testide su tutturarak dört tarafta oturtsun” (AY477/8-11)

toğla-: 1. vurmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

kim yime kişi ajunınta erken kişiğ tokıguçı **tonglaguçı** erserler ogrı igid erserler... “Ve yine insanlar aleminde iken insanları döven, hırpalayanlar ve yalancı idi iseler...” (M82/19-22)

2. koşturmak.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

kentü erkimiz küçümüzke küvenip törüsüzün sengik vrhar sanlıg erin atın kızın kırkının işke küçke irtke birtke ıdtımız yumşadımız tartdımız istimiz tokıdımız **tongladımız** “...kendi kudretimize gücümüze güvenip, haksız olarak, manastıra ait olan erkekleri, kız ve bakireleri mecburî bir çalışmaya koşturduk, iş gördürdük” (M62/29-34)

topul-/toopul-⁵⁶: delmek, nüfuz etmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

...yağız yiriğ **topulup** yokaru ünmişi bo erür “...kara toprağı delip yukarıda duran budur” (AY644/3-4)

y(a)ruk yaşuk **toopulu** ötrü uyur emlegeli igin kemlerin tınl(ı)larınğ “...ışık nüfuz ederek bu sayede canlıların hastalığını tedavi edebilir” (AY593/13-14)

⁵⁶ *topul-/toopul-* “yığılmak” (Usta, Doğan 2014: 336) anlamları verilen fiil, metnimizde delmek, nüfuz etmek anlamında kullanılmıştır. Örnek cümlelerimizde -(X)l eki fiile edilgenlik anlamı katmamıştır.

bo dört türlü nomlarıg ötgürü **topulu** bilmiş köngül tözin bışrunmak... “*bu dört türlü öğretileri açıklayıp toplayıp bilen gönül esasını öğrenmek...*” (AY249/13-15)

inçip bodis(a)t(a)vlar bo montag yangın üç ağılık iki y(i)g(i)rmi bölük nomlarıg kezigçe tizigçe ötgürü **topulu**... “*Şöyle Bodhisattvalar böyle bu şekilde üç hazine ve on iki bölümlü öğretileri sırasıyla açıklayıp...*” (AY279/7-10)

tosgur-: yok etmek.

[2] →[yahn hal]+[eksiz belirtme h.e.]

...üç asangı **emgek tosgurup** üstün tengri (altın) yalanguknung umuğı ı(nağı) (maytrı) atlıg burkan bolgay “*...üç Asamkhyeya müddetince ızdırapları yok edip yukarıda tanrıların aşağıda insanların umudu ve dayanağı Maytrı adlı bir burkan olacak*” (M8/1-4)

toş-: dolmak.

[1] →[yahn hal]

ağılıkları kıznaqları <barça> ed tavarlar üze tolsun **toşsun** “*Hazineleri değerli eşyalarla dolsun*” (AY118/14-16)

toşgur-: 1. doldurmak.

[2] →[yahn hal]+[belirtme h.e./eksiz beirtme h.e.]

t(e)ngirim tüzüde yadılıp **toşgurur** tolp kamag yir suvug “*Her yere yayılıp doldurur bütün yeryüzünü*” (AY349/13-14)

buyanlığı ulug taluyug közünür üde **toşgurayın** “*Sevabın büyük denizini şimdiki zamanda doldurayım*” (AY354/9-10)

k(a)ltı bo iki türlü yiveklerig **toşgurmaginça** tüketmeginçe... “*...bu iki türlü süsleri doldurmayarak tamamlamayarak...*” (AY234/3-4)

...**erdini yinçü toşgurup**... “*...mücevher inci doldurup...*” (AY571/6-8)

2. tamamlamak.

[2] →[yahn hal]+[belirtme h.e.]

dörtünç kamag p(a)ramıtlarıg **toşgurmak** tüketmeklig küşüşke tayanıp al altag p(a)ramıtıg netegin bütürürler “*Dördüncüsü bütün paramitaları tamamlama isteğine dayanıp yöntem pāramitāsı nasıl elde ederler*” (AY268/21-24)

3. tesir etmek

[2] →[yahn hal]+[bulunma h.e.]

ol üdün ol ilig kan tülintin ötrü odunup tugdı ulug ögrünçi tolپ et’özinte **toşguru**... “*O zaman o hükümdar düşünden uyanıp bütün bedenine tesir eden büyük bir sevinç duymuş*” (AY572/18-20)

toşgurt-: doldurtmak, tamamlatmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

...altı p(a)ramıtları **toşgurt**guka ötüğçi bolsar... “...altı erdemleri tamamlatmaya ricacı olsa...” (AY181/15-17)

tök-: saçmak, dökmek.

[2]+(1) →[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme hal eki]+(ayrılma h.e.)

...yetiz yirte **tökgül** “...yüksek yerden dök” (AY30/2)

kaçan yuna tüketdükde ol yunmış suvug mandal içinteki aş içgü birle suvda **töksün** “Yıkanma işlemini bittiğinde b yıkandığı suyu alan içindeki yiyecek içeceklerle birlikte sudan döksün” (AY478/7-10)

inçip ol nomçı olurguluk asan tüpinge yaguk yıdlig yıparlıg **suv töküp** tüü törlüg esringü hua çeçekler saçıp... “...böylelikle o öğretmeninin oturduğu makamın dibine güzel kokulu sular döküp türlü türlü rengarenk çiçekler saçıp...” (AY423-424/21-3)

tüü törlüg adruk adruk tütsüg hua çeçeklerig saça **töke kelip**... “...türlü türlü ayrı ayrı tütsü çiçekleri saçıp dökerek...” (AY313/5-7)

töktümüz saçtım(1)z ärsär t(ä)ñri y(a)rukın y(a)vlak yergärü ıdtım(1)z ärsär, “(tanrı ışığını) döküp saçtıysak tanrı ışığını kötü yere gönderdiysek...” (HU II.A/277-279)

tökül-: 1. dökülmek, akmak.

[1] +(1)→[yalın hal]+(bulunma-ayrılma h.e.)

ol buryukı bo y(a)rlığıg eşidip közinte isig yaşı **tökülü** busuşlug kadgulugın yıglayu agızı kurup... “O kumandan bu emri iştince gözlerinden sıcak yaşlar dökülerek hüznle ağlayarak, ağzı kruyup...” (AY624/8-10)

nom yörüginge mungadıp isig yaşı **töküli** “Öğretinin tesirinde kalarak sıcak yaşlar döküldü” (AY577/3-4)

2. (yağmur) yağmak.

[1] →[yalın hal]

tüz kezigçe üdinçe özgen yagmur **tökülür** “Mevsimine uygun olarak bambaşka yağmurlar yağar” (AY566/2-3)

özgen yagmur üdinçe üstürti kodı **tökülür** “Zamanına uygun olarak bambaşka yağmurlar yukarıdan aşağıya dökülür” (AY517/4-6)

3. (çiçek yaprakları) dökülmek.

[1] →[yalın hal]

tü türlüg kök sarıg kızıl yörüng yipün önglüg esri kusrı suvdaki kurgakd(ak)ı çeçekler **yarılıp açılıp** tö(külür) “Çeşitli, mavi, sarı, kırmızı, beyaz, menekşe rengi, alacalı sudaki karadaki çiçekler yarılıp dökülür.” (M55/24-28)

tölte-: döşemek, sermek.

[2] →[yalın hal]+[eksiz belirtme h.e.]

...közünügli açuk tasang orunta yıdılıg yıparlıg suv saçıp tüü törlüg esringü körkle
hua çeçekler töltep... “...görünen geniş bir yerde güzel kokulu sular saçıp türlü
türlü renkte güzel çiçekler döşeyip...” (AY416/1-4)

tönder-: döndürmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

...tagdın yıngak] töpün [**tönderü** bir yolça iltü] bartılar “...dağdan yana tepesini
döndürerek bir yol boyunca götürdüler” (AY7-8/20-2)

tönderil-: dönderilmek.

[1] →[yalın hal]

...nızvanıların küçetdükinte ötgürü kanglı tilgeni teg üstün altın arkuru turkuru
agtarılı **tönderilü** evrilü tevrilü toga teg<z>i[nü]... “...tutkuların güçlendiği
anlarda bu sebeplerle kağrı tekerleği gibi yukarı, aşağı enine boyuna aktarıla
döndürüle çevrile , döne dolaşa...” (AY133/18-22)

ol on ming balıklar ölüm kapıgına kirip agtarılı **tönderilü** ağınayurlar erti “O
on bin balık ölüm kapısına girip ters döndürülüp debeleniyordu” (AY601/10-12)

törçi-: başlamak, ortaya çıkmak.

[1] →[yalın hal]

ol ugrta üç törlüg mün kadaglar **törçiyür** “O esnada üç türlü kötülük başlar”
(AY556/15-16)

ötrü bolur ig kegen üküş emgek **törçiyür** “Sonra hastalıklar olur, çokça sıkıntı
başlar” (AY554/4-6)

bolar için karışmakdın üküş igler **törçiyür** “Bunların kendi içlerinde
karışmalarından çok hastalıklar ortaya çıkar” (AY366/6-8)

kayu üd kolularının içinte kesinlerin sapınta kayu kayu ig ağıgı neteg yanglıg
törçiyür “...hangi zamanın içinde, hangi kesinlerin sırasına, hangi hastalığın ne
şekilde başladığını...” (AY588/5-8)

yazkı üdler içinte yil tözlüg ig **törçiyür** “Yaz zamanında yel kökenli hastalık
başlar” (AY591/12-13)

...aşıg içgüg suvsuşug kigürmiş k(e)rgek karınınta singürü bışuru üdinçe ötrü
kamag ig toga tepreyü **törçiyü** umazlar “...yemeği, içeceği ve şerbeti, sindirme
zamanına göre karna sokmak gerek böylece bütün hastalıklar ortaya çıkıp
başlayamazlar” (AY590/9-12)

törü-/töri-: 1. meydana gelmek.

[1]+(1) →[yalın hal]+(bulunma h.e.)

busuş kadgu emgek tolgak iy(i)n udu **törüyür**... “*Sıkıntı, kaygı, ıstırap birbirini takip ederek ortaya çıkar...*” (AY367/15-16)

yalanguk et’özinte törümiş dört ulug iglerin... “*İnsanların bedeninde ortaya çıkan dört büyük hastalığı...*” (AY588/12-4)

2. doğmak, türemek.

[1]+(1) →[yalın hal]+(bulunma h.e.)

al altaglıg y(a)rlıkançuçı köngülin şakı uguş**da** törümiş “*İkna edici ve acıyan bir gönül ile Sākya soyundan doğmuş*” (AY679/4-5)

uzatıkı uguşı yig üstü<n>ki götem bağlıg udumbar çeçek teg odgurak **tog**muş törümiş “*...daima soyu en üstün kötrüm, bağlıg, udumbra çiçeği gibi hemen doğmuş türemiş*” (AY682/2)

3. yetişmek, olgunlaşmak.

[1]+(1) →[yalın hal]+(bulunma h.e.)

ı ıgaç**da** törümiş tüş yimişler kedyür “*Ağaçlarda yetişen meyveler olgunlaşır*” (AY517/9-10)

bolar barça yene tegşilip irig açığ tatıgsız tüş yimişler yme **töriyür** “*Bunlar tümüyle değışip, acı ve tatsız meyveler yetişir*” (AY557/18-20)

töşe-: döşemek, yaymak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

tag töpüsinte mrkt erdni önglög yılınçga yumşak erdnilerig **töşep** urmuş teg öleng çimgenleri erür “*Dağ tepesinde marakata ve ratna renkli yumuşak mücevherleri döşemiş koymuş gibi ıslak çayırları vardır*” (M55/21-24)

yinçün yimişlik yirin tolu **töşep** samntapuşp yimişlikig satgın alır “*İncilerle koruluğu baştan başa döşer ve Samantapuşpa koruluğunu satın alır*” (M52/1-3)

töşen-: kullanmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

sengrem sanlıg sengik tültin töşekin etimizke yinimizke tegürü **töşentimiz** “*Manastıra ait olan yastıkları, döşekleri etimize, tenimize değıdirip kullandık*” (M65/6-9)

tözker-: esasını araştırmak, soruşturmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

yitinç kamağ burkanlar kirtüdin kelmişler alku kamağ nomlarıg **tözkerü** tüpkerü çınınça bilip ukup... “*yedinci (olarak) bütün Budalar, hakikatten gelmişler, bütün öğretileri araştıırıp doğruca anlayıp...*” (AY34n/15-18)

tsuyurka-: acımak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

[takı] olarnı irinçkeyü tsuyurkayu... “Onlara da acıyarak...” (AY603/12-13)

monçulayu sakınıp içileri birle sözleşgölük kizigin tizigin ertdürüp ol bars üze öngin öngin y(a)rlıkançuçı köngül turgurup irinçkediler **tsuyurkadılar** “*bu şekilde düşünüp ağabeyleri ile konuşacaklarını tamamladıktan sonra o kaplana merhametli gönül besleyip acıdılar*” (AY612/9-12)

...anın içinte yene üküş telim balıklar yatmışın anı körüp ötrü ol bayagut oğlu irinçkep **tsuyurkap** ulug y(a)rlıkançuçı köngülü yügerü boltı “...onun içinde de bir çok balığın yattığını görüp bu sebeple o bey oğlu acıyıp yüce bağışlayıcı gönlü ortaya çıktı” (AY600/7-11)

kim ol ratnapuşpı atl(1)g tükel bilge t(e)ngri t(e)ngri burkan ulug y(a)rlıkançuçı köngülü üze **mini** irinçkeyü **tsuyurkayu** y(a)rlıkap... “Öyle ki o Ratnapuşpi adlı tanrılar tanrısı Buda yüce merhametli gönlü ile merhamet edip bağışlayarak...” (AY515/2-7)

tu-: kapamak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

ötgürü ontın sığarkı uluşlarıg bir yme kodmadın tüzü tüketi barçanı toşguru **tu**yu örte y(a)rlıkayurlar “...dolayısı ile sağ taraftaki memleketleri hiçbir eksik bırakmadan tamamıyla kapayıp örtecek şekilde buyuruyorlar” (AY500/7-11)

...üç tamu yolın **tugıl** “...üç cehennem yolunu kapat.” (M47/8-9)

tugla-: tuğ dikmek.

[2] →[yalın hal]+[eksiz belirtme h.e.]

...tering taglar içinte törtdin sığar **bag tuglap** barın idi tapmadı “...derin dağlar içinde dört bir tarafa tuğ dikip hiçbir şekilde bulamadı” (AY631/9-11)

tumıl-: soğumak.

[1] →[yalın hal]

...ölüp bütün et’özi **tumılıp** t(e)k yalınuz yüreki taşında bir tançu eti **tumıl**madı “...ölüp bütün vücudu soğuyup sadece bir tek yüreği dışında bir parça eti soğumadı” (AY4/20-22)

turgur-: 1. durdurmak.

[2]+(1) →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+(bulunma h.e.)

tınl(1)gların adınlarıg sögmek tokımak oyamak emgetmekde ulatı yavlık kılınçlarıg kodt<u>rup alku edgü törülerte yaratıp ajun ajunta üç erdinig ayamak ağırlamaklık küsüşde **turgur**mak burkan kutılıg yorıgılarıg bütürgüke katıgılamak buyan edgü kılınçka yitmez “Canlıların başkalarını, azarlamak, dövmek, vurmak, acı çektirmekten başka kötü davranışları bir kenara bırakıp bütün iyi öğretilerde donanıp varlık yolunda üç cevhere saygı göstermek isteğinde

durdurmaları, Buda kutsallığına sahip yolları bitirmeye gayret göstermeleri iyi davranışa yetmez” (AY180-181/22-7)

kidin ot(ra)sınta **turguralım** “*Arka (tarafın) ortasında kuralım*” (M95/2-3)

2. yükseltmek.

[2] →[yahn hal]+[belirtme h.e.]

sek(i)zinç orunka köngül öritmişlerinte tanuklamakın yügerü **turgurtaçı** atl(1)g samadı dyanıg öritürler “*Sekizinci yere gönül beslediklerinde ispat etmeyi yükseltecek isimli samādhi dhynāyanayı yükseltirler*” (AY323/22-25)

3. yerleştirmek.

[3] →[yahn hal]+[belirtme h.e.]+[bulunma h.e.]

köngülüğ **anta turgurmak ornatmak** erser k(a)ltı bo montag çınju tigma ertükteg tözde alku edgü nomlar barça sıgmış üçün burkanlar ağılıkı titir “*Zihinsel ulaşımı orada yerleştirmek ise chen ju denilen öylesine esasta bütün öğretiler bütünüyle sğdığı için Budalar hazinesidir*” (AY285/1-5)

4. his beslemek.

[3] →[yahn hal]+[eksiz belirtme h.e.]+[yönelme h.e.]

monçulayu sakınıp içileri birle sözleşgölük kizigin tizigin ertdürüp ol bars üze öngin öngin y(a)rlıkançuçı köngül **turgurup** irinçkediler **tsuyurkadılar** “*bu şekilde düşünüp ağabeyleri ile konuşacaklarını tamamladıktan sonra o kaplana merhametli gönül besleyip acıdılar*” (AY612/9-12)

ayıgdın titilip edgüde yaratinguka köni ongaru süzük **köngül turgursun** “*...kötülükten uzaklaşıp iyilikte yaratılmışlara gerçek saf duygular beslesin*” (AY478/13-15)

ötrü m(a)has(a)tvı tigin y(i)ti kınıg tölükde turup ulug bedük küşüşke inip ulug y(a)rlıkançuçı **köngül turgurup** köngülin kögüzin yakçtırtıp... “*Sonra Mahāsattva prens kararı bir güçle ayağa kalkıp büyük istekle büyük merhamet ederek, gönlünü göğsünü ferahlatıp...*” (AY615/5-9)

sekizinç adanınng edgüsinge **küni köngül turgurmazlar** “*Sekizincisi: Başkasının iyiliği için kıskançlık duyguları gönül beslemezler.*” (M32/5-7)

...kop kamağ tiriğ tınlıg ödüş özlüg tınlıglar öze **yarlıkançuçı bilig turgurup** inçe sakınç sakınur” “*...bütün canlı yaratıklar için acıma duygusu besleyip şöyle düşünür*” (M33/40-43)

5. harekete geçirmek.

[1] →[yahn hal]

atlar yang(alar)ıg **turgurdaçı** “*atları ve filleri harekete geçirecek...*” (M110/2)

6. (kurban) sunmak.

[2] →[yalın hal]+[eksiz belirtme h.e.]

buşılığ **yağış turgurdum** “*Sadaka olarak kurban sundum*” (M45/11-12)

turıt-: durdurmak.

[1] →[yalın hal]

üç asankı içinteki alp kılğuluk açığ emgeklig çatıklıg işlerig işlegeli **turıtmamak** turkıgılanmamak erür “...üç *asaṃkhyeya içinde zor bulunacak ızdıraplı, jatakalı işleri yapmak için durdurmamak çekinmemektir*” (AY235/1-4)

turkıgılan-: çekinmek.

[1] →[yalın hal]

...üç asankı içinteki alp kılğuluk açığ emgeklig çatıklıg işlerig işlegeli turıtmamak **turkıgılanmamak** erür “...üç *asaṃkhyeya içinde zor bulunacak ızdıraplı jatakalı işleri yapmak için durdurmamak çekinmemektir*” (AY235/1-4)

turul-: durulmak, sakinleşmek.

[1] →[yalın hal]

ötrü köngülleri **amrılmaz** turulmaz “*sonra gönülleri sakinleşmez*” (AY290/16)

turultur-: durultmak, sakinleştirmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

erenlerig **turultur**taçı t(e)ngrilerning yalanguklarıning bahşısı “...*erkekleri uysallaştırarak tanrıların, insanların öğretmeni...*” (AY187/7-9)

turuş-: yüzleşmek, karşılaşmak.

[1] →[yalın hal]

...ol yirteki isig öz alımçaları **birle turuşur** osuglug turur “...*o yerdeki can alıcılarla karşılaşır gibidir*” (AY18/11-13)

tuş-: denk gelmek, rastlamak.

[2]+(1) →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+(bulunma h.e.)

bo avant tıtag üze kinki yme maytrı burkanta ulatı alku burkanlarıg ogatmadın [şaş]madın odgurak **tuşgay** sizler “*Bu sebepten gelecekteki Maytrı Budalara ek olarak bütün budaları karıştırmadan tam denk geleceğiz.*” (AY24/18-21)

bo ok tıtagıntın sansız üküş bodıs(a)t(a)vlar birle ogatmadın şaşmadın **tuşgay** m(e)n “*İşte bunlardan dolayı sayısız Bodhisattvalar ile hiş şaşmadan karşılaşacağım*” (AY421/4-6)

ajun **ajunta** burkanlarıg **tuşar** “*Hayat biçimlerinde Budalarla karşılaşır*” (AY337/23-24)

...bititser alku ol tözün t(ınlıg)lar maytrı burkanag **tuşarlar** “...*yazdırırsa bütün bu asil yaratıklar Maytrı Burkan’a rastlarlar.*” (M27/4-5)

(tükel) (bilge) (maytrı) (bu)rkan birle **tuşsar** “*Bunun gibi türlü yaratıklar (mükemmel hikmetli Maytrı) burkan ile buluşsa...*” (M70/33)

ol edgü (k)ılınçlar k(ı)lıp kim maytrı burkan birle **tuşalım** sokuşalım “*Bu iyi amelleri işleyip Maytrı Burkan’ a rastlayalım.*” (M100/15-17)

edler birle **tuşmış** erür (biz) “*Mallarla denk geliriz biz*” (M23/1)

ança yime mini birle **tuşgulug** edgü kılınçları bar erdi “*Ve yine benim ile denk gelmesinden sevapları mevcut olmuştı.*” (M111/30-31)

utguratı ol edgü öd birle **tuşmakları** bolgay “*Muhakkak bu iyi devreye denk gelecek*” (M95/12-13)

...yangı kün küsençig körünç birle **tuşar** “*...yeni günde arzulanan piyese denk gelecektir*” (M104/9-10)

tuş-: denk gelmek, rastlamak.

[2] →[yahn hal]+[yönelme h.e.]

ig agrıgka **tuş bolup** et’öz ölüp kamılsar ulug kiçig agrıgsız artuk bolup tevşilür yiring bolup emişip kurt kongguzlar korayur “*hasta olan beden ölüp çökse, büyük küçük abdest çoğalıp ufalanır, irin olup emip, kurtçuklar soldurur*” (AY366/13-17)

kin keligme üdteki burkanlarka **tuşsar** biz ol ol burkanlarka <tüzü> tapınıp üç yavlak yoltakı açığ tarka emgeklerintin ozgay kutrulgay biz “*Biz gelecek dönemlerdeki Budalara rastlarsak tüm o Budalara tümüyle tapınarak üç kötü yoldaki ızdıraplı sıkıntılardan bütünüyle kurtulacağız*” (AY532/8-13)

yavız yavlak ayıg öglilerke **tuşup**... “*Fena, kötü düşüncelilere denk gelip...*” (AY109/19-20)

tuşuş-: karşılaşmak, rastlaşmak.

[1] →[yahn hal]

...t(e)ngrining yalangukning bahşısinga tuşdaçı edgü edgü ögli **birle tuşuşdaçı**... “*...tanrının ve insanların öğretmeni ile iyi düşünenle karşılaşacak...*” (AY420/4-6)

tut-: 1. tutmak.

[2]+(1) →[yahn hal]+[eksiz belirtme h.e.]+(bulunma h.e.)

özi arıg suvka kirip yangı arıg ton kedip iliginte **tütsüglük tuta** bo tütsügüg urup mini okısun “*Kendisi temiz suya girip yeni, temiz elise giyip elinde buhurluk tutarak bu tütsüyü yakıp beni çağırısın*” (AY440c/5-9)

2. tutmak, muhafaza etmek.

[2] →[yahn hal]+[belirtme h.e./eksiz beirtme h.e.]

neçe yime tömke biliglig erser inçip etüzin artuk saklanu **tutar** “*Her ne kadar cahil ise de yine vücudunu fazla korur*” (M2/12-14)

ymä **äv bark** tutduk üçün... “*ayrıca ev bark edinmek için...*” (HU.II.A./287-288)

3. tutmak, dini emri yerine getirmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme hal eki]

bir igid nomug törög **tutugma**... “*ilki yalan öğretiyi savunma...*” (HU.II.A./166-167)

tokuzunç **on ç(a)hşap(a)t tutdukumuzda** b(ä)rü... “*dokuzuncu olarak o emri yerine getirdiğimizden beri...*” (HU.II.A./229-230)

bir ay ç(a)hşap(a)t **tutmak** k(ä)rgäk artı “*bir ay oruç tutmak gerekliydi*” (HU.II.A./312-313)

bir aykı ç(a)hşap(a)t(1)g ädgüti tükäti arıtı **tutu umad(1)m(1)z** ärsär “*bir aylık orucu gerektiğince yapamadıysak...*” (HU.II.A./320-321)

ymä **y(i)mki baçak alkış ç(a)hşap(a)t** nomça töröçä **tutu umad(1)m(1)z** ärsär, näçä ägsüt<t>ümüz k(ä)rgät<t>imiz ärsär “*yine yimki törenlerini, orucu, ibadeti, emirleri dini öğretiyeye göre yapmadıysak...*” (HU.II.A./368-371)

4. yöneltmek.

[3] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+[yön gösterme h.e.]

ymä alkanur ärkän köñülümüzni sakınçım(1)znı tänri~~gerü~~ **tutmad(1)m(1)z** ärsär “*yine dua ederken gönllümüzü, düşüncemizi tanrıya yöneltmedi isek*” (HU II.A/251-253)

tuttur-: tutturmak.

[3]→[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme hal eki]+[yönelme h.e.]+(bulunma h.e.)

takı yme bo nom erdinig kim ol öngreki burkanlar şasınta edgü kılınç kılmış tözün kutlug tınl(1)glar erserler olarka **tutturup** inçip bo çambudıvıp yırtınçüde kingürü yadturup... “*Ayrıca bu öğretiyi mücevherini önceki Budaların öğretisinde iyi amel işlemiş, asil ve kutlu canlılar varsa onlara tutturup böylece bu Çambudıvıp ülkesinde geniş bir alana yayılarak...*” (AY474/9-13)

yene dört oğlank(a)yalarig uz tonanturup itip yaratıp birer burnaçda **suv tutturup** dört bulungda olgurtsun “*Yine dört genç oğlanı güzelce donatıp, süsleyerek birer testide su tutturarak dört tarafta oturtsun*” (AY477/8-11)

tutsuk-: yakalanmak.

[1] →[yalın hal]

üç kögürçgen atayı laçinka kavıtur erken birisi **tutsukup**... “*Üç güvercin yavrusu doğan tarafından kovalanırken biri yakalanıp...*” (AY620/20-21)

tutul-: tutulmak.

[2] →[yalın hal]+[bulunma h.e.]

ol ok nomlug et'özümde yine alku nomlar barça kalısız **tutulurlar** “İşte o öğretili vücudumda yine bütün öğretiler kalmamacasına tutulur” (AY165/5-7)

alku nomlarta yine nomlug et'özüm **tutulmaz** “Bütün öğretilerde yine öğretili vücudum tutulmaz” (AY165/7-9)

tutun-: 1. tutuşmak, yanmak.

[1] →[yalın hal]

üdsüz keziğsiz kün ay **tutungay** “Zamansız güneş ay tutuşacak” (AY434/19-20)

2. alıkonmak.

[2] →[yalın hal]+[bulunma h.e.]

nä yärde tıdıntı **tutuntı** ärsär “nerede engele takıldıysa” (HU.II.A./255-256)

tutuş-: bağlanmak.

[1] →[yalın hal]

...süngükler ulagı **üze tutuşmış** ertingü yarıncıg yarsıncıg erür “...kemikler bağlantısı ile bağlanmış son derece iğrençtir” (AY614/11-13)

tutuz-: 1. öğüt vermek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

bo sakınmış sakınçingızlarka amtı sizlerni ötleüyür m(e)n **tutuzur** m(e)n “Bu düşündüğünüz düşüncelerinize şimdi sizleri öğütlerim, tuttururum ben” (AY91/16-18)

2. emretmek.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

bo tıtagın **tutuzdı** buryuklarka beglerke terkin tavrak tilengler sever amrak ögükümin “Kumandanlara beylere derhal sevgili yavrucuğumu arayın (diye) emretti” (AY635/2-5)

...adınaguka kingürü nomlagalı okıtgalı y(a)rılıkayur m(e)n **tutuzur** m(e)n “...başkalarına genişçe vaaz etmeniz için buyuruyorum” (AY395/2-3)

3. teslim etmek, bırakmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

altun önglüg y(a)ruk yaltrıklıg kopda kötrülmiş nom iligi atl(ı)g nom bitigde bo nom erdinig **tutuzmak** atl(ı)g bir kırkınc bölük “Altın renkli, ışık parıltılı, her şeyden yüce, öğretilerin şâhı adlı öğreti kitabında bu öğreti mücevherini teslim etmek isimli otuz birinci bölüm” (AY661/12-16)

ayagka tegimlig tözün maytrı bodisvt kutınga yine yine yalvara inçke ötüg ötünü etüzümün (uru)ñçak **tutuzu** kop ajuntakı etüzün yinçürü töpün yükünür men “*Hürmete layık, asil Maytrı bodisvt asaletine tekrar tekrar yalvararak sükünet dileyip vücudumu rehin olarak verip bütün alemdeki vücutlarımla secde ederim*” (M3/37-42)

tuy-: duymak, sezmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

ol kamag burkanlar üzeliksiz üstünki yig köni tüz tuymakıg **tuyup...** “*Bütün Budalar daha üstü bulunmayan, mükemmel doğru sezişi sezip...*” (AY153/20-23)

tütsüg yıdın **tuyduklarında** ötrü “*...tütsü kokusunu duyduktan sonra...*” (AY425/17-18)

tuyun-: hissetmek, anlamak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

agir ayag kop süzük kirtgünç köngül öritip nom tözin **tuyunu** igid yangluk sakınçlarıg öçürü kşantı kılsar... “*derin saygı ile tam temiz inançlı karar verip, öğreti esasını kavrayıp, yalan yanlış düşünceleri yok edip af dilese...*” (AY146/13-16)

tavarnıg ürlüksüzün yokın kurugın **tuyunup...** “*...mülkün faniliğini ve geçiciliğini anlayıp...*” (AY206/12-13)

tuyuz-: anlatmak, tebliğ etmek.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

amtı men barıp şariputri (arhant)ka **tuyuzayın** “*Şimdi ben gidip veli Şariputra'ya bildireyim.*” (M20/17-18)

tüg-: bağlamak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

atı kötrülmüş t(e)ngirim bo dar(a)nıg bir otuz kata sözlep yürüng yip üze birer **tügsün** “*Yüce tanrım bu dhāraṇīyi yirmi bir kez söyleyip beyaz ip ile bir kez bağlasın*” (AY440b/19-21)

atı kötrülmüş t(e)ngirim bo dar(a)nıg bir otuz kata sözlep biş törlüg tüşrük yip üze bir otuz tügüp... “*Adı yüce, saygıdeğer tanrım bu dharaniyi yirmi bir kez söyleyip beş farklı renkte ip ile yirmi bir kez düğümleyip...*” (AY536/20-23)

monçulayu yangın bir otuz kata sözlep bir otuz **tügsün** “*Bunun gibi yirmi bir kez söyleyip bağlasın.*” (AY440b/21-23)

tüke-: 1. tükenmek, yok olamak.

[1] →[yalın hal]

tavar buşı tözi yene t(e)rkkeye üdün alkıntaçı **tükedeçi** erür “*Mal sadakasının esası yine bir anlık sürede yok olup bitecektir.*” (AY163/5-7)

ürüg uzatı yiringüyü yaşım [**tüke**]sün “*Sürekli ağlayarak gözyaşım tükensin*” (AY655/16-17)

2. bitirmek.

[2] →[yahn hal]+[belirtme h.e.]

bo savlarıg bitigde m(e)n tükel okıyu **tüke**[dim] “*Bu sözleri kitaptan ben tümüyle okuyup bitirdim*” (AY7/14-15)

alku işleyü **tükedimiz** “*Hepsini çalışarak bitirdik.*” (M12/29-30)

3. tamamlanmak.

[1] →[yahn hal]

yitiñ bölük ülüş y(i)g(i)rmide **tükedi** “*yedinci kısım yirmide tamamlandı*” (AY497)

altun önglög y(a)ruk yaltrıklıg kopda kötrülmüş nom iligi atl(ı)g nom bitigde onunç ülüş tegzinç nom bitiyü okıyu **tükedi** “*Altın renkli, ışık parıltılı, her şeyden yüce, öğretilerin şâhı adlı öğreti kitabında onuncu kısım yazarak okuyarak tamamlandı*” (AY673/5-11)

[onunç] tokuz kırkda tolu **tükedi** “*Onuncu (bölüm) otuz dokuzda tamamlandı*” (AY675)

baştınkı **ülüş** **tükedi** “*Birinci bölüm bitti*” (M14/10)

tüket-: bitirmek, tamamlamak.

[2] →[yahn hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]

...yme] bo nom erdinig tavgaç [tilinç] **tüketip** “*...ve bu öğreti mücevherini Çin diline göre tamamlayıp...*” (AY4/3-4)

ikinti buyanlarıg edgüleriğ tüketmeginçe... “*ikincisi sevapları ve iyilikleri tamamlamayınca...*” (AY232/14-15)

ayag çilteg tapıgın [anta] **tüketip** bursanglarka inçip ötrü ayıtdı “*Orada saygısını gösterip topluluğa şöyle sordu*” (AY572-573/23-2)

yene nomlug yağmurın barçanı toşgurur **tüketür** siz “*Yine öğretili yağmur ile tamamını doldurur tamalarsınız*” (AY334/10-12)

bir y(e)girminç ay beş otuzda bütürmiş tarkan **tükä<t>di** nigoşaklarınñ suyn yazokın öküngü **huastuan(i)ft** “*on birinci ayın yirmi beşinde Bütürmiş Tarkan dinleyicilerin günahlarından üzüntü duyarak Huastuanifti bitirdi.*” (HU.II.A./37-378)

tültür-: 1. çarpmak, vurmak.

[2]+(1)→[yahn hal]+[belirtme h.e.]+(bulunma h.e.)

ol tınlıglarıg sangat tamuda örülg yalınlıg temirliğ çomakın bergen tokıyurlar **tültürürler** “*O canlılara Sanghata adlı cehennemde alevli demirden çomaklarla, kamçılarla vururlar, çarparlar.*” (M82/22-25)

2. (enstruman) çalmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

takı yime gantari gantarviler tengridem kövrügerig **tültürdi** “*Gandhara ve Gandarvalar ilahi davulları çaldılar*” (M18/38-40)

tüme-: hazırlamak.

[2] →[yalın hal]+[eksiz belirtme h.e.]

et’özün uz itmişde kin **süü** çerig tümeki üze tirin kuvragın itip **tümep...** “*Vücudumu ustaca süsledikten sonra ordusunu askeri bir düzen ile düzenleyip...*” (AY418/5-7)

tümen-⁵⁷: hazırlamak, süslemek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

birök yene bo nom erdinig tutdaçı iligler kanlar dört törülg süülüg kuvragıg itinip **tümenip** ol yağılagaı ugradaçı illig yağınım ilinge uluşınga bargalı ugrasar “*Ayrıca bu öğreti mücevherini tutacak olan hükümdarlar dört tür askeri topluluğu hazırlayıp o savaşmayı planlayan düşmanın ülkesine gitmeye niyetlense...*” (AY409/2-7)

tüne-: gecelemeğ.

[2] →[yalın hal]+[bulunma h.e.]

antada kin ol kişi yalanguzın aglak orunta arıg evde tütsüg urup et’özün arıg küzetip **tünemiş** k(e)rgök “*Ondan sonra o kişi tek başına ıssız bir yerde temiz bir evde tütsüyü yakıp bedenini temiz tutup gecelemeği*” (AY442/17-20)

tüpker-: esasını araştırmak, soruştırmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

tolu tükel bilge biligig **tüpkergülük...** “*bütün bigilileri araştırmalı...*” (AY614/22-23)

yitiñ kamag burkanlar kirtüdin kelmişler alku kamag nomlarıg tözkerü **tüpkerü** çınınça bilip ukup... “*yedinci (olarak) bütün Budalar, hakikatten gelmişler, bütün öğretileri araştırıp doğruca anlayıp...*” (AY34n/15-18)

tüpüktür-: araştırmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

⁵⁷ *tümen-* “hazırlanmak” anlamındaki fiilin metnimizdeki kullanım örneğinde dönüşlülük anlamı yoktur.

törtünç buyanlı bilge biligli yorıglarıg **tüpüktürmekke** tayanıp... “...dördüncüsü erdem ve bilgi eylemlerini araştırmaya dayanmak...” (AY302/17-18)

tür-: dürmek, bükmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

monı monçulayu **türe** büke kılmış kuratmış kop törlüg tsuy irinçü ağır ayıg kılınçlarımın “...bunu bu şekilde dürip bükerek yapmış biriktirmiş (olduğum) çok sayıdaki suçlarımı...” (AY137/3-4)

türt-: sürmek.

[3] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+[yönelme h.e.]

ol ilig kan suvka kirip et’özinge yıd yıpar **türtüp** yangı arıg ton kedip... “O hükümdar suya girip kendisine güzel kokular sürüp yenez temi elbise giyip...” (AY416/12-14)

inçe k(a)ltı kök kalık kovukınta bediz bedizep **bodug türtüp** adruk adruk körk mengizler üntürgeli usar “Eğer gökyüzü kovuğunda resim yapıp, boya sürüp farklı farklı güzel suretler çıkarırlarsa...” (AY50/19-22)

tüş-: 1. düşmek.

[2]+(1) →[yalın hal]+[yönelme h.e.]+(ayrılma h.e./bulunma-ayrılma h.e.)

raçabımı atl(1)g artuk ilig kan orunu yitiñç oruntakı bodıs(a)t(a)vlarka yügerü üsüklerinte tamuka **tüşe turur** tınl(1)glar közünüp bodıs(a)t(a)vning küçinte yine tamuka **tüşmedin** balık başlıg yme bolmadın korkınçsız inç bolmışların közünür “Rājabhūmi isimli pek çok hükümdar yeri yedinci yerdeki Bodhisattvalara yukarılarda cehenneme düşen canlılar görünüp Bodhisattvaların sayesinde yine cehenneme düşmeden ve yaralanmadan korkusuz rahat oldukları görünür” (AY314/4-11)

azıg tişleri ağızınta kongrulup **tüşer** bolur “Azı dişleri ağızından koparak düşer” (AY620/19-20)

azıg tişim kongrulup **tüşüp** kelir boltı erti “Azı dişim koparak düşüyor idi” (AY627/3-5)

...inçe k(a)ltı ulug ı ıgaç küçlüg katıg yilke tokıtılıp kamılmış teg **tüşdiler** kamılıtar “...tıpkı büyük bir ağacın kuvvetli rüzgarla devrildiği gibi düştüler” (AY625/13-15)

kim erki tözünüm bu yir suvda tüpüg ukguçı kayu erki töpüdin **tüşmekin** bilgüçiler anta ötrü purnabtri tükel bilge tengri tengrisi burkanning sakını yitiñçsiz edgüsin öp sakınıp inçe tip tidi “Kimdir acaba asilim, bu dünyada aslı, esası anlayan; Hangileridir acaba tepeden düşmeyi bilenler bunun üzerine Purnabhadra mükemmel hikmetli Tanrılar Tanrısı Burkan’ın düşünmekle erişilmeyen meziyetlerini düşünüp idrak etti ve şöyle dedi” (M13/8-13)

1. düşmek.

[2] →[yalın hal]+[bulunma h.e.]

yme kimning evinte törtidin yingak tam üze bo tört törlüg yaşın iliglarning atların öz öz yingaklarında bitiserler bititserler ol evde yaşın **tüşmez** yala kelmez “*Yine kimin evinde dört duvara bu dört türlü şimşek hükümdarının adlarını kendi taraflarında yazar, yazdırırsa o eve şimşek düşmez, iftira gelmez*” (AY466/19-24)

...azu yme körser siz ootlug karımda **tüşdeçilerig** “...ve yine görerseniz siz ateş çukuruna düşenleri...” (AY494/2-4)

birök yene kılsarlar irig yavlak ayıg kılınçig odguratı **tüşerler** üç yavlak yollar içinte “*Eğer yine kötü işler parlarsa kesinlikle düşerler üç kötü yolun içine*” (AY560/13-16)

2. yağmak.

[1]+(1) →[yalın hal]+(ayrılma h.e./bulunma-ayrılma h.e.)

üdsüz kolusuz [kez]igsiz tolı **tüşer** kar yagar “*Zamansız aralıksız dolu düşer kar yağar*” (AY557/3-4)

kök kalıkdın t(e)ngridem yıd yıpar hua çeçekler **tüşdi** yagdı “*Gökyüzüden ilahi misk kokulu çiçekler yağdı*” (AY617/9-11)

kök**din** **tüşer** t(e)ngridem hua çeçekler bulgaşu “*Gökten yağıyor ilahi çiçekler yağın halinde*” (AY618/19-20)

3. inmek.

[2] →[yalın hal]+[ayrılma h.e.]

ötrü ol kök tonlug beg at**dın** kodı **tüşüp** mini okıdı “*Sonra o mavi giysili bey attan aşağı inip beni çağırıldı*” (AY6/5-6)

4. ölmek.

[1]+(1) →[yalın hal]+(bulunma h.e.)

sekiz törlüg teginçsiz orunlarda togmak **tüşmek** alp emgek titir “*Sekiz türlü ulaşılmaz yerlerde doğmak ölmek zordur*” (AY110/4-6)

...teginçsiz tamuda togmış **tüşmiş** tınl(ı)glar yalınayu turur ört yalın üze “...ulaşılmaz cehennemde doğmuş ölmüş canlılar ateş ile yanıp dururlar” (AY99/14-16)

5. (bir hisse, sıkıntıya) kapılmak.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

ötrü **tüşer** il uluş aç kız bolmak emgek**ke** “*Sonra o ülke kıtlık derdine düşer*” (AY552b/20-21)

ögli kanglı ulatı kişi ogul beg yutuz içi ini yme ka kadaş eke baltır birkerü bolar **tüşer** adrılmak alp açig tarka emgek**ke** “*Ana ve baba, karı ve oğul, karı ve koca,*

ağabey ve erkek kardeş ve hısım akraba, abla ve baldız hep birden ayrılma derdine düşerler” (AY554/13-18)

tüşe-: düş görmek.

[2]+(1) →[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme hal eki]+(bulunma h.e.)

iki imigim birkerü töpüre bıçılır **tüşedim** “İki mememin beraber dibinden kesildiğini gördüm” (AY617/2-3)

yene **tüşedim** montada adın üç köğürçgen atayım “Yine gördüm burada üç güvercin yavrusunu” (AY627/6-8)

tüşedim ertingü yavlak yavız tül “Çok kötü düş gördüm” (AY633/14-15)

üküş sav sözledeçi erip tülinte uçar **tüşeser** “...çok konuşan olup düşünde uçtuğunu görse...” (AY594/4-6)

tüşsire-: meyvesiz kalmak.

[1] →[yalın hal]

inçip tatırsırap **tüşsirep** ol ugrta ol ilte anı y[ideçi] kişi yalanguklar iglig kemlig agrıglıg öngsüz kırtışsız bolurlar “Böylece tatsızlaşıp verim azalıp o zaman o ülkede onu yiyen kişiler hastalıklı, agrılı, rengi solmuş kişiler olurlar” (AY557/9-13)

tüşür-: düşürmek, yöneltmek.

[3] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+[yönelme h.e.]

irinç yarlıg tınlıglarıg yazuk yanglukka **tüşürgüçi** erserler... “...sefil, zavallı canlıları yanlışığa ve kötü yola yöneltenler ise...” (M82/27-28)

tüz-: düzenlemek.

[2]+(1) →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+(bulunma h.e.)

...birmiş k(e)rgkek otların şaşurmadın kezigin bo üdlerning içinte yaragınça yonınça itip **tüzüp** uz katıp aşıg içgüg suvsuşug kigürmiş k(e)rgkek “İlaçlarını şaşırmadan sırasıyla vermek gerek, bu zamanların içinde faydasına, usulüne göre hazırlayıp düzenleyip ustaca karıştırarak yemeği, içeceği, şerbeti sindirme zamanına göre sokmak gerek” (AY590/6-10)

tüzül-: uyuma girmek, uyumlu olmak.

[2] →[yalın hal]+[bulunma h.e.]

...bodı tigme tuyunmak atl(ı)g nomda yoriyu tüzülmek yorigıg bışrunurlar “...bodhi denilen aydınlanmak adlı dharmada değişerek düzenlenmek değişimine çalışıyorlar.” (AY373/11-13)

inçip nom tözinge tayanıp bodı tigme tuyunmak köngül atl(ı)g nomda yoriyu **tüzülmek** yorigıg bışrunmak yme neteg ol tip tiser... Eğer, öğretinin aslına

dayanıp bodhi denilen aydınlanmış düşünce adlı dharmada uygulayarak düzenlenmek uygulamasına çalışmak da nasıl olur dense... (AY373/16-19)

uç-: 1. uçmak.

[1]+(1) →[yalın hal]+(bulunma h.e.)

altı kaçıklık orunta kök kalıkda kuş kuzgun tıdıgsızın uçar teg... *“Altı duyu organında, gökyüzünde kuşun engelsiz uçuşu misali...”* (AY365/5-6)

kök kalıkda uçguluk uzun yaşaguluk agad ot alguluk igliglerig öngedtürgülük *“...gökyüzünde uçmak, uzun yaşamak, olağan üstü ilaçlar elde etmek, hastaları iyileştirmek...”* (AY534/20-23)

monçulayu yangın bodıs(a)t(a)vlar ulug y(a)rlıkançuçı köngüllüg ulug bilge biliglig bo iki türlü kanatları üze sansarlıg kök kalık içinte tıdıgsız uçup tınl(1)glarıg ozgurguluk kutgarguluk ulug iş ködüglerig işle{y}ürler bütürürler *“Böylece bu şekil Bodhisattvalar büyük merhametli, bilgili bu iki tür kanat ile samsaralı gökyüzü içinde engelsiz uçup canlıları özgürleştirecek kurtaracak büyük işleri yaparlar”* (AY307/1-7)

bular üçegü kök kalıkda(1) (yo)lça uça kelip bir ikintişke (söz) savın sözleşü... *“Bu üçü gökteki yol boyunca uçarak gelip birbirleriyle ile sohbet ederken...”* (M7/8-11)

1. (bir yönden) uçmak.

[1]+(1) →[yalın hal]+(ayrılma h.e.)

ne tıltagın bo kamag kuş keyikler kuvragı bir yıngakdın yögürürler uçarlar erki *“Ne sebeple bu bütün hayvanların tamamı bir taraftan giderler, uçarlar ki...”* (AY599/21-23)

uçın-: kendini uçurmak.

[1] →[yalın hal]

...uçık yilpik üze uçınmaguluk... *“...şeytanla cinle kendini uçurmayacak...”* (AY475/7)

uçuzla-: aşağılamak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

burkan erdinig ayıglamadın nom erdinig yiniklemedin bursang kuvrag erdinig uçuzlamadın... *“...Buda cevherini kötülemeden, öğretti cevherini hor görmeden, cemaat cevherini değersizleştirmeden...”* (AY88/1-3)

bo üç türlü kutluglarka teggülük köni nomda yoridaçlarıg körüp sögüp sarsıp todap uçuzlap köngüllerin karınların irintürtüm burçımturtum örletdim *“...bu üç değişik, kutlu, mertebeye ulaşmak için doğru öğretide davrananları görüp, sövüp sayıp, aşağılayıp, küçümseyip, kalplerini, gönüllerini kırıp incittim”* (AY136/7-11)

özümde yavızlarığ körüp **uçuzladım** askançuladım erser... “...kendimde kötü şeyleri görüp küçümsedim alay ettim ise...” (AY136/13-124)

ud-: uymak, takip etmek.

[1] →[yalın hal]

busuş kadgu emgek tolgak iy(i)n udu törüyür... “Sıkıntı, kaygı, ıstırap birbirini takip ederek ortaya çıkar...” (AY367/15-16)

udı-: uyumak.

[1]+(1) →[yalın hal]+(bulunma h.e.)

ançaginça anası katun balıkda idiz kalıkda yatıp **udıyur** erken... “O sırada annesi kraliçe şehirde, yüksek bir kulede yatıp uyuyorken...” (AY620/15-17)

nızvanılag ağır uvin **udımış** tınlıklar.... “Ağır ihtiras uykusuyla uyumuş canlılar...” (M13/32-33)

udun-⁵⁸: 1. saygı göstermek.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

kimler <birök> yene ol bodıs(a)t(a)vlarka tapıngalı **udungalı bolsarlar**... “...kimler o Bodhisattvalara inanarak hürmet etse...” (AY462-463/21-1)

üç üdki burkanlarka tapınmış **udunmuş bolgay** m(e)n “Üç zamandaki Budalara hizmet etmiş olacağım” (AY421/7-8)

ymä burhan tepän igid nomka **uduntumuz tap(ı)nt(ı)m(ı)z** ärsär “yine Buda diyerek yanlış öğretiyeye inanıp tapındıysak....” (HU.II.A./185-187)

2. yüceltmek, ululamak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]

ol nomçı açarığ ayamış ağırlamış tapınmış **udunmuş k(e)rgek** “O vaizi yüceltmek, ululamak gerekir” (AY402/14-15)

birök kin keligme üdlerte kayu iligler kanlar bo nom erdin<i>g süzük köngülin eşidserler tınglasarlar ayasar ağırlaslar tapınsar **udunsar** “Eğer gelecek zamanlarda herhangi bir hükümdar bu öğretiyeye mücevherini gönülden dinleyip saygı gösterir, yüceltirse...” (AY412/18-22)

kamağ ödün **kalmın kuvrag** aşın içgün tapıngu **udungu** küçüm küsünüm teğinmez “Her zaman büyük bir cemaate yiyecek ve içecek ile hizmet etme gücüm, kudretim yoktur.” (M25/12-14)

takı yime kalmış buyrular yime öküş ajunlarda üç erdni ögüg kangıg tapınmış **udunmuş** üçün burkan körkin itip... “Ve yine diğer kumandanlar da bir çok alemlerde üç cevher ve anaya babay, burkan heykelleri yapıp...” (M50/1-5)

⁵⁸ *udun-* “saygı göstermek, tapmak, yüceltmek” (Erdal, 1991: 623) sözlük anlamları verilen fiile -(X)n eki örnek cümlelerimizde dönüşlülük ya da edilgenlik ifadesi katmamıştır.

...öğüg kanıg tapınsar **udunsarlar**... “...*anaya babayı ululasalar...*” (M51/10)

kim açsız suksuz köni köngülin bursng kuvragıg tapın(t)ı **uduntılar** “*Tok gözlülük ve iyi bir gönülle cemaati yücelttiler*” (M72/40-42)

mini tapınıp **udunup** ulug edgüke tegdeçiler “*Beni yüceltip büyük üstünlüğe ulaşacaklar*” (M78/4-5)

uduz- yaklaştırmak.

[3] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+[yönelme h.e.]

...inçip olarnı köni kirtü burkanlar yorığı ıduk tayşing yolka **uduzu** ötrü küç küsün p(a)ramıtıg tükel bütürürler “... *onları doğru ve gerçek Buddhalar yolu (olan) kutsal dacheng yoluna götürerek güç paramitasını tamamıyla elde ederler*” (AY297/3-6)

anta ötrü bir toyın iltü **uduzup** ol begıg ugrayu yakın tegürti “*Daha sonra, bir rahip o hükümdarı götürüp (onu) tümüyle yanı başına getirmiş*” (AY573/13-15)

ugra- planlamak, bir şey yapmaya niyetlenmek.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

ötrü mensiz meningsizig bilmekke **ugrap**... “...*sonra bensiz ve bensizliği bilmeye uğraşıp...*” (AY210/20-21)

...kayu tınl(ı)gıar birök kutrulmuş uguşsuz bolguluk ayıg kılınçlarıg kılğalı **ugramış** erserler... “...*hangi canlılar, kurtulmuş köksüz olan kötü eylemleri yapmak için niyetlenmiş ise...*” (AY296/13-16)

ol iliglerning kanlarının ilinge uluşınga yaguk yagısı yavlakı ol ilig uluşug artatğalı bozğalı sakınçın süülegeli **ugrasarlar**... “*O hükümdarların ülkesine yakın düşmanı o ülkeyi tahrip etmek düşüncesiyle savaşmaya niyetlense...*” (AY238/16-20)

kayu tözünler bo nom erdinig nomlagalı tınglagalı **ugrasarlar**... “...*hangi asil, bu öğretini mücevherini tebliğ etmeyi dinlemeyi planlasa...*” (AY475/15-17)

ugutla- mayalamak.

[1] →[yalın hal]

yirde saçmış urug evin angilki **ugutlayur** “*Yere saçılmış tohum taneleri (nasıl) önce mayalanırsa*” (M42/10-11)

uk- anlamak, idrak etmek.

[2]+(1) →[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]+(bulunma h.e)

alku nomnung barınça alku nomnung kirtüsinçe alku nomnung ugurınça tözin tüpin **adıra** üdüre ukar m(e)n “*Öğretinin tamamına varıncaya kadar, öğretinin tüm doğrusu kadar, öğretinin zamanına varıncaya kadar en ince ayrıntısını ayırt ederek anlarım.*” (AY540/5-7)

uz **ukayın** bileyin **bilge bilig d(a)r(a)nı edrem** “*Hikmetli bilgi daranasinin faziletini iyice anlayıp bileyim*” (AY505/13-14)

amtı bo nom başlagm kutlug gr(a)[tır]kut [tagda] **ukmış** k(e)rgek “*Şimdi bu öğreti başlangıcını kutlu Grdhrākuta dağında anlamış olmak gerekir*” (AY130a/5-6)

ol somakıtu bodıs(a)t(a)vdın tülintin **ukmış** bo şlok nomlug ötügen eşidü y(a)rılıkap... “*O Somaketu bodhisattvadan, düşünden anladığı bu şiiri, öğretili nasihatini işitip...*” (AY125/18-21)

ötrü ayagka tegimlig bodisvt sansarning berü (e)vrilmekin **ukup** naru tevrilmekin emgeksiz uçuz ukar “*Bunu üzerine hürmete layık Bodhisattva, Samsaranın beriye döndürüldüğünü anlayıp, öteye doğru çevrilmesini kolay ve basit bir şekilde anlar*” (M44a/9-12)

...alku nomlarning çınju tigma ertükteg kirtü tözin bilgeli **ukgalı umadın yangı**lurlar “*...bütün öğretilerin tathātā denilen öylelik gerçek esasını anlayamadıklarından yanılırlar*” (AY387/8-10)

anta ötrü çaladr yulta erdeçi çalaprbasi atlıg lular kanı tükel bilge maytrı burkaning lu ordusinga yagumışın **ukup**... “*Bunun üzerine Jaladhara adlı bir gölde yaşayan Jalaprabhasa adlı ejderler hükümdarı mükemmel hikmetli burkanın ejder sayısına yaklaştığını anlayıp...*” (M53/3-8)

amtı yine tükel bilge (burkan) nıng yirtinçü yir suvda (belgürmişin) **ukup** işidip... “*Şimdi yine, mükemmel hikmetli Buda'nın dünyada belirdiğini anlayıp görüp..*” (M8/31-33)

antağ ongalı bögüş urup utguratı **ukar teginmek**... “*Bunun gibi hikmetini ortaya koyup tamamıyla anlayıp...*” (M41/42-44)

kayu dyan smar küçinte sekiz türlüg tözün yolta ingüsün inmegüsün utgurak **uka yarlık** ardi “*derin düşüncesi sayesinde sekiz kısımlı asil yoldan inip inmemesine kesin olarak haşmetle anlardı*” (M4/19-22)

...tering yörügler takı **ukmaz** “*...derin tefsirleri de anlamaz.*” (M38/5-6)

ukıt-: anlatmak, bildirmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

kaujnarag kentke (ya)kın şalavan berkte kalı(ñsız) nırvanka kirü kirü yarlıkamışına tegi alku nomlarag **ukıt**daçı maytrısimit yiti otuz ülüş ulug nom bitigig bititü tegintimiz “*Kauşınagara adlı şehre yakın Şalavana aslı korlukta parinirvanaya haşmetle girinceye kadar olan hayatının bütün öğretileri öğreten yirmi yedi bölümlü Maytrısimit adlı büyük din kitabını biz aciz kullar yazdırdık*” (M1/33-38)

uktur-: anlatmak, açıklamak.

[3] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+[yönelme h.e.]

inçip bodıs(a)t(a)vlar bo montag yangın bo kamag nom tözlerin k(e)ntüleri yanglüksuzın kōnisiñçe bilip ötgürü yene adınlarka yme biltürmekleri **uktur**makları üze ötrü küç kūsün p(a)ramıtıg tūkel bütürürler “Şöyle ki Bodhisattvalar böyle, bu şekil bütün öğreti esaslarını kendileri yanlışsız doğru bir şekilde bilip yine başkalarına da bildirmeleri, anlatmaları üzerine güç pāramitāsını tümüyle elde ederler” (AY298/7-13)

...inçip yırtinçülüg yilvi sav üze çınju tigma ertükteg çın kirtü tözüg biltürgü **uktur**gu üçün sözleyürler “...öylece düyaya ait büyü sözü ile tathātā denilen öylelik hakiki esasını bildirmek, açıklamak için söylerler” (AY386/15-17)

...çambudıvıp yırtinçüdeki iliglerke kanlarka ulatı kişi yalanguk kuvragınga ilke uluşka asıglıg nomug törüg biltürü **ukturu** y(a)rılıkamakıngızning ok edgüsi titir “...Jambūdvīpa yeryüzündeki hükümdarlara ve diğer insanlar topluluğuna ülkeye faydalı öğretiyi bildirip açıklamanız iyi diye adlandırılır” (AY439/13-18)

ukun-: itiraf etmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

k(a)ltı neçök amtı bo közünür üdteki ontın singar yırtinçülerte erigme alku ulug bodıs(a)t(a)vlar burkan kutınga katıglanıp tsuy irinçü ağır ayıg kılınçların ökünüp kakınıp bilinip **ukunup** kşantı ç(a)mhuy kılıp neteg arıtdı... “Öyle ki, nasıl şimdi bu görünen zamanda, sağ taraftaki dünyalarda var olan bütün büyük Bodhisattvalar, Buda kutsallığına çalışıp, kötü davranışlarını itiraf edip, pişmanlık bildirip, açıklayıp, af dileyip nasıl temizleyip...” (AY139-140/18-2)

amtı yazukumuznı bilinür biz **ukunur** biz “Şimdi günahlarımızı itiraf ediyoruz” (M73/17-18)

ula-: 1. uzatmak, devam ettirmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

edgü edgü ulug bayagut oğlıya kim bizing isig özümüzni **uladıngız** “İyi iyi ey ulu bey oğlu, bizim canımızı uzattınız” (AY598-599/23-2)

bo irinç tnl(1)g üçün et’özüg titip monung isig özin **ulagalı** udaçı tip tidi “Bu zavallı canlı için vücudunu feda ederek bunun hayatını devam ettirebilecek...” (AY611/3-5)

2. bağlamak, ulaştırmak.

[3] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+[yönelme h.e.]

...özleri tegmiş edgüsin edremin adınlarka yme tegürmekleri **ulamak**ları üze ötrü kut kolunmak p(a)ramıtıg tūkel (15) bütürürler “...kendilerinin ulaştığı iyiliği ve erdemi başkalarına da ulaştırmaları üzerine saadet isteme, yemin paramitasını tamamıyla elde ederler” (AY289/12-15)

ulal-: ulaşmak.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

kinkilerke **ulalmakı bolsun** “Başkalarına ulaşmış olsun” (AY344/3)

ulgad-: büyümek.

[1] →[yalın hal]

terk ödün **ulgadı**p bedüp tükel bilge maytrı burkan nomınta toyın bolup... “Hemen büyüyüp mükemmel hikmetli Maytrı burkan dininde güçlü olur” (M69/34-36)

ulı-: ulumak, feryat etmek.

[1] →[yalın hal]

neçede kin timin öğlenip ötrü iliglerin örü kötürüp ulug ünin **ulı**dılar sıgtadılar “Nice zaman sonra hemen kendilerine gelip sonra ellerini kaldırıp yüksek sesle feryat edip ağladılar” (AY619/18-21)

ötrü iliglerin örü kötürüp ulıyu sıgtayı inçe tip takşurtılar “Sonra ellerini kaldırıp feryat ederek şiir okudular” (AY626/1-2)

otın örtenü yala **ulı**yu möng(reyü) yıglayu sıktayı kelirler “...alevlerle yana yana, bağırıp inliyerek...” (M70/13-14)

...ol t(amulug)lar ikile (ulug) ünin **ulı**yu sı(ktayı)... “...o cehennemlikler yeniden yüksek sesle inliyerek...” (M76/8-9)

ulın-: (bir şeyin baskısı altında) kıvranmak.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

antag (nız)vanı basınç**ınga ulın**ıp kentü (et)üzün ölüüp nırvanka barır kaltı gotiki atlıg arhant toyın kentü yülügisi öze bogzın bıçıp nırvanka bardı “bunca ihtirasların baskısı altında kıvranıp kendi vücudunu öldürüp Nirvana’ya ulaşır tıpkı Godhika adlı veli-rahabin kendi usturası ile boğazını kesip Nirvana’ya ulaşması gibi” (M2/3-6)

ulış-: ağlaşmak, birlikte ağıt yakmak.

[1] →[yalın hal]

bo savıg ilig begli katunlı eşidip açıgları emgekleri üze umadın **ulış**dılar sıgtaşdılar “Bu sözü hükümdar ve eşi işitip üzüntüyle kendilerini tutamadan feryat ettiler” (AY625/1-3)

ulug ünin **ulış**dılar “Yükses sesle ağlaştılar” (AY632/11-12)

ötrü ol üdün ilig beg ulatı iki oğlanı birle **ulış**u sıgtaşu... “O vakit, hükümdar iki oğlu ile ağlaşarak...” (AY627/12-14)

umıl-: yumulmak.

[1] →[yalın hal]

takı yme yöleştürser kök kalık ara **umıl**ıp... “Ayrıca yine de karşılaştırırsa, gök orta(sında) yumulup...” (AY75/18-19)

umun-: ummak, istemek.

[1] →[yalın hal]

umunmişça tınl(ı)glarka asıg kılsun tip... “*Umduğumuz için canlılara fayda sağlar diye...*” (AY684/8)

una-: onaylamak.

[1] →[yalın hal]

ne yme kılıp **unamaz** tıdınğalı söngeli “*Engellemek için ne yapsam onaylamaz*” (AY/633/10-11)

unıt-: unutmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

ötrü antada kin ürüg uzatı bo d(a)r(a)nı nomug **unıtmadın** tutmuş k(e)rgek tip y(a)rılıkadı “*Ondan sonra daima bu öğretiyi unutmadan yerine getirmek gerek diye buyurdu*” (AY362/15-17)

başdınkı orunug **unıtmaksız** bulur “*Başdaki yeri unutmadan bulur*” (AY326/3-4)

käntü tugmış kılınmış mänjigü t(ä)ñri yerin **unıtu ıddı** “*kendi doğduğu yaratıldığı ebedi tanrı yerini unuttu*” (HU.II.A./14-15)

...ol ödün bizni yime **unıtmang** “*...o zaman bizi de unutmayın*” (M18/50-51)

unıtdur-: unutturmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

birök yene bo nom erdini içinteki kayu kayu padakları kayu kayu yürügları unıtılsar kalsar biz kamagun ol nomçınıng köngülinge kirip odunturu sakınturu teginip **unıtduru teginmegey** biz “*Eğer yine bu öğretiyi mücevheri içindeki pek çok söz, pek çok anlam unutulsa, biz hepsini o öğreticinin aklına girip uyandırıp, unutturmayacağız*” (AY456-457/21-4)

unıtıl-: unutulmak.

[1] →[yalın hal]

kayuda birök padakları üjıkları kalsar **unıtılsar** köngüllerinte kelürüp açuk adırtılığ közüntürü tegingey m(e)n “*Eğer şiirleri harfleri kalsa unutulsa, gönüllerine ulaştırıp açıkça görünür kılacağım*” (AY474/4-7)

ur-: 1. vurmak.

[3] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+[yönelme h.e.]

...ong [tizin yirke] urup.... “*...sağ dizini yere vurup...*” (AY649/21-22)

2. yerleştirmek düzenlemek.

[3] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+[bulunma h.e.]

tünegü orun başınta bir arıg evde **yıdlig yıparlıg kav ursun** “Gecelediği yatağın başına temiz evdeki güzel kokulu bir kap koysun, yerleştirsın” (AY442/21-23)

birök kim kayu kişi gang ögüzdeki kum sanınça üç ming ulug ming yırtınçülerte tolu yiti erdiniler **urup...** “Eğer bazı kişiler Ganj nehriindeki kum sayısı kadar, üç bin ulu bin dünyalarda tümüyle yedi mücevherler yerleştirip...” (AY161-162/23-3)

tag töpüsinte mrkt erdni önglög yılınçga yumşak erdnilerig töşep **urmuş** teg ölung çimgenleri erür “Dağ tepesinde, marakata ve ratna renkli ılık yumuşak mücevherleri döşemiş, koymuş gibi ıslak çayırları vardır” (M55/21-24)

3. incitmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

södä bärü t(ä)ñrim bo beş türlüg tınl(1)g(1)g tural(1)g(1)g ulugka kiçigkä t(ä)gi, näçä korkıt<t>(1)m(1)z ürkit<t>(i)m(i)z ärsär näçä **urt(u)muz** yünt<t>ümüz ärsär, näçä açıt<t>ım(1)z agrıt<t>ım(1)z ärsär näçä ölürdüm(ü)z ärsär “ezelden beri tanrım bu beş türlü canlıyı büyüğünden küçüğüne ne kadar korkuttuysak ürküttüysek ne kadar vurup incittiysek ne kadar acıtıp incittiysek ne kadar öldürdüysek...” (HU.II.A./123-129)

4. (tütsü) yakmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]

neçede birök ol ilig kan biz üçün **tütsüg urup...** “Ne vakit hükümdar bizim için tütsü yakıp...” (AY442/21-23)

özi arıg suvka kirip yangı arıg ton kedip iliginte tütsüglük tuta bo tütsügüg **urup** mini okısın “Kendisi temiz suya girip yeni, temiz elbise giyip elinde buhurluk tutarak bu tütsüyü yakıp beni çağırsın” (AY440c/5-9)

5. (tahta) çıkmak.

[2] →[yalın hal]+[eksiz belirtme h.e.]

...idiz yüksek arslanlık örgün urup “...yüksek aslan motifli tahta çıkıp...” (AY416/4-5)

6. ad vermek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

kim sening akar suv tip atıngın iki törlüg yörügüg körüp **urmuş** erür “...iki türlü açıklamayı görüp senin adını akarsu diye vermiştir” (AY600/17-19)

7. söze yer vermek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

ötrü kop savıg birtin urup “sonra bütün sözü bir sağdan söyleyip...” (AY238/4-5)

ursuk-: vurulmak.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

okın yürekimke **ursuk**mış teg sıkılır m(e)n “Okla yüreğime vurulmuş gibi sıkılıyorum” (AY621/8-9)

katun bo savıg eşidip okın **ursuk**mış kişi teg busuş kadguka köngülü kögüzi egirtip singileyü inçe tip tidi “Kraliçe bu sözü işitip okla vurulmuş biri gibi kalbi hüüzünle dolup inleyerek şöyle dedi” (AY623/18-19)

urtur-: kurmak, yerleştirmek.

[2] →[yalın hal]+[eksiz belirtme h.e.]

yime ötrü örgün [u]rturtı “...ve sonra taht kurdum” (AY574-575/23-1)

urun-: yerleştirmek, takınmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

...iliglerning kanlarınğ öz itigin yaratığın urunup... “...hükümdarların kendi süsünü, mücevherini takınıp...” (AY416/14-16)

uş-: parçalamak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

...tamuda ol tınlıglarka törtidin yıngak örtlüg yalınlig temirliğ çkarlar kelip tançu tançu etüzlerin bıçar **uş**arlar “...cehennemde bu yaratıklara dört taraftan alevli, demirden çarklar gelip parça parça vücutlarını bıçer ve ufalarlar.” (M82/32-35)

olarını yime amtı örtlüg temirliğ tilgenler kolların koltukların bıçar **uş**ar kim yime süçig suvsuş ülegüçiler erdiler “Bunları da şimdi alevli demir tekerlekler, kollarını, koltuklarını bıçer ve doğrar.” (M72/13-17)

uşal-: parçalanmak.

[1] →[yalın hal]

...üç ming ulug ming uluşlar ol ança yir itigi barça **uşal**ıp kog bolsar ol koglarınğ sakışın sanagalı bultukmaz “... çok büyük şehirler, o yeryüzündeki eşya kadar ufalanıp toz olsa, o tozların sayısını hesaplamak mümkün olmaz” (AY370/9-12)

uşat-: ufalamak, parçalamak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

...bo edlerig kalışız bıçıp kesip barça alsar birkerü yine **uşat**ıp yinçge uvşak kog kılsar orun sayu öngi öngi üküp ursar... “...bu şeyleri tamamıyla kesip hepsi alınsa, birlikte yine ufalanıp ince toz haline getirilse, yer sayısınca farklı farklı bir araya getirilse...” (AY370/2-5)

bo yagız yir arkasındaki idiz taglarığ basguklarığ barça kog kıçmuk teg **uşat**u... “Bu kara toprağın arkasındaki sahipsiz dağları, dağ silsilelerini tümüyle toz zerresi gibi ufalayıp...” (AY113/20-22)

uşu-: parçalamak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

...kayusı örtlög yalnlığ iti kılıçın öz etüzlerin bıçıp **uşup** yiyü... “...bazısı alevli, keskin kılıç ile kendi vücudlarını bıçıp yerken...” (M112/41-43)

ut-: 1. galip gelmek, yenmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

yavlak sakinçliğ yağılarag alkunı barça adak asra kılıp köni nom üze köntürgey **basgay** utgay yigedgey tip y(a)rılıkadı “Kötü niyetli düşmanların hesini ayak altına alıp, doğru öğreti ile üstün gelip, yenecek” (AY423/4-7)

ulug küçlög ş(a)mnu süsün utayın **yigedeyin** “Büyük güçlü şeytanın ordusunu yeneyim” (AY115/5-6)

utdum m(e)<n> nızvanılıg alku utun yağılarag “İhtiraslı bütün kötü düşmanları yendim” (AY368/15-16)

kaçan t(e)ngriler kuvragına katılıp asurılar birle süngüşgeli ugrasar sizler <ürüg uzatı> sizler ök **utdaçı yigedteçi bolgay** sizler “Tanrılar topluluğuna katılıp şeytanlar ile savaştığınızda (onları) yeneceksiniz” (AY405/10-13)

tört türlü şmnu süsün **utup**... “dört türlü şeytan ordusunu yenip...” (M1/27)

kim bilge bilig küçinte nızyanılag yağılarag **utmuş** “(bu) hikmet sayesinde düşmana benzeyen ihtirasları yenmiş” (M2/37-39)

viru(t)ak ili(g) beg basa basa şakılarag **utmak** adak asra kılmak savlar(ag) söylemişinge altı katunlar yirinçülög bolup tod tolı savın utruntılar “Hükümdar Virudhaka çok sonra Şakyaları yenmek, ayak altına almak (gibi) sözler söylediğinden altı kraliçe kötü olup fena sözlere (birbirlerine) karşı geldiler” (M5/2-7)

2. daha iyi olmak.

[2] →[yalın hal]+[bulunma-ayrılma h.e.]

...monung buyanı edgü kılınçı aşnukı buyan edgü kılınçda utar **yigedür** “...bunun sevabı, iyiliği öncekinin sevabından iyiliğinden daha iyidir” (AY464/22-23)

monung buyanı yme ök aşnukı buyanta **utar** yigedür “Bunun sevabı da önceki sevaptan daha iyidir” (AY162/7-9)

utrın-/utrın-: karşı koymak, dayanmak.

[1] →[yalın hal]

viru(t)ak ili(g) beg basa basa şakılarag utmak adak asra kılmak savlar(ag) söylemişine altı katunlar yirinçülög bolup tod tolı savın **utruntılar**.. “Hükümdar Virudhaka çok sonra Şakyaları yenmek, ayak altına almak (gibi) sözler söylediğinden altı kraliçe kötü olup fena sözlerle karşı geldiler” (M5/2-7)

...bo biş törlüg **utrunmak** atl(1)g tsuy ayıg kılınçlarıg kılıtım kuratdım erser... “...*bu beş türlü karşı koymak adlı kötü davranışları işledim, bir araya getirdim ise...*” (AY134/16-18)

kata takı **utringuluk** turuşguluk küçümüz bolgay “*tekrar dayanacak gücümüz olacak*” (AY7/9-11)

utruş-: dayanmak, direnmek.

[1] →[yalın hal]

ötrü ol nomçı bilgeler yme kim bizing **utruşmak**ımız küçinte ol il uluşlarka barıp... “*Sonra, vaiz bilgeler de bizim mücadelemiz sayesinde o ülkelere gidip...*” (AY401/20-23)

utsuk-: yenilmek.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

al altağlıg y(a)rlıkançuçı köngülin şakı uguşda törümiş adınka **utsukmaksız** ş(a)mnunung çerigin yançdaçı “*İkna edici ve acıyan bir gönül ile Sakya soyunda doğmuş, başkasına yenilmemiş olan Mara'nın ordusunu yenmiş*” (AY679/4-5)

uy-: uymak, yerine getirmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

birök bar erser kişiler küsüş tilek koltaçı olarnı barça iyin **uyup** kanturur siz küsüşlerin “*Eğer bir şey isteyen varsa onların isteklerini bütünüyle yerine getirirsiniz*” (AY496/13-16)

uyad-: utanmak.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

...kaçan birök ol tınl(1)glar ol antag ağır ayıg kılınçlarıntın arınmak tileser öz kılmış kılınçlarınga ertingü **uyadsar** aymansar “...*ne zamanki o canlılar, o öylesi kötü davranışlarından son derece utansalar, çekinseler...*” (AY141/2-5)

uyak-: yıldızların batması.

[1] →[yalın hal]

yine yime kün tengri **uyakkalır** “*Ve yine gün tanrısı batar.*” (M12/30-31)

uyal-: utanmak, sıkılmak.

[1] →[yalın hal]

köngülleri **uyalıp** sıkılıp batmış köngüllüglerig olarnı barça birkerü b(e)k çug emgeklerintin boşutup... “*Gönülleri sıkılıp üzüntülü olanların hepsini tümüyle üzüntülerinden kurtarıp..*” (AY117/19-22)

uyırkan-: feryat etmek.

[1] →[yalın hal]

...anı körüp takı artukrak **uyırkantı** yogurkantı “...onu görünce daha da fazla feryat etti” (AY621/15-17)

uza-: uzamak, büyümek.

[1] →[yalın hal]

ol tişleri **uzayu** süngü uçı teg boltukda... “O dişleri uzayıp, süngü ucu gibi olduğunda...” (AY34g/12-13)

uzan-: bir işte ustalaşmak, mahir olmak.

[2] →[yalın hal]+[bulunma h.e.]

anın bo orunning atı bilge biligde **uzanmak** atl(ı)g orun tip titer “Onun (için) bu yerin adı bilgide bilgide ustalaşmak adlı yer diye söylenir” (AY318/15-17)

al altağ içinte içanıp al altağ içinte **uzanıp**... “...yöntem içinde dikkat edip, yöntem içinde ustalaşıp...” (AY269/14-15)

...bo iki törlüg al altağlar içinte ürüg uzatı ertingü ked **uzanurlar** yıçanurlar “...bu iki türlü yöntem içinde daima ve muhteşem ustalaşırlar” (AY212/46)

uzat-: uğurlamak, yolcu etmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

[kamağ yavlak] sözçilerig **uzatdaçı**... “bütün kötü sözcüleri yolcu edecek...” (AY654/21-22)

üdür-: seçmek, ayırmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

alku nomnung barınça alku nomnung kirtüsinçe alku nomnung ugurınça tözin tüpin **adıra** üdüre ukar m(e)n “Öğretinin tamamına varıncaya kadar, öğretinin tüm doğrusu kadar, öğretinin zamanına varıncaya kadar en ince ayrıntısını ayırt ederek anlarım.” (AY540/5-7)

tek tnl(ı)glarig ozguru kutgaru y(a)rılıkagalır üçün anın öngi **adırıp** üdürüp üç tip y(a)rılıkadıngız “ Tek canlıları kurtarıp bağışladığı için bundan dolayı farklı ayırıp üç diye açıkladınız” (AY335/7-10)

üdürül-/üdrül-: 1. bir şeyden ayrılmak, uzaklaşmak.

[2] →[yalın hal]+[ayrılma h.e.]

on ayıg kılınçdın öngi **üdrülüp** on edgü kılınçlar yolınta yoridaçı bolayın “On kötü davranıştan ayrılıp on iyi davranışlar yolunda yürüyeyim” (AY108/13-15)

atkaksız edgü ögli köngül erser k(a)ltı kamağ nomlarta adırt üdürüp sakınç b(e)lgüsintin öngi **üdrülüp** “Bağsız iyi düşünen gönül ise bütün öğretilerde(ki) farklı düşünce işaretinden ayrılıp...” (AY264/20-22)

kamağ köngül atkakı bolmakdın öngi **üdrülmiş** üçün evrilinçsiz titir “Tam gönül bağı olmaktan ayrıldığı için sabittir” (AY285/5-7)

birtem öngi **üdrül**gey siz togmak ölmeklig b(e)k bagdın “*Ebediyen ayrılacaksınız siz doğum ve ölümün sıkı bağından*” (AY618/4-5)

2. üstün tutulmak.

[1] →[yahn hal]

kutları buyanları **[ü][drü]**lgey asılgay üstelgey “...*talihleri, sevapları üstün tutulacak, arttırılacak, çoğalttırılacak.*” (AY126/9-10)

ük-: yığmak, toplamak.

[2]+(1) →[yahn hal]+[belirtme h.e.]+(yönelme h.e.)

...bire birer pratykabudlarka birer birer sumır tagça yiti erdinilerig **üküp** buşı birser... “...*bire birer Patyekabuddhalara birer birer Sumeru dağı kadar yedi mücevherleri yığıp, sadaka verse...*” (AY176/10-13)

...bo edlerig kalışız biçip kesip barça alsar birkerü yine uşatıp yinçge uvşak kog kılsar orun sayu öngi öngi **üküp** ursar... “...*bu şeyleri tamamıyla kesip hepsi alınsa, birlikte yine ufalanıp ince toz haline getirilse, yer sayısınca farklı farklı bir araya getirilse...*” (AY370/2-5)

ükli-: artmak, çoğalmak.

[1] →[yahn hal]

edim tavarım üklisün “*Malım mülküm artsın*” (AY519/1-2)

ne üçün tip tiser atı kötrülmiş ayagka tegimlig t(e)ngrim bo nom erdinig nomlamak tiltagınta m(e)n başın kamag tirin kuvragımınng çoğumuz yalınımız küçümüz küsünümüz körkümüz mengizimiz **ükliyü asılu teginür** “*Ne için diye sorarsanız saygı değer efendim, bu öğretti mücevherini öğretmesi sayesinde ben başta olmak üzere cemaatin aydınlığı, gücü, kuvveti, güzelliği artıp çoğalır.*” (AY530/16-22)

üklit-: çoğaltmak, arttırmak.

[2] →[yahn hal]+[belirtme h.e.]

...amru ayıg kılınçlarıg ok asdım **üklit**dim erser... “...*sürekli kötü davranışları da arttırdım, çoğalttım ise...*” (AY136/19-21)

ötrü ol üdün m(e)n bo savlarıg bilmişde kin ol kişining evinte ısın tarıgn edin tavarım aşın içgüsün asa **üklitü tegin**gey m(e)n “*Sonra o vakit, ben bu sözleri duyduğumda o kişinin evinde(ki) mahsulünü, malını mülkünü, yiyecek içeceğini arttıracam*” (AY521/1-5)

üklitdür-: çoğalttırmak.

[2] →[yahn hal]+[belirtme h.e.]

tarımış edgü yıldıızların **üklitdür**üp asturup bışrunturgaylar “*Ekdiği güzel temelleri çoğalttırıp, arttırıp olgunlaştıracaklar*” (AY88/5-7)

üle-: pay etmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

...üzüksüzün ol mengig üküş tınl(1)gka üledim “... durmaksızın o mutluluğu bütün canlılara pay ettim” (AY368/8-9)

amarı süçig üledeçi tunurçı erdiler “Bazıları tatlı dağıtıcı ve fırıncı idiler” (M71/56-57)

ülgüle-: saymak, hesap etmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

neng idi olarnı ülgü teng yöleşürüg üze **ülgüle**geli tenglegeli ogşatgalı bultukmaz “Hiçbir şey onlarla asla ölçü (ve) örnek bakımından ölçülemez kıyaslanamaz” (AY375/1-3)

temirliğ örtlüg yalınlig kürin temirliğ kozlarıg **ülüg**legeli ayurlar “Demirden alevli ölçeklerle demire benzeyen (52) kızgın kömürleri taksim etmeyi emrederler” (M84/50-52)

ün-/ön-: 1. çıkmak.

[3] →[yalın hal]+[ayrılma h.e/bulunma-ayrılma h.e.]+[yön gösterme h.e.]

monçulayu yangın bir künte bir aşanu biş y(i)g(i)rminç künte timin ök ol ok ev**din** taşkaru ünsün “Bu şekilde bir günde bir kez yemek yiyip on beşinci günde, hemen evden dışarı çıksın” (AY362/7-10)

taşkaru ünti ordudın “Şehirden dışarı çıktı” (AY572/20-21)

evde önüp... “evden çıkıp...” (M1/24)

ol süzük köngül küçinte sekiz tümen dört ming tü tüpintin yaruk yaltrık (öner) “Bu temiz gönül sayesinde saçının dibinden bir parıltı çıkar” (M33/28-31)

(bog)zın(tın) önmiş tını öze alarıp körmüşke sansız öküş tınlıglarıg ölürdi “Boğazından çıkan nefesi ile cüzzamlı hale soktuğu sayısız canlıları öldürdü” (M58/48-51)

ol antag biş çöbik yavlak ödteki ev**din** barktın önmiş toyınlar antag körksüz kılınçlıg erserler... “Şu beş kötü zamanda evden barktan çıkmış olan rahipler böyle çirkin davranışları olursa...” (M58/8-11)

tözün maytrı tengri tengrisi burkan nomınta ev**din** barktın önti tip... “Asil Maytrı, Tanrılar Tanrısı Burkan'nın dininde evi barkı terk etti!” (M18/21-23)

ol tıltagın avış tamu otı taşgaru önüp... “Bu sebepten Avîci cehenneminin ateşi dışarı çıkıp...” (M57/29-30)

...ağızlarıntın ört ya(lın öner) “...ağızlarından alev çıkar” (M113/25)

2. ortaya çıkmak.

[1] →[yalın hal]

ilki tıltag söğüt **ön**miş erür “*Birinci sebep ağaç ortaya çıkmıştır*” (M41/1)

3. ses çıkarmak.

[2] →[yalın hal]+[yön gösterme h.e.]

taşkaru **ün**miş savigız “*Dışarı çıkmış sözünüz*” (AY492/3)

erklig kannıng bo y(a)rılığın eşidip ol mini iltdeçi yumışçılar yügürü taşkaru **ün**üp üntediler kıkırtılar “*Hanın bu buyruğunu işitip o beni ötüreceğ (olan) hizmetliler koşarak dışarı çıkıp seslendiler, bağıldılar*” (AY13/11-14)

ünte-: 1. bağırarak, sesini yükseltmek.

[1] →[yalın hal]

erklig kannıng bo y(a)rılığın eşidip ol mini iltdeçi yumışçılar yügürü taşkaru **ün**üp **ün**tediler kıkırtılar “*Hanın bu buyruğunu işitip o beni götüreceğ (olan) hizmetliler koşarak dışarı çıkıp seslendiler, bağıldılar*” (AY13/11-14)

ança sakınç sakıntukta tükel bilge maytrı burkanka yakın tegip ulug ünün ince (**ün**)teyürler “*Böyle düşündüklerinde mükemmel hikmetli Maytrı burkan'a yaklaşılarak yüksek sesle şöyle bağırırlar*” (M74/29-32)

2. çağırarak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

...al(kudın) iştilü altunlug kövrügler osuglug yangkulug ünün kamag çambudvip uluştaki tınlıgları **ün**teyü inçe tip sav sözleyür “*...her yerden işitilecek şekilde altın davullarınki gibi çınlayan, akseden bir sesle bütün dünyadaki yaratıkları çağırıp şöyle diyerek konuşur*” (M81/25-29)

ür-: üfleme.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

...ulug nomlug labayıg **ür**teçilerke... “*...ulu öğreti borusunu üfleyecekler...*” (AY132b/10-11)

...nomlug labayıg **ür**üp... “*...öğreti borusunu üfleyip...*” (AY154/4)

...tütünüg **üre** yarlıkar... “*...dumanı haşmetle üfler...*” (M113/8)

ürk-: korku duymak, ürkmek.

[1]+(1) →[yalın hal]+(yönelme h.e.)

bo savıg ilig beg eşidip **ürk**e belingleyü açığı üze tıklııp ağılayu inçe tip sözledi “*Bu sözü hükümdar işitince ürkip, üzüntüye boğularak, ağlayarak şöyle söyledi*” (AY622/11-13)

ne monı eşidü birle ök **ürk**ip belinglep ötrü orduka kirip katunka inçe tip **ötünti** “*Bunu işitince korkup hemen saraya girip kraliçeye şöyle arz etti*” (AY621/21-23)

...sansarka **kork**daçı **ürk**deçi korkmak ürmek köngüllerin bogururlar
 “...Samsaradan korkacak ve ürkecek korkma, ürkme zihinlerini yok ederler”
 (AY291/3-5)

ürkit-: ürkütmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

tınl(1)glarıg örletgülık buşurguluk tıtaglarıg kılmamak erser k(a)ltı adınlarıg sögmemek tokımamak sıkımmamak tangmamak **ürkitmemek**... “Canlıları kaygıya düşürecek nedenleri yapmamak, başkalarına sövmemek, dövmemek, sıkıştırmamak, şüphelendirmemek ürkütmemek...” (AY220/18-21)

södä bärü t(ä)ñrim bo beş türlüg tınl(1)g(1)g tural(1)g(1)g ulugka kiçigkä t(ä)gi, nâçä korkıt<t>(1)m(1)z **ürkit**<t>(i)m(i)z ärsär nâçä urt(u)muz yünt<t>ümüz ärsär, nâçä açıt<t>ım(1)z agrıt<t>ım(1)z ärsär nâçä öldürdüm(ü)z ärsär “ezelden beri tanrım bu beş türlü canlıyı büyüğünden küçüğüne ne kadar korkuttusak ürküttüysek ne kadar vurup incittiysek ne kadar acıtıp incittiysek ne kadar öldürdüysek...” (HU.II.A./123-129)

ürkitkelir belingletkelir ü(çün) kitumati (kent) uluşka yagukrak amtıkı biş (yavlak ödteki tınlıglarıg... “Ketumati şehrine yakın şimdiki beş kötü zamandaki canlıları korkutmak için...” (M101/17-20)

üste-: çoğaltmak, arttırmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]

özün yaşın **üstep** ulug çoğka yalınka tegürgey biz “Ömrünü uzatıp, büyük güç vereceğiz” (AY407/14-16)

...süzük kirtgünç köngülin asıp **üstep**... “...samimi düşüncelerini arttırıp...” (AY416/17-18)

kim kayu tınlıg kişi etüzinte erken yok (kurug **irt**) **birt** aşıp üstep ödsüz kolusuz tartıp isip irt birt kolsarlar... “Bir kişi insanlar aleminde iken boşuna vergileri çoğaltıp zamansız ve sırasız çekip el koyup vergi isteseler...” (M82/3-7)

b(u mün) kadagag aşıp üstep sözleserler... “Bu kötü ve fena şeyleri çoğaltarak söyleseler...” (M84/34-35)

üstel-/üstül-: 1. çoğalmak, artmak.

[1] →[yalın hal]

ilinmeki erksinmeki asılgay **üstelgey** “Hakimeyeti, gücü artacak, çoğalacak” (AY415/8-9)

üç yavlak yoltakı tınl(1)glar kuvragı asılgay **üstelgey** “Üç kötü yoldaki canlıların tamamı artacak, çoğalacak” (AY433/8-10)

bilge bilgi **üstelgey** “Bilgisi artacak” (AY486/19)

sen kim toğmıŝta berü altm(iş) yaşka tegi küç küsün et kan **üstelü ökliü turdı** “*Sen ki doğduğundan beri altmış yaşına kadar güç, kan, et, kuvvet hep artıp çoğalıp durdu*” (M12/40-42)

ötrü ol kişining kutı buyanı küçi küsüni asılır **üstülür** “*O vakit, o kişinin sevabı, kuvveti çoğalıp*” (AY362/10-11)

2. çoğaltmak⁵⁹.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

sizler kamağ t(e)ngriderning t(e)ngridem kuvrağınızlarınğ çoğın yalının küçin küsünün asılğalı **üstelgeli** küseler sizler “*Siz bütün tanrıların ve ilahi topluluklarınızın parlaklığını, gücünü kuvvetini, arttırmayı, çoğaltmayı istiyorsanız...*” (AY413/1-5)

üş-: toplanmak.

[1] →[yalın hal]

[h]ua çeçek üze **üşmiş** teg “*çiçeklerin üzerine toplanmış gibi...*” (AY651/14)

ütüle-: kızgın demirle yakmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

örtlüğ yalınlığ ütüg tolp etüzlerin **ütüleyürler** “*Aevli ütüler(le) bütün vücutlarını ütülerler.*” (M84/53-54)

üz-(I): 1. koparmak, yok etmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

...üçünç k(e)ntününg edgü yıldızn birtem **üzmiş** kesmiş erser... “*...üçüncüsü kendisinin iyi esasını koparmış kesmiş ise...*” (AY148/13-15)

m(e)n üzmiş m(e)n kalısız kamağ kadgu nızvanığ “*Ben bütün kaygı ve ihtirası yok ettim*” (AY367/22-23)

2. delmek, parçalamak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

ol antağ tırngakın kentü etüzümüzteki etimizni yinimizni **üzüp** iskep yiyür biz “*Bu şekilde tırnaklarımızla kendi vücudumuzdaki etimizi, derimizi deler, didip ve yeriz.*” (M62/11-13)

3. (ses) kesmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

⁵⁹ *üstel-* “çoğaltmak, artmak” (Erdal, 1991: 682) fiiline gelen (-X)l eki fiile edigenlik anlamı katmamıştır.

isig öz alımçılarımning yavlak köngülleri şeşilsün tip tiyü ünümin idi **üzmedin** kıkıra bartım “Hayat alıclarımın kötü gönülleri çözülsün diye sesimi hiç kesmeden bağıarak gittim” (AY12/6-9)

üz-(II): yüzmek.

[1]+(1) →[yalın hal]+(belirtme h.e.)

... (örtlög) yalınlig çadır ö(güz) için(te) yokaru kodı **üze** altın tüpinte (tegmedin) ikidin singlar kıdıngınga yakma(dın) osuşu aruyu sıza ulıyu... “...alevli bir kül nehri içinde yukarı aşağı yüzerek altına ve dibine değmeden her iki taraftaki sınıra yaklaşmadan bitkin ve bitap düşüp inleyerek...” (M105/9-12)

üzlentür-: yöneltmek.

[1] →[yalın hal]

ol balık kapıgça kigürüp bir bük içinge iltip tagdın **yıngak üzlentürtiler** “O şehir kapısına kadar sokup bir bir köşeye götürüp dağdan tarafa yönelttiler” (AY12/11-13)

üzmele-: yok etmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

...[yitiñsiz] tutunçsuz alku nızvanı kadguların **üzmelep**... “erişilmez bütün ihtiras kaygılarını yok edip...” (AY76/10-12)

alku togum ajunların yme alka **üzmelemiş**... “Bütün doğum dünyalarını da uzaklaştırıp yok etmiş” (AY34/20-21)

kim kentü tükel bilge biligi öze vijir örgün öze olurup nızvanıların **üzmeledi** “Kim kendi mükemmel hikmeti ile elmas taht üzerine oturup ihtirasları uzaklaştırdı” (M13/13-16)

...kamag ayıg yavlak törülerig yıldı yokı birle **üzmelemiş bolur** “...bütün kötü ve fena unsurları, teferruatına kadar hepsini yok etmiş olur” (M48/16-18)

...alku igler nızvanıların **üzmeledeçi bolur** “...bütün hastalıkları, ihtirasları yok eder.” (M54/27-28)

üzne-: itiraz etmek, karşı gelmek.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

törtünç söki t(ä)ñri yalavaçı burhanlarka buyançı bügtä<g>çi arıg denđarlarka bilmätin näçä yaz(1)nt(1)m(1)z ärsär t(ä)ñri nomın sözläsär biligs(i)zin utru **üznäd(i)m(i)z ärsär**, nomug törög yadturmatın tıdım(1)z ärsär t(ä)ñrim amtı ökünür biz “dördüncü (olarak) önceki tanrı habercisi Budalara, iyilik eden, temiz rahiplere bilmeden ne kadar günah işlediysek, tanrının öğretilerini söylediklerinde akılsızca karşı çıktıysak, öğretinin yasanın yayılmasını engellediysek tanrım şimdi pişman olduğumuz bildiririz...” (HU.II.A./102-114)

üzül-: 1. kesilmek, bitmek.

[1] →[yalın hal]

...süüdin beri ulagı sapığı **üzülmez** kesilmez “...ordunun berisinde devamı kesilmez” (AY61/16-18)

tütsüg tütünü uzatı **üzülmesün** “Tütsünün dumanı hiçbir zaman bitmesin” (AY441/2-3)

2. kaybolmak.

[1] →[yalın hal]

isig özi **üzülmez** “canlı bedeni yok olmaz” (AY18/15)

yad-: 1. yaymak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

ayaların **yadtukda** tüü törlüg erdini yinçü yağıtıp kamag tınl(ı)glar küsüşin kanturtaçı bolsunlar “Ayalarını yadıklarında pek çok türlü mücevher, inci yağdırıp bütün canlıların isteğini tatmin edecek olsunlar” (AY170/15-18)

2. açıklamak, tanıtmak.

[3]→[yalın hal]+[belirtme h.e.]+[yönelme h.e.]

bo nom erdininin tering yörügün yinçge tözin kingürü nomlatıp kamag**ka** yada asıg tusu kılturnış k(e)rgek “bu dharma hazinesinin derin yorumunu, ince aslını genişçe vaaz edip herkese tanıtıp fayda sağlamak gerek.” (AY402/16-19)

...anın bo d(a)r(a)nı nomug törüsü birle aç**ada** ötünü **tegitim** “...tılsımlı öğretiyi yasaı ile açıklarak söyledim” (AY448/6-8)

amtı tengrim tsuyumuznı irinçümüz(**ni açar** biz yadar biz) “Şimdi tanrım günahlarımızı açarız yayarız” (M71/43-44)

...kılmış ayıg kılınçların kizlemedin batmadın **açarlar** yadarlar “...işledikleri kötü amelleri gizlemeden saklamadan açarlar yayarlar” (M63/9-11)

2. (bir yerde) açıklamak, tanıtmak.

[3] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+[bulunma h.e.]

çambudıvıp atl(ı)g uluş**da** aç**ada** nomlagalı bo nom erdini yörügün tip tidi “Bu öğretiyi mücevherinin anlamını Jambudvıpa isimli ülkede açıklamalı dedi” (AY668/3-5)

uyur birgeli tınl(ı)glarka kamagda yig inç mengig inç kılğalı udaçı üçün üküş telim tınl(ı)glarig uzatı kingürü **yadın**glar çambudıvıp **ulus**da “Canlılara herkesten daha çok huzur verebilmek için pek çok canlıyı rahat kılmak için (bu sutrayı) Jambudvıpa ülkesinde yayın.” (AY452/4-8)

yadıl-/yadal-: 1. (bir yere) yayılmak.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

...k(e)ntü k(e)ntü ergülerine **yadılı** tegintiler “...*kendi yerlerine dağıldılar*” (AY673/3-4)

(bu) (ya)rılıg yarlıkadukta ol sansız (tümen) (y)ıgılmış kuvrag **yadılıp bardılar** “*Bu haşmetli sözü söyledikten sonra bu sayısız toplanmış olan cemaat dağılıp gitti.*” (M19/45-46)

1. (bir yerde) yayılmak.

[2] →[yalın hal]+[bulunma h.e.]

ol ugrurta tavg[aç ilinte bo nom] erdini takı edgüti ki[ngürü **yadılmamış**] erti “*O zaman Çin devletinde bu öğreti mücevheri de iyice yayılmamış idi*” (AY17/4-6)

...atım küüm ontın singlar yırtinçüde kingürü **yadılmış** erür “*adım, şöhetim sağ taraftaki dünyada bütünüyle yayılmış oldu*” (AY188/5-6)

...bişinç ülüş bölük üçünç tegzinç nom bitig bitiyü **yadıltı** “*beşinci bölüm üçüncü tomar, öğreti kitabı yazılıp, yayıldı*” (AY199/11-14)

ötrü anıng atı küüsü çambudıvıp uluşda kingürü **yadıltı** “*Onun namı şöhetri Jambudvipa ülkesinde geniş bir şekilde yayıldı*” (AY599/8-9)

tengri yirinte uluşlarda **yad(ı)lur** “*Tanrılar yerinde ülkelerde yayılır*” (M88/9-10)

atı küüsü **yadaltı** “*Şanı şöhetri yayıldı*” (M13/16-18)

(bu) (ya)rılıg yarlıkadukta ol sansız (tümen) (y)ıgılmış kuvrag **yadılıp bardılar** “*Bu haşmetli sözü söyledikten sonra bu sayısız toplanmış olan cemaat dağılıp gitti*” (M19/45-46)

2. (saçı başı) dağılmak.

[1] →[yalın hal]

...saçı başı **yadılıp** et'özinge kan yukup “...*saçı başı dağılıp bedenine kan değıp...*” (AY637/11-12)

yadın⁶⁰: itiraf etmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

ertingü ağır ayıg kılınçlarıg yine bir üdünk(e)ye açınğalı **yadıngalı usar** “*Son derece kötü davranışları da itiraf edebilecek olsa...*” (AY104/19-21)

ol kamag burkanlar üskinte bo kamag ağır ayıg kılınçlarıımın **anı** barça kalısız ökünür m(e)n bilinür m(e)n açınur m(e)n **yadınur** m(e)n yaşurmaz m(e)n baturmaz m(e)n “*O bütün Budalar önünde, bu bütün kötü davranışlarımı, bütünüyle ortaya koyar, pişmanlığımı belirtir, itiraf eder, yayarım, ötmem, kapatmam, gizlememem, saklamam*” (AY137-138/21-2)

⁶⁰ Erdem Uçar tarafından hapaks olarak verilmiştir (2012a: 95). Örnek cümlelerimizde *yadın*- “açmak, ortaya dökmek, itiraf etmek” mecaz anlamı ile kullanılmıştır, fiilde edilgenlik ifadesi yoktur.

yadtur-: yayılmasını sağlamak.

[3] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+[bulunma h.e.]

ap yme tünle ap yme küntüz bo nom erdini içindeki padakların yörüglerin kolulayu sakını tüketip bo çambudıvıp yırtınçüde kingürü yadturup... “Gece ve gündüz bu öğreti mücevheri içindeki şiirlerin açıklaması üzerinde düşünüp tamamlayarak bu Jambudvıpa yeryüzünde genişçe yayılmasını sağlayıp...” (AY513/17-22)

biz kamagun birkerü bo nom <iligi sudurug oglumuz kızım(ı)z> ulatı tirin kuvragımız barça kalısız küyü küzetü teginip süzük köngülin bir uçlug kingürü **yadturu** tegingey biz “Biz hep birlikte bu öğreti hükümdarı sutrayı oğlumuz, kızımız ve derin cemaatimiz eksiksiz olarak koruyup bunu amaç edinmiş saf bir gönülle bütünüyle yayılmasını sağlayacağız” (AY666/8-12)

...nomug törög **yadturmatın** tıdtım(ı)z ärsär... “...öğretiyi yasayı yaymadan engellediysek...” (HU.II.A./112-113)

yag-: yağmak.

[1]+(1) →[yalın hal]+(ayrılma h.e./bulunma-ayrılma h.e.)

üdsüz kolusuz [kez]igsiz tolı tüşer kar **yagar** “Zamansız aralıksız dolu düşer kar yağar” (AY557/3-4)

kök kalık**dın** t(e)ngridem yıd yıpar hua çeçekler tüşdi **yagdı** “Gökyüzünden ilahi misk kokulu çiçekler yağdı” (AY617/9-11)

amtı mont**a** bo yirte çambudıvıp atl(ı)g uluş**da** barçada **yagsun** yiti erdini yivig tizig egsüksüz “Şimdi, burada, bu yerde Jambudvıpa adlı ülkede, her yerde yedi mücevher ve gerdanlık eksiksiz yağsın” (AY577/13-16)

kök kalık**dın** hua çeçek **yagar** “Gökten çiçek yağar” (M40/3)

kök kalık**da** hua çeçek **yagar** “Gökten çiçek yağar” (M52/9-10)

etüzümüz öze örütlüg yalın**lık** bı bıçgu **yagar** “vücudumuzun üzerine alevli bıçkı ve bıçaklar yağar” (M78/61-63)

yagıla-: savaşmak.

[1] →[yalın hal]

yene bo nom erdinig tutdaçı iligler kanlar dört törülg süülüg kuvragıg itinip tümenip ol **yagılagalı** ugradaçı illig yagınınig ilinge uluşinga bargalı ugrasa... “Ayrıca bu öğreti mücevherini tutacak hükümdar dört türlü askeri birliği ile hazırlanıp o savaşmayı planlayan düşmanın ülkesine gitmek için niyetlense...” (AY409/2-7)

yagılaş-⁶¹: düşman olmak.

⁶¹ Erdem Uçar tarafından hapaks olarak verilmiştir (2012a: 95).

[1] →[yalın hal]

k(a)ltı birök bo yırtınçüde kargalı ügili ikegü kayu üdte tüzülüp bir uyalıg bolsarlar anta monta uçdukda yağılaşmadın iderişdükdüde... *“Eğer bu dünyada karga ve baykuş ikisi herhangi bir zamanda ilişkilerini düzeltip uyumlu olsalar orada burada uçarken düşman olmadan birbirini takip ederken...”* (AY34ğ/16-20)

yagıt-: yağdırmak.

[2]+(1) →[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]+(bulunma h.e.)

...kamag t(e)ngriler **yagıtdı mandarık atl(i)g hua çeçek** *“...bütün tanrılar mandārika isimli çiçeği yağdırmış.”* (AY575/9-10)

ulug nomlug yagmur yagıtu y(a)rlikasunlar *“Ulu öğreti yağmurunu lütfedip yağdırsınlar”* (AY159/21-22)

yagıtdım m(e)n kamagda yig ulug nomlug yagmurug *“Her yerde en büyük dharmanın yağmurunu yağdırdım.”* (AY368/13-14)

...uladı tengridem **hua çeçekler** yüzken yagmur osuglug **yagıtdılar** *“... ve diğer semavi çiçekleri yağmur gibi yağdırdılar”* (M18/36-38)

yagu-: yaklaşmak.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

inçe kaltı burkanlar burkan kutın bulmuşda kin on orunka **yagumış** on orunka tegmiş bodıs(a)t(a)vlarıg süzgelı... *“Şöyle ki Budalar, Buda saadetini bulduktan sonra on yere yaklaşmış on yere ulaşmış Bodhisattvaları teskin etmek için...”* (AY64/15-18)

anta ötrü çaladr yulta erdeçi çalaprbase atlıg lular kanı tükel bilge maytrı burkaning lu ordusına **yagumışın** ukup... *“Bunun üzerine Jaladhara adlı bir gölde yaşayan Jalaprabhasa adlı ejderler hükümdarı mükemmel hikmetli burkanın ejder sayısına yaklaştığını anlayıp...”* (M53/3-8)

yagut-: yaklaştırmak.

[2]+(1) →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+(bulunma h.e.)

bo nom erdinig ayayur ağı<r>layur ilte uluşda aç kız ig kegen yağı yavlak adasın **yagutmalım** *“Bu öğreti hazinesini yücelten saygı gösteren ülkede açlık, hastalık, düşman tehlikesini yaklaştırmayalım.”* (AY397/15-18)

ötrü anta (20) biz kamagun bo nom erdini ugurınta ol ilig kanıg bodumı karası birle bir uçlug köngülin küyü küzetü tutup adasın tudasın et’özinge **yagutmagay** biz *“Daha sonra, orada biz hep beraber bu öğreti mücevheri sayesinde o hükümdarı, halkı ile birlikte samimi kalple koruyup tehlikelerini bedenlerine yaklaştırmayacağız.”* (AY402/19-24)

yak-: yaklaşmak.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

uzatı kutrulmakıg küsemek erser bo iki törlüg yangluk atkak tözlüg nomlarka **yakmadın** yapşınmadın çın kirtü köngülüğ ök körü burkan kutın küsemek erür “Her zaman kurtulmayı istemek ise bu iki türlü bilinç esaslı öğretilere yaklaşımdan bağlanmadan, gerçek ve doğru gönlü görüp Buda saadetini istemektir” (AY240/2124)

ikinti dört kirtü nomlarka **yakmadın** tnl(1)glar ezügin bilteçi bilge bilig üze... “İkincisi dört gerçek öğretilere yaklaşımdan canlıların yalanını bilecek bilgi ile...” (AY254/6-8)

... (örtlüg) yalınlig çadır ö(güz) için(te) yokaru kodı üze altın tüpinte (tegmedin) ikidin singar kıdıngınga **yakma**(dın) osuşu aruyu sıza ulıyu... “...alevli bir kül nehri içinde yukarı aşağı yüzerek altına ve dibine değmeden her iki taraftaki sınıra yaklaşımdan bitkin ve bitap düşüp inleyerek...” (M105/9-12)

yakçirt⁶²: ferahlatmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

ötrü m(a)has(a)tvı tigin y(i)ti kınıg tölükde turup ulug bedük küşüşke inip ulug y(a)rlıkançuçı köngül turgurup köngülün kögüzün **yakçirtıp**... “Sonra Mahāsattva prens kararı bir güçle ayağa kalkıp büyük istekle büyük merhamet ederek, gönlünü göğsünü ferahlatıp...” (AY615/5-9)

yal-: alev almak, yanmak.

[1] +(1)→[yalın hal]+(bulunma h.e.)

açulayu yime tutyak nızvanılıg otungta ötrü kılınçlıg otlar örtenür **yalar**lar “...bunun gibi yine varlığa bağlanma ihtirası, ihtiras ateşinde derhal var olma ateşleri alevlenir” (M41/28-30)

1. alev almak, yanmak.

[2]→[yalın hal]+[ayrılma h.e.]

tolp etüzümüztin otın örtenür **yalar** “Bütün vücudumuzdan ateş ile yanar alev alır” (M73/34-35)

1. alev almak, yanmak.

[2]→[yalın hal]+[yönelme h.e.]

ol emgekke süngükümüzke tegi etimiz yinimiz yarılır yırtılır örtenür **yalar** “Bu sıkıntıya, kemiğimize kadar derimiz yarılır, yırtılır, yanar, alev alır.” (M61/6-8)

yala-/yalga-: yalamak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

⁶² Erdem Uçar tarafından hapaks olarak verilmiştir (2012a: 96).

...oot yalının **yalar** teg... “...ateşin alevini yalar gibi...” (AY637/1-2)

...ötrü ol kanıg **yalgayu** etin barça yip kodtı “...sonra o kanı yalayıp etinin hepsini yiyip bitirdi” (AY618/11-12)

yalbar-/yalvar-: yalvarmak.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

ötrü m(e)n yine olarka **yalbaru** inçe tip tidim “Sonra ben yine onlara yalvararak şöyle dedim” (AY10/10-2)

amtı m(e)n sizler**ke** ötünür m(e)n **yalbarur** m(e)n “Şimdi ben sizlere rica ediyorum, yalvarıyorum” (AY10/14-16)

ançada kanmaz erser küşüşi üç ay tönü katıglansun altı ay tönü tokuz ay bir yılka tegi evrinüksüzün ağıncsızın katıg çın köngülin küseyü **yalbaru** katıglansun “Eğer istekleri yerine getirilmezse üç ay, altı ay, dokuz ay, bir yıla kadar büyük bir kararlılıkla gerçek gönlüyle isteyip, yalvarıp gayret etsin” (AY488/10-15)

t(e)ngriler**ke** **yalvarıp** küzetü bergüke ötünsün “Tanrılara yalvarıp gözetilip korunmayı dilesin” (AY484/6-8)

ayagka tegimlig tözün maytrı bodisvt kutınga yine yine **yalvara** inçke ötüg ötünü etüzümin (uru)nçak tutuzu kop ajuntakı etüzün yinçürü töpün yükünür men “Hürmete layık, asil Maytrı bodisvt asaletine tekrar tekrar yalvararak sükûnet dileyip vücudumu rehin olarak verip bütün alemdeki vücutlarımla secde ederim” (M3/37-42)

yalvara teginür m(e)n [bolar] [barç]a öçsün alkınsun[lar... “Bunların hepsi yok olsunlar (diye) yalvarıyorum” (AY106/7-8)

...üküş törlüg ugrın **yalvaru** kut kolunu teginür m(e)n “...çok türlü sebeplerle yalvarıp saadet dileniyorum” (AY114/20-21)

yalga-/yala-: yalamak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

ötrü ol kanıg **yalgayu** etin barça yip kodtı “Sonra o kanı yalayıp etinin hepsini yiyip bitirdi” (AY618/11-12)

yalına-: alevlenmek, yanmak.

[1] →[yalın hal]

...aviş atl(ı)g teginçsız tamuda toğmuş tüşmiş tnl(ı)glar **yalınayu** turur ört yalın üze “...Aviş isimli ulaşılmaz cehennemde doğmuş olan canlılar ateş ile yanıp durur” (AY99/12-16)

...bölüklüg nomlarıg bışrunmaklıg y(a)rukın artukrak **yalınayurlar** yaltrıyurlar “...bölümlü öğretilerin öğrenme ışığıyla çokça yanarlar parlarlar” (AY316/23-25)

ötrü a(yagka) (tegmilig) maytrı bodisvt ol **yalınayu turur** altun önglög bözüg tuta “*Bunun üzerine hümete layık Maytrı Bodhisattva, o pırıl pırıl parlayan altın renkli kumaşı tutup...*” (M24/2-4)

yalk-: usanmak.

[1] →[yalın hal]

ikinti burkanlar y(a)rılıkamış tering nomlarıg irmedin **yalkmadın** uzatı eşidigsemekke tayanıp bilge bilig p(a)ramıtıg netegin bütürürler “*İkincisi Budaların hükmettiği derin öğretileri gerçekleri olmadan, usanmadan daima işitmeye dayanarak bilgi paramitası nasıl elde edilir*” (AY250/6-9)

yaltır-/yaltrı-: parlamak, ışık saçmak.

[2]+(1)→[yalın hal]+[eksiz belirtme h.e.]+(bulunma h.e.)

kökli yagızlı içinte **y(a)ruk yaltrık yaltırtı** “*Gökyüzünde ve yeryüzünde ışık parladı.*” (AY630/18-20)

kayular ol atı kötrülmiş [ançulayu] [kel]miş ayagka [tegmilig erdini] y(a)rukın **yaltırtaçı** atl(1)g burkannıg atın eşidgüçe erser... “*Bazıları adı yüce böylece gelmiş saygı değer mücevher ışığı ile parlayacak (olan) Buda'nın adını işitecek olursa...*” (AY86/10-14)

1. (bir yerden) parlamak, ışık saçmak.

[2]+(1)→[yalın hal]+(ayrılma h.e.)

üçünç orunka köngül öritmişlerinte bilge biliglig yula y(a)rukın **yaltrıdaçı** atl(1)g samadı dyanıg öritürler “*Üçüncü yere gönül beslediğinde bilgi meşalesinin ışığı ile parayacak adlı samadhi dhyanaı yükseltirler*” (AY33/7-10)

süzük körkle sıparur erdinilig toortın yaltrıyur teg [al]tun [önglög] et'özüngüz toortın **yaltrıyur** teg [al]tun [önglög] et'özüngüz “*sağ güzel kokulu cevherli ağdan parlıyor gibi altın renkli vücudunuz*” (AY112/7-8)

yangı togmış ay t(e)ngri teg süvri uzun kaşingız ol **yaltrıyuru** yaşuyı **tururlar** kara kabung öngi teg “*Yeni doğmuş ay tanrı gibi sivri uzun kaşınız vardır kara yaban arısı rengi gibi parlarlar*” (AY347/16-18)

...yarukın **yaltrıyuru**... “*...parlıtıyla parlayarak...*” (M13/60)

yaltrıt-: parlatmak, aydınlatmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

ol yme altun küvrüg kün t(e)ngri tilgeni teg tegirmi körkle y(a)ruk yaltrık üze kopdın singar <yirtinçülerig barça bütürü> y(a)rutu **yaltrıtu turur** erti “*O da altın davullu Güneş Tanrısının tekerleği gibi yuvarlak güzel parlak ışıkla her taraftan dünyayı tamamen parlatıp aydınlatırdı*” (AY92/17-21)

...k(e)ntü öz et'özlerin iduk orunların y(a)rutu **yaltrıtu tutgalı** umazlar “*...kendi bedenlerini, kutsal yerlerini aydınlatıp tutamazlar*” (AY547/3-5)

kirtü nom tözlüg yolug orukug y(a)rutu **yaltritu y(a)rlıkasunlar** “*Gerçek öğreti esaslı yolu, çareyi aydınlatıp ışıtsınlar*” (AY160/2-3)

antada basa ok bo tütsüglüg kuşatırılar ontın singar yırtınçülerte ülgüsüz sansız gang ögüzdeki kum sanınça burkanlar uluşınta kingürü yadılıp ol kamağ burkanlar üzesinte tegzinü turup altun önglüg y(a)ruklar ünüp y(a)rutu **yaltritu turgaylar** “*Ondan sonra bu tütsülü gölgelikler on taraftaki yeryüzüne uçsuz bucaksız Ganj nehrindeki kum sayısı kadar Budalar ülkesinde yayılarak o Budalar üzerinde dolaşarak altın renkli ışıklar yükselip parlayacak*” (AY427/10-18)

yan-: dönmek.

[2] → [yalın hal]+[ayrılma h.e.]

evrilinçsiz yir orun erser tegmiş edgülerintin **yanmamak** erür “*Dönmeyen yer ise ulaştığı iyiliklerden dönmemektir*” (AY236/20-22)

...inçe k(a)ltı ’eng’ ilki kirtgünçintin **yanmamak** ikinti kezigintin **yanmamak**... “*...şöyle en ilki imanından dönmemek, ikincisi sırasından dönmemek...*” (AY236-237/24-1)

yanç-: ezmek, dövmek.

[2] → [yalın hal]+[belirtme h.e.]

alkugun yagıg **yançmış** akıgsız edgüke tegmiş ertiler “*Hep beraber düşmanı ezmiş, akmayan iyiye ulaşmış idiler*” (AY84/14-16)

olar barça yagıg **yançmış** akıgsız edgüke tegmiş ertiler “*Onlar hepsi, düşmanı ezmiş akmayan iyiye ulaşmışlardır*” (AY84/21-22)

...adınka utsukmaksız ş(a)mnunung çerigin **yançdaçı**... “*...başkasına yenilmemiş Māra’nın ordusunu yenmiş...*” (AY679/5-6)

et’özün kılını **yançdım** erser tilin sözleyü **yançdım** erser... “*...vücudumla suç işleyip ezdim ise, dil ile söyleyerek dövdüm ise...*” (AY134/6-8)

...öküş yıl ay çarihuştaki üzüm osuglug teperler **yançarlar** “*...yıllar ve aylarca üzüm suyu çıkaran mengineyedeki üzüm gibi ezerler, sıkırlar*” (M82/14-16)

yançıl-: ezilmek, parçalanmak.

[1] → [yalın hal]

begler monı eşidip **yançıltilar** “*Hükümdarlar bunu duyup parçalandılar*” (AY635/19)

emgek üze yürekleri **yançılmış**... “*Eziyet ile yürekleri ezilmiş...*” (AY180/10)

yançış-⁶³: vuruşmak.

⁶³ Erdem Uçar tarafından hapaks olarak verilmiştir (2012a: 96).

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

bir ikintişke bıçuşurlar kesişürler tokışurlar sançışurlar **yançışurlar** öçeşürler boğuşurlar örlüşürler “birbirleri ile vuruşurlar, kesişirler, dövüşürler, kapışurlar, kin beslerler, boğuşurlar” (M81/59-62)

yanıl-: 1. (bir konuda) yanılmak.

[2] →[yalın hal]+[bulunma h.e.]

kılınç üze tegzinmekig körmekde **yangıltaçı** biligsiz bilig yogun b(e)lgülerig yügerü kılmakda **yangıltaçı**... “Eylem üzerine dönmeyi görmede yanılacak, bilgisizlik (ve) büyük işaretleri halen yapmada yanılacak...” (AY320/11-14)

...alku nomlarning çınju tigma ertükteg kirtü tözin bilgeli ukgalı umadın **yangılurlar** “...bütün öğretilerin tathātā denilen öylelik gerçek esasını anlayamadıklarından yanılırlar” (AY387/8-10)

2. (birine) hata etmek.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

kam(a)g y(a)ruk üzütlärniñ tö[zıñ]ä [yıl]tızıñ[a], arıg yaruk äzrua t(ä)[n]rikä [näçä y]azıntım(ı)z **yanılt(ı)m(ı)z** erser “bütün aydınlık ruhların aslına, temiz parlak Ezrua tanrıya ne kadar günah işleyip hata yaptı isek...” (HU II.A/21-23)

ymä ilki özün bo özün uzun tonlug urılar öz bolup näçä yaz(ı)nt(ı)m(ı)z **yan(ı)lt(ı)m(ı)z** ärsär “yine ilk bedenimizle, sonraki bedenimizle rahipler bir olup nice günah işlediysek...” (HU.II.A./154-157)

burkanlarka yazmış **yangılmış** tınlıglar “Burkanlara karşı günah işlemiş hata etmiş canlılar” (M81/50-51)

yanıltur-: yanıltmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

inçip bodıs(a)t(a)v<lar> bo montag yangın tınl(ı)glarıg **yanılturtaçı**... “Şöyle ki Bodhisattvalar böyle bu şekil canlıları yanılıttacak...” (AY305/11-12)

yanıkur-: aksetmek, yankılanmak.

[1]→ [yalın hal]

ol yazı içi yene bütürü yalbarmak ağırınmak möngremek inçıklamakda eşidgeli umaguluk ünleri üze **yangkura turur** “O ovanın içi yine tümüyle yalvarmak, sızlamak, böğürmek inlemekten işitilmeyecek sesleri ile yankılanıp durur” (AY12-13/22-1)

t(e)ngridem ünler **yangkurtı** “İlahi sesler yankılandı” (AY576/8-9)

...kövşek ününgüz **yangkurur** “...gevşek sesiniz yankılanır” (AY274/13)

yinçe katunlarning külüşmek katgurşmak ünüg kök kalık **yangkurdı** “Zarif ve İlahi kadınların yüksek sesle gülüşmelerini gök aksettirdi.” (M18/40-42)

yangkurt-: yankılatmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

...nom tilgenin evirip üzeliksiz nomlug küvrügü **yangkurtu** tokıp... “...*öğreti tekerleğini çevirip en üstün öğreti davulunu çalıp...*” (AY429/18)

yig ulug nomlug küvrügü **yangkurdum** m(e)n kamagda “*Her yerde en büyük öğreti davulunu çaldım*” (AY368/10-11)

yantur-: geri döndürmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

...(öt)rü olarnı ayıg kılınçlıg yil **yanturup** (köt)ürü iltip ulug tarnularda kemişür “...*bunları, kötü amellerin rüzgârı geri çevirip götürerek büyük cehennemlere atar*” (M71/23-25)

yap-(I): yapmak, inşa etmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

olarka m(e)n b(e)k yaptım üç yavlak yol kapıgın “*Ben üç kötü yol kapısını onlara sağlam yaptım*” (AY368/19-20)

tört erdnilig kerpiçlerin **yapmış** yiti kat kanrıları bolur “*dört cevherli kerpiçlerle yaptığı yedi katlı su çukurları vardır*” (M29/5-6)

yap-(II): kapamak, örtmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

bodıs(a)t(a)vlar nomlug et’özlüg kök kalığıg bilge biliglig yürüng bulıt üze **yapa** örterler “*Bodhisattvalar öğreti vücudlu gökyüzünü bilgili beyaz bulut ile örterler*” (AY318/19-21)

yapşın-: yapışmak, bağlanmak.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

küsüşsüz köngül erser k(a)ltı buşı birgülük edinge tavarınga ol edig tavarıg teginteçi dıntarınig sevinç utlı birmekinge kin ajuntakı tüşinge utlısinga bo üçegüke ilinmemek **yapşınmamak** erür “*Arzusuz gönül ise sadaka vereceği malına mülküne, o mala mülke ulaşacak din adamının sevinmesine, sonraki hayat şeklindeki mükafatına bağlanmamak, yapışmamaktır*” (AY216-217/25-5)

biz kamagun amtı isig özümüzke et’özümüzke ertingü ilinmiş yapşınmış biz “*Biz hepimiz şimdi canımıza vücudumuza son derece bağlanmışız*” (AY611/12-14)

yapşıntur-⁶⁴: yapıştırmak, bağlamak.

[3] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+[yönelme h.e.]

⁶⁴ Erdem Uçar tarafından hapaks olarak verilmiştir (2012a: 96).

bilge biligig bütürü köngüllerin edgüke ayıgka ilintürmedin **yapşinturmadın** “...bilgiyi ede edip gönüllerini, zihinlerini iyiye kötüye bağlamadan, yapıştırmadan...” (AY293/18-20)

yapşur-: yapıştırmak.

[2] → [yalın hal]+[eksiz belirtme h.e.]

...**kimbag** yapşursar... “...altın varak yapıştırsa...” (M51/4-5)

yar-: 1. yarmak, açmak.

[2] → [yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]

yingne ıdmak **baş yarmak** et’özüg emlemek... “...iğne yapmak, yara açmak, vücudu tedavi etmek...” (AY593/15-16)

2. ayırmak.

[2] → [yalın hal]+[belirtme h.e.]

amarıları adınının amrakın **yarıp** amradaçı erdiler “bazıları başkalarının sevgililerini ayırıp sevdiler” (M75/47)

yara-: uygun olmak, yaraşmak.

[2] → [yalın hal]+[yönelme h.e.]

antag] osuglug kişike yalanguknıng kanınga köni nomça törüçe başlamayukka bodunun anın inçe **yarayur** köni nomça törüçe yazuklap kınam[ak] yavız yavlak inçip yalangukug “İşte bu nedenle, böylesine halkını doğru yasalara göre yönetmeyen insanların hanına, kötü insanları doğru yasalara uygun cezalandırmak yaraşır” (AY563/17-22)

yaraş-: yaraşmak, uygun gelmek.

[2] → [yalın hal]+[yönelme h.e.]

lišip tözlüg igligke kuzıtgu emler **yaraşur** “Lişip kökenli hastalığa yakalanana kuru ilaçlar uygundur” (AY592/19-20)

sanıpat tözlüg igligke bo üç emler barça yaraşur “Sanıpat kökenli hastalığa yakalanana bu üç ilacın tamama uygundur” (AY592/20-22)

inçip yine **yaraşmaz** kemişip sımtap boş itser “Bunları ihmal edip bırakmak yaraşmaz” (AY561/12-13)

yarat-: 1. yapmak, donatmak.

[2]+(1) → [yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]+(bulunma h.e.)

birök bo nom erdinike tapıg udug kılmak küsüşin evin barkın itip <yaratıp>... “Eğer bu öğreti mücevherine adaklar sunmak arzusu ile evini yapıp...” (AY533/17-19)

bo montag yangın ayıg törülertin k(e)ntü özleri tıdınıp adınlarıg yme tıdıp edgü törülerte k(e)ntü özleri yaratnıp adınlarıg yme **yaratıp...** “*Böyle kötü kanunlardan kendilerini uzaklaştırıp başkalarını da uzaklaştırarak iyi kanunlarda kendilerini düzene sokarak başkalarını da düzene sokarak...*” (AY222/5-9)

bir sutsıg uz itip **yaratıp...** “*Güzelce bir taht yapıp...*” (AY525/4-5)

edgü kılınçlıg **kimi köprüg** itgil **yaratgıl...** “*İyi huylu gemi köprü yap*” (AY16/10-11)

yene dört oglank(a)yalarıg uz tonanturup itip yaratıp... “*Ayrıca dört genç erkeği güzelce donatıp...*” (AY477/8-9)

ançulayu **mini** yme tükel bilge t(e)ngri t(e)ngri burkan bo montag osuglug tütrüm tering nom yörüginte angsız uz inçkülügün mengiligin **yaratu** ornatu y(a)rılıkadı “*Böylece, beni de tam bilge tanrı tanrısı Buda bu gibi derin öğreti yorumunda pek mükemmel huzur ile donatıp buyurdu*” (AY379/15-19)

edgüg anıgag kop t(ä)ngri y(a)ratmış ol “*İyi de kötüye de hep tanrı yaratmıştır...*” (HU II.A/27-28)

mänigü t(ä)ngriläriğ [**yaratıg**]lı ol tedim(i)z ärsär “*Ölümsüz tanrıları yaratan o dedi isek...*” (HU.II.A./29-30)

t(ä)ngri yäklı nädä ötrü sünüşmiş y(a)ruklu k(a)ralı kaltı katılmış yerig t(ä)ngriğ kim yaratmış tepän biltim(i)z “*tanrı (ve) şeytan neden dolayı savaşmış, ışık ve karanlık nasıl karışmış, yeri (ve) gök yüzünü kim yaratmış diye öğrendik*” (HU.II.A./202)

taş yorılıg tözünler keziginte turmuş tınl(ı)glarka nom nomlap on törlüg yir orunlarda başdınkı orunta **yaratıp...** “*Dış eylemler arasında durmuş canlılara öğreti açıklayıp on türlü yerde baştaki yerde ortaya çıkarıp...*” (AY301/3-7)

...azu tü türlüğ bodugın altunun kümüşin erdnin yinçün burkan körkin itser **yaratsar** “*...veya çeşitli boyalarla, renklerle altın, gümüş, cevher ve incilerle burkan resimlerini süslese...*” (M104/21-23)

hormuzta tengri yarlıgına vişvakrmi tengri takı adın erüş öküş tengriler birle çambu sögütüg iter **yaratır** “*Tanrı Indra'nın emri üzerine tanrı Vişvakarman diğer birçok tarlar ile jambu ağacını süsler, donatur*” (M37/5-8)

amti siz ol sögüt erdnig adruk adruk itigin iting **yaratıng** “*Şimdi siz cevher ağacını türlü türlü süslerle süsleyin, donatın*” (M37/2-4)

ol **muni** yirtinçülüg yivek t(on) itigin itdi **yaratdı** “*O bunu dünyevi malzeme, elbise ve süslerle süsledi*” (M21/3-4)

2. ulaştırmak, yöneltmek.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

...ol ol nomlarıg ol ol tınl(ı)glarka körkitü boşguru birip edgüke mengike **yaratmakları** üze ötrü al altag p(a)ramıtıg uz bütürürler “*...o öğretileri o canlılara*

gösterip öğreterek (onları) iyiliğe mutluluğa yönelttikleri için yöntem pāramitāsını ustaca elde ederler” (AY263/9-13)

3. telif etmek, yeniden gözden geçirerek çevirmek.

[3] →[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]+[ayrılmah.e.]

enetkek ilteki **vaybaş şastar yarat**daçı karungrivi sangabtri gunaprabhi manoratide ulatı bakşılar kutınga yükünür men “*Hindistandaki Vaibhaşika eserleri telif etmiş olan Karunagriva, Sanghabhadra, Gunaprabha ve Manoratha’dan başka öteki üstatların asaleti önünde eğilirim*” (M3/46-49)

takı yime antada basa öküş öküş türlüg nom bitig(ig) **bitit**diler **yarat**dılar “...ve bundan sonra birçok din kitabı yazdırdılar, telif ettiler” (M3/49-51)

vaybajaki aryaçintri bodisvt kşı açarı enetkek tilintin tohrı tilinçe **yarat**mış prtnayarakşt açarı tohrı tilintin türk tilinçe aktarmış maytrisimit nom bitigde maytrı bodisvt tujit tengri yirintin yirintinçüke inmek atlıg onunç ülüş tükedi “*Vaibbhasika (tarikatinden) üstat Bodhisattva Aryacandra’nın Hint dilinden Tohar diline çevirdiği ve üstat Prajnaraksita’nın Tohar dilinden Türk diline çevirdiği Maytrisimit (adlı) din kitabında Maytrı Bodhisattvanın Tusita tanrılar diyarından yere inmesi adlı onuncu bölüm, bitti.*” M34/14-21)

4. (at vb.) koşulmak

[1] →[yalın hal]

...açanı atların **yarat**mış altunlug kanglıd(a)... “...cins atlarla koşulmuş altın bir arabada” (M35/6-7)

yaratın-: (bir yerde) kendini düzenlemek.

[2] →[yalın hal]+[bulunma h.e.]

...yavlak kılınçlarig kodt<u>rup alku edgü törülerte **yaratın**ıp... “...kötü davranışları bırakıp bütün iyi öğretilerde donanıp...” (AY181/1-2)

ayıgdın titilip edgüde **yaratın**guka köni ongaru süzük köngül turgursun “...kötülükten uzaklaşıp iyilikte yaratılmışlara gerçek saf duygular beslesin” (AY478/13-15)

bo montag yangın ayıg törülertin k(e)ntü özleri tıdınp adınlarig yime tıdınp edgü törülerte k(e)ntü özleri **yaratın**ıp adınlarig yime yaratıp... “Böylece kötü kanunlardan kendilerini uzaklaştırıp başkalarını da uzaklaştırıp iyi kanunlarda kendilerini düzene sokup başkalarını da düzenleyip...” (AY222/5-9)

yarıl-: 1. yarılmak.

[1] → [yalın hal]

katıg v(a)jır ermez mu kim mening bo yürekim **yarılıp** bükşilip barmadın neçökin turur monı teg “*Katı elmas değil ki benim bu yüreğim parçalanmadan, kırılmadan nasıl durur*” (AY626-67/22-1)

ötrü yir **yarılıp** ötrü tiki çu(gı) birle çadır suvlug ulug ögü(z belgülüg) bolur
 “*Sonra yer yarılıp büyük bir gürültü ile suyu küllü bir nehir ortaya çıkar*”
 (M105/26-28)

ol emgekke süngükümüzke tegi etimiz yinimiz yarılır yırtılır örtenür “*Bu eziyete,
 kemiğimize kadar etimiz derimiz yarılır, yırtılır, yanar.*” (M61/6-8)

2. (çiçek vb.) açılmak.

[1] → [yalın hal]

tü türlüg kök sarıg kızıl yörüng yipün önglüg esri kusrı suvdakı kurgakd(ak)ı
 çeçekler **yarılıp** açılıp tö(külür) “*Çeşitli mavi, sarı, kırmızı, beyaz, menekşe rengi
 koyu kırmızı renkte, alacalı, sudaki, karadaki çiçekler açılıp dökülür*” (M55/24-
 28)

yarlıka-: buyurmak.

[2]+(1) → [yalın hal]+[belirtme h.e.]+(yönelme h.e.)

siz kayu kayu yörüglerke tayaklığın bo montag **y(a)rlıg yarlık**adınız erki tip
 ötünti “*...siz hangi yorumlara dayanarak bu buyruğu buyurdunuz acaba diye arz
 etti*” (AY382/16-17)

atı kötrülmiş t(e)ngri siz kirtü savıg inçip **y(a)rlık**ap .. “*Saygı değer tanrım siz
 doğru sözü buyurup...*” (AY664/1-2)

anta ötrü tükel bilge t(e)ngri t(e)ngri burkan ol somakıtu bodıs(a)t(a)vka ulatı ol
 kamag ulug tirin kuvragka inçe tip **y(a)rlık**adı “*ondan sonra mükemmel Tanrılar
 Tanrısı Buda O Somakıtu Bodhisattvaya ve bütün cemaate şöyle diyerek buyurdu*”
 (AY341/9-12)

t(e)ngri t(e)ngri burkan **y(a)rlık**adı “*Tanrılar Tanrısı Buda buyurdu*”
 (AY81/17)

...iligler kanlarka tutguluk köni törüg il başlamak biligig körkitü **y(a)rlık**agay erti
 “*...hükümdarların tutacağı doğru yolu devlet yönetme bilgisini bahşediniz*”
 (AY547/7-9)

yarman-: çıkmak, tırmanmak.

[1] → [yalın hal]

ol şatu üze **yarmanıp** t(e)ngri yiringe agtıngalı boltukda... “*O merdivenin üstüne
 tırmanıp tanrının yerine çıkacak olduğunda...*” (AY34g/17-19)

yartla-: parıldamak.

[1] → [yalın hal]

inçip kitumati kent uluş altun önglüg kümüş önglüg yörüng önglüg tegriklep
 turkaru **yartlayur** “*Fakat Kerumati şehri altın renkli, gümüş renkli (olarak)
 çevrenip sürekli parıldar*” (M29/21-24)

yaru-: parlamak.

[1] →[yalın hal]

kim bo nom erdinig eşidteçi tınl(1)glar sakınu sözleyü yitinçsiz bilge biliglig y(a)rukın **y(a)rup** yaltrıp... “Öyle ki bu öğreti mücevherini işiten canlıların hesap edip söylemesi imkansız hikmet dolu ışıkla parlayıp...” (AY541/20-23)

burkan nomılıg kün t(e)ngri üze **alku bulung yingakların y(a)rumakı bolsun** “ “Burkan dini ile donatılmış güneş tanrısı sayesinde her yer aydınlansın” (AY678/12-13)

tört bulung yingak yarudı **yaşudı** kök kalıkda bra askug köligelik ed tavarlar közünti “Dört bir taraf parladı gökte çardak, gölgelik şeyler göründü” (M18/31-34)

yarut-: parlatmak, aydınlatmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

...ol ol yir orunlarıg barçanı **yarutgay** yaşutgaylar “...o yerleri, sarayların tamamını aydınlatacak” (AY427/8-10)

yüz ming kün t(e)ngri birkerü **y(a)rutu** yaşutu turur teg közüngüzünüg itigi kök lınhuaka oğşayur “Yüz bin güneş tanrısı ile birlikte aydınlatıyormuş gibi gözünüzün yapısı mavi lotusa benziyor” (AY450/5-8)

ol yme altun küvrüg kün t(e)ngri tilgeni teg tegirmi körkle y(a)ruk yaltrık üze kopdın singlar <yirtinçüleriğ barça bütürü> **y(a)rutu yaltrıtı turur** erti “O yine altın davul (gibi) güneş tanrı tekerleği gibi yuvarlak görünüşlü parlak parıltılı olması ile her taraftan yeryüzünü tümüyle aydınlatırdı” (AY92/1721)

tört bulunug **yarutır** “dört bir yanı aydınlatır” (HU.II.A./49-50)

...bilge biliglig y(a)rukın **y(a)rutayın** üzüksüz “Hikmetli ışık ile kesintisiz aydınlatayim.” (AY353/24-26)

yaşa-: yaşamak, hayatta olmak.

[1] →[yalın hal]

uzun **yaşap** ölmedin... “uzun yaşayıp ölmeden...” (AY370/21)

kök kalıkda uçguluk uzun **yaşaguluk** agad ot alguluk... “...gökyüzünde uçmak, uzun yaşamak, olağan üstü ilaçlar elde etmek...” (AY534/20-22)

ne üçün tip tiser yüz (yıl) yaşadım “Ne için dersen, yüz yıl yaşadım” (M9/5-6)

ol antag uzun künin tünin dört ming yıl **yaş yaşayurlar** “O bunca uzun gün ve gecede dört bin yıl yaşarlar” (M83/27-29)

yaşına-: şimşek çakmak.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

inçe k(a)ltı kök kalık tayakına **yaşın yaşınayur** “Şöyle ki gökyüzü desteğiyle şimşek çakıyor” (AY76-77/22-1)

yaşu-: parlamak.

[1] →[yalın hal]

yangı togmış ay t(e)ngri teg süvri uzun kaşingız ol yaltrıyru **yaşuyru tururlar** kara kabung öngi teg “*Yeni doğmuş ay tanrı gibi sivri uzun kaşınız vardır kara yaban arısı rengi gibi parlarlar*” (AY347/16-18)

et’özüngüz yaltrıyru altunlug [ta]g **yaşuyru** teg “*Bedeniniz ışıık saçıyor altın bir dağın parlaması gibi*” (AY450/22-23)

tört bulung yingak yarudı **yaşudı** kök kalıkda bra askug köligelik ed tavarlar közünti “*Dört bir taraf parladı gökte çardak, gölgelik şeyler göründü*” (M18/31-34)

yaşur-: gizlemek, saklamak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

inçe k(a)ltı ’eng’ilki ontın sığarkı burkanlarka ögin köngülin yakın tutup kılmış ayıg kılınçların **yaşurmadın** baturmadın... “*şöyle ki; ilk olarak on taraftaki Budalara aklını, fikrini yakın tutup işediği kötü davranışlarını gizlemeden, saklamadan*” (AY 149/3-5)

olarnı idi yaşura **batura** kizlemez m(e)n “*...onları asla saklamam, gizlemem.*” (AY107/13-14)

... kentü erkimizte ötrü vrhar sengrem sanlıg sengik edin tavarın basınıp kuntumuz tartdımız yaşuru **baturu** ogurladımız “*... kendi gücümüze güvenerek manastıra ait malı mülkü yağma ettik, çektik, gizleyip çaldık*” (M70/58-61)

yaşut-: parlatmak, aydınlatmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

...ol ol yir orunlarıg barçanı **yarutgay** yaşutgaylar “*...o yerleri, sarayların tamamını aydınlatacak*” (AY427/8-10)

...altun önglüg y(a)rukın **y(a)rutu yaşutu** turgaylar t(e)ngirim tip ötüntiler “*...altın renkli ışıklarla aydınlatacaklar diye arz ettiler*” (AY426/1-3)

yat-: 1. bir yerde yatmak, uzanmak.

[2] →[yalın hal]+[bulunma h.e.]

ol üdün tigin monça sav sözlep ol aç bars üskinte suna **yatdı** “*O vakit prens bu şekilde söyleyip, aç kaplanın önünde uzanıp yattı.*” (AY616/910)

ançaginça anası katun balıkda idiz kalıkda **yatıp** udıyru erken... “*O sırada annesi kraliçe şehirde, yüksek bir kulede yatıp uyuyorken...*” (AY620/15-17)

tüg tümen kişiler ig agrıgka basıtıp umugsuz ınagsız **yaturlar** “*Binlerce kişi hastalığa yakalanıp umutsuz yatıyorlar*” (AY587/1-4)

alkunung karınlıg kovuklarınta yatdım “*Hepsinin karın boşluklarında yattım*” (M33/51-50)

1. bir yere yatmak.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

kanga yatzun... “*Nereye yatsın?*” (M12/49-50)

yatika-: uzaklaşmak.

[2] →[yalın hal]+[ayrılma h.e./bulunma-ayrılma h.e.]

ulug y(a)rlıkançuçı köngülte yme irayur **yatikayur** “*Büyük merhametli gönülden de uzaklaşır*” (AY290/12-14)

ulug bilge biligidin yme irayur **yatikayur** “*Büyük bilgiden de uzaklaşır*” (AY290/17-18)

yatur-: yatırmak.

[1] →[yalın hal]

antada basa (ört)lüg temirliğ bağlar öze yatururlar “*Bundan sonra alevli demirden bağlar ile yatırırılar*” (M82/43-45)

yavaltur-: terbiye etmek, sakinleştirmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

...yağısın yavlakın k(e)ntün **yavalturgay** biz “*...düşmanını kendiliğinden mağlup ederiz*” (AY409/12-13)

...alku tınl(ı)glar oğlanın **yavalturtaçı** bolayın “*...bütün canlıları sakinleştirecek olayım*” (AY506/15-16)

...kamagda başdıng bolmışıg **yavalturgalı** uyur siz “*...herkesten üstün olanı terbiye etmeyi başarmışsınız*” (AY491-492/24-1)

yay-: sarsmak, dalgalandırmak.

[2]+(1) →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+(bulunma h.e.)

inçe k(a)ltı ulug yiil kelip köl suvın tokıp **yaymış** teg yokaru kodı yayıltı yaykaltı “*Sanki büyük bir rüzgarın esip göl suyunu vurup dalgalandırmış gibi yukarı ve aşağıya dağıttı, çalkalandı*” (AY616/3-5)

...(y)irlerde arıgl(ar**da**) **yayarlar**... “*...yerlerde ormanlarda yayarlar...*” (M83/34-35)

yayıl-: (su, göl) taşmak.

[1] →[yalın hal]

ögüzler köller **yayılp** ı ıgaçlar ırgalur “*ırmaklar göller taşıp ağaçlar sallanıyor*” (AY621/4-5)

inçe k(a)ltı ulug yiil kelip köl suvın tokıp yaymış teg yokaru kodı **yayıltı** yaykaltı
“Sanki büyük bir rüzgarın esip göl suyunu vurup dalgalandırmış gibi yukarı ve aşağıya dağıttı, çalkalandı” (AY616/3-5)

yaykal-: dalgalanmak.

[1] →[yalın hal]

inçe k(a)ltı ulug yiil kelip köl suvın tokıp yaymış teg yokaru kodı yayıltı **yaykaltı**
“Sanki büyük bir rüzgarın esip göl suyunu vurup dalgalandırmış gibi yukarı ve aşağıya dağıttı, çalkalandı” (AY616/3-5)

yaz-: (bir kişiye karşı) suç işlemek, hata yapmak.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

kayu neçe ulug iliglerke kanlarka **yazmış** ölümçiler erse... *“Nice ulu hükümdarlara, hanlara hata işlemiş ölüme mahkumlar var ise...”* (AY117/4-6)

burkanlarka **yazmış** yangılmış tınlıklar alku sançıp tamuda togarlar *“Burkanlara karşı günah işlemiş yaratıklar hep Sanjiva cehenneminde doğarlar.”* (M81/50-52)

yazgın-: serpilmek.

[1] →[yalın hal]

y(a)rlıkançuçı köngüllüg b(e)k y(a)rlıg **yazgınmış** er[ür] et’özüngüzde
“Merhametli, düşünceli sağlam buyruklar sizin vücudunuza serpilmiştir.”
 (AY664/7-9)

yazın-: günah işlemek, hata yapmak.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

t(ä)ñrikä yazınıp yäkkä tapınt(ı)mız ärsär *“tanrıya karşı hata işleyip şeytana yaptysak...”* (HU.II.A./189-190)

kam(a)g y(a)ruk üzütlärniñ tö[ziñ]ä [yıl]tızın[a], arıg yaruk äzrua t(ä)[n]rikä [näçä y]azıntım(ı)z yañılt(ı)m(ı)z erser *“bütün aydınlık ruhların aslına, temiz parlak Ezrua tanrıya ne kadar günah işleyip hata yaptı isek...”* (HU II.A/21-23)

törtünç söki t(ä)ñri yalavaçı burhanlarka buyançı bügtä<g>çi arıg dendarlarka bilmätin näçä yaz(ı)nt(ı)m(ı)z ärsär *“dördüncü (olarak) önceki tanrı habercisi Budalara, iyilik eden, temiz rahplere bilmeden ne kadar günah işlediysen...”* (HU.II.A./102-106)

ymä y(a)ruk t(ä)ñrilärkä arıg nomka t(ä)ñriçi nomçı arıg dendarlarka näçä yaz(ı)nt(ı)m(ı)z yañ(ı)lt(ı)m(ı)z ärsär *“yine ışık tanrılara, temiz öğretiyeye tanrıya inanan, öğretiyeye inanan temiz rahibelere ne kadar yanılarak günah işledi isek...”* (HU.II.A./361-364)

kurug öl yer**kä** beş türlüg tınl(1)g**ka** beş türlüg ot**ka** ıgaç**ka** năcă yaz(1)nt(1)m(1)z ärsär “*kuru (ve) ıslak yere, beş türlü canlıya beş türlü bitkiye, ağaca karşı ne kadar günah işlediysek...*” (HU.II.A./96-99)

burkanlar**ka yazmış** yangılmış tınlıglar alku sançip tamuda togarlar “*Burkanlara karşı günah işlemiş yaratıklar hep Sanjiva cehenneminde doğarlar.*” (M81/50-52)

kim kayu eren ekeler singiller kızlar analar dıntar birle yavaz iş işlep **yazınsar** “*Erkekler abla ve kız kardeşler ile, kızlar ile analar ile ve rahiPler ile kötü iş işleyip hata etseler...*” (M84/19-21)

mondag bo boşunçsuz **yazok yaz(1)nt(1)m(1)z** ärsär... “*böylesine affedilmez günahlar işlediysek...*” (HU.II.A./35-36)

yazukla-/yazokla-: suçlamak, cezalandırmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

yavız yavlak yalangukug ayamışka sevmişke tözün yavaş kişilerig todamışka **yazuklap**... “*Kötü insanlara saygı duyup onları sevdiklerinde, sakın ve asil kimseleri küçümseyip suçladıklarında...*” (AY556/9-11)

anın [bolar]**nı** sımtagsız kavır[mış] k(e)rgek **yazuklap** “*O nedenle bunları ihmal etmeksizin yakalayıp cezalandırmak gerekir*” (AY563/5-7)

antag] osuglug kişike yalangukning kanınga köni nomça törüçe başlamayukka bodunun anın inçe yarayur köni nomça törüçe **yazuklap** kınam[ak] yavız yavlak inçip yalangukug “*İşte bu nedenle, böylesine halkını doğru yasalara göre yönetmeyen insanların hanına, kötü insanları doğru yasalara uygun cezalandırmak yaraşır*” (AY563/17-22)

yel-: koşmak.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

...manga] yakın [kelip **yele** in]çe tip tidi “*Bana koşarak gelip şöyle dedi*” (AY20/1-2)

yıçan-/ıçan-: 1. çekinmek, korkmak.

[2] →[yalın hal]+[bulunma-ayrılma h.e.]

anın bo suvlarta saklanmış **yıçanmış** k(e)rgek “*Onun için bu sözlerden saklanmalı*” (AY443/16-17)

2. şüphelenmek.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

oglanınga **yıçanu** busuşlug okın ursukup birtinip yüreki emgenti “*Oğlundan şüphelenerek kederli okuyla vurulup yüreği parçalandı*” (AY632-633/22-1)

3. (bir konuda) usta olmak.

[2] →[yalın hal]+[bulunma h.e.]

...bo iki törlüg al altağlar içinte ürüg uzatı ertingü ked uzanurlar **yıçanurlar** “...*bu iki türlü yöntem içinde daima ve muhteşem ustalaşırlar*” (AY212/4-6)

...al altağ içinte **ıçanıp** al altağ içinte uzanıp al altağ p(a)ramıtıg uz bütürürler “...*yöntem içinde dikkat edip, yöntem içinde ustalaşıp yöntem paramitasını maharetle elde ederler.*” (AY269/14-16)

yıdı-: kokmak.

[1] →[yalın hal]

amarıları uzun turkaru kentü saçlarınta kömülüp içtin singlar kurt kavşayu **yıdıyu** sasıyu kelirler “*Bazıları hep kendi saçları arasına gömülüp içlerinde kutlar kaynaştığı halde pis kokarak gelirler*” (M74/6-9)

yıdışka-: koku almak, koklamak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

burun kaçığ turkaru yıd yıparıg **yıdışkayur** “*Burun duyusu daima kokuları kokluyor*” (AY364/10-11)

yıg-: toplamak, yığmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]

...ulug bedük yükmekig yüker m(e)n **yıgar** m(e)n “...*ulu büyük erdemler yığarım*” (AY421/19-20)

tıtsı kuvrag yıgdımız ödsüz erksiz boşguttumuz “*Talebe ve cemaati topladık zamansız ve münasebetsizce ders verdik.*” (M69/9-10)

...(e)dgü törülerig yıggalı “...*iyi alışkanlıkları toplamak için...*” (M80/25)

yıgıl-: toplanmak.

[2]+(1) →[yalın hal]+[yönelme h.e.]+(bulunma h.e.)

ol ögüz kıdıgınta üküş telim balıkçı kuvragı **yıgılıp** balık tartgu simekin kılurlar erti “*O nehir kıyısında birçok balıkçı grubu toplanmış balık çekme, yakalama işi yapıyorlardı*” (AY602/5-8)

bo savlarıg eşidip ol törüde **yıgılmış** kamag kişiler adıntılar mungadtılar “*Bu sözleri işitip o öğretide toplanmış bütün kişiler şaşırıldılar, hayret ettiler*” (AY16/16-19)

...ülgüsüz üküş t(e)ngriler yekler kuvragı yme ök et’özin ol iligler kanlar ordusınta ol nom nomlaguluk orunta nom tıngka **yıgilgaylar** “...*saysız tanrılar şeytanlar topluluğu da bedeniyle o hükümdarların sarayında o öğretinin açıklanacağı yerde öğreti sesine toplanacaklar*” (AY432/3-7)

...ol gr(a)tırakut tag töpüsinte **yığılmış** tirilmiş sansız sakıışsız azrua hormuzta tört m(a)harañç t(e)ngriler... “...o Grdhrakūta dağının tepesinde toplanmış bir araya gelmiş sayısız Brahma, İndra, dört Mahārāja tanrılar...” (AY192-193/23-2)

bodıs(a)t(a)v tigin tapıgçıları kamağ birkerü **yığılıp** sıgtaşdılar kamağun busuşka batıp köngülleri “*Bodhisattva prensin yardımcıları ve hepsi bir araya toplanıp kedere batmış gönülleri ile feryat ettiler*” (AY632/7-9)

anı körüp ol samantavrkaş (yazıda) **yığılmış** kuvrag ansız kork (arlar) aymanurlar “*Bunu görünce bu Samantavrksa (ovasında) toplanmış olan cemaat pek korkar ve ürkerler*” (M112/8-10)

yığın⁶⁵: toplamak.

[3] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+[ayrılma h.e.]

inçip turup kelmiş övkeg ançak(a)ya tıdıp sergürüp ol övkelegülük tıtaglartın et’özüg köngülüğ **yığınmak** erür “*Şöyle durup gelmiş olan arzudan öylece vazgeçip, tahammül edip o arzulama sebeplerinden vücudu gönlü engellemektir*” (AY242/6-9)

yıgla-/ıgla: ağlamak.

[1]+(1)→ [yalın hal]+(yönelme h.e.)

ol üdün ol iki tigitler monçulayu sözleşü açığıları kelip yiringüdiler **yıgladılar** “*O zaman bu iki prens bu şekilde konuşup üzüldüler, ağladılar*” (AY619/6-8)

...katıg ünün yıglayu... “...yüksek ses ile ağlayarak...” (AY636/22-23)

...yırını **yıglayu** açığınga seringeli umadı “...ıstırabına ağlayıp sabredemedi” (AY633/4-5)

anı eşidip ol tamuluglar ikile kolların örü kötürüp ulug ünün **ıglayu** maytrı burkanka inçe tip ötünürler “*Bunu işitince bu cehennemlikler her iki kollarını kaldırıp, yüksek sesle ağlayarak maytrı burkan’a hürmetle şöyle derler*” (M65/1-4)

yıglaş-: ağlaşmak.

[1] →[yalın hal]

ötrü t(e)rkin yanturu yanıp **yıglaşu** bayakı ol bars yatur orunka bartılar “*Sonra hemen geri dönüp ağlaşarak az önceki kaplanın yattığı yere vardılar*” (AY619/9-10)

açığ ünün yıglaşur et’özleri titreyü “*Bedenleri titreyip acı bir sesle feryat ederler*” (AY640/17-18)

ötrü kamağun birkerü üze turup **yıglaşdılar** “*Sonra hepsi bir arada orada durup ağlaştılar*” (AY642/2-3)

⁶⁵ *yığın*- “toplamak, yığmak” (Erdal, 1991: 629) olarak sözlüklerde anlamı verilmiş olan fiile -(X)n eki dönüşlülük ifadesi klatmamıştır.

yık-: yıkmak, devirmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

ol antag akıgsız arıg köngülüg bütürgelir üçün ötrü köngülüg basa basa üzüksüz **yıkmak** turgurmak erür “*O akmayan temiz gönlü elde etmek için gönlü daima kesintisiz toplamak (ve) yükseltmektir*” (AY239/15-18)

yır-: yırtmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

etimin yinimin yıra **yırta** tartarlar yırarlar “*Etimi derimi yırtıp çekerler parçalarlar*” (AY19/13-14)

kamış üze k(e)ntü özi ök yırıp kodtı ömgenin “*Kamış ile kendisi bizzat yırtıp bıraktı damarını*” (AY639/12-13)

yırın-: feryat etmek, ağlamak.

[1]+(1) →[yalın hal]+(yönelme h.e.)

...yırını **yıglayu** açığınga seringeli umadı “*...ıstrabına ağlayıp sabredemedi*” (AY633/4-5)

begler monı eşidip yançılıtlar busuşın **yırıntılar** yıglayu... “*Beyler bunu işitip kederle parçalandılar, ağlayıp feryat ettiler...*” (AY635/19-20)

yırla-: şarkı söylemek.

[1]+(1) →[yalın hal]+(bulunma h.e.)

...ked uz oynayu **yırlayu**... “*...ustaca oynayıp şarkılar söyleyerek...*” (AY34ğ/13)

anta oynayu ırlayurlar “*Orada oynayıp, şarkı söylerler*” (M32/11-12)

ır ırlasar adnagu taplamagulug takşut sav takşurmazlar “*Şarkı söyleseler başkalarının hoşuna gitmeyecek bir şarkı söylemezler*” (M32/3-5)

yırt-: yırtmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

etimin yinimin yıra **yırta** tartarlar yırarlar “*Etimi derimi yırtıp çekerler parçalarlar*” (AY19/13-14)

yırtıl-: yarılmak, yırtılmak.

[1] →[yalın hal]

ol emgekke süngükümüzke tegi etimiz yinimiz yarılr **yırtılır** örtenür “*Bu eziyete, kemiğimize kadar etimiz derimiz yarılr, yırtılır, yanar.*” (M61/6-8)

yıv-: övmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

takı yime kodıkı yavaz ed tavarlarıg satıgka tegzün tip ögdümüz **yıvdımız** “*Ve yine bayağı, kötü malları satılsın diye övdük*” (M61/19-21)

yi-: 1. yemek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]

yay **yisünler** şor aşıg isig yağlıg aş içgüg “*Yazın tuzlu aş, sıcak yağlı yiyeceği içeceği yesinler*” (AY591/18-19)

kış **yisünler çavşıgun irig süçig yağlıg aş** “*Kışın asitli ve çok tatlı yağlı aş yesinler*” (AY591/21-22)

...ötrü ol kanıg yalgayu etin barça **yip** kodtı “*...sonra o kanı yalayıp etinin hepsini yiyip bitirdi*” (AY618/11-12)

inçip bo bars torukı küçsüzi ugrınta anın **mini yigeli umaz** “*Fakat bu kaplan zayıflığından, güçsüzlüğünden dolayı beni yiyemez*” (AY66/16-18)

edgü **tınlıglar üçün anutmuş** aş içgü yimediler yunglamadılar erser “*iyi canlılar için hazırlanmış yiyecek ve içeceği yemediler, istifade etmedilerse...*” (M112/21-23)

birükin biz kamağ kuvragning teğingülüg anutmuş aş içgüsün öngre **yimedimiz** yunglamadımız erser “*eğer biz bütün cemaat için hazırlanmış olan yiyecek ve içeceği önce yemeseydik ...*” (M72/29-32)

yanturu yine öz enliklerin **yigeli kılınur** “*...dönüp kendi yavrularını yemek üzeredir*” (AY610/6-7)

2. bozmak.

[2] →[yalın hal]+[eksiz belirtme h.e.]

näçä äviñ **oronçak yëd(i)miz** ärsär “*ne kadar başkalarının emanetini bozduysak...*” (HU.II.A./150-152)

yidür-: yedirmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

...aşıg tatıgıg teğşürmedin b(a)ya törüçe **yidürser...** “*...yemeği tadını değiştirmeden evvel söylenen usule göre yedirse...*” (AY592/2-3)

yiged-: 1. mağlup etmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

ulug küçlüg ş(a)mnu süüsün utayın **yigedeyin** “*Büyük güçlü şeytanın ordusunu yeneyim*” (AY115/5-6)

kaçan t(e)ngriler kuvragına katılıp asurılar birle süngüşgeli ugrasar sizler <ürüg uzatı> sizler ök utdaçı **yigedteçi bolgay** sizler “*Tanrılar topluluğuna katılıp şeytanlar ile savaştığınızda (onları) yeneceksiniz*” (AY405/10-13)

2. daha iyi duruma gelmek.

[2] →[yalın hal]+[ayrılma h.e./bulunma-ayrılma h.e.]

anın bo orunning atı alpda **yiged**teçi atl(1)g orun tip titir “Onun için bu yerin adı zor üstesinden gelmek adlı yer diye söylenir” (AY317/9-11)

uluşum balıkım itigi üç yırtınçüde **yigedsün** “Ülkemin yapısı üç dünyadan daha iyi duruma gelsin” (AY354/11-12)

közünmez idi tınl(1)glar siznide **yigedgeli** udaçı “Sizden daha iyi duruma gelmeyi başarabilecek bir canlı göremezsizniz” (AY493/21-22)

...monung buyanı edgü kılınçı aşnukı buyan edgü kılınçda utar **yigedür** “...bunun sevabı, iyiliği öncekinin sevabından iyiliğinden daha iyidir” (AY464/22-23)

közünür ajunta il orunu **yigedgey** kötrülgey “Görünen dünyadan yeri daha iyi olacak” (AY415/6-8)

k(a)ltı öngre ertmiş üdki alkudın **yigedmiş** ıduk burkanlar... “Öyle ki, geçmiş zamandaki her şeyden daha iyi durumda olan kutsal Budalar...” (AY115/12-14)

yigedtür-: üstün duruma getirmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

il orunun [y]**yigedtürüp** k(e)ntüleri inç [meng]ilig bodun kara emgeksiz tolgaksız [bols]unlar tip ötünti “Ülkelerini iyi duruma getirip kendileri huzurlu, hakları sıkıntısız olsunlar diye arz etti” (AY547/14-16)

yilpi-/yelpi-: yellemek.

[1] →[yalın hal]

ötrü ol üdün ol buryuklar başın tegreki begler mançlar sogık suv bögürüp yilpigü üze **yilpiyü**... “Sonra o zaman o kumandanlar çevresindeki yöneticiler soğuk su serpip yelpaze ile yelledikten sonra...” (AY625/17-20)

yiltir-: rüzgar esmek,

[1] →[yalın hal]

küçlög katıg yiil kelip ugursuz yıksız **yiltirer** “Güçlü sert bir rüzgar gelir zamansız, sırasız eser” (AY552b/10-11)

yumşak yiltirer **yiltirer** tüz kezigçe üdinçe “Yumuşak rüzgarlar eser zamana uygun şekilde” (AY566/1-3)

yilvik-: büyü yapmak.

[1] →[yalın hal]

...yilvi kömen üze yilvikmegülük... “...büyü ile büyü yapmayacak...” (AY475/7-8)

yimir-: yıkmak, parçalamak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

bo kölke kelgölük tog agızın **yimirip**... “...*bu göle gelecek olan (?) ağzını yıkıp...*” (AY602/9-10)

yimiril-: devrilmek, yıkılmak.

[1] →[yalın hal]

bo agız **yimirilip** tering yir bolmış erür “*Bu dağ geçidi devrilip derin yer olmuştur*” (AY602/14-15)

yinçül-: artmak, çoğalmak.

[1] →[yalın hal]

...k(a)ltı başdinkı oruntın sek(i)zinç orunka tegi bo bilge bilig **yinçülü** üstelü barır üçün anın antag titir “...*baştaki yerden sekizinci yere kadar bu bilgi artıp çoğalıp gittiği için o yüzden öyledir*” (AY231/15-17)

yinikle-: değersizleştirmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

ötrü olar burkan erdinig ayıglamadın nom erdinig **yinikle**medin bursang kuvrag erdinig uçuzlamadın “*Sonra onlar Buda cevherini kötülemeden, öğreti cevherini hor görmeden, cemaat cevherini değersizleştirmeden...*” (AY87-88/22-3)

yinçür-: 1. hürmet etmek; secde etmek.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

ayagka tegimlig tözün maytrı bodisvt kutınga yine yine yalvara inçke ötüg ötünü etüzümin (uru)nçak tutuzu kop ajuntakı etüzin yinçürü töpün yükünür men “*Hürmete layık, asil Maytrı Bodhisattva asaletine tekrar tekrar yalvararak sükünet dileyip vücudumu rehın olarak verip bütün alemdeki vücutlarımla secde ederim*” (M3/37-42)

...bodisvt bakşılar (kut)ınga ayayu ağırlayu **yinçürü** yükünür men “...*üstat Bodhisattvalar asaletine saygı gösterip secde ederim*” (M3/53-55)

...olarka yime **yinçürü** yükünür men “...*onlara da saygıyla secde ederim*” (M3/60-61)

kop ajuntakı etüzin ayayu ağırlayu **yinçürü** yükünü teginür biz “*bütün alemdeki vücutlarımla değer verip saygıyla secde ederim*” (M5/60-61)

1. hürmet etmek, secde etmek.

[2] →[yalın hal]+[bulunma h.e.]

yakın tegdükte tengri tengrısı burkan adakınta yinçürü töpün yükünüp yılınçga yumşak ayaların kavşurup inçe tip ötünürler “*Yaklaşınca Tanrılar Tanrısı Burkan'ın ayaklarına kapanıp, başları ile secdeye vararak; ılık, yumuşak ayalarını kavuştururlar ve hürmetle şöyle derler*” (M51/58-62)

yir-: kötülemek, aşağılamak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

...adnagunung edgü edin tavarın **yirdimiz** mündimiz “...başkasının iyi malını yerdik ve kötüledik.” (M61/22-23)

(ötr)ü tınlıg ayıg yavlak tsuy (iri)nçü kılıp basa basa ökünç (köngü)l öritip kşanti kılsar özin **yirser** müneser... “Sonra bir yaratık kötü günah işlese ve çok sonra pişmanlık duyguları besleyip af dilese kendini yerse kötülese...” (M79/32-35)

yirçile-: rehberlik etmek, yola sokmak.

[3] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+[yönelme h.e.]+(bulunma h.e.)

inçip olarnı nırvanka tayaklıg edgü kılınçlarka **yirçileyü** “...onları Nirvana’ya dayalı iyi eylemler için yol gösterip...” (AY296-297/24-3)

inçe k(a)ltı satıgçılar ulugı sartavahı alp yollarta öng kürtük yirlerte uz **yirçilep** alın altagın k(e)ntü kuvragın neteg erdinilig oturugka tegürür erser... “Eğer satıcıların lideri Sārthavāha zor yollarda, çöl ve karlı yerlerde maharetle kılavuzluk yaparak (çeşitli) yöntemlerle kendi topluluğunu nasıl cevherli taşla ulaştırdıysa...” (AY211/15-20)

...azmışlarig **yirçilep** ulug tüşke utlıka tegürüp mengü mengig tanuklatdurtaçılarka bo montag osuglug kamağ bögü biliglig burkanlarka... “...yoldan çıkmışları yola sokup büyük ödüle karşılığa ulaştırıp sonsuz mutluluğu ispat ettirecekler böylesi bütün büyü bilgili Budalara...” (AY132b/16-20)

yiriñü-: üzölmek, yerinmek.

[1] →[yalın hal]

ol üdün ol iki tigitler monçulayu sözleşü açıgları kelip **yiringü**diler yıgladılar “O zaman bu iki prens bu şekilde konuşup üzöldüler, ağladılar” (AY619/6-8)

içileri inisi yanturu kelmeyükke busanu bulganu köngülleri emgentiler **yiringüyü**... “Kardeşleri geri gelmeyince gönülleri sıkışıp acı çekip üzöldüler” (AY631/3-5)

...badarı bra(man) kentü egrilmiş bükülmüş etüz(in) körüp köngüli **yiringüyü** inçe tip... “...Badari braman kendisinin egrilmiş, bükülmüş vücudu ile görüp gönü bulanarak şöyle söyleyip...” (M12/36-38)

yirintür-: bir şeye üzölmek.

[3] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+[yönelme h.e.]

...toyın şmnançlarka köngülin **yirintür**deçiler “...rahip ve rahibelere gönülden üzölecekler” (M81/47-48)

yirü-: bozulmak, çürümek.

[1] →[yalın hal]

...k(a)ltı bo mening et'özüm yüz ming ajunlartın berü yoksuz asıgsız neçe neçe **yirüdi** artadı... “...üstelik benim bu vücudum yüz bin varlık şeklinden beri faydasız olup nice nice çürüdü, bozuldu...” (AY611-612/22-1)

takı yime bo yağız yirke tayaklığın bütgölük neçe edler bar erserler olar barça **yirümedin** artamadın tükellig büte tegingeyler “Ayrıca bu dünyayla ilgili ne kadar iş varsa zarar bozulmadan tamamıyla bitecek.” (AY529-530/23-4)

yit-/yet-(I): 1. yetmek, yeterli gelmek.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

...yene bo iyin öğirmeklig buyan edgü kılınçığ ogşatsar yöleştürser ming ülüşinte biringe yme **yitmez** “...yine bundan dolayı sevinçli, iyi davranışı karşılaştırsa bin parçadan birine dahi yetmez” (AY156/8-12)

...üç inag almak buyan edgü kılınçka **yitmez** “...üç sığınak saymak iyi davranışa yetmez” (AY178/15-16)

ne için yitmez tip tiser... “Ne için yetmez denirse...” (AY156/12-13)

azu yme ay t(e)ngrining tilgenin köşitgeli **küçi yitser**... “Üstelik ay tanrının tekerleğini saklamaya gücü yetse...” (AY34ğ/1-2)

k(e)ntününg iki oğlanı birle üküş telim kaplarda tolkuklarda ol yangalarka **küçi yitmişçe** suv yüdtürüp... “kendi iki oğlu ile birçok kaplarda, tulumlarda o fillere gücü yettiği kadar su yükletip...” (AY604/5-8)

...yme bilge biliglig **küçleri yitmişçe** ötrü anga atkanmazlar yapşınmazlar “...hikmetli bilgilerinin gücü yettiği kadar ona bağlanmazlar” (AY388/1-2)

2. yetişmek, varmak.

[1] →[yalın hal]

...ötrü iki içileringe azk(a)ya öngre yorıyu tursunlar m(e)n una basa **yitdim** tip ötüüp... “...sonra iki ağabeyine: siz azıcık ileri yürüyüverip, ben hemen yetişirim diye rica edip...” (AY615/13-15)

yit-(II): kaybolmak.

[1] →[yalın hal]

yitmiş yokadmış bolgay mu tip “kaybolmuş, yok olmuş olacak mı deyip” (AY634/5)

yitdür-/yittür-: yitirmek, kaybetmek

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

ay emgek ay emgek bökünki künte amrak ögükk(e)yemin yme **yitdürtim** ıçgıntım erki mu m(e)n “Ey çile, ey çile! Bugün sevgili yavrucuğumu yitirdi mi ki?” (AY622/14-16)

...yitdürtümüz tiginig tip... “...yitirdik prensi deyip...” (AY634/22)

yitgür-: ulaştırmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

egsükin **yitgürgeli** yüz üjklig d(a)r(a)nını sözlep... “...eksiğini ulaştırmak için yüz heceli duayı okuyup...” (AY26/20-21)

yitit-⁶⁶: ulaştırmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

..çoğın yalının bilge biligin **yititgeli**... “...aydınlığını, hikmetli bilgiyi ulaştırmak için...” (AY541/5-6)

anta ötrü ol kuvrag arasinta erigme kondını atl(ı)g braman t(e)ngri t(e)ngrişi burkanning kuo kelig edremlig küçi üze **yititmekinge**... “Ondan sonra, o topluluk arasında bulunan Kondini isimli Brahman, Tanrılar Tanrısı Buda'nın sihirli gücüne ulaştırmasına...” (AY481/11-15)

yitlin-: kaybolmak.

[1]+(1) →[yalın hal]+(bulunma h.e.)

...t(e)ngrişim tütrüm tering yörüglüg bo nom erdini neçeke tegi yirtinçüde turup **yitlinmeser** batmasar “...tanrım keskin derin yorumlu bu öğreti mücevheri ne zamana kadar dünyada durup kaybolmasa, yok olmasa...” (AY197/11-3)

neçede birök bo nom erdini yok bolsar ötrü ançada köni nomlar kirtü yörügler **yitlinür** yokadur “Ne zamanki bu öğreti mücevheri yok olsa, işte o zaman doğru hakiki yorumlar yok olur” (AY198/7-9)

kaçan birök çakravart ilig kaçā kıy(ı)lguça erser ötrü yiti erdinileri yme özin ök **yitlinürler** yokadurlar “Ne zaman Cakravartin hükümdarı ölecek olsa, o zaman yedi mücevherat da kendiliğinden yok olacak” (AY395/16-19)

ötrü ayagka tegimlig purunı arhant yirde **yitlinip** kök kalıkda belgölüg bolur “Bunun üzerine hürmete layık veli Purna yerde kaybolup gökte belirdi” (M81/21-22)

şmnu tengri anta ok **yitlinip** “Tanrı Şimnu tam orada yok olur” (M47/15)

...ötrü tözün maytrı bodisvtning kerti körki **yitlinip** toyındıtar körki belgölüg boltı “...sonra asil Maytri Bodhisattva'nın dünyevi vücudu kayboldu ve rahip vücudu belirdi” (M18/12-14)

ötrü ayagka tegimlig purunı arhant yirde **yitlinip** kök kalıkda belgölüg bolur “Bunun üzerine hürmete layık veli Purna yerde kaybolup gökte belirdi” (M81/21-22)

şmnu tengri anta ok yitlinip... “Tanrı Şimnu orada hemen yok olup...” (M47/15)

⁶⁶ Erdem Uçar tarafından hapaks olarak verilmiştir (2012a: 97).

ol tamuluglar **yitlinip** barırlar “*Bu cehennemlikler kaybolup giderler*” (M85/36-37)

...ötrü tözün maytrı bodisvtnıng kerti körki **yitlinip** toyındıntar körki belgülüg boltı “*...sonra asi Maytri Bodhisattva'nın dünyevi vücudu kayboldu ve rahip vücudu belirdi*” (M18/12-14)

yitrin-⁶⁷: ulaşmak.

[1] →[yalın hal]

biz yme emgekdin ozdumuz kutrultumuz tip monça [sözle]p **yitrinip** bartılar “*Biz de sıkıntıdan kurtulduk diye böyle söyleyip varıp gittiler*” (AY20/13-15)

yitür-: yitirmek, kaybetmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

ogulum yangı bolmışda ögrünçüm sevinçim az erti kininte ogulug **yitürtükde** busuşı emgeki üküş turur “*Oğlum yeni doğduğunda sevincim azdı, sonra oğlumu yitirince acısı çok oldu*” (AY623/11-14)

amtı **yitürtüm** 'eng kiçigi ever amrak ögükümin “*Şimdi kaybettim en küçük sevgili yavrucuğumu*” (AY627/9-10)

yiv-: donatmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

...olar yme kamagun sıngar küçüg inçip **yiverler** “*...onlar da tamamıyla yarı güçlerini donatırlar.*” (AY551/21-22)

yivet-/yivit-: donatmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

...buyanlıg bilge biliglig yiveklerig **yivetip...** “*...sevaplı, hikmetli teçhizatları donatıp...*” (AY541-542/23-1)

...kin keligme üdlerte katıglanmaklıg küçüng üze asankılar içinteki alp kılguluk işlerig tüzü tükel kılıp iki törlüg yiviglerin egsüksüz **yivetip...** “*...gelecek zamanlarda gücünle Asamkhyeya içindeki zor işleri tamamıyla yapıp iki tür teçhizatla eksiksiz donatıp...*” (AY429/6-7)

...tükel türlüg burkan kutınga yivikin **yivitip....** “*...Budalık için eksiksiz malzemeyi teçhiz edip...*” (M3/2-4)

yivil-: donatılmak.

[1] →[yalın hal]

⁶⁷ Metnimizde geçen kullanım örneğinde *yitrin-* “ulaşmak” filinde dönüşlülük anlamı yoktur.

kamağ t(e)ngriler kuvragı üdün üdün **yivilür** tolu tükel kolusuz uz orduları içinte “*Tanrılar topluluğunun tamamı zaman zaman tümüyle donatılır kudretli sarayları içinde*” (AY566/8-9)

yogrul-: yoğrulmak.

[2] →[yalın hal]+[bulunma h.e.]

kaçan anta tegdükde ötrü inileri mahas(a)tvı tiginning tonı kamaş butıki üze asgın turıp turırın sını süngüki saçı birle arkuru turkuru yatmışın akmış kanı toprak**da** titig **yogrulup** yirke yukup turmışın körtler “*Oraya vardıktan sonra küçük kardeşleri Mahasattva prensi elbisesinin kamaş budağına asılı olduğunu, kemiklerinin saçlarıyla karışıp darmadağınık durduğunu akan kanın toprakta çamur gibi yoğrulup yere yapışıp kaldığını gördüler*” (AY69/10-16)

yogurkan-: feryat etmek.

[1] →[yalın hal]

anın ara iki emiği iidip süt akıp kelti ne anı körüp takı artukrak uyırkantı **yogurkantı** “*O arada iki memesinden eriyerek sür akıp geldi, bunu görünce daha çok feryat etti*” (AY621/14-17)

öngi öngi **yogurkantılar** “*Ayrı ayrı feryat ettiler*” (AY631/2)

yokad-: yok olmak

[1] →[yalın hal]

tuturkanning tarıgnıng t[üş] yimişning kavlanıng tatıgları küçleri ançan ançan yme **yokadur** “*Pirincin, ekinin meyve ve sebzenin tatları verimi yavaş yavaş yok olur*” (AY558/5-8)

ulug begler buryuklar [ya]la yangkun alkınıp öz [e]t’özleri **yokadur** “*büyük beyler yöneticiler iftiralara maruz kalıp ölürler*” (AY555/5-6)

bo nom erdinig saçılğalı **yokad**ğalı ıdmamakıngızlartın ötgürü k(a)ltı gang ögüzdeki kum sanınça kalp üdlerke tegi sözlep nomlap alkmaguluk ulug buyan edgü kılınçig kaz[gantıngız]lar “*Bu öğreti mücevheri saçılın, yok olsun diye bırakmamanızdan dolayı Ganj nehrindeki kum sayısı kadar uzun zamanlara değin vaaz verip bitmeyecek sevap ve iyi davranış kazandınız*” (AY671/13-19)

yokadur-: yok etmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

ögümün kangımın **yokadurtum** erser “*...annemi babamı yok ettim ise...*” (AY134/15-16)

yoklun-: yok edilmek.

[1]+(1) →[yalın hal]+(yönelme h.e.)

azda ulatı nızvamlarka **yoklun**maksız yolçımız “*hırs ve diğer ihtiraslarla yok edilemeyen klavuzumuz*” (AY680/12-13)

toz tumanlık kkirler **yoklun**madın öz tözi arımış süzölmüş altun tözi b(e)lgürer “...toz dumanlı kirler yok edilmeden özü, esası temizlenmiş altın aslı ortaya çıkar.” (AY74/18-19)

yokur-: geçmek.

[2] →[yalın hal]+[eksiz belirtme h.e.]

övke biligsizlik **karangku** üze **yokurup** tsuy kılmak alp emgek titir “Öfke, cahillik, karanlığı aşıp günah işlemek zordur” (AY110/1-3)

yola-: yolunu kesmek.

[2]+(1) →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+(ayrılma h.e.)

anta ötrü bringiki upasvami bu iki urılar badarı bramang ikidin yolu tuta ilitdiler “Bundan sonra Bhrngika ve Upasvamin bu iki oğul Badhari brahmanı her iki taraftan yolunu keserek tutup götürdüler” (M12/32-35)

yolan-: yola koyulmak, gitmek.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

t(e)ngri t(e)ngri burkanka **yolanıp** yümçiksiz közin titrü körüp inçe tip öğdi “Tanrılar Tanrısı Buda’ya gidip, kapalı gözüyle dikkatli bakıp şöyle övdü” (AY650/2-5)

et yideçi kan içdeçi tnl(1)glar tavrak yügürü y(i)ti uça yumgı birtin yingak **yolanıp**... “Et yiyen kan içen (birçok) canlının hızla koşup uçuşarak hepsinin bir taraftan gidip...” (AY599/17-19)

altı kaçıklık orunta kök kalıkda kuş kuzgun tıdıgsızın uçar teg kaçıklarkka **yolanıp**... “Altı duyu organından, gökyüzünde kuşun engelsiz uçuşması misali duyu organlarına gidip...” (AY365/4-6)

yontur-: arındırmak.

[1] →[yalın hal]

ol ötünü biş öğdisi birle kılı tapın[u udunu] **yonturup** sokunturup... “O rica edip beş övgüsü ile birlikte saygıyla yıkatıp, temizleyip...” (AY25/17-19)

yorı-: 1. yürümek, hareket etmek.

[2] →[yalın hal]+[bulunma h.e.]

ötrü al altag p(a)ramıt içinte **yorıp**... “...yöntem içinde hareket edip...” (AY279/12-13)

asangılag yolta **yorıy** burkan kutınga edgü kılınç kazanur erken... “Sayısız yollarda yürüyüp Burkan saadeti için iyi ameller kazanırken...” (M90/27-29)

yine tonguz başlıg sıgun başlıg tamulug özütler tegremizte **yorıp**... “Ve yine domuz başlı, geşik başlı cehennemlik ruhlar çevremizde dolaşıp...” (M78/39-41)

...ötrü iki içileringe azk(a)ya öngre yoriyu tursunlar m(e)n una basa yitdim tip ötüüp... “...sonra iki ağabeyine: siz azıcık ileri yürüyüverip, ben hemen yetişirim diye rica edip...” (AY615/13-15)

tursarlar yme bir yirte agtınurlar inerler üstün altın **yorırlar** “Bir yerde dursalar da inip çıkarlar, aşağı yukarı hareket ederler” (AY365/22)

on ayıg kılınçdın öngi üdrülüp on edgü kılınçlar yolınta **yorıdaçı** bolayın “On kötü davranıştan ayrılıp on iyi davranışlar yolunda yürüyeyim” (AY108/13-15)

1. (bir yöne doğru) yürümek, hareket etmek.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

ymä künkä aşukdumuz beş t(ä)ñri y(a)rukı k(ä)ntü özümüz üzütümüz todunçsuz uvutsuz suk yäk s(ä)vinçgä **yorıduk** üçün y(a)vlak yergärü barır “yine her gün yediğimiz beş tanrı ışığı kendi özümüz ruhumuz, utanmaz ahlaksız şeytani mutluluğa kapıldığı için kötü yere doğru gider” (HU.II.A./338-342)

yangalar ulug ögüz suvın tapa (yori)yu **keçerçe** pratityasamutpa(di) “Filler büyük bir nehrin suyuna doğru yürüyüp geçercesine pratityasamutpāda” (M46/4-5)

2. yaşamak.

[1] →[yalın hal]

prit ajunta togmış tınlıglar aşsız suvsuz kurıp **katıp** yoriyurlar “Ruhlar aleminde doğmuş olan yaratıklar yiyecek ve içeceksizlikten kuruyup halsiz düşerek yaşarlar.” (M112/17-19)

yorıt-: yürütmek.

[2] +(1)→[yalın hal]+[belirtme h.e.]+(bulunma h.e.)

ötlep eriglep **yoritur** köni uz törü yolınta “Öğütleyerek yürütür (halkını) doğru ve sağlam yasa yolunda (AY565/

şamat vipaşyan tigme dyanlı bilge biligli ikegüni tüz **yorıtmakka** tayanıp... “Samatha vipasyin denilen dhyana ve bilgi(den oluşan bu) ikisini bir arada yürütmeye dayanıp...” (AY289/19-21)

edgüli ayıglı kılınçıg iki törlüg yorığıg **yorıt**guka <kodguka> ötlemiş üçün “iyi ve kötü davranışı iki türlü yolu öğrettiği için ...” (AY561-562/22-2)

yöleştür-: karşılaştırmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

yene bo iyin ögirmeklig buyan edgü kılınçıg oğşatsar **yöleştürser** “yine bu sevinçli iyi davranışı karşılaştırsa...” (AY156/8-10)

sogañçıg körkle y(a)rukın alp **yöleştür**günlük titirler “mükemmel parlaklığını karşılaştırmak zordur” (AY348/5-6)

yör-: 1. çözmek

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

...nızvanılıg b(e)k bağın yörgeli şeşgeli **umadın...** “...*tutkulu sağlam bağını çözemediklerinden...*” (AY376/16)

2. açıklamak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

adruk adruk çın kirtü erür körümlerin yörer “*ayrı ayrı gerçek doğru görüşlerini açıklar.*” (AY165/17-18)

altun önglög y(a)ruk yaltrıklıg kopd<a>(9)-kö{R}trülmiş-nom-iligi atl(ı)g nom erdinig okıdaçı sözledeçi kingürü yöre nomlayı birteçi tözünler kutluglar bar erserler “*altın renkli parlak, parıltılı her şeyden çok yüceltilmiş, öğretinin hükümdarı adlı öğreti mücevherini okuyacak, söyleyecek, ayrıntısı ile yorumlayıp açıklayıverecek soylular, kutlular var iseler...*” (AY193/8-12)

inçip bilge biliglig közleri üze özleri ’eng öngre sizik ayıtıp yan turu yöre sözlemekintin b(e)lgürmiş ermez için... “*Şöyle bilgili gözleri ile kendileri en önce şüphe ile konuşup tekrar açıklayıp söylemekten ortaya çıkmadığı için...*” (AY277/20-23)

alku t(e)rs tetrü asıg nomluglar kelip sizik ayıtıp ol ayıtmış siziklerin uz açā adıra yöre birip... “*Bütün yalan yanlış öğretililer gelip şüphe ile sorup o sordukları şüphelerini maharetle ayırıp açıklayıverip...*” (AY311/9-11)

yörge-: sarmak.

[2]+(1) →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+(bulunma h.e.)

antada basa (ört)lög temirliig bağlar öze yatururlar adın bağları etüzleri öze örtüp yörgep... “*Bundan sonra alevli demirden bağlar ile yadırlar, başka bağları vücutları üzerine örtüp, sarıp...*” (M82/43-46)

...divdat toyınag tirigde yörgep tartıp avıç tamuka kigürdi “... *rahip Devadattayı canlı canlı sardı çekip Avici cehennemine soktu*” (M57/30-31)

örtlög temirliig torlar içinte yörgeyürler “*Alevli demirden ağlar içinde sararlar*” (M82/49-51)

yörgel-: sarılmak.

[1] →[yalın hal]

kamag kurtlarning konguzlarning tirgini kannıng yiringning ornagı singirin tamırın yörgelmiş süngükler... “*Bütün böceklerin makamı, kanın, irinin yeri damarlarla sarılmış kemiklerin...*” (AY614/9-11)

yörgen-: sarılmak.

[1]+(1) →[yalın hal]+(bulunma h.e.)

ol örtlög yalınlıg torlar içinte yörgenmiş emgeklig tınlıglar erserler “*Bu alevli ağlar içinde sarılmış, ızdıraphı yaratıklara gelince...*” (M75/2-4)

tamudın kurtulup amtı bu örtlüg torların **yörge**nmiş etüzlüg kiçig tamularda togmış erürler “*Cehennemden kurtulup şimdi bu alevli ağlarla çevrilmiş vücudları küçük cehennemlerde doğmuştur.*” (M75/9-11)

yu-: yıkamak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

ötrü ol tınl(1)g-lar yme ök ökünmek yalvarmaklıg kşantı kılmaklıg arıg süzük sav üze k(e)ntü ağır ayıg kılınçlıg kkirlerin tapçaların **yumış** arıtmış k(e)rgek “*Sonra o canlılar dahası pişman yalvarmaklı olup af dileyerek temiz ve pak söz ile kendi kötü davranışlı kirlerini yıkamış olmalı*” (AY141-142/20-3)

...ol ilig kan k(a)ltı öngreki törüçe suvka kirip et’özün **yumış** arıtmış k(e)rgek “*...o hükümdar aynı şekilde önceki öğreti gereğince suya girip vücudunu yıkayıp temizlemiş olmalı*” (AY417-418/20-1)

...anın ökünmek yalbarmaklıg kşantı kılmaklıg arıgda arıg süzük suv üze **yumak**dın arıtınmakdın ötrü... “*...onunla pişman, yalvarmaklı af dilemekli, temizden daha temiz, süzölmüş su ile yıkamaktan, arılmaktan dolayı...*” (AY145/21-23)

ol **mini** yırtınçölüg suvın arıtdı erser **anı** men seki(z) tözün yullug suvın yud(um) “*o beni dünyevi su ile temizledi ise, onu ben sekiz asil çayların suyu ile yıkadım.*” (M21/11-13)

yuk-: yapışmak, ilişmek.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

akmış kanı toprakda titig yogrulup yirke **yukup** turmışın körtiller “*akan kanın toprakta çamur gibi yogrulup yere yapışıp kaldığını gördüler*” (AY619/14-16)

...et’özinge kan yukup... “*...vücuduna kan yapışıp...*” (637/11-12)

yumşa-: hizmete koşturmak.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

kentü erkimiz küçümüzke küvenip törüsüzün sengik vrhar sanlıg erin atın kızın kırkının işke küçke irtke birtke ıdtımız **yumşadımız tartdımız** “*Kendi kudretimize gücümüze güvenip haksızca manastıra ait olan erkekleri, kız ve bakireleri işe güce koşturduk*” (M62/29-33)

yun-: 1. yıkanmak, temizlenmek.

[1] →[yalın hal]

...anta kin timin ol suv içinte kirip arıtı **yunsun** “*...Sonra hemen o suya girerek temizce yıkansın*” (AY478/6-7)

...bo nom erdinig okıtıp bo yunguluk törüg kılıp **yunsun** arıtınsun “*...bu öğreti mücevherini okutup bu töreni gerçekleştirerek yıkansın, arınsın*” (AY478/18-20)

2. yıkamak⁶⁸.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

anta basa ol kişi suvka kirip et'özün arıg **yunup**... “...ondan sonra o kimse suya girip vücudunu temiz yıkayıp...” (AY519/11-12)

yunçı-: kötüleşmek, bozulmak.

[1] →[yalın hal]

kakımaknıng uğurınta ol il uluş antada kin **yunçıyur** artayur alkınur “Gökyüzündeki tanrıların hiddeti nedeniyle o ülke çürür, bozulur, yok olur.” (AY553/19-20)

yuñla⁶⁹: kullanmak, sarf etmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]

...azk(a)ya **küç küsün yunglap** üküş ed tavar kazganıp asıg tusu kılmak erür “...azıcık güç harcaayıp çok mal mülk kazanarak fayda sağlamaktır.” (AY257/7-9)

inçip bodıs(a)t(a)vlar bo montag yangın tınl(ı)glarıg özlerine içkergelir üçün edlerin tavarların biliglerin edremlerin al altag uzanmakların ançak(a)ya yme (23) esirkemedin barça **yunglayurlar** titerler ıdalayurlar “Şöyle (ki) Bodhisattvalar bu biçim canlıları kabul ettikleri için mallarını mülklerini, bilgilerini, erdemlerini, yöntem ve maharetlerini esirgemedi tamamiyla harcarlar, gönderirler” (AY217/19-24)

edgü tınlıglar üçün anutmış **aş içgü** yimediler **yunglamadılar** erser “iyi canlılar için hazırlanmış yiyecek ve içeceği yemediler, istifade etmedilerse...” (M112/21-23)

birükin biz kamağ kuvragning tegingülüg anutmış **aş içgüsün** öngre yimedimiz **yunglamadımız** erser “Eğer biz bütün cemaat için hazırlanmış olan yiyecek ve içeceği önce yemeseydik ...” (M72/29-32)

yutun-: bitirmek, son vermek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

...yaşın **yutunu** katunun ötleyü... “...üzüntüsünü bastırıp, karısını tembihleyip...” (AY622/16-17)

yuv-: aldatmak, kandırmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

⁶⁸ yun- “yıkamak” (Erdal, 1991: 631) fiili -(X)n- dönüşlülük eki ile genişlemiş bir fiil gövdesidir. Yukarıdaki kullanım örneğinde ise fiil, *yıkamak* anlamıyla kullanılmıştır.

⁶⁹ Erdem Uçar tarafından hapaks olarak verilmiştir (2012a: 97).

kariçin çikin kürin kürilikin tınlıglarıg ardılar yuvdılar “Ölçeklerle, kilerlerle insanları aldattılar” (M75/39-41)

yüd-: yüklemek.

[2]+(1) →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+(bulunma h.e.)

(kim) yime ol ulug bedük ineklerin (kap)ların enginlerinte yüdüp... “Bu büyük iri testisleri omuzlarına yükleyip...” (M75/32-33)

amtu bu kentü uvut yirlerin enginlerinte yüde örtenü yala yoriyurlar “şimdi bu kendilerinin avret yerlerini omuzlarına yükleyip alev alev yanarak yürürler” (M75/49-51)

yüdtür-: yükletmek.

[3]+(1) →[yalın hal]+[eksiz belirtme h.e.]+[yönelme h.e.]+(bulunma-ayrılma h.e.)

k(e)ntününg iki oğlanı birle üküş telim kaplarta tolkuklarta ol yangalarka küçi yitmişçe suv yüdtürüp... “... iki oğluyla birlikte farklı tulumlardan o fillere güçleri yettiği kadar su yükletip...” (AY604/5-8)

ol yangalarka kömen aş yüdtürüp... “O fillere yiyecek yükletip...” (AY605/12)

yügür-: koşmak.

[1]+(2) →[yalın hal]+(bulunma h.e.)+(ayrılma h.e.)

et yideçi kan içdeçi tınl(ı)glar tavrak yügürü... “Et yiyen kan içen canlılar sürekli koşup...” (AY599/17-18)

ançak(a)ya yme tınmadın atkak iy(i)n yügürür “Azıcık dahi dinlenmeden peşi sıra koşar” (AY365/3-4)

ne tıtağın bo kamag kuş keyikler kuvrağı bir yingakdın yügürürler uçarlar erki “Neden bu bütün hayvanlar tamamı bir taraftan koşarlar, uçarlar.” (AY599/21-23)

k(a)ltı kurug suzakda kişi yügürür kaçar teg “Sanki boş köyde biri koşup kaçması gibi...” (AY364/20-21)

köngül yügürür kamagda “Bilinç her yerde gezinir” (AY364/23)

içdin sığark[1 köz kulgak] (26) b[uru]n til et[öz kö]ngül bo altıgu turkaru taş[dın singar] yügürteçi kaçadaçı “İç taraftaki göz, kulak, burun, dil, zihin bu altısı sürekli dış tarafa koşacak, kaçacak.” (AY300/26-27)

öng körtüklerde yügürü sek(iz) tümen yıl emgek teginür “Çöllerde koşup seksen bin yıl acı çekerler” (M85/17-18)

yük-: 1. yüklemek, toplamak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]

kıdıgsız ulug edgüngüz taluy ögüz teg king tering ulsuz tüpsüz edgülüg edgü erdinilerin **yükmek** ol “*Sınırsız ulu erdeminiz okyanus gibi geniş, derin, uçsuz, dipsiz; iyilik iyilik mücevherlerini toplamaktır.*” (AY450/10-12)

....buyanlığı ulug bedük yükmekig **yüker** m(e)n yıgar men “*...sevaplı büyük yığını toplarım, yığarım*” (AY421/19-20)

yarsınçığ kkirliği üze tutsar arıgsızlık **kıg yükmek** titir “*İğrenç kirli (bir şey) ile tutsa pislik yığmak denir*” (AY613/16-18)

2. bayılmak.

[1] →[yalın hal]

ol iki tigitler monçulayu yangın keyirkençig kılını ulıyu sıgtayu talıp **yüküp** ançada kin timin andıran öngi yorıp bartılar “*O iki prens bu şekilde feryat ederek, ağlayarak, yıkılıp bir süre sonra hemen oradan ayrıldılar*” (AY620/9-12)

yükün-: secde etmek.

[2] +(1)→[yalın hal]+[yönelme h.e.]+(bulunma h.e.)

ong ’engninlerindeki tonların açınıp ong tizlerin çökutip ayaların kavşurup t(e)ngri t(e)ngri burkanka yinçürü töpün **yükünüp**... “*Sağ omuzlarındaki elbiselerini açıp, sağ dizleri ile çöküp ellerini kavuşturup tanrılar tanrısı Buda’ya hürmet edip başlarıyla eğilip...*” (AY201/16-19)

ymä burhan tepän igid nomka uduntumuz tap(1)nt(1)m(1)z ärsär kut kolu yüküntümüz ärsär “*yine Buda diyerek yanlış öğretiye inanıp tapındıysak, mutluluk isteyip secde ettiyse...*” (HU.II.A./185-189)

t(e)ngri t(e)ngri burkan adakinta yinçürü töpün **yükünüp** şlok takşutın inçe tip ötünti “*...tanrılar tanrısı Buda’nın ayağında nazıkçe başını eğip şiiri şöyle okudu*” (AY332/21-24)

ötrü azrua t(e)ngri kamag t(e)ngriler t(e)ngri t(e)ngri burkannıng bo y(a)rılığın töpülerinte tuta pañamandal biş tilgenin yinçürü töpün **yükünüp**... “*Daha sonra Ezrua tanrı, bütün tanrılar tanrısı Buda’nın bu buyruğunu tepelerinde tutarak pangca-mandala beş tekerleği ile nazıkçe secde edip...*” (AY398/13-16)

äkinti ymä yäkkä t(ä)ngri tepän **yükünç yükünügme**... “*...ikinci de şeytana tanrı diyerek secde etmek...*” (HU.II.A./167-168)

yüleşür-: mukayese etmek.

[3] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+[yönelme h.e.]

ud izinteki suvug taluy ögüz suvınga **yüleşürgeli** bolmaz “*Sığır izindeki suyu nehir suyu ile mukayese edilmez*” (M38/17-19)

ançulayu yime mini osuglug kız kısğa bilge biligligler neng biligin tözün maytrınıng bilge biliginge **yüleşürgeli** bolmaz “*Aynı şekilde benim gibi pek az bilgili kimselerin bilgisi Maytrı’nın bilgisi ile mukayese edilemez*” (M38/20-24)

yünt-: aşağılamak, hakaret etmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

södä bärü t(ä)ñrim bo beş türlüg tınl(1)g(1)g tural(1)g(1)g ulugka kiçigkä t(ä)gi, näçä korkıt<t>(1)m(1)z ürkit<t>(i)m(i)z ärsär näçä urt(u)muz **yünt**<t>ümüz ärsär näçä açıt<t>ım(1)z agrıt<t>ım(1)z ärsär näçä öldürdüm(ü)z ärsär “ezelden beri tanrım bu beş türlü canlıyı büyüğünden küçüğüne ne kadar korkuttuysak ürküttüysek ne kadar vurup incittiysek ne kadar acıtıp incittiysek ne kadar öldürdüysek...” (HU.II.A./123-129)

yürüner-: beyazlamak.

[1] →[yalın hal]

kiçig yigit yaşında saçı başı **yürüngerser**... “Genç yaşında saçı başı beyazlasa...” (AY594/8-9)

1.11.2.1.2. Deyimleşmiş Birleşik Fiillerde İstem

agızda tut-: tekrarlamak, dilinden düşürmemek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

eng başlayu bo daranıg **agızda tutup** bir tümen sekiz kata sözlemiş kergek “*En önce bu dhraniyi tekrarlayıp bin sekiz defa söylemiş olmalı*” (AY361/13-14)

ajun tut-: varlık bulmak, hayata gelmek.

[1] →[yalın hal]

tujit teñri yirintin kodı inip ajun tutu toga yarlıkamışın... “*Tusita adlı tanrılar diyarından aşağıya inip haşmetle doğduğunu...*” (M3/22-24)

alkış bir-: övmek, dua etmek.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

ötrü ol üdün tengri tengrisi burkan manga burkan kutınga **alkış birü** yarlıkap inçe tip yarlıkadı “*Sonra o vakit tanrılar tanrısı Buda, bana Buda kutsallığıma ulaşmak için destek verip, lütfedip şöyle diyerek buyurdu*” (AY186-187/21-1)

kim ol bayadın berü men nomladaçı manga burkan kutınga **alkış birü** yarlıkadaçı... “*Dahası o zamandan beri ben öğretiyi anlatan bana Buda saadeti için dua edip buyuran...*” AY189/12-14)

alkış birsün ol üdün yalanguklarta yig bolguka “*O zaman insanlar içinde in iyisi olacağına dua etsin*” (AY352/19-21)

kim amtı men olarka **alkış birtim** “*Şimdi ben onlara dua ettim*” (AY354/23-24)

ol burkanlar yene ol tözünler oglınga tözünler kızınga burkan kutınga **alkış birü** yarlıkamış bolgaylar “*O Budalar da asiller oğluna, asiller kızına, buda saadetine dua edip buyurmuş olacaklar*” (AY360/18-21)

alkış bul-: dua almak.

[2] →[yalın hal]+[ayrılma h.e.]

burkanlartın üzeliksiz **alkış bulyuk** siz “*Budalardan kesintisiz dua alacaksınız*” (AY341/5-6)

arhant kutın bul-: veliliğe ulaşmak

[1] →[yalın hal]

tömkesiz için **arhant kutın bulur** “*cahil olduğu için veliliğe ulaşır*” (M2/2-3)

arhant kutın bulup taymaz “*veliliğe ulaşıp ondan şaşmaz*”

asıg kıl-: fayda kılmak. (M2/14-15)

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

kingürü **asıg kıl**ayın kamag tınl(ı)g oğlanınga “*Bütün canlılara bütünüyle yardımcı olayım*” (AY505/1516)

asıg tusu bul-: fayda bulmak.

[1]+(1)→[yalın hal]+(yönelme h.e.)

k(e)ntü özlerine **asıg tusu bulgu** erser “*...kendilerine fayda bulacaksa...*” (AY230/3-4)

asıg tusı kıl-/ulug asıg tusu kıl-: hizmet etmek

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

muntada ulatı öküş türlüğ ulug yarlıka(nçu)çı bilig küçinte ansız tümen tınlıglark**ka asag tusı kılı** yarlıkadı “*Bunlardan başka yüce merhameti sayesinde sayısız yaratıklara haşmetle hizmet etti*” (M4/6-10)

kim bo yirtinçüdeki iligler kanlar yme anı eşidmek anı bilmek üze t(e)ngirim sizing y(a)rılıngızça yirtinçü**ke ulug asıg tusu kıl**sunlar “*...ki bu yeryüzündeki hükümdarlar da onu işiterek onu bilerek sizin buyruğunuz ile yeryüzüne büyük fayda sağlasınlar*” (AY547/9-13)

edgü edgü kut t(e)ngri katunıya özke adınaguka ikidin **ulug asıg tusu kıl**taçı bo nom erdinig kingürü yadılguluk ertingü k(e)rgeklig ötüg ötüntüng tip y(a)rılıkadı “*İyi iyi ey kutlu tanrıça, ikinci kez kendine ve başkasına büyük fayda sağlayacak bu öğreti mücevherinin genişçe yayılmasını sağlayacak çok gerekli arzda bulundum*” (AY527/6-10)

asıg tusu kültür-: fayda sağlamak.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

bo nom erdinining tering yörügin yinçge tözin kingürü nomlatıp kamagka yada **asıg tusu kılurmış** k(e)rgek “*bu dharma hazinesinin derin yorumunu, ince aslını genişçe vaaz edip herkese tanıtıp fayda sağlamak gerek.*” (AY402/16-19)

...öğretinmeklig küçin bo iki törlüg küç kūsün üze erkinçe tapınça tınl(ı)glarka **asıg tusu kılmakın** küçenürler küçlenürler “*...öğrenme gücü ile bu iki tür güç kuvvet üzerine arzuladığı gibi canlılara fayda sağlamayla güçlenirler*” (AY213/-21)

aşdın ket-: yeme içmeden kesilmek.

[1] →[yalın hal]

...künçing atlıg begning kisisi bir yıl tōni uzun iglep **aşdın kitip** sav söz kodtı “*...Künçing adlı beyin karısı bir yıl boyunca hastalanıp yeme içmeden kesilip sesi soluğu kesildi*” (AY17/19-21)

at al-: nam kazanmak, kendine ad verilmek.

[1] →[yalın hal]

...tüzüdin kükülmüş tükel on törlüg **at almış** tuyunmışlar iligi “*...tamamıyla ünlenmiş, on türlü ad almış olan ermişler hükümdarı...*” (AY682/4-5)

ayag çilteg aša-: saygı görmek.

[2] →[yalın hal]+[ayrılma h.e.]

şanki çkrvirt ilig kanta ulatı erüş öküş balıklıg buduntın **ayag çilteg aşayu...** “*Şankha dünya hükümdarı ve diğer sayısız şehirli halktan saygı gördü*” (M35/13-16)

ayaguluk ’engitgülük bol-: saygılı olmak.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

kamagka bir yanglıg **ayaguluk ’engitgülük bolur** “*herkese aynı şekilde saygı gösterir*” (AY419/14-15)

baçag olur-/baçak olur-: oruç tutmak.

[1] →[yalın hal]

evig barkag kodup toyın dıntar bolsar **baçag olursar...** “*evi barkı bırakıp rahip olup oruç tutsa...*” (M52/54-56)

ymä **baçak olorup** ädgüti nomça töröçä baçamad(ı)m(ı)z ärsär t(ä)ñrim amtı yazokda boşunu ötünür biz m(a)nastar hirza “*ve oruç tutup gereğince öğretiyeye yasaya göre oruç tutmadıysak...*”(HU II.A/294-296)

baçag sı-: oruç bozmak.

[1] →[yalın hal]

ymä äv bark tutduk üçün yılkıka bar(ı)mka bolup azu muñumuz takım(ı)z t(ä)gip ymä todunçsuz uvutsuz suk yäk üçün ymä korkınçsız köñlümüz üçün ärinip ärmägürüp äkligin ärsiz(i)n **baçak sıd(ı)m(ı)z** ärsär “*ayrıca ev bark edinmek için mal mülk elde etmek için ya da ihtayaçlarımız için utanmaz ahlaksız hırs şeytanı için ve korkusu olmayan gönlümüz için üşenip isteyerek ya da istemeyerek oruç bozdıysak...*” (HU.II.A./287-294)

balıg başlıg bol-: yaralanmak.

[1] →[yalın hal]

hormuzta t(ä)ñri oğlan[1] beş täñri bizniñ üzüt(ü)müz sön y(ä)klügün süñüşüp **balıg başlı(ı)g boltı** “*Hormuzta tanrının çocukları, beş tanrı, bizim ruhlarımız çok uzun zaman şeytanla savaşıp yaralandı*” (HU.II.A./7-10)

balık başlıg kıl-: yaralamak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

sansız tümen keyiklerig **balık başlıg kılıtımız** “*Sayısız av hayvanlarını vurup yaraladık*” (M78/29-32)

başın tut-: ilk sırayı tutmak.

[1] →[yalın hal]

m(e)n **başın tutgay** [m(e)n tip tidi “*Ben ilk sırayı tutacağım dedi*” (AY668/22)

bek tur-: kararlı olmak.

[2] →[yalın hal]+[bulunma h.e.]

bo sakınçlarınta yine **b(e)k tururlar** “*Bu düşüncelerde de kararlıdırlar*”
(AY385/7-8)

busuş emgekke kavışat-/emgekke kavşat-: kaygıya, üzüntüye kapılmak.

[1] →[yalın hal]

...[ögi] kangı **busuş emgekke kavı[şatıp yumgı]** bartılar ol ta[gka et’özin buşı
birmiş] orunka “...anne (ve) babası kaygıya kapılıp vücudunu sadaka olarak
bağışladığı yere vardılar” (AY641/19-22)

kamag emgekke **[ka]vşatıp** sıkılır emgenür öz et’özi “*Bütün sıkıntıya kapılıp
kendi bedeni sıkılır acı çeker*” (AY559/5-7)

busuşka bat-: kaygıya kapılmak.

[1] →[yalın hal]

bodıs(a)t(a)v tigin tapıgçıları kamag birkerü yığılıp sıgtaşdılar kamagun **busuşka
batıp** köngülleri “*Bodhisattva prensin yardımcıları ve hepsi bir araya toplanıp
kedere batmış gönülleri ile feryat ettiler*” (AY632/7-9)

buyan edgü al-/buyan al-: sevap almak.

[1] →[yalın hal]

birök yine ol ol kılınçlarıg kılırmadın ol tnl(1)glarınıg bo bo nızvanıları bogup
amrılıp buyan edgü alguluk erserler ...“*ve yine o hareketleri yaptırmadan o
canlıların bu ihtirasları boğup sakinleşip sevap alacaklarsa...*” (AY229/19-22)

ülgüsüz **buyan alguluk** tip tidi “*Sayısız sevap kazanacaklar dedi*” (AY596/11)

buyan edgü kılınç kazgan-: sevap kazanmak.

[1]+(1) →[yalın hal]+(yönelme h.e.)

asangılag yolta yoriyu burkan kutınga **edgü kılınç kazganur** erken... “*Sayısız
yollarda yürüyüp Burkan saadeti için iyi ameller kazanırken...*” (M90/27-29)

kim sizler bo iki törlüg ugurın ülgülençsiz tenglençsiz ulug törlüg buyan edgü kılınç **kazgantıngızlar** “*Ki sizler bu iki türlü fırsatla sınırsız çok türlü sevap kazandınız*” (AY398/8-11)

buyan edgü kılınç kıl-: sevap kazanmak.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

[amıtı sening atıng]ka bizni üçün [buyan] edgü kılınç kılıtlar “*Şimdi senin adına bizim için sevap kazandılar*” (AY20/6-7)

...ötrü antada kin olar barça bir yanglıg buşı birip **buyan edgü kılınç kılmak** üze k(e)ntü et’özlerin ögirtürüp sevintürüp alkugun yumgın ol bayagut oglınga barıp inçe tip sözlediler “*...Ondan sonra onlar, hepsi aynı şekilde sadaka verip sevap, iyi amel işlemek üzere kendilerini sevindirip hepsi topluca o bey oğluna gidip şöyle konuştular*” (AY598/17-23)

takı yme bo kamağ tınl(ı)glar arasında kayu kayu tınl(ı)glar öngreki burkanlar nomınta şasınında üküş törlüg **buyan edgü kılınç kılmış** erserler... “*Ayrıca bütün bu canlılar arasında hangi canlı önceki Budaların öğretisi ile çok türlü sevap işledi ise...*” (AY541/11-16)

buyan evir-: sevap bağışlamak.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

yig tüşlüg **buyanları evirer** m(e)n tınl(ı)glarka “*...üstün sonuçlu sevapları canlılara tevcih ederim...*” (AY351/17-18)

bügüş ur-: hikmet koymak.

[1] →[yalın hal]

antag ongalı **bügüş urup** utguratı ukar “*Bunun gibi açıkça hikmetini ortaya koyup tümüyle anlar*” (M41/42-43)

çaşapat tut-: ahlak kaidelerini yerine getirmek.

[1] →[yalın hal]

bir ay **ç(a)hşap(a)t tutmak** k(ä)rgäk ärti “*bir ay oruç tutmak gerekliydi*” (HU.II.A./312-313)

çoğka yalınka tegür-: bahta kavuşturmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

özün yaşın üstep ulug **çoğka yalınka tegürgey** biz “*Ömrünü uzatıp, büyük güç vereceğiz*” (AY407/14-16)

çoğlug yalınlig bol-: bahtlı olmak.

[1] →[yalın hal]

bo nom erdinig boşgunsar erklig türklüg alp atım çoğlug yalınlig bolgaylar “*Bu öğreti mücevherini dinleyip güçlü kahraman ve bahtlı olacaklar*” (AY455/9-11)

emgeksiz mengilig kıl-: mutlu etmek.

[2]→[yalın hal]+[belirtme h.e.]

ol sütlerning (küç)inte kop kamag tınlıglarıg emgeksiz mengilig kılâyın erdi “*Bu sütler sayesinde bütün yaratıkları ızdırapsız ve mutlu kılsa idim*” (M33/6-9)

erk tart-/erk türk tart-: idare etmek, yönetmek.

[2] →[yalın hal]+[bulunma h.e.]

inçip öçmek dyan samarda ulatı dyan sakınçlar öze **erk tarta umaz** “*fakat düşünce ve hislerin tamamıyla yok edildiği bir istiğraka ve başka istiğraklara hükmedemez*” (M2/39-41)

kim ol iligler kanlar öz öz k(e)ntü k(e)ntü il uluşlarıta **erk tartıp** mengi mengilep ilkideki kılmış kazganmış buyan edgü kılınç tüşin utlısın aşayurlar “*O hükümdarlar kendi ülkelerinde güçlenip, mutlu olup başlangıçta kazanmış oldukları erdemlerin karşılığını alırlar*” (AY411/1-6)

men tört uluş(lar) öze ür ödün **erk türk tart...** “*Ben dört ülke üzerine uzun zaman hükmet...*” (M47/23-24)

erk türk bol-: hakim olmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

Takı yime bar ikidin sınıar ülişin kutrulmuş atlıg boşgutsuz tözün tınlıg kim alku nızvanılarag arıtı **alkmış** alku dyan samarlar öze erk türk (bo)lmış bu erür “*bütün*

ihitirastarı tümüyle yok etmiş, bütün düşünceler üzerine hakimiyet kurmuştur.
(M2/43-48)

erkinçe tapınça evir-: istediği gibi yönlendirmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

inçe k(a)ltı altun tilgenlig çakravart ilig kanlarning alp er erdinisi tört törlüg süülüg kuvragın neteg öz **erkinçe tapınça evirer** erser... “Eğer altın tekerlekli Cakravarti hükümdarın komutanının dört türlü ordu topluluğunu nasıl kendi gücüne göre istediği gibi yönlendirirse...” (AY213/10-14)

ertip bar-: yok olmak.

[1] →[yalın hal]

Muna ertimlig etüzümüz **ertip barsar**...“işte bu fani vücudumuz göçüp gidince...” (M1/12-13)

et özinte kan üntür-: birinin bedeninden kan çıkarmak, yaralamak.

[1] →[yalın hal]

...yavlak köngülin t(e)ngri t(e)ngrişi burkanning et’özinte **kan üntürtim** erser “...kötü gönülle tanrılar tanrısı Budanın vücudundan kan çıkardım ise...” (AY134/9-11)

et’öz kod-: ölmek

[1]+(1) →[yalın hal]+(bulunma h.e.)

monta **et’öz kodup** kişi ajunınta togar “Burada ölüp insanların dünyasında doğar” (AY6/19-21)

kaçan monta **et’öz kodsarlar** üküşi barça t(e)ngri yirinte togup t(e)ngriler kuvragı asılır üstelür “Burada ölüp pek çoğu gökyüzünde doğar (böylece) Tanrılar topluluğu çoğalır”(AY412/14-17)

ol edgü kılınç küçinte munta **etüz kodup** tengri yirinte togarlar “bu iyi ameller sayesinde, burada öldükten sonra tanrılar yerinde doğarlar” (M51/11-12)

igke agrıgka basıt-: hastalanmak.

[1] →[yalın hal]

tüg tümen kişiler **ig agrıgka basıtıp** umugsuz ınagsız yaturlar “*Binlerce kişi hastalığa yakalanıp umutsuz yatıyorlar*” (AY587/1-4)

iki arka kıl-: ikiye ayırmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

tüz köngüllüg bursang kuvraglarıg **iki arka kıl**tım erser... “*Temiz gönüllü topluluğu ikiye ayırdım ise...*” (AY134/12-13)

isig özlerinte adır-/isig özlerintin öngi adır-: öldürmek.

[2]→[yalın hal]+[belirtme h.e.]

inçip altı yol içinteki ög kang ka kadaş bolmış tnl(1)glarıg örletdim emgetdim isig özlerintin öngi adırtım erser... “*sonra altı yol içindeki ana-baba, hısım-akraba olmuş canlıları kızdırdım, acı çektirdim, hatta kendilerinden ayırdım ise...*” (AY135/17-18)

olar öngre ajunta koyun ölürgüçi etçiler erdi yarlıkançsız köngülin erüş öküş koyun kuzıg isig özlerinte **adırdılar** “*Onlar önceki alemde koyun öldüren kasaptılar, merhametsiz bir kalple birçok koyunu ve kuzuyu öldürdüler.*” (M74/54-58)

kadguka kagrul-: acı çekmek.

[1] →[yalın hal]

busuş **kadguka kagurulup** yarılmalı bo kögüzüm “*Kaygı ve keder çekip parçalanarak bu göğsüm*” (AY633/12-13)

ked büt-: iyi anlamak.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

azu yilviçining tıtsısı erser yme yilvi kömen işinge **ked büt**miş erser “*Mesela, büyücü adam veya büyücünün öğrencisi olsa ve büyü işinden çok iyi anlasa...*” (AY226/10-12)

kın kızgut tegürtür-: eziyete maruz bırakmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

kim bu muntag türlüğ tsuylug yazuklug tınlıglarıg kın kızgut **tegürtürür** “...ki bunca günahkar yaratıkları bunca işkence ve eziyetlere maruz bırakır” (M8/54-56)

kiginç ber-: cevap vermek.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

ötrü ol t(e)ngri kızı ulug azrua t(e)ngrike inçe tip **kiginç birti..** “Sonra o tanrının kızı ulu Ezrua Tanrıya şöyle cevap verdi” (AY610/12-13)

kögüzin tokı-: üzüntüden dövünmek.

[1] →[yalın hal]

anta ötrü ilig beg katunı ançak(a)ya ögsiremeki serilip saçı başı yadılıp iki iligi üze kögüzin tokıyu k(a)ltı balık suvıntın adırılıp isig kumda agmamış teg yirte agınayu inçe tip yıgladı “Ondan sonra hükümdarın eşinin baygınlığı birazcık geçince saçı başı dağılıp iki eli ile göğsüne vurarak tıpkı balığın sudan çıkıp sıcak kumda yuvarlanması gibi yerde yuvarlanıp ağladı” (AY626/11-14)

köngül arta-: yoldan çıkmak.

[2] →[yalın hal]+[bulunma h.e.]

(burkan) şazanınta **köng(ül) artarmış** toyın “Burkanın dinide yoldan çıkmış rahip...” (M111/22-24)

köngül öritdür: gönül beslemek.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

üç türlüğ kutlarka **köngül öritdür**geli ötlemiş “Üç tür saadetlere gönül beslemek için öğüt vermiş.” (AY179/1-3)

köngül turgur-: duygu beslemek.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

ayıgdın titilip edgüde yaratinguka köni ongaru süzük **köngül turgursun**
 “...kötülükten uzaklaşıp iyilikte yaratılmışlara gerçek saf duygular beslesin”
 (AY478/13-15)

sekizinci adanning edgüsinge **küni köngül turgurmazlar** “*Sekizincisi: Başkasının iyiliği için kıskançlık duyguları gönül beslemezler.*” (M32/5-7)

kşantı çamhuy kılın-: af dilemek.

[1] →[yalın hal]

k(a)ltı <neçök> öngre ertmiş üdteki alku ulug bodıs(a)t(a)vlarning burkan kutinga katıglanur erken ökünüp bilinip kşantı çamhuy kılınıp... “*Öyle ki vaktiyle geçmiş zamandaki bütün ulu Bodhisattvaların Buda kutsallığına ulaşmak için çabalarken pişman olup, af dileyip...*” (AY138/16-19)

kşantı kultur-: pişman ettirmek.

[3] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+[ayrılma h.e.]

...inçip olarnı ol kılınçlarıntın öküntürü **kşantı kulturu**... “*...onları o kötü eylemlerinden pişman ettirip, tövbe ettirip...*” (AY296/20-21)

kurug yala/ yala kel-: iftira gelmek.

[2] →[yalın hal]+[bulunma h.e.]

kurug yala kelmez “*Kuru iftira gelmez*” (AY466/18)

yme kimning evinte törtdin yingak tam üze bo dört törlüg yaşın iliglarning atların öz öz yingaklarınta bitiserler bititserler ol evde yaşın tüşmez yala kelmez “*Ayrıca kim evinde dört duvara bu dört türlü Şişek Hükümdarının adlarını kendi yönüne yazar, yazdırırsa eve şimşek düşmez, iftira gelmez*” (AY466/19-24)

küçi yetmek-: gücü yetmek.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

azu yme ay t(e)ngrining tilgenin köşitgeli **küçi yitser**... “*Üstelik ay tanrının tekerleğini saklamaya gücü yetse...*” (AY34ğ/1-2)

k(e)ntününg iki oğlanı birle üküş telim kaplarda tolkuklarda ol yangalarka **küçi** **yitmişçe** suv yüdtürüp... “*kendi iki oğlu ile birçok kaplarda, tulumlarda o fillere gücü yettiği kadar su yükletip...*” (AY604/5-8)

...yme bilge biliglig **küçleri** **yitmişçe** ötrü anga atkanmazlar yapşınmazlar
“*...hikmetli bilgilerinin gücü yettiği kadar ona bağlanmazlar*” (AY388/1-2)

küsüş örit-: gönül beslemek.

[2] →[yalın hal]+[eksiz belirtme h.e.]+[yönelme h.e.]

keligme üdteki bodıs(a)t(a)vlarıg yügerü nom tilgenin evirtgüke **küsüş öritsünler**
“*Geleceğin Bodhisattvaları şimdiki öğreti tekerleğini çevirmek için gönül beslesinler*” (AY158/6-8)

küyü küzetü tut-: korumak, muhafaza etmek.

[3]→[yalın hal]+[belirtme h.e.]+[bulunma-ayrılma h.e.]

inçip sizler k(e)ntü k(e)ntü kuvragıngızlar birle birök bo nom erdinig küyü küzetü
tutsar sizler ötrü üç üdki burkanlarınıg edgü tityük köni nomlug şasınıg **küyü**
küzetü tutmuş bolgay sizler “*Böylelikle sizler kendi topluluğunuz ile bu öğreti*
mücevherini muhafaza ederseniz böylece üç zamandaki Budaların iyi yani doğru
öğretisini muhafaza etmiş olacaksınız” (AY405/4-9)

tengridem közin berü kayıp balık uluşug burkan şazının kop adada **küyü küzedü**
tutmakı bolzun “*İlâhî gözlerini beriye çevirip şehirleri, Burkan şeriatini bütün*
tehlikelerden her zaman korusunlar.” (M1/58-61)

bir uçlug köngülin üç erdinig **küyü küzetü** **tutsar...** “*Bir taraflı gönül ile üç*
mücevheri koruyup tutsa...” (AY147-148/23-1)

bo nom erdinig ayayu ağırlayu yir oruntakı ilig kanıg begig iışig bodunug karag
azrua hormuzta tört m(a)haranç t(e)ngriler başın kamag t(e)ngriler ürüg uzatı
küyü küzetü **tutarlar** “*Bu öğreti mücevherini sayıp, yüceltip yerdeki hakani, hanı,*
beyi, hanımefendiyi, halkı Brahma, İndra, dört Maharaja tanrılar başta olmak
üzere uzun süre koruyup, gözetip tutarlar” (AY192/7-12)

bo d(a)r(a)nı nomug öngre ertmiş üdki yiti gang ögüz içinteki kum sanınça
burkanlar yitinç oruntakı bodıs(a)t(a)vlarıg **küyü küzetü** **tutgalı** nomlayu

y(a)rlikadılar “*Bu dhāraṇi öğretiyi geçmiş zamandaki yedi Ganj nehri içindeki kum sayısınca Budalar yedinci yerdeki Bodhisattvaları gözetip, ezberleyip, açıklayarak buyururlar*” (AY329/17-21)

ötrü ol yir oruntaki ilig kanıg biz kamag t(e)ngriler kuvragı yorımış turmuş orunta tünle küntüz ürüg uzatı küyü **küzetü** tutgay biz “*Sonra o yerdeki hakani, hanı biz bütün tanrılar topluluğu yürüyüp durmuş olduğu yerde gece gündüz uzun süre koruyup gözetip tutacağız*” (AY193/12-16)

küyü küzetü tegin-: korumak.

[3] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+[bulunma-ayrılma h.e.]

bo ok sevinçde ötgürü ol ilig kanıg ili uluşı bodunu karası birle alku üdte koluda kop törlüg adasinta tudasinta küyü **küzetü tegin**gey biz “*İşte bu sevinçten ötürü o hükümdarı memleketi halkı ile her zaman her türlü tehlikeden koruyacağız.*” (AY432/14-19)

kayu tınl(ı)glar birök süzük kirtgünç köngülin bo d(a)r(a)nı nomug sözleşerler m(e)n ötrü ürüg uzatı ol tınl(ı)glarıg korkınçda ölümde küyü **küzetü tegin**gey m(e)n tip ötünti “*Eğer temiz gönülle bu öğretiyi söyleseler ben uzun süre o canlıları korkudan ve ölümden koruyacağım dedi*” (AY468-469/22-2).

ornag tut-: yerleşmek, ikamet etmek.

[2] →[yalın hal]+[bulunma h.e.]

k(a)ltı bo köngül içinte ilkisizdin berüki töz tüp **ornag tut**muş kamag biş ajun tınl(ı)glarıg... “*...bu gönül içinde önceden beri yerleşmiş olan bütün canlılara...*” (AY243/19-21)

orun ornag tut-: yerleşmek, ikamet etmek.

[2] →[yalın hal]+[bulunma h.e.]

...yiti altunlug tag içinte **orun ornag tut**muşlar “*...yedi altın dağ içinde yerleşmişler*” (AY509/14-16)

oronçak ye-/urunçak ye-: emanete ihanet etmek.

[1] →[yalın hal]

näçä äviñ oronçak yed(i)miz ärsär “ne kadar başkalarının emanetini bozdıysak...” (HU.II.A./150-152)

öd ertür-: vakit geçirmek.

[1] →[yalın hal]

neçe bu altı kat tengri yirinte erigme tengrilertengri katunları tünin künin tengri mengisinge esürüp yoksuz **öd ertürürler** erser... “Bu altı katlı tanrılar diyarında bulunan tanrılar ve tanrı hanımları gece gündüz tanrı sevincine sarhoş olup boşuna vakit geçiriyorlarsa...” (M103/26-30)

ödüg kolug boş ertür-: zamanı boşa geçirmek.

[1] →[yalın hal]

ötrü üdüg kolug kütmedin **üdüg kolug boş ertürmedin**... “...o sebepten zamanı beklemeden, zamanı boş geçirmeden...” (AY40/4-6)

ögin köngülin içgın-: aklını kaybetmek.

[1] →[yalın hal]

toz toprak bolup et’özleri ikegüning bir yanglıg altı kaçıgları birkerü **ögin köngülin içgıntı** “Her ikisinin de bedenleri toz toprak olup duyu organları ile beraber akıllarını kaybettiler” (AY632/5-6)

...ilig begning katunı tolp et’özin kötürüp yirke çaltı bir yumgı açığınga umadın **ögin köngülin içgıntı** “...hükümdarın karısı tüm vücudunu götürüp yere çaldı, acısına dayanamayarak aklını yitirdi” (AY634/13-16)

ögin köngülin saç-/ögin saç-: aklını kaybetmek.

[1] →[yalın hal]

t(e)ngri t(e)ngri burkan lakşanın altun önglüg et’özin **ögin köngülin saçmadın** yügerü sakınsun “Tanrılar Tanrısı Buda’nın alametini, altın rekli bedenini, aklını kaybetmeden çok düşünsün” (AY485/1-3)

agir akruş erigin köni **ögin saçmadın** sözleyür erti “Öğüdünü ağır ve sessiz doğru bir şekilde, aklını dağıtmadan söylerdi” (AY573/9-10)

ögin köngülin yakın tut-: yakınlık duymak.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

inçe k(a)ltı 'eng'ilki ontın sığarkı burkanlarka ögin köngülin yakın tutup kılmış ayığ kılınçların **yaşurmadın** baturmadın... “şöyle ki; ilk olarak on taraftaki Budalara aklını, fikrini yakın tutup işediği kötü davranışlarını gizlemeden, saklamadan” (AY 149/3-5)

ögsüz köñülsüz bol-: düşüncesiz olmak.

[1] →[yalın hal]

ymä k(a)mag yäklär ul(u)glar todunçsuz uvutsuz suk yek [birlä] yüz artokı kırk tümän yäk[niñ yavlak] biligiñä katılıp **ögsüz köñülsüz boltı** “ve bütün şeytanlar, ulular, ihtirashlı aç gözlü şeytanla yüz kırk tümen şeytanın kötü düşüncesine katılıp düşüncesiz oldular” (HU II.A/10-14)

örü kötür-: yukarı kaldırmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

kim yime ol başsız kögüzlerinte yüzlüg mengizlig kolların **örü kötürüp** örtenür yalarlar erser “O başsız, göğüslerinde yüzleri olduğu hâlde kollarını yukarı kaldırıp yananlar ise...” (M75/18-21)

ötügçi bol-: ricacı olmak.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

ikinti alku biş ajun tınl(ı)glar üçün ol ok burkanlarıg nom nomlayu y(a)rılıkaguka **ötügçi bolmak..** “İkincisi bütün beş varlık şeklindeki canlılar için işte o budalara öğretiyi anlatıp buyurmaları için ricacı olmak...” (AY149/8-11)

burkanlarıg nom nomlatgalı nomlug tilgen evirtgeli nırvanka kirmedin yirtingüde turgurgalı **ötügçi bolup...** “Budalara öğretiyi açıklamak, öğretiyi tekerleğini çevirtmek, Nirvanaya girmeden yeryüzünde durdurmaları için ricacı olup...” (AY167/9-12)

ikinti yine bir kişi yalanguz bir ök burkanıg nom tilgenin evirtgeli **ötügçi bolsar** “İkincisi yine yalnız bir kez bile Budaya öğretiyi tekerleğini çevirmek için ricacı olsa” (AY162/4-7)

burkanlarka nom tilgenin evirtgeli **ötügçi boltum** “*Budalara öğreti tekerleğini, çevirmeleri için ricacı oldum*” (AY163/17-19)

ötüg id-: rica etmek.

[1] →[yalın hal]

bo künki kün bizing evde tapıgçı udugçika tegi neçe aş bar erser **anı** barça berü **ıdturu** y(a)rlikasun tip ötüğ ıdtı “*Bugün bizim evde hizmetkara yardımcıya kadar ne kadar yemek varsa onların hepsini verip göndererek vaaz etsin deyip rica etti*” (AY605/6-9)

öz öteğçi bol-: can borcu olmak.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

beşinç beş türlüg tınl(1)g**ka** bir ymä äki adakl(1)g kişikä äkinti tört butlug tınl(1)g**ka** üçünç uçugma tınl(1)g**ka** törtünç suv içräki tınl(1)g**ka** beşinç yerdäki bag(1)rın yorigma tınl(1)g**ka** södü bärü t(ä)ñrim bo beş türlüg tınl(1)g(1)g tural(1)g(1)g ulug**ka** kiçigkä t(ä)gi, näçä korkıt<t>(1)m(1)z ürkit<t>(i)m(i)z ärsär näçä urt(u)muz yünt<t>ümüz ärsär, näçä açıt<t>ım(1)z agrıt<t>ım(1)z ärsär näçä ölürdüm(ü)z ärsär monça tınl(1)g**ka** tural(1)g**ka** **öz öteğçi boltumuz** “*beşinci olarak, beş türlü canlıya birincisi iki ayaklı insana, ikincisi dört bacaklı canlıya üçüncüsü uçan canlıya, dördüncüsü suyun içindeki canlıya beşincisi süringenlere, ezelden beri tanrım bu beş türlü canlıyı büyüğünden küçüğüne ne kadar korkuttuysak ürküttüyssek ne kadar vurup incittiyssek ne kadar acıtıp incittiyssek ne kadar öldürdüyssek bu kadar canlıya can borcumuz oldu*” (HU.II.A./117-30)

puşi ber-: sadaka vermek.

[1] →[yalın hal]

näçä yañ(1)lu **puşi** berd(i)m(i)z ärsär... “*ne kadar yanılıp sadaka verdiyssek..*” (HU II.A/178-179)

sav elit-: dedikodu yapmak.

[1] →[yalın hal]

...ymä sav elitip sav kälürüp kişig näçä kikşürü sözläd(i)m(i)z ärsär “*...ve laf taşıyarak insanları kışkırtıp konuştuysak*” (HU.II.A./142-145)

sav kelür-: laf taşımak.

[1] →[yalın hal]

ymä sav elitip sav kälürüp kişig näçä kışürü sözläd(i)m(i)z ärsär “...ve laf taşıyarak insanları kışkırtıp konuştıysak” (HU.II.A./142-145)

sav söz kod-: susmak, sesi soluğu kesilmek.

[1] →[yalın hal]

inçip igleyü birle ök **sav söz kodup** tutar kapar erken ölüp bartı “*Hastalığı ile sesi soluğu kesilip ölüp gitti*” (AY4/17-19)

sav sözle-: söz söylemek.

[1] →[yalın hal]

ol buryukı bo y(a)rılıgı eşidip közinte isig yaşı tökülü busuşlug kadgulugin yıglayu ağızı kurup tili tamgakı katıp **sav sözleyü umadın...** “*O kumandan bu emri işitince gözlerinden sıcak yaşlar dökülerek hüznle ağlayarak ağız kuruyup, dili damağına yapışıp söz söyleyemedi...*” (AY624/8-12)

sarıt kıl-: ezberden okumak, tekrarlamak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

...ol hung üjik tegzinü d(a)r(a)nılıg monçuk tegzinü turur sakınıp d(a)r(a)nısın teginçe yaragınça birger (?) sarıt kılı sözlegü ol “...o hung hecesi dönerek öğretili boncuk dönüp durur diye düşünüp dharaniyi öğretiyeye uygun şekilde ezberden söyleyip...” (AY27/21-24)

şük tur-: sessiz durmak.

[1] →[yalın hal]

sav sözleyü umadın kiginç birmedin **şük turtı** “*Konuşmadan, cevap vermeden sessiz durdu*” (AY624/11-12)

tapıg udug kıl-: hürmet etmek.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

yene adın yıdın yıparın hua çeçek aş içgü üze mening körkümke **tapıg udug kılsunlar** “*Yine başka başka güzel kokular, çiçekler ve yiyecek içeceklerle benim resmime hürmet etsin*” (AY520/8-11)

manga yme **tapıg udug kılzarlar** “*Bana da ibadet etsinler*”(AY516/14-15)

tapıg udug ağır ayag kıl-: hizmet ve hürmet etmek.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

bo ok d(a)r(a)nı nomug telim sözlemek üze kamağ burkanlarka **tapıg udug ağır ayag kılmış bolgaylar** “*Bu dhāranīyi çok söylemek suretiyle bütün Budalara hizmet etmiş ve hürmet göstermiş olacaklar*” (AY360/14-16)

kaçan birök ol tözünler oğlu bo montag tüşke utlıka tegserler ol bulmuş kazganmışlarının ülüşi üze aşnu üç erdinike **tapıg udug ağır ayag kılun...** “*Bu asiller oğlu ne zaman böyle bir sonuca ulaşsa o kazanmış oldukları için öncelikle üç mücevhere ibadet etsin...*” (AY526/1-7)

til sal-: dil uzatmak, hakaret etmek.

[2] →[yalın hal]+[bulunma h.e.]

ikinti tayşing nomlarta **til salmış** çulvu sözlemiş erser “*...ikincisi Mahāyāna öğretilere dil uzatmış, iftira etmiş ise...*” (148/12-13)

titik yaruk bol-: ışıltılı olmak, kabiliyetli olmak.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

titik y(a)ruk bolayın tılangurmak edremke tükellig “*Güzel söz söyleme erdeminde kabiliyetli olayım*” (AY506/8-9)

tüşin utlısın aş-a-: karşılığını almak.

[1] →[yalın hal]

ilkideki kılmış kazganmış buyan edgü kılınç **tüşin utlısın aşayurlar** “*başlangıçta kazanmış oldukları erdemlerin karşılığını alırlar*” (AY411/4-6)

urunçak tegin-: emanet vermek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

...biş ajun tınlıglarag urunçak **teginmiş** “...beş alemdeki canlılara kendisini rehin olarak sunmuş...” (M3/9-10)

urunçak tutuz-: emanet vermek.

[3] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+[yönelme h.e.]

ayagka tegimlig tözün maytrı bodisvt kutınga yine yine yalvara inçke ötüg ötünü etüzümin (uru)nçak tutuzu kop ajuntaki etüzün yinçürü töpün yükünür men “Hürmete layık, asil Maytrı bodisvt asaletine tekrar tekrar yalvararak sükunet dileyip vücudumu rehin olarak verip bütüin alemdeki vücutlarımla secde ederim” (M3/37-42)

üni üzü-: sesi kesilmek.

[1] →[yalın hal]

kara küji köyürsün oyun **üni üzü**mesün “Tütsü yaksın, şarkı sesi kesilmesin” (AY477/11-12)

üz buz kıl-: nefretle zarar vermek.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

monça üküş tınl(1)gka nâçä **üz buz kıl**t(1)m(1)z ärsär “bunca canlıya ne kadar nefretle zarar verdiysek...” (HU.II.A./157-159)

vuşanti olor-: oruç tutmak

[1] →[yalın hal]

äki yigirminç bir yılka älig kün dendarça vuş(a)nti **olorsug** törö bar ärti “on ikinci olarak bir yılda elli gün temiz rahipler gibi oruç tutmamızı (ifade eden) yasa vardı” (HU.II.A./282-285)

yagış yaga-: kurban sunmak.

[1] →[yalın hal]

iki yigirmi yıl tüni küni üz(lünçüsüz) paşantak atlıg **yagış yagadım**(ız) “On iki yıl gece gündüz aralıksız Pasandika isimli kurbanı sunduk” (M10/33-34)

yala ur-: iftira atmak.

[1] →[yalın hal]

...edgü kutlug yalanguklar **üze** yok kurug **yala urup** mün kadag sözledim erser
“...iyi, kutlu insanlar üzerine boş, kuru iftira atıp suçları, kabahatleri söyledim
ise...” (AY135/5-7)

yangıg kepig içgın-: ne yapacağını bilememek.

[1] →[yalın hal]

yangıg kepig içgınıp kögüzlerin tokı[p]... “*Ne yapacağını bilemeyip, göğsüne vurup...*” (AY641/18)

yaşın yutun-: üzüntüsünü bitirmek.

[1] →[yalın hal]

...yaşın yutunu katunun ötleyü... “*...üzüntüsünü bastırıp, karısını tembihleyip...*”
(AY622/16-17)

yaşka sışka teg-: yaşlanmak.

[1] →[yalın hal]

yaşka sışka tegmiş küçi küsünü kevilmiş küçsiremiş erür “*İhtiyarlamış, gücü kuvveti azalmıştır*” (AY 586/20-22)

yazuk yazulukka tüşür-: yanılıya düşürmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

irinç yarlıg tınlıglarıg **yazuk yazulukka tüşürgüçi** erserler... “*...zavallı canlıları yanılacak kişi ise...*” (AY82/27-29)

yazuk yazın-/yazok yazın-: günah işlemek.

[1] →[yalın hal]

mondag bo boşunçsuz **yazok yaz(ı)nt(ı)m(ı)z** ärsär... “*böylesine affedilmez günahlar işlediysek...*” (HU.II.A./35-36)

yimki olur-/yeti yimki olur-: yimki töreni yapmak.

[2] →[yalın hal]+[bulunma h.e.]

tört y(e)girminç bir yıka **yeti y(i)mki olorsug** törö bar ärti “*on dördüncü olarak bir yıla yedi kez yimki töreni yapmanın gerekli olduğunu (ifade eden) yasa vardı*” (HU II.A/310-311)

ymä çaydanta **y(i)mki olorup** baçak baçap t(ä)ñri burhanka bir biligin köñülte b(ä)rü bir yılki yazokumuznı boşunu **ötünmäk** k(ä)rgäk ärti “*tanrım tören yerinde yimki töreni yapıp oruç tutup tanrı Budaya inançlı olduğumuzdan bu yana, bir yıla ait günahımızı affedilmek için demek gerekliydi*” (HU II.A/313-318)

yirinçülüg bol-: sinirlenmek.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

viru(t)ak ili(g) beg basa basa şakilarag utmak adak asra kılmak savlar(ag) sözlemişiinge altı katunlar **yirinçülüg bolup** tod tolı savın utruntılar.. “*Hükümdar Virudhaka çok sonra Şakyaları yenmek, ayak altına almak (gibi) sözler söylediğinden altı kraliçe kötü olup fena sözlere birbirlerine karşı geldiler*” (M5/2-7)

yiti kınıgda tur-: sebat etmek.

[1] →[yalın hal]

ötrü ol tınl(ı)glar b(e)k katıg süzük kirtgünç köngülin y(i)ti kınıgda turup... “*Sonra o canlılar pek katı, temiz inançlı gönülle sebat edip...*” (AY132a/10-12)

yol kör-: yola çıkmak.

[1] →[yalın hal]

ötrü t(e)rkin tavrata koşuglug kanglın **yol körü...** “*...sonra hızlıca koşumlu arabayla yola çıkıp...*” (AY641/13-14)

yorigında yorı-: takipçisi olmak.

[1] →[yalın hal]

k(a)ltı neteg öngre ertmiş üdteki bodıs(a)t(a)vlar bodıs(a)t(a)vlar yorigında yorıp... “*Şöyle ki nasıl önceki devirlerdeki bodhisattvalar bodhisattvaların yolunda yürüyüp...*” (AY171/6-9)

yöründek bol-: derdine çare olmak.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

tinl(1)glarning tözleringe kayu kayu nomlar **yöründek bolguluk** erserler...
 “Canlıların nesline hangi öğretiler çare olacak ise...” (AY263/8-9)

yügerü bol-: öne çıkmak.

[1] →[yalın hal]

...anın içinte yene üküş telim balıklar yatmışın anı körüp ötrü ol bayagut oğlu
irinçekp tsuyurkap ulug y(a)rlıkançuçı köngülü yügerü boltı “...onun içinde de
 birçok balığın yattığını görüp bu sebeple o bey oğlu acıyıp yüce bağışlayıcı gönlü
 ortaya çıktı” (AY600/7-11)

yügerü kıl-: öne çıkarmak, harekete geçirmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

...ulug y(a)rlıkançuçı köngülüg **yügerü kılıp** ayıgdın titilip... “...yüce merhametli
 gönlünü öne çıkarıp kötülükten vazgeçip...” (AY478/12-13)

kılınç üze tegzinmekig körmekde yangıltaçı biligsiz bilig yogun b(e)lgülerig
yügerü kılmakda yangıltaçı... “Eylem üzerine dönmeyi görmede yanılacak,
 bilgisizlik (ve) büyük işaretleri halen yapmada yanılacak...” (AY320/11-14)

anta ötrü ayagka tegimlig bodisvt tebrençsiz etüzün tütrüm tering dyan sakınç
yügerü kılur “Bunun üzerine saygıdeğer bodhisattva sarsılmaz vücudu ile derin
 düşünceyi öne çıkardı” (M39/3-6)

yüreklig titimlig yaruk yaşuk bol-: yürekli, cesur olmak.

[1] →[yalın hal]

yüreklig titimlig yaruk yaşuk bolup bilge biliglig bolsunlar “Cesur olup bilgili
 olsunlar” (AY122/3-4)

1.11.2.1.3. Sıralı Söz Dizgelerinde İstem

ant antık-: yemin etmek.

[1] →[yalın hal]

satıg yul(ug) ogrınta **ant antıktımız** “*Alım satım esnasında yemin ettik*” (M61/23-24)

aş aşan-: yemek yemek.

[1] →[yalın hal]

inçe (tip ayıturlar tengri) yirinte toğmış tengril(er) **aş aşanurlar** “*Şöyle söylerler: tanrılar diyarında doğmuş tanrılar yemek yerler.*” (M112/10-12)

baçağ baça-/baçak baça-: oruç tutmak.

[1] →[yalın hal]

anıñ savın **alıp** năçä yañ(1)lu baçak baçad(1)m(1)z ärsär “*...onun sözüne uyup ne kadar yanılıp oruç tuttuysak...*” (HU.II.A./175-177)

arıg baçak baçap t(ä)ñrike ançolasık k(ä)rgäk ärti “*...temiz oruç tutarak tanrıya sunmak gerek idi*” (HU.II.A./285-287)

ymä çaydanta y(i)mki olorup **baçak baçap** t(ä)ñri burhanka bir biligin köñülte b(ä)rü bir yılkı yazokumuznı boşunu ötünmäk k(ä)rgäk ärti “*tanrım tören yerinde yimki töreni yapıp oruç tutup tanrı Budaya inançlı olduğumuzdan bu yana, bir yıla ait günahımızı affedilmek için demek gerekliydi*” (HU II.A/313-318)

bediz bedize-: resim yapmak.

[1] →[yalın hal]

inçe k(a)ltı kök kalık kovukınta **bediz bedizep** bodug türtüp adruk adruk körk mengizler üntürgeli usar “*Eğer gökyüzü kovduğunda resim yapıp, boya sürüp farklı farklı güzel suretler çıkarırlarsa...*” (AY50/19-22)

emgek emgen-: acı çekmek.

[1]+(1) →[yalın hal]+(bulunma h.e.)

azu yme adın orunlarta olarnı için **emgek emgenip...** “*Ve yine türlü yerlerde onlar acı çekip...*” (AY628/18-20)

...evde önüp altı yıl tapavan berkte duşkrçar **emgek emgenmişin...** “*evi terk edip altı yıl inziva ormanında keşişlik ızdırabı çektiğini...*” (M1/24-25)

(ol) ödün avış tamuda aç(ıg) (**emgek**) **emgengey** sizler “*O zaman Avîci adlı cehennemde büyük acı çekeceksiniz.*” (M67/28-29)

sansız tümen yıl anta (**emgek**) **emgentiler** “*Sayırsız yıllar boyunca orada acı çektiler*” (M76/4-5)

ol antag uzun künün tünün bir tümen altı ming yıl yaş yaşap **emgek emgenürler** “*Bu kadar uzun gün ve gecede on altı bin yıl yaşayıp acı çekerler*” (M84/46-48)

ır ırla-: şarkı söylemek.

[1] →[yalın hal]

ır ırlasar adnagu taplamagulug takşut sav takşurmazlar “*Şarkı söylesele başkalarının hoşuna gitmeyecek bir şarkı söylemezler*” (M32/3-5)

igid igde-: yalan söylemek.

[1] →[yalın hal]

näçä **igid igdäd(i)m(i)z** ärsär ymä näçe igidäyü ant(1)kd(1)m(1)z ärsär “*ne kadar yalan söylediysek, ne kadar yalan söyleyip yemin ettiysek*” (HU.II.A/137-139)

iş işle-: iş işlemek.

[1]+(1) →[yalın hal]+(yönelme h.e.)

kim kayu eren ekeler singiller kızlar analar dıntar birle yavaz iş işlep **yazınsar** “*Erkekler abla ve kız kardeşler ile, kızlar ile analar ile ve rahipler ile kötü iş işleyip hata etseler...*” (M84/19-21)

sizler yime etüzüngüzler**ke** edgülükün körü **iş işlengler** “*Sizler de kendiniz için selâmeti görün amel edin*” (M51/40-42)

beş y(e)girminç kün sayu näçä y(a)vlak sakınç sakınur biz näçä sözlemesig irinçülüg söz sözläyür biz, näçä işlämäsig **iş işläyür** biz anıg kılınçka irinçükä k(ä)ntü özümüzni emgätir biz “*on beşinci olarak her gün ne kadar kötü şeyler*

düşündüysek ne kadar söylenmeyecek kötü söz söyledi isek, ne kadar yapılmayacak iş yaptı isek biz kötü davranışlara kendi özümüzü acıya maruz bırakırız” (HU.II.A./331-337)

mang mang-: adım atmak.

[1] →[yalın hal]

...k(e)ntü özleri yadag yorıp adakların irkleyü mang sayu **mang mangmışça** yüz ming tümen koltı nayut sanınça burkanlarka barçaka ağır ayag kılmış bolur “...kendileri yaya olarak yürüyüp ayaklarıyla yere basıp attıkları her bir adımda yüz bin tümen koti, nayuta sayısınca bütün Budalara saygı göstermeli” (AY418-419/21-3)

mengi mengile-: saadete ulaşmak, mutlu olmak.

[1]+(1) →[yalın hal]+(bulunma h.e.)

’eng mintin irkek yme ermez tişi yme ermez arşularka tegi <tüzü barça> erdinilig lnhualig örgünler üze olurup tüü törlüg adruk adruk öngi öngi **mengi mengilesünler** “Hatta erkek de olmayan, dişi de olmayan çift cinsiyetlilere kadar, bütün canlılar hazineli lotuslu tahtların üstüne oturup çok çeşitli, ayrı ayrı, farklı farklı, mutlu olsunlar” (AY380/4-9)

...ilig kan birle **mengi mengilep** ang kininte sizing şazanınızta ulug edgüke teggey erdimiz “...hükümdar ile saâdete ulaşıp en sonunda sizin dininizde büyük üstünlüğe varacak idik.” (M72/35-38)

bodi sögüt tüpint(e) (**mengi**) **mengiledi** “Bodhi ağacı altında saadete ulaştı” (M16/22-23)

kim ol iligler kanlar öz öz k(e)ntü k(e)ntü il uluşlarıtta erk tartıp **mengi mengilep** ilkideki kılmış kazanmış buyan edgü kılınç tüşin utlısın aşayurlar “O hükümdarlar kendi ülkelerinde güçlenip, mutlu olup başlangıçta kazanmış oldukları erdemlerin karşılığını alırlar” (AY411/1-6)

nom nomla-: vaaz vermek, öğüt vermek.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

somakıtu bodıs(a)t(a)v başın sekiz bölük tirin kuvragka **nom nomlayur** “*Somaketu Bodhisattva başta olmak üzere sekiz kısımdan oluşan büyük cemaate vaaz veriyor*” (AY25/12-13)

kavşıkıya ol üdte öngdün yingakda yüz ming koltı burkanlar uluşınta **nom nomlayur y(a)rılık** “*Ey Kavşika, o vakitte ileri taraftaki yüz bin koltı Budaların şehrinde saygıyla vaaz verir*” (AY86/4-7)

ikinti alku biş ajun tınl(1)glar üçün ol ok burkanlarıg **nom nomlayur y(a)rılık**aguka ötüğçi bolmak... “*İkincisi bütün beş varlık canlılar için, işte o Budaların öğretiyi anlatıp buyurmaları için ricacı olmak...*” (AY149/8-11)

burkanlar yime antag türlüg **nom nomlayurlar** “*Burkanlar da bunun gibi türlü vaaz verirler*” (M88/23-24)

ikinti ogurlug **nom nomlayur yarlık**adı “*İkinci sebep haşmetle vaaz verdi.*” (M23/28-29)

kimke yime neng **nom nomlay(u) ya(r)lık**amadı “*(Henüz) hiç bir kimseye dini öğretmek lutfunda bulunmadı.*” (M7/22-23)

ötüg ötün-: rica etmek.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

...y(a)rılıg tınl(1)glarka ertingü k(e)rgeklig **ötüg ötüntüng** “*...zavallı canlılar için çok gerekli sözler söyledim*” (AY480/19-21)

tükel bilge tengri tengrisi burkan tapa barıp inçe tip **ötüg ötüng** “*Mükemmel hikmetli, Tanrılar Tanrısı Burkan’a doğru gidip şöyle bir dilekte bulunun*” (M91/25-27)

kut kolunu [**ötüg ötünü** katıg] ünin kıkıra [birtim “*Saadet isteyip, rica ederek yüksek sesle bağırıverdim*” (AY12/1-3)

ötrü brhmavati tengri katunı tengri kuvraglarına yol bulmuşlarına ulug ağır süzük köngülin akru akru mangalayu tükel bilge maytrı burkanka yakın tegip adakınta yinçürü yükünüp ayasın kavışurup ıglayu inçe tip **ötüg ötünür** “*Sonra Brahmāvati (adlı) tanrı hanımı, tanrı cemaatlerine yol bulduklarından dolayı büyük ve temiz bir gönülle yavaş yavaş yürüyerek mükemmel hikmetli Maytrı*

burkana yaklaşıp, ayağına kapanarak secdeye varıp avuç içlerini kavuşturur ve ağlayarak şöyle yalvarır” (M90/20-27)

sakinç sakın-: 1. düşünmek.

[1]+(1) →[yalın hal]+(bulunma h.e.)

beş y(e)girminç kün sayu nâçâ y(a)vlak **sakinç sakınur** biz nâçâ sözlemesig irinçülüg söz sözlâyür biz, nâçâ işlâmâsig iş işlâyür biz anıg kılınçka irinçükâ k(â)ntü özümüzni emgätir biz “*on beşinci olarak her gün ne kadar kötü şeyler düşündüysek ne kadar söylenmeyecek kötü söz söyledi isek, ne kadar yapılmayacak iş yaptı isek biz kötü davranışlara kendi özümüzü acıya maruz bırakırız*” (HU.II.A./331-337)

...kop kamag tirig tınlıg ödüş özlüg tınlıglar öze **yarlıkançuçı bilig turgurup** inçe **sakinç sakınur** “*...bütün canlı yaratıklar için acıma duygusu besleyip şöyle düşünür*” (M33/40-43)

ança sakınç sakıntukta tükel bilge maytrı burkanka yakın tegip ulug ünün ince **(ün)teyürler** “*Böyle düşündüklerinde mükemmel hikmetli Maytrı burkan'a yaklaşıp yüksek sesle şöyle bağırlar*” (M74/29-32)

beş y(e)girminç kün sayu nâçâ y(a)vlak **sakinç sakınur** biz “*on beşinci olarak her gün ne kadar kötü şeyler düşündüysek...*” (HU II.A)

yine ök ayagka tegimlig bodisvt yarlıkançuçı biligin inçe **sakinç sakınur** “*Yine bizzat saygı değer bodhisattva acıma duygusu ile şöyle düşünür*” (M33/58-60)

könülinte inçe **sakinç sakınurlar** “*Zihninde şöyle düşünürler*” (M64/25-27)

beş y(e)girminç kün sayu nâçâ y(a)vlak **sakinç sakınur** biz nâçâ sözlemesig irinçülüg söz sözlâyür biz, nâçâ işlâmâsig iş işlâyür biz anıg kılınçka irinçükâ k(â)ntü özümüzni emgätir biz “*on beşinci olarak her gün ne kadar kötü şeyler düşündüysek ne kadar söylenmeyecek kötü söz söyledi isek, ne kadar yapılmayacak iş yaptı isek biz kötü davranışlara kendi özümüzü acıya maruz bırakırız*” (HU.II.A./331-337)

2. (biri hakkında) düşünmek.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

törtünç alku tınl(1)g<lar> oğlanınga edgü **sakınç sakınsar...** “...dördüncüsü bütün canlılara iyi niyet beslese...” (AY147/15-17)

yağış yaga-: kurban sunmak.

[1] →[yalın hal]

iki yigirmi yıl tüni küni üz(lünçüsüz) paşantak atlıg **yağış yağadım(ız)** “On iki yıl gece gündüz aralıksız Pasandika isimli kurbanı sunduk” (M10/33-34)

yarlıg yarlıka-: arz etmek.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

siz kayu kayu yürüglərke tayaklıgın bo montag **y(a)rlıg yarlıkadıngız** erki tip ötünti “...siz hangi yorumlara dayanarak bu buyruğu buyurdunuz acaba diye arz etti” (AY382/16-17)

anı eşidip virutak ilig beg çantallar(ka) **yarlıg yarlıkadı** “onu işitince hükümdar Virudhaka cellatlara emretti...” (M5/7-9)

yaş yaşa-: yaşamak.

[1] →[yalın hal]

ol antag uzun künin tünin dört ming yıl **yaş yaşayurlar** “O bunca uzun gün ve gecede dört bin yıl yaşarlar” (M83/27-29)

ol antag uzun künün tünün bir tümen altı ming yıl **yaş yaşap** emgek emgenürler “Bu kadar gün ve gecede on altı bin yıl yaşayıp acı çekerler.” (M84/46-48)

yaşın yaşına-: şimşek çakmak.

[1]+(1) →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

inçe k(a)ltı kök kalık tayakınga **yaşın yaşınayur** “Şöyle ki gökyüzü desteğiyle şimşek çakıyor” (AY76-77/22-1)

yelvi yelvile-⁷⁰: büyü yapmak.

[1]→[yalın hal]

⁷⁰ Erdem Uçar tarafından hapaks olarak verilmiştir (2012a: 97).

näçä **yelvi yelviläd(i)m(i)z** ärsär “*ne kadar kötü büyü yaptıysak*” (HU.II.A./146-147)

yükünç yükün-: secde etmek.

[2] →[yahn hal]+[yönelme h.e.]

äkinti ymä yäkkä t(ä)ñri tepän **yükünç yükünügme...** “*...ikinci de şeytana tanrı diyerek secde etmek...*” (HU.II.A./167-168)

1.11.2.1.4. İsimle Kurulmuş Birleşik Fiillerde İstem

adruk bol-: ayrı olmak.

[2] →[yalın hal]+[bulunma-ayrılma h.e.]

alkuda yig **adruk bolayın** “*Hepsinden üstün ayrı olayım*” (AY121/12)

t(e)ngirilerte yig **adruk boltum** “*Tanrılardan iyi ayrı oldum*” (AY187/19)

agınçsız bol-: sabit olmak.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

olar yene ikileyü burkan kutınga y(a)rp k(a)tıg **agınçsız bolup...** “*Onlar tekrar Buda saadetinde sabit olup...*” (AY393/11-12)

agmaksız bol-: yükselmemek.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

ol tözünler oğlu tözünler kızı süzük kirtgünç köngüllüg tınl(ı)glar bodıs(a)t(a)vlar yolınta evrilinçsiz törüke tegip burkan kutınga **agmaksız bolurlar** “*o asiller oğlu, o asiller kızı saf inançlı canlılar bodısatvalar yolunda sarsılmaz öğretiye ulaşıp Buda asilliğine yükselmesiz olurlar*” (AY 190/14-18)

aşılmakı bol-: artmak.

[1] →[yalın hal]

bu buyan küçinte tengridem kutı küçi çoğ yalınları **aşılmakı bolzun** “*bu sevap sayesinde ilahi saadetleri, kudretleri ve parlaklıkları artsın*” (M1/56-58)

atkak bol-: bağlı olmak.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

adın nomlarka atkak bolup... “*...diğer öğretilere bağlı olup...*” (AY300/29)

ayaglıg bol-/ayaglıg çilteglig bol-: saygıdeğer olmak.

[2]→[yalın hal]+[yönelme h.e.]

kamag kişike amrak **ayaglıg bolgalı** küseyür erser... “*Bütün herkese saygıdeğer olmak istiyorsa...*” (AY446/17-19)

tınl(1)glar uguşı barça bir yanglıg **ayaglıg çilteglig bolsunlar** “*Canlılar sınıfı hepsi aynı şekilde saygıdeğer olsunlar*” (AY380/12-13)

ayaguluk çiltegülük bol-: saygı görecek olmak.

[2]→[yalın hal]+[yönelme h.e.]

yirtinçüg asıgıg tilemedin at küü bulunç alınc özün ök kelip kamag**ka ayaguluk çiltegülük bolgaylar** “*dünyayı, faydayı dilemeden, şan-şöhret, kâr-kazanç kendiliğinden gelip, herkes katında saygı görecekleri*” (AY195/19-22)

ayamış bol-: yüceltmiş olmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

..mini yime **ayamış bolgay** “*...beni yine yüceltmiş olacak*” (M22/2-3)

ayaşdaçı amraşdaçı bol-: karşılıklı saygılı olmak.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

inçe k(a)ltı 'eng'ilki ol yir oruntaki begler buyruklar inançlar bir ikintiş**ke ayaşdaçı amraşdaçı bolgaylar** “*Şöyle ki, birincisi, o yerdeki beyler, amirler, memurlar, birbirlerine karşılıklı saygı gösterecek, sevinecekler.*” (AY195/11-14)

barmaksız bol-: varmamak, gidememek.

[2] →[yalın hal]+[bulunma-ayrılma h.e.]

...nom b(e)lgülerinte kelmeksiz **barmaksız bolurlar** “*...öğreti alametlerine varamaz*” (AY339/23-24)

barmaksız bol-: varmamak , gidememek.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

kayuka yme **barmaksız bolur** “*...herhangi bir yere de gidemez*” (AY375/2122)

bart baş bol-: yaralanmak.

[1] →[yalın hal]

yiti enüklerin ozgurtı **bart baş bolmak** emgekdin “*...yedi yavrusunu yaralanmaktan kurtardı*” (AY330/13-14)

bayagut bol-: zengin olmak.

[1] →[yalın hal]

bayagut bolgalı toyın braman bolgalı... “...zengin olmak için, rahip olmak için...”
(AY259/22-23)

belgölüg bol-: ortaya çıkmak

[1]+(1) →[yalın hal]+(bulunma h.e.)

...kentü prayanınta belgü(lüg) bolu yarlıkadı “...Kendi hücreesinde haşmetle belirdi” (M4/50-51)

çitegülüg bol-: saygı gösterecek olmak.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

kamagka ayaguluk çitegülük bolgaylar “Herkeseye saygı gösterecek olacaklar”
(AY195/21-22)

edliksiz bol-: değersiz olmak.

[1] →[yalın hal]

...artadı neng yme edliksiz bolup... “...değersiz olup mahvoldu” (AY612/1-2)

emgeksiz tolgaksız bol-: sıkıntısız olmak.

[1] →[yalın hal]

bodun kara emgeksiz tolgaksız [bols]unlar tip ötünti “...halk, millet sıkıntısız olsun diye yalvardı” (AY547/15-16)

erklig bol-: hakimiyet kurmak.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

...altı törlüg bügülenmek edremke tıdıgsız erklig boltılar “...altı türlü bilgilenmek erdemine engelsiz sahip oldular” (AY185-186/23-2)

eşidgeli bol-: işitecek olmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

bo nom erdinig eşidgeli bolup ötrü nomdaki y(a)rılıgça bilge bilig içinte bışrunurlar öğretinürler “*bu öğreti cevherini işitmek için o öğretideki kanuna göre bilgiyi öğrenirler*”(AY251/5-8)

evrilteçi bol-: çevirilecek olmak.

[1] →[yalın hal]

törtünç bodun kara bay mengilig köni törüçe **evrilteçi bol**gay “*Dördüncüsü halkı zengin ve mutlu doğru öğreti gereğince çevrilmiş olacak*” (AY192/4-6)

etüz kod-: ölmek.

[1]+(1) →[yalın hal]+(bulunma h.e.)

...anta **etüz kod**up tengri yi(rinte) yalanguk etüzinte togarlar “*...orada ölüp tanrılar ülkesinde ve insanlar aleminde doğarlar.*” (M63/16-17)

olar munta **etüz kod**up yalanguk ajunınta togarlar “*Bunlar burada öldükten sonra insanlar aleminde doğarlar.*” (M78/3-4)

evrilinçsiz bol-: sabit olmak.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

...burkan kutınga **agınçsız evrlinçsiz bol**urlar “*...Buda saadetinde sabit kalırlar*” (AY428-429/23-1)

ezig bol-: yalan olmak.

[1] →[yalın hal]

idi ezüg bolmadı “*...asla yalan olmadı*” (AY627/11)

ırgalmaguluk bol-: silkinmemek.

[1] →[yalın hal]

ol kalıklar y(a)rıpı üze **ırgalmaguluk bolt**ukda... “*O gökyüzü kuvvetle silkinmediğinde...*” (AY34g/6-7)

ırşı karşı bol-: kavgalı olmak.

[1] →[yalın hal]

il uluş kingürülsün **ırş karşı bol**masun “...ülke genişletilsin kavgalı olmasın”
(AY453/4-5)

igid bol-: yalan olmak.

[1] →[yalın hal]

bo mening savım neng ezüg **igid bolu** teginmez “...benim bu sözüüm asla yalan olmaz” (AY537/6-8)

inçkülüg esenlüg bol-: huzura kavuşmak.

[1] →[yalın hal]

...**inçkülüg mengilig bolurlar** “...huzura kavuşurlar” (AY87/14)

iyin bol-: gönüllü olmak.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

köngüllüg buyan edgü kılınç**ka iyin bolurlar** “...iyi iyi davranışa gönüllü olurlar”
(AY411/21)

başdıng bol-: üstün olmak.

[2] →[yalın hal]+[bulunma h.e.]

kamag**da başdıng bol**muşıg... “...herkesten üstün olduğunuz için...” (AY491/24)

kan bol-: hükümdar olmak.

[1] →[yalın hal]

altun tilgenlig kan bolup... “...altın tekerli han olup...” (AY572/2-3)

kanımlıg bol-: doymuş olmak.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

k(e)ntü k(e)ntü mengileringe kanımlıg bolup “...kendi mutluluklarına doymuş olup...” (AY411/7-8)

kanturtaçı bol-: tatmin edecek olmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

ayaların yadtukda tüü törlüg erdini yinçü yagıtıp kamağ tınl(ı)glar küsüşin **kanturtaçı bolsunlar** “*Ayalarını yadıklarında pek çok türlü mücevher, inci yağdırıp bütün canlıların isteğini tatmin edecek olsunlar*” (AY170/15-18)

kazganmış bol-: kazanmış olmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

anta ötrü ol tözünler oğlu tözünler kızı ertingü ulug bedük buyanlık yükmekig buyanlık tirginig tüzü tüketi kılmış **kazganmış bolurlar** “*Ondan sonra soylular oğlu, soylular kızı, son derece ulu, büyük iyilik yığını ile iyilik toplamını, bütünüyle yapmış kazanmış olurlar*” (AY155/9-13)

kelmeksiz bol-: gelmemek.

[2] →[yalın hal]+[ayrılma h.e.]

ötrü kayudın yme **kelmeksiz bolur** “*Sonra her nereden gelmeyecek olur...*” (AY375/19)

kelmeksiz barmaksız bol-: gelmemek.

[2] →[yalın hal]+[bulunma-ayrılma h.e.]

ne üçün ne tıtağın nomlamış nom b(e)lgülerinte **kelmeksiz barmaksız bolurlar** “*Neden ne sebeple öğreti alametlerine gelmezler*” (AY339/23)

kergek bol-: gerek olmak.

[2] →[yalın hal]+[eksiz belirtme h.e.]

näçä ägsüg **k(ä)rgäk boltı** ärsär, t(ä)ñrim amtı yazokda boşunu ötünür biz m(a)nastar hirza “*nice eksik (şeyler) oldu ise, tanrım şimdi günahlarımızdan arınmak için yalvarırız*” (HU II.A/327-330)

kirsiz arıg bol-: temiz olmak.

[1] →[yalın hal]

bilteçi bilge biligi yme **kkirsiz arıg bolur** “*Hikmetli bilgi de saf, temiz olur*” (AY67/4-5)

kiterteçi bol-: giderecek olmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

ölmek üzere korkınçların emgeklerin birtem **kiterteçi bolayın** “Ölmek ile ilgili korkularını, sıkıntılarını tümüyle yok edeyim” (AY118/2-4)

kog bol-: toz olmak.

[1] →[yalın hal]

...üç ming ulug ming uluşlar ol ança yir itigi barça uşalıp **kog bolsar** ol kogların sakışın sanagalı bultukmaz “... çok büyük şehirler, o yeryüzündeki eşya kadar ufalanıp toz olsa, o tozların sayısını hesaplamak mümkün olmaz” (AY370/9-12)

körgeli bol-: görecek olmak.

[2]+(1) →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+(bulunma h.e.)

ötrü antada kin ol kişi tülinte mini **körgeli bolgay** “Ondan sonra o kişi düşünde beni görecek” (AY525/1-19)

körklüg mengizlig bol-: güzel olmak.

[1] →[yalın hal]

körklüg mengizlig bolgalı... “...güzel olmak için...” (AY259/23-24)

körüm bol-: rüya olmak.

[1] →[yalın hal]

...mengü atl(1)g **körüm bolur...** “...ebedi isimli düş olur” (AY374/5)

kşanti bol-: affedilmek.

[1] →[yalın hal]

kop tsuyda yazukta boşunu ötünür biz **kşanti bolzun** “Bütün günahlardan kurtulmayı diliyoruz, affedilsin” (M73/19-20)

kşanti kıl-: pişman olmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

olar mini tapa kelip kılmış yazukların **kşanti kıl**tar “Bunlar bana doğru gelip işledikleri günahları için af dilediler” (M78/1-3)

küçsüz küsünsüz bol-: güçsüz olmak.

[1] →[yalın hal]

... çogsuz yalinsız **küçsüz küsünsüz bolgay** biz “...*karanlık ışksız, güçsüz olacağız*” (AY433/7-8)

küsegülüğ körüsegülüğ bol-: istemek.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

kamag kişili t(e)ngrilike **küsegülüğ körüsegülüğ bolsunlar** “*Bütün insan ve tanrılara istekçi olsunlar*” (AY118/20-21)

küyü küzedü tutmakı bol-: korumak.

[2] →[yalın hal]+[bulunma-ayrılma h.e.]

teñridem közin berü kayıp balık uluşug burkan şazının kop adada küyü küzedü tutmakı bolzun “*ilahi gözlerini beri çevirip şehirleri, Buda şeriatini bütün tehlikelerden her zaman korusunlar*” (M1/58-61)

küzetçi bol-: gözetmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]

kut koltaçı **küzetçi bolgay** “*Saadet isteyecek, gözetecek*” (AY91/1-2)

yirtinçüg **küzetçi bolguluk...** “*Yeryüzünü gözetecek...*” (AY404a/19)

odgurak bol-: açık olmak.

[1] →[yalın hal]

odgurak bolgay siz teggeli mengülüğ kirtü yig orunka “*Ebedi gerçek yere varmak için açık olacaksınız*” (AY618/2)

ogşatıgsız bol-: benzersiz olmak.

[1] →[yalın hal]

çoğlug küçlüğ erksinmekin **ogşatıgsız bolayın** “*Güç ve hakimiyet bakımından benzersiz olayım*” (AY354/4-5)

öçmeksiz bol-: sönmek.

[1] →[yalın hal]

birök togmaksız erser ötrü ol ok yine **öçmeksiz bolur** “Eğer doğmazsa sonra o tekrar söner” (AY375/17-18)

ögrünçülüğ ermeki bol-: neşeli olmak.

[1] →[yalın hal]

yüz yılka tegi uzun özin kalın kutın ıgsız togasız adasız tudasız ögrünçi meñin yirtinçü meñsin ürke **ögrünçülüğ ermeki bolzun**. “...yüz yıla kadar uzun ömrü boyunca, büyük saadetlerle, hastaliksız, tehlikesiz, sevinçlerle, dünyevi saadetlerle her zaman neşeli ve bahtiyar olsun” (M1/42-46)

ögrünçülüğ sevinçlig bol-: sevinçli olmak.

[1] →[yalın hal]

köngül iy(i)n ıslatıp artukrak ögrünçlüğ sevinçlig bolsunlar “kendi isteği ile ıslatıp daha fazla mutlu olsunlar” (AY120/19-21)

ögsüz bol-: akılsız olmak.

[1] →[yalın hal]

k(a)ltı m(e)n **ögsüz bolup** sizler[ni] (bilmez boltukda üzüksüz ud koyn tonguz takıgu kaz ödirek bo montag tınl(ı)glar bir künte uç kata kelip aşunmaklaşu tegip mini ısırurlar sokarlar “Şöyle ki ben aklımı kaybedip sizleri tanımayınca sürekli sığır, koyun, domuz, tavuk, kaz, ördek bu tür canlılar bir günde üç defa gelip beni ısırurlar sokarlar” (AY19/8-13)

öles bol-: ışiksiz olmak.

[1] →[yalın hal]

bulung yıngak kararıp **öles boltı** “Her taraf kararıp ışiksiz oldu” (AY618/18)

öng ülüg bolmakı bol-: bağlanmak.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

...ekemiz yıpar kamaguka **öng ülüg bolmakı bolzun** “...ablamız Yıpar’a herkese bağlanmış olsun” (M1/65-66)

ötüg bol-: dua, nasihat olmak.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

kinki tözünlerke **ötüg bolsun...** “*Daha önceki asillere nasihat olsun*” (AY34/21)

ötügçi bol-: ricacı olmak.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

...altı p(a)ramıtlarıg **toşgurtguka** ötügçi bolsar... “*...altı erdemleri tamamlatmaya ricacı olsa...*” (AY181/15-17)

siziklig bol-: şüpheli olmak.

[1] →[yalın hal]

ikireçgü siziklig bolur “*Şüpheli olur*” (AY290/17)

sizingülük kedgirgülük bol-: şüphelenmek.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

bo yirtinçüdeki tınl(ı)glarka sizingülük kedgirgülük [bolm]az mu “*Bu dünyadaki canlılardan şüphelenmek olmaz mı?*” (AY34k-34l/22-1)

tapıgçı bol-: hizmetçi olmak.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

sansız sakışsız burkanlarka yakın **tapıgçı [bolayım]** “*Sayısız Budalara hizmetçi olayım*” (AY116/8-9)

tarıkguluk bol-: kaybolmak.

[1] →[yalın hal]

ikireçgü sizik köngülleri **tarıkguluk bolsun** tip ötünti “*Şüpheli gönülleri kaybolsun diye dua etti*” (AY34l/7-8)

tegmilig bol-: ulaştırıcı olmak.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

bo montag edgü tüşke utlıka teggeli **tegmilig bolurlar** “*Bu şekilde iyi ödüle varmak için ulaştırıcı olurlar*” (AY394/9-10)

tegürteçi bol-: ulaştırarak olmak.

[3] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+[yönelme h.e.]

alkunı barça üstünki yig edgüke mengike **tegürteçi bolayın** “*Hepsini, tümüyle daha iyiye mutluluğa ulaştırayım*” (AY118/16-18)

telve bol-: deli olmak.

[1] →[yalın hal]

köngülünüg saçgusu üze telve bolup “*Zihnın dağılması ile deli olup...*” (AY109/17-18)

tigülüksüz bol: söylenmeyecek olmak.

[1] →[yalın hal]

ötrü mengü ol üzülteçi ol tip **tigülüksüz bolur** “*Sonra o ebedi bitecek diye söylenmez*” (AY375/23-24)

tirig öz bol-: canlı olmak.

[1] →[yalın hal]

ne al altag kılsar m(e)n ikileyü **tirig öz bolgay** ertim erki “*Ne hile yapsam tekrar canlı olurum acaba*” (AY9/9-10)

tok bol-: doymak.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

k(e)ntü k(e)ntü tirinimiz kuvragımız birle nomlug aşka **tok bolup** çoğumuz yalınımız asılgay üstelgey “*Kendi topluluğumuz ile öğretili aşaya doyup ışığımız artacak*” (AY436/1-4)

tolu bol-I: dolu olmak.

[1] →[yalın hal]

ed tavar erdini yinçü üze ağılıkım kıznakım tolu bolsun “*Mal mülk mücevher ile hazinem dolu olsun*” (AY121/17-19)

tolu bol-II: tamamlanmak.

[1] →[yalın hal]

altınç aynıng y(i)g(i)rmi törti küni bitiyü **tolu boltı** “*Altıncı ayın on dördünde yazarak tamamlandı*” (AY498/3-4)

toz toprak bol-: toz toprak olmak.

[1] →[yalın hal]

toz toprak bolup et’özleri... “*Bedenleri toz toprak olup...*” (AY632/4)

tuş bol-: rastlamak.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

...burkanlarka tuş bolup... “*...Budalara denk gelip...*” (AY580/5)

tutyaksız bol-: sabit olmamak.

[2] →[yalın hal]+[bulunma h.e.]

yime nomda **tutyaksız bolurlar** “*...yine öğretilerde sabit kalmazlar*” (AY34ö/14-15)

utunçsuz teprençsiz bol-: sabit olmak.

[2] →[yalın hal]+[bulunma h.e.]

...kim ol bo orunta bodıs(a)t(a)vlar eşidip tutdaçı edremleri üze d(a)r(a)nı tigma nomlarıg tüz tüp şadkı (?) kılıp sansız sakışsız dyanlıg bilge biliglig y(a)ruklarıg anta ornatıp utunçsuz **teprençsiz bolurlar** “*...ki bu yerde Bodhisattvalar işitip dinledikleri erdemler ile dharani denilen öğretileri dümdüz edip sayısız dhyanalı bilgi ışıklarını orada yerleştirip hareketsiz, sabit olurlar.*” (AY316/10-16)

yagısız yavlaksız bol-: düşmansız olmak.

[1] →[yalın hal]

üçünç süülüg küçi asılıp üstelip **yagısız yavlaksız bolgay** “*Üçüncüsü askeri gücü çoğalıp artıp, düşmansız olacak*” (AY192/3-4)

yanmaksız evrilmeksiz bol-: dönmemek.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

burkan kutinga **yanmaksız evrilmeksız bolgay** m(e)n “...Buda saadetine dönmeceğim” (AY421/3-4)

yakın yaguk bol-: yakın olmak.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

yavız yavlak ayıg öglilerke tuşup **yakın yaguk bolmak** alp emgek titir “Kötülere denk gelip yakın olmak zordur” (AY109/19-21)

yok bol-: yok olmak.

[1] →[yalın hal]

...ymä arkun yer t(ä)ŋri nädä ötrü **yok bolgay**, y(a)ruklu k(a)ralı k(a)ltı adr(ı)lgay antada kesrä nä bolgay tepän biltim(i)z “...ve sonra yerin ve gökyüzünün neden dolayı yok olacağını, ışık (ve) karanlığın nasıl ayrılacağını ondan sonra ne olacağını öğrendik” (HU II.A/207-211)

yoksuz bol-: boşuna olmak.

[2] →[yalın hal]+[eksiz belirtme h.e.]

muna ertimlig etüzümüz ertip barsar alku ed tavar barça tolp karılsar alp bulgulug kişi etüzin bulmuşım **yoksuz bolgay** “işte bu fani vücudumuz göçüp gidince, bütün mal mülk hepsi birbirine karışınca, bulunması güç insan vücuduna ulaşmam boşuna olacak” (M1/12-16)

abışık kıl-: kutsamak.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

bir ugrta ol ilig kan ol somadivaçı atl(ı)g oglinga ulug tigitle törüsinçe **abışık kılı** “Bir zaman o hükümdar o Somadivaçı adlı oğlunu büyük prensler töresi gereğince kutsadı” (AY547/28-30)

al altag kıl-: hile yapmak.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

ne al altag kılısar m(e)n ikileyü tirig öz bolgay ertim erki “Ne hile yapsam tekrar canlı olurum acaba...” (AY9/9-10)

...tınıl(ı)glarka tıtağları iyin al altag kılı y(a)rılıkap... “...canlılara sebeplerine göre hile yapıp...” (AY61/7-8)

anıg kılınç kıl-: kötü iş işlemek.

[1] →[yalın hal]

näçä **anıg kılınç kılı**(ı)m(ı)z ärsär... “ne kadar kötü işler yaptıysak...” (HU.II.A./181-182)

art basut kıl-: yardımcı olmak.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

kim bolarnıng neçe bar erser yig edremning iş ködügleri **art basut kılı**sunlar manga “...ki bunların ne kadar üstün faziletli işleri varsa bana yardımcı olsun” (AY504/9-12)

başdıng kıl-: en üstün kılmak.

[2] →[yalın hal]+[bulunma h.e.]

kamagda **başdıng kılur** siz bo yırtınçü yir suvda “Bütün yeryüzünde en üstün kılansınız” (AY492-493/24-1)

buyan bügteg kıl-: sevap işlemek.

[1] →[yalın hal]

ymä buyan bügteg kılur biz tep... “yine sevap işliyoruz diyerek...”(HU.II.A./179-180)

egsüksüz tolu tükel kıl-: eksiksiz tam yapmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

takı yme adın ne k(e)rgekin birü **egsüksüz tolu tükel kılı** tegingey m(e)n “...ve başka neye ihtiyacı varsa hepsini vererek her şeylerini eksiksiz tam kılacağım” (AY513/15-17)

egsük kergek kıl-: eksik etmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

ötrü m(e)n ürüg uzatı bo kişini küyü küzetü tutup ne k(e)rgekin **egsük k(e)rgek kıl**magay m(e)n “*Daha sonra ben o kişileri daima koruyup kollayarak hiçbir ihtiyacını eksik etmeyeceğim*” (AY526/13-15)

inç kıl-: esen kılmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

ötrü ol bayagut oğlu urı yme olarning iglerine yaraşı öngi öngi törlüg ot em birip barçanı bir yanglıg **inç kıl**tı “*Sonra o bey oğlu evlat da onların hastalıklarına uygun çeşit türlü ilaç verip hepsini aynı şekilde sıhhatli kıldı*” (AY597-598/22-3)

oglan(a)yalarıg ançulayu ok kanlarıg yigit kılmak... “*Büyüğü küçüğü gençleştirmek....*” (AY593/17-19)

inç mengilig kıl-: huzurlu kılmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

yene yme alku tınl(ı)g oğlanın **inç mengilig kıl**guluk... “*Ayrıca bütün canlıları huzuru kılmak...*” (AY512/6-8)

atı kötrülmüş ayagka tegimlig t(e)ngirim mening t(e)ngrike yalangukka asıglıg alkunı barça **inç mengilig kıl**taçı özen dar(a)nım teginür “*Adı yüce saygıdeğer tanrım ben size ve insanlığa faydalı herkesi huzurlu kılacak bana has dharani söylemek isterim*” (AY534/8-11)

korkınçsız kıl-: korkusuz kılmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

...küzetü tutup inçkü mengi birteçi kamagıg **korkınçsız kıl**taçı atl(ı)g d(a)r(a)nıg ötünü teginelim tip ötrü inçe tip ötünü tegintiler “*...gözetip koruyarak mutluluk ve huzur verecek herkesi korkusuz kılacak dharaniyi arz edelim*” (AY471/3-6)

kşantı çamhuy kıl-: af dilemek.

[1] →[yalın hal]

monçulayu sözleyü ökünü kakını bilinü ukunu **kşantı ç(a)mhuy kıl**sarlar... “*...böylece söyleyip, pişmanlık bildirip, açıklayıp bağışlanma dileseler...*” (AY140/10-12)

külçir kıl-: gülümsemek.

[1] →[yalın hal]

ötrü tükel bilge t(e)ngri t(e)ngrişi burkan yme b(a)yakı burkanlar törüsinçe
külçirmek kılı y(a)rılıkap... “*Sonra mükemmel tanrı tanrısı Buda önceki
Budaların adetine göre gülmek suretiyle buyurdu.* (AY392/17-20)

mandal kıl-: çember, daire yapmak.

[2] →[yalın hal]+[bulunma h.e.]

ötrü antada basa aglak yirte satgaksız arıg orunta ud mayakın suvap sekiz çikin
turkı **mandal kıl**sun “*Sonra ısısız bir yerde sakin bir ortamda sığır gübresi ile
sıvayarak sekiz kol boyunda dört köşeli bir alan oluştursun*” (AY476-477/24-2)

oyun bediz kıl-: müzikler çalmak.

[1] →[yalın hal]

...m(e)n ötrü k(e)ntü özüm tirinim kuvragım birle t(e)ngri dem **oyun bediz kılı**
“*...ben kendi cemaatim ile ilahi müzikler çalıp...*” (AY480/2-3)

ot em kıl-: ilaç yapmak.

[1] →[yalın hal]

neng inçip balık uluş sayu barıp ev ev sayu keze yorıp **ot em kılğalı** udaçı ermez
“*Bu yüzden memleket memleket dolaşip ev ev gezip yürüyerek ilaç yapamaz.*”
(AY586-587/22-1)

öğretig kıl-: ders çalışmak.

[1] →[yalın hal]

takı (yme kim kayu uzun tonlug tişi tınl(ı)glar bo t(e)ngri t(e)ngrişi burkanıg b(e)k
katıg süzük kirtgünç köngülin üküş atayu **öğretig kıl**sarlar et’öz kod(ı)karsug üdte
ol t(e)ngri t(e)ngrişi burkanıg körgeli bolgaylar “*Hatta bazı uzun giysili dişi
canlılar bu tanrılar tanrısı Budayı sıkı sağlam temiz inanca sahip gönülle anıp
ders çalışsalar...*” (AY190/18-22)

suy yazok kıl-: günah işlemek.

[1] →[yalın hal]

kün sayu ay sayu **suy yazok kılır** biz “*her gün, her ay günah işliyoruz biz*”
(HU.II.A./371-373)

tolu tükel kıl-: tamamlamak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

p(a)ramıt[ıg bışrunu] **öğretinü** tolu tükel kılayım “*pāramitāları öğrenip tam olarak tamamlayayım.*” (AY352/1011)

tüz baz kıl-: bağımlı kılmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme hal eki]

ulug kodı kiçig tüz baz kıldı “*Büyü küçüğü bağımlı kıldı*” (AY411/15)

...tınl(ı)glarıg **tüz baz kılmış..** “*...canlıları bağımlı kılmış..*” (AY/169/2)

tüz ülüş kıl-: eşit kılmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

bo otlarıg **tüz ülüş kılıp** puş yultuzka sokup lalap bo d(a)r(a)nı üze ol lalamış otug
<yüz> sekiz kata arvasun “*Bu otlardan eşit miktarda alıp pusya konumuna gelen bir günde bunları öğütüp toz haline getirerek büyü sözleri ile yüz sekiz kez okusun*” (AY476/14-16)

uz kıl-: ustaca yapmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

...barçasın **uz kılsunlar** “*...tamamını ustaca yerine getirsinler*” (AY487/14)

yig kıl-: üstün kılmak.

[2] →[yalın hal]+[bulunma-ayrılma h.e.]

kanlarka öggü[lük] kamagda **yig kılğalı**] ötüntiler “*Hükümdarları övmek için herkesten üstün kılmak için ricada bulundular*” (AYe1/1-2)

yoksuz kurug kıl-: boşa çıkarmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

birök sizing savıngız köni kirtü çın erser bo mening ötünmiş ötüğümün **yoksuz**
kurug kılmang tip monçulayu sözlesün “*Eğer sizin sözünüz gerçek ise benim bu*
dilemiş olduklarımı boş çıkarmayın deyip böyle söylesin” (AY520/19-23)

yügerü kıl-: yükseltmek.

[2] →[**yalın hal**]+[**belirtme h.e.**]

...ulug y(a)rlıkançuçı köngülüg **yügerü kılıp** “...o saf gönlünü yüceltip...”
 (AY547/6)

İKİNCİ BÖLÜM

BAĞIMLILIK

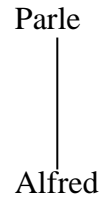
2.1. Bağımlılık

Günümüzde özellikle dil öğretimi ve söz dizimi modelleme çalışmalarında sıkça atıf yapılan Bağımsal Dilbilgisi (Dependency Grammar) Fransız Dilbilimci Lucien Tesnière tarafından geliştirilmiştir. Araştırmacının ölümünden sonra 1959 yılında yayımlanan *Éléments de syntaxe structurale* (Yapısal Sözdizimin Temel Kavramları) isimli çalışma bağımsal dilbilgisinin en önemli kaynakları arasında yer almaktadır. 2015 yılında İngilizceye *Elements of Structural Syntax* adı ile çevrilen eser, the Connection (*İlişkilendirme*), The Junction (*Bağlama*) ve Transfer (*Aktarma*) olmak üzere üç ana bölümden oluşmaktadır. Eserin The Connection bölümü, çalışmamızın kapsamı içerisinde olan istem konusuyla birlikte A. Preamble (Giriş), B. Structure of the Simple Sentence (Basit Cümlelerin Yapısı), C. Question and Negation (Soru ve Olumsuzluk) D. Valency (İstem), E. Metataxis (Dönüşüm) olmak üzere beş ana başlıktan oluşmaktadır.

Bağımlılık kavramı modern bağımlılık teorisinin temelini atan Tesnière'den çok daha önceleri Hint ve Arap dilbilimcileri tarafından kullanılmıştır. Hint dilbilimci Pāṇini (M.Ö. 5. yy.) Sanskritçenin morfolojik ve sözdizimsel analizlerini yaptığı *Aṣṭādhyāyī* isimli gramerinde dildeki yapısal bağımlılıklardan söz etmiştir. Arap dilbilimci İbn Mada (1116-1195) gibi Arap gramer geleneğine yakın birçok dilbilimci dilbilimsel anlamda bağımlılık kavramını kullanmıştır (Mazziotta ve Imrèny, 2020: 16).

Yapısalcı akımın önemli isimlerinden olan Lucien Tesnière yapmış olduğu çalışma ile özgün bir yöntem geliştirmiş “stemma” adını verdiği bir ağaç diyagram kullanarak cümlenin hiyerarşik düzenini çözümlenmeye çalışmıştır. Cümlenin hiyerarşik yapısını betimleyen ağaç diyagramda eylem cümlenin yöneticisi olarak en üstte yer alır. Eyleme bağımlı olan diğer ögeler ise bağımlılıkları oranında hiyerarşik bir düzen içerisinde aşağıda yer alır (Kıran, 2013: 185). Kullandığı yöntemle cümlelerde bağımlılığın betimlemesini yapan Tesnière cümlenin *dépendance* olarak adlandırdığı bağımlılıklardan oluştuğunu savunur. Bir cümle içerisinde yer alan her bir sözcüğün yalnızlığı bağımlılık kavramı ile ortadan kalkar. *Alfred Parle* (Alfred Konuşuyor) örneğinde cümlenin *Alfred* ve *parle* ögelerini birleştiren bağımlılıkla birlikte üç öğeden oluştuğunu vurgular (Tesnière, 1959: 11-12). *Parle* (konuşuyor) yönetici olarak

cümlenin merkezinde bulunur *Alfred*'i yönetir *Alfred* bu hiyerarşik yapı içerisinde eylemin bağımlı unsuru olarak yer alır. Cümlelerin oluşum ağacına yansıyan görünüşleri ise şu şekildedir:

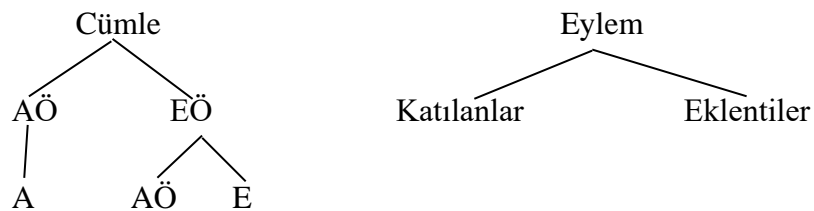
Tesnière'in cümle çözümleme metodu dışında cümleyi oluşturan bağımlı öğeleri tespit etmek ve bunların birbirleri ile olan ilişkisini göstermek için farklı cümle çözümleme metotları geliştirilmiştir. Bunlardan kısaca bahsetmek yerinde olacaktır. Geleneksel dilbilgisi cümleyi oluşturan öğeler arasında çizgisel ilişkiyi betimleyen klasik bir yöntem kullanır:

<u>Ahmet</u>	<u>kitabını</u>	<u>evde</u>	<u>unuttu</u>
Özne	Nesne	Yer	Yüklem
Tamlayıcısı			

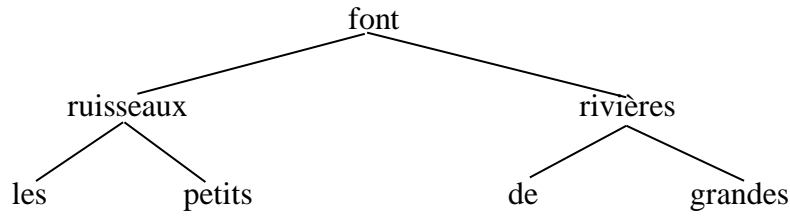
Yukarıdaki örnekte de görüldüğü gibi geleneksel yaklaşımda yükleme sorulan sorularla tespit edilen öğeler, aynı düzlem içerisinde değerlendirilmektedir. Modern dilbilgisi, geleneksel dilbilgisinin kullandığı yöntemi cümlenin yapısını ve cümleyi oluşturan ilişkiler ağının betimlenmesi bakımından yetersiz bulur (Kerimoğlu, 2016: 191). Ağaç metodu (tree diagram) ise özellikle Amerikan dilbilimcileri tarafından kullanılır. Bu metotla cümle ters bir ağaç şeklinde bileşenlerine ayrılır (Demirci, 2014:165). Yapı ağacında en altta yer alan biçim birimler yüzeysel yapıyı, her dalın budak yerinin üstüne yazılan işlev kısaltması ise derin yapıyı gösterir (Daşdemir, 2015:7) Dilin evrensel özelliklerini de verme çabası içerisinde olan ağaç metodu, cümleyi oluşturan öğelerin birbirleri ile olan hiyerarşik ilişkilerinin gösteriminde daha sonraki kuramlara da esin kaynağı olmuştur. Türkiye'de yapısal dilbilimi alanında ilk öncü çalışmaları yapan Efrasiyap Gemalmaz tarafından geliştirilmiş olan oklama yöntemi, özellikle cümlenin derin yapısındaki ilişkileri göstermesi bakımından önemli bir metottur. Efrasiyap Gemalmaz'ın dildeki dizisel-dizimsel ilişkileri gösterme biçimi, büyük oranda üretici-dönüşümsel dilbilgisinin yöntemleriyle uyumla birlikte tamlayan-tamlanan/önce-sonra gelen ayırımına yer vermesi bakımından üretici-dönüşümsel dilbilgisinden ayrılmaktadır (Daşdemir, 2015: 13). Üretici dilbilgisi geleneğinde ağaç metoduyla

birlikte kullanılan parantezleme metodunda ise cümlenin bileşenleri önce tek tek sonra öbek en sonunda da cümle olarak parantez içerisine alınır (Demirci, 2014: 168). Efrasiyap Gemalmaz Türkiye’de bu metodu bazı değişiklikler yaparak kullanmış, öğrencilerine lisansüstü düzeyde çalışmalar yaptırmıştır.

Bir cümleyi anlamamanın cümleyi oluşturan sözcükler arasındaki bağımlılıklar bütünü anlamakla mümkün olabileceğini belirten Tesnière eylemi cümlenin merkezine koyarak geleneksel özne+yüklem kalıbının da dışına çıkmıştır. Tesnière cümledeki hiyerarşik düzeni *eylem* (Fr. *procès*), *katılan* (Fr. *actant*) ve *eklentiler* (Fr. *circonstant*) ayrımı yaparak açıklamaya çalışır. Bağımsal Dilbilgisi sözdiziminin, eylemin yönetiminde bir *bağımlılık*, *istem* ve *hiyerarşi* ilişkisine bağlı olması üzerinde durur (Özkan, 2018: 23). Tesnière’in kullandığı ağaç diyagramlarda eylem düğümü en üstte öteki öğeler ise bağımlılıkları oranında aşağı katlarda yer alır (Kıran, 2013: 185). Bu noktada bağımsal dilbilgisinin en üst noktaya cümleyi değil cümlenin yöneticisi olan eylemi koyması ve cümleyi isim öbeği ve fiil öbeği olarak ikiye ayırmaması dikkat çekicidir. Bağımsal dilbilgisinde özne, diğer katılanlarla birlikte hiyerarşik düzen içerisinde eylemin altında yer alır. Aşağıda Chomsky’nin (1988) yönetme kuramındaki dallanma şeması ve Tesnière’in bağımlılık şeması gösterilmiştir. Chomsky’nin dallanma şemasında en üstte cümle yer alır ve cümleyi oluşturan iki temel unsur ad öbeği ve eylem öbeği olarak ikiye ayrılır:

Tesnière’in ağaç diyagram modeli, cümlenin çizgisel düzeni ile yapısal düzeni arasındaki ilişkiye bağlıdır. Cümlenin oluşum ağacının gerçekleşmesi çizgisel düzenin yapısal düzene aktarılması ile oluşur. Örnek olarak çizgisel düzende yer alan “les petits ruisseaux font de grandes rivières” (*küçük ırmaklar büyük akarsuları oluşturur*) cümlesini yapısal düzene şu şekilde dönüştürmüştür:

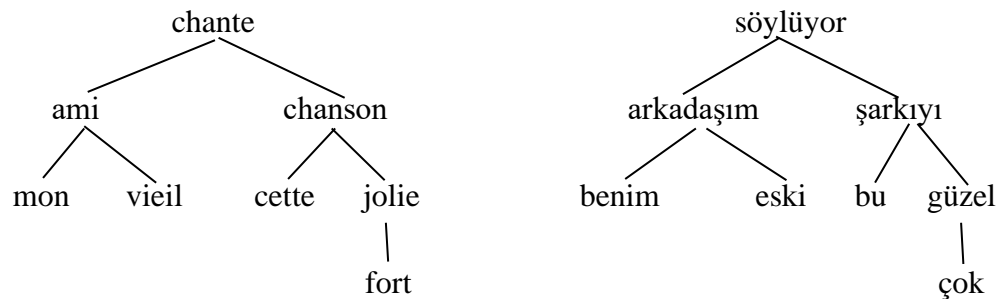

Şekil 2. Oluşum Ağacı (Tesnière, 1959: 19).

Tesnière'in modellemesi esasında dural sözdizim (ulam) ve devimsel (işlev) sözdizim arasındaki farka dayanmaktadır. Dural sözdizimi cümlenin öğelerinin çizgisel düzeniyle ilgilidir ve soyut ilişkiler ağını gösterir. Devimsel sözdizimi ise bu soyut ilişkiler ağının görsel betimlemesini yapar. Tesnière ulam ve işlev karşıtlığını temel alan bakış açısında daha çok işlevi ön plana çıkarmaya çalışmıştır. Tesnière'e göre sözcüklerin cümle içinde tuttukları yer sınıflandırıldıkları ulama yaptıkları işleve göre belirlenir. Sözcükler arasında örülen ve kimi zaman çizgisel düzeyde açığa çıkmayan anlamsal bağımlılıkları gözden kaçırmamak gerekmektedir. Bu çerçevede sözdiziminin görevi bu çizgisel düzenin ardında bulunan ve onu aşan anlamsal düzeni yansıtma biçimini incelemektir (Kıran vd., 2013:184).

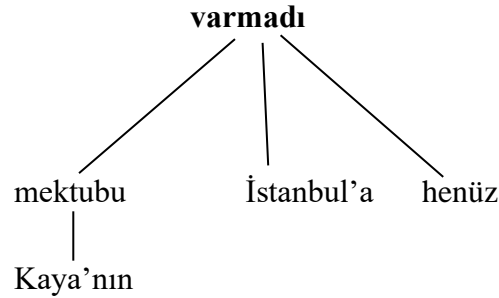
2.1.1. Düğüm ve Oluşum Ağacı

Bağımsal Dilbilgisinde bir bağımlı ancak tek bir yönetene bağlı olabilir. Bir ya da daha fazla bağımlıyı yöneten, düğümü (Fr. noeud) oluşturur. Bağımlılıklar gibi düğümler de oluşum ağaçlarında üst üste gelebilir. Böylece bağımlılık aşamalanmasında olduğu gibi bir düğüm aşamalanması meydana gelir. Cümlede bütün bağımlıları yöneten düğüm, düğümlerin düğümü olarak adlandırılır ve bu genellikle eylemsel düğümdür (Tesnière, 1959:15).

Şekil 3. Oluşum ağacı (Tesnière, 1959:15).

Yukarıda Tesnière'in 5 numaralı oluşum ağacından alınan “*mon vieil ami chante cette fort jolie chanson*” cümlesinde *chante* bütün bağımlıları yöneten eylemsel düğümdür ve düğümlerin düğümü olarak bağımlılık aşamalanmasının en üstünde yer alır. Cümleyi oluşturan diğer unsurlar da yönetici bağımlı ilişkisi içerisinde oluşum ağacında hiyerarşik olarak yer alırlar.

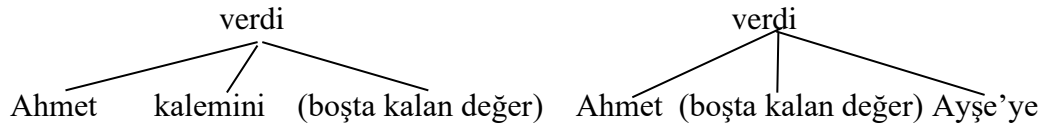
Yukarıda görsel betimlemesi yapılmış olan *Kaya'nın mektubu İstanbul'a henüz varmadı* cümlesinde çekimli fiil olan *varmadı* düğümlerin düğümü olarak cümlelerin yöneticisidir ve ağaç diyagramında en üstte yer alır. *kayanın mektubu* öbek yapısında tamlanan tamlayana yönetir ve bir düğüm oluşturur. Tesnière (1959) göre bir cümlede yer alan bağımlılık düğümlerini fiil, isim, sıfat ve zarf türünden sözcükler oluşturur.

Bağımlılık çizgilerinin tamamı oluşum ağacını meydana getirir. Oluşum ağacı soyut bir kavramın görsel betimlemesidir. Bu betimlemede eylem düğümü en üstte ona bağlı katılanlar sol alt tarafta eklentiler ise sağ alttadır. Tesnière bu gösterimin düzenine bağlı kalmak gerektiğini ifade eder.

2.1.2. İstem

Tesnière'in kimya teriminden esinlenerek dilbilim alanına kazandırmış olduğu istem (Fr. valence) kavramı aynı zamanda Bağımsal Dilbilgisinin önemli bir aşamalanmasıdır. Bir fiilin yönetebildiği katılan (Fr. actant) sayısı onun istemini oluşturur. Fiilin istemi, aynı zamanda *çatı* (Fr. voix) kavramını da belirler. Bir fiilin çatısı alabildiği katılan sayısına bağlıdır (Tesnière, 1959: 238).

Bir fiilin istem potansiyeli içerisinde yer alan katılan kimi zaman yüzey yapıya yansımaz. Yüzey yapıda yer almayan eyleyenleri Tesnière *valence libre* (boşta kalan değer) olarak adlandırır (Tesnière, 1959: 239).

Yukarıdaki örnekte üç istemli *ver-* fiilinin belirtme hal ekli ya da yönelme hal ekli katılanı yüzey yapıda yer almadan kullanıldığını görebilmekteyiz.

2.1.3. Katılanlar

Katılanlar (Fr. actant) cümlede eylemle istem ilişkisi içerisinde olan, eylemin açmış boşlukları dolduran üyelerdir. Katılanlar ilkece her zaman ad niteliğini taşımaktadır ve eylemin dolaysız bağımlıdır. Eylemlerin hepsi aynı sayıda eyleyen içermez. Bu eylemlerin yönetme kapasitesi ile doğrudan ilişkilidir. Her eylem çevresinde belli sayıda boşluklar açabilme kapasitesine sahiptir. Lucien Tesnière eylemleri, eyleyensiz eylemler, bir eyleyenli eylemler, iki eyleyenli eylemler ve üç eyleyenli eylemler olmak üzere dörde ayırmıştır. Tesnière'e göre eyleyensiz eylemler hiç kimse ve hiçbir şey karışmaksızın kendiliğinden gelişen oluşu ifade etmektedir. Latince “pluit” (yağmur yağıyor) örneğini veren Tesnière eyleyensiz eylemi oluşum ağacında yalın bir çekirdeğe indirgeyerek verir (Tesnière, 1959: 106).

Cümlede birinci katılan eylemi yapan öznedir. İkinci katılan ise belirtme hal ekli katılındır. Üçüncü katılan ise eylemin faydasına ya da zararına gerçekleşen katılındır (Tesnière, 1959: 109). Türkçe'de bu katılan yüzey yapıda çoğu zaman yönelme hal eki ile yer alır.

2.1.4. Eklentiler

Eklentiler (Fr. circonstans) oluşun gerçekleştiği durum ve koşulları belirtir. Eklentiler fiilin istem potansiyeli içerisinde değildirler, fiille sadece bağımlılık ilişkisi içerisindedirler. Cümle içerisinde eklentilerin sayısı katılanların sayısı gibi belli değildir. Bunlar cümle içerisinde sınırsız sayıda olabilir ya da hiç bulunmayabilirler (Tesnière, 1959: 125) Örneğin *Kaya okula her zaman yürüyerek gider* cümlesi zaman ve eylemin oluşma koşulunu ifade eden *her zaman* ve *yürüyerek* olmak üzere iki eklenti içerir.

2.1.5. Bağlama

Bağlama (Fr. Jonction) ile aynı türden düğümler birbirine eklenir ve bu şekilde cümle yeni öğelerle genişler ve daha da uzar. İki düğüm ancak aynı türden olmaları koşulu ile birbirine bağlayıcı ya da bağlayıcısız yatay bağlama çizgisi ile bağlanır. Bağlamayı gerçekleştiren sözcükler *bağlayıcı* (Fr. jonctif) olarak adlandırılır (Tesnière, 1959: 323-324).

Bağlanma çizimsel olarak bağlama çizgisi ile (F. trait de jonction) gösterilir. İki düğüm aynı türden ve aynı yapısal düzlemde olmak koşulu ile birbirine bağlanabilir. Bu durumda bağlama çizgisi de yatay olur.

Alfred et Bernard “*Alfred ve Bernard*”

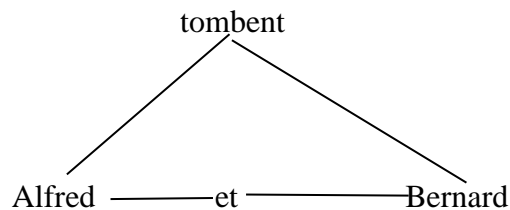
Alfred ————— et ————— Bernard

Şekil 4. Oluşum Ağacı (Tesnière 1959: 326).

burhanlar bodis(a)t(a)vlar örneğinde olduğu gibi bağlama bir bağlaçla belirtilebilir. Bu durumda çizimsel gösterim *burhanlar—bodis(a)t(a)vlar* şeklinde sadece bağlama çizgisi ile gösterilir.

Bağlanmış olan iki düğüm benzer dikey bağımlılıklarını da devam ettirdiği için dikey bağımlılıkla bağlama çizgisinin oluşturduğu çizimsel bütün her zaman bir üçgendir.

Alfred et Bernard tombent “*Alfred ve Bernard gülüyor*”

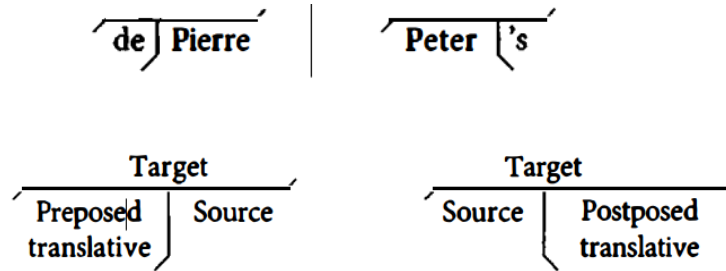
Şekil 5. Oluşum ağacı (Tesnière 1959: 327).

2.1.6. Aktarma

Aktarma (Fr. Translation), bir sözcük kategorisinin başka bir sözcük kategorisine dönüşmesidir. Bu kavram Chomsky'nin Üretici-Dönüşümsel Dilbilgisi Kuramında yer alan *dönüşüm* kavramı ile de uyumaktadır (Kıran, 2013: 189) Tesnière, Fransızca *le livre*

de Pierre (Pierre'nin kitabı) örneğini verir. Esasında isim kategorisinde olan "*Pierre*", ögesinin "*le livre de Pierre*" öbek yapısında isimden sıfata aktarılması söz konusudur. Aktarılan "*Pierre*" aktarıcı *de*, aktarılmış "*de Pierre*" olarak isimlendirilir (Tesnière, 2015:368). Araştırmacı aktarmayla birlikte *le livre de Pierre* (Pierre'nin kitabı) ile *le livre rouge* (kırmızı kitap) örneği arasında sözdizimsel olarak bir fark olmadığını belirtir (Tesnière, 2015:368).

Tesnière *Translation* (aktarma) kelimesinin baş harfinden esinlenerek aktarımın çizgisel gösterimini aşağıdaki çizimlerle örneklendirmiştir (Tesnière, 2015: 372).

Şekil 6. Aktarımın Çizgisel Gösterimi (Tesnière, 2015: 372).

Aktarma kimi bağımlılıkların ön koşulu olarak gerçekleşir; fakat bağımlılığın dolaysız nedeni değildir. Bağımlılık basit cümle yapısının dayandığı temel olgudur. Bazı sözcük kategorileri arasında kendiliğinden gerçekleşir ve hiçbir şeyle belirtilmez. Öylesine doğaldır ki gerçekleşmesi için olanaklı olması yeterlidir (Tesnière, 2015: 368).

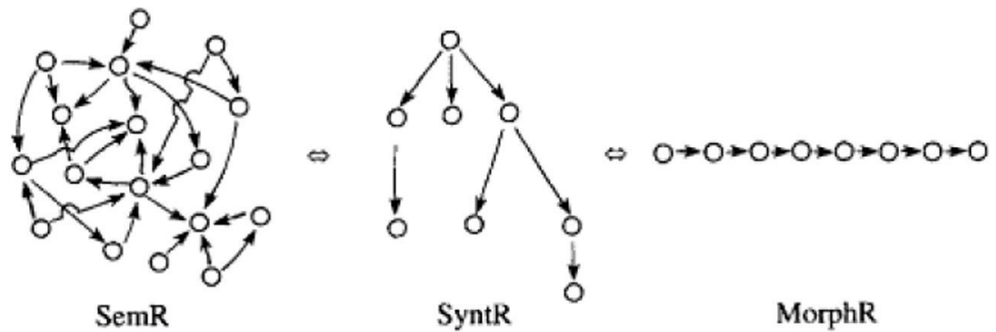
Tesnière Yapısal sözdizimi kuramında, aktarmaları birinci dereceden aktarmalar (first-degree transfer) ve ikinci dereceden aktarmalar (second-degree transfer) olmak üzere iki başlık altında değerlendirir. Sözcükleri temel olarak fiil-isim-sıfat-zarf olmak üzere dört başlık altında değerlendiren Tesnière birinci dereceden aktarmaların da bu sözcük türleri arasında gerçekleşebileceğini söyler (Tesnière, 2015: 390).

Yukarıdaki ilk örnekte *tınıl(ı)glar* yönetici olarak *sansız* sıfatını yönetir. İkinci örnekte ise *tınıl(ı)g* ana öge değil *oglanına* unsuruna bağlı yönetilen bir ögedir. İlk örnekte isim olan unsur ikinci örnekte bir ismi niteleyen sıfata dönüşmüştür. Aktarma işlevinin gerçekleşmesi ile *tınıl(ı)g* ögesinin kategorik olarak türü değişmiştir.

İkinci dereceden aktarma ise bütün bir cümlenin hiyerarşik olarak üstte olan başka bir düğüme aktarılarak ona bağımlı hale gelmesidir. Birleşik cümleler ikinci derecen aktarmalar içerisinde yer alır *mini kelsün tip küsesün* “beni gelsin diyerek istesin” (AY525/10) örneğinde olduğu gibi Türkçe de ikinci dereceden aktarmalara başvurur. Fakat burada özellikle Fransızca’nın daha çok ikinci dereceden aktarmalara başvurmasına karşın Türkçede temel yapının birinci dereceden aktarmalar üzerine kurulduğunu belirtmek gerekir.

Bağımlılık kavramını farklı bakış açıları ile ele alan çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Igor Mel’çuk bağımlılığı *Meaning-Texte Theory* çerçevesinde değerlendirmiştir. Bu teoriye göre belirli bir anlamı ifade eden bir sözcük biriminin seçimi, bu birimin bağımlılık ağacında kapladığı sözdizimsel konumla doğrudan sınırlandırılır. Mel’çuk’un *Dependency Syntax: Theory and Practise* (1988) isimli eseri *Dependency Syntax: an Overview; An Important Concept of Dependency Syntax: Surface-Syntactic Relations; Syntactic Theory: The Ergative Construction; Syntactic Description: Surface-Syntactic Models and Notions; Syntactic Methodology: Some Thorny Questions of Russian Syntax* olmak üzere oldukça ayrıntılı beş ana başlıktan oluşmaktadır.

Şekil 7. Farklı Cümle Temsil Düzeyleri İçin Tipik Biçimler (Mel’çuk, 1988: 49)

Yukardaki örnekte Mel’çuk (1988) *Meaning-Texte Linguistic Model* çerçevesinde bir cümlede semantik (SemR), sentaktik (SyntR) ve morfolojik (MorphR) ilişkiler ağını göstermiştir.

Richard Hudson *Word Grammar* (2007) dilbilgisi anlayışı çerçevesinde sözcükler arasındaki bağımlılıkları incelemiştir. Dili çeşitli ilişkiler içeren bir ağ (network) olarak gören Hudson, bu ağın içerisine sözcükleri koyar. Bağımlılık dilbilgisinin de sözcükler

arasında ilişkiye dayandığını ifade eden Hudson *Word Grammar* anlayışını da bağımlılık ile ilişkilendirir (Hudson, 2007: 118).

Bağımsal Dilbilgisi, Tesnière'den sonra Gerhard Helbig, Wolfgang Schenkel, H. Suchuhmacher gibi önemli istem teorisyenleri tarafından yapılan çalışmalarda farklı yaklaşımlarla geliştirilmiştir.

2.2. Bağımlılığın Eski Uygur Metinlerinde Gösterimi

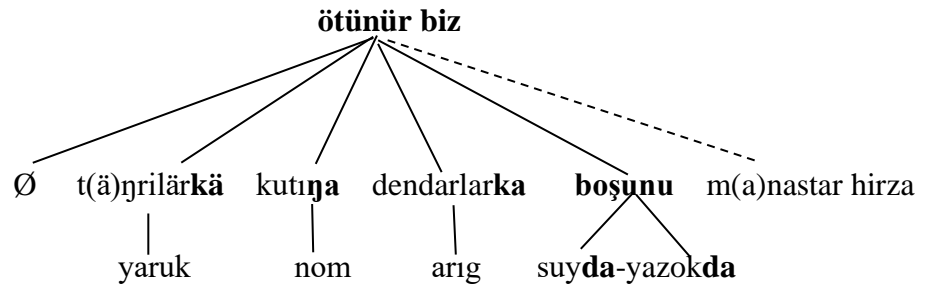
Çalışmamızın kaynağını oluşturan üç metinden seçilmiş olan cümleler, Tesnière'in uygulamış olduğu yapısal modellemeye göre betimlenmeye çalışılacaktır. Bağımlılık teorisinin en belirgin özelliği cümle incelemelerinde eyleme verdiği ayrıcalıklı yerdir. Bu durum çizgisel düzeni görselleştirdiği oluşum ağacında görülmektedir. Bu yapısal modellemede yöneten-bağımlı ilişkisi içerisinde yönetene doğru bir bağlanma söz konusudur. Eylemin yönettiği unsurlar *katılanlar* ve *eklentiler* olmak üzere ikiye ayrılır. Tesnière'in modellemesine uygun olarak oluşum ağaçlarının sol tarafında eylemle istem ilişkisi içerisinde olan tamlayıcılar, sağ tarafa doğru ise Tesnière'in *koşullar* olarak isimlendirdiği eklentiler yer alacaktır.

Çalışmamızda oluşum ağaçlarında bağımlı ögeler yönetici ögelere —işareti ile; cümlenin kuruluşuna doğrudan katılmayan ünlem, bağlaç gibi birimler ----- ile gösterilmiştir.

Seçtiğimiz cümlelerde yer alan öbek yapılar da kendi içlerinde yönetici unsura ihtiyaç duyarlar. Öbek yapı içerisinde yer alan yönetici unsur öbekte yer alan diğer tüm ögeleri yönetme potansiyeline sahiptir. Aşağıdaki örneklerde yöneten-bağımlı ilişkisi içerisinde yönetene yani yukarıya doğru bir bağlanma söz konusudur.

kişiler tüğ-tümen (birçok insan)	atı-küüsi aning (onun şanı şöhreti)	aça-yada kingürü (ayrıntısıyla açıklayarak)
---	--	--

y(a)ruk t(ä)ñrilärkä nom kutıña arıg dendarlarka suyda yazokda boşunu ötünür biz
m(a)nastar hirza “aydınlık tanrılara, öğretinin mutluluğuna, temiz rahiplere
günahlarımızın bağışlanması için yalvarırız” (HU II.A/373-376)

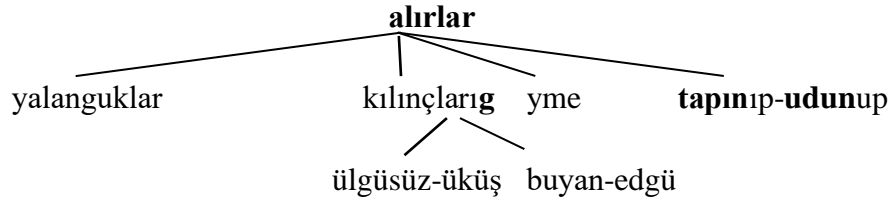
Öbek yapıyı oluşturan unsurların birbirini tekrar etmesi ile oluşan tekrar grupları oluşum ağaçlarında ayrılmadan verilecektir:

belgülerin
|
öngi-öngi

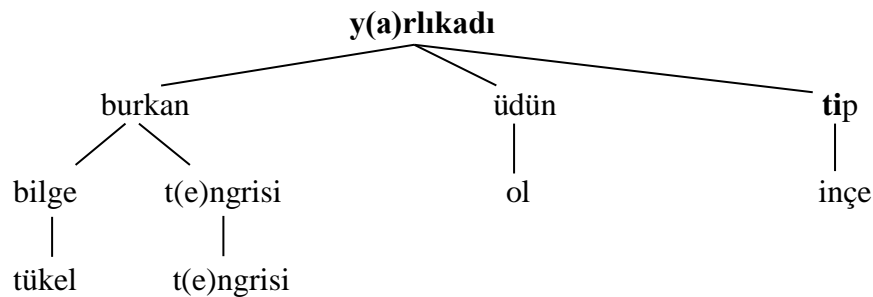
yörüglüg
|
tütrüm-tering

2.2.1 Eski Uygur Türkçesinde Fiillerin Oluşum Ağaçları

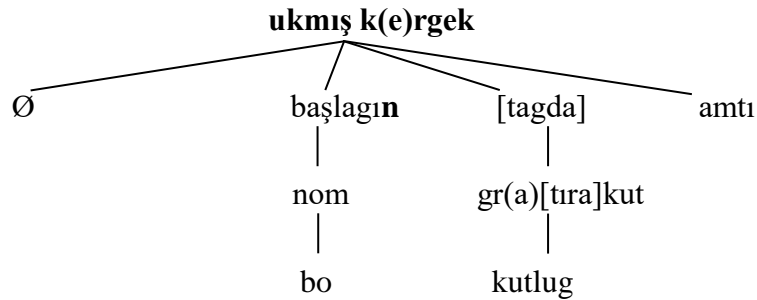
- yalanguklar tapınıp udunup ülgüsüz üküş buyan edgü kılınçlarıg yme alırlar “İnsanlar saygı göstererek sayısız iyi amelleri alırlar” (AY34k/19-21)

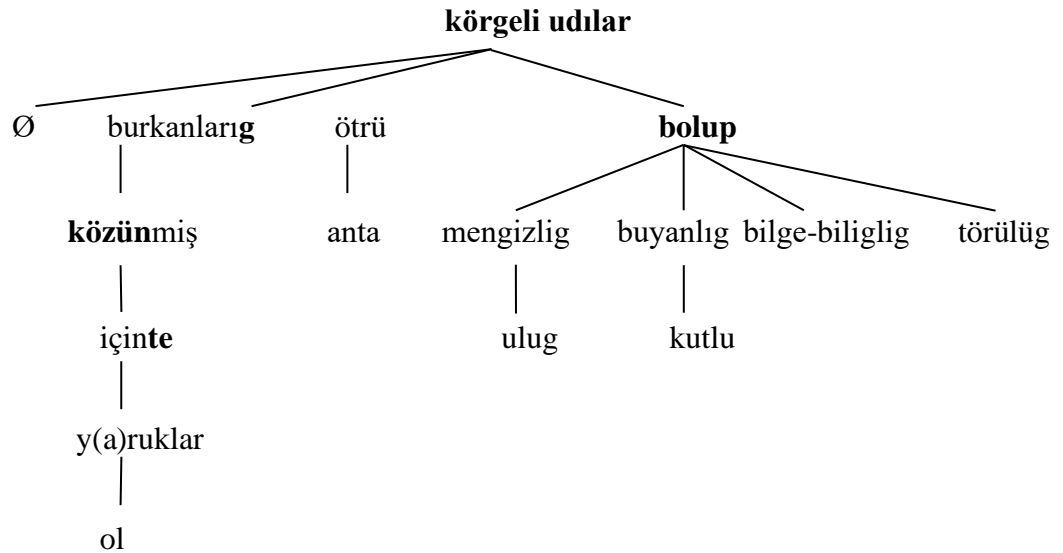
- ol üdün tükel bilge t(e)ngri t(e)ngrişi burkan inçe tip y(a)rılıkadı “O vakit bilge Tanrılar Tanrısı Buda şöyle deyip buyurdu” (AY37-38/22-1)

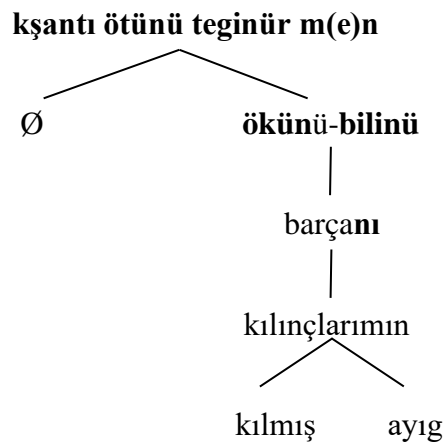
- amtı bo nom başlagın kutlug gr(a)[tır]kut [tagda] ukmış k(e)rgek “Şimdi bu öğreti başlangıcını kutlu Grdhrâkuta dağında anlamış (olmak) gerekir” (AY130/5-6)

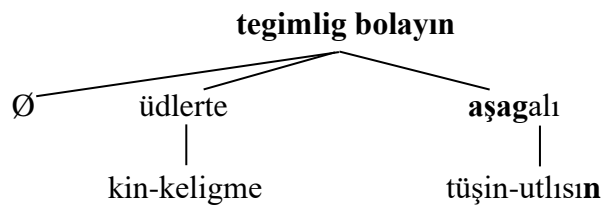
- anta ö[trü] ulug mengizlig kutlug buyanlıg bilge biliglig törülüg bolup ol y(a)ruklar içinte közünmiş burkanlarıg körgeli udılar “Ondan sonra ulu benizli, kutlu, iyilikli, bilge bilgili, öğretili olup o ışıklar içinde görünmüş budaları görebildiler” (AY130a-131/6-4)

- kılmış ayıg kılınçlarımın barçanı ökünü bilinü kışantı ötünü teginür m(e)n
“Yapmış olduğum kötü davranışlarımı, tamamını itiraf ederek bağışlanma lütfunu dilerim” (AY138/4-6)

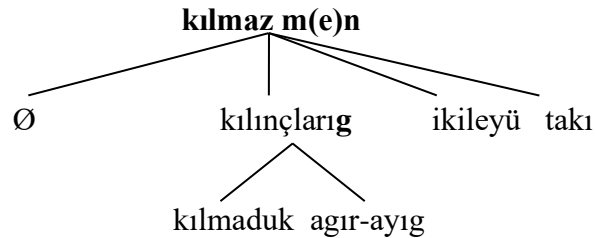

- kin keligme üdlerte yavlak tüşin utlısın aşagalı tegimlig bolayın “ileride gelecek olan zamanlarda kötü karşılığını, semeresini yok etmeyi başarabileyim” (AY138/14-16)

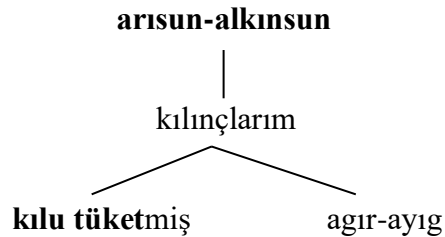

|
yavlak

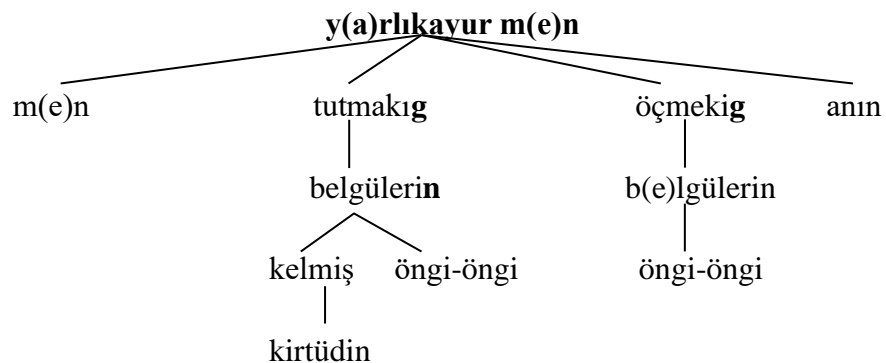
- kılmaduk ağır ayıg kılınçlarıg ikileyü takı kılmaz m(e)n “İşlemediğim kötü davranışları yeniden bir daha işlemem” (AY139/4-6)

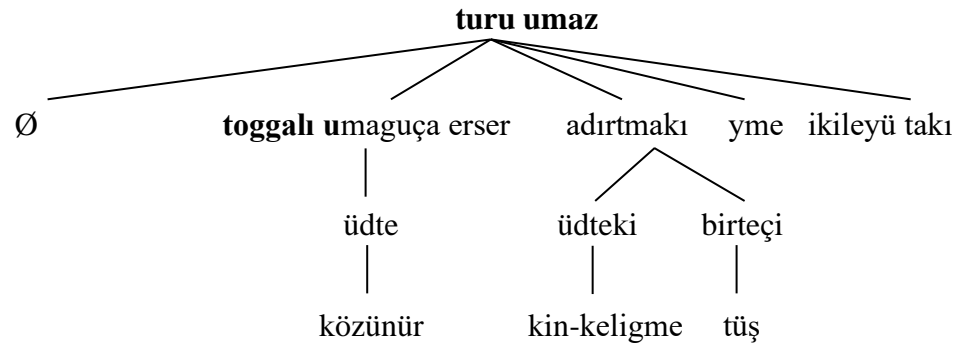
- kılı tüketmiş ağır ayıg kılınçlarım arısun alkınsun “İşleyip tamamlamış olduğum kötü davranışlarım temizlensin, yok olsun” (AY140/7-8)

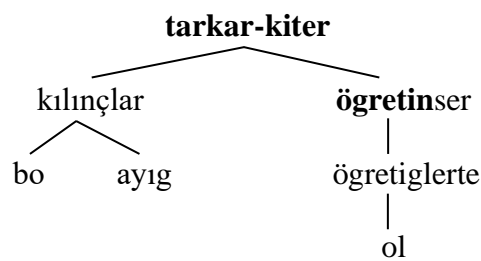
- anın m(e)n kirtüdin kelmiş öngi öngi b(e)lgülerin tutmakıg öngi öngi b(e)lgülerin öçmekig y(a)rılıkayur m(e)n “Onun için ben gerçeklikten gelmiş, ayrı ayrı belirtilerle tutmayı, ayrı ayrı belirtilerle sönmeyi buyuruyorum” (AY144-145/22-2)

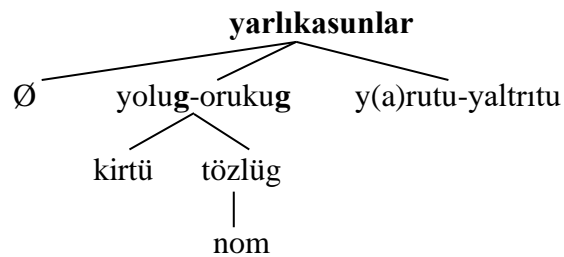
- közünür üdte toggalı umaguça erser ötrü kin keligme üdteki tüş birteçi adartmakı yme ikileyü takı turu umaz “Görünür zamanda doğmadıklarında ise daha sonra ilerde gelecek zamandaki yemiş verecek (olan) engellemeyi de yeniden bir daha sürdüremezler” (AY145/10-13)

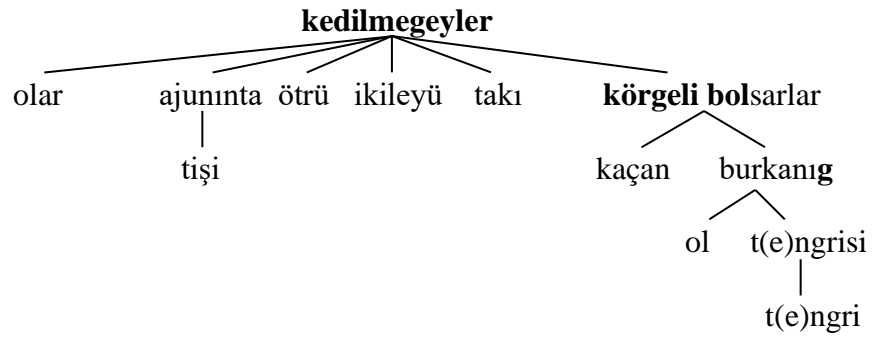
- ol öğretiglerde öğretinser bo ayıg kılınçlar tarkar kiter “*O alıştırmalar üzerinde çalışırsa bu kötü davranışlar uzaklaşır gider*” (AY148-149/22-1)

- kirtü nom tözlüg yolug orukug y(a)rutu yaltrıtu y(a)rılıkasunlar “*Gerçek, öğreti esaslı yolu, çareyi aydınlatıp buyursunlar*” (AY160/2-3)

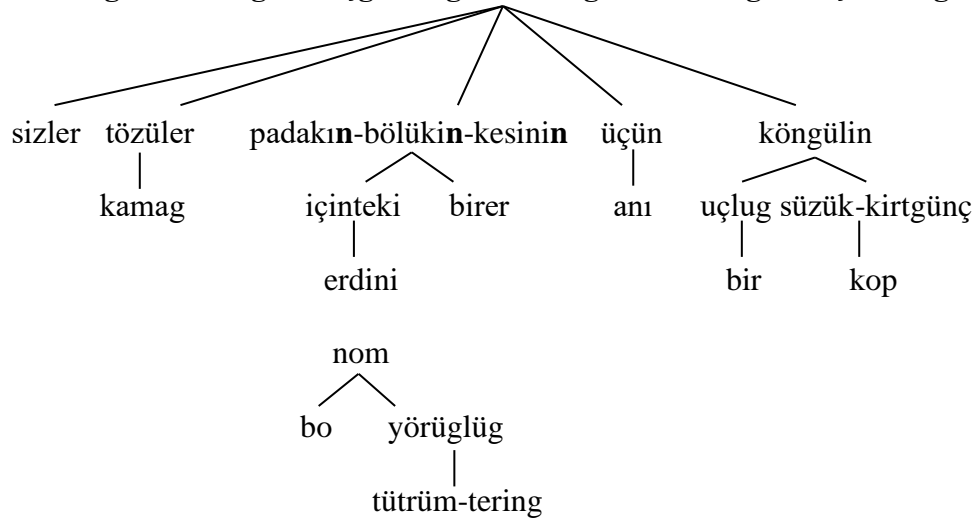

- kaçan ol t(e)ngri t(e)ngrisi burkanıg körgeli bolsarlar ötrü olar ikileyü takı tişi ajunınta kedilmegeyle “*Ne zaman tanrılar tanrısı Budayı görecektir olsalar daha sonra onlar ikinci bir kez dahi dişi varlığına bürünemeyeceklerdir*” (AY191/2-5)

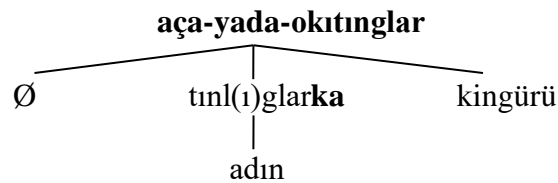

- anı için sizler kamağ tözünler bo tütürüm tering yörüglüg nom erdini içinteki birer padakın birer şlökin birer bölükin birer kesinin bir uçlug kop süzük kirtgünç köngülin okınglar sözlengler boşgununglar tutunglar sakıninglar bışrununglar “Onun için sizler bütün soylular bu keskin derin yorumlu öğreti mücevherinin içindeki birer şiiri, birer koşuğu, birer bölümü, birer kısmı, bir taraflı, bütünüyle temiz inançlı gönülle okuyunuz, söyleyiniz, öğreniniz, tutunuz, düşününüz, çalışınız” (AY198/10-17)

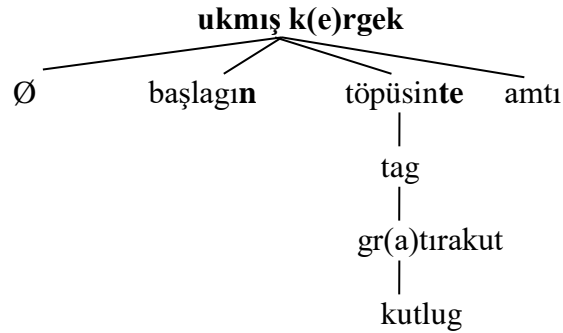
okınglar sözlengler boşgununglar tutunglar sakıninglar bışrununglar

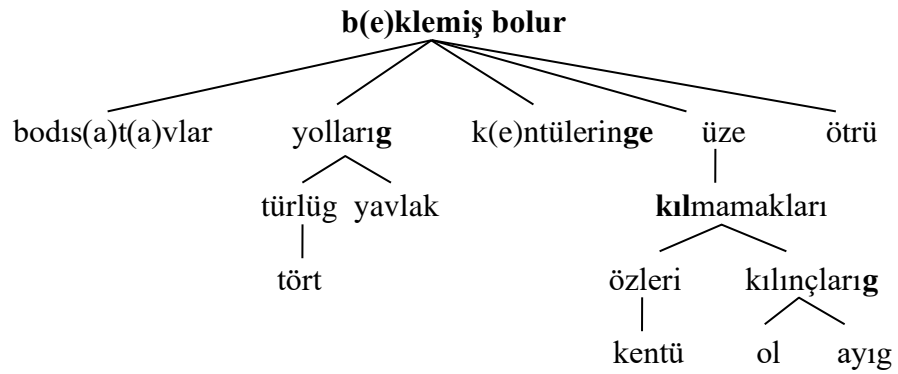
- adın tınl(ı)glarka kingürü aç a yada okıtınglar “Başka canlılara ayrıntısı ile açıklayarak anlatınız” (AY198/17-19)

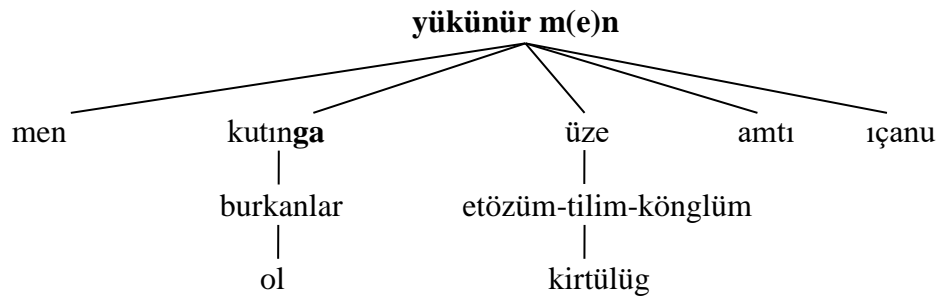
- amtı bo nom başlagın kutlug gr(a)tırakut tag töpüsinte ukmış k(e)rgek “şimdi bu öğretinin başlangıcını kutsal Gradhrakuta dağının tepesinde anlamak gerekir” (AY201/10-11)

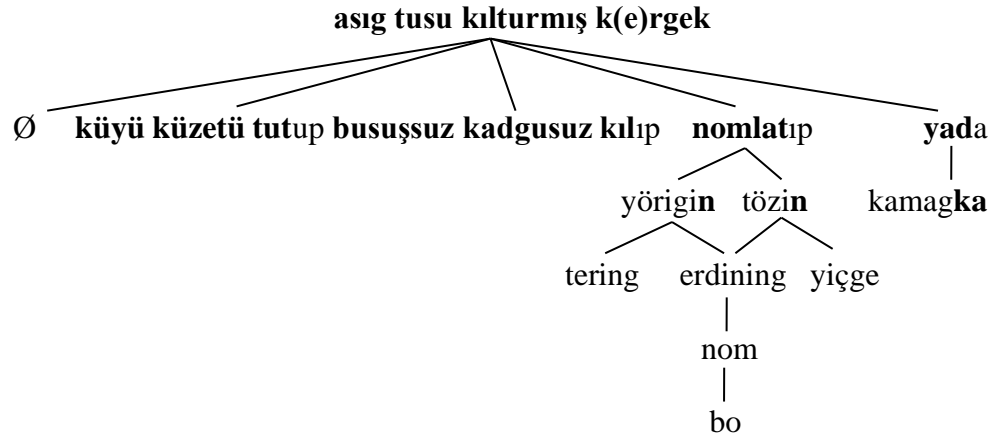
- ol ayıg kılınçlarıg bodıs(a)t(a)vlar k(e)ntü özleri kılmamakları üze ötrü tört türlüg yavlak yollarıg k(e)ntülerine b(e)klemiş bolur “o kötü eylemleri Bodhisattvalar kendilerinin yapmaması üzerine dört türlü kötü yolları kendilerine kapatmış olur” (AY221/17-20)

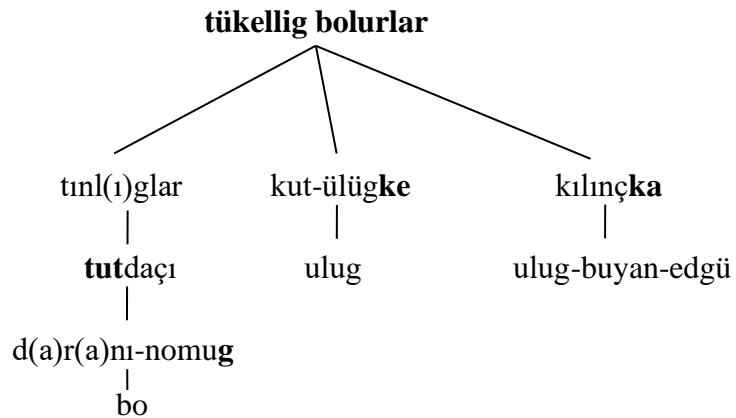
- amtı m(e)n kirtülüg et'özüm tilim köngülüm üze yükünür m(e)n içanu ol burkanlar kutınga “şimdi ben gerçek bedenim, dilim ile gönüm ile o buddhalar kutuna sakınarak hürmet ederim” (AY350/11-4)

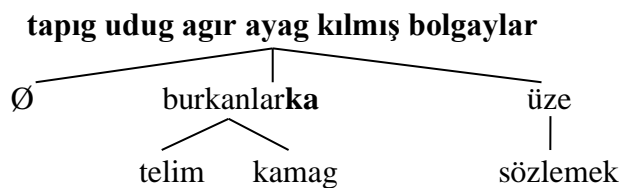
- küyü küzetü tutup busuşsuz kadgusuz kılıp bo nom erdining tering yörigin yinçge tözin kingürü nomlatıp kamagka yada asıg tusu kılturnmış k(e)rgek “(Onu) koruyup sıkıntısız kılıp, bu öğreti hazinesinin derin yorumunu, ince aslını genişçe vaaz edip her yerde yayarak fayda sağlamak gerek” (AY402/15-19)

- bo d(a)r(a)nı nomug tutdaçı tınl(1)glar ulug kut ülügke ulug buyan edgü kılınçka tükellig bolurlar "Bu dhāranīye sahip olan canlılar büyük şeref, büyük sevap ile donatılır." (AY356/5-8)

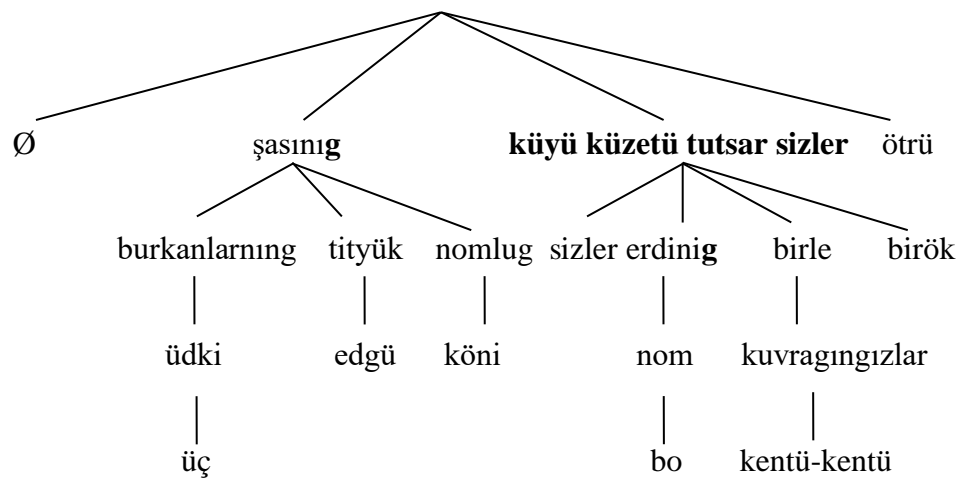
- bo ok d(a)r(a)nı nomug telim sözlemek üze kamag burkanlarka tapıg udug ağır ayag kılmış bolgaylar "Bu dhāranīyi çok söylemek suretiyle bütün buddhalara hizmet etmiş ve hürmet göstermiş olacaklar" (AY360/14-16)

|
darani-nomug
|
bo

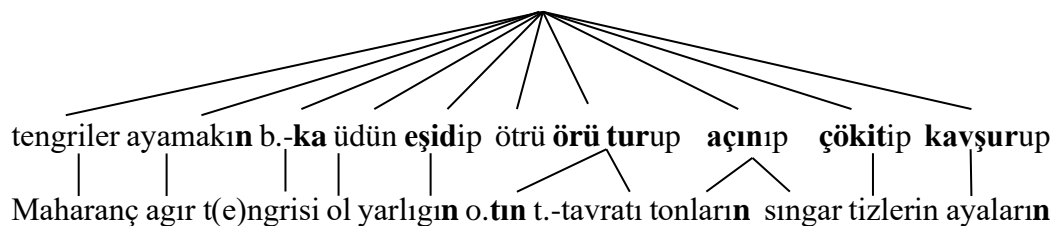
- inçip sizler k(e)ntü k(e)ntü kuvragınızlar birle birök bo nom erdinig küyü küzetü tutsar sizler ötrü üç üdki burkanlarning edgü tityük köni nomlug şasınıg küyü küzetü tutmuş bolgay sizler “*Böylelikle sizler kendi topluluğunuz ile bu öğreti mücevherini muhafaza ederseniz böylece üç zamandaki budaların iyi yani doğru öğretisini muhafaza etmiş olacaksınız*” (AY405/4-9)

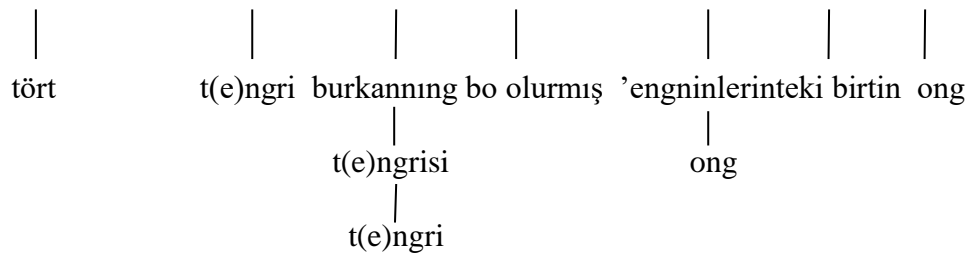
küyü küzetü tutmuş bolgay sizler

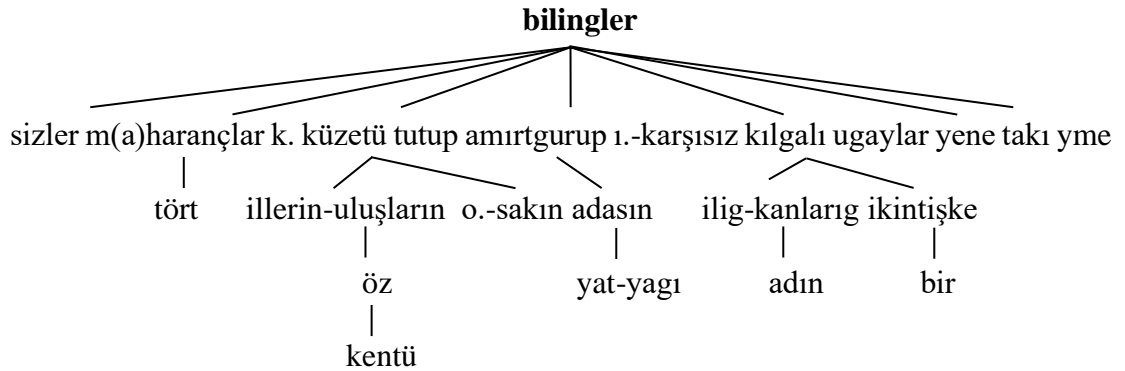
- ol üdün tört m(a)haranç t(e)ngriler t(e)ngri t(e)ngrisi burkanning bo y(a)rılığın eşidip ötrü t(e)rkin tavrata olurmuş orunlarıntın örü turup birtin singlar ong ’engninlerinteki tonların açınıp ong tizlerin çökutip ayaların kavşurup ağır ayamakın t(e)ngri t(e)ngrisi burkanka inçe tip ötüntiler “*O vakit dört Mahārāja tanrılar, Tanrılar Tanrısı Buda’nın bu buyruğunu işitip sonra çabucak oturdukları yerden ayağa kalkıp bir taraftaki, sağ omzundaki giysilerini açıp, sağ dizlerini çökertip avuç içlerini kavuşturup saygıyla Tanrılar Tanrısı Buda’ya şöyle dedi*” (AY406/8-16)

ötüntiler

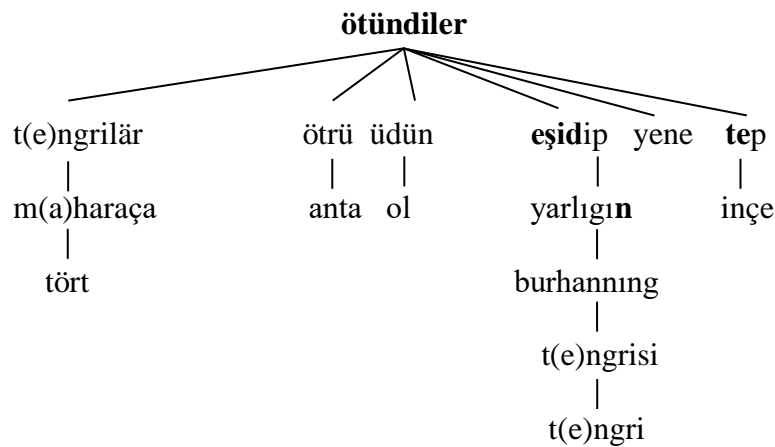

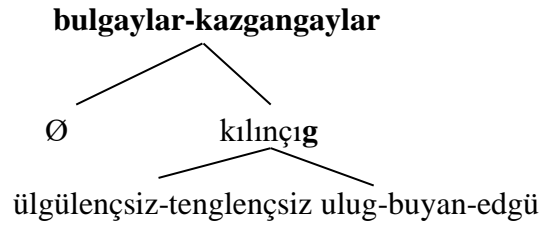
- yene k(e)ntü öz illerin uluşların odugın sakın küyü küzetü tutup yat yagı adasın amırtgurup adın ilig kanlarig yme bir ikintişke ırşısız karşısız kılğalı ugaylar takı yme sizler dört m(a)harañlar inçe bilingler “Yine kendi ülkelerini dikkatle muhafaza edip yabancı düşman sıkıntısını geri püskürtüp diğer hükümdarları da birbirlerine kavgasız olabilecekler ve sizler dört Mahārājalarböyle bilin” (AY410/15-21)

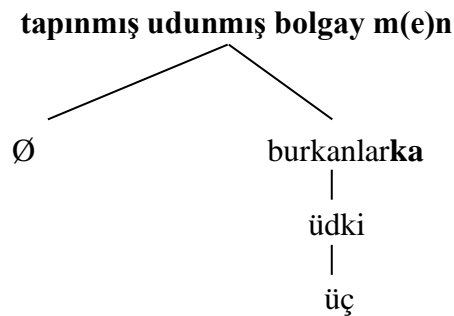
- anta ötrü ol üdün dört m(a)haraça t(e)ngri lar t(e)ngri t(e)ngrisi burhanning y(a)rıgın eşidip yine inçä tep ötündiler “Sonra, o zaman dört Maharaja tanrılar, tanrılar tanrısı Burhanın buyruğunu işitip şöyle söylediler” (AY414/15-18)

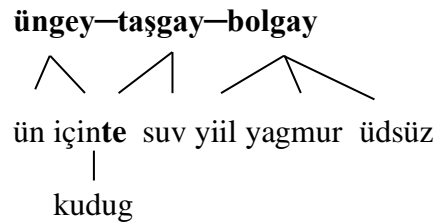
- ülgülençsiz tenglençsiz ulug buyan edgü kılınçığ bulgaylar kazgangaylar “ölçülemez yüce erdem kazanacaklar” (AY415/9-11)

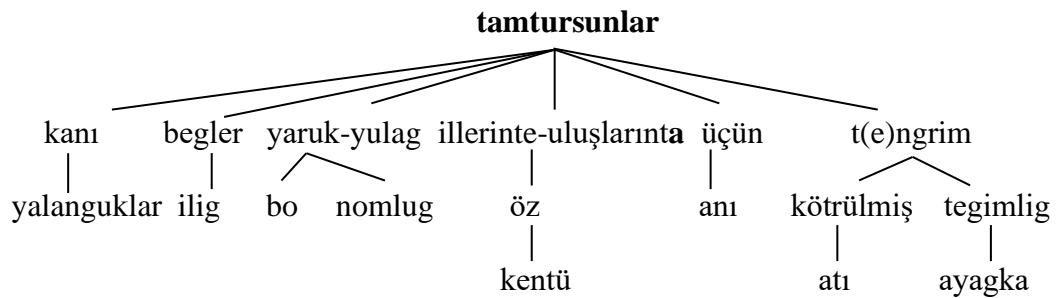
- üç üdki burkanlarka tapınmış udunmuş bolgay m(e)n “Üç zamanki Budalara hizmet etmiş olacağım”(AY421/7-8)

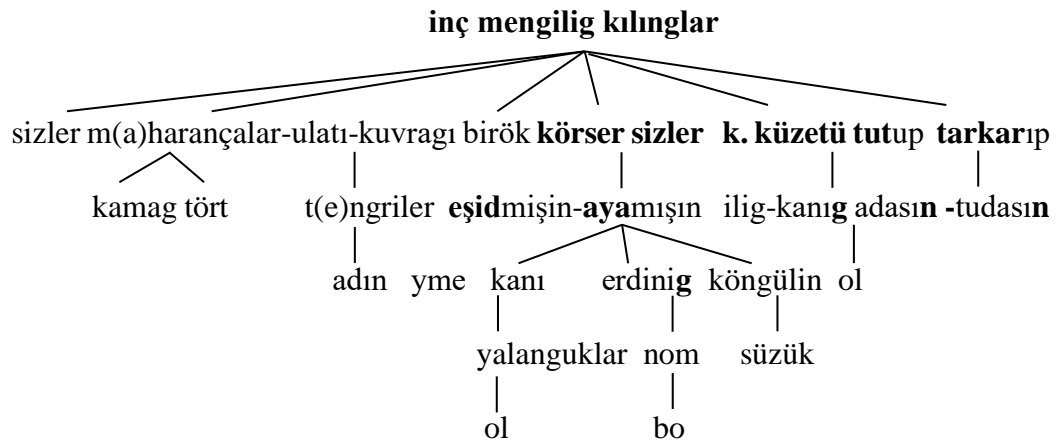
- kudug içinte ün üngey suv taşgay üdsüz yiil yağmur bolgay “Kuyu içinden ses yükselecek su taşacak, vakitsiz yel yağmur olacak” (AY434-435/23-2)

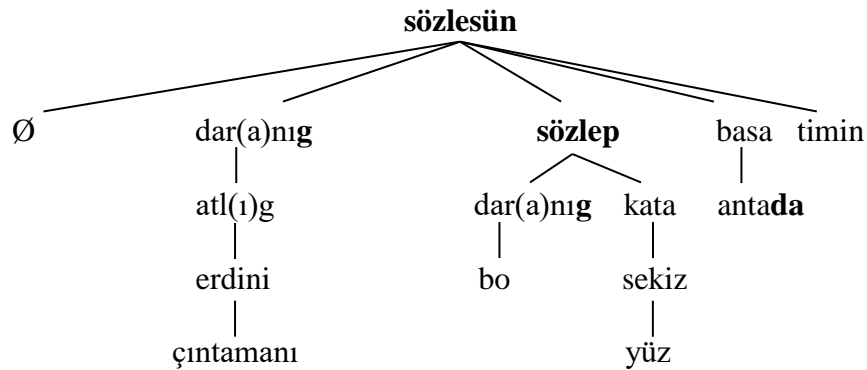
- anı için atı kötrülmüş ayagka tegimlig t(e)ngrim yalanguklar kanı ilig begler k(e)ntü öz illerinte uluşlarınta bo nomlug y(a)ruk yulag tamtursunlar “Onun için, adı yüce, saygıdeğer tanrım, insanların hükümdarı, yönetici beyler kendi ülkelerinde bu öğretili parlak meşaleyi tutuştursunlar” (AY437/15-19)

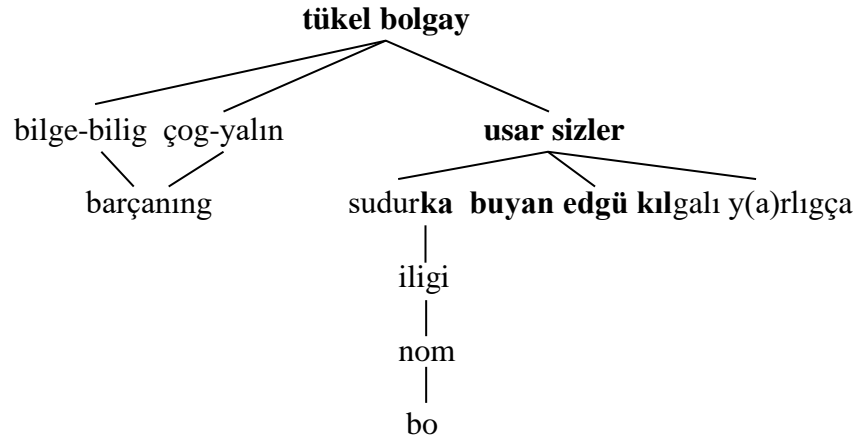
- sizler kamag dört m(a)harañalar ulatı adın yme t(e)ngriler kuvragı birök ol yalanguklar kanı bo nom erdinig süzüük köngülin eşidmişin ayamışın körser sizler ol ilig kanıg küyü küzetü tutup adasın tudasın tarkarıp inç mengilig kılınglar “Siz, bütün dört Mahārājalar ve diğer başka tanrılar topluluğu, eğer o insanların hükümdarının bu öğretisi mücevherini gönülden dinlediğini, sayı gösterdiğini görürseniz, o hükümdarı koruyup zorlukları uzaklaştırıp, huzurlu kılın” (AY440/12-20)

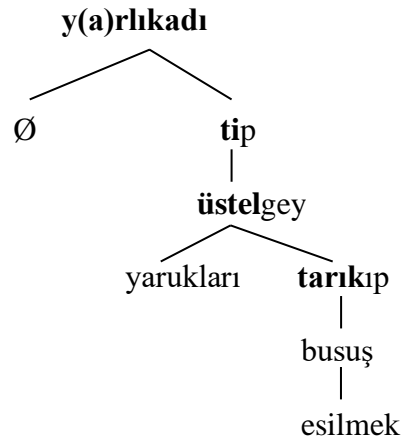
- bo dar(a)nıg yüz sekiz kata sözlep antada basa timin çıntamanı erdini atl(ı)g dar(a)nıg sözlesün “bu dharaniyi yüz sekiz kez söyleyip ondan sonra hemen çıntamanı mücevheri isimli dharaniyi söylesin” (AY440/18-20)

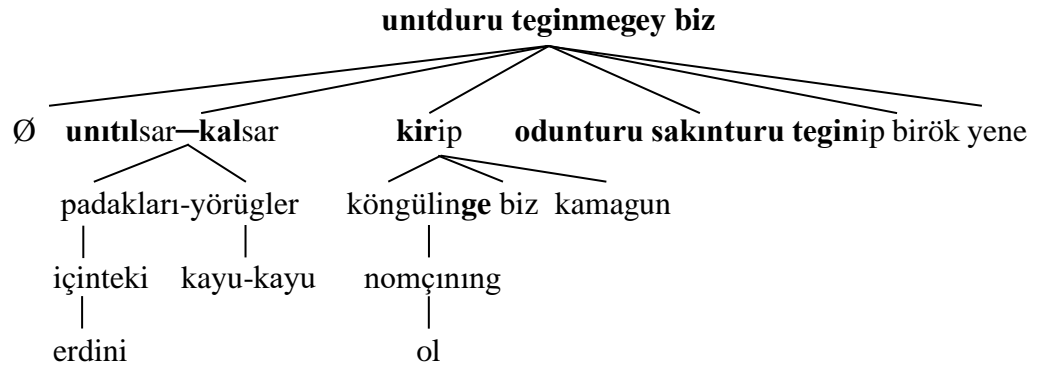
- bo nom iligi sudurka usar sizler y(a)rılıgça buyan edgü kılğalı bilge bilig çoğ yalın tükel bolgay barçanınğ “bu kanun mücevheri sutranın buyurduklarına sevap kazanmak için kanuna göre uyarsanız herkesin hikmet ve ışığı çok olacak” (AY454/11-14)

- esilmek busuş tarıkıp y(a)rukları üstelgey tip y(a)rılıkadı “Azalma sıkıntısı dağılıp ışıkları artacak diye buyurdu” (AY455/13-14)

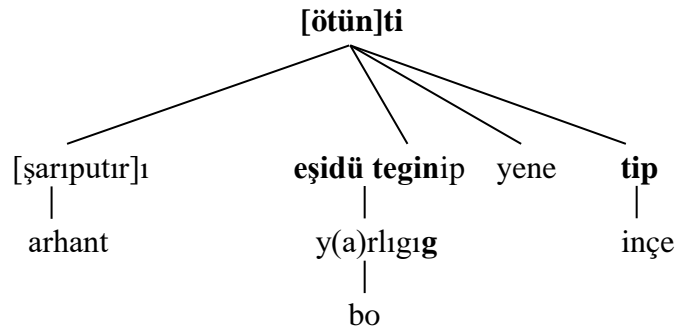

- birök yene bo nom erdini içinteki kayu kayu padakları kayu kayu yörügler unıtılsar kalsar biz kamagun ol nomçınıng köngülinge kirip odunturu sakınturu teginip **unıtduru teginmegey** biz “Eğer yine bu öğreti mücevheri içindeki pek çok söz, pek çok anlam unutulsa kalsa biz tamamen o öğreticinin aklına, düşünesine girip uyandırıp, hatırlatıp unutturayacağız” (AY456-457/21-4)

|
nom
|
bo

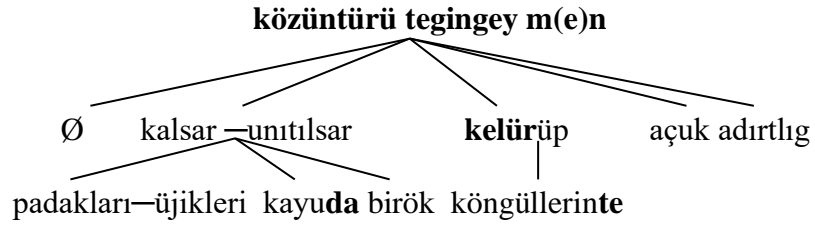
- bo y(a)rılıgıg eşidü teginip [şarıputır]ı arhant yine inçe tip [ötün]ti “*Bu buyruğu işitip rahip Şarıputrı tekrar şöyle dedi*” (AY461-462/22-2)

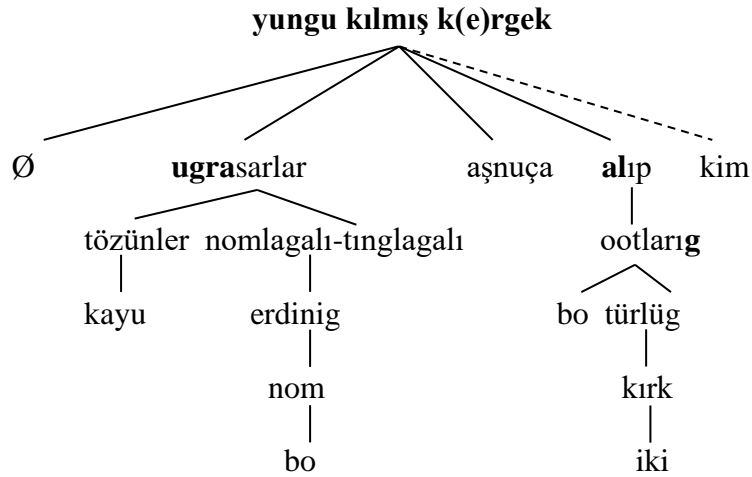
- ayagka tegimlig t(e)ngirim m(e)n yme t(e)ngirim sizing üsküngüzde t(e)ngrike yalangukka asıglıg küsemiş küsüşüg kanturtaçı küyü küzetü tutup inç mengilig kıltaçı çıntamanı erdini atl(ı)g ıduk d(a)r(a)nı nomug ötünü tegineyin tip ötrü inçe tip ötünti “*Adı yüce, saygıdeğer tanrım ben şimdi sizin huzurunuzda tanrıya ve insana yararlı, arzuladıkları konusunda tatmin edici, bütün canlıları gözetip koruyarak huzurlu ve mutlu kılıcı, Çıntamanı isimli kutsal dharaniyi arz edeyim diye ricada bulundu*” (AY467/14-21)

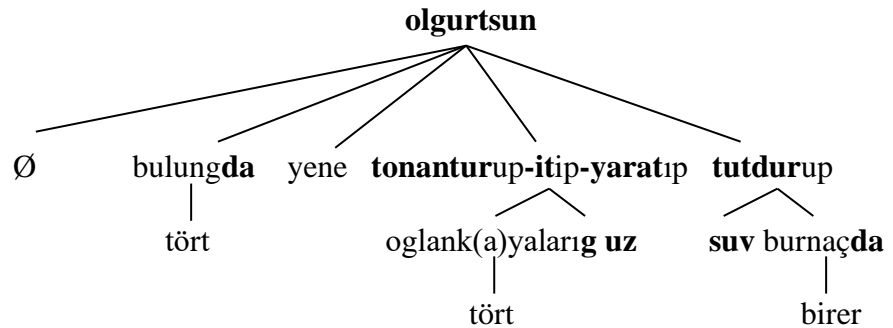
- kayuda birök padakları üjikleri kalsar unıtılsar köngüllerinte kelürüp açuk adırtlıg közüntürü tegingey m(e)n “Eğer şiipleri, harfleri kalsa, unutulsa gönüllerine ulaştırıp açıkça görünür kılacağım” (AY474/4-7)

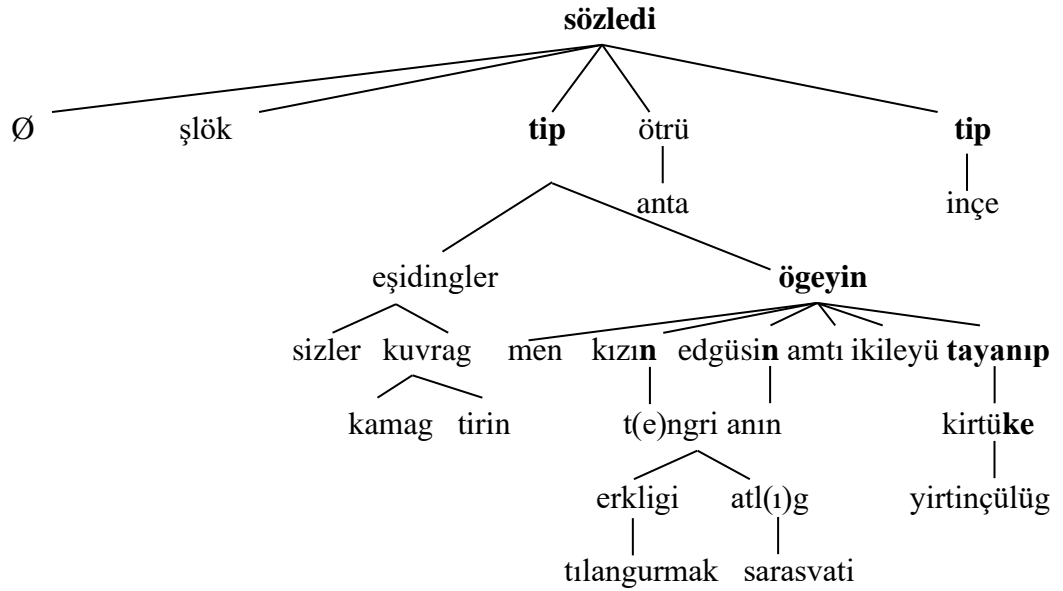
- kim kayu tözünler bo nom erdinig nomlagalı tınglagalı ugrasarlars aşnuça bo iki kırk türlüg ootlarig alıp yungu kılmiş k(e)rgek “Öyle ki hangi asil bu öğreti mücevherini dinlemeyi amaçlasa öncelikle bu otuz iki tür bitkiyi alarak yıkanmalıdır” (AY475/15-18)

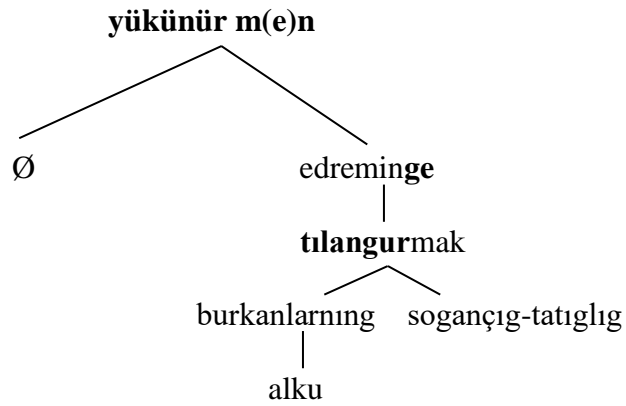
- yine tört oglank(a)yalarig uz tonanturup itip yaratıp birer burnaçda suv tutdurup tört bulungda olgurtsun “Ayrıca dört genç erkeği güzelce donatıp süsleyerek, birer su kabı tutturarak dört tarafa oturtsun” (AY477/8-11)

- sizler kamag tirin kuvrag eşidingler amtı m(e)n ikileyü yirtinçülüg kirtüke tayanıp tılangurmak erkligi sarasvatı atl(1)g t(e)ngri kızın ögeyin anıng edgüsin tip anta ötrü inçe tip şlök sözledi “Sizler btün cemaat işitiniz şimdi ben ikinci kez yeryüzüne ait gerçeğe dayanarak güzel konuşma gücüne sahip Srasvati adlı Tanrıçayı onun iyiliğini öveyim diyerek şu şiiri söyledi” (AY488-489/21-3)

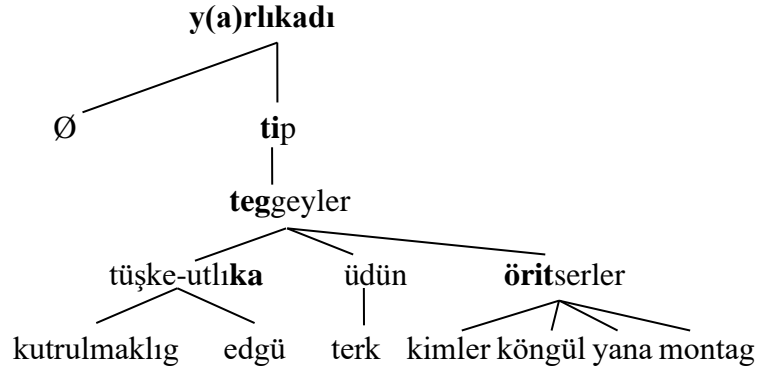
- alku burkanların sogançığ tatıglıg tılangurmak edreminge yükünür m(e)n “bütün budaların tatlı güzel konuşma erdemine hürmetle eğiliyorum” (AY501/8-10)

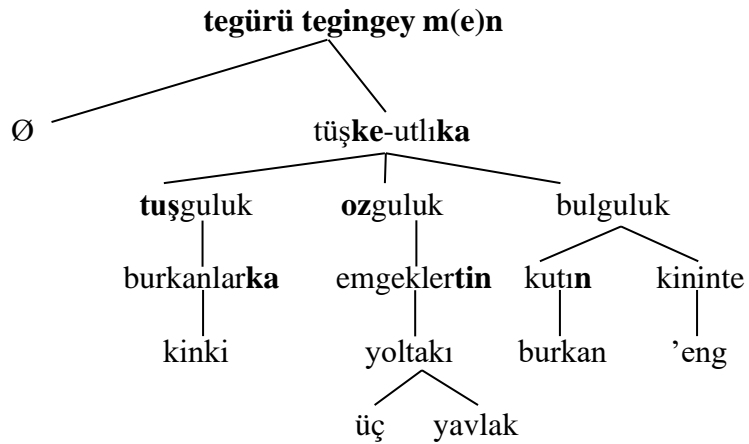
- alku ugrın küseyür m(e)n ezügsüz igidsiz kirtü sözüg “Bütün arzumla istiyorum gerçek sözü” (AY508/3-4)

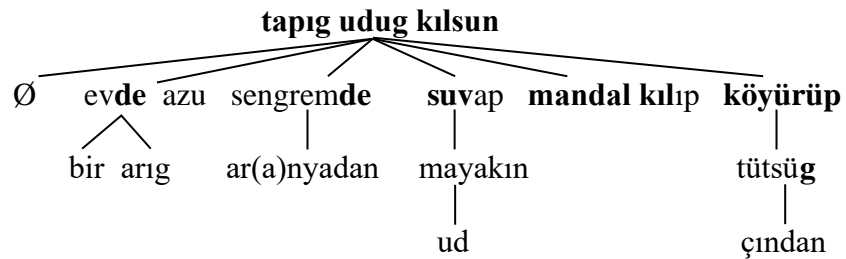
- kimler yine montag köngül öritserler t(e)rk üdün kutrulmaklıg edgü tüşke utlıka teggeyler tip y(a)rılıkadı “Her kim gönlünü böyle yükseltse kurtuluşa tamamlanacak sonuca çabucak erecekler diye buyurdu” (AY512/12-13)

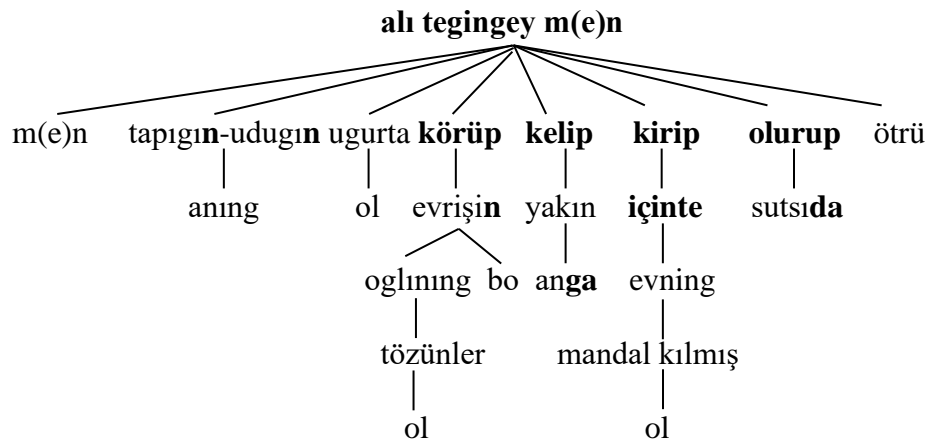
- kinki burkanlarka tuşguluk üç yavlak yoltakı açığ tarka emgeklertin ozguluk ’eng kininte burkan kutın bulguluk tüşke utlıka tegürü tegingey m(e)n “Gelecek Budalar dönemine rastlayacak üç kötü yoldaki ızdırıp dolu sıkıntılardan kurtulmalarını en sonunda Buda kutunu bulmayı sağlayacak sonuca ulaşmalarını sağlayacağım” (AY514/13-18)

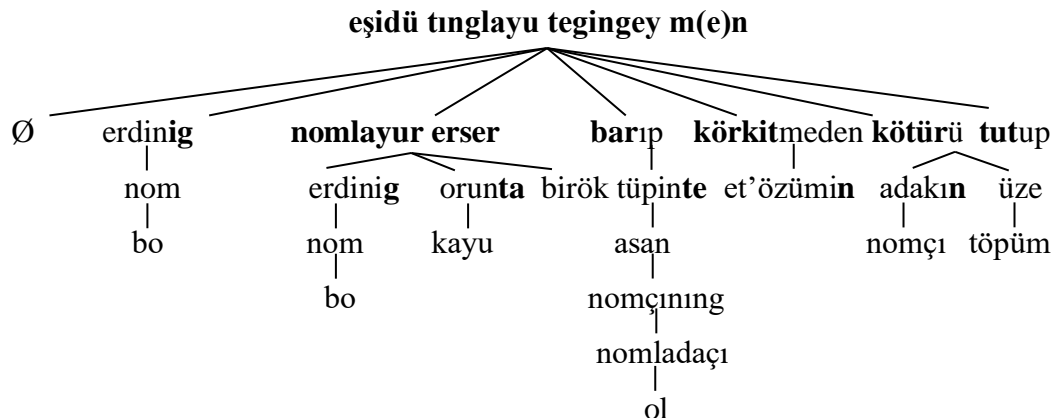
- bir arıg evde azu ar(a)nyadan sengremde ud mayakın suvap mandal kılıp çından tütsüg köyürüp tapıg udug kılsun “Temiz bir evde veya orman içindeki manastırda sığır gübresi ile sıvayarak bir alan oluşturup tütsü yakarak adaklar sunsun” (AY524-525/23-3)

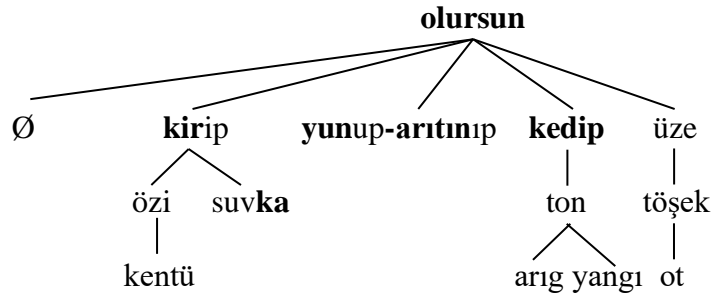
- ötrü m(e)n ol ugrurta ol tözünler oglıning bo evrişin körüp anga yakın kelip ol mandal kılmış evning içinte kirip ol sutsıda olurup aning tapıgın udugın alı tegingey m(e)n “İşte ben o zaman o asiller oğlunun yaptıklarını görüp ona yaklaşıarak o özel olarak hazırladığı eve girip, oturarak onun hizmetini kabul buyuracağım” (AY525/11-17)

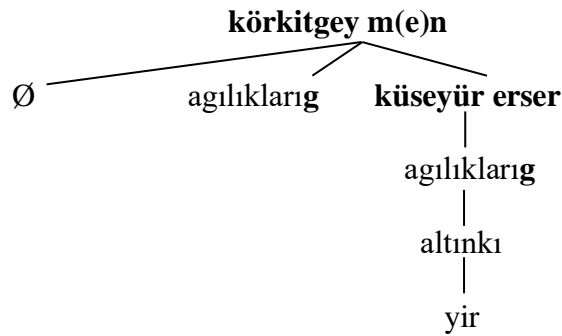
- birök kayu orunta bo nom erdinig nomlayur erser ol nomladaçı nomçınıng asan tüpinte barıp et’özümün körkitmedin nomçı adakın töpüm üze kötürü tutup bo nom erdinig eşidü tınglayu tegingey m(e)n “Hangi yerde bu öğreti mücevheri öğretiliyor ise onu vaaz eden vaizin ikamet ettiği yere gidip bedenimi göstermeden bu vaizin ayağını başımın üzerinde tutup bu öğreti kitabını dinleyeceğim” (AY528/10-16)

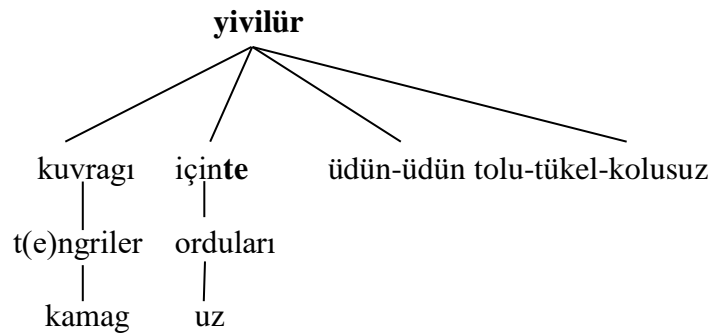
- k(e)ntü özi suvka kirip yunup arıtınıp arıg yangı ton kedip ot töşek üze olursun
“Kendisi suya girip yıkanıp, arınıp yeni elbise giyinip ottan yapılmış döşek üzerine otursun” (AY535/4-7)

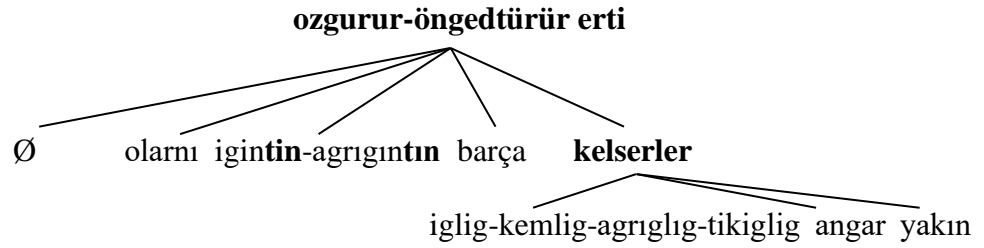
- yir altınkı agılıklarıg küseyür erser agılıklarıg körkitgey m(e)n “Yer altındaki hazineleri istiyorsa hazineleri göstereceğim” (AY545/5-7)

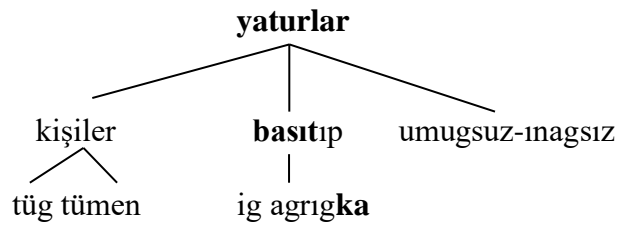
- kamag t(e)ngriler kuvragı üdün üdün yivilür tolu tükel kolusuz uz orduları içinte
“Bütün tanrılar topluluğu hepsi tamamıyla kendi saraylarına yerleşir” (AY566/8-9)

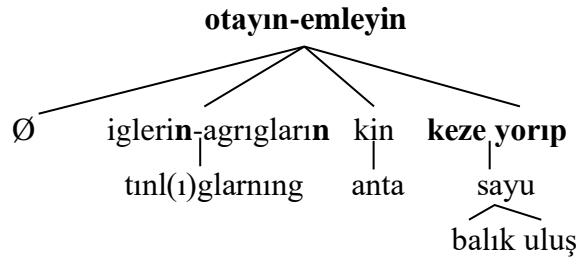
- neçe iglig kemlig agrıglıg tikiglig angar yakın kelserler olarnı barça igintin agrıgıntın ozgurur öngedtürür erti “Ne kadar hastalıklı sağlıksız, acılı ona gelse, onların hepsini hastalığından ağrısından kurtarır idi” (AY585/13-17)

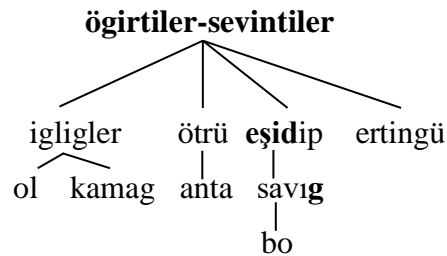
- tüg tümen kişiler ig agrıgka basıtıp umugsuz inagsız yaturlar “*Birçok insan hastalığa yakalanıp umutsuz, çaresiz yatıyor*” (AY587/1-4)

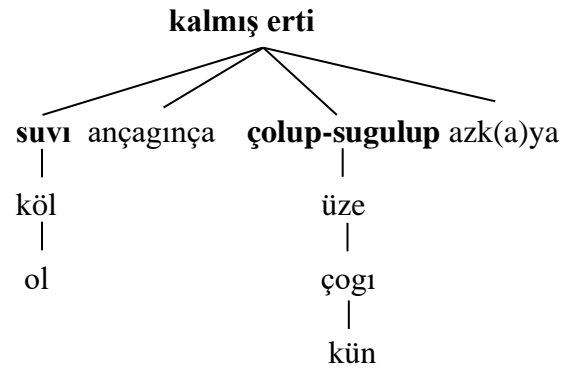
- anta kin balık uluş sayu keze yorıp tınl(ı)glarınig iglerin agrıgların otayın emleyin “*Ondan sonra memleket memleket gezip yürüyerek canlıların hastalıklarını dertlerini tedavi edeyim*” (AY587/8-10)

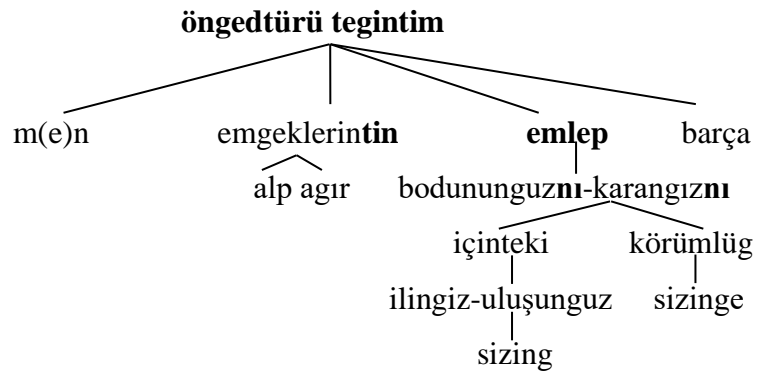
- anta ötrü ol kamag igligler bo savıg eşidip ertingü ögirtiler sevintiler “*ondan sonra bütün hastalar bu sözü işitip çok sevindiler*” (AY597/11-13)

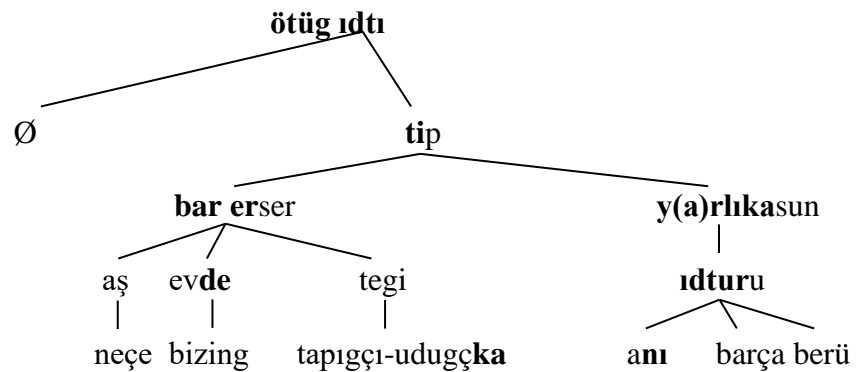
- ançaginça ol köl suvı kün çoğı üze çolup sugulup azk(a)ya kalmış erti “*Öylece o göl suyu güneş ışması ile kuruyup çekilip azıcık kalmıştı*” (AY601/8-10)

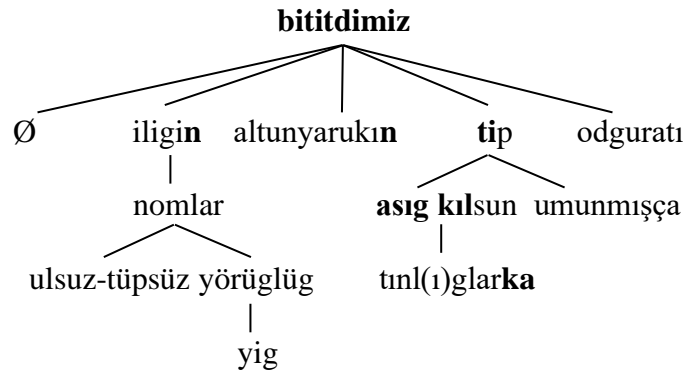
- m(e)n sizing ilingiz uluşunguz içinteki sizinge körümlüg bodununguznı karangıznı emlep alp ağır emgeklerintin barça öngedürü tegintim “Ben sizin ülkeniz halkınız içindeki size bağlı olan milletinizi halkınızı tedavi edip ağır eziyetlerden hep kurtarmaya çalıştım”(AY602-603/23-4)

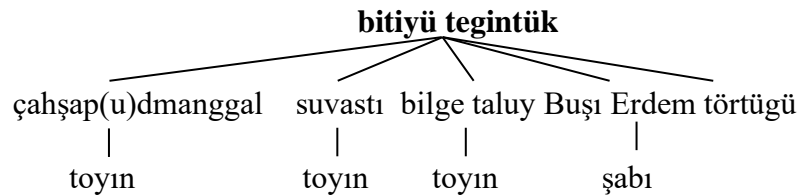
- bo künki kün bizing evde tapıgçı udugçika tegi neçe aş bar erser anı barça berü ıdturu y(a)rlıkasun tip ötüğ ıdtı “Bugün bizim evde hizmetçiye uşağa kadar ne kadar yiyecek var ise onu hep göndermeyi buyursun deyip istek gönderdi” (AY605/5-9)

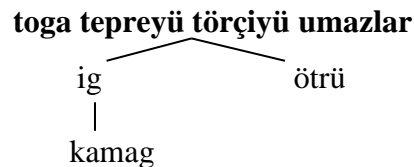
- umunmışça tınl(1)glarka asıg kılsun tip ılsuz tüpsüz yig yörüglüg nomlar iligin odguratı bititdimiz altunyarukın “Umduğumuz için canlı varlıklara fayda sağlar diye, temeli dibi olmayan en iyi anlamlı din kitaplarının en iyisini yazdırdık Altun Yaruk’u”(AY684/8-10)

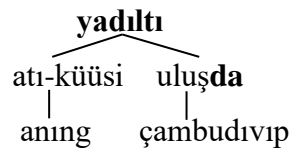
- çahşap(u)dmanggal toyın suvastı toyın bilge taluy toyın buşı edrem ŝabı törtüğü bitiyü tegintük “*Bu sevap tevcihini yazmış olan katiplere gelince rahip Siksapada Mangala, rahip Suvasdi, Rahip Bilge Taluy ve öğrenci Buşı Erdem dördümüz birlikte sayđı ile yazdık*” (AY686/1-4)

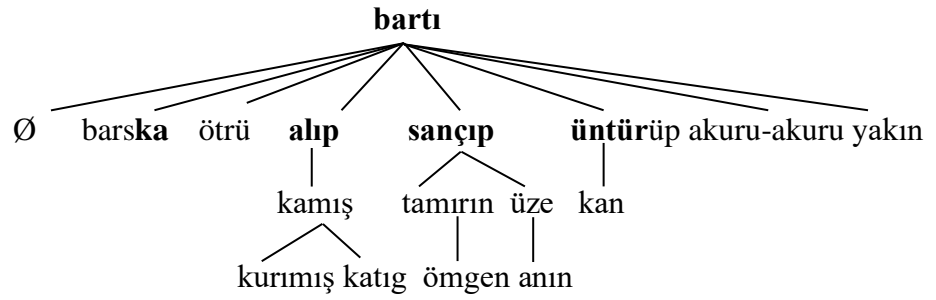
- ötrü kamağ ig toğa tepreyü törçiyü umazlar “*böylelikle bütün hastalıklar ortaya çıkamazlar*” (AY590/11-12)

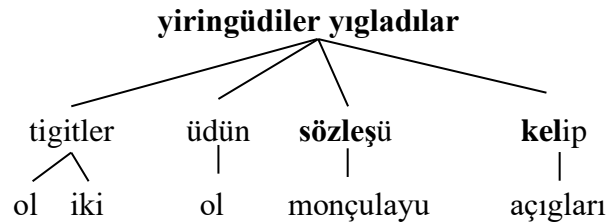
- ötrü anığ atı küüsi çambudıvıp uluşda kingürü yadıltı “*Sonra onun şanı şöhreti bu dünyada geniş bir şekilde yayıldı*” (AY599/8-9)

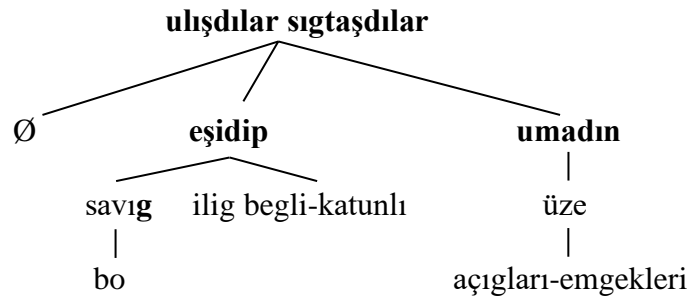
- ötrü kurımış katığ kamaş alıp anı üze ömgen tamırın sançıp kan üntürüp akuru akuru barska yakın bartı “*Sonra kurumuş katı bir kamaş alıp onu şah damarına bastırıp kan çıkarıp yavaş yavaş kaplana yaklaştı*” (AY616/20-22)

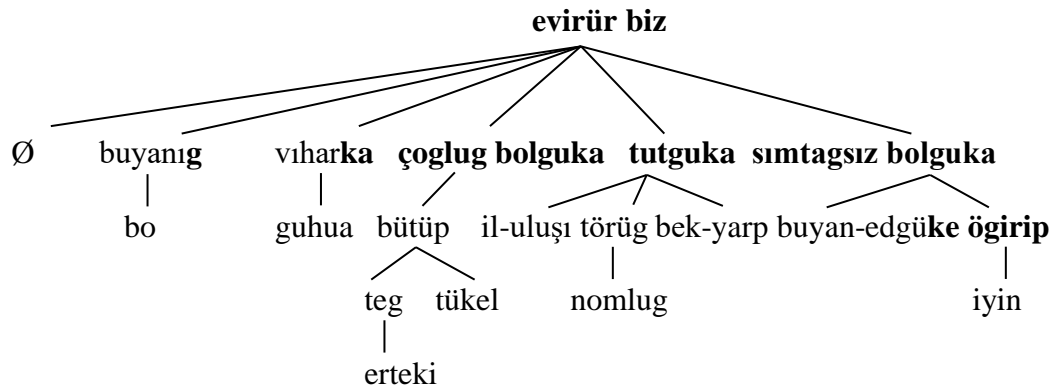
- ol üdün ol iki tigitler monçulayu sözleşü açıgları kelip yiringüdiler yıgladılar “O zaman bu iki prens şu şekilde konuşarak üzülüp yerindiler, ağladılar” (AY619/6-8)

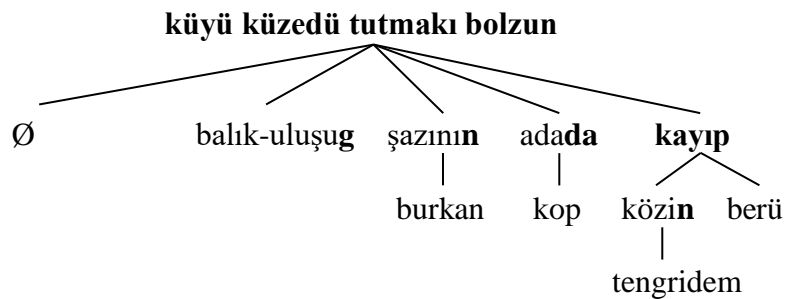
- bo savıg ilig begli katunlı eşidip açıgları emgekleri üze umadın ulışdılar sıgtaşdılar “Bu sözü hükümdar ve eşi işitip üzüntüyle kendilerini tutamadan feryat ettiler” (AY625/1-3)

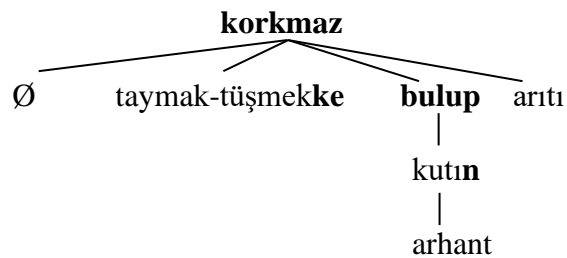
- evirür biz bo buyanıg guhua vıharka erteki teg tükel bütüp çoğlug bolguka il uluşı nomlug törüg b(e)k y(a)rp tutguka iyin ögirip buyan edgüke sımtagsız bolguka “Tevcih ederiz biz bu sevabı Kü Hua manastırına, geçmişteki gibi, mükemmelleşip parlak olmasına, devleti ve milletinin dini geleneklere sıkı sıkıya bağlanmasına, gönülden sevinip iyi amellere gayret göstermesine” (AY685/14-17)

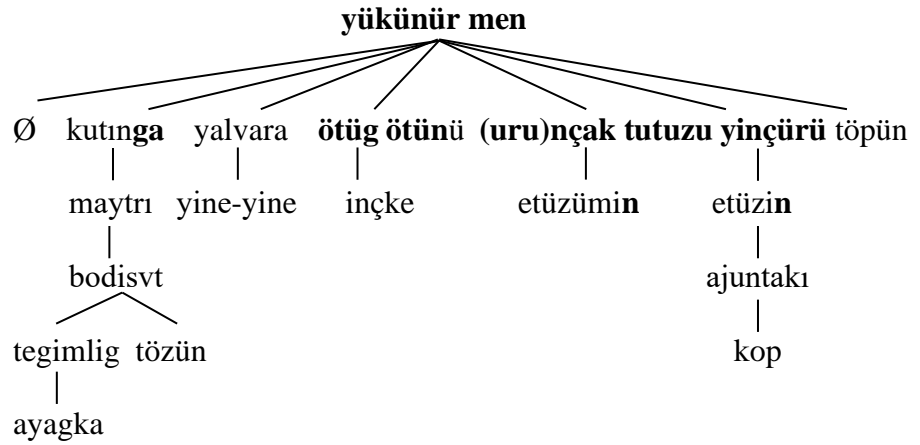
- tengridem közin berü kayıp balık uluşug burkan şazının kop adada küyü küzedü tutmakı bolzun “İlâhî gözlerini beriye çevirip şehirleri, Burkan şeriatini bütün tehlikelerden her zaman korusunlar.” (M1/58-61)

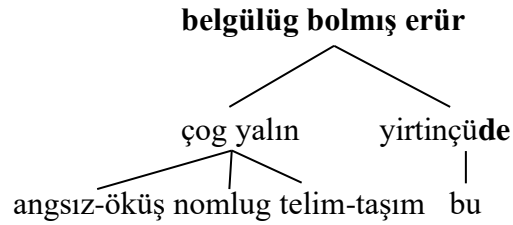
- arhant kutın bulup taymak tüşmekke arıtı korkmaz “Veliliğe ulaşip ayrılmak ve düşmekten hiç korkmaz.” (M2/32-33)

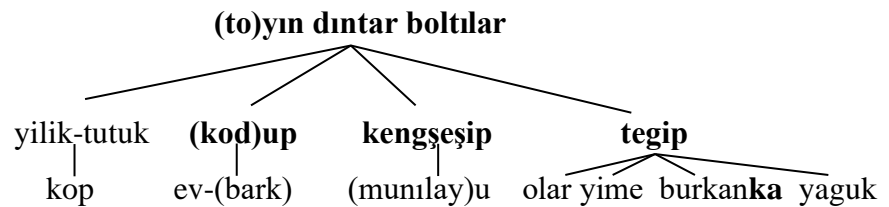
- ayagka tegimlig tözün maytrı bodisvt kutınga yine yine yalvara inçke ötüg ötünü etüzümin (uru)nçak tutuzu etüzün yinçürü töpün yükünür men “Hürmete layık, asil Maytrı bodhisattva asaletine tekrar tekrar yalvararak sükunet dileyip vücudumu rehin olarak verip bütün alemdeki vücutlarımla secde ederim” (M3/37-42)

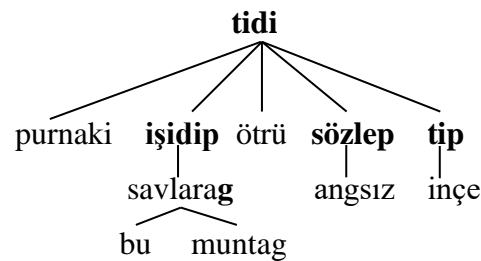
- bu yırtınçüde angsız öküş nomlug telim taşım çoğ yalın belgülüg bolmış erür “*Bu dünyada fevkalâde, büyük dinin gün ışığı belirmiştir*” (M7/12-14)

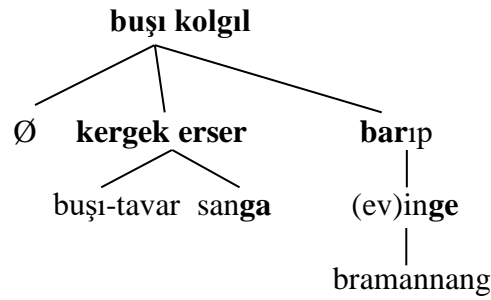
- kop yilik tutuk ev (bark) (kod)up (munılay)u kengşeşip olar yime tengri tengrisi burkanka yağuk tegip (to)yın dıntar boltılar “*Bütün veliler evi barkı terkedip biz de rahip olalım diye böyle müzakere ederek bunlar yine Tanrılar Tanrısı Burkan'a yaklaştılar ve rahip oldular, veliliğe ulaştılar.*” (M7/59-61)

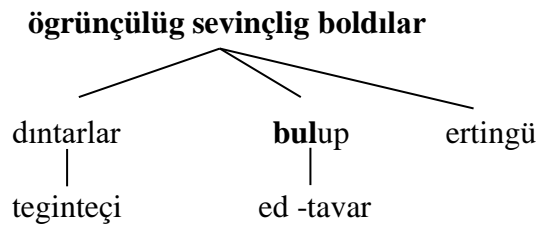
- bu muntag savlarag işidip ötrü angsız sözlep purnaki inçe tip tidi “*Bu türlü sözleri işittikten sonra kesin olarak Purnaka şöyle dedi*” (M8/47-49)

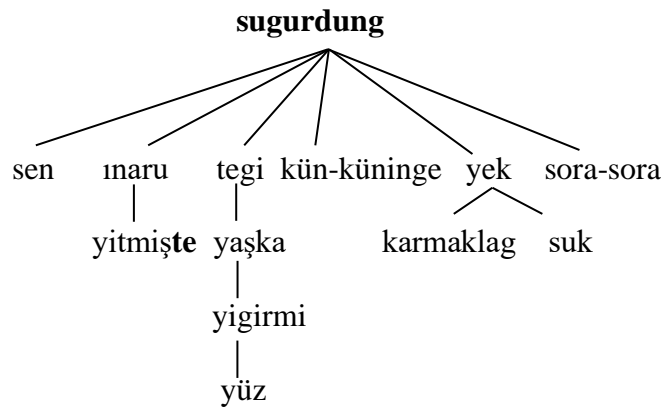
- takı sanga buşı tavar kergek erser bramannang (ev)inge barıp buşı kolgıl “*Eğer senin sadaka malına ihtiyacın varsa, Badhari brahmanın evine git ve sadaka iste!*” (M10/4-6)

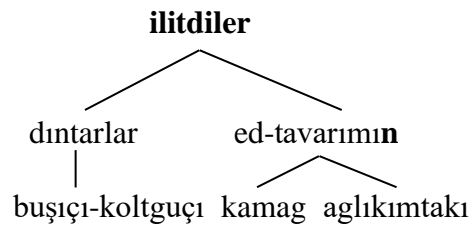
- teginteçi dıntarlar ed tavar bulup ertingü ögrünçülüğ sevinçlig boldılar
“(Sadakayı) kabul eden rahipler mal mülk bulup çok sevindiler” (M12/10-12)

- yitmişte inaru yüz yigirmi yaşka tegi kün küninge sen karımaklag suk yek sora sora sugurdung “Yetmişinden sonra yüz yirmi yaşına kadar gece gündüz sen ihtiyarlığın ihtiras şeytani, sen eme eme kopardın” (M12/42-45)

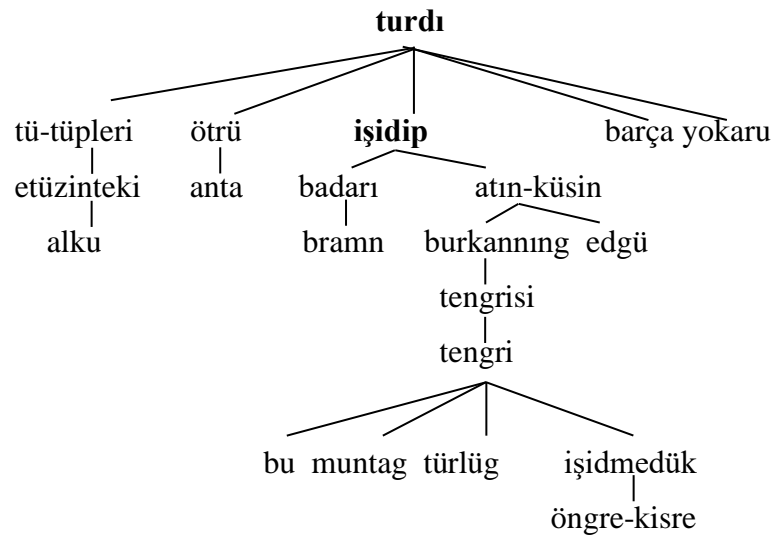

- kamag aklıkımtakı ed tavarımın buşıçı koltguçı dıntarlar ilitdiler “Hazinemdeki bütün malımı mülkümü, sadakacı dilenci rahipler götürdüler” (M12/46-48)

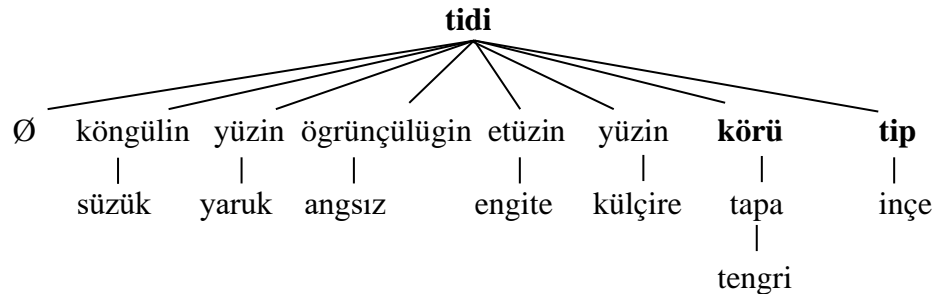

- anta ötrü badarı bramn bu muntag türlüğ öngre kisre işidmedük tengri tengrisi burkanning edgü atın küsin işidip alku etüzinteki tü tüpleri barça yokaru turdı

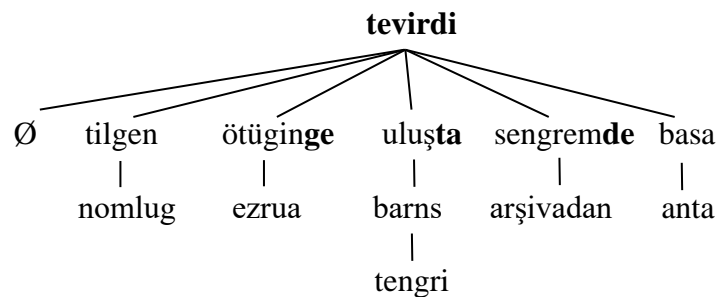
“Bunun üzerine Badhari brahman, vaktiyle işitmediği Tanrılar Tanrısı Burkanın bu türlü iyi adını, şöhretini işitince bütün vücudundaki kolların uçları hep yukarı dikildi.” (M13/21-26)

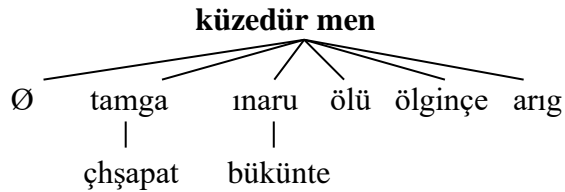
- süzük köngülin yaruk yüzün angsız ögrünçülüğün engite etüzün külçire yüzün tengri tapa körü inçe tip tidi “*Temiz bir gönülle, parlak yüzle, fevkalade bir sevinçle, iki büklüm vücudu ile, güler yüzle tanrıya doğru bakarak şöyle dedi*” (M13/26-30)

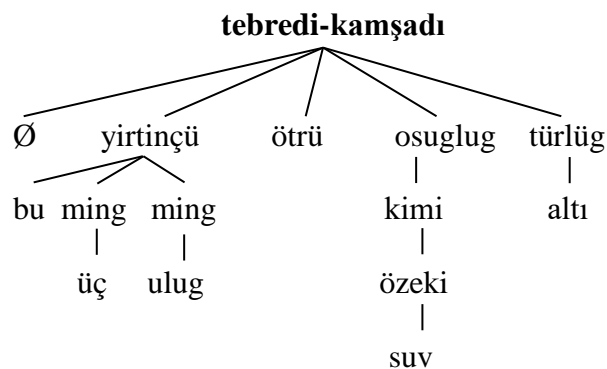
- anta basa ezrua tengri ötüginge barns uluşta arşivadan sengremde nomlug tilgen tevirdi “*Bundan sonra Erzua Tanrı'nın isteği için Benares ülkesinde Rşivadana manastırında din tekerleğini döndürdü.*” (M16/23-26)

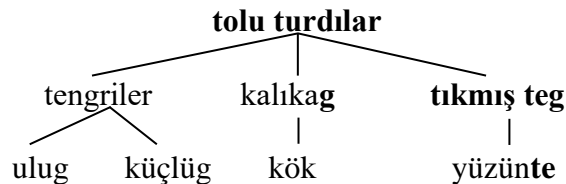
- bükunte ınaru ölü ölginçe çşapat tamga arıg küzedür men “Bugünden itibaren ölünceye kadar Şıla Mudrāyı koruyacağım” (M18/7-9)

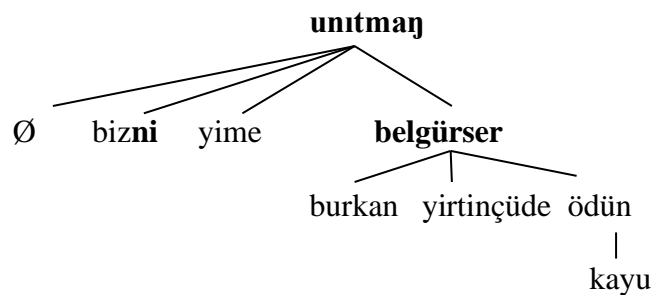
- ötrü bu üç ming ulug ming yirtinçü yir suv özeki kimi osuglug altı türlüg tebredi kamşadı “Bundan sonra bu sayısız dünyalar tıpkı su üzerindeki bir gemi gibi altı defa sallandı” (M18/14-17)

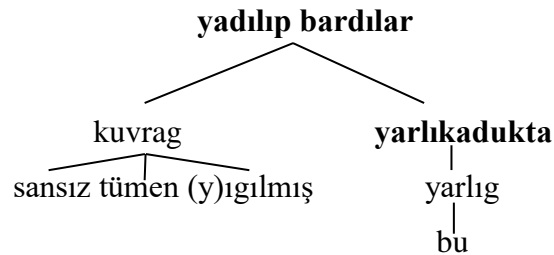
- ulug küçlüg tengriler kök kalıkag yüzinte tıkmış teg tolu turdılar “Büyük, güçlü tanrılar göğü sanki yüzeyini kaplamış gibi doldurup durdular.” (M18/17-19)

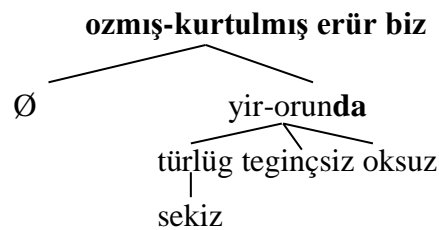
- kayu ödün burkan yirtinçüde belgürser siz ol ödün bizni yime unıtmañ “Hangi devirde burkan olarak dünyada zuhur ederseniz, o devirde bizi de unutmayın” (M18/48-51)

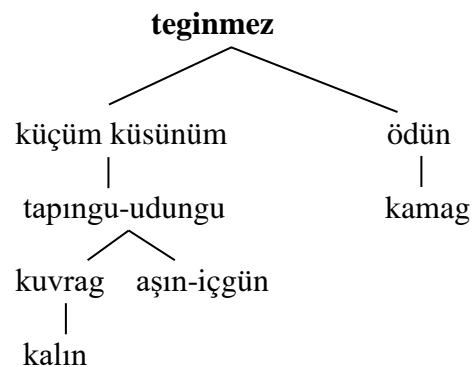
- (bu) (ya)rılıg yarlıkadukta ol sansız (tümen) (y)ıgılmış kuvrag yadılıp bardılar
“(Bu) haşmetli sözü söyledikten sonra bu sayısız toplanmış olan cemaat dağılıp gitti.” (M19/45-46)

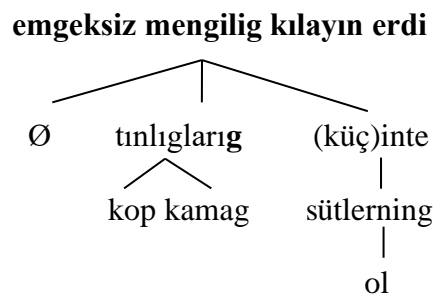
- (sekiz) türlüg teginçsiz oksuz yir orunda ozmış urtulmuş erür biz “Sekiz türlü ulaşılmaz yerlerden kurtuluruz.” (M23/1-3)

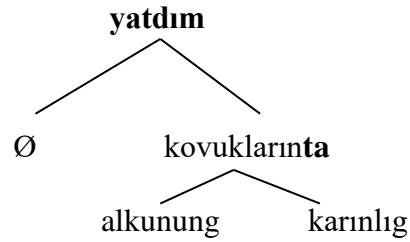
- kamag ödün kalın kuvrag aşın içgün tapıngu udungu küçüm küsünüm teginmez
“Her zaman büyük bir cemaate yiyecek ve içecek ile hizmet etme gücüm, kudretim yoktur.” (M25/11-14)

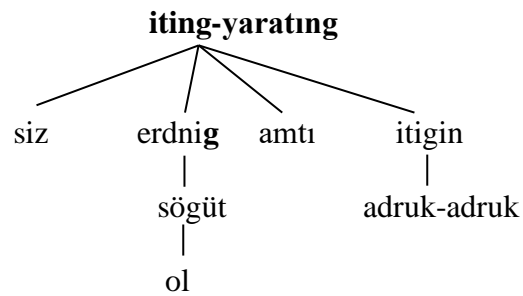
- ol sütlerning (küç)inte kop kamag tınlıglarıg emgeksiz mengilig kılayın erdi “Bu sütler sayesinde bütün yaratıkları ızdırapsız ve mutlu kılsa idim” (M33/6-9)

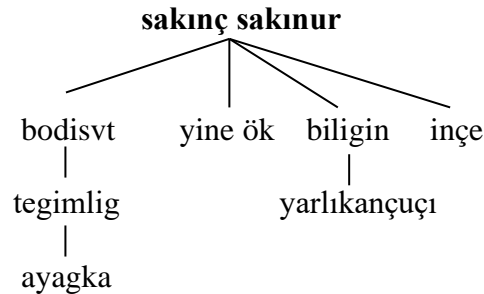
- alkuung karınlıg kovuklarınta yatdım “*Hepsinin karın boşluklarında yattım*” (M33/51-52)

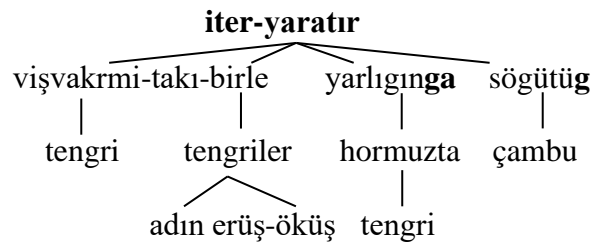
- amtı siz ol sögüt erdnig adruk adruk itigin iting yarating “*Şimdi siz cevher ağacını türlü türlü süslerle süsleyin, teçhiz edin*” (M37/2-4)

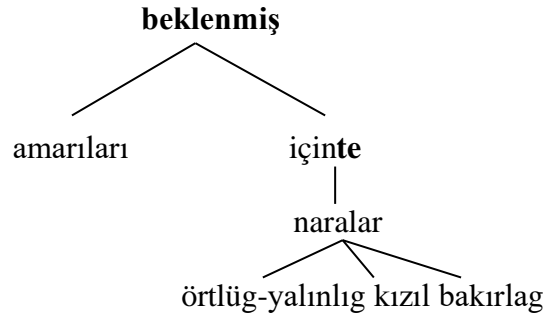
- yine ök ayagka tegimlig bodisvt yarlıkançuçı biligin inçe sakınç sakınur “*Yine bizzat saygı değer bodhisattva acıma duygusu ile şöyle düşünür*” (M33/58-60)

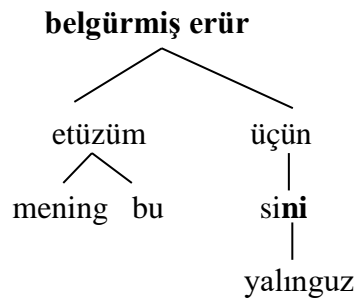
- hormuzta tengri yarlıgına vişvakrmi tengri takı adın erüş öküş tengriler birle çambu sögütüg iter yaratır “*Hormuzta tanrının emri üzerine tanrı Vişvakarman diğer birçok tanrılar ile jambu ağacını süsler, teçhiz eder*” (M37/5-8)

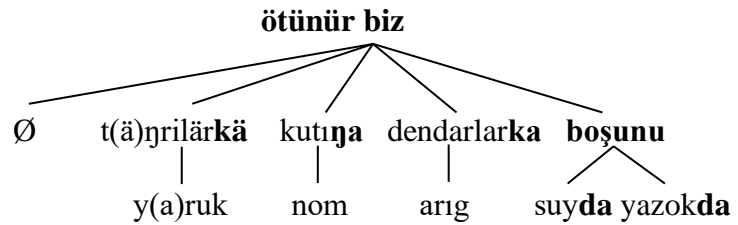
- amarıları örtlüg yalınlıg kızıl bakırlag naralar içinte beklenmiş “*Bazıları kızgın, alevli, kızıl bakırlı cehennemler içinde kapatılmış.*” (M68/19-20)

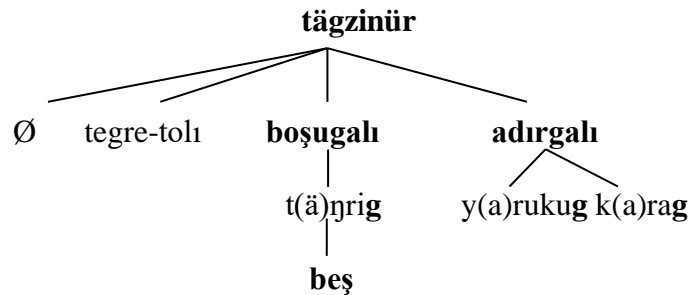
- mening bu etüzüm yalnguz sini üçün belgürmiş erür “Benim bu vücudum yalnız senin için ortaya çıkmıştır” (M77/10-11)

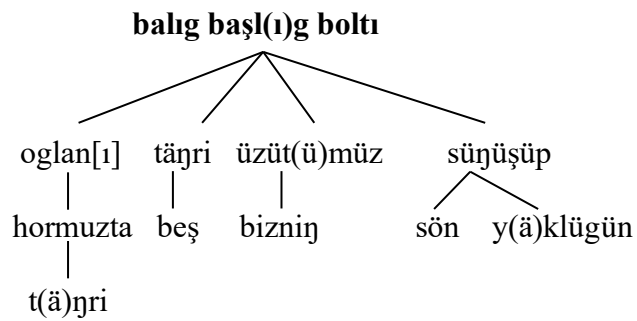
- y(a)ruk t(ä)ñrilärkä nom kutıña arıg dendarlarka suyda yazokda boşunu ötünür biz m(a)nastar hirza “Aydınlık tanrılara, öğretinin mutluluğuna, temiz rahiplere günahlarımızın bağışlanması için yalvarırız” (HU II.A/373-376)

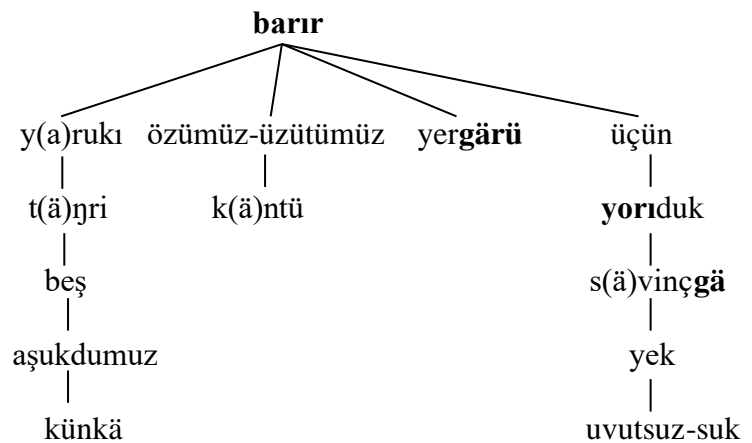
- beş t(ä)ñrig boşugalı y(a)rukug k(a)rag adırgalı tegre tolı tğzinür “Beş tanrıyı serbest bırakmak, ışığı ve karanlığı ayırmak için çevreyi dolaşır” (HUA.II/47-49)

- hormuzta t(ä)ñri oğlan[1] beş tğri, bizniñ üzüt(ü)müz sön y(ä)klügün sünüşüp balıg başl(1)g boltı “Hormuzta tanrının çocukları, beş tanrı (ile) bizim ruhlarımız ezelden şeytanla savaşmış yaralandı” (HU II.A./8-10)

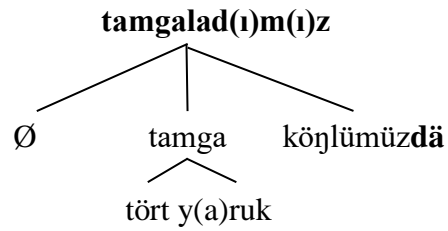
- ymä künkä aşukdumuz beş t(ä)ñri y(a)rukı k(ä)ntü özümüz üzütümüz, todunçsuz uvutsuz suk yäk s(ä)vinçgä yorıduk üçün y(a)vlak yergärü barır “*yine her gün yediğimiz beş tanrı ışığı kendi özümüz ruhumuz, utanmaz ahlaksız şeytani mutluluğa kapıldığı için kötü yere doğru gider*” (HU II.A/338-342)

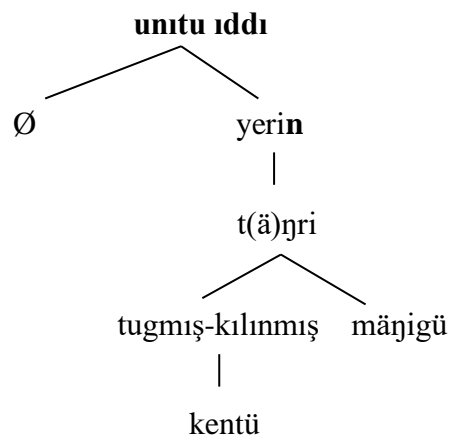
- ymä k(a)mag yäklär ul(u)glar todunçsuz uvutsuz suk yek [birlä] yüz artokı kırk tümän yäk[niñ yavlak] biligiñä katılıp ögsüz köñülsüz boltı “*ve bütün şeytanlar, ulular, ihtiraslı aç gözlü şeytanla yüz kırk tümen şeytanın kötü düşüncesine katılıp düşüncesiz oldular*” (HU II.A/10-14)

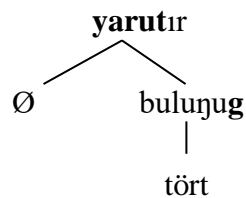
- tört y(a)ruk tamga könlümüzä tamgalad(ı)m(ı)z “dört aydınlık nişanı gönlümüzde işaretleдик” (HU.II.A/215-216)

- küntü tugmış kılınmış mäñigü t(ä)ñri yerin unıtu ıddı “kendi doğduğı yaratıldığı ebedi tanrı yerini unıttı” (HU.II.A/14-15)

- tört bulıuğ yarutır “dört bir yanı aydınlattır” (HU.II.A/49-50)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DİZİN

3.1. Basit Fiillerin İstem Çerçeveleri Dizini

aç-(I): acıkmak.

[1] →[yalın hal]

aç-(II): 1. bir şeyi kapalı durumdan açık duruma getirmek.

[2]+(1) →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+(yönelme h.e.)

2. açıklamak, izah etmek.

[3]+(1) →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+[yönelme h.e.]+(bulunma h.e.)

açı-: acımak, ağrı duymak, üzülmek

[1] →[yalın hal]

ag-: yükselmek

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

ak-: akmak.

[1]+(1) →[yalın hal]+(ayrılma h.e.)

al-: almak.

[2]+(1) →[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]+(ayrılma h.e./bulunma-ayrılma h.e.)

alk-: yok etmek, uzaklaştırmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

alka-: 1. övmek, methetmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

2. övülmek.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

ar-: kandırmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

arı-: temizlenmek.

[1] →[yalın hal]

art-: artmak, çoğalmak.

[1]+(1) →[yalın hal]+(bulunma h.e.)

arta-: 1. kokuşmak.

[1] →[yalın hal]

2. bozulmak, mahvolmak.

[1]→[yalın hal]

3. bozmak, mahvetmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

aru-: yorulmak.

[1] →[yalın hal]

arva-: büyü sözleri söylemek, efsunlamak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]

as-/aş-(I): çoğaltmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]

as-(II): asmak.

[2] →[yalın hal]+[eksiz belirtme h.e.]

ay-: söylemek, buyurmak.

[2]+(1) →[yalın hal]+[yönelme h.e.]+(bulunma h.e.)

aya-: 1. saygı göstermek, hürmet etmek.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

2. ululamak, yüceltmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

az-: yoldan çıkmak, şaşırarak, azmak.

[1] →[yalın hal]+[ayrılma h.e.]

ba-: bağlamak.

[2]+(1)→[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]+(bulunma h.e.)

ba-: bağlamak.

[2]+(1)→[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]+(yönelme h.e.)

baça-: oruç tutmak.

[1] →[yalın hal]

bak-: bakmak.

[2] →[yalın hal]+[bulunma h.e.]+[ayrılma h.e.]

bar-: 1. varmak, gitmek.

[2]+(1) →[yalın hal]+[yönelme h.e.]+(ayrılma h.e. /bulunma-ayrılma h.e.)

1. varmak, gitmek.

[2] →[yalın hal]+[bulunma h.e.]

1. varmak, gitmek.

[2] →[yalın hal]+[yön gösterme h.e.]

2. dolaşmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

3. yok olmak.

[1] →[yalın hal]

bas-: üstün gelmek, yenmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

bat-: 1. batmak.

[2] +(1)→[yalın hal]+[yönelme]+(bulunma h.e.)

2. dinçliğini yitirmek, kederlenmek.

[2] →[yalın hal]+[bulunma h.e.]

3. yok olmak.

[1] →[yalın hal]

4. saklamak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

bedü-: büyümek, çoğalmak.

[1] →[yalın hal]

ber-/bir-: vermek.

[3] →[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]+[yönelme h.e.]

bert-: kırmak, incitmek

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

bez-: titremek.

[1] →[yalın hal]

bıç-: biçmek, kesmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

bil-: bilmek, tanımak; farkında olmak; ayırımına varmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

bog-: yok olmak.

[1] →[yalın hal]

boz-/buz-: bozmak, bozguna uğratmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

bödi-: dans etmek.

[1] →[yalın hal]

böl-: bölmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

bört-/bürit-/ bürt-: dokunmak, temas etmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]

bös-: sürüklemek, dövmek.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

bul-: bulmak, elde etmek.

[2]+(1)→[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]+(bulunma h.e.)

bulga-: 1. öfkendirmek, birbirine düşürmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

2. rahatsızlık vermek.

[2] →[yalın hal]+[bulunma h.e.]

buş-: kızmak, öfkelenmek.

[1] →[yalın hal]

buz-: bozmak, kırmak, parçalamak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]

bük-: bükmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

büt-: 1. bitmek, yerine gelmek.

[1] →[yalın hal]

2. olgunlaşmak.

[1] →[yalın hal]

çal-: yere vurmak, aşağı atmak.

[3] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+[yönelme h.e.]

çilte-: saygı göstermek, hürmet etmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

çol-: (su) çekilmek.

[1] →[yalın hal]

çom-: batmak, batırmak.

[2] →[yalın hal]+[bulunma h.e.]

çök-: 1. çökmek, bulunduğu seviyeden aşağı inmek.

[1]+(1) →[yalın hal]+(bulunma h.e.)

2. çökmek, dinçliğini yitirmek.

[1] →[yalın hal]

eg-: eğmek.

[3] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+[yönelme h.e.]

egsü-: azalmak.

[1] →[yalın hal]

ele-: sakin olmak.

[1] →[yalın hal]

em-: emmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

erin-: erinmek, üşenmek

[1] →[yalın hal]

esür-: sarhoş olmak.

[1] →[yalın hal]+(yönelme h.e.)

et-: ötmek, ses çıkarmak.

[1] →[yalın hal]

evir-: 1. çevirmek.

[2] +(1)→[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]+(bulunma h.e.)

2. sevabı tevcih etmek.

[3] →[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]+[yönelme h.e.]

3. bir dilden bir dile çevirmek.

[3] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+[yönelme h.e.]+[ayrılma h.e.]

ıçgın-: kaybetmek, elden çıkarmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

ıra-: uzaklaşmak.

[2] →[yalın hal]+[ayrılma h.e./bulunma-ayrılma h.e.]

ısır-: ısırarak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

iç-: içmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]

ider-: 1. arkasından gitmek, izlemek.

[2]+(1) →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+(bulunma h.e.)

2. takip etmek, uymak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

idi-/iidi-: 1. toplamak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]

2. kabarmak, şişmek

[1] →[yalın hal]

igid-: beslemek, eğitmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

ilt-/ilet-: götürmek, ulaştırmak, iletmek.

[3]+(1) →[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]+[yönelme h.e.]+(bulunma-ayrılma h.e.)

in-: inmek.

[3] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]+[ayrılma h.e./bulunma-ayrılma-h.e.]

ir-: bir şeyi delmek, bozmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

is-: 1. geçirmek, son vermek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

2. el koymak, gasp etmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]

iske-: ditmek, koparmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

it-: 1. düzenlemek, tanzim etmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

2. yapmak, inşa etmek.

[2]+(1) →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+(bulunma h.e.)

iy-: 1. sıkılmak.

[1] →[yalın hal]

2. basmak, tabi kılmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

kabşa-/kavşa-: titremek.

[1] →[yalın hal]

kaç-: 1. kaçmak.

[1]+(1) →[yalın hal]+(bulunma-ayrılma h.e.)

2. ölmek.

[1] →[yalın hal]

kakı-: öfkelenmek.

[1]+(1) →[yalın hal]+(yönelme h.e.)

kal-: 1. kalmak, olduğu durumu sürdürmek.

[1]+(1) →[yalın hal]+(bulunma h.e.)

2. arta kalmak.

[1] →[yalın hal]

kan-: 1. doymak.

[1] →[yalın hal]

2. kanmak, tatmin olmak.

[1] →[yalın hal]

kap-: kapmak, yakalamak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

kar-: karıştırmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

karı-: ihtiyarlamak.

[1] →[yalın hal]

kat-(I): 1. katmak, eklemek.

[3] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+[yönelme h.e.]

2. karıştırmak, birbirine düşürmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

kat-(II): kurumak, katılaşmak

[1] →[yalın hal]

katu-: katmak, karıştırmak.

[1] →[yalın hal]

kav-: dikkate almak, düşünmek.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

kavıt-: korumak.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

kay-: (göz) çevirmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

kaz-: kazmak.

[2]+(1) →[yalın hal]+[eksiz belirtme h.e.]+(bulunma h.e.)

keç-/kiç-(I): 1. (bir yere) geçmek.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

1. (bir yerden) geçmek.

[2] →[yalın hal]+[ayrılma h.e.]

2. gezinmek.

[2] →[yalın hal]+[bulunma h.e.]

3. (söz, laf vb) geçmek.

[1] →[yalın hal]

4. ölmek.

[1] →[yalın hal]

keç-/kiç-(II): gecikmek.

[1] →[yalın hal]

ked-: 1. giymek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]

2. (taç) takmak.

[3] →[yalın hal]+[eksiz belirtme h.e.]+[bulunma h.e.]

kel-: 1. gelmek, ulaşmak.

[3] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]+[ayrılma h.e./bulunma-ayrılma h.e.]

1. gelmek.

[2] →[yalın hal]+[yön gösterme h.e.]

2. dirilmek.

[1] →[yalın hal]

3. rüzgar çıkmak.

[1] →[yalın hal]

4. ortaya çıkmak, doğmak.

[2] →[yalın hal]+[ayrılma h.e./bulunma-ayrılma h.e.]

5. ihtiyaç anlatan deyimler kurar

[1] +(1) →[yalın hal]+(yönelme h.e.)

kes-/kis-: kesmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

ket-/kit: gitmek.

[2] →[yalın hal]+[ayrılma h.e./bulunma ayrılma h.e.]

kev-: güçsüzleştirmek.

[2]→[yalınhal]+[belirtme h.e.]+(bulunma h.e.)

kez-: bir yeri gezmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

kez-: bir yerde gezmek.

[2] →[yalın hal]+[bulunma h.e.]

kın-: yenmek, mağlup etmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

kir-: 1. girmek.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

1. girmek.

[2] →[yalın hal]+[bulunma h.e.]

kol-: 1. bir şey istemek, dilemek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]

2. (biri için bir şey) istemek.

[3] →[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme hal eki]+[yönelme h.e.]

kop-: kalkmak.

[1] →[yalın hal]

kor-/kur-: kurumak.

[1] →[yalın hal]

kork-: korkmak.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

koş-: bağlamak, eşlemek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

köm-: gömmek.

[2]+(1)→[yalın hal]+[belirtme h.e.]+(bulunma h.e.)

köti-: (koku) yükselmek.

[2]+ (1)→[yalın hal]+(bulunma-çıkma h.e.)

kötür-: 1. kaldırmak, yükseltmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

2. yok etmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

3. götürmek.

[3] →[yalın hal]+[eksiz belirtme h.e.]+[bulunma-ayrılma h.e.]

4. tahammül etmek, çekmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

köy-: 1. yanmak.

[1] →[yalın hal]

2. yakmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

3. acılamak.

[2] →[yalın hal]+[yönelme hal]

kuç-: kucaklamak.

[2]+(1) →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+(bulunma h.e.)

kun-: çalmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

kurı-: 1. kurumak.

[1] →[yalın hal]

2. halsiz düşmek, yorulmak.

[1] →[yalın hal]

kü-: 1. korumak, gözetmek.

[2]+(1) →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+(bulunma h.e.)

2. (tehlikeden) korumak.

[3] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+[bulunma h.e.]

kül-: gülmek.

[1]+(1) →[yalın hal]+(yönelme h.e.)

küse-: istemek, dilemek, arzulamak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]

küt-: beklemek.

[2]+(1) →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+(bulunma h.e.)

mağ-: yürümek, adım atmak.

[1] →[yalın hal]

mun-: başıboş dolaşmak.

[1] →[yalın hal]

mün-: kötülemek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

ogşa-: 1. benzemek.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

2. okşamak, sevmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

okı-: 1. çağırarak, davet etmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

2. okumak.

[2]+(1) →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+(bulunma h.e.)

3. (birine) okumak.

[2]+(1)→[yalın hal]+[belirtme h.e.]+(yönelme h.e.)

oğa-: düzeltmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

op-: yutmak.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

oy-: oymak, çıkarmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

oz-: kaçmak, kurtulmak.

[2] →[yalın hal]+[ayrılma h.e./bulunma-ayrılma h.e.]

ö-: düşünmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

öç-: 1. ortadan kalkmak, kaybolmak.

[1] →[yalın hal]

2. ölmek.

[1] →[yalın hal]

ög-: 1. övmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

2. övümeek.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

ögir-: sevinmek.

[1]+(1)→[yalın hal]+[yönelme h.e.]

öl-: 1. ölmek.

[1]+(1) →[yalın hal]+(bulunma h.e.)

1. (bir septen) ölmek

[1]+(1) →[yalın hal]+(yönelme h.e.)

ör-: yükselmek.

[1] →[yalın hal]

ört-: 1. örtmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

ört-: 2. gizlemek.

[1] →[yalın hal]

öte-: ödemek.

[2] →[yalın hal]+[eksiz belirtme h.e.]

saç-: 1. saçmak, dağıtmak.

[2]+(2)→[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]+(yönelme h.e.)+(bulunma h.e.)

2. (aklım, gönlünü) dağıtmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

sañç-: 1. batırmak, vurmak.

[2] →[yalın hal]+[eksiz belirtme h.e.]

2. batmak, ağrımak.

[1] →[yalın hal]

3. kesmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

sap-: eksik olanı tamamlamak, tamir etmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

sars-: sövmek, küfretmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

sası-: kokmak.

[1] →[yalın hal]

sat-: satmak.

- [2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]
- ser-:** tahammül etmek, katlanmak.
- [2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]
- sev-:** sevmek.
- [2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]
- sı-:** 1. kırmak.
- [2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]
2. bozmak, geçersiz hale getirmek.
- [2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]
3. fethetmek.
- [2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]
- sığ-:** sığmak.
- [2] →[yalın hal]+[bulunma h.e.]
- sık-:** sıkmak.
- [2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]
- sımta-:** ihmal etmek.
- [1] →[yalın hal]
- sırna-:** inceltmek.
- [2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]
- sız-:** 1. erimek, sızmak.
- [1]+(1) →[yalın hal]+(bulunma h.e.)
2. yorgun düşmek.
- [1] →[yalın hal]
- simri-:** öğrenmek.
- [2] →[yalın hal]+[eksiz belirtme h.e.]
- siğ-:** 1. sindirmek, hazmetmek.
- [2] →[yalın hal]+[eksiz belirtme h.e.]
2. bir şeye batmak.
- [2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]
- sipir-:** süpürmek.
- [2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]
- sok-/suk-:** 1. sokmak.
- [3] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+[bulunma h.e.]
2. ezmek.
- [2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]
3. ısırmak.
- [2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]
- sor-:** emmek.
- [2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]
- sög-/sök-:** sövmek.
- [2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]
- sön-:** geçmek, dinmek.
- [1] →[yalın hal]
- sun-:** uzanmak.
- [2] →[yalın hal]+[bulunma h.e.]
- sus-:** daldırıp almak.
- [2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]
- sür-:** uzaklaştırmak.
- [2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]
- süz-:** 1. temizlemek.
- [2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]
2. teskin etmek.
- [2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]
- şaş-:** 1. doğru yoldan ayrılmak, sapmak.
- [1]+(1) →[yalın hal]+(bulunma-ayrılma h.e.)
2. şaşırarak.
- [2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]
- şeş-:** çözmek.
- [2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]
- tal-:** gücünü kaybetmek, yorulmak.
- [1] →[yalın hal]
- tan-:** inkar etmek, tanımamak.
- [2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]
- tağ-:** sıkmak.
- [2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]
- tap-:** bulmak.
- [2] →[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]
- tarı-:** ekmek.
- [2] →[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]

tart-: 1. çekmek.

[3]+(1) →[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]+[yön gösterme h.e.]+(ayrılma h.e.)

2. çalıp almak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

3. uzatmak.

[3]+(1) →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+[yön gösterme h.e.]+(ayrılma h.e.)

4. germek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

5. işe koşturmak.

[3] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+[yönelme h.e.]

taş-: taşmak.

[2] →[yalın hal]+[eksiz belirtme h.e.]

tat-: tatmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

tay-: 1. kaymak, düşmek.

[2] →[yalın hal]+[ayrılma h.e.]

2. ayrılmak

[2] →[yalın hal]+[ayrılma h.e.]

3. ölmek.

[1] →[yalın hal]

4. sıkılmak.

[1] →[yalın hal]

teg-: 1. varmak, ulaşmak.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

1. varmak, ulaşmak..

[2] →[yalın hal]+[bulunma h.e.]

tep-: vurmak, tepmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

tev-: dizmek, saplamak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

tevir-: çevirmek.

[2] +(1)→[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]+(bulunma h.e.)

tez-: hızla koşup kaçmak.

[2] →[yalın hal]+[ayrılma h.e.]

tüd-: 1. engellemek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

2. (bir şeyden) alıkoymak, men etmek.

[3] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+[ayrılma h.e.]

tık-: kaplamak, kapatmak.

[2]+(1)→[yalın hal]+[belirtme h.e.]+(bulunma h.e.)

tın-: dinlenmek.

[1] →[yalın hal]

tî-: demek.

[3] →[yalın hal]+[eksiz belirtme h.e.]+[yönelme h.e.]

tik-: 1. dikmek, yetiştirmek.

[2] →[yalın hal]+[eksiz belirtme h.e.]

2. yukarı kaldırmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

3. ağrımak.

[1] →[yalın hal]

tîr-: toplamak, bir araya getirmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

tit-: feda etmek, bırakmak.

[2]+(1) →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+(yönelme h.e.)

tître-: titremek.

[1] →[yalın hal]

tîz-: dizmek, yerleştirmek.

[3] →[yalın hal]+[eksiz belirtme]+[bulunma h.e.]

toda-/tuta-: küçümsemek

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

tog-/tug-: 1. doğmak.

[1]+(1) →[yalın hal]+(bulunma h.e.)

2. ortaya çıkmak, belirlemek.

[2] →[yalın hal]+[ayrılma h.e.]

tök-: saçmak, dökmek.

[2]+(1) →[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme hal eki]+(ayrılma h.e.)

törçi-: başlamak, ortaya çıkmak.

[1] →[yalın hal]

törü-/töri-: 1. meydana gelmek.

[1]+(1) →[yalın hal]+(bulunma h.e.)

2. doğmak, türemek.

[1]+(1) →[yalın hal]+(bulunma h.e.)

3. yetişmek, olgunlaşmak.

[1]+(1) →[yalın hal]+(bulunma h.e.)

töşe-: döşemek, yaymak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

tu-: kapamak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

tuş-: denk gelmek, rastlamak.

[2]+(1) →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+(bulunma h.e.)

tuş-: denk gelmek, rastlamak.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

tut-: 1. tutmak.

[2]+(1) →[yalın hal]+[eksiz belirtme h.e.]+(bulunma h.e.)

2. tutmak, muhafaza etmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]

3. tutmak, dini emri yerine getirmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme hal eki]

4. yöneltmek.

[3] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+[yön gösterme h.e.]

tuy-: duymak, sezmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

tüg-: bağlamak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

tür-: dürmek, bükmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

türt-: sürmek.

[3] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+[yönelme h.e.]

tüş-: 1. düşmek.

[2]+(1) →[yalın hal]+[yönelme h.e.]+(ayrılma h.e./bulunma-ayrılma h.e.)

1. düşmek.

[2] →[yalın hal]+[bulunma h.e.]

2. yağmak.

[1]+(1) →[yalın hal]+(ayrılma h.e./ayrılma-bulunma h.e.)

3. inmek.

[2] →[yalın hal]+[ayrılma h.e.]

4. ölmek.

[1]+(1) →[yalın hal]+(bulunma h.e.)

5. (bir hisse, sıkıntıya) kapılmak.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

tüz-: düzenlemek.

[2]+(1) →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+(bulunma h.e.)

uç-: 1. uçmak.

[1]+(1)→[yalın hal]+(bulunma h.e.)

1. (bir yönden) uçmak.

[1]+(1)→[yalın hal]+(ayrılma h.e.)

ud-: uymak, takip etmek.

[1] →[yalın hal]

ula-: 1. uzatmak, devam ettirmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

2. bağlamak, ulaştırmak.

[3] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+[yönelme h.e.]

una-: onaylamak.

[1] →[yalın hal]

unt-: unutmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

ur-: 1. vurmak.

[3] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+[yönelme h.e.]

2. yerleştirmek düzenlemek.

[3]→[yalın hal]+[belirtme h.e.]+[bulunma h.e.]

3. incitmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

4. (tütsü) yakmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]

5. (tahta) çıkmak.

[2] →[yalın hal]+[eksiz belirtme h.e.]

6. ad vermek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

7. söze yer vermek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

uş-: parçalamak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

ut-: 1. galip gelmek, yenmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

2. daha iyi olmak.

[2] →[yalın hal]+[bulunma-ayrılma h.e.]

uy-: uymak, yerine getirmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

ük-: yığmak, toplamak.

[2]+(1) →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+(yönelme h.e.)

üle-: pay etmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

ür-: üflemek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

ürk-: korku duymak, ürkmek.

[1]+(1) →[yalın hal]+(yönelme h.e.)

üş-: toplanmak.

[1] →[yalın hal]

üz-(I): 1. koparmak, yok etmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

2. delmek, parçalamak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

3. (ses) kesmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

üz-(II): yüzmek.

[1]+(1) →[yalın hal]+(belirtme h.e.)

yad-: 1. yaymak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

2. açıklamak, tanıtmak.

[3]→[yalın hal]+[belirtme h.e.]+(yönelme h.e.)

2. (bir yerde) açıklamak, tanıtmak.

[3]→[yalınhal]+[belirtme h.e.]+[bulunma h.e.]

yag-: yağmak.

[1]+(1) →[yalın hal]+(ayrılma h.e./bulunma-ayrılma h.e.)

yak-: yaklaşmak.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

yalbar-/yalvar-: yalvarmak.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

yalk-: usanmak.

[1] →[yalın hal]

yan-: dönmek.

[2] →[yalın hal]+[ayrılma h.e.]

yañç-: ezmek, dövmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

yap-(I): yapmak, inşa etmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

yap-(II): kapamak, örtmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

yar-: 1. yarmak, açmak.

[2] → [yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]

2. ayırmak.

[2] → [yalın hal]+[belirtme h.e.]

yara-: uygun olmak, yaşmak.

[2] → [yalın hal]+[yönelme h.e.]

yat-: 1. bir yerde yatmak, uzanmak.

[2] →[yalın hal]+[bulunma h.e.]

1. bir yere yatmak, uzanmak.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

yay-: sarsmak, dalgalandırmak.

[2]+(1) →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+(bulunma h.e.)

yaz-: (bir kişiye karşı) suç işlemek, hata yapmak.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

yel-: koşmak.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

yığ-: toplamak, yığmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]

yık-: yıkmak, devirmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

yır-: yırtmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

yıv-: övmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

yi-: 1. yemek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]

2. bozmak.

[2] →[yalın hal]+[eksiz belirtme h.e.]

yilpi-/yelpi: yellemek.

[1] →[yalın hal]

yimir-: yıkmak, parçalamak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

yir-: kötölemek, aşağılamak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

yit-/yet-(I): yetmek, yeterli gelmek.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

2. yetişmek, varmak.

[1] →[yalın hal]

yit-(II): kaybolmak.

[1] →[yalın hal]

yiv-: donatmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

yori-: 1. yürümek, hareket etmek.

[2] →[yalın hal]+[bulunma h.e.]

1. (bir yöne doğru) yürümek, hareket etmek.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

2. yaşamak.

[1] →[yalın hal]

yör-: 1. çözmek

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

2. açıklamak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

yörge-: sarmak.

[2]+(1) →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+(bulunma h.e.)

yu-: yıkamak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

yuk-: yapışmak, ilişmek.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

yuv-: aldatmak, kandırmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

yügür-: koşmak.

[1]+(2) →[yalın hal]+(bulunma h.e.)+(ayrılma h.e.)

yük-: 1. yüklemek, toplamak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]

2. bayılmak.

[1] →[yalın hal]

3.2. Türemiş Fiillerin İstem Çerçevesi Dizini

açıl-: 1. açılmak.

[1]+(1) →[yalın hal]+(bulunma h.e.)

2. çiçeklenmek.

[1] →[yalın hal]

açın-(I): özen göstermek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

açın-(II): 1.elbisesini çıkarmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

2. itiraf etmek

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

açıt-: acıtmak, acıya neden olmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

açur-: acıktırmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

adak-: acı içerisinde olmak.

[1] →[yalın hal]

adart-: zarar verme, engelleme.

[2] →[yalın hal]+[eksiz belirtme h.e.]

adın-: hayret etmek, şaşırarak.

[1] →[yalın hal]

adır-: ayırmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]

adırıl-/adrıl-: 1. ayrılmak, bölünmek.

[1] →[yalın hal]

2. bir yerden ayrılmak.

[2] →[yalın hal]+[ayrılma h.e./bulunma-ayrılma h.e.]

adırtla-: ayırmak, ayırım yapmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

agıla-: ağlamak

[1] →[yalın hal]

agma-: yuvarlanmak, debelenmek.

[2] →[yalın hal]+[bulunma h.e.]

agırla-: 1. ululamak, yüceltmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

2. hürmet etmek, saygı göstermek.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

agırlat-: ağırlatmak, hürmet ettirmek.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

agıt-: başka tarafa yönelmek, yüz çevirmek.

[3] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+[bulunma-ayrılma h.e.]

agrı-: ağrıtmak.

[1] →[yalın hal]

agrıkan-: ağrısından şikayet etmek.

[1] →[yalın hal]

agrın-: özen göstermek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

agrı-: ağrıtmak, acı çektirmek

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

agtar-/aktar-: bir dilden başka bir dile çevirmek.

[2] →[yalın hal]+[ayrılma h.e.]

agtarıl-: devrilmek.

[1] →[yalın hal]

agtın-: çıkmak, binmek

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

akıt-: akıtmak.

[2] →[yalın hal]+[eksiz belirtme h.e.]

akla-: kötülemek, reddetmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

alaşur-: zayıf düşmek.

[1] →[yalın hal]

alar-: cüzamlı olmak.

[1] →[yalın hal]

alın-: seçmek, almak.

[2]+(1) →[yalın hal]+[eksiz belirtme h.e.]+(bulunma-ayrılma h.e.)

alıştur-: karşılıklı bir şey aldirmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

alkat-: övülmek.

[1]+(1) →[yalın hal]+(bulunma h.e.)

alkan-: methetmek, övmek.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

alkın-: tükenmek, bitmek, yok olmak.

[1] →[yalın hal]

alkıntur-: bitirmek, yok etmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

altız-: yitirmek

[2] →[yalın hal]+[eksiz belirtme h.e.]

amırtgur-: teskin etmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

amra-: sevmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

amran-: 1. sevmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

2. hırslanmak.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

amraş-: sevişmek, birbirini sevmek.

[1]+(1) →[yalın hal]+(yönelme h.e.)

amrıl-: sakinleşmek.

[1] →[yalın hal]

ançula-/ançola-: hürmet etmek, saygı göstermek.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

ağan-: gasp etmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

antık-: yemin etmek, ant içmek.

[1] →[yalın hal]

anut-: hazırlanmak.

[1] →[yalın hal]

arın-: temizlenmek, arınmak, kurtulmak.

[2] →[yalın hal]+[ayrılma h.e.]

arıt-: temizlemek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

arıtın-: temizlenmek.

[1] →[yalın hal]

artar-: bozmak.

[3] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+[bulunma-ayrılma h.e.]

artat-: bozmak, mahvetmek.

[2] → [yalın hal]+[belirtme h.e.]

artat-: mahvetmek, bozmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

artız-: kandırılmak, aldatılmak; aldanmak.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

asıl-/aşıl-: artmak, çoğalmak.

[1]+(1) →[yalın hal]+(bulunma h.e.)

askañçula-: küçümsemek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

astur-(I): çoğaltmak, arttırmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

astur-(II): astırmak.

[2]+(1) →[yalın hal]+[eksiz belirtme h.e.]+(bulunma h.e.)

aşa-: 1. tadına bakmak, tatmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

2. (çile, huzur vb.) tatmak, tüketmek.

[2]+(1) →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+(bulunma h.e.)

aşan-: yemek yemek.

[2]+(1)→[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]+(bulunma h.e.)

aşat-: 1. yedirmek, doyurmak

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

2. (mutluluk vb.) tattırmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

aşuk-: acele etmek, telaşlanmak

[1] →[yalın hal]

aşunmaklaş-: yaklaşmak.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

ata-: 1. adını anmak.

- [2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]
2. ad vermek.
[1] →[yalın hal]
- atan-:** adlanmak, denilmek.
[1] →[yalın hal]
- atkan-:** 1. bağlanmak.
[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]
2. kavramak, algılamak.
[2]+(1)→[yalın hal]+[belirtme h.e.]+(bulunma h.e.)
- atlan-:** ata binmek.
[1] →[yalın hal]
- ayaş-:** (birbirine) saygı göstermek, hürmet etmek.
[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]
- ayat-:** saygı göstermek, hürmet etmek
[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]
- ayatıl-:** hürmet edilmek.
[1] →[yalın hal]
- ayıgla-:** kötülemek.
[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]
- ayın-:** korkmak.
[1] →[yalın hal]
- ayıt-:** 1. söylemek.
[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]
2. rica ederek sormak.
[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]
- ayman-:** çekinmek, utanmak.
[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]
- azgur-:** 1. kandırmak.
[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]
2. saptırmak.
[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]
- azlan-:** arzu etmek.
[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]
- azu-:** azalmak.
[1] →[yalın hal]
- bal-:** bağlanmak.
[1] →[yalın hal]
- balık-:** yaralanmak.
[1] →[yalın hal]
- baçat-:** oruç tutturmak.
[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]
- bagdaşın-:** bağdaş kurarak oturmak.
[2] →[yalın hal]+[bulunma h.e.]
- bal-:** bağlanmak.
[1] →[yalın hal]
- balık-:** yaralanmak.
[1] →[yalın hal]
- barın-:** (kan vb.) boşanmak, akmak.
[2] →[yalın hal]+[ayrılma h.e.]
- basın-:** 1 batmak, yenilmek, ezilmek.
[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]
2. basmak.
[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]
- basıntur-:** ezilmek.
[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]
- basıraş-:** birbirini ezmek.
[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]
- basıt-:** maruz kalmak.
[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]
- başla-:** 1. başlamak.
[1] →[yalın hal]
2. liderlik etmek, yönetmek.
[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]
- başlan-:** başlamak.
[2] →[yalın hal]+[ayrılma h.e.]
- batıl-:** gömülmek.
[2] →[yalın hal]+[bulunma h.e.]
- batur-:** saklamak.
[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]
- bedize-:** süslemek.

- [2] →[yalın hal]+[eksiz belirtme h.e.]
- bedizet-:** süsletmek, resmettirmek.
- [2]+(1) →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+(bulunma h.e.)
- bekle-:** kapatmak, kilitlemek.
- [2] +(1)→[yalın hal]+[belirtme h.e.]+(bulunma h.e.)
- beklel-:** beklemek.
- [2] →[yalın hal]+[bulunma h.e.]
- beklen-:** 1. bağlanmak, kapanmak.
- [2] →[yalın hal]+[bulunma h.e.]
2. (ağız, dil) bağlanmak.
- [1] →[yalın hal]
- beklet-:** hapsetmek, kapatmak.
- [2] →[yalın hal]+[bulunma h.e.]
- bükür-:** sağlamaştırmak.
- [2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]
- beküt-:** sağlamaştırmak.
- [2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]
- belgüle-:** işaret etmek, belgilemek.
- [3] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+[bulunma h.e.]
- belgür-:** 1. belirmek açığa çıkmak.
- [1]+(1)+(1) →[yalın hal]+(bulunma h.e.)+(yön gösterme h.e.)
2. (bir sebepten, kaynaktan) ortaya çıkmak.
- [2] →[yalın hal]+[ayrılma h.e.]
3. görünmek
- [2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]
- belgürt-:** 1. ortaya çıkartmak.
- [2]+(1)→[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]+(bulunma h.e.)
2. göstermek.
- [3] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+[yönelme h.e.]
- beliğle-:** korkmak.
- [1]+(1)→[yalın hal]+(yönelme h.e.)
- beltürt-:** iyileştirmek.
- [2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]
- berkek-:** sağlamaştırmak, sıkıştırmak.
- [1] →[yalın hal]
- bertin-/birtin-:** yaralanmak.
- [1] →[yalın hal]
- beze-:** süslemek.
- [2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]
- biçıl-:** biçilmek, kesilmek.
- [1] →[yalın hal]
- biçtur-:** biçtirmek.
- [2]+(1) →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+(yönelme h.e.)
- biçuş-:** kesişmek.
- [2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]
- binık-:** iyileştirmek, tedavi etmek.
- [2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]
- bışrun-/bışurun-:** öğrenmek, özümsemek, çaba göstermek.
- [2]+(1) →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+(bulunma h.e.)
- bışrıntur-:** olgunlaştırmak.
- [2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]
- bışur-:** olgunlaştırmak.
- [2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]
- bilin-:** 1. fark etmek, anlamak.
- [2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]
2. açığa vurmak, itiraf etmek.
- [2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]
- biliş-:** tanışmak, bilişmek.
- [1] →[yalın hal]
- bilsik-:** tanınmak.
- [2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]
- biltür-:** bildirmek.
- [3] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+[yönelme h.e.]
- birik-:** birikmek.

- [2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]
birkert-: bir araya getirmek, toplamak.
 [2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]
birkkert-/birkert-: birleştirmek.
 [2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]
birtür-: verdirmek.
 [2]+(1) →[yalın hal]+[eksiz belirtme h.e.]+[yönelme h.e.]
biti-: yazmak.
 [2]+(1) →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+[bulunma h.e.]
bitit-: yazdırmak.
 [2]+(1)+(1) →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+[yönelme h.e.]+[bulunma h.e.]
biliş-: bilinmek, tanınmak.
 [1] →[yalın hal]
bilsik-: bilinmek, tanınmak.
 [2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]
birik-: birleşmek, bir olmak.
 [2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]
birkkert-/birkert-: birleştirmek.
 [2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]
birtür-: verdirmek.
 [3] →[yalın hal]+[eksiz belirtme h.e.]+[yönelme h.e.]
bitür-/bütür-: bitirmek, tamamlamak.
 [2] →[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]
bedu-: sürmek.
 [1] →[yalın hal]
bedul-: bağlanmak, yapışıp kalmak.
 [2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]
boğur-: yok etmek.
 [2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]
boğuş-: boğuşmak.
 [2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]
boşgun-: öğrenmek.
 [2] →[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]
boşgur-: öğretmek, akıl vermek.
 [3] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+[yönelme h.e.]
boşgut-: öğretmek.
 [1] →[yalın hal]
boşu-: bağışlamak, affetmek, kurtarmak.
 [2] →[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]
boşun-: bağışlanmak, affedilmek, özgür bırakılmak.
 [2] →[yalın hal]+[bulunma-ayrılma h.e.]
boşut-: boşaltmak, serbest bırakmak.
 [2]+(1) →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+[ayrılma h.e.]
boz-/buz-: bozmak, bozguna uğratmak.
 [2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]
bozul-/buzul-: bozulmak, kötüleşmek.
 [1] →[yalın hal]
bölün-: bölünmek.
 [1] →[yalın hal]
bört-: temas etmek.
 [2] →[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]
börtül-: temas edilmek.
 [2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]
börtür-: temas etmek.
 [2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]
bulgan-: hiddetlenmek, öfkelenmek.
 [2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]
bulgaş-: ortaya çıkmak, mevcut olmak, zuhur etmek.
 [1] →[yalın hal]
bultuk-: 1. bulunmak.
 [2] →[yalın hal]+[bulunma h.e.]
 2. maruz kalmak.
 [2]+(1) →[yalın hal]+[yönelme h.e.]+[bulunma h.e.]

bultur-: buldurmak.

[2]+(1)→[yalın hal]+[belirtme h.e.]

burçıntur-: incitmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

busu-: sıkıkmak.

[1] →[yalın hal]

busurkan-/bosurkan-: endişelenmek.

[1] →[yalın hal]

buşrul-: üzülmek, sıkıntı çekmek.

[1] →[yalın hal]

buşur-: öfkelenmek, kızdırmak.

[2]→[yalın hal]+[belirtme h.e.]

butarla-: bozmak, parçalamak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]

buzul-: bozulmak.

[1] →[yalın hal]

bügün-: algılamak, düşünmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

bügür-: püskürmek, su serpmek.

[3] →[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme]+[yönelme h.e.]

bükşil-: yarılmak.

[1] →[yalın hal]

bütür-/bitür-: bitirmek, tamamlamak, gerçekleştirmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]

çaşur-: ihbar etmek, gammazlamak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

çavık-: ünlü olmak.

[2] →[yalın hal]+[bulunma h.e.]

çimşileş-: sızlamak.

[1] →[yalın hal]

çoğlan-: parlamak, alevlenmek.

[1] →[yalın hal]

çökit-: çöktürmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

çözül-: çözülmek.

[1] →[yalın hal]

eded-: (bitkiler için) büyümek, gelişmek.

[1] →[yalın hal]

edik-: başarmak, elde etmek.

[1] →[yalın hal]

edker-: dikkate almak.

[1] →[yalın hal]

edle-: uygun hale getirmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

egir-: 1. eğirmek.

[2] →[yalın hal]+[eksiz belirtme h.e.]

2. (sıkıntı vb.) sarmak.

[1] →[yalın hal]

egirt-/figirt-: sardırmak.

[3] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+[yönelme h.e.]

egsüt-: eksiltmek, azaltmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

emgen-: 1. acı çekmek.

[1] →[yalın hal]

2. katlanmak.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

emget-: acı çektirmek, eziyet etmek.

[2]+(1) →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+(yönelme h.e.)

emiş-: emmek.

[1] →[yalın hal]

emiz-: emzirmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

emle-: tedavi etmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

emlet-: iyileştirmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

eñit-: 1. eğmek, eğdirmek.

- [3] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+[yönelme h.e.]
2. eğilmek.
[2] →[yalın hal]+[bulunma h.e.]
- ejitdür-:** eğmek.
[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]
- enükle-:** yavrulamak.
[1] →[yalın hal]
- erigle-:** nasihat, öğüt vermek.
[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]
- erkeçlen-:** dalgalanmak.
[1] →[yalın hal]
- erksin-:** 1. güçlenmek.
[1] →[yalın hal]
2. gasp etmek; kendine mal etmek.
[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]
- ermegür-:** tembellik etmek.
[1] →[yalın hal]
- ert-:** 1. (zaman) geçmek.
[1] →[yalın hal]
2. aşmak, geçmek.
[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]
2. (bir yerden) geçmek.
[2] →[yalın hal]+[ayrılma h.e./bulunma-ayrılma]
3. işlemek.
[2] →[yalın hal]+[eksiz belirtme h.e.]
- ertdür-:** geçirtmek, tamamlamak.
[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]
- ertür-(I):** (zaman) geçirmek.
[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]
- ertür-(II):** ulaştırmak, erdirmek.
[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]
- esil-/isil-(I):** 1. azalmak.
[1] →[yalın hal]
2. solmak.
[1] →[yalın hal]
- esil-/isil-(II):** ezilmek.
[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]
- esirke-:** esirgemek.
[2]+(1) →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+(bulunma h.e.)
- eşid-:** 1. işitmek.
[2] +(1)→[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]+(bulunma h.e.)
2. haber almak.
[2]+(1)→[yalın hal]+[belirtme h.e.]+(ayrılma h.e.)
- eşidigse-:** duymak istemek.
[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]
- eşidil-:** duyulmak.
[1]+(1)→[yalın hal]+(ayrılma h.e.)+(bulunma h.e.)
- eşidtür-:** işittirmek, duyurmak.
[3] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+[yönelme h.e.]
- etine-:** ses çıkarmak.
[1] →[yalın hal]
- etiz-:** (çalgı) çalmak.
[2] →[yalın hal]+[eksiz belirtme h.e.]
- etizdür-:** (sesi) çınlattırmak, müzik yapmak.
[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]
- evirt-:** çevirtmek.
[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]
- evril-:** 1. çevrilmek.
[2] →[yalın hal]
2. bir doğrultuda hareket etmek.
[2] →[yalın hal]+[bulunma h.e.]
- ezügle-:** kandırmak, dolandırmak.
[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]
- id-:** 1. göndermek.

[2]+(1)+(1) →[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]+(yönelme h.e.)+(ayrılma h.e.)

1. göndermek

[2]+(1)+(1) →[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]+(yön gösterme h.e.)+(ayrılma h.e.)

ıdala-: 1. bırakmak, terk etmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

2. dağıtmak, sunmak.

[3] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+[yönelme h.e.]

ıdtur-: göndertmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

ılıktur-: ısıtırmak, meylettirmek.

[1] →[yalın hal]

ıman-: inanmak.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

ımantur-: inandırmak.

[3] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+[yönelme h.e.]

ırat-: uzaklaştırmak.

[1] →[yalın hal]

ırgal-: sallanmak.

[1] →[yalın hal]

ısla-: ıslamak.

[2] →[yalın hal]+[eksiz belirtme h.e.]

ıslat-: ıslatmak.

[1] →[yalın hal]

ıçker-: 1. bağımlı kılmak.

[3] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+[yönelme h.e.]

2. özümsemek, kabul etmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

ıçür-: içirmek.

[2]+(1) →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+(yönelme h.e.)

ıdi-/iidi: toplamak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]

ıdik-: başarmak, elde etmek.

[1] →[yalın hal]

ıdil-/itil-: devrilmek.

[1] →[yalın hal]

ıgide-: yalan söylemek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

ıgirt-/egirt-: kuşatılmak.

[3] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]+[belirtme h.e.]

ıgle-: hastalanmak.

[1] →[yalın hal]

ılin-: tutunmak, bağlanmak.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

ılinçüle-: eğlenmek.

[1]+(1) →[yalın hal]+(bulunma h.e.)

ılintür-: bağlamak.

[3] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+[yönelme h.e.]

ıltin-: iletmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

ın-: inmek.

[3] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]+[ayrılma h.e./bulunma-ayrılma-h.e.]

ınçsire-: kaygılanmak, endişelenmek.

[1] →[yalın hal]

ınle-: gaspetmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

ırgür-: başarmak.

[1] →[yalın hal]

ırin-/yirin-: kızmak, öfkelenmek.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

ırinçke-: acımak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

ırintür-: sefil etmek, düşkün hale getirmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

ırkle-: (ayaklarını) yere basmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

irpekle-: biçmek, doğramak.

[1] →[yalın hal]

irpeş-: karşılıklı birbirini kesmek.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

isirke-/esirke-: esirgemek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

iste-: aramak, araştırmak.

[2]+(1) →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+(bulunma h.e.)

istet-: 1. istetmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

2. aratmak.

[2]+(1) →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+(bulunma h.e.)

işle-: işlemek, çalışmak, yapmak.

[2]+(1) →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+(yönelme h.e.)

işlet-: çalışmasını sağlamak.

[3] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+[bulunma h.e.]

itil-/etil-: 1. donatılmak.

[1] →[yalın hal]

2. süslemek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

itin-/etin-: hazırlamak.

[2]+(1) →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+(bulunma h.e.)

itiş-/étiş-: değişmek.

[1] →[yalın hal]

itiştür-/etiztür-: çaldırmak, müzik yaptırmak.

[2] →[yalın hal]+[eksiz belirtme h.e.]

kagrul-/kagurul-: kavrulmak, canı yanmak.

[1]+(1) →[yalın hal]+(yönelme h.e.)

kakın-: pişman olmak.

[1]+(1) →[yalın hal]+(belirtme h.e.)

kal-: 1. kalmak, olduğu durumu sürdürmek.

[1]+(1) →[yalın hal]+(bulunma h.e.)

2. arta kalmak.

[1] →[yalın hal]

kalağur-: sevinç göstermek, fırlamak.

[1] →[yalın hal]

kalağur-: sevinç göstermek, fırlamak.

[1] →[yalın hal]

kamil-: yere yıkılmak, düşmek.

[2] →[yalın hal]+[bulunma h.e.]

kamşa-: sallanmak, titremek.

[1] →[yalın hal]

kamşat-: yerinden oynatma, sarsmak.

[3] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+[bulunma-ayrılma h.e.]

kantur-: doyurmak, tatmin etmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

karar-: kararmak.

[1] →[yalın hal]

karı-: ihtiyarlamak.

[1] →[yalın hal]

karıl-: karışmak, birbirine girmek.

[1] →[yalın hal]

karış-: karışmak.

[1] →[yalın hal]

katar-: çevirmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

katıgılan-: çabalamak, katlanmak.

[2]+(1)→[yalın hal]+[yönelme h.e.]+(bulunma h.e.)

katıl-: 1. katılmak.

[2] →[yalın hal]+[yöneme h.e.]

2. karışmak.

[1] →[yalın hal]

katna-: tekrar etmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

kavır-: toplamak, bir araya getirmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

kaviş-: 1. birleşmek.

[1] →[yalın hal]
 2. kavuşmak.
 [1] →[yalın hal]
kavışat-/kavşat-/kavzat-: sıkıştırmak, çevirmek.
 [1] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]
kavışur-: kavuşturmak, bitişirmek.
 [2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]
kavşa-: kaynaşmak.
 [1]+(1) →[yalın hal]+(ayrılma h.e.)
kavşat-/kavışat-/kavzat-: sıkıştırmak, çevirmek.
 [2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]
kavşatıl-: sarılmak, çevrelenmek.
 [2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]
kavşur-: birleştirmek.
 [2] →[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]
kayıntur-: kaynatmak.
 [2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]
kazgan-: kazanmak.
 [2] →[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]
keçür-: geçirmek.
 [2]+(1) →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+(ayrılma h.e.)
kedgir-: 1. sendelemek, kaçmak.
 [1] →[yalın hal]
 2. şüphelenmek.
 [2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]
keci-: olgunlaşmak, yetişmek.
 [1] →[yalın hal]
kedil-: yeni bir şekle bürünmek.
 [2] →[yalın hal]+[bulunma h.e.]
kedür-: giydirmek.
 [2] →[yalın hal]+[eksiz belirtme h.e.]
kelür-: getirmek.
 [2] +(1)→[yalın hal]+[belirtme h.e.]+(bulunma h.e.)

kelür-: getirmek.
 [2] +(1)→[yalın hal]+[belirtme h.e.]+(yön gösterme h.e.)
kemiş-: 1. yere atmak, bırakmak.
 [2]→[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]
 2. terk etmek, atmak.
 [2]+(1)→[yalın hal]+[belirtme h.e.]+(bulunma h.e.)
keşşes-: danışmak, istişare etmek.
 [1] →[yalın hal]
kerget-: kusurlu olmak, eksik kalmak.
 [2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]
kertkün-: inanmak, iman etmek.
 [2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]
kesil-: kesilmek.
 [1] →[yalın hal]
kesiş-: kesişmek.
 [2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]
kevil-: zayıflamak.
 [1] →[yalın hal]
kıkır-: bağırarak, çağırarak.
 [1] →[yalın hal]
kılıl-: yapılmak.
 [1]+(1) →[yalın hal]+(bulunma h.e.)
kılın-: yapmak.
 [2] →[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]
kültür-: yaptırmak, ettirmek.
 [2]+(1) →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+(yönelme h.e.)
kına-: cezalandırmak.
 [2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]
kırıl-: ölmek.
 [1] →[yalın hal]
kısgar-: kısaltmak.
 [2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]
kıyıl-: ölmek.

[1] →[yalın hal]
kızgan-: kıskanmak, cimrilik etmek.
 [1] →[yalın hal]
kigür-: içeriye girdirmek, sokmak.
 [3] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+[yönelme h.e.]
kigür-: içeriye girdirmek, sokmak.
 [3] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+[bulunma h.e.]
kikşür-: kışkırtmak, tahrik etmek.
 [2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]
kişürt-: genişletmek.
 [2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]
kişürül-: genişletilmek.
 [1] →[yalın hal]
kirgür-: içeri sokmak.
 [3] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+[bulunma h.e.]
kirtgür-: inanmak.
 [2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]
kişilen-: evlenmek.
 [2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]
kiter-: uzaklaştırmak, yok etmek.
 [2]+(1) →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+[ayrılma h.e.]
kizle-: gizli tutmak, saklamak.
 [2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]
kkirik-/kirik-: kirlenmek.
 [1] →[yalın hal]
kkiriktür-: kirletmek.
 [2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]
kod-: 1. koymak, yerleştirmek.
 [3] →[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]+[bulunma h.e.]
 2. terk etmek, bırakmak.
 [2]+(1) →[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]+(bulunma h.e.)

3. ayırmak.
 [3] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+[bulunma-ayrılma h.e.]
kodikartur-: alçaltmak.
 [2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]
kodtur-: bıraktırmak, vazgeçirmek.
 [2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]
kodurt-: koydurtmak.
 [2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]
kogşa-: zayıflamak.
 [1] →[yalın hal]
koldamla-: kusmak.
 [1] →[yalın hal]
kolula-: hesap etmek, derinlemesine düşünmek.
 [2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]
kolun-: 1. rica etmek, istemek.
 [2] →[yalın hal]+[eksiz belirtme h.e.]
 2. (biri için bir şey) istemek, dilemek.
 [3] →[yalın hal]+[eksiz belirtme h.e.]+[yönelme h.e.]
koşrul-: kopmak.
 [1]+(1) →[yalın hal]+(bulunma h.e.)
kora-: azalmak, yok olmak.
 [1] →[yalın hal]
korat-: azaltmak
 [2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]
korkın-: korkmak.
 [1] →[yalın hal]
korkıt-: korkutmak.
 [2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]
kovla-: iftira etmek.
 [2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]
koşur-: bağlatmak, elde etmek.
 [2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]
kotur-: istinsah etmek.
 [2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]
kökedür-: övmek, yüceltmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

kömül-: gömülmek.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

kömül-: gömülmek.

[2] →[yalın hal]+[bulunma h.e.]

köşülker-: düşünmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

köntür-: (davranışları vb.) düzeltmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

kör-: 1. görmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]+(bulunma h.e.)

1. (bir yerden) görmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+(ayrılma h.e.)

2. bakmak.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

3. tabi olmak.

[2] →[yalın hal]+[yön gösterme h.e.]

3. tabi olmak.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

körkit-: göstermek.

[2]+(1) →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+(yönelme h.e.)

körle-: aldatmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

körügse-: 1. görmek istemek,

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

2. birine görme isteğinde bulunmak.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

körün-: kabul etmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

körünçle-: göstermek, ortaya çıkarmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

köşit-: örtmek, saklamak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

kötüt-: kötü hale gelmek.

[1] →[yalın hal]

kötrül-: yükseltmek, yüceltmek.

[2] →[yalın hal]+[bulunma h.e.]

köyür-: yakmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]

közün-: görünmek.

[2]+(1) →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+(yönelme h.e.)

közüntür-: ortaya çıkartmak, göstermek.

[2]+(1) →[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]+(bulunma-çıkma h.e.)

kurat-/kubrat-: derleyip toparlamak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

kurşa-: kuşatmak, sarmak.

[1] →[yalın hal]

kurşatıl-: kuşatılmak, sarılmak.

[2] →[yalın hal]+[yönelme hal]

kuru-: kurumak.

[1] →[yalın hal]

kutad-: kutlu kılmak, mutlu olmak.

[1]+(1) →[yalın hal]+(bulunma h.e.)

kutgar-/kutgur-: kurtarmak.

[2]+(1) →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+(ayrılma h.e.)

kutrul-/kurtul-: kurtulmak.

[2] →[yalın hal]+[ayrılma h.e./bulunma-ayrılma h.e.]

kuvrat-: toplamak.

[1] →[yalın hal]

küçe-: zorlamak, güç kullanmak.

[1] →[yalın hal]

küçed-: kuvvetlenmek.

[1] →[yalın hal]

küçen-: kuvvetlenmek.

[1] →[yalın hal]

küçet-: kuvvetlenmek.

[1] →[yalın hal]
küçlen-: güçlenmek.
 [1] →[yalın hal]
küçlentür-: güçlendirmek.
 [2] → [yalın hal]+[belirtme h.e.]
küçsire-: zayıflamak, güçsüzleşmek.
 [1] →[yalın hal]
küçsiret-: güçsüzleştirmek.
 [2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]
kükre-: kükremek.
 [1] →[yalın hal]
kükül-: ünlenmek.
 [1] →[yalın hal]
külçir-: gülümsemek.
 [1] →[yalın hal]
küle-: övmek, methetmek.
 [2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]
künile-: 1. kıskanmak.
 [1] →[yalın hal]
 2. imrenmek.
 [2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]
küret-: aldatmak.
 [2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]
küven-: güvenmek.
 [2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]
küzet-: 1. korumak, gözetmek.
 [2]+(1) →[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme hal eki]+(bulunma h.e.)
 2. (tehlikeden) korumak.
 [3] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+[bulunma-ayrılma h.e.]
küzetdür-: gözetirmek.
 [2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]
lala-: ezmek.
 [2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]
mağala-: adım atmak, yürümek.

[1] →[yalın hal]
mağra-:bağırarak.
 [1] →[yalın hal]
meñile-: 1. sevinmek, mutlu olmak.
 [1]+(1) →[yalın hal]+(bulunma h.e.)
 2. mutluluğu tatmak.
 [2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]
meñilet-: sevindirmek.
 [2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]
meñzet-: benzetmek.
 [2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]
möğre-: böğürmek.
 [1] →[yalın hal]
muğad-: hayret etmek, şaşırarak.
 [1]+(1) →[yalın hal]+(yönelme h.e.)
muğadur-: hayrete düşürmek.
 [2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+(bulunma h.e.)
müne-: kötölemek, aşağılamak.
 [2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]
nomla-: vaaz etmek, anlatmak.
 [3] +(1)→[yalın hal]+[belirtme h.e.]+[yönelme h.e.]+(bulunma h.e.)
nomlat-: açıklatmak, vaaz verdirmek.
 [2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]
nomlatıl-: vaaz ettirilmek, anlatılmak.
 [1] →[yalın hal]
odun-: 1. uyanmak.
 [1] →[yalın hal]
 2. rüyadan kalkmak.
 [2] →[yalın hal]+[ayrılma h.e.]
oduntur-: uyandırmak, hatırlatmak.
 [1] →[yalın hal]
ogat-: 1. gözden kaçırmak, şaşırarak.
 [2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]
 2. geri kalmak.
 [2] →[yalın hal]+[ayrılma h.e.]

oğşat-/okşat-: benzetmek.

[3] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+[yönelme h.e.]

ogurla-: çalmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]

okıt-: 1. okutmak.

[2]+(1) →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+[yönelme h.e.]

2. anlatmak, açıklamak.

[3] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+[yönelme h.e.]

oklat-: taksim etmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

olgurt-: oturtmak.

[3] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+[bulunma h.e.]

olur-: 1. bir yerde oturmak.

[2] →[yalın hal]+[bulunma h.e.]

2. yaşamak, ikamet etmek.

[2] →[yalın hal]+[bulunma h.e.]

2. yaşamak ikamet etmek.

[2] →[yalın hal]+[yön gösterme h.e.]

3. tahta oturmak.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

oğar-: 1. iyileştirmek, düzeltmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

2. anlamak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

oğarıl-: iyileştirilmek.

[1] →[yalın hal]

oğul-: iyileşmek.

[1] →[yalın hal]

orla-: bağışmak.

[1] →[yalın hal]

ornan-: yerleşmek.

[2] →[yalın hal]+[bulunma h.e.]

ornaş-: yerleşmek.

[2] →[yalın hal]+[bulunma h.e.]

ornat-: yerleştirmek.

[3] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+[bulunma h.e.]

osuş-: perişan olmak.

[1] →[yalın hal]

ota-: tedavi etmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

oya-: vurmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

oyna-: oynamak.

[1]+(1) →[yalın hal]+[bulunma h.e.]

ozgur-: kurtarmak.

[2]+(1) →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+[ayrılma h.e./bulunma-ayrılma h.e.]

öbkele-: öfkelenmek.

[1] →[yalın hal]

öçül-: ortadan kalkmak.

[1] →[yalın hal]

öçeş-: öcünü almak, kin beslemek.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

öçür-: 1. söndürmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

2. yok etmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

ödrül-: ayrılmak.

[2] →[yalın hal]+[bulunma-ayrılma h.e.]

ödür-: ayırmak, öldürmek.

[2] →[yalın hal]+[bulunma-ayrılma h.e.]

ögirt-: sevindirmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

ögirtür-: sevindirmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

ögirtür-: sevindirmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

öğlen-: kendine gelmek, ayılmak.

[1] →[yalın hal]

öğlentür-: aklını başına toplatmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

öğren-: alışmak.

[1] →[yalın hal]

öğret-: öğretmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

öğretin-: öğrenmek.

[2]+(1) →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+(bulunma h.e.)

ögsire-: bilincini yitirmek.

[1] →[yalın hal]

öğüt-: övmek.

[1] →[yalın hal]

ök-: düşünmek.

[2] →[yalın hal]+[eksiz belirtme h.e.]

ökli-: çoğalmak, artmak, büyümek.

[1] →[yalın hal]

ökün-/ökön-: 1. itiraf etmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

2. pişman olmak.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

öküntür-/ököntür-: 1. itiraf ettirmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

2. pişman etmek.

[3] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+[ayrılma h.e.]

ölür-: öldürmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]

ölürt-: öldürtmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

öned-: iyileşmek.

[1] →[yalın hal]

önedtür-: tedavi etmek, iyileştirmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

öntür-/üntür-: 1. yukarı kaldırmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

2. meydana getirmek.

[2] →[yalın hal]+[eksiz belirtme h.e.]

3. çıkartmak.

[2]+(2)→[yalınhal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]+(ayrılma h.e./bulunma-ayrılma h.e.)+(yön gösterme h.e.)

4. (dil) çıkarmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

5. (ses) çıkartmak.

[2]→[yalın hal]+[eksiz belirtme h.e.]

örit-/örüt-: 1. yükseltmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]+(bulunma h.e.)

2. (gönül, küsüş vb. kelimelerle) niyet beslemek, bir duyguyu ortaya çıkarmak.

[2]→[yalın hal]+[eksiz belirtme h.e.]+[yönelme h.e.]

3. yaratmak.

[2]→[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]

öritdür-:yükselttirmek.

[2] →[yalın hal]+[eksiz belirtme h.e.]+[yönelme h.e.]

örlet-: sınırlendirmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

örlüş-: kızmak.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

örlüt-: örtünmek, kaplanmak.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

örte-: yakmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

örten-: 1. alev almak, yanmak.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

1. alev almak, yanmak.

[2] →[yalın hal]+[ayrılma h.e.]

1. alev almak, yanmak.

[1]+(1) →[yalın hal]+(bulunma h.e.)
örtül-: örtülmüş olmak.
 [1] →[yalın hal]
örtün-: örtünmek.
 [1] →[yalın hal]
örtür-: yükseltmek.
 [2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]
ötekle-: geri ödemek.
 [2] →[yalın hal]+[eksiz belirtme h.e.]
ötgür-: açıklamak, derinlemesine anlamak.
 [2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]
ötle-: öğütlemek.
 [3] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+[yönelme h.e.]
ötün-: rica etmek, arz etmek.
 [3] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+[yönelme h.e.]+(bulunma h.e.)
ötür-: deldirmek.
 [3] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+[yönelme h.e.]
öviş-: kasılmak.
 [1] →[yalın hal]
övkele-: öfkelenmek.
 [1]+(1) →[yalın hal]+(yönelme h.e.)
övkelen-: öfkelenmek.
 [1]+(1) →[yalın hal]+(yönelme h.e.)
saçıl-: 1. saçılmak.
 [1]+(1) →[yalın hal]+(bulunma h.e.)
 2. dağılmak, bozulmak.
 [1] →[yalın hal]
 3. dağıtmak.
 [2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]
saçiltur-: saçtırmak.
 [2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]
saçıra-/saçra-: sıçramak.
 [2] →[yalın hal]+[bulunma h.e.]
sakın-: düşünmek.

[2]+(1) →[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]+(bulunma h.e.)
sakıntur-: düşündürmek.
 [1] →[yalın hal]
saklan-: 1. korunmak.
 [2] →[yalın hal]+[bulunma-ayrılma h.e.]
 2. saklamak, korumak.
 [2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]
salın-: salınmak.
 [1] →[yalın hal]
salıntur-: asmak, sallandırmak.
 [2] →[yalın hal]+[eksiz belirtme h.e.]
san-: saymak, farz etmek.
 [2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]
sana-: saymak.
 [2] →[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]
sançış-: vuruşmak.
 [2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]
sap-: eksik olanı tamamlamak, tamir etmek.
 [2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]
satga-: ezmek, incitmek.
 [2] →[yalın hal]+[eksiz belirtme h.e.]
savrıl-: savrulmak.
 [1] →[yalın hal]
sergür-: 1. sabretmek, dayanmak.
 [2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+[bulunma h.e.]
 2. engellemek.
 [2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]
seril-: 1. durmak, sona ermek.
 [2] →[yalın hal]+[bulunma h.e.]
 2. sakinleşmek.
 [1] →[yalın hal]
serin-: 1. sabretmek, dayanmak.
 [2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

2. tutunmak, sebat etmek.
 [2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]
- sevin-:** sevinmek.
 [1]+(1) →[yalın hal]+(yönelme h.e.)
- sevintür-:** sevindirmek.
 [2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]
- seviş-:** sevişmek.
 [1] →[yalın hal]
- sevit-:** sevdirmek.
 [2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]
- sıdur-:** kırdırmak.
 [2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]
- sıgta-:** ağlamak.
 [1] →[yalın hal]
- sıgtaş-:** ağlaşmak.
 [1] →[yalın hal]
- sıgur-:** sığdırmak.
 [3] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+[bulunma h.e.]
- sıkıl-:** sıkılmak.
 [1]+(1) →[yalın hal]+(yönelme h.e.)
- sıkın-:** sığınmak.
 [2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]
- sıkta-:** ağlamak.
 [1] →[yalın hal]
- sın-:** bitkin düşmek.
 [1] →[yalın hal]
- sına-:** sınamak, denemek.
 [1] →[yalın hal]
- sigiri-:** seyirtmek, koşmak.
 [1] →[yalın hal]
- sikirt-/sékirt-:** hücum etmek.
 [2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]
- simikle-/semekle-:** 1. cenaze töreni düzenlemek.
 [1] →[yalın hal]
 2. hazırlık yapmak.
 [1] →[yalın hal]
- [1] →[yalın hal]
- siğile-:** feryat etmek.
 [1] →[yalın hal]
- siğir-:** yutmak.
 [2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]
- siğirt-:** yutulmak.
 [2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]
- siğür-:** içine çekmek.
 [2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]
- sizin-/sêzin-:** şüphelenmek.
 [2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]
- soçul-:** soyunmak.
 [2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]
- soğın-:** soğumak, serinlemek.
 [1] →[yalın hal]
- soğıt-:** soğutmak.
 [2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]
- sokuntur-:** arındırmak.
 [1] →[yalın hal]
- sokuş-:** karşılaşmak.
 [1] →[yalın hal]
- sola-:** zincire vurmak.
 [2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]
- soytur-:** soydurmak.
 [2]+(1) →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+(yönelme h.e.)
- soydur-:** soydurmak.
 [1] →[yalın hal]
- söntür-:** söndürmek, dindirmek.
 [2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]
- sözle-:** söylemek.
 [2] →[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]+(yönelme h.e.)+(bulunma h.e.)
- sözlel-:** bahsedilmek, söylenmek.
 [2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]
- sözleş-:** 1. konuşmak.

- [1] →[yalın hal]
2. belli bir konudan konuşmak.
[2]+(1) →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+[yönelme h.e.]
sözletil-: söylenilmek, konuşturulmak.
[1] →[yalın hal]
suçul-: çekmek.
[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]
sugul-: çekilmek, kurumak.
[1] →[yalın hal]
sugur-: (su vb. sıvılar için) sızdırmak, akıtmak.
[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]
suklan-: 1. arzulamak, tamah etmek.
[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]
2. imrenmek
[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]
suva-: sıvamak.
[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]
suvat-: sıvatmak, bulaştırmak.
[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]
suvsa-: 1. susamak.
[1] →[yalın hal]
2. çok istemek, özlemek.
[2] →[yalın hal]+[eksiz belirtme h.e.]
susvat-: susuz bırakmak.
[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]
südrü-: sürüklemek.
[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]
süjüş-: savaştırmak.
[1] →[yalın hal]
süüle-: asker sevk etmek.
[3] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+[yönelme h.e.]
süzül-: arınmak, temizlenmek.
[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]
şaşur-: şaşırarak, ayırt edememek.
[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]
şeşil-/şişil-: çözülmek, ayrılmak.
[1] →[yalın hal]
takşur-: (şarkı, beyit) okumak.
[2] →[yalın hal]+[eksiz belirtme h.e.]
talma-: talan etmek, parçalamak.
[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]
tamgalama-: damgalamak, işaretlemek.
[3] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+[bulunma h.e.]
tamıt-: yakmak, parlatmak.
[2] →[yalın hal]+[eksiz belirtme h.e.]
tamız-: damlatmak.
[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]
tamtur-: tutuşturmak.
[2]+(1) →[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]+[bulunma h.e.]
tañkıla-: didikleme.
[1] →[yalın hal]
tañçula-: parçalamak.
[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]
tañıl-: sıkıştırılmak.
[1] →[yalın hal]
tañla-: şaşırarak.
[1]+(1) →[yalın hal]+[yönelme h.e.]
tanukla-: bir şeyi gerçekleştirmek, ulaşmak.
[2]+(1) →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+[bulunma h.e.]
tanukat-: tanıkatmak.
[2]+(1) →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+[yönelme h.e.]
tanukatdur-: tanıkatlandırmak.
[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]
tapın-: 1. saygı göstermek.
[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]
2. ağırlamak, yüceltmek.
[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

tapinturul-: hürmet edilmek.

[2] → [yalın hal]+[bulunma h.e.]

tapış-: bulmak.

[2] → [yalın hal]+[belirtme h.e.]

tapla-: 1. beğenmek, hoşlanmak.

[2] → [yalın hal]+[belirtme h.e.]

2. kabul etmek, onaylamak.

[2] → [yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]

3. hürmet etmek.

[2] → [yalın hal]+[yönelme h.e.]

tarik-: 1. yok olmak.

[1] → [yalın hal]

2. uzaklaşmak.

[2] → [yalın hal]+[ayrılma h.e.]

tarıt-: ektirmek.

[2] → [yalın hal]+[belirtme h.e.]

tarıtdur-: ektirmek.

[2] → [yalın hal]+[belirtme h.e.]

tarkar-: 1. yok etmek.

[2]+(1) → [yalın hal]+[belirtme h.e.]+(bulunma h.e.)

2. uzaklaştırmak.

[3] → [yalın hal]+[belirtme h.e.]+[ayrılma h.e.]

tartıl-: kapılmak, gönül vermek.

[2] → [yalın hal]+[yönelme h.e.]

taşkar-/taşgar-: dışarı çıkmak.

[1] → [yalın hal]

tatgan-: tatmak.

[1] → [yalın hal]

tatıgsıra-: tatsız duruma gelmek.

[1] → [yalın hal]

tavran-: 1. gayret etmek.

[2] → [yalın hal]+[yönelme h.e.]

1. gayret etmek.

[2] → [yalın hal]+[bulunma h.e.]

2. acele etmek.

[1] → [yalın hal]

tayan-: dayanmak, güvenmek.

[2] → [yalın hal]+[yönelme h.e.]

taydur-/taytur-: kaydırmak.

[3] → [yalın hal]+[belirtme h.e.]+[ayrılma h.e.]

tayıt-: ayırmak.

[3] → [yalın hal]+[belirtme h.e.]+[ayrılma h.e.]

tebre-: titremek, sarsılmak.

[1] → [yalın hal]

tebret-: sarsmak.

[2] → [yalın hal]+[belirtme h.e.]

tegin-: ulaşmak.

[2] → [yalın hal]+[yönelme h.e.]

tegirmile-: çevrelemek.

[2] → [yalın hal]+[ayrılma h.e.]

tegiş-: rastlaşmak.

[1] → [yalın hal]

tegrigle-/tegrikle-: çevrelemek.

[2] → [yalın hal]+[belirtme h.e.]

teğsil-: 1. değişilmek.

[1] → [yalın hal]

2. bir şeyden şaşmak.

[2] → [yalın hal]+[bulunma-ayrılma h.e.]

teğsür-: değiştirmek.

[2] → [yalın hal]+[belirtme h.e.]

teğür-: götürmek, iletmek, ulaştırmak.

[3] → [yalın hal]+[belirtme h.e./esiz belirtme h.e.]+[yönelme h.e.]

teğürtür-: ulaştırmak, maruz bırakmak.

[2] → [yalın hal]+[belirtme h.e.]

tegzin-: 1. dönmek, dolanmak.

[2] → [yalın hal]+[bulunma h.e.]

1. (bir yerden) dönmek, dolanmak.

[2]→[yalın hal]+[ayrılma h.e.]
1. (bir yeri) dönmek, dolanmak.
[2]→[yalın hal]+[eksiz belirtme h.e.]
tegzintür-: döndürmek.
[3] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+[bulunma h.e.]
telmir-: yalvararak bakmak.
[1]+(1) →[yalın hal]+(ayrılma h.e.)
teñiz-: şişmek, kabarmak.
[1] →[yalın hal]
teñle-: ölçmek, karşılaştırmak.
[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]
teñlen-: tahmin etmek.
[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]
tepre-: 1. hareket etmek, sallamak.
[1] →[yalın hal]
2. harekete geçmek, ortaya çıkmak.
[1] →[yalın hal]
tepret-: kımıldatmak, sarımsak.
[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]
tetrül-: aldanmak, aldatılmak.
[1] →[yalın hal]
teвле-: aldatmak, kandırmak.
[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]
tevril-: çevrilmek, dönmek.
[1] →[yalın hal]
tevşil-: dağılmak, ufalanmak.
[1] →[yalın hal]
tıdıl-: engellenmek, bir şeyden uzaklaştırılmak.
[1] →[yalın hal]
tıdın-: 1. uzaklaşmak.
[2] →[yalın hal]+[ayrılma h.e.]
2. alıkonulmak.
[2] →[yalın hal]+[bulunma h.e.]
tıkıl-: tıklamak.
[1] →[yalın hal]

tılağur-: güzel konuşmak.
[1] →[yalın hal]
tıltan-: bir şeyi bahane etmek, bahane bulmak.
[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]
tıñla-: dinlemek.
[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]
tınlan-: canlanmak, kendine gelmek.
[1] →[yalın hal]
tınsıra-: kendinden geçmek.
[1] →[yalın hal]
tile-: 1. dilemek.
[2]+(1) →[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]+(bulunma-ayrılma h.e.)
2. aramak.
[2]+(1) →[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]+(bulunma h.e.)
tilet-: diletmek, istetmek.
[2] →[yalın hal]+[eksiz belirtme h.e.]
tilken-: elde etmek, edinmek.
[2] →[yalın hal]+[eksiz belirtme h.e.]
tıpin-: tepinmek, vurmak.
[1] →[yalın hal]
tırgür-: diriltmek.
[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]
tıril-: dirilmek, canlanmak.
[1] →[yalın hal]
titiker-: zeki olmak.
[1] →[yalın hal]
tıtil-: vazgeçmek.
[2] →[yalın hal]+[ayrılma h.e.]
titin-/tetin-: cesaret etmek.
[1] →[yalın hal]
tiyiş-/tiş-: konuşmak.
[1]→[yalın hal]
tod-: 1. doymak.

[1] →[yalın hal]

2. kanmak, tatmin olmak.

[1] →[yalın hal]

todgur-/todur- 1. doyurmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

2. doyurmak, tatmin etmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

togur-/tugur- doğurmak, ortaya çıkarmak.

[2]→[yalın hal]+[belirtme h.e.]

tokı-/toku- 1. vurmak, dövmek.

[2]+(1) →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+(bulunma h.e.)

2. (toprak vb.) işlemek.

[2] →[yalın hal]+[eksiz belirtme h.e.]

3. dokumak.

[2] →[yalın hal]+[eksiz belirtme h.e.]

4. tokmaklamak.

[2]+(1) →[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]+(bulunma h.e.)

5. (rüzgar) çarpmak .

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

6. yapmak, inşa etmek.

[2] →[yalın hal]+[eksiz belirtme h.e.]

7. (işe güce) koşturmak.

[3] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+[yönelme h.e.]

tokış- 1. vuruşmak.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

2. vurmak.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

tokıt- kurdurmak.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

tokıtıl- vurulmak.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

tol- 1. dolmak.

[1] →[yalın hal]

2. dolmak, bitmek.

[1]+(1) →[yalın hal]+(bulunma h.e.)

tolgur- doldurmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

tonan- giyinmek.

[2] →[yalın hal]+[eksiz belirtme h.e.]

tonantur- giydirmek, donatmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

toñla- 1. vurmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

2. koşturmak.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

topul-/toopul- delmek, nüfuz etmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

toşgur- yok etmek.

[2] →[yalın hal]+[eksiz belirtme h.e.]

toş- dolmak.

[1] →[yalın hal]

toşgur- 1. doldurmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]

2. tamamlamak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

3. tesir etmek

[2] →[yalın hal]+[bulunma h.e.]

toşgurt- doldurtmak, tamamlamak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

tökül- 1. dökülmek, akmak.

[1] +(1)→[yalın hal]+(bulunma-ayrılma h.e.)

2. (yağmur) yağmak.

[1] →[yalın hal]

3. (çiçek yaprakları) dökülmek.

[1] →[yalın hal]

tölte- döşemek, sermek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

töñder- döndürmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]
tönderil-: dönderilmek.
 [1] →[yalın hal]
töşen-: kullanmak.
 [2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]
tözker-: esasını araştırmak, soruşturmak.
 [2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]
tsuyurka-: acımak.
 [2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]
tugla-: tuğ dikmek.
 [2] →[yalın hal]+[eksiz belirtme h.e.]
tumıl-: soğumak.
 [1] →[yalın hal]
turgur-: 1. durdurmak.
 [2]+(1) →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+[bulunma h.e.]
 2. yükseltmek.
 [2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]
 3. yerleştirmek.
 [3] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+[bulunma h.e.]
 4. his beslemek.
 [3] →[yalın hal]+[eksiz belirtme h.e.]+[yönelme h.e.]
 5. harekete geçirmek.
 [1] →[yalın hal]
 6. (kurban) sunmak.
 [2] →[yalın hal]+[eksiz belirtme h.e.]
turıt-: durdurmak.
 [1] →[yalın hal]
turkıylan-: çekinmek.
 [1] →[yalın hal]
turul-: durulmak, sakinleşmek.
 [1] →[yalın hal]
turultur-: durultmak, sakinleştirmek.
 [2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]
turuş-: yüzleşmek, karşılaşmak.

[1] →[yalın hal]
tuşuş-: karşılaşmak, rastlaşmak.
 [1] →[yalın hal]
tutdur-: tutturmak.
 [3] →[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme hal eki]+[yönelme h.e.]+[bulunma h.e.]
tutsuk-: yakalanmak.
 [1] →[yalın hal]
tutul-: tutulmak.
 [2] →[yalın hal]+[bulunma h.e.]
tutun-: 1. tutuşmak, yanmak.
 [1] →[yalın hal]
 2. alıkonmak.
 [2] →[yalın hal]+[bulunma h.e.]
tutuş-: bağlanmak.
 [1] →[yalın hal]
tutuz-: 1. öğüt vermek.
 [2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]
 2. emretmek.
 [2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]
 3. teslim etmek, bırakmak.
 [2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]
tuyun-: hissetmek, anlamak.
 [2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]
tuyuz-: anlatmak, tebliğ etmek.
 [2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]
tüke-: 1. tükenmek, yok olmak.
 [1] →[yalın hal]
 2. bitirmek.
 [2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]
 3. tamamlanmak.
 [1] →[yalın hal]
tüket-: bitirmek, tamamlamak.
 [2] →[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]
tültür-: 1. çarpmak, vurmak.

[2]+(1)→[yalın hal]+[belirtme h.e.]+(bulunma h.e.)

2. (enstruman) çalmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

tüme-: hazırlamak.

[2] →[yalın hal]+[eksiz belirtme h.e.]

tümen-: hazırlamak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

tüne-: geceleme.

[2] →[yalın hal]+[bulunma h.e.]

tüpker-: esasını araştırmak, soruşturmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

tüpüktür-: araştırmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

tüşe-: düş görmek.

[2]+(1) →[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme hal eki]+(bulunma h.e.)

tüşsire-: meyvesiz kalmak.

[1] →[yalın hal]

tüşür-: düşürmek, yöneltmek.

[3] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+[yönelme h.e.]

tüzül-: uyuma girmek, uyumlu olmak.

[2] →[yalın hal]+[bulunma h.e.]

uçm-: kendini uçurmak.

[1] →[yalın hal]

uçuzla-: aşağılamak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

udı-: uyumak.

[1]+(1) →[yalın hal]+(bulunma h.e.)

udun-: 1. saygı göstermek.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

2. yüceltmek, ululamak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]

uduz-: yaklaştırmak.

[3] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+[yönelme h.e.]

ugra-: planlamak, bir şey yapmaya niyetlenmek.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

ugutla-: mayalamak.

[1] →[yalın hal]

uk-: anlamak, idrak etmek.

[2]+(1) →[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]+(bulunma h.e.)

ukıt-: anlatmak, bildirmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

uktur-: anlatmak, açıklamak.

[3] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+[yönelme h.e.]

ukun-: itiraf etmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

ulal-: ulaşmak.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

ulgad-: büyümek.

[1] →[yalın hal]

ulı-: ulumak, feryat etmek.

[1] →[yalın hal]

ulın-: (bir şeyin baskısı altında) kıvrınmak.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

ulış-: ağlaşmak, birlikte ağıt yakmak.

[1] →[yalın hal]

umıl-: yumulmak.

[1] →[yalın hal]

umun-: ummak, istemek.

[1] →[yalın hal]

unıtdur-: unutturmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

unıtıl-: unutulmak.

[1] →[yalın hal]

ursuk-: vurulmak.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

urtur-: kurmak, yerleştirmek.

[2] →[yalın hal]+[eksiz belirtme h.e.]

urun-: yerleştirmek, takınmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

uşal-: parçalanmak.

[1] →[yalın hal]

uşat-: ufalamak, parçalamak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

uşu-: parçalamak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

utrin-/utrun-: karşı koymak, dayanmak.

[1] →[yalın hal]

utruş-: dayanmak, direnmek.

[1] →[yalın hal]

utsuk-: yenilmek.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

uyad-: utanmak.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

uyak-: yıldızların batması.

[1] →[yalın hal]

uyal-: utanmak, sıkılmak.

[1] →[yalın hal]

uyırkan-: feryat etmek.

[1] →[yalın hal]

uza-: uzamak, büyümek.

[1] →[yalın hal]

uzan-: bir işte ustalaşmak, mahir olmak.

[2] →[yalın hal]+[bulunma h.e.]

uzat-: uğurlamak, yolcu etmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

üdü-: seçmek, ayırmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

üdü-: 1. bir şeyden ayrılmak, uzaklaşmak.

[2] →[yalın hal]+[ayrılma h.e.]

2. üstün tutulmak.

[1] →[yalın hal]

ükli-: artmak, çoğalmak.

[1] →[yalın hal]

üklit-: çoğaltmak, arttırmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

üklitdür-: çoğalttırmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

ülgüle-: saymak, hesap etmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

ün-/ön-: 1. çıkmak.

[3] →[yalın hal]+[ayrılma h.e/ayrılma-bulunma h.e.]+[yön gösterme h.e.]

2. ortaya çıkmak.

[1] →[yalın hal]

3. ses çıkarmak.

[2] →[yalın hal]+[yön gösterme h.e.]

ün-: 1. bağırarak, sesini yükseltmek.

[1] →[yalın hal]

2. çağırarak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

ürkit-: ürkütme.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

üste-: çoğaltmak, arttırmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]

üstel-/üstül-: 1. çoğalmak, artmak.

[1] →[yalın hal]

2. çoğaltmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

ütüle-: kızgın demirle yakmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

üzlentür-: yöneltmek.

[1] →[yalın hal]

üzmele-: yok etmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

üzne-: itiraz etmek, karşı gelmek.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

üzül-: 1. kesilmek, bitmek.
[1] →[yalın hal]
2. kaybolmak.
[1] →[yalın hal]

yadıl-/yadal-: 1. (bir yere) yayılmak.
[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]
1. (bir yerde) yayılmak.
[2] →[yalın hal]+[bulunma h.e.]
2. (saçı başı) dağılmak.
[1] →[yalın hal]

yadın-: itiraf etmek.
[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

yadtur-: yayılmasını sağlamak.
[3] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+[bulunma h.e.]

yagıla-: savaşmak.
[1] →[yalın hal]

yagılaş-: düşman olmak.
[1] →[yalın hal]

yagıt-: yağdırmak.
[2]+(1) →[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]+(bulunma h.e.)

yagu-: yaklaşmak.
[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

yagut-: yaklaştırmak.
[2]+(1) →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+(bulunma h.e.)

yakçirt-: ferahlatmak.
[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

yal-: 1. alev almak, yanmak..
[1]+(1) →[yalın hal]+(bulunma h.e.)
1. alev almak, yanmak.
[2]→[yalın hal]+[ayrılma h.e.]
1. alev almak, yanmak.
[2]→[yalın hal]+[yönelme h.e.]

yalaa-/yalga-: yalamak.
[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

yalga-/yala-: yalamak.
[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

yalına-: alevlenmek, yanmak.
[1] →[yalın hal]

yalk-: usanmak.
[1] →[yalın hal]

yaltır-/yaltrı-: 1. parlamak, ışık saçmak.
[2]+(1) →[yalın hal]+(bulunma h.e.)
1. (bir yerden) parlamak, ışık saçmak.
[2]+(1)→ [yalın hal]+(ayrılma h.e.)

yaltrıt-: parlatmak, aydınlatmak.
[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

yançıl-: ezilmek, parçalanmak.
[1]→ [yalın hal]

yançış-: vuruşmak.
[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

yañıl-: 1. (bir konuda) yanılmak.
[2] →[yalın hal]+[bulunma h.e.]
2. (birine) hata etmek.
[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

yañıltur-: yanıltmak.
[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

yañkur-: aksetmek, yankılanmak.
[1]→ [yalın hal]

yañkurt-: yankılatmak.
[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

yantur-: geri döndürmek.
[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

yapşın-: yapışmak, bağlanmak.
[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

yapşintur-: yapıştırmak, bağlamak.
[3] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+[yönelme h.e.]

yapşur-: yapıştırmak.

[2] → [yalın hal]+[eksiz belirtme h.e.]

yaraş-: yaraşmak, uygun gelmek.

[2] → [yalın hal]+[yönelme h.e.]

yarat-: 1. yapmak, donatmak.

[2]+(1) → [yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]+(bulunma h.e.)

2. ulaştırmak, yöneltmek.

[2] → [yalın hal]+[yönelme h.e.]

3. telif etmek, yeniden gözden geçirerek çevirmek.

[3] → [yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]+[ayrılma h.e.]

4. (at vb.) koşulmak.

[1] → [yalın hal]

yaratın-: (bir yerde) kendini düzenlemek.

[2] → [yalın hal]+[bulunma h.e.]

yarıl-: 1. yarılmak.

[1] → [yalın hal]

2. (çiçek vb.) açılmak.

[1] → [yalın hal]

yarlıka-: buyurmak.

[2]+(1) → [yalın hal]+[belirtme h.e.]+(yönelme h.e.)

yarman-: çıkmak, tırmanmak.

[1] → [yalın hal]

yardla-: parıldamak.

[1] → [yalın hal]

yarı-: parlamak.

[1] → [yalın hal]

yarut-: parlatmak, aydınlatmak.

[2] → [yalın hal]+[belirtme h.e.]

yaşa-: yaşamak, hayatta olmak.

[1] → [yalın hal]

yaşına-: şimşek çakmak.

[2] → [yalın hal]+[yönelme h.e.]

yaşu-: parlamak.

[1] → [yalın hal]

yaşur-: gizlemek, saklamak.

[2] → [yalın hal]+[belirtme h.e.]

yaşut-: parlatmak, aydınlatmak.

[2] → [yalın hal]+[belirtme h.e.]

yatika-: uzaklaşmak.

[2] → [yalın hal]+[ayrılma h.e./bulunma-ayrılma h.e.]

yatur-: yatırmak.

[1] → [yalın hal]

yavaltur-: terbiye etmek, sakinleştirmek.

[2] → [yalın hal]+[belirtme h.e.]

yaşıl-: (su, göl) taşmak.

[1] → [yalın hal]

yaykal-: dalgalanmak.

[1] → [yalın hal]

yazgın-: serpilmek.

[1] → [yalın hal]

yazın-: günah işlemek, hata yapmak.

[2] → [yalın hal]+[yönelme h.e.]

yazukla-/yazokla-: suçlamak, cezalandırmak.

[2] → [yalın hal]+[belirtme h.e.]

yıçan-/ıçan-: 1. çekinmek, korkmak.

[2] → [yalın hal]+[bulunma-ayrılma h.e.]

2. şüphelenmek.

[2] → [yalın hal]+[yönelme h.e.]

3. (bir konuda) usta olmak.

[2] → [yalın hal]+[bulunma h.e.]

yıdı-: kokmak.

[1] → [yalın hal]

yıdışka-: kokmak.

[2] → [yalın hal]+[belirtme h.e.]

yıgıl-: toplanmak.

[2]+(1) → [yalın hal]+[yönelme h.e.]+(bulunma h.e.)

yıgın-: uzak durma, engellemek.

[3] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+[ayrılma h.e.]

yıgla-/ıgla: ağlamak.

[1]+(1)→ [yalın hal]+(yönelme h.e.)

yıglaş-: ağlaşmak.

[1] →[yalın hal]

yırın-: feryat etmek, ağlamak.

[1]+(1) →[yalın hal]+(yönelme h.e.)

yırla-: şarkı söylemek.

[1]+(1) →[yalın hal]+(bulunma h.e.)

yırt-: yırtmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

yırtıl-: yarılmak, yırtılmak.

[1] →[yalın hal]

yidür-: yedirmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

yiged-: 1. mağlup etmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

2. daha iyi duruma gelmek.

[2] →[yalın hal]+[ayrılma h.e./bulunma-ayrılma h.e.]

yigedtür-: üstün duruma getirmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

yilpi-/yelpi: yellemek.

[1] →[yalın hal]

yiltür-: rüzgar esmek,

[1] →[yalın hal]

yilvik-: büyü yapmak.

[1] →[yalın hal]

yimiril-: devrilmek, yıkılmak.

[1] →[yalın hal]

yiñçül-: artmak, çoğalmak.

[1] →[yalın hal]

yinikle-: değersizleştirmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

yiñçür-: 1. hürmet etmek; secde etmek.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

1. hürmet etmek; secde etmek.

[2] →[yalın hal]+[bulunma h.e.]

yirçile-: rehberlik etmek, yola sokmak.

[3] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+[yönelme h.e.]+(bulunma h.e.)

yiriñü-: üzülmek, yerinmek.

[1] →[yalın hal]

yirintür-: bir şeye üzülmek.

[3] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+[yönelme h.e.]

yirü-: bozulmak, çürümek.

[1] →[yalın hal]

yitdür-/yittür-: yitirmek, kaybetmek

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

yitgür-: ulaştırmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

yitit-: ulaştırmak. .

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

yitlin-: kaybolmak.

[1]+(1) →[yalın hal]+(bulunma h.e.)

yitrin-: ulaşılmak.

[1] →[yalın hal]

yitür-: yitirmek, kaybetmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

yivet-/yivit-: donatmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

yivil-: donatılmak.

[1] →[yalın hal]

yogrul-: yoğrulmak.

[2] →[yalın hal]+[bulunma h.e.]

yogurkan-: feryat etmek.

[1] →[yalın hal]

yokad-: yok olmak

[1] →[yalın hal]

yokadtur-: yok etmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

yoklun-: yok edilmek.

[1]+(1) →[yalın hal]+(yönelme h.e.)

yokur-: geçmek.

[2] →[yalın hal]+[eksiz belirtme h.e.]

yola-: yolunu kesmek.

[2]+(1) →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+(ayırılma h.e.)

yolan-: yola koyulmak, gitmek.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

yontur-: arındırmak.

[1] →[yalın hal]

yorıt-: yürütmek.

[2] +(1)→[yalın hal]+[belirtme h.e.]+(bulunma h.e.)

yöleştür-: karşılaştırmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

yörgel-: sarılmak.

[1] →[yalın hal]

yörge-: sarılmak.

[1]+(1) →[yalın hal]+(bulunma h.e.)

yumşa-: hizmete koşturmak.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

yun-: 1. yıkanmak, temizlenmek.

[1] →[yalın hal]

2. yıkamak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

yunçı-: kötüleşmek, bozulmak.

[1] →[yalın hal]

yuğla-: kullanmak, sarf etmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]

yutun-: bitirmek, son vermek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

yüd-: yüklemek.

[2]+(1) →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+(bulunma h.e.)

yüdtür-: yükletmek.

[3]+(1) →[yalın hal]+[eksiz belirtme h.e.]+[yönelme h.e.]+(bulunma-ayırılma h.e.)

yükün-: secde etmek.

[2] +(1)→[yalın hal]+[yönelme h.e.]+(bulunma h.e.)

yüleştür-: mukayese etmek.

[3] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+[yönelme h.e.]

yünt-: aşağılamak, hakaret etmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

yürünger-: beyazlamak.

[1] →[yalın hal]

3.3. Deyimleşmiş Birleşik Fiillerin İstem Çerçevesi Dizini

agızda tut-: tekrarlamak, dilinden düşürmemek.

[2] → [yalın hal]+[belirtme h.e.]

ajun tut-: varlık bulmak, hayata gelmek.

[1] → [yalın hal]

alkış bir-: övmek, dua etmek.

[2] → [yalın hal]+[yönelme h.e.]

alkış bul-: dua almak.

[2] → [yalın hal]+[ayrılma h.e.]

arhant kutın bul-: veliliğe ulaşmak

[1] → [yalın hal]

asıg kıl-: fayda kılmak.

[2] → [yalın hal]+[yönelme h.e.]

asıg tusu bul-: fayda bulmak.

[1]+(1) → [yalın hal]+(yönelme h.e.)

asıg tusu kıl-/ulug asıg tusu kıl-: hizmet etmek

[2] → [yalın hal]+[yönelme h.e.]

asıg tusu kültür-: fayda sağlamak.

[2] → [yalın hal]+[yönelme h.e.]

aşdın ket-: yeme içmeden kesilmek.

[1] → [yalın hal]

at al-: nam kazanmak, kendine ad verilmek.

[1] → [yalın hal]

ayag çilteg aşı-: saygı görmek.

[2] → [yalın hal]+[ayrılma h.e.]

ayaguluk 'eñitgölük bol-: saygılı olmak.

[2] → [yalın hal]+[yönelme h.e.]

baçağ olur-/baçak olur-: oruç tutmak

[1] → [yalın hal]

baçağ sı-: oruç bozmak.

[1] → [yalın hal]

balıg başlıg bol-: yaralanmak.

[1] → [yalın hal]

balık başlıg kıl-: yaralamak.

[2] → [yalın hal]+[belirtme h.e.]

başın tut-: ilk sırayı tutmak.

[1] → [yalın hal]

bek tur-: kararlı olmak.

[2] → [yalın hal]+[bulunma h.e.]

busuş emgekke kavışat-/emgekke kavşat-: kaygıya üzüntüye kapılmak.

[1] → [yalın hal]

busuşka bat-: kaygıya kapılmak.

[1] → [yalın hal]

buyan edgü al-/buyan al-: sevap almak.

[1] → [yalın hal]

buyan edgü kılınç kazgan-: sevap kazanmak.

[1]+(1) → [yalın hal]+[yönelme h.e.]

buyan edgü kılınç kıl-: sevap kazanmak.

[2] → [yalın hal]+[yönelme h.e.]

buyan evir-: sevap bağışlamak.

[2] → [yalın hal]+[yönelme h.e.]

bügüş ur-: hikmet koymak.

[1] → [yalın hal]

çaşşapat tut-: ahlak kaidelerini yerine getirmek.

[1] → [yalın hal]

çoğka yalınka tegür-: bahta kavuşturmak.

[2] → [yalın hal]+[belirtme h.e.]

çoğh yalınhıg bol-: bahtlı olmak.

[1] → [yalın hal]

emgeksiz meñilig kıl-: mutlu etmek.

[2] → [yalın hal]+[belirtme h.e.]

erk tart-/erk türk tart-: idare etmek, yönetmek.

[2] → [yalın hal]+[bulunma h.e.]

erk türk bol-: hakim olmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]
erkinçe tapınça evir-: istediği gibi yönlendirmek.
 [2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]
ertip bar-: yok olmak.
 [1] →[yalın hal]
et özinte kan üntür-: birinin bedeninden kan çıkarmak, yaralamak.
 [1] →[yalın hal]
et'öz kod-: ölmek
 [1]+(1) →[yalın hal]+(bulunma h.e.)
igke agrıgka basıt-: hastalanmak.
 [1] →[yalın hal]
iki arka kıl-: ikiye ayırmak.
 [2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]
isig özlerinte adır-/isig özlerintin adır-: öldürmek.
 [2]→[yalın hal]+[belirtme h.e.]
kadguka kagrul-: acı çekmek.
 [1] →[yalın hal]
ked büt-: iyi anlamak.
 [2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]
kın kızgut tegürtür-: eziyete maruz bırakmak.
 [2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]
kiginç ber-: cevap vermek.
 [2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]
kögüzin tokı-: üzüntüden dövünmek.
 [1] →[yalın hal]
köñül arta-: yoldan çıkmak.
 [2] →[yalın hal]+[bulunma h.e.]
köñül öritdür: gönül beslemek.
 [2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]
köñül turgur-: duygu beslemek.
 [2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]
kşantı çamhuy kılın-: af dilemek.

[1] →[yalın hal]
kşantı kultur-: pişman ettirmek.
 [3] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+[ayrılma h.e.]
kurug yala/ yala kel-: iftira gelmek.
 [2] →[yalın hal]+[bulunma h.e.]
küçi yetmek-: gücü yetmek.
 [2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]
küşüş örit-: gönül beslemek.
 [2] →[yalın hal]+[eksiz belirtme h.e.]+[yönelme h.e.]
küyü küzetü tut-: korumak, muhafaza etmek.
 [3]→[yalın hal]+[belirtme h.e.]+[bulunma-ayrılma h.e.]
küyü küzetü tegin-: korumak.
 [3] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+[bulunma-ayrılma h.e.]
ornag tut-: yerleşmek, ikamet etmek.
 [2] →[yalın hal]+[bulunma h.e.]
orun ornag tut-: yerleşmek, ikamet etmek.
 [2] →[yalın hal]+[bulunma h.e.]
oronçak ye-/urunçak ye-: emanete ihanet etmek.
 [1] →[yalın hal]
öd ertür-: vakit geçirmek.
 [1] →[yalın hal]
ödüg kolug boş ertür-: zamanı boşa geçirmek.
 [1] →[yalın hal]
ögin köñülin ıçgın-: aklını kaybetmek.
 [1] →[yalın hal]
ögin köñülin saç-/ögin saç-: aklını kaybetmek.
 [1] →[yalın hal]
ögin köñülin yakın tut-: yakınlık duymak.
 [2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]
ögsüz köñülsüz bol-: düşüncesiz olmak.
 [1] →[yalın hal]

örü kötür-: yukarı kaldırmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

ötügçi bol-: ricacı olmak.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

ötüg id-: rica etmek.

[1] →[yalın hal]

öz öteğçi bol-: can borcu olmak.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

puşi ber-: sadaka vermek.

[1] →[yalın hal]

sav elit-: dedikodu yapmak.

[1] →[yalın hal]

sav kelür-: laf taşımak.

[1] →[yalın hal]

sav söz kod-: susmak, sesi soluğu kesilmek.

[1] →[yalın hal]

sav söyle-: söz söylemek.

[1] →[yalın hal]

sarıt kıl-: ezberden okumak, tekrarlamak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

şük tur-: sessiz durmak.

[1] →[yalın hal]

tapıg udug kıl-: hürmet etmek.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

tapıg udug ağır ayag kıl-: hizmet ve hürmet etmek.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

til sal-: dil uzatmak, hakaret etmek.

[2] →[yalın hal]+[bulunma h.e.]

titik yaruk bol-: ışıltılı olmak, kabiliyetli olmak.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

tüşin utlısın aş-a-: karşılığını almak.

[1] →[yalın hal]

urunçak tegin-: emanet vermek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

urunçak tutuz-: emanet vermek.

[3] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+[yönelme h.e.]

üni üzü-: sesi kesilmek.

[1] →[yalın hal]

üz buz kıl-: nefretle zarar vermek.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

vuşanti olor-/vuşanti olur-: oruç tutmak

[1] →[yalın hal]

yağış yaga-: kurban sunmak.

[1] →[yalın hal]

yala ur-: iftira atmak.

[1] →[yalın hal]

yañıg kepig içgin-: ne yapacağını bilememek.

[1] →[yalın hal]

yaşın yutun-: üzüntüsünü bitirmek.

[1] →[yalın hal]

yaşka şışka teg-: yaşlanmak.

[1] →[yalın hal]

yazuk yagulukka түşür-: yanılığa düşürmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

yazuk yazın-/yazok yazın-: günah işlemek.

[1] →[yalın hal]

yimki olur-/yeti yimki olur-: yimki töreni yapmak.

[2] →[yalın hal]+[bulunma h.e.]

yirinçülüg bol-: sinirlenmek.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

yiti kınıgda tur-: sebat etmek.

[1] →[yalın hal]

yol kör-: yola çıkmak.

[1] →[yalın hal]

yorıgında yorı-: takipçisi olmak.

[1] →[yalın hal]

yöründek bol-: derdine çare olmak.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

yügerü bol-: öne çıkmak.

[1] →[yalın hal]

yügerü kıl-: öne çıkarmak, harekete geçirmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

yürekliğ titimlig yaruk yaşuk bol-: yürekli, cesur olmak.

[1] →[yalın hal]

3.4. Sıralı Söz Dizgelerinin İstem Çerçveleri Dizini

ant antık-: yemin etmek.

[1] →[yalın hal]

aş aşan-: yemek yemek.

[1] →[yalın hal]

baçağ baça-/baçak baça-: oruç tutmak.

[1] →[yalın hal]

bediz bedize-: resim yapmak.

[1] →[yalın hal]

emgek emgen-: acı çekmek.

[1]+(1) →[yalın hal]+(bulunma h.e.)

ır ırla-: şarkı söylemek.

[1] →[yalın hal]

igid igde-: yalan söylemek.

[1] →[yalın hal]

iş işle-: iş işlemek.

[1]+(1) →[yalın hal]+(yönelme h.e.)

mañ mañ-: adım atmak.

[1] →[yalın hal]

meñi meñile-: saadete ulaşmak, mutlu olmak.

[1]+(1) →[yalın hal]+(bulunma h.e.)

nom nomla-: vaaz vermek, öğüt vermek.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

ötüg ötün-: rica etmek.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

sakınç sakın-: 1. düşünmek.

[1]+(1)→[yalın hal]+(bulunma h.e.)

2. (biri hakkında) düşünme, nyet besleme.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

yağış yaga-: kurban sunmak.

[1]→[yalın hal]

yarlıg yarlıka-: arz etmek.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

yaş yaşa-: yaşamak.

[1] →[yalın hal]

yaşın yaşına-: şimşek çakmak.

[1]+(1) →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

yelvi yelvile-: büyü yapmak.

[1] →[yalın hal]

yükünç yükün-: secde etmek.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

3.5. İsimle Kurulmuş Birleşik Fiillerin İstem Çerçevesleri Dizini

adruk bol-: ayrı olmak.

[2] →[yalın hal]+[bulunma-ayrılma h.e.]

agınçsız bol-: sabit olmak.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

agmaksız bol-: yükselmemek.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

aşılmakı bol-: artmak.

[1] →[yalın hal]

atkak bol-: bağlı olmak.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

ayaglıg bol-/ayaglıg çilteglig bol-: saygıdeğer olmak.

[2]→[yalın hal]+[yönelme h.e.]

ayaguluk çiltegülük bol-: saygı görececek olmak.

[2]→[yalın hal]+[yönelme h.e.]

ayamış bol-: yüceltmiş olmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

ayaşdaçı amraşdaçı bol-: karşılıklı saygılı olmak.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

barmaksız bol-: varmamak, gidememek.

[2] →[yalın hal]+[bulunma-ayrılma h.e.]

barmaksız bol-: varmamak , gidememek.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

bart baş bol-: yaralanmak.

[1] →[yalın hal]

bayagut bol-: zengin olmak.

[1] →[yalın hal]

belgülüg bol-: ortaya çıkmak

[1]+(1) →[yalın hal]+(bulunma h.e.)

çitegülüg bol-: saygı gösterecek olmak.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

edliksiz bol-: değersiz olmak.

[1] →[yalın hal]

emgeksiz tolgaksız bol-: sıkıntısız olmak.

[1] →[yalın hal]

erklig bol-: hakimiyet kurmak.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

eşidgeli bol-: işitecek olmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

evrilteçi bol-: çevirilecek olmak.

[1] →[yalın hal]

etüz kod-: ölmek.

[1]+(1) →[yalın hal]+(bulunma h.e.)

evrilinçsiz bol-: sabit olmak.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

ezig bol-: yalan olmak.

[1] →[yalın hal]

ırgalmaguluk bol-: silkinmemek.

[1] →[yalın hal]

ırş karşı bol-: kavgalı olmak.

[1] →[yalın hal]

igid bol-: yalan olmak.

[1] →[yalın hal]

inçkülüg esenlüg bol-: huzura kavuşmak.

[1] →[yalın hal]

iyin bol-: gönüllü olmak.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

başdıg bol-: üstün olmak.

[2] →[yalın hal]+[bulunma h.e.]

kan bol-: hükümdar olmak.

[1] →[yalın hal]

kanımlıg bol-: doymuş olmak.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]
kanturtaçı bol-: tatmin edecek olmak.
 [2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]
kazanmış bol-: kazanmış olmak.
 [2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]
kelmeksiz bol-: gelmemek.
 [2] →[yalın hal]+[ayrılma h.e.]
kelmeksiz barmaksız bol-: gelmemek.
 [2] →[yalın hal]+[bulunma-ayrılma h.e.]
kergek bol-: gerek olmak.
 [2] →[yalın hal]+[eksiz belirtme h.e.]
kirsiz arıg bol-: temiz olmak.
 [1] →[yalın hal]
kiterteçi bol-: giderecek olmak.
 [2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]
kog bol-: toz olmak.
 [1] →[yalın hal]
körgeli bol-: görececek olmak.
 [2]+(1) →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+(bulunma h.e.)
körklüg menizlig bol-: güzel olmak.
 [1] →[yalın hal]
körüm bol-: rüya olmak.
 [1] →[yalın hal]
kşanti bol-: affedilmek.
 [1] →[yalın hal]
kşanti kıl-: pişman olmak.
 [2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]
küşsüz küsünsüz bol-: güçsüz olmak.
 [1] →[yalın hal]
küsegülüg körügsegülüg bol-: istemek.
 [2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]
küyü küzedü tutmak bol-: korumak.

[2] →[yalın hal]+[bulunma-ayrılma h.e.]
küzetçi bol-: gözetmek.
 [2] →[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz belirtme h.e.]
odgurak bol-: açık olmak.
 [1] →[yalın hal]
ogşatıgsız bol-: benzersiz olmak.
 [1] →[yalın hal]
öçmeksiz bol-: sönmek.
 [1] →[yalın hal]
ögrünçülüg ermeki bol-: neşeli olmak.
 [1] →[yalın hal]
ögrünçülüg sevinçlig bol-: sevinçli olmak.
 [1] →[yalın hal]
ögsüz bol-: akılsız olmak.
 [1] →[yalın hal]
öles bol-: ışksız olmak.
 [1] →[yalın hal]
öñ ülüg bolmak bol-: bağlanmak.
 [2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]
ötüg bol-: dua, nasihat olmak.
 [2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]
ötügçi bol-: ricacı olmak.
 [2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]
siziklig bol-: şüpheli olmak.
 [1] →[yalın hal]
sizingülük kedgirgülük bol-: şüphelenmek.
 [2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]
tapıgçı bol-: hizmetçi olmak.
 [2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]
tarıkguluk bol-: kaybolmak.
 [1] →[yalın hal]
teгимlig bol-: ulaştırıcı olmak.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

tegürteçi bol-: ulaştırarak olmak.

[3] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]+[yönelme h.e.]

telve bol-: deli olmak.

[1] →[yalın hal]

tiğülüksüz bol: söylenmeyecek olmak.

[1] →[yalın hal]

tirig öz bol-: canlı olmak.

[1] →[yalın hal]

tok bol-: doymak.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

tolu bol-I: dolu olmak.

[1] →[yalın hal]

tolu bol-II: tamamlanmak.

[1] →[yalın hal]

toz toprak bol-: toz toprak olmak.

[1] →[yalın hal]

tuş bol-: rastlamak.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

tutyaksız bol-: sabit olmamak.

[2] →[yalın hal]+[bulunma h.e.]

utunçsuz teprençsiz bol-: sabit olmak.

[2] →[yalın hal]+[bulunma h.e.]

yagısız yavlıksız bol-: düşmansız olmak.

[1] →[yalın hal]

yanmaksız evrilmeksiz bol-: dönmemek.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

yakın yaguk bol-: yakın olmak.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

yok bol-: yok olmak.

[1] →[yalın hal]

yoksuz bol-: boşuna olmak.

[2] →[yalın hal]+[eksiz belirtme h.e.]

abışık kıl-: kutsamak

[1] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

al altag kıl-: hile yapmak.

[1] →[yalın hal] +[yönelme h.e.]

anıg kılınç kıl-: kötü iş işlemek.

[1] →[yalın hal]

art basut kıl-: yardımcı olmak.

[2] →[yalın hal]+[yönelme h.e.]

başdıñ kıl-: en üstün kılmak.

[2] →[yalın hal]+[bulunma h.e.]

buyan bügteg kıl-: sevap işlemek.

[1] →[yalın hal]

egsüksüz tolu tükel kıl-: eksiksiz tam yapmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

egsük kergek kıl-: eksik etmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

inç kıl-: esen kılmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

inç meñilig kıl-: huzurlu kılmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

korkınçsız kıl-: korkusuz kılmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

kşantı çamhuy kıl-: af dilemek.

[1] →[yalın hal]

külçir kıl-: gülümsemek.

[1] →[yalın hal]

mandal kıl-: çember, daire yapmak.

[2] →[yalın hal]+[bulunma h.e.]

oyun bediz kıl-: müzikler çalmak.

[1] →[yalın hal]

ot em kıl-: ilaç yapmak.

[1] →[yalın hal]

öğretig kıl-: ders çalışmak.

[1] →[yalın hal]

suy yazok kıl-: günah işlemek.

[1] →[yalın hal]

tolu tükel kıl-: tamamlamak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

tüz baz kıl-: bağımlı kılmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e./eksiz
belirtme hal eki]

tüz ülüş kıl-: eşit kılmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

uz kıl-: ustaca yapmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

yig kıl-: üstün kılmak.

[2] →[yalın hal]+[bulunma-ayrılma
h.e.]

yoksuz kurug kıl-: boşa çıkarmak.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

yügerü kıl-: yükseltmek.

[2] →[yalın hal]+[belirtme h.e.]

SONUÇ

Yapmış olduğumuz çalışmayla Altun Yaruk, Maitrisimit ve Huastuaniftte yer alan fiillerin istem çerçeveleri çizilmeye çalışılmış, fiillerin hangi hâl ekli tamlayıcılarla birleştiği ve bu birleşmeyle fiillerin hangi anlamlarda kullanıldığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Helbig ve Schenkel'in ayraçlama modeli kullanılarak fiilin tanıklanabilen zorunlu ve seçimli katılanları gösterilmiştir.

1030 fiil kök ve gövdesinin metinlerdeki kullanımları tespit edilerek istem çerçeveleri çizilmeye çalışılmıştır. Fiillerle kurulmuş 223 birleşik yapı ve sıralı söz dizgesinin harici istem betimlemesi yapılmıştır. Fiilin farklı anlamları farklı istem çerçevelerini de beraberinde getirdiği için çok anlamlı fiilleri tespit etmemiz önemliydi. Çalışmamızın inceleme bölümündeki madde başları, fiillerdeki anlam farklılıklarına göre belirlendiği için 1250 madde başı inceleme bölümünde yer almıştır.

Fiillerin metinlerdeki kullanım oranları ile yüzey yapıda tanıklanabilen tamlayıcı sayıları arasında bir paralellik olduğu, yüzey yapıda sadece ismin yalın hâli yani özneyi yöneten fiillerin, metin içerisinde kullanım sıklıklarının da az olduğu görülmüştür. Kullanım sıklığı az olan fiillerle ilgili yeterli verinin sağlanması için bu döneme ait diğer eserlerin de incelenmesi gerekmektedir.

Metinlerde yalın hâl ile işaretlenmiş özne dışında fiillerin hâl ekli tamlayıcılar içerisinde en fazla belirtme hâl eki ile (veya sıfır morfemle) işaretlenmiş yapıyı istediği tespit edilmiştir.

Metinlerde, belirtme hâl eki ile işaretlenmiş olan tamlayıcıdan sonra en fazla yönelme hâl ekli tamlayıcı yer almıştır. Bulunma hâl ekinin özellikle yönelme hâl eki fonksiyonunda, fiilin zorunu katılanı olduğu tespit edilmiştir. Bulunma-ayrılma ve ayrılma hâl eklerinin ise kullanım oranlarının yönelme hâl eki ve belirtme hâl ekine göre sınırlı olduğu tespit edilmiş ve her iki ekin aynı fonksiyonda aynı cümlelerde arka arkaya kullanıldığı görülmüştür:

kök kalık**dın** hua çeçek **yagar** “*Gökten çiçek yağar*” (M40/3)

kök kalık**da** hua çeçek **yagar** “*Gökten çiçek yağar*” (M52/9-10)

Yön gösterme hâl ekinin ise geldiği isimlerde çok seçici davrandığı ve tamlayıcı olarak çok az sayıda fiilin istem çerçevesi içerisinde yer aldığı tespit edilmiştir. Metinlerimizde yön gösterme hâl eki *bar-* “varmak”, *belgür-* “belirmek”, *id-* “göndermek”, *kel-* “gelmek”, *kelür-* “getirmek”, *kör-* “tabi olmak” *olur-* “yaşamak, ikamet etmek”, *tart-* “uzatmak”, *tut-* “yöneltmek” *ün-/ön-* “çıkarmak” *üntür-/öntür-* “çıkartmak” fiillerinde tamlayıcı olarak yüzey yapıda yer almıştır. Aşağıdaki örneklerde ise aynı fiilin hem yönelme hem de yön gösterme ekleriyle kullanıldığı tespit edilmiştir:

taluy ögüz kıdıngına tegi yir orun **angar körti** kalısız “*Okyanus kıyısına kadar her yer tümüyle ona tabi oldu*” (AY572/4-6)

turkaru kişili t(e)ngrilike ayaguluk **körgülük bolurlar** “*Daima insanlı ve tanrılı (olana) saygı duyup tabi olurlar*” (AY125/1-2)

iki y(a)ruk ordo içrâ **olorugma** t(ä)ñri[lärkä... “*iki aydınlık saray içinde oturan tanrılara...*” (HU.II.A/40-41)

...ilig kan orninga **olurgulug**... “*...hükümdarın yerine oturmak için...*” (M3/34-36)

törüsüzin sengik vr̄har sanlıg erin atın kızın kırkının işke küçke irtke birtke ıdtımız yumşadımız **tartdımız** “*...haksız olarak manastıra ait olan erkekleri, kız ve bâkireleri mecbûrî bir çalışmaya koşturduk*” (M62/30-33)

ol yazukunguzlarnang kının kızgutın kötürüngler ötrü bir bere ulug tilimizni agzımıztın taşgaru **tartıp** tük tümen yıl örtlüg yalınlig sapanın tilimizni sapan(layurlar) “*Bu günahlarınızın cezasını ceremesini çekin! Sonra bir mil uzunluğundaki dilimizi ağzımızdan dışarı çekip on binlerce yıl alevli ve kızgın saban ile dilimizi saban olarak kullanırlar*” (M66/12-17)

Yön gösterme ekinin Budist çevre metinlerinden Altun Yaruk ve Maitrisimtte de yer almakla birlikte Huastuanift gibi hacim olarak çok daha küçük bir eserde kullanım örneklerinin fazla olduğu dikkat çekmiştir. Ferruh Ağca (2006) Maniheist ve Budist Türkçe eserlerin tarihlendirilmesi konusunda yapmış olduğu çalışmada, yön ekinin Maniheist ve Budist çevrelerde yazılmış erken tarihli metinlerde daha sık geçtiğini vurgulamıştır. Bu kullanım örnekleri Ağca’nın tespitiyle açıklanabilir.

Çalışmamızda kaynak metinlerimizden yola çıkarak fiillerin farklı kullanımlarından kaynaklanan istem değişimleri ortaya konmaya çalışılmıştır. Bu değişimlerin sebepleri ise Eski Türkçe döneminde hâl eklerinin morfosemantik özelliklerinin tam olarak belirlenmesi, bir fiilin temel anlamından farklı olarak farklı bir anlam inceliği ile kullanılmış olması, hâl eklerinin birbirlerinin yerine kullanılması, yabancı dillerin etkisi ve Budizm, Maniheizm gibi inanç sistemlerinin temel kavramlarını Türkçe karşılama yolunda büyük çaba harcayan Uygur çevirmenlerin yeni ifade olanaklarını karşılayabilmek için bir fiilin istemi dışında farklı istem kalıplarını kullanmış olması çerçevesinde ele alınmaya çalışılmıştır.

İncelediğimiz metinler Maniheizm ve Budist öğretilerin yayılmasını amaç edinen dini içerikli metinlerdir. Özellikle Altun Yaruk metninde anlatılmak istenen daha iyi ifade edebilmek için çok sık benzetme ve metaforlara başvurulmuş olması, sözcüklerin de çok sık anlam değiştirmesi sonucunu meydana getirmiştir. Sözcüklerin kazandıkları yeni anlamların bir kısmı etimolojik sözlüklerde yer almayan metnin bağlamından ve bir arada kullanıldıkları sözcüklerden tespit edilebilecek anlamlardır. Bu durum esasında Saussure'nin de ifade ettiği gibi dilin sadece sözcükler ve terimler listesi değil birbiriyle sık ilişkiler içinde işleyen bir göstergeler bütünü olması ile yakından ilişkilidir.

Fiilin farklı anlamları farklı semantik istem yapılarını da beraberinde getirir ve fiilin istem çerçevesini belirler. İncelemiş olduğumuz fiillerin 164'ünün metinlerde çok anlamlı olarak kullanıldığı görülmüştür. Fiillerin çok anlamlılığı yüzey yapıya iki şekilde yansımıştır:

1. Fiilin anlamı değişmiş fakat istem boşluklarını dolduran hâl ekli tamlayıcılar aynı kalmıştır.
2. Fiilin anlamı ile birlikte üyelerin semantik rolleri de değişmiş bu durum yüzey yapıya farklı hâl ekli tamlayıcılarla yansımıştır.

İncelediğimiz fiillerde inanç, hastalık gibi aynı kavram alanı içerisinde olan fiillerin sergilediği sözdizimsel özelliklerin semantik özellikleri ile paralel olduğu ve çoğu zaman bunların anlamı kuvvetlendirmek için arka arkaya kullanıldığı görülmüştür. *boşgun-*, *tut-*, *aya-*, *agırla-*, *ög-*, *alka-* gibi fiillerin cümle içerisinde arka arkaya kullanıldığı örnek sayısı oldukça fazladır.

Fiilimsiler, Eski Uygur Türkçesinin sözdizimsel özellikleri dikkate alınarak çalışmamızın sınırları içerisine dahil edilmiştir. Fiilimsilerin çevresindeki boşlukları türemiş oldukları fiilin istem potansiyeline göre doldurdıkları fakat çekimli bir fiile daha az sayıda tamlayıcıyı yönettikleri görülmüştür.

Fiillerin yönetme gücü ve üye yapısı dikkate alındığında en fazla dört tamlayıcıyı yönetebildikleri tespit edilmiştir. Fiillerin oluş fiilleri, kılış fiilleri ve durum fiilleri olmaları ile istem yapıları arasında ilişki olduğu kılış fiillerinin yönetme potansiyelinin daha yüksek olduğu görülmüştür. İncelediğimiz fiillerden çevresinde dört tamlayıcı tipi tanıklanan fiiller ise şunlardır: *tart-* “çekmek, uzatmak”, *aç-* “açıklamak, izah etmek”, *ilt-/ilet-* “götürmek, ulaştırmak, iletmek”, *yüdtür-* “yükletmek”, *ıd-* “göndermek”, *bitit-* “yazdırmak”.

Kaynak metinlerimizde fiillerin anlamlarında bir değişiklik olmamasına rağmen farklı hâl ekleri ile kodlanmış ikili yapılar tespit edilmiştir. Bu ikili kullanımların çoğunlukla belirtme hâl eki ile yönelme hâl eki ve yönelme hâl eki ile bulunma hâl eki arasında gerçekleştiği görülmüştür. Tespit ettiğimiz örneklerden bazıları ise şu şekildedir: *kigür-* “içeriye girdirmek, sokmak”, *kör-* “tabi olmak”; *tavran-* “gayret etmek”, *tuş-* “denk gelmek, rastlamak”.

Türkçe ile ilgili yapılan eş zamanlı çalışmalarda istem değiştiren biçimbilgisel süreçler çatı kategorisi altında ele alınmıştır. Ettirgenleştirme ve oldurganlaştırma istemi arttıran edilgenleştirme, dönüşleştirme ve işteşleşme ise istemi azaltan biçimbilgisel kategoriler olarak tanımlanmıştır. İncelediğimiz Eski Uygur Türkçesi dönem eserlerinde çatı değişikliklerinin fiillerin istem çerçeveleri üzerinde etkili olduğu görülmüş fakat eş zamanlı çalışmaların aksine çatı kategorisini oluşturan eklerin kendi çatı ekleri dışında çatı işlevi üstlendikleri ya da işlev kaybına uğradıkları örneklere de rastlanmıştır. *açın-* “bakmak bakımını üstlenmek” *alın-* “seçmek, almak” , *alkat-* “övülmek”, *beklel-* “beklemek”, *bilin-* “anlamak”, *tenglen-* “tahmin etmek”, *titil-* “vazgeçmek” *topul-* “delmek, nüfuz etmek” *yadın-* “açmak, ortaya koymak” *serin-* “sabretmek, dayanmak”, *yitrin-* “ulaşmak”, *itin-* “hazırlamak” *kılın-* “yapmak”, *kolun-*“dilemek” gibi fiillerin metinlerimizde aldıkları çatı eklerinin özelliklerini yansıtmadıkları görülmüştür. Bu durum, çatı eklerinin Eski Türkçe döneminde işlevlerinin günümüz Türkçesine göre henüz net çizilmediğini göstermektedir.

İstemle ilgili yapılan art zamanlı çalışmalarda çatı kavramı değerlendirilirken bu durum dikkate alınmalıdır.

Çalışmamızda fillerle kurulan birleşik yapıların istem çerçevesi çizilmeye çalışılmıştır. İncelediğimiz deyimleşmiş birleşik fiillerde deyim harici olarak çoğunlukla özneyi ve yönelme hâl eki almış tamlayıcıyı yönettiği tespit edilmiştir. Bu durum birleşik yapının dahili isteminde yer alan ekli ya da eksiz belirtme hâl ekli tamlayıcı ile kurulmuş deyim yapılarının sıklığı ile ilgilidir. İncelediğimiz yapılar içerisinde çevresinde en fazla istem boşluğu açan deyimlerin *kşantı kultur-* “pişman ettirmek”, *küyü küzetü tut-* “korumak”, *küyü küzetü tegin-* “korumak” *urunçak tutuz-* “emanet vermek” olduğu görülmüştür. Deyimleşmiş olan fillerde deyim yapısını oluşturan unsurların sıklıkla fiilin istem potansiyeli içerisinde yer alan tamlayıcılardan oluştuğu görülmüş; fakat bu durumun dışına çıkan kullanım örneklerine de rastlanmıştır: *baçağ olur-/baçak olur-* “oruç tutmak”, *vuşanti olur-/vuşanti olur-* “oruç tutmak”, *yimki olur-/yeti yimki olur-* “yimki töreni yapmak”.

Sıralı söz dizgelerinin, yönetici olduğu cümleler ya da cümleciklerde ise yine en çok yalın hâldeki tamlayıcıyı ve yönelme hâl ekli tamlayıcıyı yönettikleri görülmüştür. Metinlerden seçmiş olduğumuz *bol-* ve *kıl-* yardımcı fiilleriyle kurulmuş isim+fiil şeklindeki birleşik yapıların da yüzey yapıda özne ile birlikte en fazla üç tamlayıcıyı yönettiği tespit edilmiştir. Bu tip yapılarda en çok istem boşluğunu ise *körgeli bol-* “görececek olmak” ve *teğürteçi bol-* “ulaştıracak olmak” birleşik fiillerinin açmış olduğu görülmüştür.

Çalışmamızın bağımlılık bölümünde incelediğimiz metinlerden seçilmiş, farklı yapılarda yüz cümle türü yöneten-bağımlı ilişkisi çerçevesinde oluşum ağaçlarında betimlenmeye çalışılmıştır. Eski Uygur Türkçesinin bağlaçlarla ve fiilimsilerle kurulan uzun cümle yapısı dolayısı ile uygulaması zor olan bu modellemenin cümleciklerin istem potansiyelini ve öbek yapıların kendi arasındaki hiyerarşik ilişkisini çizgisel düzene göre daha iyi yansıttığı görülmüştür.

KAYNAKÇA

- Abdülhayoğlu, S. (1990). *Türkisch-Deutsches Valenzlexikon*, Hohengehren, Schneide.
- Adalı, O. (2004). *Türkiye Türkçesinde Biçimbirimler*, İstanbul, Papatya Yayınları.
- Ágel, V., Fischer, K. (2010). “Dependency and Valency Theory”, B. Heine ve H. Narrog (Ed.), *The Oxford Handbook of Linguistic Analysis*, Oxford University Press, UK, s. 223-256.
- Ağca, F. (2006). “Maniheist ve Budist Türkçe Metinlerin Tarihlendirilmesinde Kullanılan Ölçütler”, *Türkbilig* 2006/12, s. 3-37.
- Ağca, F. (2010). *Budist Türk Çevresi Metinlerinde Olumsuzluk ve Yokluk Şekilleri*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara.
- Ağca, F. (2015a). “Eski Türkçe kö:k tengri ve kö:k kalık İkillemeleri Üzerine”, *Türkbilig*, 25, s. 201-221.
- Ağca, F. (2015b). “Eski Uygurca İştikaklı İkillemeler Üzerine”, B. Gül (Ed.), *Alkış Bitigi Kemal Eraslan Armağanı* içinde, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara, s.17-30.
- Akerson, F. E. (2016). *Türkçe Örneklerle Dile Genel Bir Bakış*, Bilge Kültür Sanat, İstanbul.
- Aksan, D. (2009). *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Aksan, D. (2020). *Anlambilim Konuları ve Türkçenin Anlambilimi*, Bilgi Yayınevi, Ankara.
- Aksoy, Ö. A. (1984). *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü: Atasözleri Sözlüğü, II: Deyimler Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Allerton, D. J. (1982). *Valency and the English Verb*, Academic Press, London/Newyork.
- Arat, R. R. (1991). *Eski Türk Şiiri*, Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- Atacık, A. (2008). *Türkiye Türkçesinde İstem (Valenz)*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Ayazlı Ö. (2012). *Altun Yaruk Sudur VI. Kitap, Karşılaştırmalı Metin Yayını*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Ayazlı Ö. (2016). *Eski Uygurca Din Dışı Metinlerin Karşılaştırmalı Söz Varlığı*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Aydın, İ., Torusdağ, G. (2013). “Dependency Grammar of Luciene Tesniere in the Perspective of Turkish, English and French”, *Turkish Studies*, Volume: 8/8, Summer, s. 189-201.
- Banguoğlu, T. (2007). *Türkçenin Grameri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Bayraktar, N. (2004). *Türkçede Fiilimsiler*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Berbercan, M. T. (2013). “Kutadgu Bilig’de Fiillerin Çok Anlamlı Yapısına Genel Bir Bakış”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.6, S. 24, s. 83-98.
- Berbercan, M. T. (2016). *Bayagut Oğlu Otaçı Beg Hikayesi*, Derin Yayınları, İstanbul.

- Besli, E. (2019). “Eski Türkçe Fiillerin İstem Sözlüğünün Yöntemi Üzerine”, *XI. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu Bildiri Kitabı 16-18 Ekim 2019* içinde, s. 714-719.
- Bilgegil, K. (1984). *Türkçe Dilbilgisi*, Dergah Yayınları, Ankara.
- Blake, B. J. (2004). *Case*, Cambridge University Press, UK.
- Boz, E. (2007). *Türkiye Türkçesinde +{A}Durum Biçimbirim*, Gazikitabevi, Ankara.
- Buran, A. (1996). *Anadolu Ağzlarında İsim Çekim (Hal) Ekleri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Caferoğlu, A. (2015). *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Can, M. (2010). *Eski Uygur Türkçesinde İkilemeler*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Chomsky, N. (1965). *Aspect of the Theory of Syntax*, The M.I.T. Press, Cambridge.
- Chomsky, N. (1988). *Lectures on Government and Binding*, Foris, Dordrecht.
- Clauson, S. G. (1972). *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish*, Clarendon Press, Oxford.
- Comrie, B. (2017). *Dil Evrensellikleri ve Dilbilim Tipolojisi*, (çev. İsmail Ulutaş), Hece Yayınları, Ankara.
- Çetin, E. (2012). *Altun Yaruk Yedinci Kitap, Berlin Bilimler Akademisindeki Metin Parçaları Karşılaştırmalı Metin, Çeviri, Açıklamalar, Dizin*, Karahan Kitabevi, Adana.
- Çetin, E. (2017). *Altun Yaruk Sekizinci Kitap*, Karahan Kitabevi, Ankara.
- Çimen, F. (2009). *Özbek Türkçesinde İstem (Valenz)*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Daşdemir, M. (2015). *Türkçenin Yapısal-İşlevsel Sözdimi*, Fenomen Yayınları, Kayseri.
- Demir, N., Yılmaz, E. (2016). *Türk Dili El Kitabı*, Grafiker Yayınları, Ankara.
- Demirci, K. (2007). “Türkçedeki Hal Eki Nöbetleşmeleri Üzerine”, *Karaman Dil-Kültür ve Sanat Dergisi*, s. 126-139.
- Demirci, K. (2014). *Türkoloji İçin Dilbilim Konular Kavramlar Teoriler*, Anı Yayıncılık, Ankara.
- Demirci, Ü. Ö. (2016). *Eski Türkçede Fiiller*. Umuttepe Yayınları, Kocaeli.
- Demirel, E., Nalbant, M. V. (2014). *Divanü Lugatit Türk Grameri-II Söz Dizimi*, Bilgeoğuz, İstanbul.
- Deny, j. (2012). *Türk Dil Bilgisi*, (çev. Ali Ulvi Elöve), Kabalcı Yayınevi, İstanbul.
- Doğan, İ., Usta, Z. (2014). *Eski Uygur Türkçesi Söz Varlığı*, Altınpost Yayınları, Ankara.
- Doğan, N. (2011). *Türkiye Türkçesi Fiillerinde İsteme Göre Anlam Değişiklikleri*, (Basılmamış Doktora Tezi), Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.

- Doğan, N. (2014). “Çok İşlevlilik Açısından Türkçe Edatların Söz Dizimsel ve Anlam Bilimsel Yapısı”, *Dil Araştırmaları Dergisi*, S. 15, Güz, s. 105-119.
- Doğan, N. (2015a). “Türkiye Türkçesinde İsimlerin İstem Bilgisi”, 8. *Uluslararası Türkçenin Eğitimi-Öğretimi Kurultayı Bildirileri* içinde, İstanbul.
- Doğan, N. (2015b). “Türkçe Sıfatların İstem Bilgisi”, *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi* C.12, S. 3, s. 77-90.
- Doğan, N. (2016). “İstem Sözlükleri ve Türkçe”, *The Journal of Academic Social Science Studies*, S. 42, s. 251-268.
- Doğan, N. (2017). “Türkçe’de İstem Değişirimi I: Ettirgenleştirme”, *Dede Korkut Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 6/14, s. 193-214.
- Doğan, N. (2018a). “Sözdizimsel Açısından Türkçe Fiil Sınıfları”, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 7/4, s. 2204-2225.
- Doğan, N. (2018b). “Türkçe’de İstem Değişirimi: Edilgenleştirme”, *Dede Korkut Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, C. 7, S. 17, s. 177-196.
- Doğan, N. (2019). “Türkçede Adlaşma I: Sıfat Fiillerin Söz Dizimsel ve Anlam Yapısı”, *Dede Korkut Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 8/20, s. 213-229.
- Ediskun, H. (1963). *Yeni Türk Dilbilgisi*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Elverskog, J. (2018). *Budist Uygur Edebiyatı*, (çev. Mustafa Ağca ve Dilek Uzunkaya), Yayınevi Yayınları, Ankara.
- Eraslan, K. (2012). *Eski Uygur Türkçesi Grameri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Erdal, M. (1991). *Old Turkic Word Formation*, Otto Harrassowitz, Wiesbaden.
- Erdal, M. (2004). *A Grammar of Old Turkic*, Brill Lieden, Boston.
- Erdem, M. (2004). “Türkmen Türkçesi’nde Mental Fiillerin İstem’e Göre Anlam Değişmeleri.” V. *Uluslararası Türk Dil Kurultayı Bildirileri I* içinde, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, s. 939-950.
- Erdem, M. (2015). “Türk Dillerinde Belirtme-Yönelme Durum Eki Değişmesi: Bir Değerlendirme”, *Türkbilig*, S. 30, s. 167-186.
- Ergin, M. (2009). *Türk Dil Bilgisi*, Bayrak Yayıncılık, Ankara.
- Erol, H. A. (2018). *Eski Türkçeden Eski Anadolu Türkçesine Anlam Değişmeleri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Fischer, K. (1997). *German English Verb Valency: A Contransitive Analysis*, Günter Narr Verlag, Tübingen.
- Gabain, A. v. (1953). “Türkçede Fiil Birleşmeleri”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, C.1, S. 1, s. 16-28.
- Gabain, A. v. (2007). *Eski Türkçenin Grameri*, (çev. Mehmet Akalın), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

- Gencan, T. N. (1983). *Dilbilgisi*, Kanat Yayınları, İstanbul.
- Golzar, H. A. (2016). *Türkçe Fiillerde İstem (Ettirgen Yapılarda)*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Gökçe, F. (2013). *Grammerleşme Teorisi ve Türkçede Fiil Birleşmeleri*. Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara.
- Grönbech, K. (2011). *Türkçenin Yapısı*, (çev. Mehmet Akalın), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Gulcalı, Z. (2015). *Eski Uygurca Altun Yaruk Sudur'dan "Aç Bars" Hikayesi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Gülensoy, T. (2011). *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü*, C.I-II, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Gülsevin, G. (2011). *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Gülsevin, S. (2002). "Yüklemi Deyimleşmiş Birleşik Fiil Olan Cümlelerde Özne", *Türk Dili*, S. 609, s. 612-618.
- Gülsevin, S. (2011). "Geçişli Fiillerle Kurulmuş "Deyimleşmiş Birleşik Fiiller" in Yüklem Olduğu Cümlelerde Nesne Meselesi", *Turkish Studies*, Volume 6/1, s. 1150-1154.
- Hacıeminoğlu, N. (2016). *Türk Dilinde Yapı Bakımından Fiiler*, Bilge Kültür Sanat, İstanbul.
- Halliday, M. A. (2014). *Introduction to Functional Grammar*, Routledge, London/New York.
- Hamilton, J. R. (2011). *İyi ve Kötü Prens Öyküsü*, (çev. Vedat Köken), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Helbig, G., Schenkel, W. (1991). *Wörterbuch zur Valenz und Distribution Deutscher Verben*, de Gruyter, Berlin.
- Hengirmen, M. (2009). *Dilbilgisi ve Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, Engin Yayınevi, Ankara.
- Herbst, T., Roe, I. (1996). "How obligatory are obligatory complements? -An alternative approach to the categorization of subjects and other complements in valency grammar" *English Studies*, 77/2, s. 179-199.
- Herbst, T., Health, D., Roe, I., Götz, D. (2004). *A Valency Dictionary of English: A Corpus-Based Analysis of the Complementation Patterns of English Verbs, Nouns and Adjectives*, Mouton de Gruyter, Berlin.
- Hirik, S. (2020). *Söz Dizimi Kuramları Bağlamında Türkçede Baş Unsur*, Gazikitabevi, Ankara.
- Hudson, R. (2007). *Language Networks: The New Word Grammar*, Oxford University Press, USA.
- Iggesen, O. A. (2013). *Number of Cases*. In: Dryer, Matthew S. and Haspelmath, Martin (Ed.), *The World Atlas of Language Structures Online*, Max Planck Institute for Evolutionary Anthropology, Leipzig.
- Imrènyi, A., Maziotta, N. (2020). "Aspect of the Theory and History of Dependency Grammar", A. Imrènyi ve N. Maziotta (Ed.), *Chapters of Dependency Grammar A Historical Survey from Antiquity to Tesnière* içinde, John Benjamins Publishing Company, Amsterdam, s. 2-22.

- İleri, E. (1997). “Türkçedeki Fiillerin Birleşim Değeri”, *VIII. Uluslararası Türk Dilbilimi Konferansı Bildirileri (7-9 Ağustos 1996)* içinde, Ankara, s. 157-165.
- İmer, K., Kocaman, A., Özsoy, A. S. (2019). *Dil Bilim Sözlüğü*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Johanson, L. (1998). “The Structures of Turkish”, L. Johanson ve E. A. Csato (Ed.), *The Turkic Languages* içinde, Routledge, London/New York, s. 30-66.
- Johanson, L. (2018). *Türkçe Dil İlişkilerinde Yapısal Etkenler* (çev. Nurettin Demir), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Kahraman, T. (1996). *Çağdaş Türkiye Türkçesindeki Fiillerin Durum Ekli Tamlayıcıları*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Karaağaç, G. (2012). *Türkçenin Söz Dizimi*, Kesit Yayınları, İstanbul.
- Karaağaç, G. (2013a). *Anlam (Anlam Bilimi ve İletişim)*, Kesit Yayınları, İstanbul.
- Karaağaç, G. (2013b). *Dil Bilim Terimleri Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Karaağaç, G. (2013c). *Türkçenin Dil Bilgisi*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Karaca, O. S. (2011). *Kazak Türkçesinde Fiil İstemleri*, Kesit Yayınları, İstanbul.
- Karahan, L. (1997). “Fiil-Tamlayıcı İlişkisi Üzerine”, *Türk Dili*, S. 549, s. 209-213.
- Karahan, L. (1999). “Yükleme (Accusative) ve İlgi (Genitive) Hali Ekleri Üzerine Bazı Düşünceler”, *III. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri* içinde, s. 605-611.
- Karahan, L. (2008). *Türkçede Söz Dizimi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Kaya, C. (1994). *Uygurca Altun Yaruk Giriş, Metin ve Dizin*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Kerimoğlu, C. (2017). *Genel Dilbilime Giriş*, Pegem Akademi, Ankara.
- Kıran Z., Kıran, A. E. (2006). *Dilbilime Giriş*, Seçkin Yayınları, Ankara.
- Klimkeit, H. J. (2009). “Türk Orta Asya’ında Budizm”, (çev. Mehmet T. Berbercan), *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 93, s. 93-108.
- Koçoğlu, V. (2006). “An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish (EDPT)”in Söz Dizini”, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, C. 6, S. 1, s. 111-151.
- Korkmaz, Z. (1995). “Batı Anadolu Ağızlarında Yazı Dilinden Ayrılan İsim Çekimi Ekleri ve Fonologie-Morphologie Bağlantısı”, *Türk Dili Üzerine Araştırmalar II*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, s. 222-231.
- Korkmaz, Z. (1998). “Türkçede Birleşik Fiiller ve Anlam Kaymaları”, *Türk Dili Dergisi*, S. 559, s. 3-14.
- Korkmaz, Z. (2005). *Türk Dili Üzerine Araştırmalar*, C. II, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Korkmaz, Z. (2010). *Grammer Terimleri Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Korkmaz, Z. (2014). *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

- Kudara, K. (2002). "The Buddhist Culture of the Old Uighur Peoples", *Pacific World. Journal of the Institute of Buddhist Studies*, Third Series Number 4, s.183-195.
- Le Coq, A. v., (1941). *Huastuanift*, (çev. Süleyman Himran), Ulusal Matbaa, Ankara.
- Lyons, John (1983). *Kuramsal Dilbilime Giriş*, (çev. Ahmet Kocaman), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Matthews, P. (2007). "The Scope of the Valency in Grammar", T. Herbst ve K. Götz-Votteler (Ed.), *Valency - Theoretical, Descriptive and Cognitive Issues* içinde, Mouton de Gruyter Berlin/New York, s. 3-14.
- Mel'çuk, I. A. (1988). *Dependency Syntax: Theory and Practise*, State University of New York Press, Albany.
- Müller, E. A. (2000). "Valence and Phraseology in Stratificational Linguistics", *Functional Approaches to Language Culture, and Cognition*, John Benjamin Publishings Company, Amsterdam, s. 3-21.
- Nadelyayev, V. M., Nasilov, D. M., Tenişev, E. R., Şçerbak, A. M. (1969). *Drevnetyurskiy Slovar*, Izdatel'stvo Nauka, Leningrad
- Nalbant, M. V. (2008). *Divanü Lugatit Türk Grameri-I İsim*, Bilgeoğuz Yayınları, İstanbul.
- Ozil, Ş. (1985). "Bağımsal Dilbilgisi Açısından Türkçede Tümce Yapıları". A. A. Koç ve E. E. Taylan (Ed.), *Türk Dilbilimi Konferansı Bildirileri 9-10 Ağustos 1984* içinde, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, s. 21-31.
- Ozil, Ş. (1990). *Valenzwörterbuch Deutsch-Turkish*, Arbeiten zur Mehrsprachigkeit, Hamburg.
- Ölmez, M. (1994). *Hsüan-Tsang 'in Eski Uygurca Yaşam öyküsü VI. bölüm*, (Basılmamış Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Ölmez, M. (1998). "Şingko Şeli Tutung ve Eski Uygurcanın Sözcükçülüğüne Katkıları", K. İmer ve L. S. Uzun (Ed.), *Doğan Aksan Armağanı* içinde, Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Kitabevi, Ankara, s. 107-110.
- Ölmez, M. (2004). "Burkancı (Budist) ve Manici (Maniheist) Türk Edebi Çevreleri: Nesir", *Türk Dünyası Edebiyat Tarihi*, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara, s. 129-135.
- Öner, M. (1999). "Türkçede Edatlı (Sentaktik) İsim Çekimi". *Türk Dili*, S. 565, Ocak, s. 10-18.
- Öner, M. (2003). "Edatların "Karşılaştırma" ve "Sınırlandırma" Bağlantıları", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı – Belleten 1999 / I-II*, s. 147-157.
- Özbay, B. (2014). *Huastuanift Manihaist Uygurların Tövbe Duası*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Özkan, A. (1999). "Türkçede Fiil-Tamlayıcı İlişkisi ve Fiillerin İstem Değiştirmesi", *Arayışlar-İnsan Bilimleri Araştırmaları S. 1*, s.125-143.
- Özkan, B. (2014). "Türkiye Türkçesi Eşdizim Sözlüğü'nün Sayısallaştırılması" B. Özkan, B. T. Tahiroğlu, A. E. Özkan (Ed.), *Türkçe Üzerine Derlem Dilbilim Uygulamaları* içinde, Karhan Kitabevi, Adana, s. 23-37.

- Özkan, B. (2019). *Türkiye Türkçesinde Adlarla Önadların Birliktelik Kullanımı ve Eşdizim Sözlüğü- Derlem Tabanlı Bir Uygulama-*, Efeakademi Yayınları, İstanbul.
- Özkan, I. A. (2017). “Türkçede İstemi Arttıran Biçimbilgisel Kategoriler”, *The Journal of Academic Social Science Studies*, S. 60, Ağustos, s. 183-195.
- Özkan, I. A. (2018a). *Evrensel Dilbilgisi ve Türkçede İstem*, Gece Akademi, Ankara.
- Özkan, I. A. (2018b). “Türkçede istemi Azaltan Biçimbilgisel Süreçler”, *Turkic Linguistics and Philology*, 1/1, s. 17-25.
- Özönder, S. B. (2002). “Eski Türklerde Dil ve Edebiyat” *Türkler*, C. III, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, s. 481–501.
- Özsoy, A. S. (1999). *Türkçe*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul
- Özsoy, A. S., Balcı, A., Turan, Ü. D. (2011a). *Genel Dilbilim I*, Sumru Özsoy, Zeynep Erk Emeksiz (Ed.), Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları, Eskişehir.
- Özsoy, A. S., Balcı, A., Turan, Ü. D., Uzun, L. (2011b). *Genel Dilbilim II*, Sumru Özsoy, Zeynep Erk Emeksiz (Ed.), Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları, Eskişehir.
- Öztürk, D. (2008). *Türkiye Türkesinde Anlamca Kaynaşmış-Deyimleşmiş Birleşik Fiiller*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Palmer, F. R. (2020). *Semantik Yeni Bir Anlambilim Projesi*, (çev. Ramazan Ertürk), Ayrıntı Basımevi, Ankara.
- Polat, Ü. (2018). *Eski Uygur Türkçesinde Cümle*, (Basılmamış Doktora Tezi), Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Pustejovsky, J. (2002). “Lexical Shadowing and Argument Closure”, *Polysemy Theoretical and Computational Approaches*, Yael Ravin, Claudia Leacock (Ed.), Oxford Universty press, New York, s. 68-90.
- Räsänen, M. (1969). *Versuch eines Etymologischen Wörterbuchs der Türksprachen*, Helsinki.
- Rollfs, S. (1997). *Zum Vergleich syntaktischer Strukturen im Deutschen und im Türkischen mittels der Dependenz-Verb-Grammatik*, Peter Lang GmbH, Internationaler Verlag der Wissenschaften, Frankfurt, Berlin, Bern, New York, Paris, Wien.
- Röhborn, K. (1977). *Uigurisches Wörterbuch*, Sprachmaterial der vorislamischen türkischen Texte aus Zentralasien, 1-6, Wiesbaden.
- Sausuure, F. d. (1998). *Genel Dilbilim Dersleri*, (çev. Berke Vardar), Multilingual Yayınları, İstanbul.
- Saussure, F. d. (2014). *Genel Dilbilim Yazıları*, İthaki Yayınları, İstanbul.
- Sebzecioğlu, T. (2016). *Dilbilim Kavramlarıyla Türkçe Dilbilgisi*, Kesit Yayınları, İstanbul.
- Sev, G. (2007). *Tarihi Türk Lehçelerinde Hâl Ekleri*, Akçağ, Ankara.
- Stumpf, S. (2015). “Phraseologie und Valenztheorie”, *Yearbook of Phrasology*, Volume: 6, Issue:1, s. 3-34.

- Şen, S. (2014). *Eski Uygur Türkçesi Dersleri*, Bilge Kültür Sanat, İstanbul.
- Şen, S. (2017). *Eski Türkçenin Deyim Varlığı*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Şirin, H. (2016). *Eski Türk Yazıtları Söz Varlığı İncelemesi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Taşagıl, A. (2002). “Uygurlar”, *Türkler*, Yeni Türkiye Yayınları, C. II, Ankara, s. 215-224.
- Tekin, Ş. (1976). *Uygurca Metinler II Maytrisimit Burkancuların Mehdisi Maiterya ile Buluşma Uygurca İptidai Bir Dram*, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Sevinç Matbaası, Ankara.
- Tekin, Ş. (1980). *Maitrisimit Nom Bitig*, Die Uigurische Übersetzung eines Werkes der buddhistischen Vaibhāsika-Schule. 1. Teil: Transliteration, Übersetzung, Anmerkungen, 2. Teil: Analytischer und lücklaufiger Index, Berliner Turfantexte IX, Berlin.
- Tekin, Ş. (2019). *Uygurca Metinler II Maytrisimit Burkancuların Mehdisi Maitreya ile Buluşma Uygurca İptidai Bir Dram*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Tekin, T. (2003). *Orhon Türkçesi Grameri*, Kitap Matbaası, İstanbul.
- Terbish, B. (2019). *Türkiye Türkçesi ve Çağdaş Moğolca Çatı*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Tesnière, L. (1959). *Éléments de syntaxe structurale*, Klincksieck, Paris.
- Tesnière, L. (2015). *Elements of Structural Syntax*, (çev. S. K. Timothy Osborne), John Benjamins Publishing Company, Amsterdam.
- Tezcan, S. (1975). *Eski Uygurca Hsüan–Tsang Biyografisi X. Bölüm*, (Basılmamış Doçentlik Tezi), Ankara.
- Tokyürek, H. (2018). *Altun Yaruk Sudur IV. Tegzinç*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Tokyürek, H. (2019). *Eski Uygur Türkçesinde Budizm ve Manihaizm Terimleri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Uçar, E. (2009). *Altun Yaruk Sudur V. Kitap Berlin Koleksiyonundaki Fragmanların Transliterasyonu ve Transkripsiyonu Açıklamalar ve Dizin*, (Basılmamış Doktora Tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Uçar, E. (2012a). “Eski Türkçe Hapaksılar”, *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, C. 9, S. 1, s. 73-100.
- Uçar, E. (2012b). “Bodhisattva Ruciraketu’nun Buddha’ya Methiyesi: Altun Yaruk Sudur, X. Tegzinç, XXVIII. Bölök [R–M 649/09–653/07]”, *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, C. 9, S. 4, s. 82–102.
- Uçar, E. (2013a). “Altun Yaruk Sudur Üzerine Yapılan Çalışmalar Hakkında Açıklamalı Bir Kaynakça Denemesi”, *Türük Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dizisi*, Yıl 1, S. 1, s. 227-251.
- Uçar, E. (2013b). “On Taraftaki Bodhisattva’nın Buddha’ya Methiyesi: Altun Yaruk Sudur: X. Tegzinç, XXVII. Bölök [R–M 644/18–649/08]”, *Dil Araştırmaları*, S. 12, Bahar, s. 31-57.
- Uçar, E. (2013c). “Altun Yaruk Sudur: X. Tegzinç XXIX Bölök [R-M 653/08- 657/17]”, *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, C. 10, S.1, s. 25-51.

- Uçar, E. (2013d). *Uygurca Altun Yaruk Sudur IX. Tegziñç*, Dinazor Kitabevi Yayınları, İzmir.
- Uğurlu, M. (2001). “Türk Lehçelerinin Aktarımında Valenz Sözlüklerinin Önemi”. N. Demir ve E. Yılmaz (Ed.), *Uluslararası Sözlükbilim Sempozyumu Bildirileri (20-23 Mayıs 1999)* içinde, Gazimağusa, s.197-206.
- Ulmann, S. (1978). “Anlambilimi”, (çev. Ahmet Kocaman), *Türk Dili*, XXXVI, s. 355-363.
- Uzer, E. (2018). *Altun Yaruk'ta Fiil Tamlayıcı İlişkisi*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Uzun, L. S. (1991). “Deyimleşme ve Türkçede Deyimleşme Dereceleri”, *Dilbilim Araştırmaları Dergisi*, C. 2, s. 29-39.
- Uzun, N. E. (1997). “Türkçe Eylemlerde Çokanlamlılık ve Rol Kuramı”, *Dil Dergisi*, S. 51, Ocak, s. 5-20.
- Uzun, N. E. (2000). *Anaçizgileriyle Evrensel Dilbilgisi ve Türkçe*, Multilingual Yayınları, İstanbul.
- Uzun, N. E. (2006). *Biçimbirim: Temel Kavramlar*, Papatya Yayıncılık, İstanbul.
- Uzunboy, H. (2005). *Türkmen Türkçesinde İstem (Valenz)*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Üşenmez, E. (2010). *Karahanlı Türkçesinin Sözlüğü*, Doğu Kitabevi, Ankara.
- Vardar, B., Demircan, Ö., Ergun, E., Güz, N. vd. (1999). *XX. Yüzyıl Dilbilimi (Kuramcılardan Seçmeler)*, Multilingual, İstanbul.
- Vardar, B. (2002). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, Multilingual, İstanbul.
- Van Valin, R. D. (1993). *Advances Rol ad Referance Grammer*, John Benjamins Publishing Company, Amsterdam.
- Van Valin, R. D., LaPolla, R. J. (1997). *Syntax: Structure, Meaning and Function*, Cambridge University Press, UK.
- Vater, H. (1978). “On the Possibility of Distinguishing Between Complement and Adjuncts” W. Abraham (Ed.), *Valence, Semantic Case and Grammatical Relations*, Volume:1 Studies In Language Companion Series (SLCS), John Benjamins, Amsterdam, s. 21-45.
- Yener, M. L. (2015). “Anlamca Kalıplaşmış Birleşik Eylemlere Yapısal Bir Bakış”, *Dil Araştırmaları*, Güz 2015/17, s.179-197.
- Yıldız, H. (2017). “Türk Dilinde Fiillerin Semantik Sınıflandırılması Problemi”, *Journal of Turkish Language and Litarature*, Volume: 3, Issue:1, Winter, s. 337-362.
- Yılmaz, Ö. D. (2009). *Türkiye Türkçesinde Eylemsi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Yunusoğlu, M. K. (2016). *Budist Türk Çevresi Eserlerde Metaforlar*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

İnternet Kaynakları

English Valency Lexicon: <https://ufal.mff.cuni.cz/engvallex-english-valency-lexicon-linked-corpora> (Erişim Tarihi: 09.08.2020).

The Valency Lexicon of Czech Verbs VALLEX: <http://ufal.mff.cuni.cz/vallex> (Erişim Tarihi: 09.08.2020).

The World Atlas Language Structure Online: <https://wals.info/chapter/81> (Erişim Tarihi: 09.08.2020).

ÖZ GEÇMİŞ

KİMLİK BİLGİLERİ

Adı Soyadı: Dilek Uzunkaya

Doğum Yeri: Yalova

Doğum Tarihi: 30.06.1986

E-posta: duzunkaya@pau.edu.tr

EĞİTİM BİLGİLERİ

Lise: Yalova Lisesi (Yabancı Dil Ağırlıklı) 2000-2004

Lisans: Ege Üniversitesi - Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü 2006-2011

Yüksek Lisans: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü - Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı 2011-2014

Doktora: Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı 2014-2020

Yabancı Dil ve Düzeyi: İngilizce/71,25

İŞ DENEYİMİ: Pamukkale Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Eski Türk Dili Anabilim Dalı Araştırma Görevlisi (2014-Devam Ediyor)

ARAŞTIRMA ALANLARI: Türk Dili, Eski Türk Dili, Tarihi Türk Yazı Dilleri

TEZDEN ÜRETİLEN TEBLİĞ VE YAYINLAR